

114
1977/2

ՀԱՅԿԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԴԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՁԵՆՈՒԹՅՈՒՆ

9

1977

მწერთა

საქართველოს
მწერთა კავშირი

ქველთხოვარი ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური შუარსაწი

წელიწადი 54-ე

№ 9

სექტემბერი, 1977 წ.

საბარტოველოს საზოგადოებრივი მხარეების კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა ა რ ს ი

60 დიკდი რეკრეაციები 60

თემატიკა უახლესი — ლექსები	3
გრიგოლ ნინოშვილი — მხატვრობის ტინაქტური. ნარკვევი	6
რამაზ კობიაძე — ზვიგისის ფრთხილები. რომანი. წიგნი მეორე	18
მარტინე ჯანაშიანი — ბალადა რეკრეაციის "ბარსელონაში. თარგმ. ზ. ლორთქიფანიძე	40
ელგაჯა მარაბიშვილი — ბედის კანი. მოთხრობა	41
დავით ბაგრატიანი — ლექსები	48
ლია მარაბიშვილი — ლექსები	51
ნინო ჯანაშიანი — შუაღმის საბავშვოები. პოემა	55
გარბა ვიგორიანი — ლექსები	63
გრიგოლ ნინოშვილი — საღილი შუაღმის. მოთხრობა	65
ბაბა მარაბიშვილი — ლექსები	70
გრიგოლ ნინოშვილი — ლექსები	73
ბაბა მარაბიშვილი — უახლესი ლექსები. დამსრულები. თარგმ. თ. ნიჭიანი	75
მარტინე ჯანაშიანი — რეკრეაცია. (ერთი თავი წიგნიდან)	85

13466

60 დიკდი რეკრეაციები 60

სიგნი მარაბიშვილი — რეკრეაციები და პარტიული მხარეები	123
--	-----

პროტიკა და კრეატიულობა

ვიგორიანი მარაბიშვილი — ახალი სულაკაურის მხატვრობი. დამსრულები	137
უახლესი მარაბიშვილი — შტრუხები ლიტერატურულ კონტრეპუნქტში	144
ბაბა მარაბიშვილი — მარტინე ჯანაშიანის ტინაქტური და პარტიული მხარეები. სინთეზური მარაბიშვილი	157
მარტინე ჯანაშიანი — რეკრეაციები მუსიკაში "მარტინე ჯანაშიანი"	164
ქველთხოვარი — მარტინე ჯანაშიანი და მარაბიშვილი	171

საბარტოველოს საზოგადოებრივი მხარეების კავშირის ორგანო

ქ. ბარსელონა, სს. სს. სს.

შპტები, მოვრეხები

ლავროსი კალანდარი — იყო კაცი და...

გამოცემისთვის

ნოვარ რედაქციის ხელნაწი (ს. კლდიაშვილის, რ. ჯაფარიძის, ა. გაწერელის და მ. ლენინის წერილები) 188

წიგნების მიმოხილვა

ბ. ლომიძე — მოწოდებათა კოლონიალიზმი 191

შთავარი რედაქტორი ბიორგი ნატროშვილი

სარედაქციო კოლეგია:

- ი. აბაშიანი, რ. აბაშიანი (პო. რედ. მოდიული), ხ. ბერუაშვილი, თ. ბიბიანიშვილი, ვ. ლეზინიძე, ლ. მელიქიანი, ა. ნუგაბაიანი, ბ. ქუთათაძე, ს. ზაფხიაშვილი, დ. ზინცაღანიძე, ნ. წულუკიანი, ე. წულუკიანი, ი. მთლქი, ბ. ბარანაული, რ. ჯაფარიძე, მ. ჯივლაძე.

რედაქტორი რ. ნაძობალი

რედაქციის მისამართი: თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი № 12.

ბეჭდვითი: რედაქტორის — 98-55-11. პ/მ, მდიანის — 98-55-13, განყოფილებების — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20.

გადაეცა ასაწყობად 5/VIII-77 წ., ხელმოწერილია დისპეტად 26/IX-77 წ., ასაწყობის ზომა 7¹/₄ X 12, ტალღის ფორმატი 78 X 108¹/₁₆, ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 12, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 13, საიდრ.-საგამომცემლო თაბახი 16,58.

უც 08801. ტირაჟი 13,900. შეკვ. 2467. საქ. ებ ც-ის გამოცემლობის ტაბახი, თბილისი, ლენინის ქ. 76 14.

60 დრონი 60 დოქტორები

საინფორმაციო ჯანსაღი

ყველა სიკეთის დამაქონებელს

აქცადებული თავისუფლების
ყველაზე უხვი შუქის მქონებელს,
კაცთა სიცოცხლის ყველა უფლების,
ყველა სიკეთის დამაქონებელს —
ჩვენი ქვეყნის და ხალხის ქარტიას,
მის სწორუპოვარ ავტორს — პარტიას —
მოკრძალებული მადლობაც ჩემი!

დღევანდელ დღეთა ქებათაქებას,
მომავალ წინსვლის უსაზღვროებებს,
სიტყვებს, აღმართულთ სინათლის მთებად
და თითო სტრიქონს — თითო პოემას —
ძირითად კანონს — კონსტიტუციას
პარტიას ჩვენთვის რომ მოუცია,
მოკრძალებული სიმღერაც ჩემი.

გულს რომ დიდების შუქად მოელტვის,
მისით ჩვენს ყველა სიკეთეს ვჭედდეთ.
მისი ერთგულნი ვიყოთ ყოველთვის,
მის ყოველ სიტყვას ხორცშესხმულს
ვჭვრეტდეთ,
და მაშინ ქვეყნად ჩვენზე ძლიერი,
ჩვენზე სვიანი და ბედნიერი
არსად, არასდროს, არვინ იქნება.

ხელში მიჭირავს იგი პროექტი
უუმაღლესი კანონთ კანონის,
გულს უქრობი მზის შუქი მოელტვის
და უკვდავების ჩქეფენ წყარონი.

• • •

მხარში მზე დამიდგა, წინ მარტი გამიძღვა
გახარებული ხარხარით,
ნინოწმინდაში გზაზე გადამიდგა
აყვავებული გარგარი.
შემანჯღრია და ძირს დამაგდებინა
წვერწაცვეთილი ფანქარი,

თან ჭრელ პალიტრას მაწედიდა ნებნივრად
ჩემი კეთილი ამქარი.
მითხრა: ემაგ გულს სარქველი მოხადე,
არ დაიღლები სამკალით,
შენი ფიქრი და სათქმელი მოხატე
ამ ყვავილებით ამ ქარით.

ამინ! მამ შუთ, მწველ სხივთა შოლტები
 გულს ელვის დარად
 დამკარი.
 და თუ მამულის სუნთქვას დაეშორდები
 შესაწირ ხარად
 დამკალი.

...ეს სიყვარული რუსთავეა, წამოღებულია
 მესმა ძახილიც
 ჩარგალის...
 ნინოწინდაში გზაზე გადამიდგა
 ყუაველდაყრილი
 გარგარი.

ახსანავ ნებოს — პოეტს და პრეზიდენტს

შენ იმ საღამოს
 ჩემს ოჯახში შემოხვეულ ტელეკრანით,
 შენს ლექსს ვთარგმნიდი როცა,
 მთვარის ნათელი
 მოეხურათ
 თბილისის თელეებს
 და ათრთოლებით უხმენდნენ მოცარტს,
 გადაჭრილ ლერწმზე
 უკვე ვაზის ცრემლი ეწონა
 ჭადრის ტოტებზე
 მარტი ჭყრდა კვირტების ქვირითს...
 იქნებ მუ უნდა დანეწვრა
 მწვანე სონატა,
 აუღვენებოდი
 მტკვრის მშფოთვარე ტალღების ჯირითს...
 ნაკრამ შენ ზოხველ,
 შენ მოხვედი —
 აგობტინით
 ნეტო —
 პოეტი,
 ჯარისკაცი
 და პრეზიდენტი;
 ვინა თქვა
 გული უგრძობელი არის ტინით
 და თვალი
 შუშა,
 რომელსაც ვერ ამღვრავს დენაი.
 შენ მოხვედი და
 შემოვიდა სულში ანგოლა,
 შენი ანგოლა
 მეკოლზეთა და მესამეორა,
 მისი ხანძრების
 ამღვრეული კვამლია გამბოლა
 და ძველ ჯარისკაცს
 ცეცხლი მკერდზე კვლავ მებაზობრა,

ჩემს თვალწინ ჰქუნან
 ჩემთვის არც თუ შორი ფრონტები,
 სულშიც,
 სტრიქონშიც
 საგანგაშო რეკენ ხარები,
 ცეცხლში ჩამდგარი
 ცეცხლოვანი ქორიზონტების
 ქვეყნის ქარები მახანხარებენ.

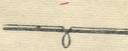
შენი სამშობლო,
 ვარსკვლავების გზაზე შემდგარი,
 მჯერა,
 ჩაუსვლელ მზის ღიმილით დაისუფრება —
 დღეს შენი ხალხი,
 ასე მტყიცე,
 ასე მედგარი,
 სწფვრს დიდ პოემას
 სათაურით:

თ ა ვ ი ს უ ფ ლ ე ბ ა.
 პოემა ესე იწერება მარტოდენ სიხსლით,
 არ იზომება იგი სიხსლი
 ორიოდ მიხსლით.
 განოვილიათ ასე მწველი,
 ესოდენ ძნელი,
 თითხმეტი წელი,
 შიმში ბრძოლის თითხმეტი წელი.

ძნათ პოეტო,
 ხალხს უბრუნებ ხალხის მოცემულს
 მის ბრძოლას უძღვინ
 შენი გული და შენი ნიჭი.
 (მე ჩვენს დიდ ომში
 მივუძღოდი მხოლოდ ოცეულს,
 ჩემი ოჯახის,
 ასე შეირის,

გაძლოლაც მიჭირს),
 დღეს შენ სალექსოდ არ გცალია,
 შენი ლექსებიც
 ბრძოლად გასულან,
 ხალხს უპყრია ხმალად და ფარად,
 მართალ გულებს რომ
 რწმენის ცეცხლად დაეკვებება,
 ლექსი სიცოცხლის მსახურია
 მარად და მარად,
 ლექსის საწყისი
 სიკეთეა და სიფეარული,
 სული ბოროტიც
 მისთვის ებრძვის გაკაპასებით,
 სიმღერა თვითონ სიმართლეა,
 სინათლე სრული,
 მაგრამ...
 ვაი რომ ლექსებს წერენ შაპ-აბასებიც,
 შაპ-აბასები
 ჩვენს დღეებსაც
 გამორვეიან,
 ვის უმიზნებენ
 დაგესლილი სტრიქონის ისარს?
 მაგრამ კეთილ გულს

ცეცხლი როდი გამოლევია.
 მართალი ლექსის ნადგერდალიც
 ამძლავრებს მის ალს.
 იმ ცეცხლის შუქზე
 შენც გხედავ და შენს ხალხსაც,
 ნეტო,
 და მე ჩამეხმის
 უმძლავრები
 ხმა ტამტამების.
 ...მე წუხელ თავი
 კვლავ შემართულ ჩახახზე იდო
 და გაემურა დენთის მღვრიე
 კვამლს წაშწამები.
 გულში ბრძოლის და
 გამარჯვების ლექსი მღეროდა,
 ფეხქვეშ ბორკილი იმსხვრეოდა,
 ვით მყიფე შუშა...
 პოეტ პრეზიდენტს
 ძმას გეძახი საქართველოდან
 მეზურგე,
 მემინდერგე,
 ჯარისკაცი
 და ლექსის მუშა.

გეგმობრობის ცინსარტყელა

რამდენიმე თვეა ტელევიზორის ეკრანზე უჩვენებენ ჩვენი განვლილი შემოქმედებითი შრომისა და ცხოვრების ბიოგრაფიას. იცვლება ფურცლები წიგნის, რაბა მკითხველისათვის ვამეხსენებინა ზოგი რამ, რაც თავის დროზე შევნიშნე და აღვწერე. ალბათ, ჩემს ხალხს ამ ნარკვევიდან ზოგა რამ მოაგონდება და ზოგს კი ახალს გაიგებს.

მიცვალებული ენოში, ბებერი ქადრის ჩრდილში ცხოვრობდა. ცოლი მოთქმით დასტირდა თანამეცხედრებს.

— ამბავო, ჩემო უბედურო ამბავო, ეს რა გეჩქენი კაცო! ვისი რედიო დაგვტოვე! სად მიდისარ, თუ იცოი საკმედი იქ არ გექნება და სასმელი. გზა იქ არ არის და კვალი, ხინათღე და სიმართლე. იქაც გაქარვებაში და სიღატაკეში უნდა იცხოვრო, შე ხაცოდავო..

გახვინებზე მოსულთა შორის შრომის კოლმეურნეობის თავმჯდომარე მხაკო ორაგველიძე და მისი მოადგილე ბენია აბულაძეც იყვნენ. მათ შინათ გადახედეს ერთმანეთს.

— რაა ფიქრობ, მხაკო, ჩემს კოლმეურნეობაში ხომ არ მოახვენებენ ამ ცხოვრებულს?! — ჰკითხა ბენია აბულაძემ თავმჯდომარეს.

ეს ხუმრობა არ იყო. მიცვალებულთან არ ხუმრობენ. ასეთი ღარიბ-ღატაკი, უგზო-უძველი იყო მაშინ მხარაჩის რაიონის სოფელ შრომის ოჯახიკიძის სახელობის კოლმეურნეობა. აქ შეიღ წოდებულა ათი თავმჯდომარე გადიარნიეს. მხაკო ორაგველიძე მეთერთმეტე თავმჯდომარე იყო ასეთი კოლმეურნეობა დახვდა 1988 წელს ჭერ კიდევ ახალგაზრდა კაცს, მაგრამ უკვე საქმეში გამოცდილება და გამოცეკობა.

ეს კოლმეურნეობა და ეს სოფელი უცხო არ

იყო მისთვის. აქ დაიბადა და აქ გაიზარდა. მხაკოს თაოსნობით ჩამოყალიბდა აქ კოლმეურნეობა 1981 წელს კარგად იცნობდა თანასოფლელებს, შრომის ერთგულ, პატიოსან ვლებებს. ბევრი მათგანი მხარში ედგა კოლმეურნეობის დაარსებისას, ესმარებოდა დაერწმუნებია ისინი, ვისაც არ ჰქეროდა კოლმეურნეობის დიდი საქმის, მისი სიყვითის, რომ მხოლოდ კოლმეურნეობა შრომის შედეგად შეეცავა გლეხის დუხნარი ცხოვრება არც ისე ადვილი იყო ამ წლებში გლეხის ძვალრბილში გამქდაჩი კერძომეხაკუთრული შეგნების შეცვლა. მაგრამ მხაკო ორაგველიძემ და მხაკო მევობარმა კომუნისტებმა შესძლეს ეს. ახლა კი იმ წინა თავმჯდომარეებს იმ მეგობრებისათვისაც ვაბტებათ გული, ჩამოცეკობისათვის თავისივე შექმნილი კოლმეურნეობისათვის.

„მათი იმედი მქონდა. გადავწყვიტე, მომენახა ისინი, მაგრამ მწელი აღმოჩნდა ვატეხილი გულის გამოტელება, დაქარგული რწმენის აღდგენა“.

კოლმეურნეები მუშაობდნენ ერთგულად, ძალ-ღონის დაუშურებლად, წილებზე ფეხს იდგამდნენ. წლის ბოლოს კი ცარიელზე რჩებოდნენ. შრომადღებს კი უწერდნენ, მაგრამ შრომადღეზე იმდენს აქლევდნენ, სული ძლივს გაქონდათ.

რა უნდა ექნა ახალ თავმჯდომარეს, რითა დაერწმუნებია ისინი, რომ წინა თავმჯდომარეობით არ დაუქარგავდა ხაშრომს. მოსვენებას არ აძლევდა მხაკოს გამრჩე გლეხის, კირილ მევანადის სიტყვები. კირილს მხაკოში ძროხა ეყიდა. საღამოს გამყიდველის ნაქები ძროხა რომ მოუწვევდა, თხაზე ნაკლებია რძე მოსცოდა.

— კირილ, ვაგივე ძროხა გყივდი, მაგრამ ამბობენ, ცოტას იწველისო, — უთქვამს კირილსათვის ბრიგადარს.

— შერე შენ რა, ნენა!

— რა და კარგად აქამუ, მოუარე, — გაუცინია ბრავადირს, — და ბევრს მოიწველებს.

— არა, ნენა, — გაუწევია თავი კირილებს, — ასე შატრუბდით შენ და შენი თავმჯდომარეები შეიდი წელიწადი, კარგად იმუშავე და შრომადღისას ბევრს მიიღებო. ახლა შრომას მაინც არ მიაყვარებინებ თავს.

ასე ფიქრობდნენ კოლმეურნეები. ვეუოთა ამდენი დაპირება, მუქთად აღარ ვიშუშავებთო. თანდათან ჩამოშორდნენ კოლმეურნეობას. მოწყვი წესიერი ანაზღაურება და დავებრუნდები კოლმეურნეობაშიო, ეუბნებოდნენ ისინი მისაკოსს.

წინასწარ რა უნდა მიეცა ახალ თავმჯდომარეს კოლმეურნეობის ბედლებში თავივე ვერ გაიძღვდა კუჭს. მიცემას შაშინ შესძლებდა, თუ კოლმეურნეობას დაუბრუნდებოდნენ. იმუშავებდნენ: მაგრამ იმედგაცრუებულებს კოლმეურნეობის მტრები უფრო ადვილად იუოლიებდნენ. მიხაკო რამდელი ოქროს კოვზია. ისიც ისე მოურევს კოსანს, როგორც სხვა თავმჯდომარეებიო. წლის ბოლოს ისიც ცარიელივე დაგვხვამო. — აქნებდნენ გლეხებს ისინი.

— მომეცი წესიერი ანაზღაურება და ვიშუშავებ, იშორებდნენ გლეხები.

— იმუშავე და მაიღებ, — ეუბნებოდა მიხაკო.

— მაგ ანესზე აღარ წამოვებებით. ჰეუ ვისწავლით, — გლეხები ზურგს აქცევდნენ მიხაკოს.

ღამაში სიტყვებით და დაპირებებით ვერ დააჭრებდა მათ თავმჯდომარე. რჩევის საკითხავად იმ კომუნისტებს მიმართა, კოლმეურნეობის დაარსებაში რომ ესმარებოდნენ.

გაუხარდათ მათ. კიდევ ვუოთხევართ საქობროყო. ისიცეს რჩევა, დარბაჯეს, დააბეძებს, დახმარება აღუთქვებს. კარგად იცნობდნენ მიხაკოს და დარწმუნებული იყვნენ გარამყვდა თავს საქმეს.

მიხაკომ მეორე დღეს ბრავადების წახევარზე შეტო ვანთავისუფლო, ისინი ღოსები, უფულონი იყვნენ, საზოგადო საქმე თავის საქმედ ამ მიანდათ. დითბოვა სოფლის ფერშადიც, ქანშობელსა და სწეულს ყველას ტრთხარად რომ ამტყვდა უაღბ ცნობას.

კოლმეურნეობის საერთო კრებაზე ვადიარჩა ვამკეობა. ყველა დღეგენილებას და ვადაწუბეტილებას კრებას უარამხმებდა. „ავადმუოლები“, ფტრშეის ცნობას თავს რომ აფარებდნენ და სამუშაოდ არ გამოდიოდნენ, ახალმა ვამგეობამ კოლმეურნეობიდან ვაჩიცხა და საკარმიდამო სავეეთა შეუშეცორა.

არავინ ელოდა, რომ ახალი თავმჯდომარე ასე სასტიკად მოექცეოდა თანასოფელიებს, ნათესავ-მეზობლებს, ახლო სისასტაქეს საქმე მოითხოვდა, საზოგადო ინტერესი მოით-

ხოვდა და აქ მიხაკო ორაგველიძე გვამდამდაცნოდა. საც არ მოერიდებოდა.

ვინც დაუჭრა და ვამყვა, მისთვის თავს არ ზოგავდა. თუ ასეთი კოლმეურნე ავად ვახდებოდა, პირველი დეთონ შიაკითხავდა, ექიმს მიუყვანდა, თუ ვინმე ვარჯიოცულებოდა, მისაკო იუო პირველი ტირისუფალი.

ქორწილში, ღმინში თავაცოეთო ტრიალებდა. თამადად ყოველთვის მის ოჩნევედნენ. უარს არ ამბობდა, იმეტომ კი არა, რომ ღმინო უფუვარდა, ან პატვიმუყვარე იყო. არა, თამადობასაც საქმისათვის იეუნებდა; ვინც კარგად მუშაობდა, ჭერ იმის სადღეგტრელოს დაღვედა. ვინც ყადთამანდობდა, იმისას ყველაზე გეან იტყოდა. არ ვალანძვავდა, მავრამ ქარავმულად ვადაპქრავდა, ვაკელავდა ცუდი მუშაობისათვის.

ხალში ხუმრობდნენ: თავმჯდომარეს ქორწილი და ღმინი საწარმოო თახბარად მიანწეაო. ყველას მოსწონდა, ყველა მადლიერი იყო მიხაკოსა.

ასეთი სადღეგტრელები თავის საქმეს აეუთებდა.

შეუშინეველად, დღითი-დღე მკეიდრდებოდა თავმჯდომარესა და კოლმეურნეებს შორის ურთიერთ წედობა და პატვიცემა.

რამდენიმე თვეში მიიმხრო ვულგატეალი, რწმენადაკრგული გლეხები. იწაშეს ეს შრომის მოყვარე, საზოგადო შრომისათვის თავგადადებული კაცი, ვულმარათალი და კეთილი, ოდნევი მოჭუტული თვამებთი, რომლებშიაც, როგორც სარკეში ისე ხედავდნენ მის ალაღ სულსა და გულს.

* * *

კოლმეურნეობის დაარსებას პირველი წლეზიდანე დიწყო საქართველოში ჩაბა და ცოტრუსოვანთა პლანტაციების გაშენება. ამ საქმეს მაშინ ბევრი მეურნე მუყავდა.

მიხაკო ორაგველიძეს მთლად ნათლად არა, მაგრამ საქმაოდ კარგად მქონდა წარმოღვენილი, რა პერსპექტივა ექნებოდა დასავლეთ საქართველოს სოფლის მეურნეობაში ჩაბა და ცოტრუსოს მეურნეობას.

უწინ სოფელი შრომა (მახ წინთ მიქილ ვაბრიელი ტრქვა და შეშეღე შეუცვალებს ხანელი) ტუითა და ჰაობით იყო დეაქრული. ციება მუსრს ავლებდა ხალხს. არ ყოფინდით მიწა, ვლენი მხოლოდ მიწინდა და ღომინი იწვედა ამ მიეარე, შწირ სიწაზე. იმდენ სიმინდს იწვედა, რომ მეორე მოსავლის აღებამდე სული ბეულით ეჭირა.

ჩაისა და ცოტრუსოვანთა მეურნეობა შესცვიდა მის ღარბს და უქულმართ ცხოვრებას.

ჩაის პლანტაციების რაც შეიძლება მეტი შექტრება — ეს იყო მიხაკო ორაგველიძის ფექტი, რაოონს ჩაის სექციის თავმჯდომარედ

ყოფნისას და შემდეგ შტბ-ის დარქვითრად მუშაობისას. ამიტომ იყო, რომ ახალი თავმჯდომარემ შრომის მახვილის პირველი დღიდანვე, კომპიუტრინგები ჩაის, ღიმონის, ფორთოხლის, მანდარინისა და ტუნგოს პლანტაციების შეუსია.

აქ ქირა უკლებლად მუტად. ჩაის ბუჩქები და ციტრუსების ხეები ეკალებად მოეხსნათ, გვიძრა შედგომოდა. მხელი იყო წილობით გალაბრული პლანტაციების მოსუდიერება, მაგრამ მუყაოში შრომამ, პლანტაციები ნელა, თანდათან მოახდია, ფერ-ხორცი შეუცვალა, ნაყოფი გაუწარდა.

ჩაის ბუჩქებში იმდენი დუფი დაიუარა, კრფას ვერ აუფილოდენ. შერჩიებები დიდი და პატარა, ქალი და კაცი დღედაღამე კრფდნენ ზღვასავით მოსულ ფოთოლს. მოსვენება რა იყო, არ იცოდნენ. იცოდნენ, რაც შტბ ფოთოლს მოკრულდნენ, მით უფრო ხვავიანი ვახდებოდა მათი შრომადლის საფასური. ხედავდნენ, ეს თავმჯდომარე არ ჰგავდა წინა თავმჯდომარესს. იგი არტლეს ინტერესებით, ხალხის ინტერესებით, სახელმწიფოს ინტერესებით მუშაობდა და ცხოვრობდა.

თავმჯდომარეებაც დაინახა, რომ კომპიუტრინგო უმრავლესობამ გულით დაიწყო მუშაობა, წახალისდნენ, ფრთხილ შედგნათ, უკეთ იწყეს ცხოვრება, თავღში სინათლე ჩაუღვათ, გულში სიხარული.

მიხაკომ გადაწყვიტა ხალხში გამოეტანა იმ მტრითა და მეციტრუსეთა თავდადებული შრომის ამაღლე, ვინც თავისი საქმით სხვებს მავალითი უტყენებდა. პრესაში უნდა გამოეტანა მათი პაპუისხეველობის წმინდა კაჩნობის ამბავი.

მაგრამ მამინ შრომის კომპიუტრინგობას, ჩამოარტინელს, სახელგატყბელს, კორესონდენტებმა და ეურნალისტებმა სათიფრებ არ ეყარებოდნენ. ჩამოარტინენ კომპიუტრინგობებზე იმ დროს არ წერდნენ.

თავმჯდომარემ თვითონ დაიწყო ამ მოწინავე ადამიანებზე კედლის გაწოთში წერა. აი, ისინი, დღეს საქვეყნოდ ცნობილი შერჩიებები — ტატანა ჩხაიძე, ელენე ხელაძე, ანა მუკავანაძე. წინა კვამდე და წინა პაბლითაც. შემდეგ ეს ქალები სოციალისტური შრომის გამოტება გამოდნენ.

იმ წელიწადს კომპიუტრინგობამ დიდი ფულადი შემოსავალი მიიღო ჩაის ფოთლიდან, მიხაკო რაკვეცილიც კიდევ ერთხელ დარწმუნდა, რომ ჩაის ფოთლი, როგორც ხალხმა მას უწოდა, მართლაც მწვენიე ოქრო იყო. იგი იყო კომპიუტრინგობის ეკონომიკის, კომპიუტრინგო შრომადლის მაღალი დირებულებების წყარო. რაც უფრო მეტ ბუქტარებზე გაშენდებოდა ჩაის პლანტაციები, მით უფრო წინ წაწვედა სპეკულაციონის სუბტროპიკული რაიონების საქმი, კველანას საზღვარგარეთიდან იმდენი ჩაის

შემოტანა აღარ დაჭირდებოდა, აღარ დაჭირდებოდა ვალუტის — ოქროს გადახდა.

„გადაწყვიტე, რაიონის ხოლდის მეურნეობის განუყოფელის ზეირ ზეენთვის დაგვემძილი სამი მეტრონი ჩაის პლანტაციის ნაცვლად, თხუთმეტ ბუქტარზე გამეშენებია მწვენიე ოქროს პლანტაცია, მაგრამ რომელი ფულით, რომელი მუშახელით? ამ საქმეს რომ სუტაქრ მეტი შრომა და სახსარი დაჭირდებოდა, რაც არა მქონდა, რა მიმეცა კომპიუტრინგოსთვის. ჩაის ბუჩქი ხომ გაშენებიდან რამდენიმე წლის შემდეგ იმდენა მოხავალს. გადაწყვიტე, საბრძოლველად განკრედილი ამელო და ეს ფული მიმეცა კომპიუტრინგოსთვის შრომადლზე. მაგრამ რაჩაიარად. ამის უფლება არ მქონდა. ეს დანაშაული იყო. არ შეეუშინდი ასეთ „დანაშაულს“. ხუტაქრ მეტი კრედიტი ავიღე და შრომადლზე ცხრა მანეთი დავაარეგე ვახსავე.“

— რას სჩადიხარ, მიხაკო ეს ხომ დიდი რისკია?!

— დიდ საქმეს რისკის არ ემინდა!

— ეს ხომ დანაშაულს უდრის: არ გეშინია?!

— მე დავისჯები, კომპიუტრინგობა და სახელმწიფო მოგვეულო დარჩება.

— კარგად დაუჭირდი, მიხაკო.

— ასევე დაუჭირდი და აქწონ-დაქწონე.

— შენ იცი“.

მიხაკომ იცოდა, რასაც აკეთებდა. ამიტომ არ დაუჭირა მეგობრებს, ახმანებებს, გამგობრების წევრებს, რაიონის ხელმძღვანელების გაფრთხილებას.

„თხუთმეტ ბუქტარზე გავაშენეთ პლანტაცია, ამ რისკმა კომპიუტრინგობის სიმძლავრე ერთი ხუთად გაზარდა. უფრო მეტად წახალისდნენ კომპიუტრინგები. თუ ერთგულად იმუშავენ, საზოგადო საქმეს პირად ინტერესებზე მაღლა დააყენებ, „ჩვენი“ და „ჩემი“ ერთი და იგივე გახდება, არ შეიძლება საზოგადოებრივი მეურნეობა, პირად კეთილდღეობის წყაროდ არ იქცეს.“

ჩაფიქრდნენ ის გლეხებიც, აქამდე კვლავ განზე რომ იდგნენ. ისინიც დაუბრუნდნენ კომპიუტრინგობას“.

ეს არ მოეწონათ კომპიუტრინგობის მტრებს. ერთხელ, ალიონზე, მიხაკო რაკვეცილიც პლანტაციაში წასახელდლად რომ გამოვიდა ოლიდან, ჭიშკარზე შემოღებულყო წერაღი დაინახა. კონკრეტზე კუბო ენატა სწრაფად ვახხნა კონკრეტი და წაიკითხა: „მიხაკო, თუ ხამ დღეში არ წახელხარ სოფლიდან, მერე შენ თავს დააბრალო“.

თავმჯდომარემ წერაღი ქაბეში ჩაიღო. წინ არ გააშხილა, ჭიშკარი ვახსურა და თითქოს არაფერი მოახდარაო, პლანტაციაში გაემუშრა. საღამოს გამგობრის წევრები შეტრია.

— ვინ დაწერდა? — ჰკითხა მათ.

— დაინახე, მიწასთან გასწორებული კოლმეურნობა ფეხზე დავადგეთ, — დაიწყო პატრონგანაცხადის მდივანმა ვახო ხაშირკიძე.

— მე ვიცი, ვინ დაწერილი იქნება, — არ აცალა სიტყვის დამთავრება მდივანს, მოუხვეწარმა და ფიცსა ბენია აბულაძემ.

მიხაკო ორაგველიძემ არ დაუყოვნა, იმ დღეს შუალამისას მიადგა კარზე წერტილის დამწერს. ამ ოთახის კარზე დააკაკუნა, ხადიც სახლის პატრონს ეძინა. ფრთხილად დააკაკუნა, სხვები რომ არ გაეღვიძებია.

— რომელი ხარ?! — მოისმა ოთახიდან გატყრვებული და ნაძინარევი ხმა.

— სტუმარი ვარ.

მასხინძელს ხმა ეცნაურა. კარის გაღება შეეფერხა. არ ჩქარობდა, მაგრამ გარეთ თამამად გამოვიდა. მთვარის შუქზე გაფითრებული ხანდა.

ერთ ხანს ჩუმად იდგნენ პარისპირ.

— დაუპატოებელი სტუმარი არ მიყვარს, მიხაკო, — დაარღვია დუმილი მასხინძელმა და მუქარით შეხედა თავმჯდომარეს.

— დაუპატოებელად არ მოვსულვარ, — ჭიჭურ მასხად ორაგველიძემ და კონვერტი გაუწყო.

— გულადი უოფილხარ, — მწარედ მიუღო მასხინძელს.

— კუბო ვის დახატე? ხელოში ხატვა არ გებრბობდა.

— მოკლედ მოსჭერი, მიხაკო!

— დეინო ვაქვს? — ჰკითხა მოულოდნელად თავმჯდომარემ.

— ჩემთვის არასოდეს შემოგთავაზებია ღვინო.

— ზედმოჭერილი კაცი რომ არ ვარ, კი იცო, — უახხა მიხაკომ.

— შენს ღვინოს მიანიც არ დავლავდი.

— მე კი დავლავ შენს ღვინოს, — მოუგო თავმჯდომარემ.

— მაგარი ხემი ღვინო, წაგაქცევს, — უთხრა ღვარძლიანად მასხინძელმა.

— ვახხოთ, — მშვილად მოუგო მიხაკომ.

მასხინძელი მარანში წარუძღვა. ღვინის დამთრობელი სუნით იყო დახანგული მარანს გრილად შერი. მასხინძელმა ქრაკი აანთო. ნელ, მთროლოვარე შუქზე ნაირფრად აბრტყვილდა კედლის გასწვრივ ჩამწკრივებული წითელი ღვინისფერდუკრული კოცები და დოქები, საწინაბელი, კუთხეში მიდგმული გიდელები და კალათები.

კუბოს თავზე ჩამოსხდნენ კველაზე.

მასხინძელმა ტაბაქზე მდგარი ღვინის კიქები გაიწეა გაიწია. ორი დიდი კოპე ღვინით გაავსო და სტუმარს ერთი წინ დაუდგა.

„ღიღინა ვისხვითი. არ მასოვს ჩამდენი დედალი. ღვინო ორივეს მოგყავდა. მაროლიც მგარი იყო ის დღეოვილი. გულდაბლად, მო-

უტიდებლად ველაპარაკებოდი ერთმანეთს, მასხინძელმა ორი მისი თანამოზიარეს გვახდენდა დასიმალა. იმიტომ კი არა, რომ შეშინდა. არა, ასეთი რკინიხაგან არ იყო ნაკლები. ჩემმა წრფელმა, მართლმად სიტყვამ გაუბნა გული. დაინახა შუალამისას უიარაღოდ, მარტოდმარტო იმიტომ მივედი, რომ კარგი მინდოდა მისთვის. იმვე, კუბოს თავზე, სამივე სხვადასხვა ბრიგადაში გავანაწილე. იმ დღეზე უნდა დავწყოთ შეშობა... წინ ორი სავსე ხახვისი გავადგა. მასხინძელმა ღია კარიდან ცას ახედა. თენდებოდა. აღარ დავალა კოპე. მე კი ძარბაზე დავაყლო. არასოდეს არ მხამოვნებია ასე ღვინო. მოვებარეუე კაცო, ცუდ გზაზე რომ იყო დამდგარი. შეშობაში წარმატება ვუსურვე. ახედავდი ცალკის ჩვენს საერთო საქმის მტერი-მეტი, ვუთხარი და ცარიელი კოპე გადავბრუნე, მერე ტაბაქზე დავდგე. იმ დღეს ქვეყანა ჩემი მეგონა, ისე მიფრინავდა გული“.

რამ მიყვანა იმ შუალამის მიხაკო ორაგველიძე კაცთან, სიკვდილით რომ ემუქრებოდა?! არა სახელის მოპოვების, თავის გამოჩენის სურვილმა. გზის ადგილილი ადამიანის ბედმა, კაცობოყვარებობამ, საყოლმეურნეო წესობილების ერთგულებამ — საზოგადოებრივი საქმიანობი თავიღებამ.

* * *

გავიდა ოცივეტი. წლის ბოლოს, შვიდი თვის წინათ დაშლულ-დაქცეული კოლმეურნეობა მილიონერი გახდა. იმ დროს მილიონერი კოლმეურნეობა თითქმის ჩამოსათვლელი იყო საქართველოში. თვითონ თავმჯდომარეს არ სჭეროდა ასეთი სასწაულებს. არ იყო არავითარი სასწაული. იყო მტკიცე რწმენით დარწმუნული ადამიანთა კოლექტივი-საერთოდა, თუ იმშუკებდნენ მონდომებით, რწმენით, საზოგადოებრივ და არა კერძობესა-კერძული ინტერესით, მათი საქმე წინ წავიდოდა.

ნუთო ეს ის კოლმეურნეები არიან?! — უთხროდა და გაოცებას იყო მიხაკო ორაგველიძე. უველად უფროსი ახარებდა და აკოცებდა, რომ იმ დღეებშიყო დაუჭერეს, ჭურ კოცე ისევ განზე რომ იდგნენ. დაიჭერეს იმიტომ, რომ თავისი თვალით დაინახეს: შრომაღლეუე 11 მანეთი განაწილდა, რომ ოჯახებმა რომლებსაც 1.000 შრომაღლე ქონდათ გამოუმეავებოდა, ამდენი ფული მიიღეს, რამდენსაც წინათ მიიღეს ბრიგადა არ დებულობდა. დაინახეს, რომ კოლმეურნეობამ შრომაღლეუე ისაზე მეტი გაანაწილა, რაც მათ საკარშიდამოზე მოიწიეს და ბაზარზე ივაჭრეს. დაინახეს და ბევრი ინანი, აქამდე რომ არ დაუჭერეს თავმჯდომარეს ახლა თვითონ ეხვეწებოდნენ, კოლმეურნეობაში მიგვიღეო.

კომლერნეობაში ორგველიძის მოხელა-
მდე ძროხა წელიწადში 85 ლიტრ რძეს იწვე-
ლიდა, ჰექტარ მიწიდან საშუალოდ 7 ცენტნერ
ხიმიწეს იწვევდნენ და შრომადღეზე 1 მანეთსა
და 85 კაპის ანაწილებდნენ. შვიდი თვის შემ-
დედ თერმობტი მანეთი გაანაწილებს.

მეორე წელიწადს შრომელითა კომლერნე-
ობა სასოფლო-სამეურნეო გამოყენის მონა-
წილე გახდა. საქართველოს პავლიონის სტენ-
დებთან ყოველთვის ბევრი ხალხი იყრიდა თავს.
თავს სტაცებდა მოსკოვის ცის ქვეშ მოყოლილ
ფართოხლით, ლიმონითა და მანდარინით და-
ხუნძლული ხეები, ჩაის კოჩორა ბუჩქები.

შრომელები დიდი ინტერესით ათვალიე-
რებდნენ მომძებ რესპუბლიკების პავლიონებს,
ცენტობდნენ მათ აღწევდნენ.

აი, ისინი დიდი მანოს წინ შედგნენ. პანოზე
გამოსახულია აზოვისპირეთის ველი ოქროსფე-
რი პურის უნათ, ცხვრის ფართი, საქონლის ქო-
გიო.

— კარგად ცხოვრობენ. იტყობათ, აქ შრო-
მა არ ეზარებათ, — უთხრა თავისი ჭკუფის
წევრებს მიხაკო ორგველიძემ.

— ეიცე დახარა, ვერ გაიხარა, ხომ გაგი-
გონიო? — გამოელაპარაკა მიხაკოს პანოსთან
მდგარი კომლერნე.

— ეს ანდაზა ქართველებსაც გვაქვს, —
გაუღიმა უკრაინელ კომლერნეს ორგველი-
ძემ.

— ეს ისეთი ანდაზა, ძმობილო, უველა
შრომისმოყვარე ხალხს ექნება. თქვენს სოფ-
ელს ხომ შრომა ჰქვიდა!

— თქვენ ხაიდან იცით? — შემოებვივნენ
კომლერნეს შრომელები.

— ჩვენ უკვე მოვასწართ თქვენი პავლი-
ონის ნახვა. მდიდრულად ცხოვრობთ, ლამაზად.
ეს უფროსხალი, ეს ლიმონი, ეს მანდარინი, ჩაი,
ვენახი, ხილი, ფუტყარი. კარგი ხანაზე იქნე-
ბა თქვენი სოფელი.

— უფრებს ვერ ნახვს კაცს თვალი, —
მიუგო უკრაინელს ორგველიძემ, — ზამოლით,
გვეატუმრეთ, — დაპატოვა უკრაინელი, ზელი
ნამოთრთვა, გაეცნო, — ერთი ნახვა ცნობა,
ორი ნახვა — ძმობა...

უფრო ახლოს ნახვს, უფრო ახლო გაეცნენ
ერთმანეთის სოფლებს, კომლერნეობებს და
მუშაობას ბერსონის ოლქის გენინტყის რაიონ-
ისა და მხარაძის რაიონის ორკონიციძის სა-
ხელობის კომლერნეობები. ორმა ნახვამ მარ-
ცლია დაამოზილა ისინი.

გადაწყვეტეს თავიბი ცხოვრება უფრო მდი-
დარი, უფრო ლამაზი გაუნდათ, უფრო შინა-
არსიანი გაეხადათ. ამის საუფრთხოს საშუალება
სოციალისტური შეგობრება იყო. მეგობრებმაც
არ დაუოცნენ. ორ კომლერნეობას შორის,
სწრაფად გაიშალა სოციალისტური შეგობრება.

სოფელ რონოსა და შრომის მოძრაობის
რკოლებმა, ფერმებმა თავს იღვეს ვაზრდა-
ლი სოციალისტური ვალდებულებები, როგ-
ნოელი და შრომელი კომლერნეობები
ერთმანეთს უზიარებდნენ თავის გამოცდილებას,
ცოდნას, მისწრაფებებსა და სურვილებს, უველა-
ფერს, რაც ზელს უწყობდა მათი საქმის წინ წა-
წევას.

შრომელებს არ აძინებდათ რომ შეგობრე-
ბაში როგნოელები აჯობებდნენ. ყოველნი-
რად ზელს უწყობდნენ მეგობრებს. ასევე ეს-
მარბობდნენ შრომელებს გენინტყელები, ეს
იყო შეგობრება, რომელიც ერთს კი არ ამატ-
სებს, ორივეს აძლიერებს, აქეუებს და უფლიებს
ათასებს, ქმნის, ბადებს ახალ აღამაწებს. ეს
აღამაწები აღვიადნენ ნახულობდნენ, ანაწილი-
დნენ, რჩევას აძლევდნენ, ესმარბობდნენ ერთ-
მანეთს. დინჯად, დაწვრილებით, გულისყურით
ამოწმებდნენ სოციალისტური შეგობრების ნა-
კისრ ვალდებულებათა შესრულების შედეგებ-
და ხარისხს.

მაღე უკრაინელ და ქართველ კომლერნე-
ოების შავალითს სხვა კომლერნეობებმაც მი-
ხაძეს, ერთმანეთი სოციალისტურ შეგობრებაში
გამოიწვიეს მოძმე რესპუბლიკების ბევრმა ხა-
მეციწიერ დაწესებულებებმა, მეშახტებმა, მე-
მადაროელებმა, მშენებლებმა...

* * *

ნელა ირწევა შავი ზღვა ზურმუჭისფერ
დილის ციხქვეშ. წულის მოძრაობას მხოლოდ ნა-
პირზე შემოვლებული მისი თეთრი ქაფის არშია
ამჟღავნებს. ლურჯად კამკამებს ზღვის ზედაპირი.

ზღვას მხარაულად გაღმოსცქერის სოფელი
შრომა. კარგაა გვიანი შემოდგომა შრომაში.
ამიტომ იწვევან შრომელები წელიწადის ამ
მშვენიერ და გულუხვ დროს სტუმრად უკრა-
ინელ მეგობრებს.

სოფელში არ არის ხახლი, ხუფრა არ იუ-
ოს გაშლილი. დარეცვილია კარ-ფანტრები, ია.
ტაქები და კიბებები, დაგვილია ეზოები. ივივის
სედებზე გამოშლია ქანუხები და ქარაოსფე-
რი ყურმნის აკიდოებო. თავმოხდილია ქვევრე-
ბი, გზის ორივე მხარეს დობებებს შესებზე
ნამოცმულია ნარტერი უვადილებიბა და ვარდ-
ბის თაგულეობა ქეშპარითა მავიდაზე დოქი
დგას, უანწები და ხილი ალავა.

სადგურ ნატანების ბაქანზე აღამაწის ტე-
ვა არ არის. უკან მოედანი მსუბუქი, სატვირთო
მანქანებითა და ეტლებითაა გაკრდილი. გაეშვე-
ბი სახლებს სახურავზე და ბებზე ასულან,
რომ იქალებს დანახონ სტუმრები.

ნელა შემოარაილდა სადგურში ელმავალი,
მოკლედ შიაკივლა მკვეთრი ხმით და შედგა.
სტუმრებმა ბაქანზე ფეხის ნამოლდმა ვერ მოახ-
წრეს, რომ ვაკონის საფეხურებიდან მოიპ-

ცის მასხინდლებმა და ერთმანეთს აღარ ანებებდნენ, ერთმანეთს არ აცლიდნენ ღვაპარს.

სტუმრები თითქმის ყველა ნაცნობი იყო შრომელებისათვის. ზოგი იქ უკრანიაში გაიყვნენ, ზოგი აქ იყო რამდენჯერმე ჩამოსული. ერთმანეთთან პირად შეჯახებაში იყვნენ ჩაბმულა. სტუმრებსა და მასხინდლებს ერთი ხული ჰქონდათ, მალე გაგვით ერთმანეთთან შეჯახებას შედეგები. გაგვით, რა ჰქონდათ ახალი და კარგი, ხალ უჭირდათ და ხალ უღიზნდათ, რაში ჰქონდათ მიღწევები, რაში ჩამორჩებოდნენ. რა დახმარება, ხელის შეწყობა კიდევობდათ.

ხადგურის ბაქანზე დაწვებულა საუბარი გზაში, სოფელში ჩახვამდე არ შეუწყვეტიათ და გვიან ღამეშივე გაგრძელდა. მერე ერთმანეთს ცდილობდნენ, არა ჩემთან გათევის ღამის სტუმარი, არა ჩემთან.

შეორე ღღეს უკრანიაში პირველ რიგში „მეგობრობის პლანტაციის“ წიაყვანეს. ეს პლანტაცია გენიეტსკელებისათვის გამოაყვეს რამდენიმე წლის წინათ შრომელებმა. იქ მოკრფილი ღიწონი, ფორთოხალი და მანდარინი ყოველ შემოდგომაზე ეგზავნებოდათ მეგობრებს.

სტუმრებს აღტაცებასა და გაკვირებას საზღვარი არ ჰქონდა, პლანტაციაში რომ შევიდნენ.

— უფთხ სხვა ბებებსაც ასე ასხია? — ჰკითხა უკრანიაში ქალიშვილმა ალექსანდრა საროკამ სოციალისტური შრომის გმირს ტატიანა ჩხაიძეს.

— არა. — გაეღიმა ტატიანას და ამ დღიღღმა ათქვამ გახალგაზრდაყა მიზი მშენიყოლებული სახე. — შობილად მეგობრობის ბებებს აქეთ ასეთი მადლი. ისინი ისხამენ ასე უბიად თქვენთვის.

— მესტუმრები, ტატიანა? — გაიყინა საროკამ.

— ახა, დაითვალე რამდენი ახხა თქვენი პლანტაციის ბებებს და აგერ, ამ ბებებს, — ტატიანამ ეშმაკური დღიღიღით შეანათა ბრდღვალა თვალმა შეგობარს და მოიჩქნე პლანტაციის ბებებზე მიუთითა.

— თომე! ახას რა დაითვლის?! — შეშინდა საროკა.

— ასევე ვაწუწოქილია ჩვენი სიყვარულიც, მიუჯო ტატიანამ საროკას და ხელი მოჭია, — ამიტომ ყუველით ასე ერთგულად ამ პლანტაციის და აი, როგორ ვაწუწეს ბებებმა მეგობრობისთვის გაწეული შრომა.

„მეგობრობის პლანტაციის“ დათვლიერების შედეგად სტუმარ-მასხინდლებმა საქმიანი საუბარი გააბებ. როგონველები სოციალისტური შეჯახების ახალი ხელშეკრულების დახადებად

იყვნენ ჩამოსულინი. შრომელებთან უკრანიაში ერთო კრებაზე უნდა განხილათ ხელშეკრულება და ემწყნელი იმაზე, რა იყო საჭირო ახხათვის, რომ კიდევ უფრო განშტაყობულიყო, ამაღლებულიყო მათი მეურნეობა.

უკრანიაში იცოდნენ, რომ ყველაზე სუსტი და ჩამორჩენილი დარგი შრომელთა მეურნეობაში მეცხოველეობა იყო, რომ ისინი წლეების განხველობაში თავს ვერ არომევედნენ ამ დღეშიმენელოვან საქმეს, და ამიტომ პირველ რიგში მეცხოველეობაზე ჩამოუვადეს სიტყვა მეგობრებს.

მეცხოველეობას შრომაში ჩეროვანი ყურადღება არ ექცეოდა. მეცხოველეობას თავის საქმედ არ სთვლიდნენ.

— ჩვენ სუბტროპიკული მეურნეობა გვაქვს. პარტია და მოავრობა ჩაის და ციტრუსს გვთხოვს, — ამბობდნენ ერთნი.

— სად ჩაის ბუნქვე შრომაღღის ღირებულება და ხალ მეცხოველეობაზე! — კვერს უკრავდნენ მეორენი.

— ახლა მენიავს სახელი და დიდება აიღეს! — რა დესამალია, ადამიანი ქონებისათვისა და სახელმისთვის იღწევის. უსახელო და უქონებო შრომა ვერავინ მოხიბლავს.

მართლაც, მენიავს და მეციტრუსებს საქმე უფრო დაჯანბნული იყო, ქალი და კაცო ის ეტანებოდა. ყველგან, ყველაფერში ისინი იყვნენ პატივისცემაში. მეჭოგე და მეღორე არავის ახსოვდა. მათი საქმე ყოველთვის უკან იყო. ვის ენდობოდა ფერმაში მოშაობა? კოლმეურნეობის უმრავლესობა ფერმის მოშაობის მოთხოვდა, ტყვიად ვაცდნენ მუშახელსო. სამართლის სასწრაო ერთი შეხედვით შესაქმნელების მოწინააღმდეგეების მხარეს იბრებოდა, მგერამ იმ კოლმეურნეებმა, რომლებიც საზოგადოებრივ თვალსაზრისით უფურცედნენ მეცხოველეობას, ფერმის მოშაობა მიინც არ დაინებეს უმრავლესობას. მგერამ საქმის წინ წაწევას მიინც არაფერი ეშველა: დიდი იყო კოლოგამ რძეზე დახარჯული შრომის მოცულობა და საკვების ღირებულება. კოლმეურნეობა ვერ ასრულებდა რძის დამზადების ვეშაბას, ვერ ამზადებდნენ სახელმწიფოსათვის ჩახაპარბედი ხორცის გუშაბას.

როგონველებმა კარგად იცოდნენ, რა სამარცხვინო მდგომარეობაში იყო შრომაში მეცხოველეობის საქმე, და მის გულშემატყეურებმა არ იცოდნენ რა თვალით შეეხადათ უკრანიაში მათთვის.

მარტოწოდებულ მოწინააღმდეგეებს, მეცხოველეობა გულღდან ამორეცხილი რომ ჰქონდათ, ახლა ცაში მზე უბრწყინავდათ.

— ნახივენ უკრანიაში ჩვენს სამარცხვინო ფერმის და, როგორც მათ სწევით, მოუროდებლად ვეუტყვიან თავის ახრს.

საქონელი
საქონელი

— თქვენ ამ საქმეში ხელს ვერ გაიმარ-
თავთ. თავი დაანებეთ, ჩიხსა და ცატრუსების
პლანტაციებს მოუარეთ. ისაა მთავარი და მთა-
ვარი თქვენი ღარგა.

— მწვანე ოქრო ვაჭირავთ ხელშე. მიღეკით
და კრავთ იმ დალოცვილი.

— ისე ვუტყუიანო, ვარაუდობდნენ მოწინა-
აღმდეგეები, სტუმრებს ფერმისხაცენ რომ მი-
აცილებდნენ.

სტუმრები ჯერ მიხლულებული არ იყვნენ
ფერმისთან, რომ რაღაც შეგრული ფაცხების
მსგავსი ბინები რომ შეინიშნეს. გარშემო თავის,
ჩაღისა და ნაკეთის ზეინები იდგა. — „ნუთუ
საქონლის ბინებია?!“ — თვალბით შეგვათხ-
ნენ ერთმანეთს გაკვირვებული უკრიანელები.
კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ გრიგოლ ლი-
ტოვჩენკომ ვეღარ მოითმინა და მიხაკოს ჰკით-
ხა:

— სად მიგვევართ, მიხილ ფილიპოვიჩი?

— ფერმაში.

— ეს ფერმის ბინებია? — წარბი ატერია
ლიტოვჩენკოს.

მიხაკომ უბერხულად დაუქინა თავი.

— შეუძლებელია, — შორს დააღიძრა გრი-
გოლ ლიტოვჩენკომ. არ დაიჭრა ნაბიჯ აფრ-
ქარა ესწრაფებოდა ენახა, მართლა საქონლის
ბინები აუო ის ფაცხები, თუ ეხუმრებოდა ორა-
გვამიძე.

სანამ ფერმამდე მივიდოდნენ, იჭიდან ძრო-
ხების ბლავალი შედგებოდა. მაშინვე მიხვდა უკ-
რიანელი, ქმუბი, სქელულგაშაინი, შუახანს გა-
დაცობებული ნოკია ბელჩენკო. რას ათხოვ-
და პირუტყვი. შუბლი შეიკრა, საფეფურით შე-
ხვდა მის გვერდით მამავალ ფერმის გამგეს, წოე
თოიძეს.

— საყვებს თხოვლობენ ძროხები, ფერმა-
ში არადინა?! —

— ფერმაში კი არიან, მაგრამ საქონლის
ხაღლიში საყვები არა გვაქვს. — უთხრა ბელ-
ჩენკოს თოიძემ. — საყვები არ გველწის. რომც
გველწოდეს, ჰყენი ძროხებისათვის მაინც არ-
აშია საყვების ძღომაზე მიცემა.

— რატომ?! — გაოცდა ბელჩენკო.

— კამის ფახად არ ღირან და იმიტომ, —
მწვიდალ უღარღელად მიუგო თოიძემ.

— წილიწადში რამდენს იწველის ძროხა? —
ჰკითხა ახლა ფერმის გამგეს უკრიანელმა მწვე-
ლავმა ფერა ჩურხინამ.

— ან ოც ლიტრს.

— უკრიანელებს ეგონათ, უფრო მოგვატყუაო
და ზოგმა უფრზე ხელი მოიფარა.

— რამდენს?! — ჩაეკითხა ჩურხინა ფერ-
მის გამგეს, — თხავე კი არ გვეთხოვბი, ძროხა
რამდენს იწველის?

— თხებში ჩვენ არა გვავს, — ისევე მწვი-

დალ და უღარღელად მიუგო თოიძემ. —
საზე მოგახსენებთ.

სახტად დარჩენილმა ბელჩენკომ ჩაახე-
ლა თვითონ შერცხვა შრომელების მაგოვრად.

— მშობერი ძროხა მტის ვერ მოიწველებს, —
უთხრა მან ფერმის გამგეს.

— რაც არა გვაქვს, რა ვაქამოთ?

— როგორ?! —

— საყვები ბაზა არა გვაქვს.

— აა?!

— ღიბ, არა გვაქვს საყვები ბაზა. ძრო-
ხებს მარტო ჩაღისა და თევას ვაქმევთ. თევაც
არა გვაქვს საჭმარისი ყუბანიდან ჩამოგვაქვს.
იქ ვეიდუღობთ მამასახლად.

— ეს როგორ გამოდის?! — ჰკითხა როცნოს
კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ ლიტოვჩენკომ
ორაგველიძეს.

— ისე გამოდის, — ორაგველიძის ნაცვლად
უხანუბა თოიძემ, — რომ ფერმა წილიწადში
ნახევარ მილიონ წაგებას გვაძლევს.

უკრიანელებმა ერთმანეთს გადახედეს.

— მართლა ასეა, მიხილ ფილიპოვიჩი?! —
ჰკითხა ისევე ლიტოვჩენკომ ორაგველიძეს.

— სამწუხაროდ ასეა, — უთხრა მიხაკომ, —
სათობი მინდვრები არა გვაქვს. სიმიდის ჩაღია
ჩვენი ძროხების ძობითადი საყვები.

— მარტო ჩაღით საყვები ძროხები ას ოც
ლიტრს რძეს რომ იწველიან არ ვეკვირთ, — მი-
უბრუნდა ჩურხინა თავის თავმჯდომარეს. —
რას ერჩით ძროხებს?! — ჰკითხა მერე თოიძეს.

— საყვები ბაზა თუ არ გქონდათ, რატომ
მოაწვეთ ფერმა.

— დაგვაჯდეს, გვაიძულეს.

— ეინ გაიძულა?! —

— წველიან გვაიძულეს.

— არ იცოდნენ, რომ საყვები ბაზა არ გქონ-
დათ?

— როგორ არ იცოდნენ, — თოიძეს ოფლმა
დაახსა, მიხაკოს შეხვდა, რას ვარუშებულხარ
რატომ შენ არ იძლეე პასუხსო.

მიხაკო ორაგველიძე კრჭამეურული იდგა.
— თუ იცოდნენ, რატომ დაგვაჯდეს?! —
არ ეშვეებოდა ჩურხინა წოე თოიძეს.

— ხაღბს რძე და ხორცი უნდაო.

— ნახევარ მილიონ ზარაღს რომ იძლევა
ესა თქვენი რძე და ხორცი?! ეს თუ იცაან
ზევათ.

— ისეც იცაან.

— ცუდი ანგარიში ცოდნათ, — ვერ მო-
ითმინა გრიგოლ ლიტოვჩენკომ.

— ჩვენც მაგს ვაშობთ.

— არ გვიქვრებენ.

— არ გვიწდა ფერმა.

აღსაპარკდნენ ფერმის მოწინააღმდეგენი.

— ფერმა როგორ არ ვინდათ. ხაღბს რძე
სა და ხორცს ვერ მოაქვებ ბინებში შევიდეთ,

ენახით მწიერი ძროხები ჩანარად იწველიან
ას ოც ლიტრს.

სტუმრები და მასპინძლები საქონლის ბი-
ნებში რომ შევიდნენ, ერთ ხანს უყვლა — ქა-
ლი და კაცი თვალს არ ფერებდა, ჩუმად იდ-
გა.

ძროხები ისე გამბდრები იყვნენ, წყნებს
დაითვლიდი. ქარა ოთხივე კელლიდან უბრაყ-
და პარუტყვი ისეთი თვალით შეჰყურებდა მო-
ხულებს, ქვის გული რომ ჭკონოდა, მანც ავი-
ჩვილდებოდა.

■ — პარუტყვსაც აქვს სული, — დარღია
დუმლით ბელჩენკომ. — ასე მოვლიდი ძროხები
ას ოც ლიტრს რომ იწველიან, მართლაც საკ-
ვირველია.

— ქორა ქორს ჩეხს, ძეგა — ძეგაყუს.
ამ ეშმაკის ნაშიერებს, რაც უნდა მოუარო, მე-
ტა არაა შენა მტერი, მაგათ მადლი დაგიუა-
სონს. — გაიქლია ერთ-ერთმა მოწინააღმდეგემ.

— თქვენ ვინდით თქვენთ, — მობრუნდა
ლიტოვჩენკო იმ ენაშაქვთ კომპიურისსაკენ, —
მინც ძეგას ხასლებს გამოგვეცო, — ბელჩე-
ნკო დღეაღმა, ხუთს ძლივს იბრუნებდა. უნ-
დოდა რამე უყმები ეთქვა, მაგრამ სტუმარი
იყო და მასპინძელს ავ სიტყვას ვერ ჰკადრებდა.
მანც ვერ მოითმინა: — მე ვთქო, საქონელ-
საც აქვს სული-მეოჟი... არიან ადამიანები, არც
სული რომ არ აქვთ და არც გული. ეს რომ
ასე არ იყოს, თქვენ ქორისა და ძეგას ამბავს
აქ არ გახსენებდით... — გაჩუმდა, მიიღე მო-
გონებების მწუხარებამ მოიცვა მისი სახე, —
გახსოვთ 1944 წელთ? — შეხედა მასპინძლებს,
ქვა ქვაზე არ იყო დარჩენილი უკრანის მიწა-
ზე. ძმური ხელი გამოგვიწოდეთ მაშინ. რითი
არ დავემბარეთ: ძროხებით, ცხენებით, ღორე-
ბით, ფრინველებით ვან მოხთვალის კიდევ რა
გამოგვიწავნეთ, საცდელი, ღოკიანის თეთრეუ-
ლი და წინდებიც კი. ძმა მისთვისაო, შავი
ღღისთვისაო. მართლაც შევი დღე იდგა ჩვენ-
თან მანც, — გაიღიმა: — წარუქარ ცხენს კბი-
ლი არ გაუხინებთო, მაგრამ იმ თქვენ გამოგ-
წავნად ღორებს ისეთი წვილით დინგა ჭკონ-
დათ, ბოთლიდან მარცვალს ამოაღებდნენ. ფერ-
ლები მწევარს მიუგავდათ. ახლა ნახეთ თქვენი
ღორებისა და ძროხების ნაშიერები. საქონლის
უნახავს გაგზდით. წველაღობა იყოხეთ, ხორ-
ცი იყოხეთ. თავი და თავი საქონლისთვის
მოვდა, კვებაა რომ რძე და ხორცი მოგვცეს.
წელან ჩვენ „მეგობრობის პლანტაცია“ რომ ვნა-
ხეთ, მოკლიდი რომ არ იყოს, ასეთი ფერაანი
იქნებოდა ასეთ უჭე ნაყოფს მოიხსნაღა? — გა-
ჩუმდა, მიმოიხედა. ბნელ ფაცხას მხოლოდ კა-
რინად შემოსული ხინათელ აშუქებდა. არსად
სარკმელი. ნებსისა და ნაკლებს სწინ იდგა, —
სიბინძურება და სიცვიც რომ თავი დავაწე-
ბოთ, მარტო ხახნელე მოკლავს საქონელს, ამა,

ერთი თვე გააბრეთ ის თქვენი პლანტაცია
ბნელში... საქონელსაც აქვს სული, — გაიმეო-
რა ლიტოვჩენკომ.

■ — მაგ ვაუბატონმა ძეგების ამბავი თავის
პლანტაციაში თქვას, — დაიწყო სოციალისტუ-
რმა შრომის გმირმა, ცნობილმა მეჩაიემ კარლო
გორგილაძემ, — წინათ ჩემს პლანტაციაში ხა-
მის კალთვარამ წაის ფოთოლს ძლივს კრეფდ-
ნენ, ახლა შეიღ ათას კალთვარამ ვიწვეთ. ჭკა-
თხეთ, წოგს, რომ მივაღწევთ ასეთი დიდი მო-
ხაულის მიღებას მაგისთვის თავის პლანტა-
ციაც ძეგა, — მხატვო ორაგველიძეს შეხედა: —
მივცემ წოგს ჩემს პლანტაციას, მე ფერაში
გაღმავად. ერთი წლის შემდეგ ნახოს ეს ძრო-
ხები... ოღონდ თქვენ ხელი გაავამართეთ, —
მიუბრუნდა ბელჩენკოს, — თქვენა გამოცდილე-
ბა გაგვინარეთ, გვირწიეთ, მოგვემარეთ და
ჩვენ ამ ძეგებისაგან არწივებს გამოვცნათ. ვა-
და მივიყვანე ფერაში, მხატვო!

არავინ დაიქერა გორგილაძის თხოვნა: რო-
გორ, სახელგანთქმული მეჩაიე თავის საუფარედ
საქმეს ტკეზებდა, რომელმაც შრომისა დიდება
შეუქმნა, მოუტანა უმაღლესი ჭილღო და ზღელ
კიდებდა ნაძარა, ჩამორჩენილ საქმეს რომლი-
საგან კაცმა არ იცის რა გამოვა?!

— კარგი სიტყვაა, — მხატვო ორაგველი-
ძის მაგობრად წიკტა ბელჩენკომ ვასცა პასუ-
ხი ნოე გორგილაძეს, — მონდომება ნახევარი
საქმეა...

— რამ ვადავაწუვებით იგ საქმე, ამხანა-
გო კარლო? — ჭკობხა როგნოს კოლმეურნე-
ების თავმჯდომარემ გრიგოლ ლიტოვჩენკომ.

— მოვალეობამ, — იყო გორგილაძის მოკლე
პასუხი.

■ — თუ ვინდით მესაქონლეობასაც ასეთი
სახელი და ფაზი ჰქონდეს თქვენთან, როგორც
ჩანახა და ციტრუბს, მტკიე საყვები ბაზა უნდა
შექმნათ. საბაღოს სიძინდი უნდა დათესოთ,
ქარბაღი, კარტოფილი უნდა მოიწიოთ. ჩვენ
ყოველწლიურად შევიწვთო ზღელს — მესაქონლე-
ობის ფერმას ჩამოგიტარო და დაგვადგამო, ისე-
ვე შენობებს, სახახელ ვეგონებთ.

ყოველ მეგობრულ შენიშვნას და რჩევას
ეუბრებოდათ ისმენდნენ შრომელები: მათი კო-
ლმეურნეობის ნაჯელ აკრიტიკებდნენ და ამაში
მართალი იყვნენ. კარგ წინადადებას აძლევდნენ.
მოსწინდი და დეჟულოზდნენ.

როგნოვლებიც ასეთე ყურადღებით უბ-
მენდნენ შრომელებს 1952 წელს. მათ მეგობარ
კოლმეურნეობის თვალწვიფეულ სტუმრებს, სა-
დაც პურის უჭე მოხსავალს იწვედნენ. ერთი ზე-
ერთი ბუჩქი არ იდგა — რატოა ეს? — ფა-
ქრობდა მანც მხატვო ორაგველიძე. — თუ აქ-
ვე, თავისი სტუმრებს, სივარის ახლი, მცესო-
ველეობის საყვამირო ინსტიტუტი ასკანია-ნოვა
ბაღებშია ჩაღვდილი, ტყით არის შემორტყმუ-

ლი, რა დაშავებს როგორცღა შიწებშია, რატომ მოიძულა ადამიანმა ისე, რომ ერთი ხარბილიობელი ხეც არა დგას? რატომ არა აქვთ სოფელში ბადები და ვენახები? — ეს ფაქტი მისაკო ორავადილქებ ჯერ კრიგოლ ლიტოვუკროს გაუზიარა, შემიდგე როგორცღა სავთოკრებაზე გამოთქვა. ზოგმა მაშინ ნერგა მოიბაზუნა, ჭვირია, შორიდან მოტანა ვკვირბო, ბად-ვენახებისათვის ვერ მოვიცალებო, თორემ იყოცხლე, მაგის მადლი კი ვიციოთ. უხილოდ და უფაზო აქამდე თუ მოვატანეთ, ახლაც არა ვვიცინო რაო.

არ მოიწონეს შრომელებმა ზოგა კლდეურნის ასეთი აზრი. ნერგებს ჩვენ ჩამოვიტანთ უფასოთ, ჩვენივე ხელით გაგიშენებოთ. როგონოველებს მოეწონათ მეგობრების რჩევა. მათი წახლის შემდეგ გზისაკენ იჭირათ თვალი, როლის ჩამოგვიტანენ ნერგებსო.

ახლა როგონოს რქაწითელის ვენახებში ისეთ ურძემს იწვევენ, მართლა გააოცებს კაცს. ისეთი ატმის, ვაშლის და მსხლის ბადებია გადამჭრული ამ შიშველ სტაებზე, გორელ კომუნისტრებსაც კი შემურდება და კახელ მშვენახებსაც.

როგონოველების ხელს შეწყობამ მესაქონლეობის საქმეში, ისეთი შედეგი გამოიღო, რომ თვით უკრანელები განცვიფრდნენ: 1952 წლიდან 1955 წლამდე ექვსჯერ იმატა წველაობამ. თუ მანამდე ძროხა ას ოც ლიტრს იწველიდა, 1955 წელს ათასი ლიტრი მოიწველა. „მეგობრობის ფერმის“ ძროხამ „მდედუკაში“ — ოთხი ათასი ლიტრი, „ტანვამ“ ორ წელიწადში ოთხი ბზო მოიგო.

მეგობრობა და სიყვარული სხვა დიდ საქმესაც აკეთებს. აგი უფრო მეტად გაჭირებისს ვლინდება: ასე მოხდა ომის შემდეგ წლებში, ომმა კიდევ ერთხელ დაგვანახა ხალხთა მეგობრობის ძალა.

როცა ვაშისტემა გენიჩესკის ჩაიონს შეეცხინენ, შრომელებმა ეს ისე განიცადეს, თითქმის მათ რაიონში შეტრიალდნენ. შრომელებმა არაფერი დაიშურეს, რომ როგონოველები-სათვის ხელი გაეშართათ. წერილებს უგზავნიდნენ ვეკუარებულ როგონოველებს, მის ეპატეზობდნენ. შრომაში ჩამოდიოდნენ მისიპატლებიდან გამოწერილი უკრანელო ქარისკაცები.

1943 წელს შრომაში მისიპატლიდან გაწერილ როგონოველი ლეიტენანტი ნიკოლოზ ლაპტინტევი ჩვიდა. ქარისკაცად აღარ ვარჯივარო, ჩამოვედი თქვენიკან ჩემ მეორე სამშობლოში, აქნებ რამეში გამოგადგეთო, — უბრალო შრომელებს. შრომაში ლაპტინტევიმა ბევრი ვეკუარებული თანასოფლელები ნახა. დედ-მამის ამბავი აკითხა. არანც არაფერი იყოლა მის შრომელებზე. მისაკო ორავადილქებ უკრანელოთა ფოსტის მთელი ღასტა წერილებიხა

უჩვენა. ლეიტენანტს. ამ წერილებს შრომელებმა აგზავნიდნენ ქვეყნის სხვადასხვა მხარეს გაფანტული როგონოველები, რომ აქედან გავეყოთ თავისიანების ადგილსამყოფელი. ლაპტინტევიმა აქ ბევრი ნაცონო-მეგობრის პარათები ნახა. მაშინვე წერილი გაუგზავნა მათ, ჩემი შრომელებს ამბავი ზომი არ იციოთ. პასუხი მალე მოვიდა, თურქე მისი დედ-მამა კლმეურნეობის ფერმას გაუყოლოდნენ და სტაქრობოლის ოლქში საქონლის ფერმას უფიციდნენ სხვა როგონოველებთან ერთად. შრომელებმა მაშინვე გააგზავნეს შრომელებმა შეილი, მაგრამ მეორე ღასტე ლაპტინტევის მოხუცი მამა ივანე თეთონ ჩამოვიდა შრომაში. შეილის აქ უყოფინს ამბავი შეეტყო და სახრაროდ წაიოსულიყო. შამა-შეილი გზაში აცდნენ ერთმანეთს.

ივანე ლაპტინტევიამ იმ დღეებდ დააბირა უკან გაბრუნება. აგი ფერმის მარტკოპის მდინავანი იყო. თურმე ფერმის ოცა ოჯახი თვეზე მეტხანს შიშვილობდა, მარტკალი ხორბალი არ ჰქონიათ. შეწყუბდნენ შრომელები, ღატრიალდნენ და რამდენიმე დღეში ხამი ტონა ხორბალი შეგროვეს. ზოგმა თეთონი მოიტანა თავის ოჯახიდან, ზოგმა ბაზარზე იყიდა, სხვამ მეზობელ სოფელში იხესხა. თვითონ დაეკუბს. თვითონ მშაქრები უნდა დარჩენილიყვნენ და მეგობრებისათვის გახაზავანად გაამზადეს. მაგრამ როგორ, რთო გაეგზავნათ სტატროპოლის ოლქში? ნათქვამია, გაჭირებულთი კაცო ზღვაში გავაო. მალე მონახტ გამოხავალი. ხორბალი მახარბის რაიონის „ზაგოტურნოს“, ჩაბარეს, რომ ხამაგიერო სტატროპოლის ოლქის რომელიმე „ზაგოტურნოს“ მეცა როგონოველ მეტოველებებისათვის.

ჩვენში ამბობენ, თუ კაცო გონიერია, სოფელი ღონიერიაო. მასხენდება 1965 წელი. მაშინ შრომელებს შეადწლიანი ვეგმა ჰქონდათ და დიდი მიღწევები, დიდი ხაზლები. ყოველთვის როცა ჩამეთი კმყოფილი ზარ, მთავონებ ყველაზე ახლობელ მეგობრებს და შრომელებს არ შეეძლოთ იმ გაზაფხულზე არ გაეხსენებინათ როგონოველი მეგობრები.

— მოდი, წერილი მიეწერო ჩვენს უკრანელ ძმებს, — წინადადება შემოიტანა ერთერთ კრებაზე ტატანა ჩხაიძემ. — მიეწეროთ ჩვენი წარმატებები და ეს კიდევ უფრო მეტს გააკეთებინებს მათ, ჩვენც მეტს გავაკეთებთ.

ტატანა ჩხაიძის წინადადება ყველას მოეწონა. დახედნენ და ბარბის წერა დაიწყეს.

„ძვირფასო მეგობრებო! შრომაში, რომელსაც თქვენ „ჩვენ სოფელს“ უძახით, ჩვენ კი როგონო მიგვანჩია საკუთარ სოფელად, ეს ძალიან ბევრის მტყველია, მამა არ იტყვის მშის სახლზე. ჩემიო, ჩვენ კი ერთმანეთის სოფელზე ვამბობთ ასე, აი რა დიდი მეგობრობა გვაქვს, რა დიდი მშობა გვაქვს ორ სხვადასხვა ხალხს, — ბარბის ტატანა ჩხაიძე წერო

და, — წლებადღელ გაზაფხულთან ისეთი წარმატებებით მივიდეთ, რომ კომუნისტების გაზაფხული შევარკვეთ. შეიძლება ამან თქვენ დიდი მოგვებაროთ, იფიქროთ, აჩქარებულან ჩვენი შრომული შეგობრებით, ქვრ ნაადრევია კომუნისტის გაზაფხულზე ლაპარაკით, მაგრამ ვანა ამ გაზაფხულს ჩვენ ვუწოდებთ კომუნისტის გაზაფხული? არა, ეს სიტყვა წამოიძახა იმ კომუნისტებმა, რომელმაც ამ გაზაფხულზე ილემტრონის შუქი უფასოდ მიიღო.

— ამ კომუნისტების მამას, — სიტყვა ჩამოართვა ტატანა ჩხაიძეს შუახნის ჩაფხვნილმა მამაკაცმა, შალვა ხომერტიყამ, — ბრაჰიცი არ ქონდა, შუადეცხელი იყო მისი ხანთელი. — ამ გაზაფხულებთან ჩვენი სოფელი გარდა ილემტრონის შუქისა, გაზაფხუფასოდ მიიღებს, კინოსაც უფასოდ უჩვენებს. წინქვილიში უფასოდ დაუფუჭავს ხომინდს, ექნება უფასო აბანო, საპარკმახერო. კომუნისტურები ყანებსა და პლანტაციებში ცხელ კერძს უფასოდ მიიღებენ, ბავშვებს თერთმეტ საბავშვო მაგაში უფასოდ მოუვლიან და აქმევენ...

— ამანაგებო, ეს ხომ მართლაც ნაბიჯია კომუნისტებისაკენ, — წამოიძახა ვიდაცამ.

— ჩვენ მომავალში უფრო გრძლად ვივლით ამ ნაბიჯით, — ხანი მისცა სტეპამ.

— ამანაგებო, როვნივლებში ხომ თავის შეიძვლიან გეგმას ორი წლით ადრე ამთავრებენ ისინი უფრო გრძელი ნაბიჯით მიდიან, ჩვენ არ უნდა ჩამოვრჩეთ შეგობრებს, — სიტყვა აიღო პარტიკრეანისციის მდივანმა კუკუტრო ჩანაბაძემ. — როვნივლების შრომითი სასწავლებელი არა ერთხელ ყოფილა ჩვენთვის მისაბაძი. ჩვენც უნდა დავამთავროთ შეიძვლილი ორი წლით ადრე, ნაბიჯი უნდა გავუსწროთ მათ.

— საქართველო საბჭოთა კავშირში ჩაის ძირითადი შრომობელი ქვეყანაა. — შეაწყვეტინა სიტყვა შეგობარს კარდო გორგალაქემ, — საქართველოს კომუნისტურნივლები და საბჭოთა მურნივლები ჩვენს ქვეყანას ჩაის პროდუქციის მ მ პროცენტს აძლევან. ეს არ ჩასწერო ტატანა წერტილი, — უთხრა ჩხაიძეს და ვანაგრძო: — მაინც ვიტყვით, ჩაის მურნივლება რომ არ გვქონოდა, ამ ნაბიჯს ჩვენ სხვებზე ადრე ვერ გადავდგამდით, ვერც როვნივლები გადავდგამდინ იმიტომ, რომ ჩვენთან შეკიბრმა, ჭრთიერი დახმარებამ და ხელის შეწყობამ მოუტანა იმთავც ეს წარმატება...“

• • •

კობა წარსულის მოგონება. რა ქმონდა კომუნისტების შეცხრე ზოუწლებში და რა აქვს მათე ზოუწლებში ახალი? რას მოაღწევს მეცხრე ზოუწლებში და რას უნდა მიაღწიონ

მეთეში, დიდი ოქტომბრის სტყობატირნივოლუციის მ მ წლის იუბილესთავის?

ხშირა სტუმარი ვარ ორივე კომუნისტურნივობის და ყოველ ჩაფხვისას მოცებს მათი საქმე. ყოველ ჩაფხულზე რაღაც ახალი და მოულოდელი მიხედება მათ მუშაობაში.

თუ 1965 წელს შრომებმა 1500 ტონა ჩაის ფოთელი მოკრეფეს, მეცხრე ზოუწლებში — 15 288 ტონა. ვანა ეს საწაულებრივი ნახტომი არ არის? ახეთივე წარმატებები ქმონდათ ფორთოხლის, მანდარინის, ლიმონის, ტუნჯოს, ვენახის, ხეხილის, ხომინდის მოხვალში.

ახნას არ ნაქიროებს, თუ რა მისცა სახელმწიფოს ახეთმა ნახტომმა, რა მისცა თითოეულ კომუნისტურნივს და მის ოჯახს. ოჯახს იმიტომ ვუხვამ ხაზს, რომ აქ როვორც კომუნისტურნივობას, ბრივადამ, რგოლს, თითოეულ ოჯახსაც აქვს კომუნისტურნივობაში თავისი ზოუწლები.

ოჯახს თავისი ზოუწლები

ვანა ეს ახალი არ არის საქომუნისტურნივ ცხოვრებაში, საბჭოთა ხალხის ცხოვრებაში? ვანა ეს ახალი არ არის საბჭოთა დამიანის შეგნებაში? ოჯახს აქვს სახელმწიფო ზოუწლები დიას, სწორად საბჭოთაქმეფო ზოუწლები არა. მე ეს ვერ დავიქრე, ვიღერ არ მომეცა წითელი, ლამაზად გაფორმებული, ოქროსფერი ასოებით ამოტვიფრული წიგნაკი: „მეთე ზოუწლები შრომის კომუნისტურნივობაში“. ეწერა უდაღე „ზოუწლები ჩემს ოჯახში“. ეწერა ტატულზე. მეორე გვერდზე კი ვკითხულობთ: „№ 10 ბრივადა, № 1 რგოლის წევრი, ოჯახის უფროსი ლეონიდა პლანტაციის მ მ ბრივადა, 1976—1980. ზოუწლები ჩემს ოჯახში. მისი შესრულება ჩემი ოჯახის ბედნიერება, ღირსება და სინდისია“.

შემდეგ გვერდზე: „მეორეჯასო ამანაგებო! თქენი მშობლიური, საყვარელი კომუნისტურნივობა უპიროვნებს თქვენს ოჯახს ზოუწ წლის ვადით მოხვადილა და მაღლი მოხვადის მისაღებად: 1. ჩაის სრულმოსვლიან პლანტაციას 0, 7 ჰექტარს, 2. ჩაის ახალგაზრდა პლანტაციას 0, 3 ჰექტარს. 3. ციტრუსების მოხვადიან პლანტაციას 500 ძირს, 4. ციტრუსების ახალგაზრდა პლანტაციას 200 ძირს, ტუნჯოს ნარგავებს 100 ძირს, ხომინდს 1 ჰექტარს. ვილოცავთ ამ დიდ ნდობას და თქენი ოჯახის ბედნიერებას. კომუნისტურნივობის გამგეობა“.

შემდეგ გვერდზე ლეონიდე წერს: „მთელი ჩემი ოჯახი, შრომისუნარიანი, მოსწავლე, პენსიონერი ვიმუშავებთ ისე, რომ სასახლო დავალება ჩვენი ოჯახის ზოუწლები, ოთხ წელიწადში შევასრულოთ.

ჩემი ოჯახი იბრძობებს იმისათვის, რომ ჩვენმა კომუნისტურნივობამ მოუგოს სოციალის-

ტურ შეჯიბრებაში ჩვენს ძველ მეგობრებს, როგორცღებოდა.

ახეთ ხუთწლიანი ჰქონდათ მეტსრე ხუთწლიანი კოლმეურნეობის 700 ოჯახს. მეთუ ხუთწლიანი 1000 ოჯახში შეივარ წიგნაკები წარწერით: „მეთუ ხუთწლიანი შრომის კოლმეურნეობაში“. გარდა იმისა, რომ შრომელის როგორცღებოდათ აქუთ გამწლილი სოციალისტური შეჯიბრება, აქუთ შრომის კოლმეურნეთა შორის, შიგნით გამწლილია შეჯიბრება ბრიგადებს, რგოლებსა და ოჯახებს შორის.

შეითხველი ალბათ დანტერგებდა, რა შედეგად გამოიღო ოჯახების ხუთწლიანმა გეგმამ? მან ხუთწლიან გეგმის ზეითი კოლმეურნეობის მისცა რა — 4.465 ტონა, ციტრუსი — 5555 ტონა, ხოლო — 1.797 ტონა, ფულადი შემოსავალი — 4 მილიონ 800 ათასი ჰანეთი. შიგნით 1 მილიონ 800 ათასი ჰანეთი.

ახეთი ჭრე უნახავი წარმატება განაპარობა სამა გარემოებაში: სოციალისტურმა შეჯიბრებამ უკრახილეთთან და შიგნით, ოჯახებს შორის, რგოლებსა და ბრიგადებს შორის, უკრახილეთთან შეჯიბრებამ და ბოლოს, თითოეული კოლმეურნეობის ოჯახის ხუთწლიანმა.

შრომელების ეს წამოწყება უნდა გადაიღონ საქართველოსა და უკრახიანის სხვა კოლმეურნეობებში და რასაკვირველია, არა მარტო საქართველოსა და უკრახიანისა. თითქმის მილიონწახივერი მოგება მისცა ამ წამოწყებაში ერთ კოლმეურნეობას: ერთი წუთით წარმოვიდგინოთ, რას მისცემს ჭვეყანას, სხვა კოლმეურნეობებიც აუ ახე მოიცილებიან.

არანაკლებ დიდშინიშენილოვანი პირობები წერია ზემოთხსენებულ წიგნაკში და ეს ფრთხილ საურადადებოა. წიგნაკის მეორე გვერდზე დაპარაკა ადამიანის შორალურ-ეთიკურ მხარეზე ეს გაყოფილება ასეა დახათურებული:

ჩემი ოჯახის ზეითობისი ვანაძირი

ჩემი ოჯახის განვითარებას ავიყვან დღევანდელი მოწინავე საზოგადოების განვითარების დონეზე.

ჩემს ოჯახში ადგილი არ ექნება მამაკაცის ბატონაკურ უფლებების გადმონათებას. არასოდეს არ ჩავთლი მამუშების მოვლას, ჩიის ფოთლს კრეფას, საქმლს მომხალებას და სხვა დანარჩენ საოჯახო საქმეებს მხოლოდ ქალის ვადებებულება.

სახტყ ბრძოლას გამოუყვებადებ და არ დაუშვებ დრომოკმულ ზეითველებებს, დოთობას, ქელებს, რელიგურ დრომოკმულ აღბაწებებს და სხვა ამის მხავებს, რაც ყველაზე სამარცხვინოა დღევანდელი სოციალისტური ოჯახისათვის.

საზოგადოებრივი მერწინების განვითარებისათვის შრომისა და ბრძოლას დავაკვიდებ ჩემი ოჯახის ზეითობის ტრადიციად. თვალისჩინ

ებით მოვუვლი საზოგადოებრივი შექმნისი მისი დაუღალავს, ტექნიკას.

მტკიცედ შევარულებ პარტიისა და მთავრობის მოწოდებას, ვაღწევებულებას, რომელიც შეგებთ საკოლმეურნეო ცხოვრებას, კოლმეურნის ოჯახს.

ჩემი ოჯახი სარგებლობს კონსტიტუციით მოწიებული უფლებით, საყარმელაში ნაკვეთით. ამ მიწაზე ვაშენებული მაქვს ჩიის პლანტაცია, ციტრუსის, დაუნის, ხუთლის პლანტაცია.

არასოდეს არ შევარცხვენ ოჯახის ღირსებას. საკეთობი წარმოების ყოველგვარ პროდუქტს მხოლოდ სახელმწიფოს მივყვით. ბაზარში სავაქროდ არ გავიტან.

მარწმუნებული ვარ იმით, რომ სოციალისტური ოჯახის ზეითობისი ფუნქცია დიდ როლს ასრულებს ჩვენს სოციალისტურ სამშობლოში და ერთად კოლმეურნეობაში, ხელს უწყობს არა მარტო ადამიანის ზეითობის აღზრდას, არამედ კოლმეურნის ეკონომიკის შემდგომ განვითარებას და აუვაებას.

ჩემი ოჯახის ყოველი წევრი იქნება სინდის-ნამუხის, მაღალი, ნამდვილი კომუნისტური ზეითობის მატარებელი.

მოცემულ პირობის ხელმოწერით ვადასტურებ:

„ხუთწლიანი ჩემს ოჯახში“, — ჩემი ოჯახისათვის ამ ძვირფასი წიგნაკის პატრონი, ოჯახის მეთაური ლ. სირაძე.

ი, რა დიდი ცვალებები მოხდა ამ ხანოცი წლის მანძილზე ადამიანის, ამ შემოხვევაში ერთად კოლმეურნის არა მარტო შრომისა და ცხოვრებაში — მის შეგნებაშიც, მის ფსიქოლოგიაში, მის ზეითობაში.

სოციალიზმის გამარჯვებამ დაბადა კაცობრიობის ისტორიისი ჭრე არსებული მხობრივი შრომითი გმარობა. იგი განსაკუთრებული სიძლიერით მეთუ ხუთწლიანში გამოვლინდა, უფრო კონკრეტულად-ოქტომბრის რევოლუციის 66 წლის საიუბილეო წელს. ამის ერთ-ერთ ნათელ მაგალითად იქცა უკრახილთა და ქართულითა-როგორცღებოდა და შრომელითა საგმარო შრომითი მამაკობა და ძმური შეგობრობა.

მეგობრობის სიჭტაკის და ერთგულების ყველაზე ზუსტა შემმოქმეებელი დროა. როგორცღებოდა და შრომელთა მეგობრობა, მათ შორის სოციალისტური შეჯიბრება, თითქმის ორმოცი წელიწადია გრძელდება და ღრმავდება, მოაქვს ამ ორი ხალხის ხკეთი და ბედნიერება, ზრდის მათი ცხოვრებისა და კულტურის დონეს, ანდომებს და აკეთებისებს მტას.

თუ მეტსრე ხუთწლიანი 15.288 ტონა ჩიის ხარისხოვანი ფოთლი ნაპარეს შრომელებში სახელმწიფოს, მეთუ ხუთწლიანი მათ 10.260 ტონა ჩიის ფოთლს მოკრეფა ივალეს. მეთუ ხუთწლიანი პირველ 1976 წელს მოკრეფეს 2.856 ტონა, ხოლო 1977 წელს მოკრეფენ გაიყვლებით მტას. ასეთივე დიდი მარწვენებელი ექვ-

მათ ციტრუსების მეურნეობაში, მესაქონლეო-
ბაში.

1977 წელს შრომაში დაშორდებო მეცხოვე-
ლეობის კომპლექსის მშენებლობა როგონოვლითა
დასაბრებოთ და ღერქვეა „მეფობრობა“. გაშე-
ნდება ციტრუსების პლანტაცია 6 ჰექტარზე,
ჩაის პლანტაცია 16 ჰექტარზე.

დასახულია ორმოცამდე ღონისძიება, მაგრამ
უვლას აქ ვერ ჩამოვთვლი, მოვიყვან ზოგიერთ
ფურც დამახასიათებელსა და მნიშვნელოვანს:
უნდა ჩატარდეს რამდენიმე ასეული ჰექტარი
დაქობებუელი მიწის დაშრობა/ ორშეთში,
შუატყეში და ჩირზე, ყოველი ოქახასათვის
გამოწერილა უნდა იქნეს 4-5 დასახელების
ფურცალ-გაზეთები, მათ შორის გენჩესკის
რაიონის „პრიაზოვსკოე პრადო“. ხოცალის-
ტურ შეჭიბრებაში გამარჯვებული 70 კოლ-
მეურნისათვის უნდა შეიძინონ ტურასტული
საგზური და უფასოდ გადასცენ.

შველაზე მოწინავე 20 კოლმეურნე გაიგზა-
ვნოს საქსკურაოდ როგონში.

ყოველწლიურად გამოწვეული იქნას როგონს
კოლმეურნეობიდან პიონერთა ბანკში 10 პიო-
ნერა.

ყოველწლიურად დაენიშნოს შრომის პენსია
5 როგონოდ კოლმეურნეს.

ყოველწლიურად მიენიჭოს წოდება „დასა-
ხურებული კოლმეურნის“ 6 როგონოდ კოლმე-
ურნეს.

ყოველწლიურად გამოწვეული იქნეს შრო-
მაში, კოლმეურნეობის დასახელებულ სახლში
10 უკრაინელი კოლმეურნე.

ასეთივე საქმეები დასახეს როგონოვლებმაც
აი, როგორ არა ჰგავს როგონოვლითა და
შრომითა ერთი წელიწადი შეორებს, როგორ
იზრდება, მდიდრდება, წინ მიდის, ჩვენი ხალხის
ცხოვრება ყოველწლიურად.

მე და მიხაკო როგონოვლითა და შრომითა
მეგობრობის მუზეუმში ვარა, აქ ფოტოსურა-
თებით, წერალებით, ნარკვევებით, ტურნალებ-
ით, ექსპონატებით აღბეჭდილია ამ ორი კოლ-
მეურნეობის ისტორია, მათი მეგობრობის,
მათი მიღწევების და გამარჯვებების ისტორია.

ვინ იცის მერამდეწერ ავლებს თქვენს საქსკურ-
კლომარე მუზეუმის კედლებს, იქიდან დაგვცა-
რან ორივე კოლმეურნეობის შრომის ადამა-
ნები, რომლებიც ერთად აკეთებენ დიდ
საქმეს, რომლის შესახებ სსრ კავშირის ახალი
კონსტიტუციის პროექტში ნათქვამია —
„სოციალიზმის დროს, საზოგადოებრივი წარ-
მოების უზენაესი მიზანია ყველაზე სრულად
დაკმაყოფილოს ადამიანთა მზარდი მატერია-
ლური და სულიერი მოთხოვნილებანი“. სწო-
რედ ამისათვის იღწვიან როგონოვლი და შრომე-
ლი ადამიანები.

— ხანამ წუალი იქნება შავა და აზოვის
ზღვაში, ხანამ გაეგარაქლებო მშურ მეგობრო-
ბას და სოციალისტურ შეჭიბრებას, უკრაინელ
კოლმეურნეებთან და უკრაინელ ხალხთან,
კომუნისტური პარტიის მეთაურობითა და
ხელმძღვანელობით, — მეტებნება მუზეუმიდან
გამოსვლისას მიხაკო ორავეულიძე და ოდნავ
თვალმოკუტულია გასცქერის გორაკებზე შედ-
ნილ და დაბლობებზე გაშლილ ჩაისა და ციტრუ-
სების მწვანელ მთლიალოვე პლანტაციებს, მისი
ბულით ნაზარდს, ნალოლიავენს.

წელს საქართველოს კოლმეურნეებს 300-305
ათასი ტონა ჩაის ფოთოლი უნდა მოეკრიფათ,
მაგრამ დიდმა მოწოდებამ მათ გაცილებით
მეტე შეაძლებინათ — 405 ათასი ტონა ჩაის
ფოთოლი მოკრიფენ.

საქართველოს კოლმეურნეთა გმირულ შრო-
მას მაღალი შეფასება მიხაკა სკვპ ცენტრალური
კომიტეტის გენერალურმა მდივანმა, სსრ კავში-
რის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდო-
მარემ ლეონიდ ილიასძე ბრძენებმა. „მოშო-
ვებული წარმატება, — აღნიშნა აშხანავა ბრე-
ნებმა, — ხოლმის მეურნეობის ყველა მუშა-
კის თავდადებული შრომის, რესპუბლიკის პარ-
ტიული, საბჭოთა პროფკავშირული და კომკავ-
შირული ორგანოების დადი ორგანიზატორული
მუშაობის შედეგია“.

და, ო. ბრძენების წერილი რესპუბლიკის
მშრომელებს რაზმავს სახალხო მეურნეობის
ყველა დარგის განვითარებისათვის ახალი მიჯ-
ნების მისაღწევად.

923466

ტ. შარქისის ს.ხ. ნაჭ. სსრ

რამაზ კობიძე

გვიმრის ფოთლაბი

რომანი

წიგნი მეორე

ნაწილი პირველი

თავი I

ტერენტი ჩაგუნავას სიკვდილივით ეზარებოდა იმ უკუღმართი საქმის გამოკვლევა, მაგრამ რაღას იზამდა, კომისია შექმნა. შიგ ადგილკომის ახალი თავმჯდომარე, ორი გამოცდილი მეშახტე და შახტის კომკავშირის კომიტეტის მდივანი შეიყვანა, იმ დაწყევლილ ღამეს სანგრევში მომუშავე მეშახტეები დაპკიოთხა, სამედიცინო ექსპერტიზის ასლი გადაღებინა და დაწერილებითი ოქმი შეადგინა. იმ ოქმის სწორებას, შევსებას, გადაბეჭდვას ისევ სწორებასა და ისევ გადაბეჭდვას მერე მთელი დღე მონადრომეს. ბოლოს ტერენტიმ კომისიის წევრებს ოქმზე ხელი მოაწერინა, სათითაოდ გააფრთხილა, ჭერ არსად წახვიდეთ, იქნება, კიდევ დამპირდეთო, და შახტის უფროსის კაბინეტის კარზე დააკაუნა.

წვერგაუპარსავი, შესამჩნევად დაღლილი და მოტეხილი სარდიონი მავიდას უჭდა და რაღაც ქაღალდებს გულისგარეთ ათვალიერებდა.

— ერთი წუთით უნდა შეგაწუხო, ბატონო სარდიონ!

— მობრძანდი — სარდიონი მიმედ წამოდგა, მარცხენა ხელი გაუპარსავ ნიკაბზე მოისვა, მარჯვენა კი ტერენტის გამოუწოდა, — დაბრძანდი. და სკამზე უჩვენა.

ტერენტი დაჯდა და ის მრავალგვერდიანი ოქმი წინ, მაგიდაზე დაიდო.

— ოქმი გაახელით.

— რა ოქმი?!

— იმ საქმის.

— იმ საქმის ოქმი მე რატომ მაახელით? — სარდიონი ტერენტის მიმედ მიაჩერდა თვალებში.

— აბა თქვენ არ გაჩვენოთ?!

— მე რატომ უნდა მაჩვენო? რაიკომის მდივანმა დაგაველა, საქმე შეისწავლეო. შეისწავლე და მოახსენე, ჩემგან რაღა გინდა.

— ბატონო სარდიონ!.. ახლა... არა, თქვენთან ძალიან დიდი ბოდიში მაგრაამ... რაიკომის მდივანს ის კი არ უთქვამს, მტყუანი და მართალი ერთმანე-

თში აურთი და საქმე ისე მომახსენეო. ამხელა კომისია ჩვენ სწორედ იმისათვის შევექმენით, რომ სრული სიპართლე გამოგვერეკვია, იორამ ნოსელიძე... ბოღიში! ძალიან დიდი ბოღიში, ბატონო სარდიონ! იორამ ნოსელიძე მე არავისზე ნაკლებად არ მყვარებია, ეს მთელმა ქვეყანამ იცის, მაგრამ იმ დამეს დამნაშავე მართო თვითონ ის საწყალი იყო და... ამ ქალაღღებშიც ეს სწერია, მეტი კი არაფერი.

— ტერენტი...

— ტერენტი აქ რა შუაშია, ბატონო სარდიონ! ამ ოქმს აგერ ხელს ხუთი კაცი აწერს, აგერ ბექელი და აგერ კიდეც ყველაფერი... აბა, საქმე ისე კი არაა, ზოგიერთები რომ... ამასზე უფრო მიუღვამელი კომისია მე ვერც კი წარმომიდგენია. სიპართლე...

— ტერენტი!

— ბატონო?

— ჩემთან მაგის სათქმელად შემოხელი?

— ბატონო სარდიონ, ამ ოქმის წაკითხვა სულ ხუთი წუთის საქმეა. იქნება, ჩვენ ვცდებით? იქნება, რაიკომის ბიუროს ჩვენ არასწორი სუტათი წარუდგინოთ? თქვენი გამოცდილება...

— ტერენტი!

— ბატონო?

— მოვრჩეთ! მაგ ოქმთან მე არაფერი მესაქმება. წაიღე და რაიკომის მდივანს მიუტანე, გასაგებია?

— კი ბატონო... რა თქმა უნდა, გასაგებია... ბოღიში!

ჩაგუნავა წამოდგა, ოქმი აიღო და კაბინეტიდან ამკარად ნაწყენი და საქციელწამხდარი გავიდა.

• • •

რაიკომის ბიურო ნაშუაღღვის სამ საათზე დაიწყო. ტერენტი ჩაგუნავასა და მისი კომისიის წევრების გარდა, გამოძახებულნი იყვნენ სარდიონ რაჭველიშვილი, კახაბერ გურასაშვილი, თეიმურაზ არჯვეანიძე. ტრესტის მმარ-

თველი აკაცი ნიშნინაძე თვითნაწესი უროს წევრი იყო და ამჯერად ერთი წუთითაც არ დაუგვიანია. ზუსტად სამ საათზე მოვიდა სამთო ზედამხედველი დამიანე ქუონიაც. მან ლონგინოზ ფეიქრიშვილსა და აკაცი ნიშნინაძეს ხელი ჩამოართვა, დანარჩენებს საერთო სალაში მისცა და კუთხეში, განმარტოებით მდგარ სკამზე ჩამოჯდა.

პირქუშად მომზირალმა ფეიქრიშვილმა სხდომა გახსნა.

— დღეს ჩვენ რამდენი სხვა საკითხიცა გვაქვს. აგერ, სახერხი ქარხანა, თავის გასაქირს გვამცნობს, მერე საყოფაცხოვრებო კომპინატი... და ამისთინები. მაგრამ თუ არ მოეწრო, შემღვვისათვის იყოს. ახლა კი... ყველას მოგვხსენებათ, განსაკუთრებით რა გვაწუხებს. მარცხი და თუნდაც ადამიანის დაღუბვა მაინცდამაინც არ უნდა გვაჯობებდეს, ჩვენი პროფესია ასეთია, მაგრამ ის, რაც მეორე შახტზე მოხდა, მეტად მძიმე ამბავია და საგანგებო ყურადღებას მოითხოვს. ბატონმა დამიანემ ეს საქმე, ალბათ, შეისწავლა და თავის ავტორიტეტულ აზრს, ვფიქრობ, გავგიზიარებს. რაიკომმა თავის მხრივ ამხანაგ ჩაგუნავას თხოვა, ეს საქმე შახტის პარტორგანიზაციის ძალეებითაც შეესწავლა. ასე რომ დღეს ჩვენ საშუალება გვაქვს, ასე ვთქვათ, ორივე მხარეს მოვესმინოთ. ამან კი სწორი გადაწყვეტილების მიღება უნდა გავკოადვილოს, ბატონო დამიანე, თქვენ რაიმეს თქმა ხომ არ გნებავთ?

— არა, არაფრის — დამიანემ მხრები აიჩეჩა.

— კეთილი. აბა, ჯერ ამხანაგ ჩაგუნავას მოვესმინოთ.

ტერენტი წამოდგა. ამკარად ნერვიულობდა. ის მრავალგვერდიანი ოქმი ხელში რამდენჯერმე შეატრიალა, მერე მაგიდაზე დასდო. იმ მაგიდას თვითონაც ორივე ხელით, დაეყრდნო: მერე წელში გასწორდა და ხელემა უკან დაიწყო. ჩაახველა მერე მაგიდას ისევ ორივე ხელით დაეყრდნო:

— ეს ოქმი, ამხანაგებო... ცოტა გრძელი გამოგვივიდა და იქნებ... მე ზეპირად...

— არა! — შეიწყვეტინა ფეიქრიშვილი და მაგიდაზე ფიქარი დააკაყუნა. — აქ არავის არსად ეჩქარება. წაიკითხე.

— თუ საკითხს ვსწავლობთ, ბარემ ძირფესვიანად შევისწავლოთ, — მხარი აუბა ფეიქრიშვილს ჭალაქის პროკურორმა, მუდამ მხიარულად მოძლიანრე ბეჭან გაჩეჩილაძემ: — აღამიანის დაღუბვას ჩვენ უყურადღებოდ ვერ დავტოვებთ. — გაჩეჩილაძემ გრაფინი აილო და ჭიქა წყლით ააფსო, მაგრამ თვითონ არ დაუღვია, სავსე ჭიქა ჩაგუნავს მიუწია. — მე მგონი, ამხანაგი ლონგინოზის პოზიცია ყველასათვის ნათელი და გასაგებია.

ლონგინოზის პოზიციისთან სადავო მართლაც არავის არაფერი ჰქონდა.

— დავიწყოთ.

— ოლონდ დაჯდეს. — დამიანე ქყონიამ დამცინავად ჩაიღიმა, — თორემ, სანამ მაგდენ ქაღალდებს ჩაიკითხავდეს, ფეხზე ჩამოწყდება.

— დაჯდეს. დაჯექი, ამხანაგო ჩაგუნავა. — ნება დართო ფეიქრიშვილი.

ტერენტი დაჯდა. საყელოში საჩვენებელი თითი ჩაიყო და გაისწორა. მიიხედა-მოიხედა და კითხვას შეუდგა.

ოქმი მართლაც ძალიან გრძელად იყო დაწერილი. თავისუფლად შეიძლებოდა ის ყველაფერი გაცილებით უფრო მოკლედ და გასაგებად თქმულიყო. ავტორები ხშირად იშველიებდნენ ათასგვარი წესდებებისა და ინსტრუქციების მუხლებსა და პარაგრაფებს, რამდენჯერმე უბრაუნდებოდნენ უკვე ერთხელ თქმულსა და დადასტურებულს. ოქმის მთავარი აზრი კი ის იყო, რომ მეშახტე იორამ ნოსელიძემ თვითონვე უხეშად დაარღვია სანგრევეში მუშაობის ელემენტარული წესები და საკუთარი ვალფეროზილებლობის მსხვერპლი შეიქმნა. მის დაღუბვაში შახტის

ადმინისტრაციასა და უბნის ხელმძღვანელობას არავითარი ბრალი არ მიუძღოდა და ეს ისევ დასტურდებოდა ამა და ამ წესდებებისა და ინსტრუქციების ამა და ამ მუხლებითა და პარაგრაფებით. ის წესდებები და ინსტრუქციები კი ზემდგომი ორგანოების შედგენილი და დამტკიცებულია და მათ კანონის ძალა აქვთ, ეს თვითონ იორამ ნოსელიძემაც კარგად იცოდა. ის არც ისე გამოუცდელი მეშახტე იყო და, გარდა ამისა, ტექმინიმუმიც ჩაბარებული ჰქონდა. ამისი დამადასტურებელი საბუთი ოქმს თან ახლდა.

ოქმის კითხვას ტერენტი თითქოს მთელ საათს მოუწია. როგორც იქნა, ჩაათავა, უკვე ჩახრინწული ხმით ჩამოთვალა, ოქმს ხელს ვინა და ვინ აწერდა, წელან რომ პროკურორმა ჭიქით წყალი მიუწია, ის მოსვა და გაჩეჩილაძეს მადლობის ნიშნად თავი რამდენჯერმე დაუქნია. სკამზე გასწორდა და ღრმად ამოსუნთქა.

— გაათავე? — ოდნავ შესამჩნევი დიმილით ჰკითხა ფეიქრიშვილი.

— დიას! და შემიძლია დაეფუმატო, რომ ამ საკითხში კომისიის წევრებს შორის არავითარ უთანხმოებას აღვილი არ ჰქონია, ყველანი ერთსულოვნად...

— ეპ უკვე ვიცით. — რაიკომის მდივანი სკამის ზურგს მიაწევა. — მაგრამ მაინც... კომისიის დანარჩენი წევრები ხომ არაფერს დაუმატებენ?

— არა, არაფერს.

— კარგი. ახლა, ჩემი აზრით, ჯერ შახტის წარმომადგენლებს მოვეუსმინოთ, მერე კი ბატონი დამიანე, ალბათ, თავის აზრს შემოგვაწევს. აბა, უბნის უფროსი, ამხანაგი არჩევანიძე რას გეტყვის? — ფეიქრიშვილი თვითმურაზს ყურადღებით შეხედა თვალეშში.

თვითმურაზი წამოდგა.

იგი უკვე შერიგებული იყო იმ აზრს, რომ უბნის უფროსის თანამდებობიდან გაათავისუფლებდნენ და ამას ოდნავადაც არ დარდობდა. გაათავისუფლებდნენ, როგორც ახალგაზრდას და გამოუც-

დელს, მორჩა და გათავდა. რაიმე უბრალო თანამდებობაზე გადაიყვანდნენ და მერე, ერთი ხანი რომ გავა, ისევ დააწინაურებენ. ახალგაზრდა სპეციალისტებს ჩვენში საერთოდ ასე ექცევიან სწორია ეს, თუ არა, ალაჰმა იცის, მაგრამ ასე კია და... არა, თეიმურაზს სადარდებელი არაფერი აქვს. ახლა მთავარი ისაა, რომ ჩაგუნავს კომისიის დასკვნას მანაც მხარი აუბას და რაიკომის ბიურო სარდიონის უდანაშაულობაში დაარწმუნოს. სხვებისა არ იყოს, თეიმურაზიც კარგად გრძნობდა, რომ ყველაზე მეტად ბიუროზე სარდიონს მოხედებოდა. — არადა, ეს ბერიკაცი ამ საქმეში ცამდე მართალი იყო. რაც თეიმურაზი უბანზე მივიდა, ყველაფერი რასაც სარდიონი აკეთებდა, ყოველი მისი ბრძანება თუ განკარგულება უბნის საკეთილდღეოდ იყო გამიზნული. ამისათვის კი, ასეთი საქციელისათვის ადამიანი არ უნდა ისჯებოდეს.

ახალგაზრდა ინჟინერი ერთ ხანს ზმამოუღებლად იდგა, ფექრებს იკრეფდა და სათქმელს აწესრიგებდა. მერე ღრმად ამოისუნთქა:

— ... შემიძლია დარწმუნებით განაცხადო, რომ იორამ ნოსელიძის დაღუპვა არ გამოუწვევია... ესე იგი, მე მინდა ვთქვა, რომ სანგრევში მუშაობა იმ დამეს ყოველგვარი წესის დაცვით... ესე იგი, არავითარ დარღვევას აღვილი არ ქქონია. იორამმა თვითონ... ის... მე უნდა მოგასვენოთ, რომ... იორამი იმ დამეს სანგრევში არც უნდა ყოფილიყო. ის პირველ ცვლაში მუშაობდა...

— რაო?! — ფეიქრიშვილს სახეზე გაკვირვება გამოეხატა. თეიმურაზმა იმის დანახვაც მოასწრო, რომ რაიკომის ბიუროს შეკრებმა ერთმანეთს სწრაფი მზერა შეაღწეა. ტერენტი ჩაგუნავა სახეზე წამოწითლდა და თეიმურაზს მზერა აარიდა.

— სანგრევში არ უნდა ყოფილიყო?!
— გაისმა აქეთ-იქიდან.
— აბა, რატომ იყო?!
— ჩვენ ისეთი უბნებიც გვაქვს, —

პროკურორმა გაჩეჩილაძემ ხელში შეიკაპა მილით გაშალა, — ისეთი უბნებიც გვაქვს. რომ მეშახტეები იქ საკუთარ ცვლებშიც, არ ჩერდებიან თქვენთან კი ორ-ორ ცვლას მუშაობენ?! საინტერესოა!

დამიანე ჭყონიამ თავი რამდენჯერმე ჩაიქნია, თან ფეიქრიშვილს მრავალმნიშვნელოვნად მისჩერებოდა. ტრესტის მმართველი აკაკი ნიშნიანიძე თეიმურაზს მზერას არიდებდა და ფანჯარაში იქიბებოდა.

— რალაც სისულელე წამოგროშე, — ახალგაზრდა ინჟინერს ციკვა ოფლმა დაასხა. თითქოს უეცრად მუხსიერებაც კი წაერთვია, აღარ იცოდა, სად იდგა და რას ლაპარაკობდა.

— დაბრძანდით. — მოესმა ბურანში მყოფს ფეიქრიშვილის ხმა.

თეიმურაზი დაჯდა. წარბშეკრული ფეიქრიშვილი მაგიდაზე ფანჯარს აჯაკუნებდა.

ნოსელიძე იმ დროს შახტში არც უნდა ყოფილიყო?! — ფეიქრიშვილმა სარდიონს გაჰხედა. — აბა, სად უნდა ყოფილიყო!

— შინ, ბატონო ლონგინოზ! — თავისი კეთილდანი წამოძახა დამიანე ჭყონიამ. — საკუთარ ოჯახში და, რამდენადაც ვიცი, ცოლი სულ ახალი ნათხოვი ჰყავდა.

— კმა... ჩვენი პროკურორის არ იყოს, ზოგ უბანზე მეშახტეები საკუთარ ცვლებში ვერ გაგვიჩერებია, აქ კი ორ-ორ ცვლას მუშაობენ?!

— ასეა სარდიონის მეშახტეებს მიწისქვეშეთი ისე შეუყვარდათ, რომ სახლში ახალგაზრდა ცოლებიც ვეღარ აჩერებენ. — დამიანე ჭყონიამ ხელს გაგულისხმებით ჩაიქნია და სკამზე ვერდი იბრუნა, თითქოს ყველაფერ გამოდამნაშავენი რაიკომის ბიუროს წევრები ყოფილიყვნენ და ამიტომ დამიანეს მათი დანახვაც აღარ უნდოდა.

— კარგი. — ფეიქრიშვილმა ფანჯარი ისევ დააკუნა მაგიდაზე. — გავერ-

კვევით. შახტის მთავარი ინჟინერი რას გვეტყვის?

კახაბერი უხალისოდ წამოდგა, ოდნავ შესამჩნევად მხრები აიყარა და მოკლედ ძაროლა:

— იმ მომენტში მე აღნიშნულ ადგილზე არა ვყოფილვარ.

— რომელ ადგილზე?

— აღნიშნულზე... ესე იგი, სადაც აგარია მოხდა.

— შერე?

— არაფერი. კომისიის აზრს ვეთანხმები.

— ჰმ! შე კაცო, კომისიის აზრი, აგერ, თხუთმეტ გვერდზეა გაკომპული და შენ ერთი შენიშვნაც არ გაგინდა?

— დიახ!

— რა — დიახ?

— არაფერი შენიშვნაც არ გამჩენია.

— დაჯექი! — ფეიქრიშვილმა ხელი უიმედოდ ჩაიქნია. — იძულებული ვარ, გაგაფრთხილოთ, ამხანაგებო... დიახ... ბოდიშს ვიხდი, მაგრამ ჩვენ აქ იმისათვის კი არ შევკრებილვართ, რომ ერთმანეთს რაღაცნაირად მხარში ამოვუდღვეთ, სიმართლე მივჩქმალეთ და ერთმანეთს პასუხისმგებლობა ავაცილოთ. შახტზე მოხდა უბედურება და ყველა მოვალეა, დავეხმაროს ამისი მიზეზების დიდგენაში. დიახ! და ამხანაგი გურასაშვილი ნუ შიძულვებს, მისი საკითხი აქ პერსონალურად დავაყენო. რასა ჰგავს ეს, ამხანაგებო! პირტიტველა ბიჭი სანგრევში ჩაჰკალით და ახლა, რაიკომის ბიუროზე ვიგებთ, ის ბიჭი იმ დამეს სანგრევში სულაც არ უნდა ყოფილიყოთ ის იმ დღეს პირველ ცვლაში მუშაობდაო... ეს რაღა ამბავია! გურასაშვილი კი გვეუბნები ოქმი მომწონსო. თურმე, გურასაშვილს თავის სიცოცხლეში ამ ოქმზე უკეთესი არაფერი წაუკითხავს. რის აკაკი, შენ ხარ ჩემი ბატონი, რის ვეფხისტყაოსანი და რის ვაჟა-ფშაველა! მთელი სიბრძნე, თურმე, აგერ ჩაგუნავს ოქმშია თავმოყრილი, მაგრამ პირველი ცვლის მეშახტეს მესამე ცვლაში

რა უნდოდა — ამის პასუხს ვინ მოგეტყვებს? თუ ჩაგუნავს ამაზე ახალი ოქმის შედგენა მოვთხოვოთ!

ფეიქრიშვილმა ფანქარი დააგდო და მაგიდას იდაყვებით დაეყრდნო, სახეზე აღამიანის ფერი აღარ ედო.

ოთახში ბუზის ვაფრენას გაიგონებდით.

ყველანი, რაიკომის ბიუროს წევრებიცა და მოწმენიც გრძნობდნენ, რომ ლონგინოზ ფეიქრიშვილი ყველა კითხვის პასუხს მაინც სარდიონისაგან ელოდა. მაგრამ, ამავე დროს, ყველანი იმასაც ხედავდნენ, რომ სარდიონი ამ ბიუროზე ხმის ამომღები და თავის გამმართლებელი არ იყო. შახტის უფროსი თავჩაქინდრული, ვულგარილი გამომეტყველებით იჭდა და ზედვე ეტყობოდა, რომ ბიუროს ყოველგვარ გადაწყვეტილებას წინდაწინვე შეგუებული იყო. ბიუროს წევრებიდან ზოგიერთს კიდევ ებრალებოდა ეს ხანდაზმული, მრავალჭირნახული კაცი, მაგრამ რა უნდა ექნათ? თვით აკაკი ნიშნაინძეც კი, ძველი მეშახტე და სარდიონის უგულითადესი მეგობარი, ამოდ ცდილობდა, სარდიონის სასარგებლოდ რაიმე არგუმენტი მოენახა და მეგობარს ამ მიმე წუთებში როგორმე შეშველებოდა. მაგრამ ისიც ვერაფერს ახერხებდა. სხვებს კი ახლა აკაკიზე ნაკლები შეეძლოთ.

— ბატონო ლონგინოზ, შეიძლება? — გაისმა უცბათ სიჩუმეში. ყველამ კუთხისკენ მიიხედა. დამიანე ჭყონიას ხელი მოწაფესავით აეწია და სიტყვის ნებათთვის თხოულობდა.

— ბრძანეთ!

დამიანე წამოდგა და ყველამ მაშინვე იგრძნო, რომ მთავარ სათქმელს სწორედ ეს კაცი იტყოდა. მასთან შემკამათებელი ამ ბიუროზე აღარაეინ იყო. აღარც თვითონ ლონგინოზ ფეიქრიშვილი.

— მამატიონ აქ დამსწრე ამხანაგებმა, — დაიწყო დამიანემ, — მაგრამ პირდაპირ უნდა განვაცხადო, რომ ჩაგუ-

ნავას კომისიის ოქმს, ჩვენ რომ ახლა მოვისმინეთ, მე ვერ ჩავთვლი პრინციპულობისა და ობიექტურობის ნიშნულად. ამ ოქმს მხოლოდ ერთი დანიშნულება აქვს: დაარწმუნოს რაიკომის ბიურო, რომ მეშახტე ნოსელიძე დაიღუპა მხოლოდ საკუთარი გაუფრთხილებლობის მიზეზით და, ამდენად, როგორც შახტის, ისე უბნის ხელმძღვანელობა ამ საქმეში სრულიად უდანაშაულოა.

ჩავუნავას და მისი კომისიის პოზიციას მე ვერავითარ შემთხვევაში ვერ გავიზიარებ; რა თქმა უნდა, მეშახტე ნოსელიძე წინდაუხედავად მოიქცა, და მისი დაღუპვის ერთი მიზეზთაგანი ესეც არის. მაგრამ აქ წერტილის დასმა სინამდვილეზე თვალის დახუჭვა იქნებოდა.

თქვენ ყველამ შეამჩნიეთ, თუ როგორი ვაკვირება და შეშფოთებაც კი გამოიწვია აქ უბნის ახალგაზრდა უფროსის, ამხანაგ არჩევანიძის განცხადებამ, ნოსელიძე იმ ცვლაში შახტში საერთოდ არც კი უნდა ყოფილიყო. შეიძლება, აქ ზოგმა ისიც კი იფიქრა, შახტის ხელმძღვანელობას გეგმების შესრულება გასკირვებია და მეშახტეებს ორ-ორ ცვლაში ამუშავენსო. მაგრამ ასე ნურავინ იფიქრებს. გეგმების შესრულება სარდიონ რაჭველიშვილს ჯერჯერობით არ უჭირს და ღმერთმა ნურც გაუჭირვოს. მაგრამ ამხანაგ არჩევანიძის განცხადებაში მაინც დიდი სიმართლე იმალება.

ვიკითხოთ, ამხანაგებო, რა უნდოდა ნოსელიძეს შახტში მაშინ, როცა იგი შინ უნდა ყოფილიყო? განა ეს საკვირველი არ არის? აქ ჩვენ საქმე შახტებთან გვაქვს და არა ჭობულეთის პლაჟთან, ან საირმის ავარაკებთან. მაგრამ თქვენ კიდევ უფრო ვაკვირდებით, როცა შეიტყობთ, რომ იმ დამეს, სანგრევში სხვა ცვლის მეშახტეებიდან მართა ნოსელიძე კი არ იყო ჩამოსული, არამედ სხვა მეშახტეებიც, იმ დამეს თითქმის მთელი უბნის ხალხი სანგრე-

ვში იყო, ამხანაგებო! მე ეს დამეხსენებინებ უბანზე საერთოდ იყო ნერვიული ვითარება, იყო შიში, რომ ჭერი ჩამონგრეოდა... მეშახტეებს გულმა ვეღარ გაუძლოთ, სახიფათო ადგილს მიაშურეს, ამხანაგები გასაჭირში არ მიატრევს, საერთო საქმისადმი ერთგულება გამოიჩინეს. ეს, საერთოდ, რა თქმა უნდა, კარგია, ასეთი საქციელისათვის მეშახტეებს ჩვენ უნდა ვაფასებდეთ და პატივსა ვცემდეთ და ჩვენ ასეც ვიქცევით, მაგრამ როცა ასეთი ამბავი უდანაშაულო მეშახტის დაღუპვით მთავრდება, მაშინ იმ საერთო თავდადებასაც და ვაუკაცობასაც ფასი ეკარება, ამხანაგებო. არავის არ სჭირდება ისეთი თავდადება, რომელიც ასე ძვირი გვიჯდება. ახლა ბრძანონ შახტის წარმომადგენლებმა, ასე იყო, თუ არა? იყო თუ არა იმ დამეს სანგრევი პირდაპირ გამოტენილი სხვა ცვლების მეშახტეებით?

ხმა არავის ამოუღია.

— ასე იყო, — თვითონვე დამოწმა დამიანე ჭყონიამ. — ამის უარყოფას აზრი არა აქვს. მე კი ახლა მეტსაც გეტყვით: იმ დამეს სანგრევში იყო თვითონ შახტის უფროსიც, ჩვენი პატივცემული სარდიონ რაჭველიშვილი. ერთი შეხედვით, ესეც ვაუკაცური, საქებარი საქციელია. ჰაღარამორეული, დამსახურებული და ღვაწლმოსილი შახტის უფროსი შუალამისას — სანგრევში პირდაპირ დიდებული სურათია. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთის შეხედვით. და თუ საქმეს კარგად ჩავუკვირდებით, მეტად უსიამოვნო ამბავი გამოიჩვენება.

რამდენიმე თვის წინათ რაჭველიშვილმა უბნის უფროსის თანამდებობიდან მოხსნა უდიდლომ ხელთუფლიშვილი. ეს სწორი და კანონიერი იყო. ხელთუფლიშვილის ადგილზე დაინიშნა ახალგაზრდა ინჟინერი არჩევანიძე. ესეც კანონიერია. ვიმეორებ, კანონიერი, მაგრამ დროთა განმავლობაში გამოიჩვენა, რომ რაჭველიშვილი არ ენდობო-

და თავის მიერვე დანიშნულ ახალგაზრდა ინჟინერს, ხშირად ერეოდა მის ფუნქციებში, ამოწმებდა ყოველ მის ნაბიჯს. მე არ ვიცი, რამდენად ჰქონდა ამხანაგ რაჭველიშვილს ამისი უფლება, და საერთოდ როგორ უძღვებდა უბანს ინჟინერი არჩევანიძე. ამის გარკვევა ჩემს ფუნქციებში არ შედიას, მაგრამ ფაქტი ისაა, რომ ამგვარმა ურთიერთობამ, ერთმანეთისადმი ასეთმა დამოკიდებულებამ შექმნა უბანზე ის ნერვიულობა, დაძაბულობა და არაჯანსაღი ვითარება, რამაც საბოლოო ჯამში მეშახტე ნოსელიძის დაღუპვა გამოიწვია. იმ, ყველაფერი, რისი თქმაც მე მინდოდა. ეს სამთო ზედამხედველობის ოფიციალური აზრია და რაიკომის ბიუროს წინაშე, გადაწყვეტილების გამოტანისას ამ აზრს ანგარიში ვაუწიოს.

დამიანე დაჯდა და შეოფლილი სახე ცხვირსაბოცით შეიწმინდა.

— დამთავრეთ, ბატონო დამიანე?

— დავამთავრე.

— ვის სურს გამოსვლა?

მსურველი არავინ იყო.

— ბატონო აკაკი, თქვენ? — ლონგინოზი ტრესტის მმართველს მიუბრუნდა.

აკაკი შეინძრა და თითქოს რაღაცის თქმა დააპირა, მაგრამ მყისვე გადაიფიქრა, ხელი ჩაიქნია, ჩაილაპარაკა, ახლა რაღა დროს ლაპარაკია, ურემი რომ გადაბრუნდებია, გზა მერე გამოიჩინებო, და სკამის ზურგს მიაწვა.

ლონგინოზმა დამსწრეებს მზერა ერთხელაც მოავლო. გამოსვლას ადარავინ აპირებდა, ლონგინოზმა ცოტა ხანს იფიქრა და რეზოლუციის პროექტი წამოაყენა, რომელიც ბიურომ ერთხმად მიიღო: მუშაობაში დაშვებული შეცდომებისათვის სარდიონ რაჭველიშვილს მკაცრი საყვედური გამოეცხადოს (ოღონდ პირად საქმეში შეუტანლად — გაითვალისწინეს მისი უმწიკველი მუშაობა მრავალი წლის მანძილზე); მკაცრად მიეთითათ კახაბერ გურასაშვილს და ტერენტი ჩაგუნავას — ბი-

რველს შახტის უფროსის უფლებებისა და უნიციტატივობისათვის, მეორეს კი ავარიის გარემოებათა არაობიექტური გამოკვლევისათვის; სარდიონ რაჭველიშვილს, დაეცალა მესამე უბნის ხელმძღვანელობის დაუყოვნებლო გაძლიერებაც, ხოლო ამ მითითებას სარდიონი როგორ გაიგებდა და რას მოიპოქმედებდა, ეს უკვე მისი საქმე იყო.

თავი II

ბიუროს სხდომა კარგა შედეგებზე დამთავრდა. რაიკომის წინ უაპირავი მანქანა ირეოდა. შოფრებს მოტორები და ფარები ჩაერთოთ, კლავსონებს ვაუთავებლად აპიპინებდნენ და ერთმანეთის ლანძღვა-გინებით იკლებდნენ, — ყოველ მათგანს სახლში მიბრუნება და თბილად მოსვენება ენატრებოდა. თოვლ-წვიმა მოდიოდა და მოედანი ერთიანად ატლახებულობდა.

თეიმურაზ არჩევანიძე აღრევე ვაუშვეს — მეორე ცვლისათვის დაეილება ჰქონდა მისაცემი. წარბშეკრულ, მთელ ქვეყნიერებაზე განრისხებულ და გულაყრილ სარდიონს, აკაკი ნიშნაინძე, ტერენტი ჩაგუნავა და კახაბერ გურასაშვილი გამოჰყენა. — დამიანე კუონია რაიკომის მდივანთან დაჩინებული და დაღლილ, უფუნებოდ შექმნილ ფიქრიშვილს რაღაცას გაცხარებით უმტკიცებდა. ფანჯრიდან მოჩანდა, თუ როგორ უხალისოდ, გულისგარეთ უკრავდა თავს ენაღქვეულ დამიანეს დაღლილობისაგან ფერწასული რაიკომის მდივანი. და თან მალი-მალ კარებისაკენ იცქირებოდა.

ტრესტის მმართველს კრიალა შავი „ვოლგა“ უცდიდა. აკაკიმ სარდიონს მხარზე ხელი მოუთათუნა, უთხრა, ამ დღეებში გამოგივლით, და მანქანის უკანა კარში შეძვრა. იგი შოფრის გვერდით არასოდეს ჯდებოდა და ხშირად იტყოდა ხოლმე, — ჩვენმა ხალხმა არც კი იცის, ეგ უფროსის გი არა, მისი პირადი მცველის ადგილიაო.

სარდიონმა თავისი „ვოლგის“ გასა-

ლები კახაბერს გაუწოდა, — მე მანქანის თავი ახლა არ მაქვს, და თუ დაგვაჯარიმებენ, ჯანდაბას, მაინც უკუღმართი დღე გვაქვსო. კახაბერმა მანქანა კიბეს მიაყენა და როცა სარდიონი და ტერენტი ჩასხდნენ, თავის მოუბრუნებლად იკითხა, სად წავიდეთ. სარდიონმა მინა აუჩქარებლად ჩამოსწია და მერე-ღა უპასუხა:

— ჩვენს ვასავეთებელ საქმეს სხვა მაინც არავინ ვააყეთებს. შახტზე შევი-ართ და მივიხეღ-მოვიხეღოთ, არაფერი ხდებოდეს... მერე, თუ მიკადრებთ, სადილად ჩემსას წავიდეთ. დილას თეო-ლინე ვაგაფრთხილე, ბიუროზე ნამდვი-ლად ტყავს გამაძრობენ და გემრიელი სადილი მაინც დამახვედრე-მეთქი.

კახაბერსა და ტერენტის ჩაეღიმათ.

— ასეა. — სარდიონმა სიგარეტს მო-უყიდა და ბოლი ღრმად ჩაისუნთქა. — ვბერდები. მართობა სულ უფრო და უფრო მიჭირს.

თავის კაბინეტში სარდიონი მაგიდას მიუჯდა და თავი ხელებში ჩარგო, კარ-გა ხანს გაუნძრევლად და სხამაოუღებ-ლად იჯდა. მერე თავი ასწია და კახა-ბერს გახედა.

— რა მოგახსენოთ... მე იმისათვისაც მადლობელი ვარ, რომ საყვედური საქ-მეში არ ჩამიწერეს.

— შენ? — სარდიონი ახლა ტერენ-ტის მიჩერდა.

— მე იმას ვიტყვი, რომ დიდკაცობას მართლაც არაფერი სჯობნებია ამ ქვე-ყანაზე. დღეს ასე იტყვი — მართალი ხარ, ხვალ უკუღმა შეატრიალებ და მაინც მართალი ხარ. დამიანე ჭყონიაზე ბედნიერი კაცი მე ახლა მთელს რაიონ-ში არ შეგულება. ა, მე ამას ვიტყვი. და ამას ბიუროზეც ვიტყვოდი, მაგრამ... ეჰ! — და ტერენტიმ ხელი უიმედოდ ჩაიქნია.

სიჩუმე ჩამოვარდა.

სარდიონმა სამთო დისპეტჩერს დაუ-რეკა და ჰკითხა, საქმეები როგორ მიდი-სო. დისპეტჩერად იმ დღეს ვიღაც ახალი და გამოუცდელი უნდა ყოფილიყო, სა-რდიონს ისე აღუღებულნი და უთავბო-

ლო ლაპარაკი გაუბა, რომ შახტის სუ-როსმა ბოლომდე აღარ მოუსმინა, ყურ-მილი მიავდო და წამოდგა.

— დამიანე ჭყონია, ჩემო ძვირფასე-ბო, მაშინაც მართალი იყო, როცა ხელ-თფლიშვილი მოგვახსენებინა და დღე-საც მართალია, როცა გვითხრა, არაფე-რანძე არ უნდა დაგვინშნათო. არა, ის კიდევ საკითხავია, მე მაშინ გულს ავეყე-ვი, თუ არა, მაგრამ... რაც იყო, იყო. წარსულს ვეღარ დავაბრუნებთ. არაფე-რანძე კი ამ მძიმე დღეში ჩვენ ჩავაგე-დეთ, და ჩვენვე უნდა დავეხმაროთ. უბ-ნის ხალხს ახლა გუნება გაუფუჭდება. შემონტაჟებმა ბარე ერთი თვის წინათ გამაგონეს, ეს პირობები ხელს არ გვაძ-ლევსო. ვრისა ოდიბაშევს თქვენც კარ-გად იცნობთ... მაგრამ ესეც არაფერი, თუ ოდიბაშევი გაიქცა, მაგის შემცე-ლელს როგორმე კი ვიშოვნო, დიდი არა-ფერი სპეციალისტი ეგ არა მყავს. მაგ-რამ აჯერ რაიკომის ბიურომ დაგვევალა, უბნის ხელმძღვანელობა ვააძლიერეთო. ამაზე რას იტყვი?

— მოგცენ ერთი კარგი ინჟინერი და ვააძლიერებთ.

— სწორედ რომ...

— მოცემით ჩვენ არავინ არაფერს მოგვეცემს, — სარდიონმა სიგარეტი სა-ფერფლეში ისე მაგრად ჩასრისა, რომ ტერენტისა და კახაბერს კიდევ გაუყვი-რდათ, თითები როგორ არ დაეწვათ, და ერთმანეთს გადახედეს. — ეჰ ერთი და მეორეც: იმათი მოცემული ინჟინრები მანამდე ვარგანან, სანამ ტრესტში სხე-დან და ვანკარგულუბებს იძლევიან. აქ კი რომელი რას მოიმოქმედებს, კაცმა არ იცის.

— ნამდვილად!

— სწორედ რომ!

სარდიონმა ახალი სიგარეტი ამოიღო. მაგრამ არ მოუკიდებია, პირშიც კი არ ჩაუღვია. სიგარეტს თავს უსრესდა და ხან კახაბერს მიანიჩერდებოდა, ხანაც ჩა-გუნავს.

— უკაცრავად... — კახაბერმა სიჩუ-მეს ვეღარ გაუძლო და სარდიონს კითხ-

ვით მიაჩერდა, — არჩევანიძეს ვხსნით თუ ვტოვებთ?

სარდიონს ჩაგუნდავ მიაჩერდა.

— არჩევანიძეს ვტოვებთ. მაგ ბიჭს არაფერი დაუშავებია, მეტი კი ვერაფერობით არც მოეთხოვება.

სარდიონმა ეს სიტყვები მოწყვეტით ისროლა და სახეზე წამოწითლდა. ამის შემხედვარე გურასაშვილმა და ჩაგუნდამ ერთდროულად გაიფიქრეს, ეს ბერიკაცი მოკვდება და იმ ბიჭს კი არ დათმობსა.

— აბა? — კახაბერმა და ტერენტიმ ერთმანეთს გადახედეს, — აქი უბნის ხელმძღვანელობა გააძლიერეთ!

— გაეაძლიეროთ... — სარდიონმა სიგარეტს შოკიდა და ასანთის ნაშუადვი საფერადში ჩაადლო. — არჩევანიძეს ერთი კარგი მოადგილე გამოუძებნოთ და გააძლიერებაც ეს იქნება.

— ჩახუნაშვილი?! ჩახუნაშვილს რაღა ვუყოთ?!

— აი, ეგ უკვე მე აღარ მეკითხება. შენ, ძმაო, პარტიბუროს მდივანი ხარ, შენა ხარ და — მთავარი ინჟინერი ბრძანდება. გაინძერით... არჩევანიძის მოადგილეს მე გამოვძებნი. შევარჩევ ვინმეს, კურსდამთავრებულს... ჩახუნაშვილი კი თქვენ მომამორეთ. ეს ორი ლომივით ვაყკაცი იმ ერთ სირაქლეშას ვეღარ მოერევათ? სუ! არ შემეკამათოთ! მოარჩა!

და სარდიონი წამოდგა.

თავი III

არც კახაბერ გურასაშვილსა და არც ტერენტი ჩაგუნდავს იოტისოდენა ეჭვიც კი არ ეპარებოდათ იმაში, რომ სარდიონის ნაფიქრალი — ჩახუნაშვილი მოვხსნათ და მის ნაცვლად ვინმე მარჯვე ბიჭი დავნიშნოთ — ნამდვილად სწორი იყო. არჩევანიძის მოხსნა ახლა არასგზით არ შეიძლებოდა. ნოსელიძის დაღუპვაში ახალგაზრდა ინჟინერს არავითარი ბრალი არ მიუძღოდა და იგი რომ ახლა მოეხსნათ, ხალხი ამ ამბავს სწორედ ნოსელიძის დაღუპვას დაუკავშირებდა,

საქმეს ათასგვარი კული გამოუმეზობოდა, ვინ იცის, ყველაფერ ამას არჩევანიძეზე როგორი მძიმე გავლენა მოუხდინა. გარდა ამისა, ახალგაზრდა ინჟინერს უბნის შემახტეები უკვე ნამდვილად პარტივსა სცემდნენ და მისთვის ასე განუკითხავად ხელის წამოკვრას არავის შეეჩვენდნენ.

სულ სხვა იყო ჩახუნაშვილი. ამ უსაქმურმა თავი ყველას დიდი ხნის წინათ მოაბეზრა. უკვე დიდი ხანი იყო, რომ უბნის და მთელი შახტის ხორცმეტად თვლიდნენ და ძალდაც კი არ აგდებდნენ. მაგრამ ჩახუნაშვილის მოხსნა მაინც არ იქნა და არ მოხერხდა. ამის გაკეთება წინა წლებშიც ბევრჯერ სცადეს, ერთხელ თუ ორჯერ თვითონ ჯიბრაილიც კი დაეჭაფურა, მაგრამ ამაოდ. ვერაფერს ვერაფერს გახდა. იმ ჭუსლმოქცეულმა მთელი კანონები ზეპირად იცოდა. საქმეს ისეთი ბილიკიდან შემოუვლიდა ხოლმე, რომ იმ ბილიკის არსებობა არავის ფიქრადაც კი არ მოუვიდოდა. ხან ადგილკომი აღადგენდა ხოლმე, — ასე განუკითხავად როგორ მოხსენით, ადამიანისათვის ბრძანებით ვერ ერთი საყვედურიც კი არ გამოგიტყობებია; ხან სასამართლო გაიუტდებოდა, — ადგილკომის თანხმობის გარეშე არავის მოხსნა არ შეიძლებოდა და — ასე. მოწინააღმდეგენი მუდამ პირში ჩალაგამოვლებულნი რჩებოდნენ. ანდა ვის ეცალა ანთიმოზა ჩახუნაშვილის საღვენელად და მისთვის ბრძანებით საყვედურების გამოსაცხადებლად? მობეზრდით და ხელი ჩაიჭინეს. სარდიონმა ისიცა თქვა, თუ თვითონვე შერცხვა მუქთა პურის ჭამა და თავი დაგვანება, ხომ კარგი, თუ არადა — ეგდოს, კისერიც უტეხიაო.

ანთიმოზასაც ეს უნდოდა. სანგრევეში აღმა-დაღმა დაეხეტებოდა, კაბიკის საღირაღს არაფერს აკეთებდა, ყოველგვარი პასუხისმგებლობიდან თავს მოხერხებულად იძვრენდა და თან კი თავს ნამდვილ შემახტობაზე სდებდა, მოადგილის უზარმაზარ ხელფასსაც იღებდა და სხვა შედავათებითა და სიკეთითაც

წარბშეუხრელად სარგებლობდა. რომ იტყვიან, ცა ქუდად არ მიაჩნდა და დედაშიწა ქალამნად.

მაგრამ ახლა მეტის მოთმენა აღარ შეიძლებოდა. ახლა ჩახუნაშვილის მოხსნა და მის ადგილზე ვინმე მარჯვე ბიჭის დანიშვნა უბანსაც წამლად წაადგებოდა და არჯევანიძესაც, მაგრამ... ეს როგორ უნდა მოეხერხებინათ?

მეორე დილას კახაბერ გურასაშვილი შახტზე უთენია მივიდა. თავის კაბინეტში მაგიდას მიუჯდა და ტერენტი ჩაგუნდავას დაურეკა. ტერენტიმ პირველსავე ზარზე უპასუხა, — შახტზე იგი კახაბერზე ადრეც კი მოსულაყო.

— რას აკეთებ?

— საწვერო ანარიცხებს ვანგარიშობ...

— დალოცვილო, მაგისტრის ვცალია?

— შენ არ იყავი მოსული და...

— აჰა, მეც მოვედი.

— შესმის... შე მოვიდე, თუ შენ მოხვალ?

— შენ მოდი.

კახაბერმა ყურმილი მიაგდო და უხალისოდ ჩაიღიმა: ის და ტერენტი ერთმანეთს ხუმრობით ეპაქტებოდნენ ხოლმე, — არა შენ უნდა გამოცხადდე ხოლმე ჩემს კაბინეტში და არა შენ ჩემსაშიო. მაგრამ ახლა ხუმრობის დრო აღარ იყო.

ტერენტი შემოვიდა და თან ჩახუნაშვილის „პირადი საქმე“ შემოიტანა. კახაბერმა კაბინეტი შიგნიდან ჩაკეტა და ორივენი იმ „საქმის“ ფურცელსა, ფიჭრსა და ბჭობას შეუდგნენ.

ჩახუნაშვილს „საქმეში“ საყვედური და გაფრთხილება ერთიეც კი არა ჰქონდა, მადლობებისა და ფულადი პრემიების ბრძანებები კი — თუარებელი: ეს უბანზე კვარტალური გეგმების ვადაკარბებით შესრულებისათვის, ეს — წლიური გეგმების, ეს თვითღირებულების შემცირებისათვის, ეს ხარისხის გაუმჯობესებისთვის, ეს შეშახტის დღის აღსანიშნავად, ეს ოქტომბრის რევოლუციის წლისთავთან დაკავშირებით, და ვინ მოთელის... მართალია, ყვე-

ლამ იცოდა, რომ ამ ბრძანებებსა და ლობებისა და პრემიებს უკან სხვების შრომა და თავდადება იმალებოდა, მაგრამ რა? ჩახუნაშვილს „პირადი საქმე“ სულთა და სანიმუშო ჰქონდა და ამ „საქმეზე“ დაყრდნობით მისი თანამდებობიდან მოხსნა არასჯობით რ შეიძლებოდა.

კახაბერმა ამოიკენესა და „საქმე“ გვერდზე მიაგდო:

— ეს ჩვენ არაფერს მოგვცემს. — ნაღლიანად წაილაპარაკა მან.

— ნამდვილად, — მყისვე დაუდასტურა ჩაგუნდავამ. ორივე ფიჭრს მიეცა.

— ეს კატა ისე უნდა დავიპიროთ, — თქვა მერე გურასაშვილმა, — რომ კლანჭი არ ვაგვკრას.

— საქმეც ეგაა. აბა, კლანჭი თუ გამკრა, და სისხლიც მაღინა, მაგი რაღად მინდა!

— პარტიული ხაზით გვემოქმედა?

— ეგ როგორ?

— ავუხსნათ, ამას რატომაც ვაკეთებთ... ესე იგი...

— ნუ ვაღამრევე ერთი, კახაბერ ჩემო ჩახუნაშვილს შენ რამეს აუხსნი და გააგებინებ?

— აბა, რა ვქნათ?

— არ ვიცი, ჩემო ძმაო!

— სარდიონის ბრძანება არ შევასრულოთ?

— შეასრულე, ვინ გიშლის?!

— მართო მე შევასრულო?!

— ორივემ შევასრულოთ.

— შევასრულოთ... რამე მირჩიე და შევასრულებ.

— აწი შენ მირჩიე და მე შევასრულებ.

— ჰოოო!

— აბააა!

და ორივენი ისევე ფიჭრში ჩაიძირნენ. მერე გურასაშვილმა ჩაიბურტყუნა, ნარ-ეკლის გლეჯას ყველა სხვისი ხელითა რჩეობსო, და ყურმილი აიღო.

— სად რეკავ?

— სამორიგოში.

— რომელ სამორიგოში?! — ტერენტიმ თვალეზი გაოცებით დააახამაჰა.

— შესამე უბნის! რონელში... გამო-

ვიძახებ და გეტყვი. ადამიანის სულ აღარაფერი სცხია? თუ გამოვიგონა და დამთანხმდა, ხომ კარგი, თუ არადა...

— არ ვიცი. მაშინ შენ იცოდე და... მე, ძმავო, შახტის მთავარი ინჟინერი ვარ. მთავარ ინჟინერს ხალხის გადაადგილება არც კი ეცითება, დიახს და გურასაშვილმა ტელეფონის დისკო ისე გამეტებით დაატრიალა, თითქოს ნოვლეჯა სწაიდაო.

— გისმენთ!

— ჩახუნაშვილსა თხოვეთ.

— გამარჯობა, ანთიმოზ!

— იცოცხლე! რომელი ბრძანდები?

— გურასაშვილი ვარ.

— იცოცხლე, ბატონო კახაბერი! ხომ კარგად, ხომ ბედნიერად?

— არა მიშავს... გესმის?

— დიახს!

— თუ გცალია, ორიოდე წუთით ჩემთან ამოდი.

— ბატონო?

— თუ გცალია, ორიოდე წუთით აქ ამოდი-მეთქი. არ გესმის?

— მესმის, როგორ არ მესმის, მაგრამ... თუ ძალიან საჩქარო არაფერია, კახაბერის ქირიმე, ახლა მანდ ნუ ამოიყვან. მთელი ღამე შახტში ვეგდე და დაღლილობისაგან ფეხზე ძლივსღა ვდგევარ.

„იყნოსა“ — გაიფიქრა გურასაშვილმა და ჩაგუნავას პრაკალმეტყველი მშერა შეაფლო.

— დაქანცულება, ჩემო ანთიმოზ, ყველანი ვართ, ან რომელი უსაქმურები ჩვენა გენახე?

— ბატონო?

— როგორმე გაიჭრე და ამოდი. გადაუღებელი საქმეა.

— ბატონო!

— გადაუღებელი, სერიოზული საქმეა-მეთქი. რამ დაგაყრუა, რა ვქნა?

— მესმის. გეახლები ახლავე გეახლები.

კახაბერმა გაიგონა, როგორ გამეტებით დაახუთქა ყურმილი ჩახუნაშვილმა.

მთავარი ინჟინრისა და პარტბიუროს მდივნის კაბინეტი მესამე სართულზე

იყო — შახტის უფროსის, საგვემო ნაწილისა და ბუღალტერიის გასწვრივ. იმ სართულის დერეფნებში ქვანახშირის მტერით სახეამურულ კუჭკუიან სპეცტანსაცმელში ჩაცმულ მეშახტეებს იშვიათად თუ ნახავდი: თუ რაიმე საგანგებო შემთხვევა არა, მეშახტეები აქ უკვე გასუფთავებულნი და საგარეო ტანისამოსში ჩაცმულნი ამოდიოდნენ. როგორღაც თავიდანვე ასე დაკანონდა.

კახაბერი და ტერენტი ფიქრობდნენ, იმ დარღვეულ კანონს ჩახუნაშვილიც ანგარიშს გაუწევსო, მაგრამ მოტყუვდნენ. მთავარი ინჟინრის კაბინეტში ანთიმოზი ბრეზენტის კუჭკუიან სპეცტანსაცმელში ჩაცმული, სახე და ხელებგამურული შეჩლახუნდა. მეშახტის ნათურაც კი არ მოეხსნა და ხელში ეჭირა. მისი რეზინის ჩექმები იატაკზე სველ, ტალახიან ნაკვალავს სტოვებდნენ. გამურულ სახეზე კი ოფლის წვეთების ნაკვალევები აჩნდა და კახაბერმა თავისდაუნებურად გაიფიქრა, ეს უკუღმართი მართლაც მთელკვირის ნაჯავს და ნაწვალებს არა ჰგავსო!

ჩახუნაშვილი კახაბერის მაგიდის მიუახლოვდა, დიმილით გაჩერდა და ტალახიან ჩექმებზე დაიხედა.

— არც კი ვიცი, ხელი გამოგიწოდო, თუ არა. მესამე დღეა, ხელ-პირი არ დამიბანია.

— რა საკადრისია... — კახაბერი მყინვე ფეხზე წამოღდა. — მობრძანდი, — და ჩახუნაშვილს ხელი პირველმა გამოუწოდა.

ჩახუნაშვილმა ხელი ორივეს უდიდესი სიფრთხილით ჩამოართვა და მაგიდის გასწვრივ მდგარ სკამზე ჩამოჯდა.

— შეიძლება ცოტათი სკამიც შეილანძღოს, მაგრამ... მეტი ნამდვილად აღარ შემიძლია. მესამე დღეა, მუხლი აღარ ჩამიყვავს. ხე-ხე-ხე!...

— დაბრძანდი, ანთიმოზ, დაბრძანდი!

— მოსვენე!

— სხვა, როგორ გეკითხოთ, ანთიმოზ?

— როგორ ვიქნები?

— ამ ჩვენი უბნის ხალხმა თუ ამდენი

ვიწრომეთ, სულიც ამოვკვერება და ეგ არის. დღე ჩემთვის აღარაა და ღამე, ძილი ჩვენ აღარ ვიცი და მოსვენება. არადა, საქმე თხოულობს, ძმამო ი ბიჭის დაღუპვამ ხომ ბევრს გაუფუჭა ხანიათი. გჯერა? გუშინ ნამუაღღვეს რომ ჩავეშვი, უკან აი, ახლა, ათი წუთის წინათ ძლივს ამოვკვერი. ხან ჯაჭვი გაწყდა, შენ ხარ ჩემი ბატონი, ხან ხე-ტყე მოგვიტანეს, ხან კახელი დანაბრძელბელი შეიქმნა, ხან ცარიელი ვაგონებება შემოგვაკლდა... ხე-ხე-ხე!... უბნის უფროსი, ეს ჩვენი თეიმურაზი, ნამეტანი კარგი ბიჭია, მაგის ცულს ვერ ვიტყვი. წყნარი, უწყინარი, ტყუილ-უბრალოდ აღამიანს ბუზს არ აუფრენს, მაგრამ... რა ვინდა რომ ქნა, ჯერჯერობით მანც-დამიანც დიდი ავტორიტეტით ვერ სარგებლობსა და მისი მაგივრობა ყველგან მე მიხდება. არც კი არ ვამადლი, დემრთმა შეარგოს, საერთო საქმისათვისაც ასეა საქირო, მაგრამ... დავილაღე, ჩემო კახაბერ და ჩემო ტერენტე, უწლოვანი კი აღარა ვარ. თავს მალე დაგიკრავთ და პენსიაზე გადავბარგდები. მერე, ძმამო, თქვენ იცოდეთ და მაგ უბანმა ხე-ხე-ხე!.. ჰო, რაო, რაიკომმა გუშინ?

— შავი დღე გვაყარეს.

— აბა, რა იქნებოდა! თუმცა... რა ვიცი ეს ოხერი, რაო ჩვენი გაუკვირდათ? პირველ შახტზე ამ წინეებზე უარესი არ მოხდა?

— ეჰ! იცოცხლე ის უარესი იყო, მაგრამ... ის, ჩემო ანთიმოზ, ჩვენ არ გვეხება. პასუხს ჩვენ ჩვენს შახტზე ვაგებთ.

— ეგეც მართალია, ჩემო კარგო, ეგეც მართალია... ისე, რაკი პირად საქმეებში არაფერი ჩავიწერეს, კიდევ დიდი პატივი უციათ. ხე-ხე-ხე!...

— არა, არ ჩავიწერეს.

— ჰოდა, მეტი რაღა ვინდათ? ან იმ ბიუროს რაღას ერჩით? აღამიანი, ჩემო კარგო, მოგესხენება, უძვირფასესი კაპიტალია. აღამიანის დაღუპვისათვის ყველამ პასუხი უნდა ვაგოთ. რაღა დავგიმალო, ჩემო კახაბერ, ჩემო ტერენტე, და — მეც კარგი შიში გამოვიარე. მოადგილე ვარ, ყველაფერზე პასუხს მე

ვაგებ... ვფიქრობდი, გამომიძახებდნენ... სამპირ ტყავს ვამაძრობენ-მეთქი. მაგრამ — გადავრჩი, მომხელა ღმერთითა და არავის ვაფხსენებდივარ. ა? არადა, ისეთი დამწვარი იღბლის კაცია ვარ, რომ გამოვიძახე, ნამდვილად პირად საქმეში ჩამიწერდნენ. აბა, ზეპირ საყვედურს მე ვინ მაქმარებდა. ამ ხანდაზმულობაში კი პირადი საქმის ვასერა ვის ესამოვნება, ჩემო ძმამო? სწორედ რომ ბევრზედა ვარ გადაჩენილი. ხე-ხე-ხე... კი... აბა, ჩემო კახაბერ და ჩემო ტერენტე, მითხარით, რა საქმეც გაქვთ და გამისტუმრეთ, თორემ შიმშილსა და დაღლილობისაგან ძვალი ცალკე მაქვს და რბილი ცალკე. შემომხედე, რას ვგავარ აბა, რაიმეს თავი რომ მქონდეს, შენს კაბინეტში ამ ყოფით ამოვიდოდი? მე შენ მეტ პატივს არ გცემ? თუ დასერილი ჩექმებით ვაგაკვირებ? ა? ხა-ხე-ხე!...

ანთიმოზმა თავისი ვრძელი მონოლოგი ჩაათავა, ზედ ის მოკლე, დახეპარებული ჩახითხითებაც მიაყოლა და დამხედურებს მყისვე ისეთი გამსქვაღავი, ბოროტი მზერაც შეავლო, რომ კახაბერსაც და ტერენტისაც ტანში გააცივდა. მთავარმა ინჟინერმა და პარტიფროს მდივანმა ერთმანეთს გადახედეს. ორივემ უკვე მშვენივრად იცოდა, რომ ანთიმოზი მიხვედრილი იყო, რასაც უპირებდნენ. ამ გარემოებას მათთვის თითქოსდა ლაპარაკის დაწყება უნდა გაეადვილებინა. მაგრამ — მანც სათქმელზე ხმის ამოღებას კარგა ხანს ვერც კახაბერი ბედავდა და ვერც ტერენტე. ანთიმოზი გარეგნული მოთმინებით იცდიდა და თან შემურული ხელით უღვაშს აწვალებდა. ბოლოს კახაბერმა ტერენტის ბრაზიანი მზერა შეავლო, მაშინვე ანთიმოზს მიუზღუნდა და შეეცადა, სახეზე მყისვე თბილი ღამილი გამოესახა.

— რაღა დავგიმალოთ, ჩვენო, რასაკვირველია, ძმამო და ამხანაგო... ჩვენო. რა თქმა უნდა, ანთიმოზ... მე მგონი, შენ არ უნდა გეწყინოს, ასე უბრალოდ და, ვიტყვადი, ამხანაგურად რომ მოგმართავ,

არა? ჩვენ ხომ ყველანი ერთმანეთის ამხანაგები და ძმები ვართ... ხომ? ჰოდა... მე, ძმაო, კახელი კაცი ვარ, მივიბ-მოვიბვა და ამისთანები არა მიჩვევია, რასაც ვფიქრობ, იმას პირდაპირ კიდევაც ვიტყვი ხოლმე. ჰო!... ჰოდა, აი გეუბნები, რომ ახლა შენ ჩვენთან დამახებული ხარ — რაზე? შენ ჩვენთან დამახებული ხარ ძალიან, ძალიან საჭირო და, მაშასადამე, გადაუდებელ საქმეზე. ჰო! და ამის შესახებ დაწვრილებით მოგახსენებს ამხანაგი ჩაგუნავა, ჩვენი, მაშასადამე, პარტიულროს მდივანი, რომელსაც თქვენ ასევე იცნობთ და, რასაკვირველია, ენდობთ.

კახაბერმა სათქმელი ჩაათავა. ასპარეზი მოულოდნელობისაგან გაოგნებულ ტერენტის დაუთმო. ანთიმოზი ორივეს ბოროტად თვალს ადევნებდა.

— ესე იგი, ამხანაგს მე განუშარტო?

— ტერენტიმ მარჯვენა ხელის ცერათითი მკერდზე, ზედ გულთან მიიღო.

— ჰო! — უბრალოდ, თავდამბლურად დაუდასტურა კახაბერმა. — განუშარტე, მაშასადამე... დიასხ...

თეთონ კი წამოდგა, ფანჯარასთან მივიდა, გულის ჯიბიდან სიგარეტი ამოაქრო და გააბოლა.

— აბა, თუ მასეა... — ტერენტიმ გაბრაზება ვედარ დამალა, — თუ მასეა მე ჩემი კაბინეტი მაქვს და ამ საქმესაც იქ გადავეთებ.

— გააკეთე. — მყისვე — ნება დართო კახაბერმა. წაიყვანე და განუშარტე. ვინ დაგიშალა?

— კი, მაგრამ... ჩვენ ასე მოვილაპარაკეთ, ერთი განუშარტავს და მეორე კი განზე გადგება და პაპიროსს გააბოლებსო?

— არა, ეგრე არ მოვეილაპარაკებია.

— აბა?

— ახლა დამიწყე აბა და არა!

— იიპ! ტერენტიმ ხელი ჩაიჭინა, — მოიხედე აქეთ, ანთიმოზ! პატარა, ბავშვი აღარც შენა ხარ და უკვე ჩვენზე უკეთ იცოდე იქნება, აქ რისთვისაც ამოვიყვანეთ... ვერ ხელები?

— ვხვდები.

— აბა, რაღას მალაპარაკებ?

— მაინც მოთხარო!

— გეტყვი. მე, ძმაო, საერთო საქმის ინტერესები მალაპარაკებს, თორემ პირადად შენი ინტერესი არც მქონია და არც მექნება. ეს შენც კარგად იცი, ჰო! ახლა მოიხედე. უბანზე რა ვაიფეველებელიც დატრიალდა, შენ ჩვენზე კარგად მოგვხსენება. ახლა: საქიროა უბნის ხელმძღვანელობის გაძლიერება. ეს მართო ჩვენი აზრი კი არა არის, არმედ ხელმძღვანელი ამხანაგების აზრიცაა. რაიკომის ბიურომ ეს პირდაპირ ჩაგვიწერა თავის დადგენილებაში. ახლა არჩევანიძეს ჩვენ ვერ მოვხსნივთ. ახალგაზრდა სპეციალისტების ბედ-იღბალს ჩვენ ბურთივით სათამაშოს ვერ გავხდით. და იმ ბიჭს არც არაფერი დაუშავებია. ავტორიტეტი აქვს, შენ ხარ ჩემი ბატონი...

— ესე იგი, მე დევაშავე, ხომ! — ანთიმოზმა თვალეზი ფეთიანივით დააბრაიალა. — რა, საწყალი ბიჭი ხელში მე შევიკალი, ხომ?

— დამაცადე, იდამიანო! ვინ საწყალ ბიჭზე ლაპარაკობ?

— ნოსელიძეზე. იორამ ნოსელიძე სანგრევში მე ჩავმარბე, ხომ?

— დამაცადე-მეთქი, ქრისტიანო!

— ბრძანე, აბა, ბრძანე, — ანთიმოზი სკამზე გასწორდა და გულზელი გამომწვევად დაიკრიფა. ისეთი გამომეტყველება ჰქონდა: ვიცი. რასაც მეტყვი, და პასუხიც მზადა მაქვს, ოღონდ რაი ლაპარაკი გინდა, ილაპარაკე, მე მოვითმენ და პასუხს მერე მოგახსენებო: — გისმენ!

— ჰოდა, ძალიანაც კარგი, რომ მისმენ. შენ ახლა არ იფიქრო, ჩემი მოხსნა და გაუბედურება უნდაო. არაფერი! ჩვენ, — აგერ ამხანაგი კახაბერი დამემოწმება, — ვენტილაციამო ხალხი გვესპიროვება. არღაზიანმა პირდაპირ სული ამოგვართვია, კაცი მიშოვეთ, კაცი მიშოვეთ და მიშოვეთო. მიცალე! მალაპარაკე! უბრალო ვინმეს კი არ გვეჯრდება, ვისაც ვიშოვით, ის აღამიანი მცოდნეც უნდა იყოს, გამოცდილიც, სანდოც, პა-

ტიოსანიც და რა ვიცი... ერთი სიტყვით, ფეხად ჩამოსული ანგელოზი თუ არ იქნება, ისე ახლოს არ იკარებს. ჰოდა, ასეთ აღამიანად ჩვენ შენ დაგსახეთ და... ახლა მოიცა, მათქმევინე! ან შენ რას ჰკარავ, ჩემო ძმაო? თანამდებობა — საპატიო. ხელფასი, მოგესხენება, თუ მეტი არა, არანაყლები. ისე სხვა ყველაფერი.. მოიცა, მათქმევინე... ანთიმოზ!

— მე შენ ვათქმევინე! ახლა შენ მე მათქმევინე... — ჩახუნაშვილი ზეწამოიჭრა, სახეზე აღამიანის ფერი აღარ ედო და თვალებს შეშლილივით აბრიალებდა. — ესე იგი, სარდიონმა და არჯევანიძემ ის საწყალი ბიჭი მიასიკვდილეს და პასუხი ანთიმოზ ჩახუნაშვილო, შენ აგეო. ხომ? ჩახუნაშვილს თანამდებობას დაატოვებინებთ და მერე მთელი ქვეყნის სალაპარაკოს ვახდით, ყველაფერი მაგისი ზრალი იყოო, ხომ? არა, რისთვის? რისი ვულისთვის? სხვა აფრად იფარვა და მარტო ამიტომ?! ააარა ვერ მოგართვეს, ტერენტი ჩაგუნავა მაწინაურებ, ახალ თანამდებობაზე ვადაგყვარ, ხომ? ვენტილაკიაში ხალხი გქირდებათ? იპ, რა მზრუნველი გამომიჩინდი! ამ ვენტილაკიის საქმეს შენ ვილა გეკითხება, ძალიან მაინტერესებს. თუ შენც გაბრძვივებენ და შენი ხელით ნარეკალს ეპოტინებინ? ალბათ ასეა... მაგრამ შენ გაბრძვიდი, თუ ვინდა, ეგ მე არ მეკითხება, ჩემს საქმეში კი... ნურას უკაცრავად! რომელი თანამდებობაც მინდა, ის კიდევაც მიკავია. აბა სცადეთ „და ხელოდან გამომგლიჯეთ. მე თქვენს..“

ანთიმოზი ოთახიდან გავარდა და კარი ისე მოიჯახუნა, რომ კედლებიც კი შეინძრნენ.

თავი IV

ისედაც დანადგლიანებულ თეიმურაზს რაიკომის ბიურომ და ბიუროს დადგენილებამ ხელი მთლად მოუთავა. მას ეშვიც კი არ ებარებოდა, რომ დადგენილების ერთი მუხლი — უბნის ხელმძღვანელობა გაძლიერდესო —

სწორედ მას შეეხებოდა. თეიმურაზი პატივმოყვარე არასოდეს ყოფილა; ისიც კარგად იცოდა, რომ მას, დიპლომათ ინჟინერს, — შესაფერისი თანამდებობის გარეშე ერთი წუთითაც არ დასტოვებდნენ. მაგრამ ახლა ამ უბნის უფროსის თანამდებობიდან მოხსნას პირდაპირ სიკვდილი ერჩია. ფიქრობდა, ნეტავი კი ცოტა ხანს დამაცდიდნენ, სანამ ყველა გაიგებდეს და დარწმუნდებოდეს, რომ იორამის სიკვდილში უბრალო ვარ და მერე თუნდაც კისრის ტეხით გამაგდონ, — ღარ ვინაღვლებო, ამას ნატრობდა. მაგრამ ასეთი სასიკეთო დასასრულის იმედი მის გულს მაინც არ ეკარებოდა, და ტელეფონის ყოველ გაწყვირიალებას გული ეკუმშებოდა, ალბათ, კადრების განყოფილებაში მიბარებენ, რომ თანამდებობიდან მოხსნის ამბავი გამოვიცხადროს.

მთუხედავად ყოველივე ამისა, ცდილობდა, გარეგნულად არაფერი შემჩნეოდა, და თავის საქმეებს ჩვეული მუყაითობითა და სიმშვიდით ასრულებდა.

ასე იყო იმ დღესაც. თეიმურაზი საპროიგოში იქდა და მეორე ცვლის მებიგეებს დავალებას აძლევდა. მოულოდნელად ტელეფონმა გაიწყვირა. მარგალიტა ხეტორიანი რეკავდა, — არჯევანიძე ახლავე შახტის უფროსთან გამოცხადდესო.

თეიმურაზს ფერი ეცვალა. წამოდგა, აკანკალებული ხელით საყელო გაისწორა. მეშახტეებს უნის ბორძიკით უთხრა, დამელოდეთ, ახლავე დავბრუნდებო, და გავიდა.

თავიდან ფეხებამდე შავებში გამოწყობილმა მარგალიტამ თეიმურაზს თავი საკუთარი ღირსების გრძნობით დაუკრა, — იგი იორამის საფლავზე ყოველდღე დადიოდა, — და სარდიონის კაზინეტის კარისკენ ხმაამოუღებელი მიუთითა.

სარდიონი თავის კაზინეტში მარტო არ იყო. მაგდის გასწვრივ მდგარ სკამზე ოცდათხუთმეტობე წლის, საფეთქლებთან ოღნავ თამაშევერცხლი-

ლი, რატომღაც უხერხულად მომიღიმა-
რი და ყურებდაწითლებული ვეჯკაცი
იჭდა. ეს კაცი თეიმურაზს ხშირად უნა-
ხავს შახტის ეზოშიც, აკუმულიატორ-
ების რიგშიც, შეხვედრია შახტის მთა-
ვარ შტრეკზეც... უნახავს მეშახტის
ჭუჭყიან ტანსაცმელშიც, სახეგამურუ-
ლი და ხელუბრაშავებული, და სუფთაც
გამოწყობილიც. მაგრამ ეს იყო და ეს,
ამ კაცისა თეიმურაზმა არც სახელი
იცოდა, და არც გვარი, არც წოდება
და არც თანამდებობა. ამიტომაც იყო,
რომ მყისვე გაიფიქრა, ნამდვილად ჩემს
ადგილზე ნიშნავენო და გული აუბა-
გუნდა.

სარდიონი ისევე დაღლილი ჩანდა,
როგორც დღენიადავ ამ უქანასკნელი
კვირების მანძილზე. მაგრამ თეიმურა-
ზს მაინც გამამხნეებლად, ვულობი-
ლად გაუღიმა. ზეზე წამოდგა და ხელი
ისე გამოუწოდა.

— როგორ გიკითხოთ, თეიმურაზ
ბატონო?

— გმადლობთ.

— ყომაღად უნდა იყო. დაბრძანდი.
რაიკომის ბიუროზე რას იტყვი? არა-
ფერია. აბა, როგორ ვინდა? დავამა-
კეთა და დაგვსაჩქეს ზომი ნამდვილად
ცოტა-ცოტა, ჩემო თეიმურაზ ყველამ
დავამაყეთ. პირდა, რას იზამი როგორც
ზემდგომი ამხანაგები გვასწავლიან, წა-
რსულის მწარე გამოცდილება გავითვა-
ლისწინოთ, მოშავალს კი მაინც იმედი-
ანი თვალთ შევხედოთ. ასე ახლა კი
გაიცანი: უშანგი მონასელიძე — კარგი
ვეჯკაცი — მეშახტე და კიდევ უფრო
დიდებული ადამიანი!

ფერდაკარგულ, დაბნეულ თეიმურა-
ზს სარდიონმა ღიმილით მხარზე ხე-
ლი მოჭებია და მონასელიძისაკენ მიაბ-
რუნა.

— აბა, ხელი ხელს შახტის უფრო-
ხის ბრძანებაა, — და სარდიონმა ისევ
გაიღიმა.

მონასელიძე წამოდგა. თავი რატომ-
ღაც სიცილით გადააქნია, სახეზე კიდევ
წამოწითლდა და თეიმურაზს ხელი გა-
მოუწოდა. დაბნეულმა ინჟინერმა ხელი

უნდილად ჩამოართვა. მონასელიძის
ხელისგულიც ოფლიანი ჰქონდა.

— ასე! კეთილი და პატიოსანი! —
სარდიონი თავის მაგიდას მიუჭდა და
თეიმურაზს ახლა იქიდან გაუღიმა. —
დაბრძანდი, თეიმურაზ. დაბრძანდი და..
მოვილაპარაკოთ.

სარდიონის ხელში ბევრ ახალგაზრ-
და ინჟინერს გაუვლია. ოდესღაც თვი-
თონვე იყო ახალგაზრდა ინჟინერიც,
დამწყები ხელმძღვანელიც და ახლა
თვალნათლივ ხედავდა, თუ როგორ
ეშინოდა თეიმურაზს თანამდებობის
დაკარგვისა. ვახაგები იყო... სარდიონ-
მა თავის თავს გულში უსაყვედურა,
უფრო წინდახედულად უნდა მემოქმე-
და და ეს ბიჭი ამ ზედმეტ ნერვიულო-
ბასა და ძრწოლას მაინც გადაიერჩი-
ნათ, მაგრამ ახლა გვიანდა იყო. თეიმურა-
ზი თავიქაინდრული იჭდა და იმ განა-
ჩენს, საკუთარ თავს თვითონვე რომ გა-
მოუტანა ხმაამოუღებლად ელოდებოდა,
სარდიონმა გულში გადაწყვეტა, ახლა
მაინც ტაქტიანად მოვექცევიო, დათხა-
რა, მაგიდის კარი გამოაღო და ბორჯო-
მის ბოთლი გამოიღო:

— ბორჯომს არ დალევ?

— არა, გმადლობთ!

— შენ, უშანგი?

— არც მე ვეახლები.

— აბა, მირტო მე დავლევ. — სარ-
დიონმა ბოთლი გახსნა, ჭიქა გაავსო და
ცოტა მოსვა. — დიდად არც მე მჭერა,
რასაც ამ წყალზე ექიმები ლაპარაკო-
ბენ, მაგრამ მიწვეული ვარ. ერთ ჭიქა
„ბორჯომს“ რომ დავლევ, რა დაღლი-
ლიც არ უნდა ვიყო, მაშინვე მოვეცო-
ხლდები ზოლომე. ასეა, ადამიანს რისაც
სჯერა, მისი წამალიც ისაა, — სარდი-
ონმა ბოთლი გასწია და მაგიდას ორი-
ვე ხელის იდაყვებით დაეყრდნო, თი-
თების წვერები ერთმანეთს რამდენ-
ჯერმე შეახო და თეიმურაზს ერთხე-
ლაც გაუღიმა. — მე თქვენ, ბატონო
თეიმურაზ, ერთი მეტად მნიშვნელო-
ვანი ამბავი უნდა გაუწყოთ. მნიშვნე-
ლოვანი ყველასათვის, ჩვენთვის,
თქვენი უბნისათვის, მთელი ჩვენი

შახტისთვის და, ალბათ, პირადად თქვენთვისაც. ძალიან გთხოვთ, გულდასმით მომისმინოთ, საქმე ეხება თქვენს მოადგილეს, პარტიკომულ ანტიმოზ ჩახუნაშვილს. მე არ შევუდგები ახლა მის დახასიათებას. ეს ძველი მეშახტეა, მთელი თავისი სიცოცხლე მიწისქვეშეთში მუშაობას შეაღია, ბევრი უნახავს ვაჭირებდაც, ხიფათიც, მაგრამ... ყოველთვის პატიოსანი მშრომელი იყო და ასე დარჩა ბოლომდის. მას ჩვენი შახტისთვის ბევრი სარგებლობის მოტანა შეუძლია, და ექვემდებარება, მოგვიტანს კიდევ, მაგრამ... ჩვენ, შახტის ხელმძღვანელობამ, პირადად მეც, მიზანშეწონილად ვცანით ამხანაგი ანტიმოზის. გადაყვანა სხვა თანამდებობაზე, კერძოდ, ვენტილაციის უბანზე. ჩვენ ვგრძნობთ, რომ ეს პირადად თქვენთვის, ალბათ საგრძნობი დანაკლისი იქნება. განვლილი თვეების მანძილზე თქვენ და ანტიმოზმა, ალბათ, ერთმანეთს გაუგეთ, შეეთვისეთ, შეეწყვეთ, მაგრამ... ახლა ჩვენ სხვა გზა აღარა გვაქვს. ვენტილაციის უბანს ანტიმოზის გადასვლა, რა თქმა უნდა, გააძლიერებს. პირადად იგი სრულიად არაფერს არ დაჰკარგავს — ისეთავე ექნება ხელფასიც, პრემიებიც, შვებულებებიც, სხვა ყოველგვარი შეღავათებიც, ამაში დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, თქვენ კი, თქვენს უბანს ჩვენ ანტიმოზის ნაცვლად აი ამხანაგ უშანგის გაგზავნით... უკაცრავად! — სარდიონმა მაგიდას თითები დაუკაჟუნა და ამით წამოწყო მონასელიძეს გააუშვებო ანაშნა — უკაცრავად! ამ თემზე, ამხანაგო უშანგი, მე და თქვენ უკვე მოვისაუბრეთ. დიახ!.. აი, ასე. — სარდიონი ისევ თეიმურაზს მიუბრუნდა — ამ პატარა ოპერაციამ თქვენს უბანზე, როგორც იტყვიან, სისხლის მიმოქცევა უნდა დაიჩქაროს. ა? კარგად ვერ გამოვთქვი? არა უშავს... ერთი სიტყვით, თქვენ და ამხანაგი მონასელიძე საერთო ენას გამონახავთ და შეხმატკბილებული, შეწყობილი მუშაობით ყველას გაგვახარებთ. რას იტყვით? თანახმა ხართ?

სარდიონმა სათქმელი კარგად დახანს ვაგარძელა და ამ ხნის განმავლობაში თეიმურაზმა მოასწრო საბოლოოდ დარწმუნება, რომ მას თანამდებობაზე ტოვებდნენ და მხოლოდ მოადგილეს უცვლიდნენ. გაბედნიერებული ახალგაზრდა ინჟინერი მზად იყო სცემოდა და გადაეკონა სარდიონიც. მონასელიძეც და სხვა ყველა, ვინც კი ხელში მოხვდებოდა. წამით ჩახუნაშვილის სახემ გაუელვა. მაგრამ იმას რა უშავს? სულაც არ იჩაგრება, ჯამაგირიც ისეთივე ექნება და შეღავათებიც. თეიმურაზი კი სარდიონს ამ სიკეთეს სიკვდილამდე არ დაუვიწყებს და ისე იმუშავებს, რომ სხვა სამთო ინჟინრებს არც კი მოლანდებიათ.

- რა თქმა უნდა, თანახმა ვარ.
- კეთილი და პატიოსანი!

ნახევარი საათის შემდეგ მარგალიტა ხეცურიანმა განცხადებების დაფაზე სარდიონის ბრძანება გამოაკრა, ანტიმოზ ჩახუნაშვილი გადაყვანილი იქნეს შახტის ვენტილაციის უფროსის თანამშემწედ, არგვეანიძის მოადგილედ კი დაინიშნოს სამთო ოსტატი უშანგი მონასელიძე.

სანამ მარგალიტა დაფაზე ბრძანების ფურცელს აკრავდა, ანტიმოზ ჩახუნაშვილი იქვე წრიალებდა. მარგალიტას საქმის ჩათვება არც კი აცალა, სამორიგეთში ჩავარდა, საპროტესტო განცხადება გამოაცხო და გაიწმარებულმა აღვილკომის თავმჯდომარეს შეურბენინა.

თავი V

ჯიბრიალ ხელთუფლიშვილის ოჯახში ისევ სიწყნარე, თანხმობა და მყუდროება სუფევდა. ყოველ შემთხვევაში, ასე იყო გარეგნულად. ირინე სამსახურში დადიოდა, ჯიბრიალი — თავის ახალ სამუშაოზე, გოგუტუნა — საბავშვო ბაღში. მერე ერთად სადილობდნენ. საღამოობით ტელევიზორს მიუხსნებო-

დნენ ხოლმე. ათი საათი რომ მოაღწევდა, ირინე გოგუტუნას ათასნაირი დაპირებებით მოთაფლავდა და დასაძინებლად გაიყვანდა. ჭიბრაილმა უკვე იცოდა, რომ მისი ცოლა უკანვე შემობრუნდებოდა. მართლაც, ნახევარი საათის შემდეგ ირინე შემოვიდოდა, კარს ფრთხილად, მაგრამ საიმედოდ მიხურავდა, ჭიბრაილს უკანინდან რბილად მოეხვეოდა და თითებს თმებში ზეუტურებდა. ამის შემდეგ ერთმანეთს გათენებამდე აღარ შორიდებოდნენ, თითქოს მოუწოდებდათ იმ უკუღმართი დღეებისა თუ თვეების დანაცლისი ახლა ათ მაგად ამოიღონო.

ასეთი ცხოვრება ჭიბრაილს ყველაფერს ერჩია. რამდენჯერმე გაუფიქრია, რა ბედნიერი ვიქნებოდი, ჭვეყანაზე რომ არც ის დაწყევლილი დიპლომა-ატესტატები იყოს და არც ის ოხერი თანამდებობებიო. მაგრამ დამე ისე არ გაივლიდა, რომ ირინეს ჭიბრაილის თვალეზში ნაზად და გამომცდელად არ ჩაეხედა:

— აბა, მითხარი, რას უდრის ა პლიუს ბე კვადრატში?

— ეგ ხომ იმ დღეს გითხარი! — ჭიბრაილს ერთი თვალის მიღუღვა მთელს ჭვეყანას ერჩივნა.

— კიდევ მითხარი!

— ესე იგი... ა პლიუს ბე კვადრატში უდრის ა კვადრატი პლიუს ორი ა-ზე პლიუს ბე კვადრატი.

— სწორია. მათემატიკაში ნამდვილად ნიჭიერი ხარ. ნიუტონის ბინომი ხომ გახსოვს?

— მახსოვს.

— პიპოტენუზის კვადრატი?

— ეგეც... მახსოვს...

— ძალიან კარგი — ირინე ქმარს დახუჭულ თვალეზს სულმოუთქმელად უკოცნიდა. — კარგი, ახლა მითხარი, რომელ წელს დაიბადა ილია ჭავჭავაძე?

— ილია? ოჰ, ეგ ვინ აღარ იცის!...

— მაინც? მითხარი.

— ესე იგი... ილია — არა? ილია დაიბადა ათას რვაას ორმოცში.

— არა! ეგ აკაკია. მე ილიას გეკითხები.

— ირინე, აკაკი და ილია ერთმანეთს სვან ვინ გაჰყო?

— არავინ, სწორია, ორივე ერთ იღე-ას ემსახურებოდა, მაგრამ... ილია მაინც ცოტათი უფროსი იყო.

— რამდენით?

— ეგ შენ უნდა მითხრა.

— მე აღარ მახსოვს.

— სამი წლით.

— მაგისტანა მოღვაწეებისათვის სამ წელიწადს რაღა მნიშვნელობა აქვს?

— მნიშვნელობა ცოდნასა აქვს უცოდინარს ატესტატს არავინ მოგცემს. ახლა ეს მითხარი...

— მეყოფა, ირინე!

— ჭიბრ...

მაგრამ ახლა ჭიბრაილი იძალებდა ხოლმე. მაინც არ მაძინებდა და — წამოიწევდა და ცოლს თავის რკინის მკლავებს ისე ძალულად მოხვევდა ხოლმე, რომ ძნელი გასაგება იყო, ირინე ტკივილებისაგან კვნესოდა, თუ ნატარებისაგან. ახლა ჩაბნელებულ ოთახში „პიპოტენუზებისა“ და „ბინომების“ მაგიერ ძიძგილაობის, შეგუბებული სიცოცხის, შეკივლებისა და მძიმე სუთქვის ხმები ისმოდა. მერე ყველაფერი მიწყნარდებოდა, ხოლო კიდევ ნახევარი საათის შემდეგ ირინე თავას ქმარს ისევე მკერდზე მიეკვრებოდა:

— სულხან-საბა რომელ საუკუნეში მოღვაწეობდა?

— ა?

— სულხან-საბა.

— რა სულხან-საბა?

— რომელ საუკუნეში იყო?

— რა ქვია... მეჩვიდმეტეში:

— რა დაწერა?

— ირინე ხვალ ადრე ასადგომი ვარ.

— ეს მითხარი და დაძინე.

— იგავ-არაკები დაწერა, ლექსიკონი დაწერა...

— კიდევ?

— კიდევ ევროპაში იმოგზაურა.

— კიდევ?

— კიდევ... რა ვიცი. ბევრი რამე გააკეთა, კარგი კაცი იყო, ისე, ირინე, გესმის? თუ არ გესმის?

საქართველოს
საზოგადოებრივი
მედიის ცენტრი

— რა?

— დრო ძალიან კი შეიცვალა, ხომ იცი. ევროპაში ახლა ჩვენი ხალხი ყოველდღე დადის და არაფერი, ის კი ერთხელ წავიდა და ხალხს აქამდე ახსოვს.

— ევროპაში ის ვისთან იყო, შენ თუ გახსოვს?

— რომის იმასთან...

— მერე? ახლა რომ ყოველდღე დადიან, იმათ რომის პაბთან ვინ მიუშვებენ?!

— ეგ, ახლა, რა ვუყოთ... საზაგიეროდ ქვეყანას ნახულობენ.

— ქვეყანა იმანაც ნახა.

— კი, ნახვით, რა თქმა უნდა, ისიც ნახავდა. ისე... ხელი მომეცი.

— გეყოფა.

— მომეცი.

— მერე მოგვემ.

ირინე ამ დაპირებებს ხან ასრულებდა, ხან კი არა, ისე კი, კაცმა რომ თქვას, ძნელი გასაგები იყო, რა უფრო ეხალოსებოდა, ქმრის ალერსი, თუ მეცადინეობა.

დრო ასე გადიოდა.

მაგრამ ცოლსაც და ქმარსაც — ორივეს საკუთარი საფიქრალიც ჰქონდათ, რომელსაც ერთმანეთს არ უმხელდნენ.

ირინე კარგად ხედავდა: ჯიბრაილს არ ჰქონდა საიმიზო ცოდნა, რომ გამოცდებზე გასულიყო და საგნები ჩვეულებრივი, პატიოსანი გზით ჩაებარებინა. იმ დამეული „მეცადინეობის“ მიზანი მართო ის კი არ იყო, რომ ჯიბრაილს რაიმე ესწავლა, არამედ უფრო ისა, რომ ჯიბრაილი საბოლოოდ შეჩვეოდა ახრს, გაზაფხულზე უთუოდ გამოცდებზე უნდა გავიდო, არ დავიზნე და ატესტატიც ავიღო. ატესტატის ასაღებად კი ერთადერთი გზა რჩებოდა: სკოლის დირექტორთან, ან სხვა ვინმესთან მოლაპარაკება („მოლაპარაკებაში“ ირინე ბევრ რამეს გულისხმობდა, და, სხვათა შორის, ქრთამის მიცემასაც) და საგნების ისე „ჩაბარება“, მაგრამ დათანხმდებოდა კი ჯიბრაილი ამ უკუღმართობაზე? ირინე თავის ქმარს კარგად იცნობდა

და ისიც მშვენივრად ახსოვდა, ფუფუნად წარბეჭეტილი იქნა ჯიბრაილი ნემსიწვერიძის კაბინეტში, როცა პაერში სწორედ ქრთამის სუნი ტრიალებდა, ამიტომ იყო, რომ ირინეს სწორად გულზე ნაღველი შემოაწვეებოდა ხოლმე და ქმრის ნამალავად, თავისთვის აბუტბუტდებოდა, — მე არაფერი ვიცი, ატესტატი აიღოს, თორემ თავს არ ვაცოცლებო.

თავის საფიქრალი აწუხებდა ჯიბრაილსაც, ჯერ ერთი, ისიც კარგად ჰხედავდა, რომ ცოდნა არაერთი არ გააჩნდა და ატესტატის მისაღებად მხოლოდ უკუღმართი გზები რჩებოდა. ხედავდა იმასაც, რომ ირინე ამ უკუღმართ გზებზეც თანახმა იყო. ჯიბრაილს სწორედ ეს ფიქრი აწვალებდა, — მთელი ცხოვრება პატიოსნად გავატარე და ახლა რაღაც ფარატინა ქალაქის გულისთვის ისეთი რამ უნდა მაკადრებინოს, რაშიც მუდამ სხვებს ვამტყულებდიო. ასეთ წუთებში ირინესაღმა პირდაპირ მტრული გრძნობა უჩნდებოდა ხოლმე და თითქმის მთელი ძალ-ღონის დაძაბვა სჭირდებოდა, რომ ეს ირინესათვის არ ეგრძნობინებინა. აბატიებდა ხოლმე და კიდევ მიუალერსებდა, მაგრამ გულში მაინც ფიქრობდა, ჩემმა ცოლმა უნდა იცოდეს, რომ ცხოვრებაში როგორც არ უნდა მიჰქირდეს, ჩემს კაცობას მაინც არავის გავათუღვინებ და ყალბადანდობასაც არავის წამოვიძახებინებო. ამის გარდა, ჯიბრაილს სხვა საფიქრალიც აწვალებდა: მიტუშა კაიმიამიშვილის უბანზე ვითარება დღითიდღე მწვევდებოდა. იმ შემატეტებმა, ვინც კაიმიამიშვილს ადრე დაჩაგრული ჰყავდა, საბოლოოდ გადაწყვიტეს, ახლა, როცა ჩვენს უბანზე ჯიბრაილისთან ვაქცავი მოვიდა, იმ უსამართლობას, თაღლითობას და უდანაშაულო ხალხის ჩავგვრას ბოლო უნდა მოეღოსო. ეს შემატეტები სულ უფრო აშკარად და თავგამოდებით ეურჩებოდნენ კაიმიამიშვილს, და რამდენჯერმე კიდევ გააგონეს, ის დრო მოკვდა, შენს ნებაზე რომ გვატრიალებდი, თაღლითობის უფლებას აღარ მოგ-

ცემთო. კაიმაშიშვილი მაშინვე მიხვდა, ეს ყველაფერი ჯიბრაილის იმედით ხდებოდა, და ერთი-ორჯერ მწარედ ინანა კიდევ, რა ღმერთი გამოიყრა, რომ ეგ ჩემს უბანზე გავაჭაჭანო. ეხლა ყველაფერს ის აჯობებდა, რომ ჯიბრაილისთვის რაიმე შარი მოედო და თავიდან მოეშორებინა. მაგრამ საამისოდ ჯერჯერობით არც გაბედულება ჰყოფნიდა და არც ზიზუზი გააჩნდა: ჯიბრაილი მეზივის მოვალეობებს პირნათლად ასრულებდა, საერთო საქმეში კი არავითარ აქტივობას არ ამტკიცებდა და იმ შესახებებს, ვინც ახლა კაიმაშიშვილს აუმხედრდნენ, არც ერთხელ მხარში არ ამოდგომია. მაგრამ ასე როდემდე უნდა გაგრძელებულიყო?

ერთ პარასკევს, როცა პირველი ცვლა შახტიდან უკვე ამოვიდა და უბნის უფროსს ანგარიშს აბარებდა, მეორე ცვლა კი დაეალეებებს იღებდა, რამდენიმე შესახებ ჯიბრაილი დერეფანში დაიმართობელა და თხოვა, ჯერ სახლში ნუ წახვალთ.

— რატომ?!

— რატომ და მეტი აღარ შეგვიძლია, ძმაო! — წვერგაუპარსავმა ტარიელ გოგისვანიძემ თვალები დაქაჩა. — წლით-წლამდე თავაულებლივ ვმუშაობ, ძილი მე არა მაქვს და მოსვენება, ჩემი ნაოფლარი კი ვიღაც ოხერსა და მუდრეკს ეწერება, აქაოდა, ის რეკორდსმენი და სტახანოველიაო. ეს სამართალია?!

— ნამდვილად ეგრება კი? — ჯიბრაილი, რაღა, თქმა უნდა, მიხვდა, ესენი კაიმაშიშვილის წინააღმდეგ აშკარა ბრძოლას იწყებენ და ჩემი მიმხრობა უნდათო.

— შე კაცო!... აგერ მე და აგერ ეს ჩემი ჩაქუჩი. ახლაც სანგრევში ჩავიდეთ და სულ მისხალ-მისხალ მოგიზომავე, საიდან სადამდე გამოგქერი. მერე კი მაგის წიგნში ჩავხედოთ, შე რამდენი მიწერია და შოთა წიფურიშვილის რამდენი.

წიფურიშვილი ის შესახებ იყო — ერთი ჩაფსკენილი, მუდამ მომღიძარე ახალგაზრდა, რომელსაც კაიმაშიშვილი

ყოველნაირად ხელს უწყობდა და აწინაურებდა.

— წამოგვეშველე, ჯიბრაილი! — გოგისვანიძე პირდაპირ საცოდავად დაიმაწვა, — ჭრისტე არა ვწამს?

— მე რა შემიძლია?!

— კარგი, ახლა, თავს ნუ ისაწყლებ... შენ ასე ადვილად ხელს ვერავინ წამოგერავს. ერთი სიტყვა შემაწიე. თორემ — მე ვიმუშაო და სხვას ჩინ-მედლები დაჰკიდონ, ეს სადაურია! ძმაო, ჩემსას ვთხოულობ, სხვისას ხომ არა!

— ამ შესხტს უფროსი არ ჰყავს!..

— ვინ? უფროსი? იიპ. კაციიელ არჩაიძე ჩემი გულისთვის თავს გაიცხებლებს? ეგ გზა ჩვენ ბევრჯერ ვცადეთ, მაგრამ... ნუ დამზარდები, ჯიბრაილი! ყმად დაგიდგები, ოღონდ ჩემს ნაოფლარს უნამუსოებს ნუ შეაქმევ.

— ასე დღისით-მზისით შენს ნამუშევარს როგორ წაგართმევს, კაცო, ქვეყანა ჩალით ხომ არაა დახურული!

— მაინც არ გჯერა, ხომ? ა, ბატონო, შევიდეთ. თვითონაც სამორიგეოში ბრძანდება და... ახლაც ყველაფერს თვალწინ გადავიშლი, სულ ორი წუთი არ დამჰჩირდება.

— ერასტი, დადლილი ვარ, სახლში მეჩქარება.

— არ გეკადრება შენ ვერე განზე გადგომა, ჯიბრაილი!

— ჩემთვის მაგ ადამიანს არაფერი დაუშავებია.

ჯიბრაილმა გოგისვანიძეს მზერა ააჩილა.

— ეგ ჩვენ ვიცით.

— უბანზე მიიძლო, გაჭირვებაში ჩავარდნილს დამეხმარა...

— ვიცით, როგორ და რატომაც დაგეხმარა. მაგრამ კარგი, რაკი შენ დაგეხმარა, ჩვენ უნდა შეგვეწამოს? და შენ ასე გულხელდაკრეფილი გაჩერდები? არ გეკადრება შენ ვერე ლაპარაკი, ჯიბრაილი!

— უფ! — ჯიბრაილმა ღრმად ამოისუნთქა.

— ე, კაცო, ერთი წუთით შემომყევი.

იქნება, გატყუებ და იმ ადამიანს ცილსა ვწამებ, არ გაინტერესებს!

— ბატონი ბრძანდები. — ჯიბრაილმა თავი გადააქნია და ერასტის უკან გააქცა.

სამორიგეოში შევიდნენ.

კაიმაშიშვილი ვიღაც ახალგაზრდა, ხელშეხვეულ მეშახტეს ელაპარაკებოდა და თან დაფალებების ქურნალში რაღაცას წერდა. ჯიბრაილისა და მისთან ერთად შესული მეშახტეების დანახვისას ოდნავ შესამჩნევად თავი გადააქნია. მაგრამ არაფერი შეიმჩნია და თავისი საქმე განაგრძო.

შესულეში კედელთან გაჩერდნენ, — უბნის უფროსს გადაუდებელ საქმიანობაში ხელი არ შეუშალეს. ეს კი იყო, რომ ტარიელი მოუთმენლობას ვერ მალავდა და ფეხს მალი-მალ ინაცვლებდა. კაიმაშიშვილმა წერა ჩაათავა, ხელშეხვეულ მეშახტეს თავი დაუქნია, — თავისუფალი ხარო და შესულეებს მიუბრუნდა:

— რას გვიბრძანებთ?

— რაღაცების გამოკვლევა გვინდა, — ტარიელმა ჩაფხუტი მოიხადა და სკამზე დადო. მაგრამ იმ წამსვე აიღო, და კედელში ჩარჭობილ ლურსბანზე ჩამოჰკიდა.

— რისი გამოკვლევა?

— ზოგი რამის. — ტარიელმა ნაძაღველად ჩაახველა. ამკარად დელავდა და სათქმელს თავს ვერ უყრიდა.

— კეთილი. — კაიმაშიშვილმა დაეთარი დაკეცა და გვერდზე გასწია. — შენ ზოგი რამის გამოკვლევა გინდა. შენ, ჯიბრაილ? შენ რაღა გინდა?

— ჯიბრაილი აქ ჩვენ შემოვთყუვანეთ. პატიოსანი კაცია და ჩვენს ლაპარაკს დაესწროს-თქვა, ასე ვიფიქრეთ, დიხა!

— ბიჭოს! პატიოსანი ხალხი სამებარი გაეცინდა?!

— სახუმაროდ ნამდვილად აღარ გეცალა.

— ძალიან კარგი. მიბრძანე, რისი ვაგება გინდა?

კაიმაშიშვილი ისე თავდაჯერებულად და მზიარულადაც კი იქცეოდა, რომ

ჯიბრაილმა მაშინვე ვაიფიქრა, ეტყობა, ამას არავის ეშინია და თუ შართლა რაიმე ნაყალბაბანდვეე აქვს, ალბათ, ახლა იმის ვეალსაც ველარავინ, იპოვნისო.

— რისი, ჩემო ბატონო და... ტარიელი წამით შეჩქეფდა, თითქოს სათქმელი შემოეღო. მაგრამ მაშინვე სხაბასხუბით მიიყარა. — სულ უბრალო რამის: რატომ დაეწერა ჩემი ხელით, აი, ამ მარჯვენით მოჭრილი ქვანახშირი შოთა წიფურიშვილს? აი, ეს გავაგებინე.

— ვინ მოგახსენა, შენი ქვანახშირი წიფურიშვილს მიეწერაო?

— მომახსენეს. აი, ეგ მაგ დაეთარმა მომახსენა.

— პირადად შენ მოგახსენა?

— მაგას რა მნიშვნელობა აქვს?

— აბა, აგერ ეს დაეთარი და ერთი მეც მაჩვენე. ვინ იცის, იქნებ, სიმართლესაც კი აზრობ. — კაიმაშიშვილმა მაგიდიდან დაეთარი აიღო და ტარიელს, გაუწოდა.

ტარიელმა გამოართვა, რამდენიმე გვერდი სწრაფად გადაშალა. საჭირო გვერდიც მალე იპოვნა. ჩაუკვირდა და... თვალეში გაკვირვებით აახამხამა, გაბურძვნილი თავი ასწია. ჯერ ჯიბრაილს მიაჩერდა, მერე კაიმაშიშვილს.

— აქ ასე რომ არ ეწერა?!

— აბა, როგორ ეწერა? — კაიმაშიშვილი ჯიბრაილისკენ მობრუნდა და ბირდაპირ თვალეში მიაჩერდა.

— ეს... ვიღაცას გადაუსწორებია. — დაბნეულმა ტარიელმა ისეც თავალეში აახამხამა.

— როგორ თუ გადაუსწორებია?! — კაიმაშიშვილმა წარბები შეიკრა.

— მიტუშა, ახლა... ა, ძმაო, ზედვე ეტყობა, რომ წაშლილი და ვადსწორებულა.

— კაცო, შენ აქ გამოძიებას ნუ ვიწყობ. — ავლებით შეუყვარა კაიმაშიშვილმა. — აი, ეს დაეთარი და აგერ, შენი ნამუშევარი. სწორად სწერა? მიბასუხე?

— ახლა...ახლა სწორად წერია

— ზუსტად ამდენი გამოიღე?

— ზუსტად ამდენი გამოიღე.

— აბა, რაღა გინდა?!
 — მე...
 — აბა! გეყოფა! და კარგად მეყოლე!
 უკან აღარ მოიხედო!

საქციელწამხდარი ტარიელი დერეფანში მართლაც უკანმოუხედავად გაიძვრა.

— ინტრიგებს მიწყობენ აქ! — კაიმა-მიშვილმა დავითარი მაგიდაზე დააგდო, ჯიბრაილს გაალმასებული შხერა შეაგლო და დანარჩენებს მიუბრუნდა. — თქვენ რაღა გინდათ? თქვენც რამე დაგაქვს?

— არა, არა... — ერთად ალაპარაკდნენ მეშახტეები. — ჩვენ არაფერი.. ტარიელს შემოვყევით. აღარ მოგვასვენა და... რა მოვლანდება, კაცმა არ იცის. ბოდის ვიხდით, მიტუშა! ნაძვილად... ჩვენ არაფერი.

— ჰოდა, კარგათ! — კაიმაშიშვილმა ხელი ამათაც აგდებით აუქნია და ჯიბრაილს მიუბრუნდა. — თქვენ კი, ჯიბრაილ, ერთი წუთით ჩემთან დარჩით.

როცა ყველანი გალაგდნენ, კაიმაშიშვილი წამოდგა, კარი შეიგნიდან ჩაკეტა, ისევ მაგიდას მიუჭდა და ჯიბრაილს პირდაპირ თვალეშში შეხედა.

— ეს როგორ გავიგოთ?

ჯიბრაილმა არაფერი უბასუხა.

— სლუშხარ! შენი ნებაა, მაგრამ...

არა, ჰუკის დარიგებას არ გვიბრუნე, შენ თვითონ ჩემისთანას შეიძლება, ათსა და ოცს ასწავლო, მაგრამ... ხალხი ჭრელია, ჩემო ძმაო! ამ უბანზე, სამასი კაცი მუშაობს და მე ყველას როგორ ვასიამოვნო? იქნება მეც რამე შეემშალოს, იქნება ზოგი ჩემი უკმაყოფილოც იყოს, მაგრამ... ამის გამოყენება... რა ვიცი... უბნის უფროსის ავტორიტეტის შელახვა... ერთი, შენ თვითონ ჩაუყვირდი.

— შენს ავტორიტეტთან მე რა ხელი მაქვს?

— ეგ მე თვითონაც მაინტერესებს. ამხანაგურად გითანაგრძნობ, ხელი გამოგიწოდებ... ასე არ იყო?

— გულახდილად გეუბნები, შენს ავტორიტეტთან არაფერი მესაქმება.

— კი!

— ასეა!

— არ ვიცი... მე შენ, ძმაო, დარბაისელ და გონებადამდარ კაცად გიტყობდი და... ამისთანები ვითომ გამოგვადგება? და აქ არც აპეკუნობა არავის სჭირდება. უწლოვანები არიან? აგერ. ეს დავითარი, როცა ნებავთ, მობრძანდნენ და ჩაიხედონ. შენ რატომ-ღა გრევენ?

— ეგ მე თვითონაც არ ვიცი. მაგათთან მე არ მივსულვარ. თვითონ ეგენი მოვიდნენ.

— ვთქვით, აგერა, მაგრამ... ერთი ესეც ვიკითხოთ, რაღა შენ მოგაკითხეს? უბანზე ორი კვირის მოსული ხარ და უკვე ჩემზე უკეთ გაერკვევი? არა, ძმაო, მოიცა, არა! მაგისთანები არ იყოს! ამ უბანს შეიდი წელიწადი ვხელმძღვანელობ. აქ ჭერჭერობით მე ვარ უფროსი! ეს ნუ დაგავიწყდება.

— აღარ მათქმევინებ?

— არა! შენი სათქმელი შენ უკვე თქვი, როცა მაგ ინტრიგანებს შემომაყვები.

— ესე იგი, მეც ინტრიგანი ვარ?

— არ ვიცი. ეგ შენვე იანგარიშე. სიკეთეს კი ეს კარგად იცოდებ — სიკეთეს დახსომება უნდა. ახლა ნახვამდის!

კაიმაშიშვილი წამოდგა და ქული ათლო.

ასეთი შეურაცხყოფა ჯიბრაილისთვის ჭერ არავის მიუყენებია. ფერდაყარული იდგა და კაიმაშიშვილს ხმაამოუღებლად თვალს აღევნებდა. იმან მაგიდის ყველა უჭრა გასაღებით ჩაპეტრა, მიხედ-მოიხედა, თავზე ქული გაისწორა და ჯიბრაილს აგრძნობინა, აქ აღარაფერი გესაქმება და მეც ტყუილად მაგვიანებო.

ჯიბრაილს აღარც კი ახსოვდა, ოთახადან როგორ გამოვიდა.

„ახია ჩემზე!“ — გამწარებით გაიფიქრა მან, როცა საშხაპეში სპეტანისამოსს იხდიდა.

ეს ამბავი ჯიბრაილს არავისათვის, ირინესათვისაც კი არ გაუხმელია.

ბევრი კი იფიქრა და ბოლოს ისევ საკუთარი თავი დაადანაშაულა, —

კაცს ჩემთვის სიკეთის მეტი არაფერი გაუყუებია, მე კი ჯერ უბანზე არ მოვსულვარ და უკვე მის მტრებს მხარი აუღები, არადა, ხეირიანად არც კი ვიცი, იმ საქმეში მართალი კაიმაშიშვილია, თუ მისი მოწინააღმდეგეები. ის მაიმე შეუტრაცხმყოფელი გრძნობა ჯიბრაილმა გულში ჩაიკლა და მტკიცედ გადაწყვიტა, მხოლოდ ჩემს საქმეს შიებუდავ, სხვებმა კი საკუთარ თავს თვითონვე მოუარონო... ასე თვითონ ჯიბრაილიც უფრო მოსვენებული იქნებოდა და, ალბათ, კაიმაშიშვილიც. მაგრამ ჯიბრაილი მწარედ მოტყუვდა.

კაიმაშიშვილს ყოყმანი და უკანდახევა არა სჩვეოდა. იმ დღეს ჯიბრაილი საბოლოოდ ჩარიცხა თავის მტრების სიაში და, რაკი იცოდა, ჩემგან შევიწროებული მეშახტეები ამასიქით ჯიბრაილს შივარდებიანო, გადაწყვიტა უნდა დაეასწრო და ისეთ დღეში ჩავადო, რომ ან ახლავე უბნიდან გაიქცეს. ან, თუ წასასვლელი ვერსად მონახა, დარჩეს და ეგდოს, მაგრამ მაგის სიტყვას ძაღლის ყეფაზე მეტი ფასი აღარ უნდა ჰქონდესო.

მარტინ ჰარამიანი

გალადა ოპოზიციის ჯარისკაცზე

მგონი აკვანში?! ესოში? გზაში?
კარგად არ ვიცი, ზუსტად ვერ გეტყვით.
მე ჯარისკაცმა წითელი ფარჩის
შემომახვია კისერზე ლენტის.
ის მეომარი, ზარით ხმობილი,
გზებს მთარღვევდა ყიჟინ-ყიჟინით.
სოფელი, წითლად გამოწყობილი,
ელავდა დღე-ღამე ბასრი ხიშტივით.
მთას მოუვიდა სიცოცხლის ფერი,
მუხებზემ მუხლი ჩამოგასვენეთ,
და ჩვენი გმირნი თანასოფელნი
უნაგირს ხდიდნენ დაღალულ ცხენებს.
მალე სხვა ქარმა წამოუბერა,
სხვა საზრუნავის დაგვიდგა ჯერი.
გვჭამდა ბობოლა, სოფლის წურბელა,
ისევ ამხედრდა სოფელი ჩვენი.
ის მეომარი გულმხნე და გამრჯე,
შეჯახებული სუსხიან ქართან,

მაშინ სოფელში იბრძოდა მარჯვედ,
მის ნაფებურზე ყვავილი გაჩნდა,
გადაბიბინდა ვაზი და ყანა,
ეზოს შუქს ფენდა მაღალი ოდა.
უცებ ტყვიებმა სივრცე დაღარა
და ცას და მიწას სისხლი სდიოდა.
შემოვიფანტეთ ღრუბლები ძრწოლით,
ტყე აშრიალდა ნამნასხურები,
კვლავ ჩამოვიდა ჩემი მებრძოლი,
ველებს დაშვენდა ნაფებურები.
თითქოს დამშვიდდა ჩვენი გულები,
აპყვა ოცნება სხივების რხევას,
თუმცა ატომი შორს მიმალული,
მაინც გვაფიქრებს, გვაფიქრებს ყველას.
მხოლოდ კი ვიცი, ნამდვილად ვიცი,
ჩემამდე სხვა რამ ფიქრი არ დადის;
დედამიწაზე მტკიცე ნაბიჯით
ჩემი მებრძოლი ივლის მარადის.

თარგმანი სომხურიდან ზურაბ ლომთაძისა

ბედისკური

მოთხრობა

სულ ახლოს იდგნენ, მაგრამ ერთმანეთს ვერ ხედავდნენ.

ირაკლივ კიდევ მოჩანდნენ ნისლში გაბნეული მიმქრალი ლანდები. სადღაც იქით მდინარე მოქშუოდა, წყლის შორეულ ხმაურს ერთვოდა ქალის ჩურჩული..

„...ჩემს დღეში არავისთვის... სულ არავისთვის შემიხედავს იმრიგად, ჩემო მეზიგულავ. პირველად შენ შემოგბედე... გახსოვს?... შენ გიერთვულე, რომ არა ის... ბოლო დღეატი. მაპატიე, ყველაფერი ჩემდაუნებურად მოხდა თორემ ხომ გჯერა, ასე იოლად ვერ მიგატოვებდი... შემინდე, მეზიგულ“.

სიბნელე თანდათან გაიცრია და ლანდებს ტანზე შემოაცვლიათ ნისლის ლილისფერი საბურველი. კაცმა თვალები დაბუჭა, არ უნდოდა ენახა, როგორ ეკარგებოდა მის წინ მდგარ ქალის სილუეტს ნისლში გაბნეული თმა და გულზე მიხუტებული ხელები. ახლა მის წინ ზეზეული საფლავის ქვა იდგა, მზვიარა ორნამენტითა და წარწერებით აპრელებული.

იცოდა კაცმა, თვალი რომ გეხილა მატურებს, რკინის მოაჭირებს, საფლავის ლოდებს დაინახავდა. უძრავად იდგა და ყურს უგდებდა დილის სიჩუმეს, მაგრამ ქალის ხმა იღარ გამოერე-

ბულა. მდინარის შორეულ ხმაურში ერთხანს თითქოს მოეყურადა კიდევ მისი ჩურჩული, მაგრამ სიტყვები ვერ გააჩნია. კიდევ დიდხანს იდგა გაოგნებული, მერე გამობრუნდა და ნაპიან ბალახებში ჩაყარულ ბილიყს დაადგა. ცოტა რომ გაიარა, ისევ მოესმა ჩურჩული. ახლა უკვე სიტყვებიც გააჩნია:

„წადი, მეზიგულ, წადი, ოქახს მოუარე, ბავშვებს მიხედე.“

მიიხედა და კვლავ ის იასამნისფერი საფლავის ქვა დაინახა, სხვა ვერაფერა. თუმცა ცოტა იქით კარდია ეკლესიაც მოჩანდა, დაფხენილი ლორწინით გადაბურული. იასამნისფერი ქვის სვეტი ეზოში გამოსულ დიასახლისს მიაგავდა იდგა და სადღაც შორს მიმავალი ჭიკარა კაცის გზას გამოჰყურებდა. კაცმა იგრძნო ეს — ვეღარც წინ მიდიოდა და ვეღარც უკან.

„წადი, მეზიგულ, წადი,“ — ისევ დაიხურჩულა ქალმა.

სასაფლაო რკინიგზასა და მდინარის შუა რიყიან ქალაქში იყო ვაფანტული. კაცმა ბილიყი ჩაათავა, ხიდის თაღქვეშ გაიარა და სადგურისაკენ წავიდა. ბაქანზე ბლომად ხალხი ირეოდა, ხანში შესული მგზავრები ქვის მოაჭირთან გამწკრივებულ კრძელ სკამებზე ისხდნენ და ხმადაბლა საუბრობდნენ.

— მიხო პაპა, საით გაგიწევია, მაყრად ხომ არ მიჰყვები ნუფიანთა? — რკინიგზელის ფორმაში გამოწყობილმა დიდებულმა კაცმა გულდიად შესცინა მოხუცს და შექორწილებსაყენ გაახედა.

ლამაზად ეცვათ ახალგაზრდებს. გულისჯიბებში ვარდები ვერტოთ და ერთმანეთს შესცინოდნენ. მესამეს, დაბალ ჭირკა ბიჭს, ჭვრისპური ეჭირა ხელში.

„ნეტა ვინ არის ის ბედნიერი, ვისი ცხოვრების გორგალი ირთება?“ — გაიფიქრა და განაპირა სკამისაკენ წავიდა.

ისევ შეეხმინანენ, საით გაგიწევიაო. მიიხედა. ნაცნობები იყვნენ, მომუშავე პენსიონერები. ორ მათგანს ისევ ეხურა რკინიგზელის ქუდი ისევ ჭივლობდნენ, ისევ მოსდევდათ ფხა, მესამეს კი ვაეხადა ფორმა, მუცელიც მოეშვა და დიდი საბაზრო ჩანთა აეღო ხელში.

— ბავშვებს მინდა ჩაეხედო ქალაქში გულმა აღარ დამაყენა, ვიფიქრე, შაბათია, სახლში დამხვდებიან—შეთქი.

— ისინი რომ აქეთ წამოვიდნენ და გზაში ასცდეთ, რაღას იზამ მერე? — ჰკითხა ყვავის კვერცხებით სახედაქორფლილმა ცხვირგაქერქილმა წითურმა კაცმა ბეიტიამ.

მეზიგულამ შეიფერა კითხვა, მეც ეგ შეიფიქრესო, უნდოდა ეთქვა, მაგრამ იქვე თავისი მეზობელი აბრამა შენიშნა და გაჩუმება არჩია. სხვამ თუ არაფინ, აბრამამ მაინც იცოდა, რომ შვილებმა გული გაიციეს მიხო პაპაზე. შვილებმა თუ გადაივიწყეს, აბა რძლები რაღას იზამდნენ, თუ სადმე წვეულებაში მიმავალნი გზად შევიღიდნენ, ანდა მატარებელს ჩამორჩენილები დამეს გაათევენდნენ, თორემ სხვანაირად აღარ ეკარებოდნენ. ბიჭებმა—ფარნამ და ყარამანმა მოსავლის დასაბინავებლად და წასაღებად მაინც იცოდნენ ჩამოსვლა, ბავშვებს კი, ბევრიც რომ შეხვეწნოდა მიხო პაპა, არ ჩამოიყოლებდნენ. ჩუმიად ითმენდა ბერიკაცი, აბა ყველას ვულს როგორ გადაუხსნიდა. ხომ ვერ ეტყოდა. მოთმინება დამელია, გუშინ ვენახი მო-

ვრწყევ, სახლი მეზობელს ^{თავისუფალი საქართველო} ახლა შევიღიშვილებს სანახავად მივდივარ ხალხისგანაც და სიკვდილისგანაც დავიწყებულო.

ამას ან თავის თავს როგორ აკადრებდა ან შვილებს. თავმოყვარე კაცი იყო და აბა შვილების აუტს ვინ წამოაცდენინებდა!

წუხელისვე გაამზადა მცირე ძღვენი ბავშვებთან წასაღებად, დამე ძილ-ღვიძილში გაატარა, დილადამიან გამოვიდა სახლიდან; იფიქრა, ბარემ დედაკაცს გაეუვლი, იქნება შვილებთან რა დამიბაროსო; შორიდანვე უჯანა სადგურს, ხიდქვეშ გაიარა და მტკვრისპირა ბილიქს შეუყვა დაფიქრებული.

მამისგან ახსოვდა მიხო პაპას, იმერეთში ხარი რომ დაბერდებოდა, უღელში ტოლს უღებენ, ეშურებიანო. შეიძლება იმერეთში სულაც არ ჰქონდათ ასეთი ჩვეულება, მაგრამ თაფლს კი სწორედ ასე მოუვიდა. არა, მიხოს არ დაუღვია ტოლი თავისი მეუღლისათვის... დიდ საფიცარს დაიფიცებს, რომ არა. შეიძლება ახლაც გვერდით ჰყოლოდა თაფლო ქალი მეზიგულს, რომ არა შარშანწინდელი ბრმა შემთხვევა: ამ ზაფხულსაც, როგორც ყუველთვის, რძლებმა დედათილთან დატოვეს ბავშვები. თვითონ კი სადღაც გადაიხვეწნენ დასასვენებლად. ბიჭებს შეეცოდათ დედა. ამდენ საქმლის მომზადებას როგორ შესძლებო და ერთი ნახმარი გაზქურა მოუტანეს ქალაქიდან. დიდხანს უარობდა თაფლო, ზედ არ ეკარებოდა, მაგრამ ვაჭირებამ აიძულა რომ შესჩვეოდა. ზაფხულის მიწურულს, როგორც იქნა რძლიან-შვილიანად ერთად მოიყარა თავი ოჯახმა. ჩაბარებებს აპირებდნენ და ხილის მოსარჩევად ვენახისკენ გასწიეს ძებმა და ცოლებიც თან წაიყვანეს. თაფლო ბებო მარტო დარჩა ბავშვებთან, შვილიშვილებით გარშემორტყმული გაზქურასთან ფუსფუსებდა, ბავშვები ქათმების გაბუტვაში ეხმარებოდნენ. მიხო პაპა მარანში ჩავიდა ქვევრის მოსახდელად. ქვევრის თავთან იჯდა და ქაფრით ფრთხილად აცლიდა მიწას. უც-

ბათ ყრუ აფეთქების ხმამ შეძრა, შეაქანა სახლი. აფეთქებას კუჩუკლის მსხვერვისა და ბავშვების განწირული ხმები მოჰყვა. ბერიაცი მაშინვე გარეთ გავარდა. მეზობლის ქალებმა მისაწრეს, წიოკობით შეცვიოდნენ კვამლით სავსე ოთახში. როცა კვამლი გაიფანტა, მაშინდა მიხვდა მიხო პაპა, რაში იყო საქმე: ქალები ტანსაცმელდამწვარ და სახელანამულ ბავშვებს ეხვევენ. ეფერებოდნენ, ამშვიდებდნენ... თაფლო, როგორც დაცემულიყო, ისევე იჭდა იატაკზე; თავშალმობდილს და თეთრთმაგაწეწილს, კედლისთვის მიეყრდნო ზურგი და თვალდახუჭულს დაპაღუბით სცივოდა ცრემლი; ქმრის მიახლოება იგრძნო და დაიჩურჩულა, ბავშვებს მიხედეთო.

სად იყო და სად არა, ბიჭებიც გაჩნდნენ, ფარნამ მკლავებზე გადაისვენა კულულებგადატრუსული თავისი ბოლოლა ბიჭი, ყარამანი თავის გოგოს ეცა და გარეთ გაიტაცა, მერე რძლებიც მოკვიდნენ და სახლშიც აღარ შემოუხედავთ, მანქანას ეცენენ...

მიხო პაპა ენაჩავარდნილივით იღგა შუა ეზოში, უყურებდა შეილების ფუს-ფუსს და ელოდა, ან ეხლა მოხედავენ დედას ან ეხლაო. აი ყარამანი ბავშვი ცოლს გადასცა, მაგრამ იმის მაგიერ, რომ სახლისკენ გამოქცეულიყო, მეორე მხრიდან მოუარა მანქანას, საქვს მიუჭდა და სწრაფად აძრა.

მანქანა წავიდა თუ არა, ხალხიც გაიკრიფა ეზოდან. გულდაამიმებული მიხო პაპა ოთახში შებრუნდა და გონწართმეული ცოლის გვერდით ჩამოჭდა. მეზობლის ქალებს საწოლში გადაეყვანათ თაფლო, სოდიან წყალში დასველებულ საფენებს ადებდნენ დამწვარ ხელებზე. მერე ქალებიც წავიდ-წამოვიდნენ და მაშინდა გაბედა მიხო პაპამ ახლოს მისულიყო და რიგიანიდ შეეხედა. მუცელზე კაბაც ამომწვარი ჰქონდა თაფლოს. რაღა არ ჰქონდა, მაგრამ ხმა ვერ ამოაღებინა, მხოლოდ ცრემლები სცივოდა.

უფრო გვიან ექთანი მოვიდა სოფლის

საექიმოდან, ხელები შეუხვია და დაადო მალამო. ნემსი გაუტეოთა, საგულე წვეთები დაუტოვა და წავიდა.

სამ დღეს ასე იწვა გაუნძრევლად, პირში არაფერი გაიკარა, მეოთხე დღით ვენახში ცოტახნით გასულ და შინმობრუნებულ მეზიგულს თაფლო ცოცხალი აღარ დახვედრია. ქალაქში კაცი აფრინეს, შეილებიც მაშინვე ჩამოვიდნენ და რძლებიც, მაგრამ საღსალამათი ბავშვები აღარ ჩამოიყოლეს, ხალხისა შერცხვათ... მერე შესაწევრის გაყოფაზე წავიდნენ მაზლის ცოლები და მას შემდეგ აღარც ერთი ჩამოღის სოფელში და აღარც მეორე.

აბა ამდენ რამეს სხვას როგორ ეტყვის მიხო პაპა.

ბაქანზე ზარს ჩამოჰკრეს. გრძელსკამზე მჭდარი თავჩაქინდრული მიხო პაპა ფიქრებიდან გამოერკვა და მიმოიხედა. მისი თანასოფლელები ისევე იქ ისხდნენ, რიკულებიან ბეტონის მოაჯირთან. სალაპარაკო შემოლოდათ და გაღმა მტკვრისპირას აყუდებულ მთებს გასცქეროდნენ.

— ეჰ, რა არის ეს დალოცვილი გაზაფხული. ხელდახელ არ გააჯიელა ბებერი მთები. საქონრეებიც აუშვანა და ზიზილ-პაიილებიც ჩააცვა, — თქვა აბრამამ.

— კაცსაც რომ ეგრე, წელიწადში ერთხელ უბრუნდებოდეს ძველებური პეწი, მაშინ იქნებოდა კარგი, — ამოიხრა ბეეიტამ, ქუდქვეშ ხელი შეაცურა და გლოპრილი თავი მოიფხანა.

— თუნდაც ბრთობითა, თუნდაც ერთი თვითა, — აბრამა შემომჰკნარა კისერზე ისვამდა ხელს.

იქვე მოკუხული ქონდრისკაცი იჭდა, მასაც მთებისათვის მიეყროთ ძალღუტრძენასავით წვრილი წითლად ჩაშხებილი თვალები, მოლაფლაფებულ კბილებს იწვალებდა და მალიმალ აპურჰყებდა.

— არაფერი გამოგივათ, — გასძახა მეოცნებეებს და ღვარძლი გამოუტრია

ხმაში, — ერთ კაცს სოფელში აღარ აჩერებდნენ, იმან კი შამასახლისობა მოინდომა, ისეა თქვენი საქმე. მე კი ჩემდა თავით არ მინდა, გაჩვილებანი რაც თავი მახსოვს, სულ აცუცუნავს მეძახიან, რომ გავჩვილდე და ერთი ამდენი ხანი კიდევ ეგ სახელი ვათრიო, მე ჩემი დამემართება.

— მაშ კაცო, ერთბეწო კაცი ხარ და მაგბელა სახელი კი წამოუცილებიათ ზურგზე. ცოდო ხარ, აცუცუნაყო, ცოდო, — შეიბრალა აბრამამ.

ბებები კი მართლაც საოცრად შეეცვალა გაზაფხულს, აქამდე შიშველი თხემები კორდის ბალახით ამწვანებოდათ, ავშინის ხაოთი გადაფიქქული, წვრილი ყვავილებით კალთებნაჭარგი მოსასახში ჩაუცვათ, ფეხთით კი წითლად, სოსანისფრად თუ იისფრად მობზინე ორბაობები ეფინათ — დაბლა ხევთან ქალაქებში ყაყაჩოებისა და ღილილოების ყანები ჰყვოდა.

— მაგ ფრიალოებს ზემოთ გადავკებულზე რომ გახვალ, სანახაობა იქ იწყება. ჰაი დედანა! რამდენჯერ გვიკრფოა სატაკური მაგ ხევიანებში. მერე მალა აესულვართ, ყვავილით აჭრელებულ კორულებში გვიბღღაძუნია, — დანანებით ამბობდა აბრამა.

— მალა სახნავ-სათესია, ყანის მეტს რას ნახავ, — აცუცუნაკმა მზისგან გაფიცებული ყფა მოიფხანა.

„გახსოვს, მეხიგულ?.. ჩვენც იქ ვიყავით, როცა მე ჩემი საიდუმლო პირველად გაგანდე... გახსოვს?“ — ჩაესმა ქალის ხმა.

მიზო პაპამ დანანებით დაქინია თავი.

* * *

მტკრიან გზას სამკაულებივით აჩნდა ქალიშვილების ნაფეხურები.

მეხიგული ნელა მიდიოდა და ფაფუქ მტვერზე აღბეჭდილ ტერფებს აკვირდებოდა. ხუთ გოგოს გაველო. ალბათ ისინი იყვნენ, ლახარეზე რომ დადიოდნენ გუშინ და გუშინწინ... ფეხშიშველები და ტანდალორთხილები... მაგრამ

აქეთ რაღა უნდოდათ, მტკვარისკენ მიმავალ გზაზე?

მეხიგული ვალმა მიდიოდა ყანების დასათვალიერებლად, გულმოფედილი წითელი ბლუზა ეცვა და ბალთიანი წვრილი ქამარი ერთყა მხარბლივ. მიდიოდა და წუღებს ატოლებდა ქალიშვილების ნაფეხურებს, თითქოს ამით უნდოდა გამოეცნო, რომელი იყო მისი შემფერო.

თაფლოც იმ გოგოებში ეგულებოდა და მისი ნაფეხურების ამოცნობას ლამობდა. კვალმა რკინიგზის სადგურისაკენ წაიყვანა მეხიგული, მაგრამ დროზე გამოერკვა, გზიდან გადაუხვია და ხილისაკენ წავიდა.

ცხელოდა. მტკვარვალმა ბებები უკვე აელანა მოძალეებულ ქვენიქარს, მუსრი გაველო ყვავილებისათვის, ზოგი ჩაექრო, ზოგისათვის ფერი წაერთმია.

ხილზე გავლა გადაიფიქრა, მტკვარი გაცურა და ტანსაცმელი არ გაუწერავს, ისე შეუყვია აღმართს. მის წინ აყუდებული ციკამო კლდე კეცივით იყო გახურებული, აღმური ასდიოდა. შორს მოვლის დრო არ ჰქონდა მეხიგულს, კლდეზე ლამბივით გახლართულ საცალფეხოს ბილიკს დაუწყო ძებნა. ასეთი ბილიკი აქ ორი იყო, ერთი მოკლე და სახიფათო, ხვართქლასავით ჭიქურ შეცოცებული კლდეზე, მეორე კი კლდეზე გარდიგარდმო გაწეილი, რომელსაც მაქოსავით ქედის ერთი ბოლოდან მეორემდე გაჰყავდა კაცი და ისევ უკან აბრუნებდა და ასე გრძელდებოდა ქედის თხემამდე.

მოკლეზე წავიდა. ამ კლდეზე ნაკაწრ საცალფეხოს კეკელას ბილიკს ეძახდნენ რუსპირელები. კარგი დიასახლისი ყოფილა, გაღმამხრელი ქალი, რუსპირში გამოთხოვილი. თურმე ქმართან სადილი მიჰქონდა ყანაში და რაკი აგვიანდებოდა, ამ საწრიაპოს დასდგომა. გამოუცდეღს ნაშალ კლდეზე დაუდგამს ფეხი და ციკამოდან გაღმოქანებულა...

ამ ფიქრებში ვართულმა აელო შეკიდულა აღმართი, გადაივია და შეისვერა, კლდის ქიმზე ჩამოჯდა, ნახევრად

შემშრალი ბლუზა გაიძრო და გაფლორდა ქვემოთ დაიწყო ცქერა. ველს სხვადასხვა ზომის საკერებლებად აჩნდა კერძო მიწები, უფრო ახლოს მტკვარს დანატრებულოვით გადმოჰყურებდნენ დასიხული საფლავის ქვები. ეკლესიასთან ლანდი გამოკრთა და ისევ მიიმალა, მერე ერთიმეორის მიყოლებით გოგონები გამოვიდნენ იქიდან და მდინარისაკენ გაეშურნენ. წყლის პირას ერთი დიდი ლოდი ეგდო, ქვის დედაკაცს ეძახდნენ მას რუსპირელები. გოგონები მასთან მივიდნენ, დიდხანს ევაჭვურნენ და, როგორც იქნა, მდინარისაკენ აქნევიან პირი; სველ ქვისაში პატარა ორმოები ამოთხარეს და შიგ ჩამდგარი წყლით ქვის დედაკაცს დაუწყეს გაწუწვა.

მიხვდა მეხიგული, ისინი იყვნენ, ლაზარეზე მოსიარულე გოგონები. წესი ასეთი იყო, სულ ბოლოს ამ ქვასთან უნდა მოსულიყვნენ, წყლისკენ ექნევიანებინათ პირი და ლაზარეზთან დაეწყუწათ.

გოგონები ქვასაც წუწვიდნენ და ერთმანეთსაც, მაღლა ფრიალომდე აღწევდა მათი მხიარული ტყარცალი. მერე სულაც თავი დაანებეს ქვას და მდინარეში შეეცურდნენ. გაუხდელად ბანაობდნენ, ყურყუმელოობდნენ, ერთმანეთს ძირავდნენ და იცინოდნენ. ერთი გამოეყო ჯგუფს და მკლავებით მდინარის შუაგულისაკენ გამოეცურა, დანარჩენებზე მიბაძეს მას, მაგრამ გაბედულება აღარ ეყოთ, ბოლომდე გასდევნებოდნენ გარდა ნაპირისაკენ მცურავ გრძელმკლავება გოგონს. წყლიდან რომ გამოვიდა, მაშინდა იცნო მეხიგულმა. გამოიწვევიდ იდგა, ტანზე შემოტმასნოლ სველ კაბას ისწორებდა და იქით ნაპირზე დარჩენილთ ვასძახოდა, გამოდით, გვაგვიანდებაო.

— ზომ უნდა ავიდეთ ვალმა ნიშთანაც. — წყრომით ვასძახა ბოლოს.

გოგონებმა ერთხელ კიდევ სცადეს, მაგრამ შუა წყალშიც არ იყვნენ მოსული, შეშინებულები გაბრუნდნენ უკან.

ყველას მაგიერ მე ავალო ნიშთან,

ვასძახა თავლომ და სწორედ იქ მჯდომ სახიფათო ბილიკით წამოვიდა, რომლის თავში მეხიგული იჯდა. გოგონები რაღაცას ეძახდნენ, ალბათ აფრთხილებდნენ, მაგ გზით ნუ წახვალ, მაგრამ თავლოს უკანაც არ მიუხედავს, ჯიუტად მოიწევდა აღმა, როცა კარგა შეიმადლა, მაშინდა ვასძახა:

— რაც კეკელამ სიყვარულით ვერ გააკეთა, მე უნდა შევძლო უსიყვარულოდ.

მეხიგულს სულ ახლოდან ესმოდა ეს სიტყვები. შეშინდა, ვაითუ შეკრთეს ჩემს დანახვაზე და ფეხი მოეცაროსო, წამოდგა, კლდეს გართხმულმა გადაიარა ქედის თხემი და ველიანში გავიდა.

იმის ფიქრში იყო, როგორ მოქცეოდა თავლო, მეხიგულს რომ აქ დაინახვდა. ან თვითონ როგორ მოქცეულიყო, რა ეთქვა. დაძალევა არჩია. მაღალ ბალახებში ჩაწვა და გაიანაბა.

თავლო მაღე გამოჩნდა. აქაქანებულის შედგა ქედის თხემზე და მინდორს გახედა. კორკოტანას ყვავილები ეკეთა საყურეებად და თმაშიც დიდულოები ჰქონდა, ნელი ნაბიჯით გაუყვა ყანისპირა ყამირს, მიდოდა და თვალს არ აშორებდა ქარით აღელვებულ ყანებს.

— თავლო... აქ რა გინდა, თავლო, — მოესმა უკანიდან.

მიიხვდა მეხიგული მოდიოდა მისკენ გაუხედავი ნაბიჯით. დაელოდა.

— რაღაცით ვიცოდი, რომ აქ იქნებოდი... აქ დამხვდებოდი, თორემ მართო როგორ მივხედავდი ნიშთან მისვლას, ან აქ როგორ ამოვიდოდი... — თავლო სულ შეცვლილი ეჩვენა მეხიგულს, მის სიტყვებში აღარ იგრძნობოდა კვლავინდებური სუსხი, გულმოწყალებე უღიმოდა ქაბუცს.

— აქ რამ მოგიყვანა, გოგო, — მეხიგულს პაერი აღარ ჰყოფნიდა.

— გეტყვი... ყველაფერს გეტყვი, ოღონდ იქ... ნიშთან, — თავლოსაც შესამჩნევად უთრთოდა ხმა.

ტალღებად აგორებულ თავთავეების ზღვაში მიტოპავდნენ. ჭერ ისევ ნელე იყო ყანა. გრძელფეხიან თავთავეებს

მარცვლებით დაკბილულ თავთუნებიდან წელა სცივდა ყვავილის ფერფლი. ჰყვავიდა მუხლში შესული ყანა და უმღეროდნენ მარცვლის დაბადებას ქარით დარწმუნული ველის ყვავილების ნაირფერი ზანზალაკები.

ყანებშია გაჭრილ ბილიცზე გავიდნენ, ბილიკი აღმა შეკიდებული ყანის თავში მთავრდებოდა, მერე კორდი იწყებოდა ოქროსოცებს ყვავილებით მოთვალულა, ცხვრისატეხელებით ალისფრად მოწინწყლული. უფრო მალა აგშნით გადაეთრებულ სერზე აღმართული, სანთლების ალით გამურული ნიში შორიდან გამხმარ ნარცეცხლას ჰგავდა.

თაფლო ყანის პირას გავიდა, ველის ყვავილები დაკრიფა და მოწიწებით მიუახლოვდა ნიშს. თაიგული სასანთლესთან დადო, მუხლი მოიყარა და ჩუმაღ ილოცა.

— მოდი, განიწმინდე, — უთხრა უკან მობრუნებულმა შორიახლო მდგარ მეზიგულს და ისევ ყანისაკენ წავიდა.

— შენ ხომ რაღაცა უნდა გეთქვა.

— განიწმინდე და გეტყვი, — გასძახა უკან მოუხედავად.

მეზიგული ნიშთან მივიდა, დაიჩოქა და ისე გაიმეორა ნატვრა, ჩემს გარდა თაფლოს ნურავისთვის გაიმეტებო, უფლო.

რომ წამოდგა, გაღიმებული თაფლო აღდა თავს.

— სულ ეგ იყო შენი ლოცვა?.. წუხელ მაჰანკლები იყვნენ ჩვენსას...

— იქ ამის სათქმელად ამოხველ? — გაშმაგდა ვაჟი, — ლოცვით დაიწიყე, მაგრამ, თუ დამჭირდა, ხანჯლით დავამთავრებ.

— თუკი ერთმანეთისათვის არ ვართ გაჩენილი? სხვისი უბედურება რად გინდა, — თავი დახარა გოგომ.

— საიდან იცი, რომ არა ვართ, — ბიჭი ქორივით წამოეფოფრა გოგოს.

— დიდმარხვის წინა კვირძალს რომ ბედისპური გამოვაცხე, მსაქეთთა ვიცი, მთელ ღამეს ველოდი, მაგრამ ვერ გნახე სიზმარში...

— სხვა ნახე?

პირისპირ იდგნენ. მეზიგულს შეკრულნი აუღ-ჩაუდიოდა ხშირი სუნთქვისაგან. გოგო თავდახრილი იდგა, ის უფრო მეტად იყო იმედწართმეული.

— მოვკლავ იმ სხვას, — ამოიგმინა ბიჭმა.

— არა... არც სხვა მინახავს. გავბედე და ბაბოს შევჩვილე დილას. იცი რა მითხრა? — გოგოს გაეღიმა, — რომელი მინდვრის ხორბლითაც ის ბედისპური გამოვაცხე, იქ გადი და კიდევ ერთხელ ჰკითხეო ადგილის დედას...

— მერე და — როგორ უნდა ჰკითხო? — იმედი მოეცა ბიჭს.

— შუა მინდორში უნდა გავიდე თვალხუჭულა, როცა გული მეტყვის, მაშინ გავახილო და პირველსავე შემხვედრ ყაყაჩოს ჩაეხედო გულში... იქ ვიპოვი პასუხს.

— ყაყაჩომ იცის?

— ყველა ყაყაჩოს თურმე ყვავილის ჯამზე შიგნიდან შავი ჯვარი აქვს გადახატული, მაგრამ ზოგ ქუდბედიანს იმ ჯვარზე თეთრი აშია აქვს მოვლებული... ის იქნება ჩვენი ბედნიერების ნიშანი... — თქვა და წელა, გაუბედავად შეტრია ყანაში, წამით შედგა, პირჯვარი გადაისახა და თვალეები დახუჭა.

მეზიგული იდგა და სუნთქვა შეკრული ელოდა.

თაფლო უკვე შუა ყანაში იყო, წინ გადაგდებული მსხვილი ნაწინავის ბოლო ეჭირა ხელში და თავაწეული მიდიოდა. ლამაზი იყო, თანაც შესაბრალისი, ბედის საძებრად ყვავილებით გადახატულ მინდორში მარტოდ მიმავალი გოგო...

აი, შეჩერდა ის, მკლავები გაშალა, წრე გააკეთა და მეზიგულისგან ზურგ-შექცევით დადგა. ბიჭი მიხვდა, რომ ახლა თვალეები ეხილა თაფლოს და გულანქორლებული წელა უახლოვდებოდა პირველ ყაყაჩოს...

წყნარად ხმაურობდა ველი. ტოროლები ეცვენებს ხსნიდნენ ციდან და ქვებოვით ცვიოდნენ ყორულეში. თეთრი პეპლები, როგორც გაცვნილი ყვავილის ფურცლები, აღმა მიჰქონდა ქვენაქარს.

აი თავლო ფრთხილად დაიხარა მღელვარე ყანაში მოტორტმანე აღისფერ ყვავილთან და თვალმიშტერებით დაუწყო ცქერა, მერე ხელი წაატანა, სინათლის ალივით მუქვით გააქრო და მთელი ხმით შესძახა ცას:

— მეხიგუულ!

რა იყო ეს, ნუთუ განწირულის ყვირილი?

თითქოს ამ ვარაუდის დასტურად, მწვანე ტალღამ გადაუარა გოგოს. თავთავეების უნაპირო ზღვა დელავდა ირგვლივ, თავლო კი აღარასად ჩანდა...

მეხიგული იქით გაიქცა, სადაც წამის წინ თეთრ სილუეტს ხედავდა...

თავლო ყანაში იჯდა, მუხლებზე ყაყაჩოს ყვავილი ედო და ზედ დაჰყურებდა, მეხიგულის ჩრდილმა შეაკრთო, მაშინვე ხელისგული დაიფარა ყაყაჩოს.

— მაჩვენე, — ცალ მუხლზე დაიჩოქა ბიჭმა.

გოგომ თავი გააქნია უარის ნიშნად.

მზე ჩაიწვერა, ჩრდილი შემოადგა ყანას.

— მაჩვენე, — მეხიგული მაჯაში სწვდა გოგოს, ხელი ააწვევინა.

ჭერ ისევ სველი კაბის კალთაზე ყაყაჩო იდო. მეხიგულმა დახედა და სასიკეთოდ ენიშნა: ჯამფილაზე გადახატულ შავ ჯვარს, როგორც ნათელი, ევლო გარშემო თეთრი აშია...

• • •

— კაცო, მატარებელი წავიდა, აქ რალს უზიხარ? — თავს წამოადგა სადგურის მორიგე.

მოსუცი გაუნძრევლად იჯდა, თვალებს მალმალე ახამზამებდა, თითქოს ფიქრებიდან გამორკვევას ლამობდა. უაზროდ შეჰყურებდა მის წინ მდგარ წითელქუდა კაცს.

— გრადუსებში ზომ არა ხარ, მიზო პაპა, რა გაკვირვებული შემომყურებ, ველარ მიცანი? — გაეცინა მორიგეს, ერთხელ კიდევ ახედ-დახედა ბერიკაცს და თავისი გზით წავიდა.

ბაქნიდან პირწმინდად გაკრეფილყო ხალხი, ნუთუ ისე წავიდნენ, რომ არავინ შეეხმინა?..

გული დასწყდა მიზო პაპას, სინანულით გადააქნია თავი და უილაჯოდ გაედო თავის გულმავიწყობაზე. წამოდგა და ერთხელ კიდევ გახედა გლმა მთებს.. მზეზე თვალისმომკრულად ელავდნენ ისრებივით შორეთს გატყორცნილი რეღსები. მატარებელი ხიდს გასცდენოდა და უკვე თანდათან უჩინარდებოდა ნისლდაკრულ ველებში.

გული დასწყდა, კიდევ ერთ კვირას ბიჭებს ველარ ვნახავ და ვერც დედის დანაბარებს გადავცემო. ამ დღომამ ფიქრში თანდათან გაუარა წყენამ. ის, რომ მატარებელმა ასე ცხვირწინ ჩაუარა და გაასწრო კიდევ, იქნება სულაც არ იყო გულდასაწყვეტი. ქალაქში რომ ჩასულიყო, განა ვის ნახავდა მოულოდნელი სტუმარი? იცოდა მიზო პაპამ, ვერც ფარნას და ვერც ყარამანს შინ ვერ მიუსწრებდა, საშოვარზე ათენ აღამებდნენ, კვირა მათთვის არ იყო და უქმე... რძლებთან კი ღირდა გამოჩენა?.. გულსგარეთ გაუცინებდნენ, შეიპატოებდნენ, ძვირფასი ავეჯითა და დოვლაითთ საგეს ოჯახში წუწუნით გამოუშქედდნენ ყურებს, მათი ცოდვით ლუქმას პირში ვერ ჩაიდებდა მიზო პაპა, ბავშვებსაც ვერ დაელოდებოდა, რომ სკოლიდან მოსულიყვნენ, მათს უნახავდ გამობრუნდებოდა.

ამ ფიქრებმა სახე დაუნადგლიანა, ჰაი დედასაო, ჩაიდუღუნა და შინისაკენ დააპირა გაბრუნება, მაგრამ ამითაც არ უგრძენია შვება, სულ არ იზიდავდა მის გულს გამოკეტილი სახლ-კარი.

ანაზღად რაღაცამ მიახედა უკან. თვალსაწიერზე არავინ ჩანდა, გაახალგაზრდავებული, გაზაფხულით ნირშეცვლილი მთები ეძახდნენ მეხიგულს...

ცოუნებას ველარ გაუძლო, მიბრუნდა, რეღსები ვადაიარა და ბერიკაცული დარბეული ნაბიჯით გასწია სიკვამლის ფერუხუნარ სამყაროში სამოგზაუროდ.

დალილა ბედიანიძე

მომღერალი მიღის

ციკლიდან „მშვიდობიანი“

მშვიდობით, ჩემო დარბაზებო,
თქვენს სმენას და თქვენს ბინოკლებს სხვა გახედნის,
მე დამივიწყეთ!
მშვიდობით, ჩემო საკონცერტო კაბაჯ,
ვცადე შენც დამივიწყო!
შენ ალბათ დიდხანს გეშახსოვრება ჩემი სხეული
და რამდენჯერაც სხვა ჩაგიცვამს,
იმდენჯერ ურჩად უარყოფ სხვის ტანს,
მაგრამ შენც ალბათ დაგიმორჩილებს
ცხელი უთო და მკერავის ნემსი.
მშვიდობით, ჩემო სიმღერებო!
სხვისი ხმა თქვენთვის იგივეა.
რაც მათრახი და უნაგირი
პატრონის ხელს მოკლებული გაყიდული ულაყისათვის.
მშვიდობით, ჩემო ქუჩაჯ!
ახლა მკვეთრია ჩემი ფეხის ხმა,
როგორც ჩაძინებულ ბინაში ზარი,
როცა არავინ არ პასუხობს.
მე შინ ვბრუნდები
და ვამთავრებ ხანგრძლივ სტუმრობას დღესასწაულზე.
მშვიდობა ყველას!
ო, დამივიწყეთ!

• • •

ვათავისუფლებ ოთხ სტრიქონზე ჯვარცმულ რითმებს
და მარცვლებდათვლილ სიტყვებს ლექსში ვათავისუფლებ.
ვათავისუფლებ სიმღერაში დამწყვედველ მტრედებს,
შეყვარებულებს,

ბაგეშებს,

დედებს, მიცვალებულებს.

ვათავისუფლებ მხატვრის ფუნჯის ქვეშ ზღვის მორჩილ
ტალღას

წელში მოხრილ ხეებს და ქარებს,

ნატურმორტებს,

პორტრეტებს,

ფრესკებს...

ჯოკონდას ღიმილს ვათავისუფლებ,
ფოტოსურათზე გაყინულ მწერას.
ბაგეშებს, ხელებს ვათავისუფლებ.
დავ, გაცვალონ ხალიჩები, გობელენები
ირმებში, თხებში, ყვავილებში ტყეზე
და თვითონ ტყესაც ვათავისუფლებ პეიზაჟის ჩარჩოებისგან.
ვისაც ვუყვარვარ, ვისაც ვძულვარ და ვინც არ მიცნობს,
რაც კი მინახავს, რასაც ვნახავ და რასაც — ვერა,
ვათავისუფლებ ყველაფერს, ყველას.
ვათავისუფლებ ვიოლინოს, საღებავს, ფანქარს,
სახლებს და ქუჩებს და ყველა საგანს ვათავისუფლებ.
ვათავისუფლებ ზეიმით სხვეულს
და თვითონ სულსაც ვათავისუფლებ!

333

მე დაგიბადე ქვის ხელებში ქალაქისა.

ბალახები და ყვავილები.

ღია ბარათზე ან გობელენზე თუ დამინახავს.

გაქვავებული მხედები ყრია ზღვის ნაპირას.

რისი კენჭები!

გაქვავებული ცა ახურავს ქალაქს ქუდად.

გაქვავებული წვიმა დახტის ასკინკილათი

ჩემი ქალაქის ეზოებში გოგონას კაბით...

ჩემს განენამდე ამ ქალაქში, ამ ზღვის ნაპირას

მშვიერმა ძროხამ — გამყინვარებამ გადაიარა

და გადაძოვა ყველა მცენარე.

ჩემი მშობლები სოფლად წავიდნენ აგარაკზე,

სადაც ალუბლის ყვავილებია,

სადაც ბალახზე იზმორება ივლისის დილა...

მე არ შეცალა. ვერ წამიყვანეს.

ახლა მცალია და ვიდრე ბილეთს ვიშოვიდე

სოფლისაკენ გასამგზავრებლად,

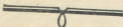
სადგურის ქვებზე უნდა მეძინოს.

მე ნატები ვარ ქალაქის ლოდის

დაბადების თარიღის ხელით ჩამოტეხილი.

ჩაქეჩი და ურო შრომობენ გულმოდგინედ

და ნატყებთ, ჩემი თანამოქალაქენი მრავლდებიან.
 ნისლი მტვერია ქვის სამტებლოსი.
 მაგრამ სოფლისკენ ხმაურით აღარ გვაცილებენ.
 მე ქვის ფესვებით ვდგავარ ქალაქში.
 მატარებელი გადაჭრის ფესვებს
 და ქვის ცრემლი ქვის იატაკზე გაიჩხრიალებს.
 სხვა ხმა არ ისმის გამგზავრებისას.
 მე უნატრობ: ნეტავ მატარებელმა დაიგვიანოს.
 მატარებელი გრაფიკით მოვა-
 ჩემი სურვილი ლიანდაგზე დაგდებული ცოცხალი ქვაა.

პოეზიის ძილი ანუ სევდა მათხალიათა ძვეყანაზე

თბილისიდან „ჩილი წაგზავილნი“

უცხო სიზმარი შუალამის: მზე და გიტარა,
გაოცებული მზის ჩურჩული, შემკრთალი მზერა:
— მაფშალიათა ქვეყნიდან ხარ? — ჰო, იქიდან ვარ,
— მერე, ამ მრუმე უსიერში რა გინდა შენა?

• • •

წიფლებო, ტირიფებო, დამიფარეთ.
მეწამული თრიმლის ჭალებო,
მზეო, მთვარე და ვარსკვლავებო,
თქვენი მწვანე, წითელი, თეთრი და ოქროვანი ფოთლები
გადამაფარეთ —

და მიხსენით.
ვითარცა ვუბ,
ნეკნისაგან გამოძერწილი,
თქვენს ფერად სბივებს მოგაშურებ — ჭრელ გამოჭებაულს,
მტერიან ჭალაქში —
ამ ნეილონის საუკუნეში,
— ქვის უდაბნოში,
მფრთხალი, განწირული შევლივით
ვიგრძენი დევნა...

სტუდარი უხო, კითილი

ო, რამდენ გრიგალს გადურჩა იგი,
ვარდის ბუჩქი აყვავებული,
ერთხელ, აპრილში რომ გაიშალა
და ჩემს მითრთოლგარე სულში ჩასახლდა;

და ღამეებში ვერძინობ მის შრიალს, მის სურნელს, ძახილს,
 ტკივილისა და სისარულის ძახილია, მე რომ მამფოთებს,
 უკვე რამდენი ხანია, ლევი,
 რაც იგი ჰყვავის —
 — ვარდის ბუჩქი უცხო, კეთილი...

აბუტალიზი

აბუტალიზი წასულა თურმე,
 წასულა უკვე ბრძენი მოხუცი.
 მე აბუ-ბაჭარს მოწყენით ვეტყვი —
 ახლა ვილასთან მიხვალთ ყველანი,
 რომელ სარკვეში ჩაიხედავთ, ნეტავ ვიცოდე?

აპრილი ბეთანიავი

აპრილის ცისფერ ვიოლინოზე როდენაც უკრავს სიო,
 ვილაცა ისევ ჩამწურწულებს — საგალობელი თქვიო;

მიმოდის ცისფერ ვიოლინოზე თრთოლვით იშუდის ხემი,
 და საიდუმლო საგალობელს იხმენს სამშობლო ხემი;

ოღონდ გებილოს შენ მარადის ამაღლებული ჭურბი,
 წმინდა წიაღო მშობლიურო, აბა, სიცოცხლე ჩემი;

მიმოფენს სიო ბეთანიისა შენი იების სუნს,
 სულ სინათლე ხარ ჩაუმქრალი, სულ ზღაპარი ხარ, სულ;

ო, ამ ჯადოსნურ სინაზეში აღმოცენებულ სულს,
 მარად სიცისფრე სწყურია და თავისუფლება სურს;

გაცდება იგი შენს უკვდავ ჭალებს, შენი აპრილის მთებს
 და მშუპ ურგენებს ბეთანიავ, შენგან ნაჩუქარ ფრთებს.

...აპრილის ცისფერ ვიოლინოზე როდესაც უკრავს სიო
 ვილაცა ისევ ჩამწურწულებს — საგალობელი თქვიო.

* აბუტალიზი გაფუროვი, დალესტნის სახალხო პოეტი. 1970 წელს
 მე იგი ვინახულე დალესტანში ყოფნის დროს.

არხეინად ღვას და იცინის

საქართველოს
წიგნების გამომცემი

(თინა წავეციხელის ვახსენება)

მე გაოცებით შევეყურებ იმ კაცს, ვეება კაცი წავეციხურ მიხაკებს
ყიდის, ათოვს მიხაკებს და ათოვს თბილისს, ხოლო ის კაცი
არხეინად ღვას და იცინის.

თოვს ამ საყვარელ ქალაქში მშვიდად,
შორს დარჩენილხარ დაო, შორს,
შენ ამ ზამთარში მოფრენა გინდა,
ხელებს გვიწვდი და... გზაზე თოვს.
მან ისტორიის სახელმძღვანელოს შემოახია ნელა ფურცლები
და სიცილით გაუწოდა ვიღაცა ყმაწვილს — აჰა, კრიტიკა
ქალაქლები გამითავადო.

თოვს, დაგხრია თვალები შავი,
ველარ მოპყვები სხივთა ჩქერს
მიფრინავს შენი სვედის ნაეი,
დაღონებული გვიმწერ ჩვენ.
მწუხარე თოვლი წავეციხის გზაზე. თოვლზე წითელი მიხაკი
გდია.

თითქოს ქათქათა შენი სული დღეს ბაზარზე გამოიტანვს.
ხოლო ის კაცი არხეინად ღვას და იცინის.
თოვს,
შენს ლეგენდას ფიფქებში სძინავს,
არდავიწყებას ჩუმად გვთხოვს,
თოვს,
თინა,
თინა,
თინა,
თინა,
თოვს...

კატარა ღაპითი სოფელ ნაქალაქარის ვაზაზე

გზა
ბატონებო
გზა,
გზა ამ პაწია, საყვარელ ნინველს,
გზა ბატონებო,
აღმოსავლეთის,
დასავლეთის,
ჩრდილოეთის და სამხრეთისა.
გზა ამ პაწია, საყვარელ ნინველს,
ო, მას უკვდავი გენი მოაქვს
რუსთაველისა...

ააშრიალეზს ქარი წინამურს...

საქართველოს
საბავშვო ლიტერატურის
საქართველოს

შემოდის მთვარე შენს ღურჯ ველებზე და იაენანის დგება
 ნათელი,
 ნატერფალები ჩანან ძვირფასნი და ფრთადახრილი შენი
 მართვენი,
 ააშრიალეზს ქარი წინამურს, ერიალებს სული ღამენათვევი,
 ნაღვლიანი ხარ, ნაღვლიანი ხარ, ნაღვლიანი ხარ შენ,
 სანატრელო...

სარუჰარი

ამოგიზგიზდა ჩემი სულიდან ლოცვა,
 ლექსს რომ ვეახით, სულში დიდხანს რომ მენთო,
 გმადლობ ამ ტკბილი საჩუქრისათვის, ღმერთო,
 გმადლობ ამ მწარე საჩუქრისათვის, ღმერთო!

ნიწო ჟუთათელაძე

შუშანიკის საგალობალი

პოემა

იქნებ შეითვლებს ხელაც არ აინტერესებს, როგორ დაიწერა „შუშანიკის საგალობელი“, მაგრამ შე შეითვლებს შეითვლება ისე გაიგოს, როგორც მე შესმის ის.

ათო-თორმეტი წელია, რაც ეს თემა მაწვალებს, ლიტერატურული და ისტორიული მასალების ნაკლებობას შეტად მტკივნეულად განვიცდიდი. მოგვანებით მუშაობა მომიბდა ვახტანგ გორგასალის პერიოდის, შიხი გაშეფების, ვარსკენის დასქვის ისტორიულ თუ ლიტერატურულ თხზულებებზე, რათა გამერკვია თითოეული მათგანის სახე და ხასიათი, შევეცადე, ვარსკენში აღმო მეჩინა ადამიანური თვისებები და ნაწილობრივად შეიქცეოდა მისი მხეცობა. ამის შედეგია „რა გულსაკლავად ტარის მამა“. ფსიქოლოგიური გამართლება კი მის საკციებს ვერაფრით ვერ მოვუნახე. აქ იყო მხოლოდ ისტორიული სიმართლე — ვარსკენი საქართველოს მეფის ოპოზიციის მდგომარეობაში იყო, ის აბრძოდა ერთიანი საქართველოს წინააღმდეგ, რათა ხელში შექონოდა საქუთარი მცირე, მიხვლიხოდენა ძალაუფლება.

მაგრამ მთავარი მაინც შუშანიკი იყო. და აი აქ გაიღვა თითქმის ყველა ქალმა ჩვენი ისტორიიდან, თითოეული თავის სიტყვას ამზობდა შუშანიკის ხასიათის გამოკვეთაში. აქ იყვნენ ყველა — ანტიკური შედეგადან დაწყებული, სამამულო ომის მონაწილე ქალებით დამთავრებული.

შემდეგ, გადავწყვიტე, ძველი ქართულიდან ახალ ქართულზე სიტყვა-სიტყვით გადმოვმელო ცნობილი ლიტერატურული ძეგლი. როცა დავამთავრე და ხელახლა გადავიკითხე, სიშარში ფილინვით ვნახე შუშანიკის გარდაცვალება. მეორე დღეს დაწერე „დატარება“. ეს იყო პირველი ლექსი ამ პოეშიდან.

„წამებმა“ წაეთხვინათანავე ამეკიატა აზრი, რომ შუშანიკი თვითონ წერდა საგალობლებს, თუმცა ამის შესახებ არსად არაფერი არ არის ნათქვამი. ეს ამბავი იმდენად დავიწყე, რომ პოემაში მისი გადმოცანა აუცილებლობად ჩავთვალე.

ჩემი შუშანიკი მხოლოდ ისტორიული პირი როდია, ის ქართველი ქალის ყველა კეთილი თვისების მატარებელი ადამიანია — შემოქმედო, სახელმწიფო საქმეებში ჩაბედული, განათლებული, კეთილშობილი... ამასთანავე, ის არის ხალხურად მოყვარული ღვადა, ერთგული მეუღლე და შეუღლებელი ხატოლო. შუშანიკისთვის უცხო არაა წუთიერი სისუბტიც. ის ჩვეულებრივი მოკლავია და არა წინააღმდეგ, და თუ ლოცავს ყველას, იმეტი კი არა, რომ მისი ყველა ლოცვა ახდება, არამედ იმეტი, რომ კეთილია და სხვანაირად არ შეუძლია. არ იფიქროთ, რომ შუშანიკი მერყევია, რადგან ამზობს „რა იცის ღმერთმა, ღმერთი სუსტია...“ ჩემი შუშანიკი ღმერთის მხოლოდ ებღუტება, რომ იხსნას ტრი დარბევია და განადგურებისაგან.

შევეცადე, პოეზიისათვის ქართული საგალობლის მრავალხმიანობა მიმეცა. რამდენად შედეგული ეს, შეითხველი თვითონ განსაზღვრავს.

პოემაში ტყუილად არ ვდერხ სიტყვები: „თვისუფლება“, „მშვიდობა“, „ერთგულება“, „სამშობლო“. ეს არის პოემის მთავარი აზრიც და მისი დაწერის გამართლებაც.

რ წ მ მ ნ ა

სოფელი ახე მცირეა.
ერთ მუტა მიწაზე დატყული,
აფხებული
ზეავით და ბარაქით,
მტრით აფხებული —
დიდი საქართველო —
ორივე ხელით ნაფერები
და ორივე ფეხით დაბუგული;
ყველა ვნებათა გამეტება,
ყველა სისხლ-ზორცის გამეტება,
ტყბილი სიმღერის გამეტება,
თვალშეუსწრები დახასრული...
რა ვიცით, როდის ავფეთქდებით,
რა ვიცით, როდის აგტირდებით,
რა ვიცით, ვის გულში გავიზრდებით,
აწ და მარადის!
... მაგრამ ცა არის ისეთი წმინდა,
მიწა, მიწა — ისეთი თბილი,
რომ სიფიქვა
წახვლა, გაქცევა
და არღათობა შენივე სულის
იმიხთვის,
რახაც სიმართლე ჰქვია,
სახატე ჰქვია
და ერთგულება!

წ ი ნ ა მ მ რ ძ ნ მ ბ ა

ნუთუ არ დარჩება ჩემთვის
სიმაღლე ჩემი წილი,
ნუთუ არ დამინდობს
ჩემთვის ღმერთი
და შენთვის მტერი,
რა გუნა, საუფლოვ,
მიჩვენე გზა,
ან ზღაპრის კვალი,
რომ თან გამოფევე
სიცხეს და დაღლას...
გარემოს ისეთი ნისლის საზღვარი
შემოუბურავს,
რომ ჩემს სუსტ მხრებზე
ბედურაც კი გაიყინება.
თვით სატანაა შემოსული
სიჩუმეში,
სიმყუდროვეში.

ფრთხილი ნაბიჯით

სიმართლევი მიახლოვდება
და დადრვეილი ჩემი მუხლები,
აპყრობილი ჩემი ხელები
გვედრებიან არმოცილებას,
მართოსინათლევ,
მართოსინათლევ,
ჩემს მკერდში ჩაქებილო
და აღმდგარო,
აღზევებულო!

შ მ მ მ დ რ მ მ ა

ვახად მაქციე...
და მტვენებით ხელდასხმული
ველოდები შენს დანდობას,
წმინდაო დედაც!
შენ აქციე მათ სიმდიდრედ
ჩემი სიმდიდრე
და ახლა უნდა გაიბზაროს
მათი ხატი,
სინათლე მათი...
შენს წამებულ შვილს შეგავედრებ!
წამების ლანდი
მგლის სახით მომდგეს.
ოღონდ მე შეგჩრე ორივე ხელში,
ოღონდ მე დამხრახ
და დამაქციოს,
ესენი იხსნახ —
ჩემი მტვენები,
ჯერ უმწიფები!
ყველა ტკივილს
და აღს გავუძლებ,
ყველა სევდას
და გზას გავუძლებ,
ყველა სიციხეს
და ქარს გავუძლებ!
შენს წამებულ შვილს შეგავედრებ,
წმინდაო დედაც,
შენ უღმობელი დრო აქციე
შენს შეიმქმედად
და შენი სული ორ არსებაში
ჩადგა და დრტვინავს,
ყველა გალობა დამიბუგვ,
ყველა სიმღერა გამიკნესვ,
ოღონდ ეს ოთხი
ოთხი ლექსი

გაუნაპირე
წუთისოფლის მძვინვარე ხელებს!

ტ ა ძ რ ა დ მ ი ს ვ ლ ა

რად წამოვედი,
რად გამოვეყვი
კრძალვას და ლოდინს,
დათმობის ლოდი
გულს მიმიძიმებს
მწარე ტკივილით.

მე რა ვიცოდი,
რომ გასული ღამის სიმშვიდე
ღვარძლის და დარდის ამოფრქვევის
სიმშვიდე იყო.

სულ ტყუილია,
რასაც დანდობა ჰქვია სახელად,
თუ დახანდობად გაგიბდა საქმე,
არვინ დაგინდობს —
არც სიმშვიდე.

არც აღტაცება შენი სიმაღლით,
კაცი კი, აბა, რა დასათრგუნი
არსება არის...

და აუ ღალატო უცხოა შენთვის
ერთ სპარსულ ოქროდ
გაგყიდის ქმარიც,
თუკი სიბილწეს უჩვენა სითბო
ქარი

ვერ უშველის მის მობრუნებას
საამქვეყნიოდ.

აქ, ამ ტაძრიდან
სულ ანლოსაა
შვილების სუნთქვა,

მათი სინათლეც შედება თითქოს
ვარსკვლავის ღვარძლიდან ერთად,
და ვერ მივსულვარ,

ვერ გაემთბარვარ იმ სინათლეზე,
რად წამოვედი,
რად გამოვეყვი
კრძალვას და ლოდინს?..

ყ ა შ შ ბ ბ ა ვ ი რ შ შ ლ ი

ფილტვები მტკიცა,
სისხლის სარტყელი
მისუთავს სუნთქვას

და მაინც ესუნთქავ
ქაერს ტკბილსა
და დიდებით სავსეს,
იმ ქვეყნისას,
რომელიც ჩემთვის ჰქვეულა ღმერთად,
ჰქვეულა ხატად...

კიდევ დამარტყი!
სველი ზუსუნი
სახეზე თბება
და ხმა მკრთალდება,
ჩუმდება
ქრება.

საფურავი გადასხმია სამყაროს ჩემსას,
თვალეშიც ცვეკავს
უკანასკნელი წითელი ცრემლი.
დედა!

კიდევ დამარტყი!
და ჩემს მოშვებულ ხხეულში ერთხმად
ბლავის და იბრძვის
ამქვეყნად მოხელის ნათელი წამი.
ძლიერება მიმიძღვება

მალა და მადლა,
ცივი ღვარსუნი
ორი ბორკელის —
რკინის და ვახის

მკლავებზე მაწვეს.
კიდევ დამარტყი!
დამარტყი, რადგან
ვერ ვისწავლი

ღალატს და დაღლას,
ვერ ვიწამებ სამშობლოს აუტს,
ვერ ვიქნები ამაზე „კარგი“...
კიდევ დამარტყი!

შ ა ხ ს მ მ მ მ მ

ჩემი სინაზის გამჭვირვალე
უალში იყავ გახვეული,
გარეთ მზე იყო ისე მზრუნველი,
როგორც მამა განშორებისას,
მე კი ველოდი

შენს ხელებს და ცვეცლის დანთებას,
უცებ მოისპო ეს მოლთდინი.
შენ მოდიოდი ჩემთან სიზმარში
და შენი ხატი მაწვალებდა
უბნაურობით,

ძახილის სურვილს მიკარგავდა
რიდი და კრძალვა,
უცვებ მოისპო უზმანურობის
ტკბილი შეგარძნება.
შენთან, ტაძარში ვიყავი მარტო
აზნაურთა და ზეპურ დედათა
ღიმილის გვერდით,
მე მაინც მურგო
ჩემი წილი სითბო და ტრფობა,
რომელიც ახლა გაქრა უკვალოდ.

ს ა ს ო ვ ა რ კ ვ ე მ ა

ერთი ისარი დაუნანათ
ამ ქვეყნად ჩემთვის,
ერთი...
ერთი მოქნევა ხმალი მგყოფოდა
ჩემი მტრის ხელში,
ერთი...
ერთი ჩამუხლვა მგყოფოდა
სამშობლოს მტვერში.
ერთი...
ერთი აფრენა მგყოფოდა
ამ გულის — მტრადის,
ერთი...
ერთი დაქცევა მგყოფოდა
ღეჭის და ღმერთის,
ერთი...
ერთი ისარი მგყოფოდა
ჩემი მტრის ხელში
ერთი!

ჯ ო ჯ ი კ ი ს ო მ ლ ს ა დ ა ქ ა ლ მ ა
ს ხ ვ ა მ ა

წმინდა გაიყო —
ერთი — გულში,
ერთი — გულსგარეთ.
რას ეუბნება საკუთარ სიზმარს,
ბავშვობის ნათელს?
გარეთ ვიყვირის
შენი აწმყო,
შიგნით კი ბღავის
წარსული შენი,
სიცოცხლე მთელი
როგორ იქნება
ასე უმართლოდ!

გადამწვარ ველებს
თავთავი დიდხანს არ ვკიდებ.
ურის მყოფადი
ქალში ბორგავს
და ქალში დრტვინავს,
ღედით იწყება
ღმერთიცა და ადამიანიც...
შენმა სულმა უნდა იღინოს
ათასწლოებით
შენი მოდგმის და ჯიშის სხეულში
და დარბეული,
აკლებული სული
ვის უნდა მისცე?
იმას, რომელმაც უკვე გაყიდა
შობელი და
სამშობლო მიწა,
იმას, რომელიც გაყიდის
და არ შეიბრალვებს.
მაშ, რაღა იცავს
საქართველოს ამდენი ხანი?
ალბათ ვალი —
ვალი მიწის
და ვალი ზეცის,
ვალი დედის
და ერის ვალი...
და შენც ივალე!

ს ი მ ხ ი ა ნ ი ბ ა ნ წ ყ მ ბ ი ლ ე მ ა

„უამა ზაფხულისასა ცეცხლებრ შემწუ-
ელი იგი მხურვალეებაა მზისაჲ, ქარნი
ზორმაკნი და წყალნი მავნებელნი, რომ-
ლისა მკვიდრნიცა მის ადგილისაჲ საე-
სენი სენითა, წყლითა განსივებულნი და
განჯვითლებულნი...“

ამოდის ცეცხლის არწივი,
უნდომად კოცნის მიწას,
ღამე მოწყდება დაღლილი
და დაეცემა პირქვე.
არაგ იხე მარტოვი,
მსოლოდ ორ ფერში ჩნდება
ღამე და ცეცხლის არწივი,
ღამე და მოთეთრო გზენება.
მერე გადამწვარ მინდვრების
და მოლიბული ქარის
გადასლართული თითები

დღისგან იფარვენ მგზავრებს.
მგზავრი ვარ მეც და მომგვი
უცებ გადაკრული დღეღე,
უკან დამიბრუნე ბორცვები,
სიცოცხლის მწვანე ფვრით.
ქარი ამღვრდა ღრუბლიდან
და მთელი კვირა მღერის,
დაუბრუნებელს ვუცდი და
ცეცხლს ვუბრუნდები მერე.

წ ა მ მ მ ა მ მ მ რ მ

„წმიდა შუშანიკ თრევით შოითრია
თიეთა შიგან და ეკალთა ზედა, ეკლესი-
ით ვიდრე ტაძრამდე...“

გარკვევით ვხედავ
ციხფერის ღიმილს
და ხმამაღალი სიცილი მიკრავს
ფვირილისთვის დაძრულ გონებას,
სინათლე თბილი
მხებათუთება
ნუთუ გათავდა?
მძაფრი სუსხი ბეჭებზე დნება...
ო, როგორ უცებ შეიკრა გზები
აქეთ და იქით —
აქეთ წარმართი,
თუ უკულმართი
მეუღლეა,
იქით წარმართი
თუ უკულმართი
შვილები ჩემი...
მიყურებს ვრი.
ფართო თვალებით მიყურებს ვრი,
მე მათთვის ახლა
დედოფალი ვარ
და არა ქალი...
(არა,
ფვირილი არ შეიძლება)
თუ მე შევქელი,
ისინიც შესძლებენ
უმეცრების დათრგუნვას აღმათ,
და ჩემი კალთა
დგდის კალთახავით თბილი იქნება,
შვილებისგან გახუნებული,
მათთვის თბილი იქნება მაინც.
წყალი —

არა, ეს ჩემთვის იყო ნათქვამი
ფვირილისთვის დაძრულ გონებას
ხმამაღალი სიცილი მიკრავს.

ველებს და მიწას
ვეპოტინები ორივე ხელით
და ვხედავ,
როგორ მიიწევს მალლა
თეთრი აღმართი...
გაწყდა,
გათავდა!..

უ გ მ ნ მ დ ყ მ ფ ნ ა

მე საღამური
სიგრილვე მფარავს...
არავის ესმის,
არავინ იცის,
რატომ ამოდის ქალების მოდგმა,
როგორც
ზაფხულის ცხელი ბალახი,
რომელიც მაინც უნდა დაიწვას
ადრე თუ გვიან
და შეუკურთხოს
მაღალზე მაღალს გაჩენისათვის...
საწყალი ღმერთი!
ლექსებს უგზავნის.
რომ ქალობისკენ შემოაბრუნოს
წამით და წუთით,
მაგრამ უფრო შორს
რჩებათ ქალობა
ლექსიან ქალებს...
და მერე ღმერთმაც აღარ იცის,
რატომ ამოდის ქალების მოდგმა,
როგორც
ზაფხულის ცხელი ბალახი,
რომელიც მაინც უნდა დაიწვას
უკმაყოფილების ვეება კოცონზე.
როცა აღერსიც არაფრად უღირთ,
როცა სიცილით ამბობენ „ბნელს“ და
როცა ტირილით ამბობენ „დილას“,
ნიავს კი მიაქვს
ძალიან შორი,
შორი ვედრება
გადაურჩენელ ამორძალების,
რე იცის ღმერთმა,
ღმერთი სუსტია...

დაგვიანებული პასუხი
პარსქანს

„ეს ვერა, არა ვერა შენ ვეღესიაა
შენი და არცა ზურგნი ეგრე შენი ქრის-
ტიანენი, და უფალი იგი მათი.“

მე „სამშობლო „მერგება“ ჩემი —
რწმუნა ჩემი
და ჩემი ხატი,
დამიამებს წყლულს და ტკივილებს
სინათლე ხალხის,
სიმშვიდე მათი
და არმოსპობა ქალის და კაცის!
მე ღმერთად ჩემად მიგიღე შენ და
შენ განმიდექი
ბილწი ზრახვით.
(კაცი რომ კვდება
უნდა დარჩეს
კვალი სინათლის)
შენ არ მოკვდები,
შენ მოგკლავენ
მლიღივით სახლში,
რადგან შიში
არ მოგცემს ძალას
გარეთ შესვდე მტერს და მოყვარეს...
შენ ჩემი ლანდი
არ მოგასვენებს.
დაგაძაბუნებს,
დაგდლოს,
ძალღივით გაემუელებს —
და ეს იქნება ჩემი ღმერთი
და ჩემი ხატი,
რომელსაც მაინც დაუნთვებ ხანთელს,
რომ მოგცილდეს და მოგასვენოს...
ჩემი სამარე ბაგი
შენი სარგელის გვერდით იქნება
და ყოველ ღამე
სიცივეს დალევ მისი შესებით.
ერი
მტერი
გახდება შენთვის,
რადგან შენ გაძარცვე ისიც,
წაართვი რწმუნა,
პური და ბავშვი,
ხარკად უკცივე სიცოცხლე მთელი...
საპიტახში შენი

შეგარევენებს,
ძირფესვიანად დაგთბრის.

საკვირობილი

ირველიც მიწაა
და მიწას უდის
გაზაფხულის მძაფრი სურნელი,
ბნელი ულვეად
აწყდება კედლებს...
გარეთ ცურტავი
ალბათ ბორგავს,
საგაზაფხულოდ ემზადება
და ჩემი ღოცვა
ყველა კარის წინ იღანდება,
ყველას თავის სიკეთეს აძლევს —
ზოგს — შეილის მზერას,
ზოგს — სიცოცხლეს
ზოგს — მიწის ზრუნვას...
დარდასა და ურვას
ადამიანს კი რა გამოულებს?
მე კი სიმღერას ვეზმატებილები
და ჩემს საკანში
შემოხიზნული პატარა დარდი
კუთხიდან კუთხეში დადის,
ხან ვის მაგონებს,
ხან ვის —
ზოგჯერ — დუდას,
ზოგჯერ — შეილებს,
ზოგჯერ — სამშობლოს
და უხაშველოდ მტკიავ
მისი მშვიდი ფერება.

შვილის სიკვდილი

„შეშანიის წამების“ სომხური რედაქ-
ციის მიხედვით, მისი ერთ-ერთი შვილი
წვალში იხრახობა. (აღტორი).

რა გულსაკლავად
ტირის მამა!
ო, ღმერთო ჩემო,
ის თუ დასაჯე,
მე რას მუწროდი?
მე შეგავედრე ოთხივე ერთად,

ოთხი მტევანი
ჯერ უმწიფები.
ალბათ მეძახდა უკანასკნელად —
დედა!
დედა!
გადასარჩენად
ვამტვრევდი კედლებს, გადასარჩენად,
მაგრამ თვალები —
ჯერ მარჯვენა,
მერე — მარცხენა
ვეღარ ხედავდნენ
სინათლის ნამცეცს...
მე მაპატიე
შენი დედობა,
შენი დათმობა
და გამეტება
და შენ გაყოფილ რწმენას
ორივე მხარით მე შევეუდგები...
ღმერთო!
მე ვზიდავ ოთხივეს ცოდვას,
ოთხივეს დალატს
რადგან მე ვზარდვ მათში დალატი.
მიწათ ჩემო,
ქართველობა გადაკურჩინე
და თბილ პერანგს
ნუ მოაკლებ,
შენ დაუტირე
და გაუცინე,
ორი ბილაკი ჩემი ცრემლის
გადაუდინე,
სამარეზე გადაუდინე! —
იქნებ იმ სამს
ექცეს სინათლედ
სავალი გზები...
„ბ უ ლ ი თ ა დ ხ ი კ უ დ ი ლ დ გ ი ვ ა ლ“
ჩემმა სიკვდილმა
უნდა გადავლოს გულების ზღუდე
და აამღეროს
ქვეყნის დიდზე დიდი ტკივილი —
თ ა ვ ი ს უ ფ ლ ე ბ ა !
რომ ჩემი შვილის
ობოლ ბორცვსა და
საქართველოს ყველა ბორცვს ერთად
ჰქონდეს საფლავის წმინდა უფლება,
არ მოიშალოს მათი ფეთქვა,

არ დაიხოს მიწის პერანგი
მტრის კურანის
მსახერალი ტორით...
ზამთარს მოჰქონდეს თეთრი თოვლი,
გაზაფხულს — შრომა,
ზაფხულს — ღოდინი,
შემოდგომას — ხაფხე ბეღელი
და არა ომი...
პეფთალების დარი მახვილი
ჩემი გეარის და ტომის
კაცს ჰქონდეს ხელში...
ბოლოსდაბოლოს,
მე ქალი ვარ
და ჩემი ბრძოლა
თავეანწირვია.
სიკვდილია,
სხვა არაფერი...
ქალის ხელებზე
მუდამ ზრუნვა და სიმშვიდე იწვა,
ჩვილის ღიმილი
მშვიდობას ჰგავდა
მაშინაც, დღესაც —
ჩემი ხელებით
ხვალის მშვიდობის
ერთი წვეთი მომიტანია
და ჩემს არყოფნას
დედა ჰქვია სახელად,
დედა!

დ ა ლ მ ც მ ა

ნათულო ცაო,
ქართულო მიწავ,
ნუ მოაკლებ
რწმენას და იმედს
ტრფობას და ბრძოლას,
კაცურ ტკივილს,
შრომას და გარჯას
ჩემს სადედოფლოს!
ნუ მოაკლებ
მშვიდობის ძახილს,
თოვლიან მწვერვალს,
ნაწვიმარ ხევებს,
ზევასა და ლელვას
ჩემს ერს და მამულს
ნუ მოუსპობ
ძმას და მეგობარს.

გურამ გიორგობიანი

• • •

დღეს ქაერში ჰკიდია აპრილი; თუკი რამ იშვა — აპრილში იშვა.
და ჩემი თავისქალის სატრაპეზოც მოიქარგა იდუმალი ფრესკებით.
თუ ამოიცინობთ. თქვენ შეიგრძნობთ, რომ არა ვარ ჩიტი გარინდული,
საუფლოს კართან როცა ვიდგები, მხოლოდ მაშინ გავირინდები
და გავიფიქრებ — ჩემი თავისქალა ან ტაძარია, ან გამოქვაბული.

• • •

ღვთაებრივმა მიქელანჯელომ
გული დაითმინა, სული განაფინა,
თავად საუკუნის იწო მორჩილი...
გულო, დაითმინე, სულო, განეფინე!

• • •

ოი, ნათელო, ოი, ნათელო,
ნეტარს მინდობილს
მძინავს მშვენივრად, —
ბავშვობაში გაშვებული საპნის ბუშტები
დაბრუნდნენ ჩემში,
ნუ გამალევიძებთ!

• • •

მოდე მეზობე და შექმენი,
სვედის და სიცილის კომპოზიცია:
ადამიანი მოწყენილია, ადამიანი მომღიმარეა,
შემკობილია ორთავ გაგება.
მოწყენილობა ნეტარ დღეთა მოგონებაა,

ხოლო სიცილში გვეხახება მომავალ ქამის მოწყენილობა,
 მე ვამბობ ამას და ვილოცები,
 დღე ვიყოთ შენადონები ტბასავით,
 დღე ვიყოთ აუმღვრველნი წყაროს წყალივით.

• • •

ეი, გენიაჲ, მდუმარების მოჩანს ტრამალი,
 შეიფრდომე, გაღვივებული გზად მიმავალნი,
 მზესთან საუბრით ათენე ღამე.

ეი, გენიაჲ, დილის მზის მსგავსო,
 შენით იწყება ჩვენი სამყარო,
 ნატიფი დილა შენს გარეშე უკმად მშვენია.

ეი, გენიაჲ, უავადო, ნათელმოსილო,
 ფილტვნი დაკვესე, სხივნი შენი სრულად გაინთხა,
 განსახოვანდა, გაღმობიერდა ყოველი ესე.

ეი, გენიაჲ, ყველა ჩანგზე მელოდიურო,
 ხულს უტკბეს სულად მოეგლინე,
 უუპირველეს მშვენიერება შენ დაამშვენე.

სადილი შუალამისას

მოთხრობა

მან ზუსტად ხუთ საათზე დარეკა, როგორც მოილაპარაკეს. ქალი მოიღუშა.

— ერთად ვისადილოთ, — შესთავაზა ვაჟმა. ქალმა კი გაიფიქრა, არც მამაკაცს შეენის ასეთი ბუნქტულობა, აქ არის რაღაც შიშისმაგვარიო. შემდეგ კი, როდესაც გავიდა ქუჩაში, დაინახა ვაჟი წახრილიყო და მანქანას წმენდდა, რათა ლაბადის კიდესაღ მტვერი არ მოსცებოდა. ამ ქცევაშიც იყო რაღაც არავეყვაცური. მაგრამ, როდესაც მანქანაში ჩასხდნენ და წავიდნენ, ქალი ისევ მოიხიბლა მისი მოკრძალებულობით და ყურადღებით. ვაჟი თავს ევლებოდა, თავმდაბლად ემსახურებოდა, თუმცა ზორბა ტანის ვაჟაკი იყო, თავის თავშიც დაჯერებული ჩანდა, რომ ქალს თავისი ჭეშმარიტი სიამოვნებისათვის ემსახურებოდა. ვაჟმა თქვა, გასაოცარი ამბავი შემემთხვაო — მუხრუჭებმა მილატესო, და ძლივს გაუჩერებია მანქანა. მთელი დღე გადაყვევიო მანქანას, ხელოსანს ვეძებდიო, რათა არ ჩაშლილიყო მათი შეხვედრა, ქალმა კი უპასუხა, ამაშიც არისო რაღაც მშვენიერება — გიმტყუნებს მუხრუჭები და შენ მიფრინავ, არც კი იცი საით, იქ-

მნება საშიშროება, გაურკვეველობა. სცილდები ჩვეულებრივ მოსაწყენ ყოფას, ადამიანი კი თითქოს ახლად დაიზიდაო ამქვეყნად. ამაზე ვაჟმა უპასუხა, ყველაფერი ეს, რასაკვირველია, ძალზე საინტერესოა, მაგრამ მუხრუჭების მოშლას საფრთხეც მოსდევს. რაიმეს რომ არ შეასკდე, თუ მხოლოდ ხე შეგხვდა კიდევ არაფერი, მაგრამ ვინმე რომ გაიტანო ან თავად იქვე ნაჯუწ ნაჯუწად, მაშინ? ქალი თავს უქნევდა, ლაპარაკის დროს, შემდეგ მანაც ასეთვე, უმუხრუჭებოდ გაფრენა მინც მშვენიერიაო.

— მიუშვი მუხრუჭები! — მოითხოვა ქალმა, მაგრამ ვაჟმა უპასუხა, აეტონისპექციის წესდების მიხედვით ეს აკრძალულიაო.

— მუხრუჭების მოშვება და გაფრენა უფრო ადვილია. ძნელია მისი დოკება და შენი სურვილების შეზღუდვა. ვაჟმა შესთავაზა ქალაქგარეთა რესტორანში წასვლა. ქალი დაეთანხმა.

— მინც სად გინდა წასვლა? —

ქალმა თქვა, დილომშიო, მაგრამ ვაჟმა უხერხულად ჩათვალა. იქ ქალის სტუმრობა არ უყვარდათ, მაგრამ ქალისთვის ეს არ უთქვამს, უთხრა

მხოლოდ, რომ იქ ჰქონდა ფეხდგომელა მოგვიხდებოდა.

— მაშინ თუთ დუქანში წავიდეთ!

— წავიდეთ! — დაეთანხმა ქალი. როდესაც იქ ავიდნენ, მზე უფრო მაღლა იდგა, თბილისი საღვთო ქვემოთ ბინდში ჩანდა. მაგრამ შემდეგ, მზე აუჩქარებლად, მაგრამ თანაბრად ჩადიოდა ჰორიზონტის იქით, ვაჟი მოუსვენრად შეჰყურებდა ქალს, ქალი კი მწუხარე სახით შესცქეროდა ჩამავალ მნათობს, ჩაფიქრებული და ხალვლიანად გამოიყურებოდა.

— როგორ მოხდა, აქამდე უცოლოდ რომ ხარ? ოდესმე გყვარებია ვინმე? — ჰკითხა ქალმა.

— ეს რთული კითხვაა, — უპასუხა ვაჟმა.

— თუ უყვარდი ვინმეს?

ვაჟი ცოტა ხანს გაჩუმდა.

— მიაბზე! — მოითხოვა ქალმა.

— ეს დიდი ხნის წინათ იყო — ყოყმანით წარმოთქვა ვაჟმა — მაშინ მე ოცი წლისა ვიყავი, ის ქალი კი ჩვიდმეტისა. მაშინ მე მისი გრძნობები არ მჭირდებოდა.

— მისი გრძნობები?... ხომ შეიძლება შემეცდარიყავი.

— არა ნამდვილად ვიცოდი.

— საიდან?

— თავად მისგან. გამომიტყდა.

— როგორ? თავად?

— იგი არჩვეულებრივად კარგი იყო, იმ მომენტში, — თქვა ვაჟმა ჩაფიქრებით...

— და რა მოხდა?

— მე ვუპასუხე, მეც მომწონხარ-მეთქი. მაგრამ ეს ხუმრობასავით ვთქვი. ვავრძობინე, რომ სერიოზულად არ მივიჩინე მისი ნათქვამი.

— ესაა ყველაფერი?

— მან მითხრა, ხომ არ მსურს, ჩემი სიტყვები ხმამაღლა, ყველას გასაგონად გავიმეოროო. სტუმრად ვიყავით, ბევრი ხალხი იყო... იგი მშვიდი ჩანდა, მხოლოდ თვალები უბრწყინავდა, — დაუმატა ვაჟმა.

— მერე, შენ რა უპასუხე?

— ეს მე არ მომეწონია. არც მაშინ მესმოდა არც ახლა, რატომ უნდა ჩაერიოს სხვები შენს ურთიერთობებში.

— რა შეუშია აქ სხვები? — ვუთხარი მე. საკმარისია ჩვენ ორმა ვიცოდეთ ეს ამბავი.

— შენ არსებითად მაინც რა უპასუხე?

— არსებითად?... ალბათ უნდა მეთქვა, არ მომწონხარ-მეთქი, უფრო სწორად, არ მიყვარხარ-მეთქი, მაგრამ ეს უტაქტობად ჩავთვალე. როგორ უნდა უთხრა გოგოს, რომ გულგრილად უყურებ? სხვათა შორის, როგორც შემდეგმა მოვლენებმა დამანახა, მაინც არაფერს შეცვლიდა კიდევ რომ მეთქვა.

— მაინც რა მოვლენა იყო შემდეგ? ამ დროს ოფიციალტი მოვიდა, დაიხარა და ვაჟს უთხრა:

— ჩვენები სამით ერთზე იგებენ!

— მართლა?... ძალიან კარგი!

— ჩვენ სამზარეულოში ვუსმენთ გადაცემას. მხოლოდ ოცი წუთი გავიდა და უკვე ასეთი ანგარიშია.

— საკვირველია!... დიდი მაღლობა! — უთხრა ვაჟმა.

— შენი ნაცნობია?

— არა.

— აბა რატომ ვადაწყვიტა, რომ ანგარიში ვაინტერესებდა?

— წარმოდგენა არა მაქვს. ალბათ, მიტომ, ასეთი აღნაგობის რომ ვარ.

ქალმა მზეს გახედა, რომელიც უახლოვდებოდა თემს და შეეკითხა:

— რა მოხდა შემდეგ?

— შემდეგ? მე მალე წავიდი. აღარ მახსოვს, შევხვდით თუ არა ერთმანეთს, მაგრამ ამაზე ლაპარაკი აღარ გვქონია. წინანდალში წავიდი პრაქტიკაზე, იქ ღვინის ქარხანაში, პირველად შევხვდი ჩემს პროფესიას. ეს შემოდგომის პირზე მოხდა... წარმოიდგინეთ კახეთი, მზით გაბრწყინებული, უხვი, ხილით დახუნძლული ხეები; მზით დამტკბარი ვენახები, რომლებიც ელიან მკრეფავებს. მცხუნვარე ოქროსფერ

დღეს. დაფრინავენ ტანშიმე ბზიკები, დააფრინდებიან ყვავილებს და გამარჯვებულის ყიყინით აფრინდებიან, სადმე ჩრდილში გაუჩინარდებიან. კახეთის ღამე, მოკაშაშე ვარსკვლავებიანი ცა, ისმის კისისხვევის ჩხრიალი, ჰეპკავაძის სახლ-მუზეუმის პარკიდან ფარშევანგის ვამყიანი ხმა, სახლის კედლებზე კიბარისების წაგრძელებული ჩრდილები წვინან. სრული სიჩუმეა. მხოლოდ თელავის მატარებლის ხმა თუ დარღვევს ამ სიჩუმეს. ხანდახან ხევიდან ბაღლების ყფის ხმა შემოგვესმება. გაჩუმდნენ.

— და რა მოხდა ასეთ ღამეს? — ჰკითხა ქალმა.

— რამდენიმე კაცი ვიყავით პრაქტიკაზე. ვისხედით ვერანდაზე და ეტკებობით საღამოს სიგრილით. გზაზე შევამჩნიეთ ადგილობრივი მცხოვრები გლეხი, რომელიც ჩვენს კიშკარს მოადგა და მე მიკითხა. გამოვედი. „თქვენ გიცდიან იქ, გზის პირას“, მითხრა მან. ქუჩაში ჩემოდნით ხელში იდგა ის გოგონა.

— იცი, რა გითხრა? — შეაწყვეტივნა თხრობა ქალმა — გთხოვ, წავიდეთ კიდევ მაღლა სადმე. ხედავ, მზე ისევ ეფარება თხემს.

ვაჟმა გაკვირვებით შეხედა ქალს, მაგრამ მაშინვე მობრუნდა და ოფიციანტს დაუწყო ძებნა, მან კი ხელი გაუქნია, რომ ანგარიში არ შეცვლილა. ვაჟმა ანიშნა, წასვლა გვინდაო. შეწუხებული ოფიციანტი მათკენ გამოეშურა.

— იქ, ზემოთ, რესტორანი მუშაობს? — ჰკითხა ვაჟმა ოფიციანტს, თან მთბისკენ გაიშვირა ხელი.

— კი.

— ჩვენ იქ წავალთ. იქედანაც კარგი ხელია.

— როგორც გინებოთ! — უპასუხა ოფიციანტმა. იგი გაოცებული იყო მათი ფორიაქით.

„გაუყვინნ გზატყვილის მადლიანად ვაფი ათასგვარ სისულელეებზე უკლები რაკებოდა, ერთი სიტყვით, არაფერი იყო უჩვეულო, რომ ამ ერთი საღამოს განმავლობაში უკვე მესამე ადგილს იცვლიდნენ, და ეს აღიზიანებდა ქალს.

— რა შესანიშნავი ჰაერია! — წარმოთქვა ვაჟმა. — ასე თუ ვიარეთ ჩვენ, ალბათ, ვერსად ვერაფერს შევქამთ, მადა კი მგელისა გამიხდა!

რესტორანი მთის წვერზე იდგა და იქედან ყოველი მხრიდან მოჩანდა გაშლილი სივრცე. ველზე ბინდი წვებოდა, თბილისის თავზე ბოლავდა ნისლი, აქ კი მზე ისევ ბრწყინავდა და მოგრძო ჩრდილები გაწოლილიყვნენ მწვანე ხავერდის ფერდობებზე. ქალი კმაყოფილებით ათვლიერებდა გარემოს, შემდეგ კი თქვა:

— როგორი ჰაერული ვარ, არა? — ვაჟმა კი უპასუხა:

— რას ამბობ! მაგრამ საქმე ისაა, რომ ეს მზე ხომ მაინც ჩავა, სულერთია.

— ოდესმე — კი! — ჩაილაპარაკა ქალმა.

— ყველაფერი შემოძლია მაგრამ მზესთან ბრძოლას ვერ შევძლებ, — უთხრა ვაჟმა ხუმრობით.

— ტყუილად ფიქრობ ასე! — თქვა ქალმა.

მოვიდა ოფიციანტი.

— ჩვენ ღორმუცელებად გვთვლიან, — თქვა ოფიციანტმა, თან ჩვეულებრივი ქაღალდი ამოიღო — შეხედეთ, რა სანოვავე მოამზადეს ვინმე ვილჰელმ როზენბერგ კრუმჰაუს ქორწილზე: 498 ღორი, 113 ირემი, 370 ხარი, 1579 ხბო, 2687 ცხვარი, 2292 კურდღელი, 5690 დიდი კალმახი, 12887 სპეციალურად ნასუქი ქათამი და ასე შემდეგ. 1745 წლის 8 სექტემბერს ლუდოვიკო XV-ს მიღებაზე მიართვეს 246 თავი საქმელი, მათ შორის 44 სახის სუპი, 36 სახის ცხელი საქმელი, 48 — მსუბუქად მომზადებული ხორცი... მისი ჩვეულებრივი ვახშამი 56 თავისაგან

შესდგებოდა, დესერტი არ ითვლება.

— რა მოხდა შემდეგ? — ჰკითხა ქალმა მოუთმენლად, როგორც კი ოფიცინატი წავიდა.

— სად გავჩერდი?

— ქუჩაში ის გოგონა იდგა ჩემოდნით ხელში. ვავოცდი. „აქ როგორ გაჩნდი-მეთქი“ — ვკითხე მას. „სამი ამხანაგი რთველზე წამოვედიო გურჯაანში ამხანაგის ნათესავთან“. „მაგრამ ეს ხომ წინანდალია?“, „ამხანაგები გურჯაანში ჩავიდნენ, მე კი ვაა განვაგრძე... ისინი არ გამეცემენ“. „არ გავცემენ? ჰო, მაგრამ, ვისთან ჩამოხვედი?“ „შენთან“. ჩემს ყურებს არ ეუჯეროდი. „როგორ თუ ჩემთან? გესპის, რას ნიშნავს ეს? შენ ჭეჭაზე ხარ? არ მესმის, ვინ არ გავცემს?“ „მეგობრები“. „მათი ნათესავები?“ „მათ ხომ არ იციან, რომ მე მათთან ერთად ჩამოვედი“. „შენი მშობლები, მათ არაფერს კითხავენ?“ „ისინი ერთმანეთს არ იცნობენ, თანაც...“ „რა თანაც?“ „ჩემს მშობლებს ჩემი უსიტყვოდ სჯერათ“. ეს მან ამბუად წარმოსთქვა! რასაკვირველია, არაჩვეულებრივი გოგონა იყო! — სთქვა ვაჟმა აღფრთოვანებით.

ვაჟმა ქალს შეხედა, ჩემი მონათხრობით თავი ხომ არ მოვაწყინეო, მაგრამ ქალი დიდი ინტერესით უსმენდა.

— მერე? — ჰკითხა ქალმა.

— ჩვენ სახლის ახლოს ვიდექით ქუჩაში. გარშემო ბნელოდა. ამ ხნის განმავლობაში ერთ მანქანასაც კი არ გამოუვლია. თორმეტის ნახევარი იყო. ჩემთან მისი წაყვანა არ შემეძლო. ჩემი თანაკურსელებისათვის კი არა. საერთოდ თავისათვისაც ვერ ამეხსნა, რა იყო ეს გოგო. ჩემი და რატომ ჩამოვიდა ჩემთან. ხომ იცო, როგორც ხდება ჩვენში? ვერავითარი უმწიკვლობა ვერ დაიცავს ქალიშვილს ბოროტი ენებისა და ჭორებისაგან. ნაცნობი გლეხის ოჯახში მომეწყო?... ყოველ შემთხვევაში, ერთი რამ ცხადი იქნებოდა — ჩვენს შორის არაფერი არ იყო და გამოვიდოდა კი, რომ იყო.

— ერთი სიტყვით, შენ როგორ მოხსენებ?

— გავდივარ ნაცნობი შოფერი და სადგურში წავეყვანე. სადგურამდე რამდენიმე კილომეტრი იყო. საბარგო მანქანა იყო და სამივენი კაბინაში ჩავსხედით. მიუჭროდით შარაზე. მატარებელი უკვე მოჩანდა. იგი სადგურს უახლოვდებოდა. უცერად მანქანა გაფუქდა. დარჩენილი ვაა სიბილით გავიარეთ, თან დადევნებულ ძაღლებს ვიგერიებდით ჩემოდნით. საიდან გაჩნდნენ, არ ვიცი. როგორც კი ვავონში შევევარდით, მატარებელი დაიძრა. გამცილებულ ქალს რაც ფული გამაჩნდა, ხელში შევაჩეჩე და ვთხოვე ბილეთი ეყიდა და გურჯაანამდე ჩაეყვანა, იმას ლოყაზე ვაკოცე და ჩამოვხტე. ეს იყო ჩვენი პირველი კოცნი. ძაღლები ჩასაფრებულნი მივდიოდნენ და მანქანასთან მოსვლამდე იმის ცდაში იყვნენ, როგორმე კანკში მცემოდნენ... ასე ვაგებუა ვაი. როდესაც თბილისში დავბრუნდი შევხვდით ერთმანეთს. წავედიო კუკიის სასახლაზე. ჩვენი შეხვედრის მიზანი იყო დამეშოშმინებინა იგი. ეუხსნიდა მას, ჭერ ძალიან ახალგაზრდა ხარ, ძაღზე აღვილად შეიძლება სახელი გაგიტყდეს-მეთქი, ქალს ყველაფერს აპატიებენ, გარდა ცუდი სახელისა-მეთქი. თითქოს ყველაფერი ვაიგო... შესაძლოა, ეს ამბები სულაც არ აწუხებდა, როგორც შემდგომმა ამბებმა ცხადყვეს. ყოველშემთხვევაში, თავს მიჭნედა და მეთანხმებოდა, რათა შემდეგ ყველაფერი პირუტყუ ვაეყეთებინა.

— რა მოხდა შემდეგ?

— მე მოსკოვში წავედი კვალიფიკაციის ასამაღლებელ კურსებზე და სამჯერ ჩამოვიდა ჩემთან. ირეკება ხარი და ის ჩემოდნით ხელში ღდას. მე ხადლაე ვაწყობ ღამის გასათეუად. ყოველთვის ხალხში ვტრიალებდით. მივააცილებდი სახლამდე ამხანაგებთან ერთად, სადმე წავიდოდით ისევე ამხანაგებთან ერთად, ისევე ამხანაგებთან ერთად ვხვდებოდით ერთმანეთს. არ ვიცი, მოსწონდა თუ არა ეს ამბავი, ყოველ

შემთხვევაში ვფიქრობ, მისთვის ეს სულ ერთი იყო, ალბათ, საერთოდ ჩემთან უნდოდა ყოფნა.

— რას გელაპარაკებოდა ამის გამო?

— არაფერს. თვალები უბრაწყინავდა. ამბობდა რომ ცუკვებს თავს შეესწირავო, თუ ჩემი ოცნება არ განხორციელდაო.

— შენ რას ეუბნებოდი?

— ისე მეჭირა თავი, თითქოს ვერ ვხვდებოდი რა ოცნებაზე იყო ლაპარაკი.

— ოი, მამაკაცებო, მამაკაცებო! — წარმოთქვა ქალმა.

ვაფი ჩაფიქრდა.

— ყველა სამიჯნურო საიდუმლოებები რომ გამოვაცქეყნოთ, მაშინ რამდენი შესანიშნავი და ახალი რამ გიხსნება ადამიანების შესახებ. სამიჯნურო საიდუმლოება — ეს ყველაზე მშვენიერი საიდუმლოებაა — დაუმატა ვაჟმა.

— საოცარია, შენ რომ ეს გესმის, — გესლიანად უთხრა ქალმა.

— ეს არაჩვეულებრივი ამბის წყაროა.

— დიახ, წყაროა, — თქვა ქალმა.

ვაჟმა გულყეთილად გაიღიმა.

— და ამით დამთავრდა ყველაფერი?

— არა. იგი ისევე ჩამოვიდა მოსკოვში, მე კი იმ დამეს თბილისში მივდიოდი. „მაშინ მეც წამოვალე, მითხრა მან მე ხომ შენი გულისთვის ჩამოვდიო“.

ეურჩიე დაეთვალე რებინა მუზეუმები, წასტულიყო თეატრში და თითქმის დაეთამაშებე, მაგრამ... მაგრამ მეორე დღით თბილისში შევხვდი. ეტყობა, ჩემი გაოცება უნდოდა, აი ის უკვე აქ არის, მე კი მგონია, მოსკოვში მუზეუმებს ათვალე რებს, სახეზე წყენა გამომებატა. გვერდით ჩაბიარა. თვალებით გამომეთხოვა, რომელშიც გამოკრთოდა დამარცხების შეგნება. მან იმედი დაჰარგა. მეც შეება ვფარქენი. შემდეგ

აღარასდროს უწყენინებია ჩემთვის. მერე შეეიტყე, მოცუკვავეთა ანსამბლში მოწყობილა... მაგრამ იმ შემთხვევაში ბევრი რამ იყო. არა, ამის აღწერა არ შემიძლია!

ჩაბნელებული ვზით ბრუნდებოდნენ უკან. თბილისი სადღაც ქვემოთ ციმციმებდა. ფანჯარაში იჭრებოდა თბილისისა და წიწვის მწყლარტე, მძაფრბი სუნნი.

— მიფუშვათ მუხრუქები? — კითხვა ვაჟმა ხუპრობით, ისინი ხრამს მიყვებოდნენ.

— არა, ახლა აღარაა საჭირო.

ისინი კიდევ დიდხანს მიდიოდნენ მღუმარედ, ფრთხილად ამუხრუქებდა მოსახევეებში, შემდეგ ვაჟმა თქვა:

— რასაკვირველია, ჩანს, არ მიყვარდა, თორემ სხვაგვარად მოვიქცეოდი.

— ვასაოცარი ეს კი არ არის, არამედ სულ სხვა.

— მაინც რა?

— ვასაოცარია, რატომ არ შეგიყვარდა იგი შემდეგ... ყოველივე ამის გამო.

— შენ? როგორ მოხდა, რომ არ ვაუთხოვდი? — ჰკითხა ვაჟმა ცოტახნის დუმლის შემდეგ.

— მე მხოლოდ მეცნიერების ერთგული ვიყავი. დანარჩენი ყველაფერი წვრილმანად მიმანდა... ახლა კი ვხვდები, რომ ვცდებოდი...

როდესაც ქალის სახლთან მივიდნენ, ვაჟმა უთხრა:

— დღეს დაგვიანებულნი სადილი გამოგვევიდა!

— ჰო, — გულვრილად უპასუხა ქალმა, — უკვე შუალამეა.

— ხვალ წავიდეთ ისევე მზის საყურებლად? — ჰკითხა ვაჟმა.

— არა! შენ, ალბათ, სახეზე ისევე წყენა გამოგებატება. ვინმე სხვას გავყვები. მას, ვისაც არაფრით არ უნდა, რომ მზე ჩადიოდეს.

ბავშვ მხატვრობა

ჩვენა პირი ძეგლი...

ჩვენს სტუმრებს — საბავშვო ლიტერატურის დღესასწაულის მონაწილეებს საჭიროდ მოეხმება.

მგონებს ბრძოლის და
მარადიულ ლტოლვის თავდებად
ტანზე ქარები უნდა გვეცვათ:
ზენა და ქვენა;
ახალი ფიჭვი
ჯეჯილივით რომ ამწვანდება,
ჩვენ დავემადლებთ
წვიმად მოხულ
დარდას და ლხენას.
რომელი ერის სიტკივარის
ანდა ზეიმის
ღრუბლიდან მოდის,
არ გვითხულობთ,
წვიმა — სათქმელი...
მუდამ ცრემლში და
სიხარულში გვაქვს მოხუცილი
სიტყვა —
თვეობით,
წლობით გულში დამენათვევი.
ცთუნებებს,
როგორც ურიცხვ მომხდურს.
ყოველთვის ვძლევდით,
გულზე გვეწერა წმინდა მცნება —
მეგობრის შეგლა.
ბუბუბუ ვერვინ ვერ დაგვარქმევს,
რადგან ვართ ძმები
და დუდაბიწის
ერთი ბუბუ

გვაპურებს ყველას.
ფიცის გატეხვა
არასოდეს არ მოგვდის ფიჭვად
და ძმათა შორის
სიყვარულის არის სუფევა...
ჩვენ ჩვენი ერის
ღრუბებს გულში შევილივით ვიკრავთ,
მკერდზე ვიხუტებთ
ჩვენი ქვეყნის თავისუფლებას.
ჩვენ ვგავართ ოქროს მამიებლებს,
მაგრამ ბაჯალღოს
დავეძებთ არა სადღაც მთებში,
არამედ კაცის
სულში და გულში,
რომ ვიპოვოთ
და ავამადლოთ
სიკეთე — ოქრო,
ყველა განძზე ძვირფასი განძი.
ჩვენი ხელები
დაეძებენ ჩასაჭიდებლად
ერთმანეთს;
თითქოს ბავშვები ვართ
და ვიდგამთ ახლა
ფეხს,
მაგრამ ვიცით,
მეგობარი ისე გვეჭირდება,
როგორც ძაღვი,
დაბლა — მიწა

და ზეცა — მაღლა.
ბევრი თქვენგანია მამულივით,
არ ვამზობ კვებნით,
ჩემს სამშობლოსაც
ურდოები ეხვივნენ გუნდად.
მაგრამ გადავრჩით...
და ამ მიწას
მოყვასის ფეხის
მკერდზე შევება

დაყვავება ჭკონია მუდამ.
მოზრძანდით!
ზეცა ეჯიბრება
თქვენს ნათელ მიზანს,
ქართული ზეცა
სიმაღლით და იდუმალებით...
საკუთარივით დაუყვავეთ
ჩემს შვებულ მიწას
და დაცხუნეთ
სიყვარულით სახე თვალები.

სურათი

მიწით ამოქუხს
არსმენილი მუსიკა ფერთა,
ციციანათლობენ
შეზეც ცვართა ათინათები,
აქ ბროწეულის
ყვავილისფერ სინათლედ ფუთქავს
ათქვირებული დმანისური განთიადები.
მთები,
რა მთები!
ტყენი — ფიჭვის,

უთხოვრის,
წაბლის..
წამხდარ გუნებას
მჭლე იმედი მიუკეთებს...
ჩემი ოცნება
მიმუღია მირიად საბლით
ქართულ ბუზრების
ლურჯი კვამლის
მაღალ სვეტებზე.

მასალა ერთი გვაქვს —
სიტყვები ქართული
და ვართ დღენიადაგ
შენებით გართული.

სიტყვებით, ასე რომ
ბრწყინავს და ჩახჩახებს,
ზოგი ქობს ვაშენებთ
და ზოგიც — სასახლეს.

მირზა ვალოვანს

გვათრობს,
გვაბრუნებს
შენი ლექსის სიტყვით თაფლური
და ჩვენი დიდი სიყვარულით
ხარ დადაფნული.
ჰგავს ხმლის მოჭნევას
შენეული სიტყვის მოჭნევა,

შენს სულს ბაძავდა
თვით აპრილის აბობოქრება.
ოცი წლის ჭაბუკს
საუკუნე შორებით მიგჭონდა,
ომი არასდროს წაგივია
ჯიუტ სტრიქონთან;

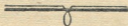
ომი თვით წყვეულ სიკვდილთანაც
არ წაგივია...
ერთს წუხარ მხოლოდ,
რომ ლეიბად ქვეშ არ გიგია

ქართული მიწა —
ჭრილობებით ასი ათასით, —
თავი რომ გვეგრძნო
მონატრებულ დედის კალთაში.

დავით აღმაშენებლისადმი

ცხადია.
შენებრ ვერ ვიქცევი ლეგენდად, მითად,
მაგრამ შენ, უკვდავს,
ერთ რამეში მოგბაძო მინდა —
ოღონდ მონასტრის,
ანდა ტაძრის ბჭესთან კი არა,
დამმარხონ სადმე გზაბოძალთან
და ზედ იაროს

უკუნისამდე უკუნისით —
მშობელმა ხალხმა...
სორს სორი ერქვას,
უღეს — უღეს,
სახმატი — სახმატს.
რეგდეს თვისტომთა ნაბიჯის ხმა
ჩემს მკურდრზე ზარად,
ეს ხმა მამულის გულისძგერად
მესმოდეს მარად.

პრიპოლ რუსხია

პასუხი თანასოფლელი გიჟაგისადმი

ჩემი გული — პასპორტია ჩემი,
ვარ ქართველი თუ არა ვარ იგი!
ჩემი საჭმე — ნამუსია ჩემი,
პატიოსნად სუნთქავს თუ არ იგი!
ჩემი ფიქრი — სანთელია ჩემი,
მამულისთვის იწვის თუ არ იგი!

ჩემი შვილი — მომავალი ათი,
„დედა ენას“ მიიხუტებს ყველა,
და თუ არა ქეთევან და ტატო,
მწამს იქნება კვირია და ლელა!
მწამს, ათივე გაზრდის შვილებს ათ-ათს,
ის ათ-ათი ას-ასს გამოახელს...
შეინახავს ქართულ წესს და ადათს,
გარდახული ჭრილობების ძახილს!
მწამს, რომ დილა გათენდება ბევრი,
ამ დილებზე მილიონჯერ ლურჯი!
ამოხეტქავს მზევი ჩალისფერი
ფიქრების და წლების შარიშურში...
ჰეი, სულო! ავარდება მაშინ
ის მერცხალი ღამეების მიღმა —
საითკენაც გაფრენილან რაშნი,
საითკენაც თავგანწირვა გვიხმობს!
მწამს, რომ აღარ მიგვატოვებს შინც,
ის დიადი, ის საწყისი ყოვლის...
ისევე გაგკრავთ რიკს ბიჭები, ფაინს,
ისევე გაწმენდს გულს პირველი თოვლი!
ისევე ისე, ისევე ისე წავა
ცისკენ ბუხრის ჭონგურიდან კვამლი,
ცა ფირუზზე იგალობებს კვლავაც

ცხენოსანი სალამოის დამღევს,
 ისევ ისე იჭრიალებს კარი
 ჭიშკრისა და ბოსლის, ოდა სახლის,
 გზად ჩაივლის ღამეული მგზავრი,
 ისევ მწარედ აყუფდება ძალი,
 შორეული „ჩელას“ სევდა-ნაღველს,
 ხით ისევ ჩამაწვევთებს ყურში,
 მერე ნელა გადასუდრავს სოფელს
 ნისლი — გრილი, უსიერი, ურჩი...
 ჩემი გული — პასპორტია ჩემი!
 ჩემი ხაქმე — ნამუსია ჩემი!
 ჩემი ფიქრი — სანთელია ჩემი!

* * *

მახსოვს: შველივით აიღე თავი!
 ხოლო ქუჩაში ჭერ კიდევ იდგა
 სუნთქვა მიწურვილ ზაფხულის, ცით-და
 ჩანდა — იისფერს ვით სვამდა შავი.
 მახსოვს: შველივით აიღე თავი
 ბრბო მიიწვედა სალამოსაკენ,
 ჩიტე ჩიტს ძმურად უთმობდა ხაკენკს,
 ამბორს უყოფდა ყვავილი ყვავილს...
 მახსოვს: შველივით აიღე თავი!
 უცხოდ, მსუბუქად აღფლვებული
 ჩემი დიდი და ბავშვური გული
 განათდა შენი ხილვისთანავე!
 მახსოვს: შველივით აიღე თავი!
 და მივხვდი — იყავ, შენ იყავ ისი,
 ვისთვისაც მოველ ამ ქვეყანაზე.

უკანასკნელი უბიხი

გ. მ. მ. მ. მ.

უკანასკნელი გზა

კვირაზე მეტი იყო, რაც ყველანი, ვისაც იარაღის ტარება არ შეგუებოდა, უბიხური ცამეტი დასახლების მოხუცები, ქალები და ბავშვები გზას ვადექით ჩვენი ავლადიდებით. სახლკარ დაშვარებმა, ბოშებმა და ფრონტის ხაზიდან გამოქვეყნებებს ვგავდით. სამი ათასი ეზო აიყარა. აიყარა, მართალია არა მამა-პაპისეულ, მაგრამ მაინც შეჩვეული ადგილებიდან. მერედა, სამი ათასი განა ცოტაა? მშრალი, ხორშაკიანი ზაფხული იდგა. დღე ისე ცხელია, რომ ტვინი გვიღუღდა. ღამე კი სიცვივისაგან გვაძაგძაგებდა. ზუსტად ისე იყო, როგორც აფრიკის უდაბნოში ისმაილ საბახის მექარავენდ რომ ვიყავი, ერთ ვაივაგლ-ხსა და ჰაბანწყვეტაში, არც მეტი და არც ნაკლები. იმ ქვეყნადაც ნუ მოუშალოს ღმერთმა ისმაილ საბახს ჯოჯოხეთის ცეცხლზე დადაგვა.

თითქოს განსვენებული ტაპირის სურვილს ვასრულებდით, გეზი კავკასიისკენ გვეკირა. ვინ იცის, სირიის, ან არაბეთის გზას რომ დავდგომოდით, იქნებ ალი ხაზრეთ-ფაშას ზელი ჩაქ-

ნია და ეთქვა: „უბიხების გარდაც ყელამდე მაქვს საქმეო“, მაგრამ ჩვენ სამშობლოსაკენ გავემართეთ, სადაც ახლა ქემალ-ფაშასთან მეგობრულად განწყობილი ხელისუფლება იყო. „გველი გვეოლია ამდენხას უბეში, ბრაზობდა ალი ხაზრეთ-ფაშა, — ყველა ეს კავკასიელი მაპაჩირი მოლაღატე, გამცემელი, სულთანის მტერია. დამაცადონ, მე მაგათ ვუჩვენებ სეირს!“ და სიტყვებს საქმეც მოაყოლა; ამ სულთანის დამქაშის დამსჯელი რაზმები მგლების ბროვასავით გვესხმოდნენ თავს და ახალ და ახალ სიცოცხლეს წირავდნენ თავის საშველად გაქცეული ხალხიდან.

იქნებ ვცდებით. მაგრამ მჭერა უფრო მეტი ძალა და იარაღი რომ გვექონოდა, ალი ხაზრეთის მიურიდებსაც დავალწევდით თავს და ბერძნებსაც, ხან რომ გამოჩნდებოდნენ ამ ადგილებში და ხან მიიმალებოდნენ. და ბოლოს და ბოლოს, ჩვენს სიჭიუტეს და იღბალს იქნებ კავკასიაში დაბრუნება ეღირსებინა ჩვენთვის. მაგრამ არც ძალა გავგანდა და არც იარაღი. ცოტა მაინც თუ მოგვეძვევებოდა, ისიც იმითომ, რომ გზადაგზა ჩვენი ბიჭები გვიერთდებოდნენ, ხან აქეთ მხარეს რომ

იბრძოდნენ და ხან იქით, ან უბრალოდ მთებში იყვნენ დამალულები. ისინი შეიარაღებული იყვნენ და, როგორც შეეძლოთ გვიცავდნენ.

გაძარცველი მკეცარივით შიშველ კონიის დაბლობზე მივიდიოდით. ათეული ვერსის მანძილზე არც ხე ჩანდა, და არც ქა. ტყუილა კი არ ამბობდნენ თვითონ თურქები: „აქაურობას აქლემითაც ვერ მოერევით.“

ძლივს მიათრევდნენ ფეხებს. თითქოს ძვლებს გაუღის ხრჭიალიო, ისე ჭრიალებდნენ ურმები, ბავშვები და ავადმყოფი და დაუძლურებული მოხუცები რომ იწვნენ ზელ. ჩვენ ვჩქარობდით, დახოცალებს სასწრაფოდ ვმარხავდით და გზადაგზა ვტიროდით. დაჭრილებს ვონება უბნელდებოდით სიმწრისაგან. მაგრამ რაკი ფეხზე დგომა შეეძლოთ, ურემზე დაწვენას არ თხოულობდნენ. მარტო ისინი მიჰყავდათ ურმებითა და საყაყებით. ვინც სიკვდილ-სიცოცხლის შუა ქანაობდა, ხან წინ და ხან უკან ისევ გაისმოდა სროლის ხმა. უიარალო ხალხისთვის ტყვიის დაშენა ვაყაყობა არაა, მაგრამ ერთი რამ ნაღდი იყო: თვითუღი ბრმა ტყვია მსხვერპლს მიაგნებდა. ჩვენს ბიჭებს კი თუმცა მიზანში სროლა თან ჰქონდათ დაყოლილი, უჭირდათ — მღევრები ცხენებზე ისხდნენ და შაითნებივით დაქროდნენ აქეთ-იქით, დაცლიდნენ თოფებს და გაიფანტებოდნენ.

ალი ხაზრეთ-ფაშა მოგზაუნილებს ბირით გვემუქრებოდა:

— თუ არ გინდათ, სათითაოდ რომ ამოგწვიტოთ, იარაღი დაჰყარეთ და უკან დაბრუნდით, სანამ გვიანი არ არის! ვფიცავარ ალაშს, ვინც სულთანის მტრებთან აპირებს გადახვევას, ჩემი წყალობით უმალ სიკვდილს გადაეხვევა. ჩვენ არა რა მუჭარის არ გვეშინოდა. მდინარე ზღვისკენ ილტვის, რკინა მაგნიტისკენ და ალამიანი მშობლიური მიწისკენ. რაკი წავედით, დაბრუნება აღარ გვინდოდა, რადგან

საშობლოს ძახილს, როგორც ზღვისკენ რიტების ძახილს ვერსად წაუხვალ. სულიერად დაცემულები რომ გაგვემხნევებინა, მოხუცები ხანდახან ძველებურ ლაშქრულს წამოვიწყებდით ხოლმე:

ღე ჭრილობიდან გვლიოდეს სისხლი,
სისხლი სისხლისა წილ!
წინ! მტერს დაგატყუეთ მეზად და რისხვად,
წინ, მამაცობა წინ..

ახალგაზრდებს უკვე აღარ ესმოდა ამ სიმღერის სიტყვები, მაგრამ მაინც მოსწონდათ, რომ ვმღეროდით. დამდუბველი დაბლობის ნახევარი უკან მოვიტოვეთ და ახალ-ახალი უბედურება დაგვატყდა თავს: სურსათის ღარიბული მარაგი გამოგველია. შიმშილობა ბავშვების ტირილით დაიწყო. სხვა გამოსავალი არ იყო: ჯერ ხარები დაკვალით, მერე ცხენებს დაფუშინეთ ტყვია. გავიგონია როდესმე, ძვირფასო შარახ, მომავკვდავი ცხენების ჭიხვინი? ოთხთვალეები რომ დავწვით შეშად, ახლა აკვნებს მივადექით. სხვა აღარაფერი გავაჩნდა ხის, თოფის კონდახების გარდა, მაგრამ ისინი ჯერ კიდევ გვეპირდებოდა...

„ღე ჭრილობიდან გვლიოდეს სისხლი...“ ეს სიმღერა სელის საბუჩენი კვერთხივით იყო, მაგრამ შიმშილის გარდა წყურვილიც გვიპირდა ყელში ხელს. შიმშილი და წყურვილი ორი ცოფიანი მგელივით გვეცა ერთად და ვერც ვერაფრით ვუშველიდით თავს: გარშემო არც წყარო იყო და არც ქა.

— წყალი, დედა, წყალი! — ჩანახშირებული ტუჩებით ჩურჩულებდა ბავშვი.

დედას კი ცრემლები გაშრობოდა. სისხლიც კი არ სდიოდათ დაჭრილებს, მაშინვე შავად მიაკვებოდა ჭრილობას. წყლის საძებნელად წასული რაზმი აღარ დაბრუნდა. ხალხის ნაკადი კი არ მიდიოდა, მიხოხავდა. შიმშილი ბურის ერთი ნატეხისთვის, ერთი ყლუბი წყლისთვის ტეხდა ჩხუბს. გზადა-

გზა იშვიათად გამოჩენილ ბალახს ედებოდა ხალხი საქმელად თავის დაქვარას თუ მოახერხებდა ვინმე, ბედნიერი იყო.

გულს ნუ გაიტვხო, ცა ევოლია და ამაღლე დაუშვებს წემა.

გმღეროდით მოხუცები, იმედი რომ მიგვეცა ხალხისთვის, მაგრამ ეს სიმღერა კი არა, ვოდება იყო.

და უცბად თითქოს ზეცამ ჩამოგვძახა:

— აქ ახლოს ჭაობია, ჭაობი! — მთვრალივით ბანცალებდა და ხრიალებდა ღმერთმა იცის საიდან გამოჩენილი კაცი. თითქოს მკვდრებიც კი წამოდგნენ ამ სიტყვების გასაგონად.

ვინ სირბილით, ვინ ნაბიჯით და ვინ ხოხვით წავიდა იქითგან, საითაც ეს კაცი გვიჩვენებდა. დიდებმა პატარა ბავშვები აიტაცეს ხელში, ცოტა მოზრდილებმა კი უფროსებს გაუსწრეს. ზოგმა გონება დაკარგა და გადამწიფებულ ნესვის ქერქივით დახეთქილ, გავარჯარებულ მიწაზე მოაღინა ზღართანი. ნაპირზე ამოგდებული თევზებივით პირდაღებული ეყარნენ ძირს. ყურადღებაც არავის მიუქცევია მათთვის. მალე ფეხქვეშ კოლბოხები აქვაბუნდა. ჭაობი ვრცელი იყო. მოლიბულ ნაპირებზე ლერწმები აშოლტილიყო. ჭენჭყოს საშინელი მყარალი სუნი ადგა თავს. მიწასა და ბალახს თითქოს მარბილი ჰქონდა მოფრქვეული. ვიღაც ყვიროდა!

— მოერიდეთ ამ წყალს, მოერიდეთ! რას ამბობ, ვინ დაგიდევდა, ერთმანეთის ჭიკაჭიკავით, ჰქმნით ეცემოდა ხალხი მუხლებზე და მღვრიე და ამყარლებულ წყალს ეწაფებოდა. წყალი თბილი და წებოვანი იყო. შიგ ლიფსიტები, თავკომბალები და წურბელები ფუთფუთებდნენ. მაგრამ ჩვენ ისე ხარბად ვსვამდით, მშობლიური შთის წყაროა წყალიც კი არ დაგვიღვევია არასოდეს. რომ იტყვიან, ყელამდე ავივსეთ წყლით, მაგრამ მაინც ვერ ვმორიდებოდით ჭაობს.

საშინელი ხორშაკის მოხუცდავად, ნალხი ცახცახებდა, წყურვილის შიშს ჰყავდა ატანილი, როგორც ცოფიან ძაღლებს აქვთ ხოლმე წყლის შიში. სული მოითქვეს და მერე მოიძიეს ახლობლები. ეცნენ, ვისაც წყლამდე ვერ მოედწია, მაგრამ ზოგი მათგანი უკვე მკვდარი იყო.

ვაის გავეყარეთ და ვუის შევეყარეთ, წყურვილი მოვიკალით და ახლა ისევ შიშშილი დაგვატყდა თავს. მეორე დღეს ბედმა გაგვიღიმა: ჩვენმა ორმა მშვერავმა რამდენიმე ვერსით რომ გვისწრებდნენ წინ, ცხენების რემას მოპკრა თვალი. ბიჭები არ დაიბნენ და მთელი რემა ჩვენსკენ მორევს თოფის სროლით. გაგიგონია, ძვირფასო შარახ, აღამიანებსა და ცხენებს შორის ომი? თუ არ გაგიგონია, მე მომისმინე: ეს ომი იმ დაწყველილი ჭაობის ნაპირებზე მოხდა. ვისაც თოფი ჰქონდა, ტყვია დაუშინეს ცხენებს, ვისაც ზანჯალი — ხელჩართული ბრძოლა გაუმართა ცხენებს ნაჯახიანები ისე შევარდნენ ცხენების არეულ-დარეულ რემაში, თითქოს ტყეში არიანო. ერთმანეთში აირია დასისხლიანებული ცხენების შეშლილი ჭიხვინი და ხრიალი, გაცოფებული ცხენებით გათქერილი აღამიანების კვნესა და გოდება. ეცემოდნენ თავგაჩხილი, მუცელგამოფატრული ცხენები და ქვეშ იტანიებდნენ ფლოქვებით დაბეგვილ აღამიანებს. დაჭრილ ცხენებს სიკვდილს არ აცდიდნენ, ცოცხლად ზდიდნენ ტყავს და ნაჭრებად ჰკრიდნენ. მოჭრილი და დამტვრეული ლერწმებისაგან მყარალი ცეცხლი დაანთეს და შემწვარი ცხენის ხორცის სუნი დატრიალდა. ნახევრად უწავი ხორციით სული რომ მოიბრუნეს, ისევ მოწყურდით და ისევ ჭაობს მიამურეს. მუკებით ხერხბდნენ ლუყურტ წყალს. მერე ცხენებთან ბრძოლაში დაღუპულები დავმარბეთ და ჭაობის გარშემო ხშირ ლერწმოვანს წავეუკიდეთ ცეცხლი. „დაე მტერმა იცოდეს, რომ ჩვენ კიდევ ვანთებთ კოცონებს.“

კოცონებიდან აღმოცენებულმა იმედმა ისევ დაგვიბრუნა ძალა, ოღონდ მცირე ხნით. როგორც იქნა ორ უბედურებას დაეღწიეთ თავი და მესამეს გადაეყარათ: ქოლერამ იფეთქა. პირველად სამი შვილის დედა გახდა ავად. ხელები მუცელზე შემოეჭირა, ტუჩები და ქუთუთოები ჩაღურჯებოდა, ციებ-ციხელებიანივით კანკალებდა და გავარვარებულ ქეიშაზე გორაობდა. მერე კრუნჩხვები დაეწყო და რამდენიმე საათში გათავდა კიდევ. სენი მის შვილებსაც გადაედო. ხალხი საშინელებამ მოიკცა. ზოგი შველას შესთხოვდა ღმერთს და ზოგი წყევლა-კრულვას უთვლიდა. მე მიწოდდა თუ არა, მე-საფლავედ ვიქეცი. მალე ჩემი ორი უახლოესი ადამიანი მივაბარე მიწას: მამიდა ხიმეაყი და სითი. ხიმეაყი რომ მოკვდა, სითმა მითხრა:

— მეც ავად ვარ, ზაურყან. ხიმეაყის გვერდით დამასაფლავე: არ მიწნა მართო დავტოვო ამ წყვეულ მიწაში.

თვითონ ამოთხარა საფლავი ცოლის გვერდით. სიკვდილის წინ დიდხანს არ უტანჯია. თავზე ვადექი მათ ძვირფას საფლავებს და თუმცა თვალები რა ხანა ამომშრალი მქონდა, ლაწკებზე მაინც დამიგორდა ცრემლი. ასე გაჩნდება ხოლმე კლდეებზე ცივი წვეთები, მიუხედავად იმისა, რომ ცა მოკრიალებულია. მეც ამ კლდეებივით ვტირიოდი და ცრემლები დანაოქებული ლაწკებიდან ეონავდა.

უცხათ ჩვენში ყველაზე ხნიერი თათლასტანის ხმა გავიგონე:

— ჯერ არ დაგხოცილვართ და საფლავში ვწვებით. აბა, ასწიეთ ჩაქინდრული თავები! ახაირა, ხაირი! დაუკარიო ტაში! საცეკვაოდ გამოდით, საცეკვაოდ! — და თათლასტანმა საცეკვაო სიმღერა წამოიწყო, თითქოს ჩვენში ყველაზე უფრო ჯანსაღი ყოფილიყოს, უცხათ ჩამოიბერტყა მხრებიდან ნახვარი საუკუნე. მე გაოცებული ვიყავი: „ხომ არ შეიშალა?“ მაგრამ თათლასტანს გონებაც სალი ჰქონდა და მეხსიერებაც.

— განა არ გინახავთ, სწორედ ჩაქრობის წინ უფრო ძლიერად რომ აპარბალდება სანთელი? მოდით მოწყვეტილი ვარსკვლავივით, არა, ვარსკვლავივით კი არა ელვასავით აგვაშკაშდეთ სიკვდილის წინ!

თათლასტანი ხან ერთთან მიდიოდა, ხან მეორესთან და უფრო და უფრო ძლიერად ურტყამდა ერთმანეთს ხელისგულებს:

— ახაირა, ახაირა!

და მართლა სასწაული მოხდა: არავის არ დაუძახნია „ჰკუაზე ხომ არ შეიშალე, გონს მოდიო!“ პირიქით, ღონე გამოცლილმა ხალხმა ფეხზე ძლივს რომ იდგნენ ამ გასაავათებელი ეყარნენ ძირს, ჯერ ჩურჩულით ააყოლეს ხმა, მერე თანდათან აუწიეს და ბოლოს მთელი ხმით შემოსძახეს მამა-პაპური საცეკვაო და ტაშიც დასცხეს.

— ეს მიწა დაყრუვდა და ჩვენი შვილების ტირილი არ ესმის, დაბრმავდა და ვერ ხედავს. როგორ ვიღუბებით. მაშ მოდი და ვიცეკვოთ, ისე ვიცეკვოთ, რომ ჩვენი ფეხის ხმა გუფუნად ჩაესმას. დაე იცოდეს, რომ ჩვენ კვლავაც ვცოცხლობთ და დანებებას არ ვაპირებთ, — მოგვიწოდებდა თათლასტანი.

ნელ-ნელა წრე შეიკრა. ოპ, შვილო, იმ წრეში მღვარი ადამიანების სახეები რომ დაგენახა... წარმოგიდგენია ვალიმებული მკვდრები? თათლასტანი კი საკუთარ თავს შეუძახებდა ხოლმე ხანდახან:

— ეპ, თათლასტან, თათლასტან, სად გაქრა შენი სიმკვირცხლე? აბა დამტკიცე, რომ საპირისწამლეში ჯერ თოფის წამალი არ გამოგლევი. ოდეს-ღაც, უბიხეთში ხომ პატარა სუფრაზეც შემეძლო ცეკვა. თავბრუსხვევამდე ვცეკვავდი ცერულს, ახაირა! ახაირა! არც სუფრა იხუროდა და წვეთიც კი არ იღვრებოდა ღვინით სავსე ჰიქებიდან. აბა ერთი ახალგაზრდობა გაიხსენე!

თათლასტანმა დონინჯი შემოარტყა და ცეკვა დაიწყო.

ყველაფერი ერთმანეთში აირია: „ახა-

ირას“ ვაჟაკური შეძახილი, ცრემლი და ღიმილი. ლამის გაგაყდა ხალხი. მეც პაშიშმონაწივევით თავგამოდებით ვუტრავდი ტაშს.

— ახარა, ახარა!

თათლასტანმა კი ცალ მუხლზე ჩაბუქვნაც სცადა, მაგრამ არ გამოუვიდა.

„ბებერი ძვლები აღარ ემორჩილებიან“, — გავიფიქრე მე. ყველა ცეკვას თავისი ასაკი აქვს, მაგრამ მაინც საიდან მოიკრიბა ამხელა ძალა? ჭეშმარიტად, ქალის ასაკს მისი სახე გასცემს და კაცისას ხასიათი. უდაბნოში მომხდარმა ამ ამბავმა ერთი ნათქვამი გამახსენა, ეს ჩემს წინაპრებს უთქვამთ დიდი ხნის წინათ, ჩემს დაბადებამდე: „გარდაცვლილებსაც მოვიწვევთ მეჭლისში და მკვდრებსაც კი ავაცეკვებთ!“ გამახსენდა და შევკრთი: „ნუთუ წინასწარ განსჭვრიტეს თავიანთი შთამომავლობის საშინელი აღსასრული?“

უცბათ თათლასტანი ცეკვის შეუწყვეტლად გამოვიდა წრიდან და ყველანი ტაშისცემით გაგვიყოლია. საცაა სული გაეყრებოდა მოხუცს. დადლილობისაგან ენას ვეღარ აბრუნებდა და მხოლოდ თავის ქნევით ანიშნებდა ხალხს უკან მომყვებით. ხალხიც დაემორჩილა. თითქოს თოკი გამოებას. თათლასტანს მათთვის, ისე ექაჩებოდა იმ მხარისაკენ, საიდანაც უცბათ მამლის ყივილი მოისმა. სულ ახლოს, ჩვენს გვერდით, სოფელი იყო.

• • •

შემდეგში რა მოხდა, ზურყანს ცუდად ახსოვდა. ვერც ის გაიხსენა, რამდენ ხანს იყვნენ უბიხები გზაში, არც იმ ჭაობის სახელი ახსოვდა, სადამდეც მიადწიეს, არც ის, რამდენი გადარჩნენ ცოცხალი, დღეს ერთს ჰყვება და ზეალ მეორეს, ყველაფერს ერთმანეთში ურევდა.

იმ დღეებში თვითონ შეყროდა ქოლერა და ალბათ ამის ბრალიც იყო მისი მეხსიერების დაღატი. ერთი რამ კი

ცხადი იყო: მოხუცს კომშირული რამ გადაეტანა. თბრობის დროს შეაერთლებდა ხოლმე, სახე ეჭუფრებოდა და ხმა უწყდებოდა. ნეტავ მაინც სად მოხდა ეს?

თურქეთის რუკა ავიღე და მოხუცს მივუჩქეი. თითით ვუჩვენე კონიის დაბლობი და ჭაობები მწვანე წერტილებით რომ იყო აღნიშნული, მაგრამ მოხუცმა ვერაფერი ახალი ვერ წაუმატა თავის ნამშობს.

რუკაზე ეს წერტილები ახლოს იყო იმ ადგილთან, სადაც ამჟამად ვიმყოფებოდით მე და მოხუცი. როგორც ჩანს, სანამ აქ მოვიდოდი, ის ადგილები გამოვიარე, სადაც ქოლერით დახოცილი უბიხების ძვლები განისვენებენ. ეს სადღაც სულ ახლოსაა, აქვეა. და ზურყანის წარმოდგენა, რომ ისინი ძალიან დიდხანს მოდიოდნენ და გზას დასასრული არ უჩანდა, ჭეშმარიტებისაგან შორს არის. სინამდვილეში უბიხებს სამოცი — ოთხმოცი ვერსი თუ ექნებოდათ გავლილი, მაგრამ აბა, ვინ დაადანაშაულებს მოხუცს, რომ საშინელმა მწუხარებამ დღეებიც დააგრძელა და ვერსებიც მის მეხსიერებაში?

ჩვენ ისევ ერთად ვსტუმბოდით და მოხუცი წვლებით აკოწიწებდა დაფანტულ მოგონებებს.

• • •

რომ იტყვიან ორ ცეცხლ შუა აღმოვჩნდით: წინაც მოჭრილი გვექონდა გზა და უკანაც. გარშემო სოფლების მცხოვრებნი მთებში გაურბოდნენ ქოლერას და თან სურსათის მარაგი მიჭკონდათ, პირუტყვისაც მიერეკებოდნენ. შინ მხოლოდ ისინი რჩებოდნენ, ვისაც უკვე შეყროდა სენი. საცა არ უნდა ყოფილიყო ჭეჭა-ჭუხილი, მეზი მაინც უბიხებს მოგვინახავდა ხოლმე. ქოლერის გავრცელებაში ოსმალოებმა ჩვენ დაგვდეს ბრალი. ვინც ავადმყოფების მოსავლელად დარჩენილიყვნენ, ან ვისაც უკვე გადაეტანა მძიმე სენი, იარაღით ხელში გადაგვიდგნენ გზაზე.

პოლიციელებს მყავრი ბრძანება ჰქონდათ მიღებული სტამბოლიდან: „გადაუღობეთ უბიხებს ყველა გზა. ნუ მოერიდებით იარაღის ხმარებას. მკვდრები დაწიეთ!“

სოფელს რომ მივუახლოვდით და განაირა სახლებთან მივედით, ვიაც გლეხი გამოვიდა და ყველაზე წინ მიმავალ თათლასტანს თოფ-ესროლა. თათლასტანი დაცვა, მკვლელო კი გაუჩინარდა.

— იი, მეც გამომასალმეს წუთისოფელს, ზაურყანი ვაჟაკი თუ ხარ ისე დამმარტე, რომ თავი უბიხების მიწისკენ მქონდეს.

თათლასტანი მოკვდა, მე კი ტანში შემაძეცვნა. ძველი სიმღერის სიტყვები გაიხსენდა: „ქოლერის ქამს მერცხლებიც კი არ დაფრინავენ“, ცას ავხედე და მართლა არ ჩანდნენ მერცხლები. შორეთი ბინდში ჩაიძირა. შებლზე ხელისგული გადავისვი, ცოტახნით გაიფანტა ნისლი. მაგრამ ისევ ჩამოწვა. თათლასტანს ვადეკი თავზე და ვერაფრით ვერ მომესაზრებინა საითკენ იყო უბიხეთი. მისი დამარტვა ვერ შევძელი — ღონე აღარ მქონდა. ხის ქვეშ დავასვენე და თვალები დავუხუჭე, ეს იყო და ეს. უარესად და უარესად ვხდებოდი, მუცელი მტკიოდა. ხევის პირას მდგარი საზღისაკენ წავბანცალდი. თავზე ტყვიებმა გადამიარეს სტეინით, მაგრამ ყურიც არ მითხოვებია.

თათლასტანის მძისშვილმა და კიდევ რომელიღაც ქაბუკმა შიშველი ხანჯლებით ჩამირბინეს, მოხუცი თათლასტანის მკვლელს ეძებდნენ.

— მიწაში ხომ ვერ ჩამკვრებოდა! — ყვიროდა ერთ-ერთი მათგანი.

— ალბათ რომელიმე სახლში დაიმალა.

ქიშკარს რომ მივუახლოვდი, ქალის გულსგამგვირავი კიცილი გავიგონე. უკანასკნელი ძალა მოვიკრიბე და შინ შევედი. შეშინებული ქალი თათლასტანის მძისშვილს კუთხეში მიემწყვდია და მკერდზე ხანჯალი მიებჯინა:

— თქვი, სად დაიმალა მკვლელო? ვიცი ამ სახლში რომ შემოვიდა. რას ავაწყებ კბილებს? მიზასუხე-მეთქი გეუბნები, თორემ შენსა და შენს შვილსაც ახლავე გამოვიყვანო წირვას! მე ავადმყოფ ბიჭს გადავხედე საწოლში რომ ბორგავდა.

— ვფიცავ ალაშს, აქ არავინ შემოსულა. თუ ვინდა სასლი გაჩხრიკეთ, ნუ დაგებოცავთ უღანაშულოებს. ობოლი ბიჭი მყავს. მამამისი ოთხი წელია, რაც მოკვდა, — პასუხობდა შეშინებული ქალი და საბრალო ბიჭისკენ გაძვრომას ცდილობდა.

— აქედან მოწყდით! — დავიღრიალე მე.

ჩემი ხმა ალბათ მომაკვდავი მხეცის დრიალს ჰგავდა.

გაშმაგებულმა ბიჭებმა ხანჯლები ჩაიგეს. ამ დროს ქუჩაში სროლის ხმა გაისმა, ერთს მეორე მოჰყვა და ისინიც ქუჩაში გავარდნენ მეც უნდა გადამეხივებინა ზღურბლისათვის, მაგრამ ქალი ორივე ხელით ჩამაფრინდა:

— ნუ წახვალთ, გევედრებით ნუ წახვალთ. მარტო თუ ფაერჩით, ისინი მობრუნდებიან და ამოგვბოცავენ. შეგვიბრალებთ! — ქალმა ბიჭისკენ მიმითითა.

ამ ქალსაც რომ არ შევეჩერებინე, შორს მაინც ვერ წავიდოდი. მალე თვალებში ყველაფერი ამერია, ქალმა ტახტზე მიმაწვინა და გონებაც დაგეარგე.

რამდენ ხანს ვბორგავდი და ვბოდავდი, რამდენ ხანს ვიყავი უგონოდ, თვითონაც არ ვიცი. გონება რომ დამიბრუნდა, დავინახე, რომ უცხო სახლში ვიწვიქი.

— სადა ვარ? — ეს იყო ჩემი პირველი სიტყვები, საიქიოს შუა გზიდან რომ მოვბრუნდი. თავთან ქალი შედგა.

— საკუთარ სახლში იგულებთ თავი.

— თქვენ ვინა ხართ, ხანუმ?

— კარგად თუ შემომხედავთ, იქნებ გაიხსენოთ?

მომეჩვენა, რომ ქალმა გაიღიმა. მივაჩერდი. პირმრგვალი იყო, დიდი შავი

თვალეზი ღიმილის მიუხედავად ნაღვლიანი ჰქონდა, თმაში ქაღარა გარეოდა. მეტსიერება დაეძაბე: — ვინ უნდა იყოს? »

ისევ ქალმა მიკარნახა:

— გახსოვთ, ორ თქვენებურ ახალგაზრდას ჩემი და ჩემი ბიჭის მოკვლარომ უნდოდათ? თქვენ გადაგვარჩინეთ. მერე წასვლა გინდოდათ, შეგახვეწეთ, დარჩით-მეთქი. უკვე ავად იყავით და ტახტზე დაგაწვინეთ. დღევანდლამდე სამარის პირას იყავით, მაგრამ მძღობა ალაპს, გადარჩით.

თანდათან გამინათდა გონება და ერთიმეორის მიყოლებით ჩამიარეს უბიხების უკანასკნელი გზის ჩვენებებმა. მკვდრები... მკვდრები... მკვდრები... მოცუკვავე თათლასტანი... და ბოლოს გამახსენდა, როგორ მოვხვდი ამ სახლში. სიმხნევე დავიბრუნე და საწოლში წამოვდომა ვცადე.

— დაწვეით, დაწვეით, ჭერ საშინლად სუსტადა ხართ. — ქალმა მზრუნველად მომწმინდა გაოფლიანებული სახე და ბალიშზე დამადებინა თავი. მერე ჩაი მოიტანა და დამალევინა.

— ესე იგი ამ ხელებმა გამომტაცეს სიკვდილს? — ხელი გადავუსვი ხელზე.

— თქვენ თვითონა ხართ ჩვენი მხსნელი. მართალია, მიკირდა ორის მოვლა: აქეთ თქვენი და იქით ბიჭის, მაგრამ ალაპის წყალობით ორივენი გადარჩით. — ის კართან მივიდა, გამოაღო და დაიძახა: — ბირამ, შემოდი შევილო, მინი ჩრდილივით ჩუმად შემოვიდა და წინ დამიდგა თხუთმეტოდე წლის ბიჭუნა. სახე ისე გატეტკვილი ჰქონდა, ალბათ სისხლის ნატამალიც არ გააჩნდა.

— აი, ბირამ, ჩვენმა მხსნელმა ძიამაც მოიკეთა. — სიყვარულით სავსე მზერა არ მოუწერებია, ისე უთხრა დედამ. — მიდი, შევილო, დაელაპარაკე, ოღონდ ცოტა ხნით არ დაღალო.

ბიჭი ტახტთან მოვიდა, შველის კეთილი თვალეზით შემომხედა და ჩაიხურჩულა.

— დიდება ალაპს, დიდება დედამ თავზე ხელი დაადო შეილს და იმედიანად ამოიოხრა:

— იქნებ ჩვენც ვაგვიოთენდეს ბედნიერი დღე.

ძვირფასო, შარახ, ეს იმ სახლში მოხდა, სადაც ჩვენ ვზივართ ახლა. მე სწორედ ამ ადგილას ვიწვექი, სადაც ახლა მიდგას საწოლი. ის კი იქ იჯდა, სადაც შენ ზიხარ. და მიცქეროდა...

ვიცი, რომ მისი სახელის თქმა არ შემფერის. უბიხებიც ხომ აფხაზებივით ცოლის სახელს არ ახსენებენ, მაგრამ შენ უნდა იცოდე იმ თურქი ქალის სახელი, ვინც გადამარჩინა: სალიმა ერქვა.

ჩემო ძვირფასო, ჩემო მომთმენო, გაგაწვალე ჩემი ნაამბობით, თითოეულ სიტყვას სისხლისა თუ მწუხარების დალი რომ ამჩნევია. საშობლოში დაბრუნების მსურველი ყველა უბიხი დაიღუპა, ზოგი ქოლერით და ზოგი — ტყვიით. ვინც გადარჩა, უბიხობას თავი დაანება. თუმცა ასეთები ცოტანი იყვნენ.

მეკითხები: სალიმას რა მოუვიდაო? იშვიათი გულის ქალი გამოდგა. სიკვდილის ანგელოსს რომ გამომტაცა ბრჭყალებიდან, მაშინ ოთხმოციას ვიყავი, მაგრამ სალიმამ მოიხრა: „დაარჩი, სად უნდა წახვიდე, დღეიდან ეს იქნება შენი სახლი“. მიუხედავად ასაკისა, მაინც მხნედ ვიყავი. დაერჩი და ვცხოვრობდით როგორც ცოლ-ქმარი.

გავიდა რამდენიმე თვე. ქოლერაზე უკვე აღარ ლაპარაკობდნენ სოფელში. მთებში გახიზნულები დაბრუნდნენ. ოღონდ საფლავის ქეები მომრავლდა იმ წელიწადს სოფლის სასაფლაოზე. ათ წელიწადსაც არ გაჩნდებოდა ამდენი საფლავი შვეილობიანი ცხოვრების დროს.

მოულოდნელად სალიმა გახდა ავად. მკერდს იტკიებდა. რას არ ვაყეთებდი მის გადასარჩენად, მაგრამ ვერაფერს გავხედი. სიკვდილის წინ ეს მოხოვა:

— ბირამს ნუ მიატოვებ, მამობა ვი-
უწიე.

მეორე დღეს დაეკრძალე სალიმა. აქედან ახლოსაა, გორაკის ფერდობზე. გარეთ რომ გავალ ხოლმე, იქითკენ ვა-
მიწიფეს გული. ასე მგონია, მარტო ის
კი არა, ყველა ჩემი ახლობლები იქ
არიან. უკვე დიდი ხანია, გავაფრთხილე
ბირამი, რომ მეც იქ დამკრძალოს, მის
გვერდით!

სანამ გაიზრდებოდა, ბირამი განუ-
ყრელად ჩემთან იყო, ჩემი შეთვალუქუ-
რეობის ქვეშ. მამაც მე ვიყავი და ჰუქის
დამრიგებელიც. ცოლი რომ შეირთო,
ცალკე დასახლდა თავის ოჯახით, ხალ-
ხში კარგი ხმა დადის ბირამზე: პატიო-
ნანი და შრომისმოყვარე კაცია. მარჯვე
მჭედელიაო. ღმერთთა მოწამე და შენც
ხედავ, რომ შეილი არ მივიწყებს. თე-
თეული დღე ახლა შეიძლება ჩემი უკა-
ნასკნელი დღე იყოს ამ უცხო მხარეში,
სახლში, რომელიც საკუთარი ხელებით
არ ამიშენებია. მე, ზაურყან ზოლაკი
უკანასკნელი უბიხი ვარ ამ დაწყვეტილ
ქვეყანაზე და მრცხვენია კიდევ, ამდენ-
ხანს რომ შემოვრჩი.

• • •

ი, ყველაფერი, რაც ზაურყან ზოლა-
კისაგან მოვისმინე. თვალს ვაკლებ ჩემს
ჩანაწერებს და ისევ და ისევ მოაცებს
ამ კაცის სიციცხლის უნარიანობა. თა-
ვისი ხალხის მიწის პირისაგან აღგვის
მოწმე გახდა და მაინც ეყო ძალა ხმა-
მალა გაეხსენებინა თვითეული დღე
ჩემი თანდასწრებით.

— შეილო შარახ, ნუ გამკიცხავ და
უნდა დაეწვე, თებრუ მესხმის, — მითხ-
რა მან იმ უკანასკნელ საღამოს, ადგა
და გამომემშვიდობა.

მე კი ჩემ ოთახში შევედი, სანთელი
ავანთე, ხელნაწერები გავშალე და ჩა-
ფიქრდი. თვალწინ ისევ უბიხების უკა-
ნასკნელი გზა მდგა. ისევ მესმოდა
სროლისა და ყვირილის ხმა. მეჩვენებო-

და, თითქოს ჩემი ხელნაწერები აცლებოდა
და სისხლისა და ცრემლებისაგან.

ისტორიამ ცოტა მავალითი როლი
იციის უბიხებზე გაცილებით დიდი ერე-
ბის უკვალოდ გაქრობისა, მაგრამ უბი-
ხები ხომ სულ ახლახან აღიგავნენ პირი-
საგან მიწისა. ყოველივე ეს ერთი კა-
ცის მეხსიერებამ აღბეჭდა. თუმცა,
ცხადია, ეს ამბავი არც ერთ დღეში
მომხდარა და არც ერთ წელიწადში.

უბიხებმა იმ დღიდან ვაწირეს თავი
დასაღუბად, როცა სამოთხის მიწის
ხილვის იმედით თურქეთს გაემგზავ-
რნენ გემებით.

ასიმილაციის პოლიტიკა იყო და დარ-
ჩა კიდევ თურქეთის სახელმწიფო პო-
ლიტიკად აბდულ ჰამიდის მეფობის
დროსაც და „მლადოთურქების“ ძალა-
უფლების დროსაც.

ასიმილაციის ძლიერმა და მღვრივ
მდინარემ მრავალი სხვა ეროვნებებიც
ჩაითრია უბიხები. „მლადოთურქები“
ოცნებობდნენ მთელ დედამიწაზე მუ-
სულმანების დასახლებას. რა თქმა უ-
ნდა, კავკასიაზეც ოცნებობდნენ. ისინი
ფიქრობდნენ, რომ მათ შექმნილ ოსმა-
ლეთის დიდ იმპერიაში სახელმწიფო
რელიგიად ისლამი იქნებოდა, სერთა-
შორისო ენად — თურქული ენა. პა-
ტარა ხალხს ისღა დარჩენოდათ, ამ ერ-
თთან მდინარეში ჩანთქმულიყვნენ. იმათ
კი, ვინც ამის მომზრენი არ იყვნენ, ტა-
პირის ბედი არ აცდებოდათ.

რუსეთში ოქტომბრის რევოლუციის
გამარჯვებამ მთელი მსოფლიო შესძრა,
მათ შორის თურქეთში მცხოვრები მთი-
ელი მავაჩირებიც, ვისაც გულის სიღრ-
მეში ისევ ჰქონდა შემონახული შობ-
ლითური ქვეყნის სიყვარული. როცა ვა-
იგეს ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ
კავკასიაში მცხოვრები თანამოქმენი წი-
ნაპართა მიწების სრული ბატონპატ-
რონი გახდნენ, მავაჩირები აღელდნენ
და ბევრმა მათგანმა მიტოვებულ კერებ-
თან დაბრუნება გადაწყვიტა. ეს მათ
მიხეილ ვასილისძე ფრუნზეს მოახსენეს,

რომელიც 1921 წელს თურქეთში მოგზაურობდა.

ამიტომ, მაინც და მაინც არ გამკვირვებია ზაურყან ზოლაყის ნაამბობი ტაპირზე, მიუხედავად საშინელი სახიფათო გზისა, ანკარამდე მიღწევას რომ ცდილობდა, რათა საბჭოთა კავშირის რომელიმე წარმომადგენელს შეხვედროდა.

არქივის მასალები მოწმობენ, რომ თურქეთში მცხოვრები ბევრი მთელი მონაწილეობდა რევოლუციურ მოძრაობაში. თუმცა იმ დროის არეულ-ღარეული პოლიტიკა მათ ერთი უბედურებინდნე მეორეში აგდებდა.

ტაპირის მსგავსად, ვისი ოცნებებიც აუხდენელი დარჩა, თურქეთში მცხოვრები მაჰაჯირების სხვა მოწინავე ადამიანებიც ცდილობდნენ რაღაც მაინც გაეკეთებინათ თავიანთი ენის, თავიანთი ზნე-ჩვეულებებისა და ეროვნული არსებობისათვის. ისინი ხსნას განათლებას იმ ეძებდნენ: აღგენდნენ ანბანს, სკიმდნენ პაჰაწყინტელა ვაზეთებს მშობლიურ ენაზე, აარსებდნენ კლუბებს ხალხის გასანათლებლად.

1919 წელს მუსტაფა ბუტბამ — აფხაზი მაჰაჯირების შთამომავალმა, სტამბოლში გამოსცა აფხაზური ანბანი ლათინურ ენაზე დაყრდნობით. აქა-იქ აფხაზური სკოლებიც კი გაიხსნა, სადაც ამ ანბანით სწავლობდნენ...

მაგრამ ეს პირველი და სუსტი ღივები ასიმილაციამ წალკა. ამოწვევასაც ვერ ასწრებდნენ და ასიმილაცია ისევ მიწაში მარხავდა მათ.

ომით გამოწვეულმა არეულ-ღარეულობამ, ბოლოს, აფხაზების ერთი ნაწილი თურქეთიდან საბერძნეთის ტერიტორიაზე გადახვეწა. ჩემი თვალთ წავეკითხე საბერძნეთიდან სოხუმში გამოგზავნილი სასოწარკვეთილი წერილი აფხაზეთის მთავრობისადმი: „სამი წელიც ცხოვრობთ მაცედონიაში, უსაშინელეს განსაცდელსა და ვაჭირებებაში, ჩვენთვის აუტანელ კლიმატურ პირობებში, ყოველთვის, ჯერ კიდევ თურ-

ქეთში ცხოვრებისას, ჩვენი მშვიდი ბლადური აფხაზეთის აულებიასკენ იყო მიპყრობილი, მაგრამ მაშინ სხვა დრო იყო: ძველ წესწყობილებას არ სურდა ჩვენი დაბრუნება მშობლიურ მთებთან... ახლა აფხაზეთი თავისუფალია, თავისი ცხოვრებით ცხოვრობს და ჩვენ — ბედისწერით უცხოეთში გადაკარგულ აფხაზებს ყველაზე მეტად ახლა მოგვიწევს გული თავისუფალი მთებისა და მშობლიური ოჯახებისკენ — ჩვენი ძმებისკენ, აფხაზებისკენ. ჩვენ ყველანი ერთი იდეითა და ოცნებითა ვართ გამხნეებული და აღფრთოვანებული: ვეშაახროთ რავისუფალ აფხაზეთს. შევიკრიბეთ რა საერთო კრებაზე, ერთმანდ დავადგინეთ: ვთხოვთ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის სახალხო კომისიარიატს: ნება დაგვართოს საბერძნეთში მცხოვრებ შვიდას აფხაზს, ოჯახებიანად დაეპრუნდეთ თავისუფალ აფხაზეთში“.

ვიჭექი ზაურყან ზოლაყის სახლში მარტოდმარტო და ვფიქრობდი. ამ წერილზეც ვფიქრობდი, რომლის უკან მარტო აფხაზების კი არა, ბევრი სხვა ხალხის მწარე ისტორიული ბედიც იდგა. ვფიქრობდი და შენიშვნები შემქონდა ჩემ ზელნაწერში.

ვიწრო სარკმელთან შორეული აციკებული ვარსკვლავი მოჩანდა. და უცბად ჩემი აფხაზეთი გამახსენდა, ჩემი სახლი, სადაც დავიბადე და სადაც ახლა დედაჩემი ცხოვრობს, ვინ იცის, იქნებ დედასაც არ ეძინება ახლა, ზის და ფიქრობს...

მომიჩნავე ოთახიდან მთელ ღამეს ისმოდა ზაურყანის ხველა და ყრუ კენესა. გამთენიისას ჩამეძინა. რომ ავდექი, ზაურყანი ავად დამხვდა, ლოგინიდან ადგომა არ შეეძლო. თავს იკავებდა, არ კენესოდა, მაგრამ ეტყობოდა უპირდა ტოვილის მორგვა, ჩაცვნილი თვალები ტანჯვით ჰქონდა სავე. ჰამა არ შეეძლო, წყალს წრუპავდა ხანგამოშვებით და თამბაქოს ეწეოდა. სამ დღეს არ მოეშორებოდა მუ და ბიარამი

აგადმოყვს, ვცდილობდით როგორმე შეგვემსუბუქებინა მისი მდგომარეობა, მაგრამ აბა ისეთ სენთან რას ვავხდებოდით, რომელსაც სიბერე ჰქვია.

მე უკვე აღარ შემეძლო აქ დარჩენა; ჩემს უცხოურ პასპორტს ვადა გაუვიდა.

ჩემი გამგზავრების დღეს დილიდანვე მიმიხმო ზაურყანმა:

— ჩემო ძვირფასო შარახ, შეგიძლია დამწვიდებელი წახვიდე: ალბათ მოვრჩები... თუ არა და, რომ დავინახავ სააქაოს პირი აღარა მაქვს, აუღელვებლად შევხვდები სიკვდილს. მე შევხვდი აფხაზს, ნათესავს დედანიემის მხრიდან, იმ ხალხის შვილს, რომლის სხეულიდანაც წარმოშობილი ვარ და მოვასწარი შეამბნა ყველაფერი, რაც ვადავიტანე. შენ კი ბედნიერი ამბავი მომიტანე: მითხარი, რომ აფხაზეთი და აფხაზები თავისუფალნი არიან.

მოხუცმა ბირამს დაუძახა და რალაც ჩაუჩურჩულა. ბირამი წავიდა და სპილენძის ბუკითა და დიდი კავკასიური ხანჭლით დაბრუნდა. მოხუცს აცახცახებელი ხელებით ეჭირა ისინი და დიდხანს ათვალიერებდა.

— ძვირფასო შარახ, ვადაშენებულ უბიხებისაგან ესლა დარჩა. წაიდე ისინი აფხაზეთში! ბირამისათვის ისინი უტყვენი არიან: შენ კი ბევრ რამეს გიამბობენ. ვინ იცის, ჩემი სიკვდილის შემდეგ ვის ჩაუვარდებიან ხელში. შენი წყალობით კი მშობლიურ მიწას დაუბრუნდებიან.

მალლობა გადაეუხადე და საჩუქარი ჩამოვართვი. რა არ ვიღონე ზაურყანი ლოგინში რომ გამეჩერებინა, მაგრამ ყური არ მათხოვა და წამოდგა. თავისი ძველი ჩოხა-ახალუხი ჩაიცვა, ბოხობი დაიხურა, კვერთხი დაიკირა და ქიშკრამდე მიმაცილა. ვადამეხვია, ვადამკოცნა და ბედნიერი მგზავრობა მისურვა.

ბირამმა გზამდე მიმატანინა ბარგი. ნელა მივეუყვებოდით დაბლობს. უკან რომ მივიხედე, გორაკზე ძველი ციხე-სიმაგრის უკანასკნელი ნანგრევებით მღვარე ზაურყან ზოლავი დავინახე...

მერე აღარ მიმიხედავს. დაე, ასე ჩამრჩეს მესსიერებაში. წარსულის უკანასკნელ ამაყ ნანგრევად იხილავენ მას სხვებიც ჩემს წიგნში, რომელსაც უსათუოდ დავწერ ზაურყან ზოლავზე მისივე ნაამბობის მიხედვით.

ბოლოსიტყვაობა

ამ სიტყვებით მთავრდებოდა ახალგაზრდა ენათმეცნიერის შარახ ქვაძბას ხელნაწერი. მას არც სათათური ჰქონდა და არც თავებად იყო დაყოფილი. გამოსაცემად რომ ვავამზადე, მე თვითონ დავყავი თავებად და დევასათურე კიდეც. წაყითხულის შთაბეჭდილებით წიგნს „უკანასკნელი უბიხი“ გუწოდე.

1966—1973

თარგმნა თამარ ნიკუაძემ

ო შ ო რ ა

I

იმ ავბედითი დღის, ოცდაორი ივნისის წინა დამეს ჩვენს ოჯახში უჩვეულო მზიარულება იყო. ჩემმა ძმამ შალვამ ცოლი შეირთო და მშობლებმა დიდი ქორწილი გადაუხადეს.

ქორწილში მოწვეული გყავდა უამრავი სტუმარი, როგორც თბილისიდან, ისე სოფლიდან. გარდა მრავალრიცხოვანი ნათესაობისა და მახლობლებისა, აქ იყვნენ ჩემი თანაქურსელი მეგობრები უნივერსიტეტიდან, აგრეთვე შალვას ამხანაგები იურიდიულ ინსტიტუტიდან. ერთი სიტყვით, იმდენმა სტუმარმა მოიყარა თავი, აღარ ვიცოდით სად მოგვეთავსებინა. ოთახებში აღვიღო რომ არ იყო, სუფრა ეზოშიც ვაიშალა.

ასეთი დიდი ქორწილის გადახდა არ იყო შემთხვევითი ამბავი. ჩემს მშობლებს ექვსი შვილი ვყავდით — ოთხი ქალი და ორი ვაჟი. დები უფროსები იყვნენ. როგორც ჩემი მშობლები იტყობდნენ ხოლმე, ენატრებოდათ ვაჟი როგორც იქნა, გატყდა ბოლოს ნავსი და მეზუთე ჩემი ძმა შეეძინათ.

მათ სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა თურმე. ექვსი წლის შემდეგ, ბოლოს, მეც შევემატე მათ და სიხარულისაგან

სულ გადაირიყნენ მშობლები. მაგრამ შვილებში გამორჩეულად მაინც ჩემი ძმა უყვარდათ. ნანი-ნანატრ შვილს ეძახდნენ და აქი იმიტომაც ტრაბახობდა მამაჩემი:

— ისეთი ქორწილი უნდა გადაეფხადო, ჩემს ნათესაებში სამაგალითოდ დარჩესო. და აი, დადგა ეს ნანატრი დღეც. მამამ თამადად ჩემი ბიძაშვილი გიგუშა დააყენა: მოსწრებული სიტყვა-პასუხი გაქვს, შენზე უკეთესად სხვა ვერავინ ითამაშდება. შენ იცი და შენმა ვაჟაკობამო. მერე სუფრაზე შეკრებილ ხალხს გადახედა და ასე მიმართა:

— მე ყველა შვილი ერთნაირად მიყვარს, მაგრამ ბიჭი მაინც სხვა არის. ქალი ხოხობს ჰგავს, გაიზრდება და გაფრინდება, სხვის ბუდეში მოიკალათებს, სხვის ფუძეზე დაფუძნდება, სხვის ოჯახს გააზარებს, ბიჭი კი თავის მამა-პაპურ კერაზე რჩება და თავის გვარს აგრძელებსო. ზოდა, რა გასაკვირია, ბიჭი გამორჩეულად უყვარდეს მშობელსო. ამიტომ მე ვაფრთხილებ ყველას: დღეს ჩემი ნანი-ნანატრი შვილის — შალვას ქორწილია, ეს ქორწილი ერთ კვირას გაგრძელდება და ოჯახიდან ფეხი არავინ მოიცივალსო.

ამ სიტყვებს მექორწილეთა დაუსრულებელი მზიარულება მოჰყვა. მამაჩემის შექებით შეთამამებულმა გიგუშამ ხალ-

* ერთი თავი წიგნიდან „ოთხი წელი ჰემატხილში“.

ხი დააწყნარა, ლეინით სავსე ყანწი პიერში შეათამაშა და ნეფე-დედოფლის სადღეგრძელო ისეთი რიხით, თანაც ისეთი ლამაზი, მოზღენილი და იუმორით შეზავებული სიტყვებით შესვა, მთელმა მექორწილეებმა გაკვირვებით ერთმანეთს შეხედეს.

გიგუშა ბიძაშვილებში ყველაზე უფროსი იყო. ჩემზე ათი წლით დიდი მანც იქნებოდა. სოფელში ცხოვრობდა ცოლშვილით. კაი მუშაკაცის სახელი ჰქონდა გავარდნილი ოშორაში. მართალია უსწავლელი იყო, მაგრამ თავისი გლეხური ქუთით, სიტყვა-პასუხით და მოქცევით არავის ჩამოუვარდებოდა.

ჩვენ, ბიძაშვილებს, ყველაზე უფრო მეტად გიგუშა გვიყვარდა. ამას ჰქონდა თავისი მიზეზი. იგი მეტად კეთილი და სათნო გულის ადამიანი იყო. სულს არ დაიშურებდა ჩვენთვის. თბილისში სასწავლებლად გაუანტული ჩვენი ბიძაშვილობა როგორც კი კვირაობით ოშორაში მოვიყრიდით თავს, გიგუშა ცას ეწეოდა სიხარულით.

— თქვენ გენაცვალეთ ბიძაშვილებო, — შემოგვძახებდა დანახვისთანავე. მეც მეყოფა გლეხი რომ ვარ, აბა თქვენ იცით, როგორი ნასწავლები გამოხვალთო, — მერე თავისავით სათნო და კეთილ მარინეს მიუბრუნდებოდა და ეტყოდა: ახლა შენებურად დატრიალდი, სუფრა გააწყეო. შემოგვიკერებდა გარშემო, თვითონ შუაში ჩაგვიჯდებოდა და ისეთ სადღეგრძელოებს წამოიწყებდა, თანაც ისეთ სიმღერას შემოსძახებდა, ძალაუნებურად ქეიფის ხასიათზე ნოკიყვანდა.

მუშაობაში ხომ ბადალი არა ჰყავდა გიგუშას. მარტო ჩვენ კი არა, მთელს სოფელს უყვარდა.

აი, ასეთი იყო გიგუშა და ამიტომაც მამამ მას მიანდო თამადობა.

ლეინომ მალე ეშხზე მოიყვანა მექორწილენი. გიგუშამ მრავალკამიერი შემოსძახა და სუფრაც თან აიყოლა.

ეს მხიარულება დილაამდე არ შენელებულა ჩვენს ოჯახში.

ვინ იფიქრებდა მამინ, ზაფხულის იმ

ლამაზ დილით კაცობრიობის ისტორიაში ჯერ არნახული ომის შავი ღრუბელი ჩამოაწვებოდა ჩვენს ქვეყანას. მთა მთას დაეჯახებოდა, ბარი ბარს და წლების მანძილზე დიდი შრომითა და ბრძოლით დაწყობილი ცხოვრება ერთ წამს აიშლებოდა და აიწვეებოდა.

იმ დილით რადიომ ომის დაწყების ამბავი აუწყა მთელს ქვეყნიერებას. მისი ტალღა ჩვენს მხიარულ ოჯახშიც შემოიჭრა და მექორწილენი ფეხზე წამოყარა.

წამწარდა ლხინი, ჩაშხამდა ქორწილი. ვერც კი გავიგეთ გაფითრებული და გაოგნებული ხალხი როგორ გაიკრიფა სუფრიდან. გონზე რომ მოვედით, შინ მხოლოდ ოჯახის წევრები, გიგუშა თავისი მარინეთი და სოფლიდან ჩამოსული რამდენიმე სტუმარიდა დარჩენილიყო. იმათაც მალე აიკრიფეს გულდა-ნაბადი და იმავე დილით გაჰყვნენ ბორჯომის მატარებელს სოფელში.

დავრჩით მარტონი. რომ იტყვიან, მაჩემს დანა პირს არ უხსნიდა, ბოლთას არტყამდა და ღრმად ჩაფიქრებული ათას უსიამო ფიქრს მისცემოდა.

მან ყველაზე უკეთ იცოდა რას ნიშნავდა ომი. ბირველ მსოფლიო წარდენას პაპაჩემის ოჯახზეც გადავიყო. ხუთნი ძმანი იყვნენ ჩემი მამა-ბიძები და, გარდა უფროსისა, ოთხი ძმა მაშინვე გაეწვიათ ომში. ორი ბიძა ნიკო და იაგორი ტყვედ ჩაეარდნილიყვნენ და ომის დამთავრების რვა თუ ცხრა წლის შემდეგ დაუბრუნდნენ თვითონ ოჯახებს. მამა და ბიძაჩემი დათა კი, მართალია ტყვეობაში არ მოხვედრილან, მაგრამ ისე იყვნენ დაცხრილული ტყვეებით, რომ იარები სიკვდილამდე მოჰყვათ. ბრძოლებში თავის გამოჩენისათვის მამაჩემი წმინდა გიორგის ერთი ჯვრით იყო დაჯილდოებული, დათა კი ორი ჯვრით. ეს ჯვრები დღესაც ინახება ჩვენს ოჯახებში ძვირფას რელიქვიად.

ისინი ხშირად გვიყვებოდნენ ხოლმე ბავშვებს თავიანთ ბრძოლების ამბებს. განსაკუთრებით გვიყვარდა ნიკოს და იაგორის თავგადასავლის მოსმენა. ზამ-

თრის გრძელ ღამეებში შემოვეუსხდებოდით ხოლმე თბილ ბუხარს მთელი ჩვენი ბიძაშვილობა და შუალამემდე ვუსმენდით იმ ათასნაირი ხიფათით სავსე ცხოვრების ამბებს, გერმანიაში რომ გადახდენოდით ტყვეობის დროს.

ახლა კი, ჩვენ, მათ შვილებს უნდა გვებრძოლა ისევ გერმანელების წინააღმდეგ. ახლა ჩვენ უნდა დაგვეცვა სამშობლო იმ ვანდალებივსაგან, ამ ოცდახუთიოდე წლის წინათ ჩვენმა მამებმა და ბიძებმა რომ არ დაანებეს; ახლა ჩვენ უნდა გავკვევლო ის მძიმე, ათასნაირი ხიფათითა და განსაცდელით სავსე ცხოვრება, მათ რომ გაიარეს.

მამაჩემი იმასაც კარგად გრძნობდა რომ ის ომი მონაგონი იქნებოდა დღევანდელ ომთან და ამიტომაც არ უხსნიდა დანა პირს.

არც დედა იყო მამაზე ნაკლებ დღეში უაზროდ წრიალებდა სახლში, არ იცოდა რა გაეკეთებინა.

— ვაიმე შვილებო, ვაიმე შვილებო... — ვიშვიშებდა ერთთავად. ყველაზე მეტად უფრო ის აწუხებდა, რომ ჩემი ერთი და, ლილი სამხედრო მფრინავის ცოლი იყო და იმჟამად პოლონეთის საზღვართან, ქალაქ ლოვოში ცხოვრობდა.

— ვინ იცის როგორ უჭირს, დედა ენაცვალოს, ვინ იცის რა დღეშია!.. — არ ცბრებოდა იგი და წარმარა მუხლებზე ხელს ირტყამდა. მამა კი შუბლშეჭმუნხილი იდგა და ხმას არ იღებდა. როგორც იტყვიან, დანა პირს არ უხსნიდა.

ლილი დებში უმცროსი იყო. სიყვარულით ვაპყევა თომა კარგარეთელს, იმხანად პოლიტექნიკური ინსტიტუტის სტუდენტს, იგი ოცნებობდა მშენებელი ინჟინერი გამოსულიყო, მაგრამ სხვანაირად შეტრიალდა მისი ცხოვრების ბედი. პირველი კურსი არც კი დაესრულებინა, რომ სამხედრო საავიაციო სასწავლებელში წაიყვანეს და თავისი ოცნება ასეულ კილომეტრებით დაიწა უკან.

თომა მფრინავი გახდა. საავიაციო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ თან

წაიყვანა ლილი რუსეთში. ეტყობა, რომ ქალაქ ვოლსკში ცხოვრობდნენ. იქ შეეძინათ ქალ-ვაგი — ტატო და ეკა. 1939 წელს, როდესაც ფაშისტური გერმანია თავს დაესხა პოლონეთს, თომა თავისი ავიაციამანადგურებლით იბრძოდა დასავლეთ უკრაინის განთავისუფლებისათვის და ომის დამთავრების შემდეგ იქვე დაიღო ბინა, ქალაქ ლოვოში.

სამამულო ომის დაწყებისას ტატო ხუთი წლისა იყო, ეკა კი — სამისა. უკანასკნელად ომის წინა წელს მოინახულეს საქართველო. თომამ შეგებულეობა ჩვენთან გაატარა სოფელში ლილი კი ბავშვებით მთელ ზაფხულს დარჩა და შემოდგომით გაემგზავრა ლოვოში.

დედა არ უშვებდა ლილის. ვხვეწებოდა, მომავალ შემოდგომამდე ჩვენთან დარჩენილიყვენ.

— ხომ ხედავ ზამთარს როგორი პირი უჩანს, ბავშვები არ გაგიცივდნენ, ვინაა, თომა რომ ჩამოვა შეგებულეებით, მამინ წაყვიო.

არც მამას ეთმობოდა ისინი.

— რა მიგეჩქარებათ დასავლეთ უკრაინაში, არ მოგწყინდით? — ეუბნებოდა, პატარა ტატოსა და ეკას დაცილებას ძლიერ განიცდიდა.

შეეჩვია მამა ბავშვებს. განსაკუთრებით გვერდიდან არ იცილებდა ტატოს. არ ვიცო, იმიტომ რომ ბიჭი იყო, თუ მართლა თავის მსგავსებას ხედავდა მასში.

— აბა შეხედეთ, ხალხო, სულ მე მგავს, არა გჭერთ? შეხედეთ!

მამის ამ სიტყვებს შინაურების სიცილ-ხარხარი მოჰყვებოდა. ტატო არაფერშიც არ ჰგავდა პაპას. მამაჩემი ჩაფსკენილი, ჯმუხი, ძლიერი აღნაგობის კაცი იყო, ტატო კი თავისი მეტრისმეტრი სინაზით ვაზაფხულის ყვავილს ჰგავდა, თოვლში რომ იცის ხოლმე ამოსვლა.

— ტატო კი არა, ეკა უფრო ჩამოგვავს! — დაცინვით ეტყოდა ხოლმე დედა. პატარა ეკას ხვეულ თმებში წაგლეზბდა ხელს, გულში ჩაიკრავდა, მოფეერებოდა, მერე მიუბრუნდებოდა მამას და სერიოზულად ეტყოდა:

— აი, მეც ასეთი ზუკუჭი თმები მქონდა თურმე ბავშვობისას.

და იჩემებდნენ პაპა და ბებია შვილიშვილებს. მაგრამ როგორც ტატო არა ჰგავდა არაფრით მამაჩემს, ისე არც ეკა ჰგავდა დედაჩემს. ტატო მამის ასლი იყო, ეკა კი დედისა.

ერთი სიტყვით, ბავშვებიც ისე შეგვეჩვივნენ, რომ არც მათ ვეთმობოდით.

— როგორ უნდა გავძლო უამათოდო! — სწუხდა დედა.

— მომავალ ზაფხულამდე სული ზომ დამელია ამით ლოდინშიო, — კვრის უკრავდა მამაჩემი.

რამდენი ეხვეწნენ ლილის: ნუ წახვალ, მაგრამ მოგესხენებათ, სადაც ქმარი, იქაც ცოლიო. ველარ აღუდგნენ წინ მის სურვილს და შემოდგომის ერთ ქინქლიან, ცუდ საღამოს გავისტუმრეთ ისინი შორეულ უკრაინისაკენ.

რა იცოდნენ მამინ ჩემმა მშობლებმა, რომ ველარასოდეს ნახავდნენ თავიანთ შვილიშვილებს, თავიანთ პატარა ტატოს და ეკას, თავიანთ სიცოცხლის ყვეაილებს. თითქოს გული უკებდათ, მოსალოდნელ უბედურებას, აკი იმიტომაც ეხვეწებოდნენ. დარჩენას.

II

იმ დღით აღარც მე ვაჩერებულვარ შინ. რა გული მომითმენდა კარში არ გავსულიყავ და უნივერსიტეტისაკენ არ გამეფლო. მით უმეტეს, ერთი სავანი მქონდა დარჩენილი და იმ დღეს უნდა ჩამებარებინა.

მართალია უძინარი ვიყავ, მაგრამ ეს სულაც არ მიშლიდა ხელს. სამაგიეროდ ერთი წვეთი ღვინო არ დამილევიდა იმ დამეს. ღვინო ჭირის დღესავით მძულდა. ასეც რომ არ ყოფილიყო, სად მეცალა სუფრაზე დასაჯდომად. მთელ ღამეს უფროსებთან ერთად ფეხზე ვტრიალებდი და სუფრის თადარიგს ვიჭერდი. ვცდილობდით მამაჩემის ტრამახი ტრამახად არ დარჩენილიყო და ყველა კმაყოფილი გავგესტუმრებინა.

თერთმეტი საათი იქნებოდა, ქალაქში

რომ გამოვედი. არ ვიცი მე შეჩვეუნი და თუ ნამდვილად სე იყო, მთელი სამყარო სულ სხვანაირი გამოჩნდა ჩემს თვალში, ყველაფერს სხვა ელფერი დასდებოდა: ქალაქსაც, ქუჩებსაც, შენობებსაც. ზეცაც კი, ჩვენი ფირუზისფერი ზეცაც თითქოს დაღვრემილიყო, გამუქებულიყო, შუბლი შეეკრა, წარბები შეეკუმუნა და მოღუშული დაგვეყურებდა ზემოდან.

ამბობენ: ბუნებაც გრძნობსო როგორც დიდ სიზარულს, ისე დიდ უბედურებას.

ველარც აღამიანების სახეებზე ვკითხულობდი იმ მხიარულ განწყობილებას, დღემდე რომ სჩვეოდათ მათ. პირქუში გამხდარიყო ყველა: ქალიც და კაციც.

დიდიც და პატარაც. ყველა გაფაციცობით მიამიჯებდა, ყველას სადღაც მიეჩქარებოდა, ერთმანეთთან დასალაპარაკებლად თითქოს აღარ ეცალა არავის.

დარღვეულიყო ტრანსპორტის მოძრაობის რიტმიც. ტრამვაი და ტროლეიბუსები ახლა უფრო მომეტებული ხმაურით დაშლივიანდნენ ქუჩებში. მძღოლები გიყებოვით დააქროლებდნენ მანქანებს. რკინიგზის მთავარი სადგურიდან ახლა უფრო ხშირად გაისმოდა ორთქმავლების კივილი.

ფეხით ჩავათავე საბჭოს ქუჩა, სადგურის მოედანზე ტრამვაიზე დავეჭქი, გმირთა მოედანზე ჩამოვედი და ვარაზის ხევის საცალფეხო ბილკს დავადექი. ერთი სული მქონდა როდის მივიდოდი უნივერსიტეტში. ომამდე ხშირად ამ გზით დავდიოდით ხოლმე დიდუბეში და ნაძალდეგში მცხოვრები სტუდენტები, როცა ლექციებზე გვაგვიანდებოდა.

როგორც კი ავათავე ვარაზის ხევი, ჩემს წინ უჩვეულო სანახაობა გადაიშალა. უნივერსიტეტის წინ, ბაღში სახელდახელო მიტინგი მოეწყობო. მიტინგზე იმდენ სტუდენტობას მოეყარა თავი, რომ იტყვიან, ნემსი არ ჩავარდებოდა. ისე მომეჩვენა, თითქოს ყველა იქ იყო ჩემს გარდა.

ვინაწე, რატომ დავივიანე-მეთქი. ნაბიჯს მოუეჩქარე და თითქმის სიბილით

მივეხლოვდი მთავარ შესასვლელს. ახლა შევნიშნე, ზღვა სტუდენტებს შუა, ფილაქნის საფეხურებთან წითელმადუღადაფარებული მაგიდა იდგა. მაგიდის ჩასწვრივ, პროფესორ-მასწავლებლებს შუა, ტრიბუნაზე იდგა ქალბატონი მოსილი პროფესორი და სიტყვას ამბობდა.

სტუდენტების კედელი, როგორც იყო, დიდის გაჭირვებით გავარდევე და მივეხლოვდი ტრიბუნას. ახლა შევიცანი პროფესორი კორნელი კეკელიძე.

— ფაშისტური გერმანია სიკვდილით ემუქრება ჩვენს წმიდათა-წმიდა სამშობლოს, — ამბობდა ის დინჯად, გულში ჩაშვდომი ხმით, — ვინ უნდა აღუდგეს მტერს წინ, თუ არა თქვენი ვინ უნდა გაანადგუროს იგი, თუ არა თქვენი!

მერე ხელი მიდღობდა, შენობას შეავლო მზერა და განვრძობ:

— ვინ უნდა დაიცვას ეს წმიდა ტაძარი, თუ არა თქვენი..

კეკელიძის მზოლოდ ეს სიტყვები შეჩინა ჩემს მეხსიერებას. მას დიდხანს აღარც ულაპარაკია. მაშინვე დაამთავრა სიტყვა და ტრიბუნა ახლა სხვას დაუთმო.

პროფესორები რიგრიგობით აღიოდნენ ტრიბუნაზე, ასინი ლაპარაკობდნენ სულის შემძვრელი ხმით იმ საფრთხის შესახებ, რომელიც ემუქრებოდა ჩვენს ქვეყანას. მოგვიწოდებდნენ სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე გვებრძოლა ვერაგი მტრის წინააღმდეგ და გვეხსნა სამშობლო მიხაკისფერი ჭირისაგან.

სტუდენტთა მრავალათასიანი არმია სულგანაბული უსმენდა მათ გამოსვლებს. ყოველ ჩვენთაგანს შეგნებული გვექონდა ერთი რამ, უნდა გადაგვედო სწავლა გვერდით, უნდა ვამოვმშვიდობებოდით სტუდენტობის პედნეერ ხანას, ყველაზე საუკეთესო და ძვირფას ხანას აღმართის ცხოვრებაში. უნდა დაგვეხურა წიგნი, ჩაგვეცვა ჯარისკაცის ფარაჯა, კონსპექტის ნაცვლად შაშვანი დაგვეჭირა ხელში და წინ აღვდგომოდით ფაშისტს, პირისსხლიან ფაშისტს, რომელიც ცეცხლითა და მახვილით მოდიოდა ჩვენი სამშობლოს დასამონებლად.

აღარც გამხსენებია საგნის უმჯობესად ვის ეცალა ამისათვის. მიტინგი დამთავრდა თუ არა, მე და ჩემი ამხნაგები ვარაზის ზევის გადასახედზე დავსხედით და დავიწყეთ საუბარი, იმის თობაზე თუ როგორ მოვეცულოყავით.

უნივერსიტეტში ბევრი ამხანაგი მყავდა, მაგრამ ყველაზე უფრო ახლოს ლუტუ ბორისაშვილთან, თედო ვეშაგურთან, სარგის შერშიდინთან და კარლო კობახიძესთან ვმეგობრობდი. ჩვენი მეგობრობა არ იყო შემთხვევითი ნაძალადევი ერთ სკოლაში ვსწავლობდით და შემდეგ უნივერსიტეტშიც ერთად შევედით. ლუტუ და თედო იურიდიულ ფაკულტეტზე ჩაირიცხნენ. მე, სარგისი და კარლო — ფილოლოგიურზე.

ლუტუ მცხეთელი იყო თბილისში ბინა არ ჰქონდა და როგორც ადრე, საშუალო სკოლაში სწავლის დროს, ახლაც ლექციებზე მცხეთიდან დადიოდა.

მაღალი, წარმოსადგევი ბიჭი იყო ლუტუ. შეაგრემანს, შეათვალწარბას ისეთი მოხდენილი, ეშხიანი სახე ჰქონდა. ისეთი ღიმილი იცოდა, ქალიშვილების ყურადღებას გაცნობისთანავე იპყრობდა.

განსაკუთრებით გვხიზლავდა იგი თავისი სისპეტაკითა და გულკეთილობით, იშვიათი ხასიათით. ამხანაგებისადმი ერთგული დამოკიდებულებით, რასაც უნებურად ამეღავნებდა ჩვენს ყოველდღიურ დამოკიდებულებაში. ერთი დღე რომ არ გვენახა ბიჭებს, თვალში გვაკლდა.

ერთხელ მეგობრები მცხეთაში დაგვაპატიყა ლუტუმ. მისი ორსართულიანი ქვითკირის სახლი ზედ მტკვრის პირას იდგა, სვეტიცხოვლის ტაძრის წინ. ღია აივანიდან საუცხოოდ მოჩანდა მტკვრისა და არაგვის შესართავი და ვაღმა, მთაზე ატყორცნილი ჯვარი.

რა დავვაფიქრებს ლუტუს დედან, საკუთარ შეილებივით მიგვიღო ბიჭები; სამ დღეს დაფრჩით მათთან და იმ სამი დღის განმავლობაში ვაგვაოცა ამ ქალმა თავისი დედური გრძნობით, რომელსაც იჩენდა იგი ლუტუს მიმართ. რომელ დედან არ ეყვარს თავისი შვილი, მაგ-

რამ ეს სიყვარული სულ სხვა იყო. არც შეიძლება ითქვას, რომ ეს სხვაა იმისა, რაც გარდა არავინ დაჩვენოდა ამ ქვეყნად, ქმარი აღიღებულ არაგვი დახრჩობოდა ლუტუს დაბადებამდე ორა თვით აღრე და მთელი თავისი სიცოცხლე ბიჭის აღზრდისათვის შეელოა. შემდეგშიაც ხშირად ჩავდიოდით ხოლმე მცხეთაში მათთან და მისი საოცრად თბილი, სიკეთითა და სიყვარულით სავსე გული ლუტუსთან ერთად ჩვენც გვათბობდა და გვაშენებდა.

ზუსტად ლუტუსნაირი ტიპი იყო თედო ვეშაგური. როგორც ხასიათით, ისე გარეგნობით შუაზე გაჭრილი ვაშლივით ჰგავდა მას, მაგრამ ახოვნებით და შინაგანი სიძლიერით ლუტუს ბევრად აღემატებოდა.

ერთხელ, მარჯანიშვილის თეატრიდან გამოსვლისას, ქუჩაში ხელიდან ბიჭებს გადავეყარეთ და უმიზეზოდ ჩხუბი აგვიტეხეს.

თედომ გაგვაფრთხილა ხელი არავინ გაანძროთ, მე გავუმასპინძლდებიო. მართო ჩაუხტა მოჩხუბრებს და ისეთი დღე აყარა, ერთმანეთს ვედარ სცნობდნენ.

თედო მთიული იყო, ქსნის ხეობიდან. ხშირად გვატყუებდა ხოლმე თავის მშობლიურ ლარგვისში. ერთხელ სანადიროდ ყელის ტბაზე აგვიყვანა (აქედან იღებს სათავეს მდინარე ქსანი) და მთელი ცენტრალური კავკასიონი შემოგვატარა. ჩემს სიცოცხლეში არ დამაიფიქუნდა ის მოგზაურობა.

სარგისი და კარლო კი თბილისელები იყვნენ, თბილისში დაბადებულნი და გაზრდილნი. ორივე ჩემს ქუჩაზე ცხოვრობდა და თედოზე და ლუტუსზე უფრო აღრე მათ ვემეგობრობდი. ჩემსავით ისინიც ლიტერატურით იყვნენ გატაცებული, ერთმანეთს ვეჩიბრებოდით ლექსების წერაში და პოეზიის სიყვარულში. ეს სიყვარული შემდეგ უნივერსიტეტში შესვლისას უფრო ვაღვივდა, გაიფურჩქნა. ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაზე სამივემ ერთად დაუწერეთ იუმორისტული

პოემა და ერთ საღამოს ჩვენი კურსის სტუდენტებს წავეუთხეთ.

დიდი მოწონება და მიტყმა-მოთქმა გამოიწვია ამ პოემამ სტუდენტებში და პროფესორ-მასწავლებლებში, ისე გახმაურდა, მთელმა უნივერსიტეტმა გაიგო და ხელიდან ხელში გადადიოდა.

— ჰა ბიჭებო, როგორ მოვიტყუეთ ახლა? — თქვა თედომ მთიულური დიალექტით, როცა ვარაზის ხევის გადასახედზე, მწვანე კორღზე ჩამოვსხედით.

— განა ამაზე ფიქრია საქმრო? — თავისთვის ჩაიბურტყუნა ღრმად ჩაფიქრებულმა ლუტუსმა და სათითაოდ ყველა შეგვათვალიერა.

— ბარემ თქვი და გაათავე, რა შორიდან უვლი? — მოთმინება არ ეყო თედოს.

— ბიჭო, მტერი დაგვესხა თავზე, ამას რაღა ფიქრი უნდა?

— მაშ არ უნდა ფიქრი? — იხტიბარი არ გაიტეხა თედომ.

— როგორც გეტყობა, ჩემო თედო. შენ იქამდე იფიქრებ, სანამ გერმანელები კავკასიონს არ გადმოლაზავენ და ბომბს თავში არ ჩაგორახუნებენ.

ბიჭებს სიცილი აუტყდათ. თედოსაც გაეცინა კეთილი სიცილით.

— როგორც უნდა მოვიტყუეთ და, — განაგრძო ისევ ლუტუსმა, — ახლავ უნდა წავიღეთ სამხედრო კომისარიატში და ვთხოვოთ, დღესვე გაგვაგზავნონ ფრონტზე.

— აგაშენა ღმერთმა, სწორედ ეგ მინდოდა მეტყვა, — წამოიძახა თედომ.

— მაგრამ შენ ნუ აჩქარდები, დედა მაინც შეიბრაღე, ხმის გამცემი არავინ რჩება შინ.

— სამშობლოს დაცვა ყველა ღირსეული დედის უპირველესი მოვალეობაა, ჩემო თედო. ამ საქმეში არც დედაჩემი დაიხვეს უკან. წავიდეთ, რაღას ვუყურებთ, კიდევ ვიფიქროთ?

წამოვიშალენით.

— მაგრამ მე რომ თქვენს კომისარიატში არა ვარ აღრიცხვას! — დაუმატა ბოლოს დიმილით ლუტუსმა. მერე ისევ ხელი ჩაიქნია და განაგრძო, — არაფე-

რია! რა მნიშვნელობა აქვს აქ ვიქნები აღრიცხვაზე თუ მცხეთაში. სადაც თქვენ, იქაც მე!

ალარ დაგვიყოვნებია, სირბილით დავშვეით ვარაზის ხევზე და მაშინვე ლენინის რაიონის სამხედრო კომისარიატს მივაშურეთ.

კომისარიატი ჩოდრიშვილის ქუჩაზე, პლენანოვის სახელობის კინოთეატრის გვერდით, ერთსართულიან დაბალ შენობაში იყო მოთავსებული; ჭერ არ დავახლოებოდით ამ შენობას, რომ შორიდანვე შევნიშნეთ, კინოთეატრის წინ, ჩოდრიშვილის ქუჩა ხალხით იყო გაჰყვდილი. შიგნით რაღა იქნება-მეთქი, გავიფიქრე და ხალხი შევათვალაოერე. მრავალ ნაცნობს მოვკარი თვალი, მაგრამ ჩემდაუნებურად ისე ჩაუჯარე გვერდით, ყურადღება არ მიამიქცევია.

როგორც კი ფეხი შევდგი კომისარიატის ეზოში, გულზე შემომეყარა. გინახვთ სკანაყარი ფუტკარი? სწორედ ასეთი სურათი გადამეშალა თვალწინ. ამდენი ერთად თავშეყრილი ტალიკტალიკი ვაჟაკები ჩემს სიცოცხლეში არ მინახა. ამ ფართო, ვეებერთელა ეზოში ნემსი არ ჩავარდებოდა.

მათ თან წამოყოლოდათ ახლობლები, ზოგს ცოლი, ზოგს საცოლე, ზოგს შშობლები, ზოგს დები და ძმები.

იყო ერთი ფუსფუსი და ხმაური.

მუდამ მყუდრო სამუშაოს მიჩვეულ კომისარიატის მუშაეებს ამჯერად იმდენი თავსატეხი სამუშაო ვასჩენოდათ, რომ თავგზადაბნეულებმა ალარ იცოდნენ რა გაეკეთებინათ. გაფაციცებით დარბოდნენ დერეფნებში, ოთახიდან ოთახებში, ეძებდნენ საბუთებს, ამოწმებდნენ, აზუსტებდნენ, რეგისტრაცი-აში ატარებდნენ, ადგენდნენ სიებს. სიის მიხედვით მერე ჭკუფებად აწყობდნენ ბიკებს და პირდაპირ ნაწილებში ან განმანაწილებელ ბუნქტებში ისტუმრებდნენ.

მათ ერთი წუთითაც არ ეცალათ, ვინმესთვის ყური მიეპყროთ და პასუხი გაეცათ.

ჩვენ რამდენჯერმე ვცადეთ კომისარ-

თან შევსულიყავით, მაგრამ ვერ მოვახერხეთ. ბოლოს როგორც იყო, ვიხელთეთ მომენტში, თითქმის ძალის-ძალით შევადეთ კარი და ხუთივენი დავუკითხავად შევიქვითი მის კაბინეტში.

— ამხანაგო კომისარო, — მივმართე მე შესვლისთანავე, — ჩვენ, სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტებმა, გადავწყვიტეთ წავიდეთ ფრონტზე და ვიბრძოლოთ ჩვენი სამშობლოს მტრების წინააღმდეგ. გთხოვთ დღესვე დააკმაყოფილოთ ჩვენი თხოვნა.

კომისარი თავის საქმეებით იყო ვართული და ჩვენთვის არც შემოუხედავს. ბოლოს თვითონვე იგრძნო უხერხულობა, ქაღალდები გვერდზე გადასდო და როგორც იყო, გვადირსა პასუხი.

— რომელ რაიონში ცხოვრობთ?

— ლენინის რაიონში, ამხანაგო კომისარო!

— ხუთივე?

— დიახ, ხუთივე!

— აღრიცხვაზე ჩვენთან ხართ?

— დიახ, თქვენთან ვართ!

— ძალიან კარგი!.. წაბრძანდით სახლში და როცა გამოვიძახებთ, მაშინ მოდით!

— სახლში?!

— როცა გამოვიძახებთ?! — თითქმის ერთხმად წამოვიძახეთ ხუთივემ.

— დიახ, როცა გამოვიძახებთ!. მე მომწონს თქვენი ახალგაზრდული შემართება, მაგრამ თქვენს სურვილს ვერ დავაკმაყოფილებ. ჩვენ პირველ რიგში ვაგზავნით იმათ, ვინც ჭარში ნამსახურია და იცნობს ბრძოლის ტაქტიკას. თქვენ კი ცოტახანს მოგიხდებათ დაცდა.

— არაერთარ შემთხვევაში, ამხანაგო კომისარო. ჩვენ მტკიცედ მოვითხოვთ, ახლავე, დღესვე გადავზავნოთ ფრონტზე.

— თოფის ხელში დაქერას რა დიდი ცოდნა უნდა! — დაიბუხუნა თედომ.

— ნუ გვიშლით ხელს, — ხმას აუწია კომისარმა, — აბა შემოგვხედეთ რა დღეში ვართ. ჩვენ ისედაც თავგზა გვაქვს დაბნეული ამდენი მოძალებუდი საქმით,

მოგვეცით მუშაობის საშუალება. ხომ გითხარით, როცა დაგვეპირდებით, ჩვენ თვითონ გამოვიძახებთ!...

— არავითარ შემთხვევაში ჩვენ ვითხოვთ დღესვე გაგვაგზავნით ფრონტზე, ან ამ წუთას! — ხმა აღიმადლა ლტუმ.

კომისარი უხერხულად შეწრიალდა ადგილზე.

— მე მგონი თქვენ უფრო უნდა გამოვით, ვინემ სხვამ, — ტონს დაუწია ისევ კომისარმა, — ხომ გითხარით, მე მომწონს თქვენი ვაკეატური შემართება... ყოველი საბჭოთა ახალგაზრდა, რომელსაც სამშობლო უყვარს, ისევე მოიქცევა, როგორც ახლა თქვენ იქცევით, მაგრამ ომის ვითარება მოითხოვს სამშობლოს სადაც უფრო მეტად გამოადგებით, იქ წახვიდეთ. ისე რომ თქვენს სურვილზე არ არის დამოკიდებული.

— მაშ ვის სურვილზეა? — მაინც არ დაეხიებით უკან, რადგან დავრწმუნდით კომისარი სადღაც მართალი იყო.

— არავის სურვილზე არაა როგორც სჯობს, ისე უნდა მოვიქცეთ. ახლა თქვენი ფრონტზე გაგზავნა დანაშაული იქნება, რადგან საქმე თქვენს ფრონტზე გაგზავნას არ მოითხოვს. ფრონტი ვისაც ითხოვს, ჩვენც იმათ ვაგზავნით. ამიტომ ვთხოვთ წაბრძანდეთ შინ და როცა გამოვიძახებთ, მაშინ გამოცხადდეთ!

ჩვენ ერთმანეთს ცივად გადახედეთ. კომისარმა ეს სიტყვები ისეთი მტკიცე და დამაჯერებელი ხმით წარმოთქვა, რომ ხმა ჯღღარ ამოვიდეთ. ძალაუვნებურად დავმორჩილდით ბრძანებას და უხომდ დავტოვეთ კაბინეტი.

ეზოში ისევ ზიპშიმებდა ხალხი, ღელავდა, ბობოქრობდა. სახელდახელოდ დგებოდა ჭგუფები ორმოცი, ორმოცდაათი კაცის შემადგენლობით და დანიშნული მიმართულებით მიჰყავსათ. იყო ხმაური, ხევენა, კოცნა, გამომშვიდობების შეძახილები, ცრემლი...

უცბად ერთ მხარეს ჩოჩქოლი შეიქნა. ვიღაც ხანშიშესულ ქალს გულში ჩაეკრა შეილი და ხმამაღლა ქვითინებდა. ახლოს რომ მივედი, დედაჩემი შემ-

რჩა ხელში. ვაჟი კი, რა თქმაობისა, შეშინდა იყო. იქვე იდგა გამშრალი, შუბლშეკმუნხილი და პირქუშადტყუელი მამაჩემი, რომელიც ქანდაკებას უფრო ჰგავდა, ვიდრე ხორციელ ადამიანს.

შემდეგ ნაზისაც შევევლე თვალი. იგი მამაჩემს ამოფარებოდა, კეშანი გადაპკროდა მის ლამაზ სახეს, მთელი მისი არსება სასოწარკვეთილ სევდას შეებურო და ამ მოულოდნელი ამბისაგან ვეფთხებულს, თვალებიდან დაჰაღუპით ცრემლები ჩამოსდიოდა.

შემეცოდა ნაზი. მშობლები ხომ შემეცოდნენ და შემეცოდნენ, მაგრამ ნაზის ამ მდგომარეობაში დანახვამ სულ სხვანაირად იმოქმედა ჩემზე. ლამის მეც ავტირდი. ალბათ შინიდან ჩემი გამოსვლის შემდეგ თუ მიიღეს უწყება — ვეფთხობდი გულში და მიკვირდა, ასე უცბად რომ მიყავდათ შალვა.

შალვა კი სულ არაფერს იმწევდა, მხარულ ხასიათზე იყო. ასეთი მხიარული ჭერ არ მენახა შალვა. ისეთ შთაბეჭდილებას სტოვებდა, თითქმის ომში კი არ მიდიოდა, თავის საქორწილო სუფრას უნდა დაბრუნებოდა ამ ხალხით. მასტრობდა, ოხუნჯობდა, დედას ამშვიდებდა, ნაზის ულიმოდა. ხან მამაჩემს გადაუტრავდა გულის ვასამაგრებელ სიტყვას, უნდოდა გაეცინებინა, გაემხნეებინა, გულიდან ჭავრი გადაეყრევიებინა, მაგრამ პირქუშადტყუელ მამაჩემზე არაფერი არ მოქმედებდა. ისევ ისე იდგა ქანდაკებასავით, ხმის არ იღებდა.

კომისარიატის მუშაკმა, დაბალდაბალმა, ჩასუქებულმა კაპიტანმა, რომელსაც ხელში ერთმანეთზე დაწყობილი ქაღალდები ეჭირა, იმ ვასაგზავნთა ჭგუფის ხმა წაიკითხა, რომელსაც შალვა შედიოდა. კითხვას რომ შორჩა, ქაღალდებიანი ხელი მაღლა ასწია და მკაცრი ხმით დაიძახა:

— კმარა, შეწყვიტეთ მახლობლებთან საუბარი და მოეწყეთ ოთხრიგად!

ბიჭები უხალისოდ შეიშმუნენ, წამოავლეს ხელი თავიანთ მცირე ბარჯს და დაიწყეს ერთმანეთის გვერდით რიგში ჩადგომა.

შალვა ერთხელ კიდევ გადაეხვია დედას, მერე მამას მიუბრუნდა: რა დაგე-მართა, სახე ვახსენიო, უთხრა: მაგრამ მამას არც სახე ვაუხსენია, არც ვაუღიმიო, უსიტყვოდ გადაეხვია თავის ნანი-ნა-ნატრ შვილს, გადაკოცნა, მერე თვალე-ში ჩააქცქერდა, რაღაც უნდა ეთქვა, მა-გრამ ენა რომ ვერ დასძრა, შეტრიალდა და თავისთვის რაღაც ჩაიბურტყუნა.

სულ ბოლოს ნაზის გაუწოდა ხელი შალვამ. სითამამე არ ეყო გადახვეოდა. საოცრად მორცხვი იყო და, მით უმეტეს, ამდენ ხალხში როგორ ვაბედავდა.

სამაგიეროდ ნაზის აღმოაჩნდა ამ შე-მთხვევაში სითამამე. შალვას მივარდა, კისერზე ჩამოეკონწილა, თავი მკერდზე მიაყრდნო და ველარ შეიკავა მოზღვავე-ბული ცრემლები, აქვითინდა.

— თქვე დალოცვილებო, ღმერთი აღარა გწამთ? სად ვაგონილა შუა ქორ-წილიდან ნეფე ააყენონ და ოპში ვაგ-ზანონ, ერთი-ორი დღე მინც ვეცლი-ათ ე ვოგო და ბიჭი ერთმანეთის ცქერით დამტკბარიყვნენო — მწარედ დაიგმინა, ამ სურათის შემყურე მამამ და თვალე-ზე კურცხალი ჩამოევიდა. თან ჩუმიდ მოიწმინდა, არავინ დამინახოსო. ჩემს სიცოცხლეში პირველად ვნახე მამა აც-რემლებული.

შალვა არ მოელოდა აღზათ ამას არ ვიცი განშორების უკანასკნელმა წუთმა თუ ნაზის გულიდან მოხეთქილმა გრძნო-ბამ ეს მხიარული ვაჟაკი უცერად ისეთ ხასიათზე დააყენა, ისე შეიცვალა, რომ ვეღარ იცნობდით. შეგეცოდებოდათ. ნაზის მკლავებში მომწყვდეულს თვა-ლები უაზროდ გაშტერებოდა, სახე ვა-ფერმკრთალებოდა, სევდა კორეოდა, სიტყვის თქმას ვერ ახერხებდა.

იღვა გაოგნებული და ვინ იცის ამ დროს რა სევდას შეეპყრო მისი არსება.

კაპიტანმა ხელახლა ასწია ქალაღდე-ბიანი ხელი და ხმამაღლა დაიძახა — ყურადღებაო.

შემდეგ ისევ ხელახლა დაიწყო სიის მიხედვით ვგარების ამოკითხვა, რომ უკანასკნელად კიდევ დაეზუსტებინა,

ადგილზე იყო თუ არა ყველა. რაიმე ცნობა წმუნდა ადგილზე იყენენ, ბრძანა-სმენაზე დამდგარიყო ჩვეუდი.

შალვა სწორედ ამდროს გამოერკვა ფიჭრებიდან, გონზე მოვიდა, ნაზის მკ-ლავებისაგან, როგორც იყო, ვაითავი-სუფლა თავი და ოთხმწკრთად მოწყო-ბილ ჩვეუს უკან ამოუდგა.

ახლა შეენიშნე, თვალეში ცრემლით ჰქონდა სავსე.

— აბა, წავედით, ნაბიჯით იარ! — ვასცა განკარგულება კაპიტანმა და ჩვეუს წინ გაუძღვა.

- კარგად იყავით!.
- შტერს დედას ვუტირებთ!.
- სულ შალე დაგობრუნდებით!.
- შალე გადაგვხვევით!.

ვასისა ბიჭების შეძახილები. შალვა სულ ბოლოს მიამბიჯებდა მტეი-ცე ვაჟაკური ნაბიჯით, როგორც სჩე-ოდა საერთოდ სიარული. აღარ ეტყო-ბოდა მოწყენილობა. თავის ჩვეულ ხა-სიათზე დამდგარიყო, სიმხნევე მომა-ტებოდა. თავი ნახევრად ჩვენსკენ ჰქონ-და მობრუნებული, გვილიმოდა და თან ხელს გვიჩვენდა.

111

შალვა მომდევნო წელს ამთავრებდა მოსკოვის იურიდიული ინსტიტუტის თბილისის ფილიალს. იქ ვაიცნო პარვე-ლად ნაზი, ამავე ინსტიტუტის სტუდენ-ტი. ნაზიმ პირველ ნახვისთანავე მოხიბ-ლა შალვა თავისი მოხდენილი გარეგნო-ბით. ნაზისაც შეუყვარდა შალვა. და აბ, ერთ მშვენიერ დღეს მათ სამუდამო სიყ-ვარული შეფიცეს ერთმანეთს.

შალვა მეტისმეტად მორცხვი იყო, იმ-დენად მორცხვი, რომ ჩემიც კი ერთი-ბოდა.

მათ ხშირად ვხედავდი ხოლმე კინო-ში ან თეატრში. როგორც კი დამინახავ-და, სახეზე წამოწითლდებოდა, მორც-ხვად გაეღიმებოდა და ზურგს შემაქცევ-და. მე კარგად ვიციოდი ამის ბუნება და ყოველთვის ვარიდებდი თვალს. მა-გრამ არც ისეთი მიაპიტი იყო შალვა, არ ვაეგო, მე ვგრძნობდი თუ არა ყო-

ველივე ამას. მან კარგად იცოდა, რომ მე ყველაფერს მიხვედრილი ვიყავი, მაგრამ ამ საკითხზე ლაბარაკს ყოველთვის გაურბოდა.

ასე იარა ნაზისთან მთელი საში წელი. ბოლოს, როგორც იყო, დასძლია თავისი სიმორცხვე და სანამ სათქმელს მერტყოდა, ერთი სიტყვებზე გაათავა.

— ვაჟა, — მითხრა მან სიტყვების ყლაპვით, — მე რაღა ვითხრა, შენ ყველაფერი იცი... მინდა ნაზი შევიბოროტო ცოლად და იქნებ მამის ჩაწვეთო ყურში ამის შესახებ.

უნებურად გამეცინა.

— შენ რატომ არ გინდა უთხრა?

— კარგი ახლა, ვითომც არ იცოდე ჩემი ხასიათი! — ეს რომ თქვა, იმასაც გაეღიმა, მაგრამ ვაი ამ ღიმილს, ყურებაშივე გაწითლდა, კარში გაეარდა და მთელი ის დღე არ გამოჩენილა.

შინ გვიან დაბრუნდა. ოთახებში უაზროდ დაიწყო ბორიალი.

— მოდი აქ, შე ვირიშვილო, შენა, — დაიბუხუნა მამამ და თან უღვაშებში ჩაეცინა, — თუ ასეა საქმე, რატომ არაფერს არ ამბობდი? — მერე დედას მიუბრუნდა, თან მე შემომხედა და თქვა, — რა ვქნათ ახლა, როგორ მოვიქცეთ?

— შემოდგომისთვის აჯობებს! — თქვა დედამ.

— რა შემოდგომა, რის შემოდგომა, — ხელი აუქნია მამამ, — შემოდგომა რას მოგიტანს. ახლაც უნდა გადაეუხადოთ ქორწილი.

— რას ამბობ, ადამიანო?! — შეიცხადა დედამ.

— რას ვამბობ და რაც გესმის. შენ რომ არ გეჩქარება, ახლა მათ ჰკითხე...

— ხიზრიკობის დროს ქორწილი ვის გაუგია, ადამიანო!

— თუ არ გაგიგია, ახლა გაიგებ! შენ რომ სიყვარული არ გამოგიცდია, იმიტომაც სჭრი და კერავ ასე.

— შენ ხომ გამოგიცდია! — გამოაჯავრა დედამ.

— რომ გამოგიცდია, იმიტომაც გადადება არ შეიძლება, შემოდგომა არაფერს მოგიტანს. ახლა ამ საკითხზე დავას თა-

ვი დავანებოთ და გადავწყვიტოთ ქორწილი.

დედამ კიდევ იუარა, მაგრამ ბოლოს დაჰყვა მამის ნებას.

ნეტავი ან აღრე დაგვენიშნა ქორწილი ან სულ...

და განა ეს კი მოუტანდა შეღავათს შალვას ან ჩემს მშობლებს?

IV

კომისარიატიდან ძლივს მივიყვანეთ დედა სახლამდე, კენესოდა, ოხრავდა. მე და ნაზი ათასნაირი სიტყვებით ვანუგეშებდით მას. ვარწმუნებდით, რომ ომი ღიბხანს არ გაგრძელდებოდა, წითელი არმია მალე მოუღებდა ბოლოს მტერს, საღალატოთი შალვა ისევე უკან დაგვიბრუნდებოდა, მაგრამ ჩვენი ლაბარაკი მას არც ესმოდა, ტყვილებს ვერ უყუჩებდა.

გარდა იმისა, რომ დღეს უფროსი ვაჟი ააგლიჯეს გულიდან და ზვალ თუ ზეგ მეორე იდგა რიგში, ლილის ამბავი ყველაზე უფრო მეტად აწუხებდა. დედამ კარგად იცოდა, რომ ლეოვი — ეს ის ქალაქი იყო, რომლის თავზეც მტრის პირველი ცეცხლი უნდა დანთებულყო. რომელი ერთი ელონა ახლა, თვითონაც არ იცოდა.

— ვაიმე შეილებო, ვაიმე... — ვიშვიშებდა გზადაგზა და მკერდზე მჯიღს ირტყამდა. ნაზი გვერდიდან არ შორდებოდა მას.

— ყველაფერს ვიფიქრებდი, მაგრამ თუ ასე უცებ, ასე მოულოდნელად მომტაცებდნენ ჩემს ნანი-ნანატრ შვილს, ამას კი არა. წიწილასავით მომგლიჯეს გულიდან, ხალხო... ქორი რომ წიწილას მოიტაცებს ხოლმე, ისე მომტაცეს, დედა ენაცვალის... — ტიროდა ის და თვალებიდან ღაბა-ღუბით ჩამოსდიოდა ცრემლები.

— სიხმარში მგონია თავი... — ბურღულუნებდა მამა.

— დაწყნარდით, ნუ დეღავთ, ყველაფერი სიკეთით დამთავრდება ასე ამბობენ: ორ-სამ თვეზე მეტს ვერ გასტან-

სო ეს ომი, — ამშვიდებდა ნაზი.

— როგორ არ ვიღვლეო, — განაგრძობდა დედა, — არც კი დაგვაცადეს ქორწილი ჩაგვეტარებინა, ისე მოულოდნელად გააქანეს, საგზალიც ვერ გავატანეთ, დედა ენაცვალოს... აქ ამოდენა ხორავი ფუჭდება და ცარიელი გავისტუმრეთ..

— ჩემმა მზემ, სიხმარში მგონია თავი, ჰქუაზე აღარა ვარ... — ცვლავ ბოლმინად სცემდა ბოლთას მამა და ხან ერთსკამს წამოდებოდა, ხან მეორეს..

— ჰქუაზე როდის ყოფილხარ, ახლა იყო... სულ შენი ბრალია ყველაფერი, შენ რომ არ აგებინებინა ქორწილი, ასეც არ წაგვიდოდა საქმე. — მამაზე გადაქონდა ჯავრი დედას.

მამა კი ვაეკაცური დუმილით იტანდა დედის კენწვლას. იცოდა, რომ გული დედას ზამბარასავით ჰქონდა დაკვიპული და ბოლმა რომ არ დაეცალა, ალბათ გაუსკდებოდა. ამიტომაც პასუხს არ აძლევდა. მის სიტყვებზე საქორწინს მოიფხანდა და ოდნავ მოკუტუღული თვალით შემოშხედდა. ამით მაგრძობინებდა: მე რა შუაში ვარო.

ამ ყოფაში დავადამეთ ის დღე თავი აღარავის გვექონდა სახლი მიგველაგებინა. ისეც ისე იყო გაშლილი და აშარავებული სუფრა. დილით შევედქეთ საქმეს. მეზობლებიც დაგვეხმარენ და ოჯახი როგორც კი მოვიყვანეთ წესრიგში, მოულოდნელად ვიდაც უცხო კაცაც მოგვადგა კარზე. მან შალეს გამოტანებული ბარათი გადმოგვცა; გვეწერდა, რომ იწყებებოდა თბილისის გამანაწილებელ პუნქტში და გვენახა, ცოტაოდენი საქმელიც მიგვეტანა.

მაშინვე დატრიალდა დედა. მას ნაზიც მიეხმარა და ორი დიდი ჩანთა ხორავით გაავსეს.

მცირე ხნის შემდეგ მე და ნაზი თბილისის გამანაწილებელ პუნქტს მივადექით ძველ სამხედრო ფორმაში გამოწყობილი შალვა შესასვლელში დაგვხვდა. ეტყობა ჩვენ გველოდებოდა. რომ დაგვინახა, ისე გაეხარდა, თითქოს ორი დღე კი არა, ორი წელი არ ვენახეთ.

იგი გამხდარი მეჩვენა. სახე დასაწყისად ჰქონდა, თვალები მოთენთილი, რომ იტყვიან ამოღამებულნი. ფერიც დაკარგვოდა. ალბათ უძილობა აწუხებდა, თავისი მდგომარეობით გამოწვეული უძილობა მას ხომ ქორწილის დამესაც არ მოუხუჭავს ერთი წუთით თვალი.

ძველ, გახუნებულ და საღებავგადასულ ტანსაცმელში ისეთნაირად გამოიყურებოდა, სიმართლე გითხრათ, შემეცოდა. ნაზის ცრემლები მოადგა თვალებზე.

— დედა და მამა როგორ არიან, არ დამშვიდდნენ? — შემოგვძახა შორიდანვე.

— კარგად არიან, დაწყნარდნენ. წამოსვლა უნდოდათ, მაგრამ არ წამოვიყვანეთ.. ხელახლა აეშლებოდა დედას სატკივარი და სად გვექონდა მისი ვიშვიშის თავი, — ვუთხარი თ მისკლისთანავე.

— კარგი გქნიათ! მომიტანეთ საქმელი? — გკითხა და გაბერილ ჩანთებს დააქტერდა — ეს რამდენი წამოგიღიათ, ქორწილი აქ ხომ არ უნდა გადამიხადოთ? — თქვა და ნაძალადევად გაიღიმა.

— გადავიხადოთ მერე, ცოტა ამხანაგები გყავს? — ვუთხარი მე.

— რამდენიც გინდა! ამა შეხედე რა ტალიკ-ტალიკი ბიჭები არიან, უმეტესობა ქართველებია.. ღვინო ხომ არ დაგავიწყდათ?

— რატო დაგვაფიწყებებოდა, ღვინოც წამოვიღეთ და არაყიც.

— სიმართლე გითხრათ, არც ქორწილში და არც აქ ლუკმა არ გამოიდექია. — ეს სიტყვები ისეთნაირად თქვა, სახეზე ისეთნაირი გამომეტყველება მიიღო, გული დამეწვა. ნაზის ხელახლა აუწყლიანდა თვალის უბეები.

— რატომ მერე?

— რა ვიცი..

შალვამ ცვლავ ნაძალადევად გამოიღმა და მერე ნაზის მიუბრუნდა:

— როგორ ხარ, ნაზი... რა დავაშავეთ ღმერთის წინაშე, რომ ასე დაგვსაჯა, ქორწილიც კი არ დაგვაცალა.

ნაზის გული ამოუდუღდა.

— მაგრამ არაფერია, — განაგრძო შალვამ მცირე ფიქრის შემდეგ. — გული არ გაიტეხო, მტერს დაეპარეცხებთ, ჩამოვალ და მაშინ გადავიხადოთ გესმის, მაშინ გადავიხადოთ, უფრო დიდი ქორწილი...

მერე მე მომიბრუნდა, განზე გამიყვანა, მხარზე ხელი დამადო და ჩუმად მიბრუნდა:

— ხომ იცი, ომია! ომში ბევრი წავა, მაგრამ უკან ყველა ვერ დაბრუნდება. რა ვიცი, კაცი ვართ, იქნებ... უთხარი დედას და მამას, ჩემი მოფერება თუ მოენატრებათ, ნახის მოფერონ, არაფერი აწყენინონ... კი არაფერს აწყენინებენ, მაგრამ... მაინც, ყოველ შემთხვევისათვის ვამბობ...

შალვა ჩაფიქრდა, თვალები გაუშტერდა, მერე ასევე შემომხედდა და მიბრუნდა:

— შენც შალე წაგიყვანენ, ალბათ...

გუშინწინდელი ამბავი ვუამბე, თუ როგორ შევიჭურით ბიჭები კომისრის კაბინეტში და ფრონტზე წასვლა ვთხოვეთ.

— ნუ აჩქარდები, ცოდონი არიან მშობლები... მათი მდგომარეობაც ხომ უნდა გაითვალისწინო.

ახლა ნახის მიუბრუნდა.

— აბა შენ იცი, როგორ ამოუღებები დედასა და მამას მხარში. ჩვენი მაგიერობა ახლა შენ უნდა გასწიო, შენ უნდა იყო მათი ნუგეშისმცემელი...

შალვამ მხარზე ხელი დააყრდნო ქალს. ეტყობა მოფერება სურდა, მაგრამ ჩემი მოერიდა.

— ჩემო ნახი, მაინც რა ბედისანი ვყოფილვართ, არც შენ გქონია ოღბალი, არც მე. ან ცოტა ადრე დაწყებულყო ეს ვერანი ომი, ან გვიან. რაღა მაინც და მაინც ჩვენს ქორწილს დაემთხვა. ახლა შენი ფიქრი მიმყვება თან.

მორიგე მსაუბრის გავრძელების ნებართვა აღარ მოგვცა, გეყოფათო და შალვაც მოეშადა წასასვლელად.

— კარგად იყავით, ნულარ მომაკითხავთ აჟ, დღეს თუ ხვალ გავგვავზავნიან, არ ვიცი საით... ელოდეთ ჩემს წერილს...

შალვა ორივეს გადაგვეხედა და დაეპარა შორდით.

მეორე დღესაც მივადექით მე და ნახი ორთაქალის გამანაწილებელ პუნქტს ხორავით გატეხილი ჩანთებით, მაგრამ შალვა იქ აღარ დაგვეხვდა. გუშაგებმა გვითხრეს: წუხელ წაიყვანეს ბიჭები გაურკვეველი მიმართულებით.

რას ვიხამდით, ის ხორავი ისევე დავუტოვეთ გუშაგებს და იმდგომარეობაში უკან გამოვბრუნდით. დედას კი ვუთხარი, რომ ვნახეთ შალვა და საქმელი გადავეცი.

დედამ გაიხარა. ტყვილები მოეშვა და აღარ კენესოდა, მაგრამ გული მაინც მძიმედ ჰქონდა. შვილების ჯავრი მოსვენებას არ აძლევდა, არც დღე, არც ღამე.

ერთი კვირის შემდეგ ფოსტალიონმა ლილის წერილი მოგვიტანა. დედა ცას ეწვია სიხარულით, მაგრამ წუთიერი გამოდგა ეს სიხარული. წერილი ომის დაწყებამდე სამი-ოთხი დღით ადრე იყო გამოგზავნილი. ლილი ულოცავდა შალვას და ნახის გაბედნიერებას და გვეწერდა: ქორწილისთვის უნდა ჩამოვსულიყავით, საამისოდ მომზადებულნიც ვიყავით, მაგრამ თომა არ გამოუშვეს და ვეღარ ჩამოვედითო.

ბოლოს ვვთხოვდა: დაწვრილებით მიგვეწერა თუ როგორ ჩაიარა ქორწილმა.

დედა კვლავ ფიქრებს მიეცა

V

ომი თანდათან შედიოდა ძალაში. გერმანელები ვაფთრებით მოიწყედნენ წინ, ჩვენი სამშობლოს სიღრმისაკენ. რადიო ყოველ დილა-საღამოს გადმოსცემდა სინფორმაციო ცნობებს, რომელი ახალი დასახლებული პუნქტი, სოფელი თუ ქალაქი დასტოვეს ჩვენმა ჯარებმა. შემდეგ დიდი რუკებიც გამოაკრეს მოედნებსა და თავშესაყარ ადგილებზე. რუკებზე ფერადი ხაზით იყო აღნიშნული მტრის მიერ დაკავებული საბჭოთა ტერიტორია. ეს ხაზი ყოველდღიურად იცვლებოდა, დიდდებოდა,

ფართოვდებოდა და უკრაინის დედაქალაქისაკენ მოიწევდა.

სერიოზული საფრთხე ემუქრებოდა ჩვენი ქვეყანას, დიდი საფრთხე მტერი ძლიერი და ვერაფე აღმოჩნდა. არ ერიდებოდა არავითარ მსხვერპლს და ელვისებური დარტყმით უნდოდა მოკლედროში დაეჩოქებინა ჩვენი ქვეყანა.

ხალხი აზვირთდა, აზავთდა, ყალუხე დადგა. ისე როგორც მთელი ქვეყანა, ჩვენი დედაქალაქიც სამხედრო ყაიდაზე გარდაიქმნა. სამხედრო კომისარიატებს უფრო და უფრო მეტი ხალხი მიაწყდა. თბილისის სადგურიდან ქართველი მეომრების ეშელონები თითქმის ყოველდღიურად ვადიოდა ფრონტისაკენ. ვაკეისათვის შინ დარჩენა სამარცხვინო ამბად გადაიქცა.

მე და ჩემმა მეგობრებმა კიდევ რამდენჯერმე ჩავაკითხეთ სამხედრო კომისარიატს, მაგრამ კომისარი ყოველთვის უკან გვისტუმრებდა იმ იმედით, რომ მალე გამოვვიძახებდნენ, ამ „ვალეს“ კი არ ადგებოდა საშველი.

რამდენჯერმე უნივერსიტეტშიც შევიარე. ჩავაბარე დარჩენილი საგანი. მოვიყითხე ბიჭები. მრავალი მათგანი უკვე წასულიყო ფრონტზე. ჩემს წასვლას კი აღარ დაადგა საშველი.

შინ გული აღარ მიჩერდებოდა. სულ კომისარიატის სიახლოვეს ვტრიალებდი. ვეღარც სოფელში მივდიოდი. გაგიყებით მიყვარდა ჩემი მშობლიური ოშარა; რა გამაჩერებდა ამ გავანია სიცხეში აქ, ომი რომ არ დაწყებულყო. ლექციები დამთავრდებოდა თუ არა, მაშინვე ოშარაში მივბრუნდი. ახლა კი, გამოძახების მოლოდინში, თბილისიდან ფეხი ვეღარ გადამდგა.

— ვინ იცის, სულ გატიალდა იქაურობა, — კვნესოდა დედაჩემი დღენიადავ და თუმცა მთელი გულითა და სულით უნდოდა სოფელში წასვლა, არ მიდიოდა იმის გამო, რომ მეც დღე-ღამეზე ვიყოფი წისკაცვანი.

აღარ ეყო დედას მოთმინება, ცალკე 7. „მნათობა“ № 9.

ლილის ჯავრი ჰკლავდა, ცალკე მხოლოდ და ჩემი, ცალკე სოფლისა.

— ვენახი სულ გაგვიოხრდებო! — წამოიძახებდა უნებურად და მერე თვითონვე იტყუოდა:

— ოხრადაც დარჩენილა იქაურობა, ახლა ჩემი სადარდებელი შვილები არიანო.

ბოლოს მაინც ვერ მოუთმინა გულმა.

— ერთი-ორი დღით მაინც რომ წავსულიყავით კარგი იქნებოდა. უწყება თუ მოგვივა მამაშენი შეგატყობინებს, — მითხრა მორიდებით.

მამა რკინიგზელი იყო. მთელი თავისი დღე და მოსწრება ორთქლმავალ-ვაგონ-შემკეთებელ ქარხანაში მიუშაობდა. ყველა იცნობდა მას როგორც პატიოსან და ალალ მუშას. ამიტომაც უყვარდათ ქარხანაში.

დედა კი სოფელს დასტრიალებდა თავს, მარჯვე მამაკაცი ვერ აჯობებდა საქმეში. სანამ კოლმეურნეობაში შევიდოდი, მთელ მამულს დედა ამუშავებდა. ადრეულ ვაზაფხულზე რომ ჩაეზებოდა შრომაში, გვიან შემოდგომაზე მუხლს არ ჩაიხრიდა. მოხვნა, მოთესვა, დაფარცხვა, მკა, ლეწვა, ჭირნახულის დაბინავება, საქონლის, ვენახის, ფუტკრის, ფრინველისა და სხვათა მოვლა-პატრონობა და გაძლოლა — დედას მხრებზე გადადიოდა. ამას დაუმატეთ ისიც, რომ ექვს შვილს ზრდიდა.

გათენებისას რომ ადგებოდა ლოგინიდან, ცოტას წაიხმესგოდა, ერთ ჭიქა ჩვენებურ, ერთნახად არაყს დაყოლებდა, მერე ჯარასავით დატრიალდებოდა და შუალაქემდე არ შეეშვებოდა საქმეს.

მთელი მეურნეობა დედას აწვა კისერზე. მამა კვირა და უქმე დღეებში თუ იცლიდა სოფლისათვის.

ზამთრობით დედა მხოლოდ ორი-სამი თვით ჩამოდიოდა ჩვენთან, თბილისში, მაშინაც ვერა სძლებდა, გაქცევაზე იყო, თითებზე ითვლიდა დღეებს, როდის ჩათავდებოდა იანვარი. როგორც კი თებერვალი დადგებოდა და ხეში წყალი ჩადგებოდა, თოკით რომ დაგებათ, არ გაჩე-

რდებოდა. აიკრავდა გულა-ნაბადს და ჰაიდა, მირბოდა ოშარაში.

სოფელში დაბადებულს, სოფელში გაზრდილს და სოფლის საქმიანობაში ჩამწვარ ქალს, მიუხედავად იმ დიდი ჯავრისა, რომელიც შემოსწოლოდა მთელს მის არსებას, მაინც სოფლისაკენ გაუწია ახლაც გულმა. უარს როგორ ვეტყვოდი და გადავწყვიტეთ მეორე დღესვე გავმგზავრებულიყავით ოშარაში.

თბილისის ვაგზალი რაღაც უჩვეულო სანახაობას მოეცემა. ეს მუდამ მშვეიდი და წყნარი სადგური ახლა ისე გადატვირთულიყო მატარებლებით და მგზავრებით ისეთი ხმაურ-გნისას იდგა, ვეღარ იცნობდით.

უმრავლესობა სამხედრო ეშელონები იყო. ტანკებითა და სხვა საბრძოლო მანქანა-იარაღებით დატვირთულ შემადგენლობებს ზოგს ბაქოს მიმართულებით აედო გეზი, ზოგს ბათუმისაკენ.

ბაქანიც საესე იყო სხვადასხვა სახეობის ჯარისკაცებით, ოფიცრებით, სამოქალაქო მგზავრებით.

იყო ერთი ზორზოცი და ღრიანცელი, რომელსაც შიგადაშიგ ორთქლმავლების შემაზრუნენი კვილი, ელმავლების გაბმული ზეშული და ბუფერების ერთმანეთთან შეჯახების ყურის წამლები ხმაური უერთდებოდა და საომარი მდგომარეობის საშინელ სურათს ქმნიდა.

ძლივს გავარღვიეთ ხალხის ნაკადი და ჩიხში ჩამოყენებული გორის მატარებლის დია ვაგონში როგორც იყო ჩავსხედით (ომამდე დია ვაგონები ება ზოლმე გორისა და ბორჯომის მატარებლებს).

ახლა უფრო მთელი სიცხადით გავმოჩნდა ეშელონის ვაგონებებზე შეყენებული შორსმხროლელი ქვემეხები, ტანკები, სამოცდაათქვესმეტ მილიმეტრიანი ზარბაზნები, რომელთაც ლულები ზეცისკენ მიეშვირათ.

დედა გაოცებით შეჰყურებდა ირგვლივ ყველაფერს და ამ მრისხანე იარაღს თვალს არ ამორებდა. მას არასოდეს ენახა თბილისის სადგურზე ამდენი სამხედრო ეშელონი, ამდენი ჯარის-

კაცი, ასეთი იარაღი და ასეთი ვეგელი, ერთმანეთში აზედანდნენ. სი, რომელიც მძიმედ მოქმედებდა ადამიანის ფსიქიურ განწყობაზე.

დედა თავისებურად აღიქვამდა ყოველივე ამას. მან კარგად იცოდა, რომ ეს მომავდინებული იარაღი ჩვენი, საბჭოური იყო და დღეს თუ ხვალ მტერს მუსრს გაავლებდა. მაგრამ დედა იმასაც კარგად გრძნობდა, რომ ასეთი იარაღი მტერსაც ჰქონდა და მისი შვილების წინააღმდეგ უნდა გამოეყენებინა.

სახეზე დაეცქერდი. მარჯვეხა თვალთან ერთადერთი გამქვირვალე ცრემლი უბრწყინავდა. მივხვდი, ეს ცრემლი მისი დიდი სულიერი დამაბულობის გამოჩაყონი იყო, რომელიც ვერ დატეულიყო შიგნით და ქვედა ქუთუთოს წამწამს მარგალიტივით შეეხინვოდა.

უცხად ჩვენს წინ, ახლად განთავი-სუფლებულ ლიანდაგზე დასავლეთიდან მომავალი ეშელონი შემოქოთქოთდა ხმაურით და თან მოიტანა ფრონტზე მიმავალი ქართველი ვაჟკაცების გულში ჩამწვდომი მხედრული სიმღერის გუგუნე.

ეშელონმა სადგურის ხედი თანდათან დაფარა და ჩვენს წინ ჯარისკაცებით საესე ვაგონი ჩამოღდა.

ბიჭებმა სიმღერა შეწყვიტეს და ყველანი კარებს მოაწყდნენ.

— ბიჭო ვაჟა, გამარჯობა შენი! — ხმაშალა იყვირა ერთმა ჯარისკაცმა, რომელიც ყველაზე უკან იდგა და ფეხის ცერებზე აწეული ჩვენსკენ იყურებოდა.

დაეცქერდი. ჩემი ბიძაშვილი გიგუშა ვიცანი. უცხად თვალწინ წარმომიდგა შალვას ქორწილი. რა მზიარულად მიყავდა სუფრა დილამდე, სანამ ავადხსენებული ომის დაწყების ამბავი შემოიჭრებოდა ჩვენს ოჯახში. რამდენი იცეკვა, რამდენი იმღერა, რამდენი იხუმრა, დაწყებდა ხალხი სიცილით. ეს ვინ ყოფილაო, გაიძახოდნენ სტუმრები.

რას იფიქრებდა მაშინ ან გიგუშა, ან

ჩვენ, ასე უცხად შეიცვლებოდა ცხოვრება და ზუსტად ერთი თვის შემდეგ ასეთ ვითარებაში შევხვდებოდით ერთმანეთს.

ამ მოულოდნელი დანახვით აღტაცებული მა გიგუშამ კარებში ჩახერგილი ჭარისკაცები მხრით გამოარღვია, ბაქანზე ვადმონტა და ჩვენსკენ გამოექანა.

დღეამ მხოლოდ ახლა იცნო ივრ. სკამიდან წამოვარდა, ვაგონის ღია მოაჯირს გადაეყუდა და გიგუშაო, ისე ხმაშლიდა იყვირა, მთელმა ხალხმა ჩვენ დაგვიწყო მზერა.

გიგუშამ არც აცია, არც აცხელა. კიბიდან რომ ავიდო ვაგონში, ამის დროსადა მაქვსო, პირდაპირ შემოახტა ვაგონს, თვალის დანახვების უმალ მოაჯირს ვადმოველო და ჭერ დედა ჩაიკრა გულში, მერე მე.

— ხალხო, როგორა ხართ, — შემოგვძახა და სეტყუასავით დაგვაყარა კითხვები — ძია ალექსი როგორ არის, ლილის წერილი თუ მიიღეთ, ნაზი რას საქმიანობს, შეგეთვისათ თუ არა, შალვა ხომ არ წაუყვანიათ...

— შენ აქ საიდან გაჩნდი ბიჭო! — თითქმის ერთდროულად აღმოგვხდა მე და დედას.

— როგორ თუ საიდან. თვე ხდება, ჯარში ვარ. თქვენგან რომ წავედი სოფელში, მეორე დღესვე გამოვიყიეს. ჭერ ახლოს ვიყავით, ტაქტიკური მეცადინეობა ვავიარეთ, მერე შეგვიაარადეს და ახლა პირდაპირ ფრონტზე მივდივართ. შალვა როგორ არის, ხომ არ წაუწყვანიათ?

— წაიყვანეს. იმ დღესვე წაიყვანეს... — დამასწრო დედამ, თან ოხვრა ამოატანა ამ სიტყვებს გულიდან.

— ნუ სწუხარ, ძალუა ქეოვეან. დედას ვუტრებთ შტერს, ისეთი დღე ვაყაროთ, თქვენ რომ გავხარდებათ!

მერე მე შემომხედა და მითხრა:

— მიკვირს შენ არ გამოგძახებს!

— ალბათ რალაც დიდი საქმისათვის ვპირდება და იმიტომ, — უნებურად გაამეცინა ჩემს თავზე.

— ახლა საით გაგიწევიათ, ში?

— კი, ოშორაში მივდივართ!

— დამიკოცნეთ ჩვენები. სადგურზე რომ ჩამოვიარეთ, ჩვენებურებს მოკვარი თვალი და წერილი გადაეუფდე, შინ მიუტანეთ-მეთქი. რა ვიცოდი შეხვდებოდით, თორემ თქვენ გაატანდით...

გიგუშას კიდევ რალაც უნდა ეთქვა, მაგრამ სწორედ ამ დროს მატარებელმა შეჰკვივლა და ბუფერების ჭახანმა სათქმელი პირზე შეაყინა. ორთქლმავალმა მძიმედ დასძრა ვაგონები.

— მაგრად იყავით, ჩვენებს მოკითხვა გადაეცით, უთხარით ნუ იდარდებენ. არ დაავიწყდეს მარინეს: ამ ვაზაფხულზე ვაშლებშუა რომ მსხლის ნამყენები ჩავრგე, შემოდგომით ამოილოს და ღობის მზარეს ვადარგოს...

ეს რომ თქვა, ერთხელ კიდევ გადაგვიხვია, დაგვეკოცნა და როგორი სისწრაფითაც ამოხტა ვაგონზე, ისეთივე სისწრაფით ჩახტა დაბლა. სირბილით მიიჭრა დამარულ ვაგონთან, ზემოდან ბიჭებმა ხელები ჩამოუწოდეს და სწრაფად აიტაცეს მალა. მერე ჩვენსკენ შემობრუნდა, გაგვიცინა, ხელი დაგვიქნია და მოგვძახა:

— ბიჭებს კარგად მიმიხედონ!

თან სიმღერა შემოსძახა და ჭარისკაცებიც აიყოლია.

— რა დაუდგრომელი ბიჭია გიგუშა, გეგონება ფრონტზე კი არა, ქორწილში მიდისო... — თქვა დედამ და თავი გვერდზე მიაბრუნა. მივხედი, რატომ მიაბრუნა დედამ თავი. გიგუშაც დედას კალთაში აყო ვაზრდილი, ისე როგორც ჩვენ, ძალუაჩვენების კალთაში ვიზრდებოდით და მის ფრონტზე წასვლასაც ისევე განიცდიდა, როგორც საკუთარი შეილისა. ამიტომაც დაბა-ღუბით ჩამოსდიოდა ცრემლები და ცდილობდა ხალხისათვის არ ეჩვენებინა.

ემელონმა ქოთქოთითა და ხმაურით დატოვა თბილისის სადგური.

მალე ჩვენი მატარებელიც დაიძრა და

ერეკენული
ხელოვნება

ათსანირი უსიამოვნო ფიქრებში ჩა-
ძირულუბმა ვერც კი გავიგეთ, როგორ
გავცდით კასსს.

VI

ოშორა... ჩემი ლამაზი ოშორა, ჩე-
მი აკვანი.

აქ დავიბადე, აქ გავიზარდე, აქ გა-
ვახილე პირველად თვალი.

ოშორა ჩემი სულის ნაწილია და სა-
დაც არ უნდა წავიდე, ანდამატივით
მეწევა თავისკენ.

ოშორა თრიალეთის მთის იმ კალ-
თაზე მდებარეობს, სადაც თვედორე
მღვდელმა კლდეკარიდან შემოსულ,
შიდა ქართლისაყენ მომავალ ოსმალთ
ჯარს გზა დაუბნია.

აქედან შვის ამოსავალზე მშვენივრად
მოსჩანს ცხირეთის ნანგრევები, ქართ-
ლის მეფეთა რეზიდენცია, გიორგი
საკაძის კოშკი და სხერტის სახელწო-
ღებთ ცნობილი ის ქალა, სადაც დიდ-
მა მოურავმა მუსარი ვაავლო მტერს.

ამ ფერდობზევე აღმართულა ერთა-
წმინდის ტაძარი, რომელიც რაღაც სა-
სწაულებრავ ვადაურჩა დანგრევას,
ირანის მრისხანე შაჰაბასს და ხალხმა
მას სასწაულმოქმედი უწოდა.

მის ჩრდილოეთს კედლის კუთხეში
მარხია მოკვეთილი თავი წამებული პა-
ატასი — ზეარაკად რომ შეეწირა სა-
ქართველოს.

დასავლეთით, ერთი ზელის გაშლაზე
ზოდღით გაწოლილა ზედაველა, ასპა-
რები უთანასწორო ბრძოლისა, სადაც
1724 წელს ერთმანეთს შეასკდნენ ჩე-
ნი და ოსმალთ ჯარები. ამ სისხლის-
მღვრელ ომში მონაწილეობა მიიღო
ახალგაზრდა დავით გურამიშვილმა.

ზედაველადან მონაბერ ნიავს ახლაც
მოაქვს მოთქმითა და გოდებით აღსავ-
სე სიტყვები, მაშინ რომ აღმოხდა პო-
ეტ-მეომარს:

ვაიმე ამის სათქმელად
ენა გამოხდა მწყალტვეით,
ვერ იმართოდა ლაშქარი

ზედაველაზე დატვითო,
მათ ჩვენმა ჯარმა აკონა
პირველ მისვლაზე შატვეით,
შაგრამ ბოლოს კი დამარცხდა
შინათვე ნაღალტვეით.

ოშორას გვერდით მოუმღერის ზოგ-
ჯერ წყნარი, ზოგჯერ თავზებულაღებუ-
ლი, გიქმაყი თეძამი, რომელიც სათა-
ვეს იღებს ჰეკარებისა და თორის მთები-
დან, ჩამოუჭროლებს დედა-ციხეს,
რკონს, დრისს და თავექუდმოგლეჯილი
მიისწრაფვის მტკვართან შესაერთებ-
ლად.

მის კალბში ჰეკარებია ნადირობა
ვაბტანგ მეფეს. ერთხელ თურმე ნადი-
რობისას მეფე თეძამს აპყოლია თავი-
სი ამალით და სოფელ ზემო ხანდაკში
გოგებუდამვილებს სწევვია. მის ამა-
ლაში დავით გურამიშვილიც ყოფილა.

მეფეს წყალი მოსწყურებია. სანამ
მასპინძელი წყალს მიაწვდიდა, მეფეს
შეუნიშნავს დარბაზში დოს დღევაბ-
დნენ და წყლის მაგიერად დო დაუღე-
ვია.

დავით გურამიშვილს ექსპრომატად
ლექსი უთქვამს:

კარგისა მასპინძლისასა
მეფე ჩამოხტა ხანდაკსა,
აჩარას უჯადრისობდა,
ხან მაწონს სეამდა, ხან დოსა..

მე ვამაყობ ჩემი სოფლით, ჩემი
ოშორათი. ვამაყობ იმიტომ, რომ აქ,
ოშორის ველმინდვრებზე არა ერთხელ
გადაწყვეტილა საქართველოს ბედი.
აქ ყოველი გოჯი მიწა ვაყდენთილია
ჩემი სახელოვანი წინაპრების სისხლით.
აბა დაუგდე ყური: მათ თავდადებაზე,
იმ გარდასულ დროზე, დღესაც სევედი-
ანად ჰყვებიან ლეგენდებს ის ბებერი,
ბრძოლებში დაღლილი, ქონგურებმო-
რღვეული კოშკები და ციხეები, ყო-
ველ ნაბიჯზე რომ ვაფანტულან ირგ-
ვლივ.

დაიბ, ასეთია ჩემი სოფელი, ჩემი
ოშორა, ჩემი აკვანი... სადაც დავიბადე,
სადაც გავიზარდე, სადაც პირველად

გავახილო თვალი, პოეტის თქმისა არ იყოს, ვცანი ქვეყანა და თავი.

ახლაც ამ გრძნობით წამოვედი სოფელში. ფრონტზე წასვლის წინ გული როგორ მომიტმენდა ერთხელ კიდევ არ მენახა ჩემი გიჟმაჟი თეძამი: ერთხელ კიდევ არ შემივლო თვალი იმ ბებერი ციხე-კოშკებისათვის, იმ ვალაყენებისა და ტაძრებისათვის, ჩემი მამა-პაპის გმირობაზე და თავდადებაზე რომ მეტყველებენ.

VII

მატარებლიდან რომ გადმოვდგი ფეხი და იქაურობას გავხედე, ტანში ისეთმა ყრუანტელმა დამიარა, მეგონა ახლა დავიბადე-მეთქი.

მთელი არემარე მწვანეში იყო ჩაფლული, ქსილისისა და ვოსტების ვადმოსახედეზე ცხრათვალა მზე ვადმომდგარიყო და თქროსფერ ნათელში გაეხვია ქართლის ველებზე გაბნეული სოფლები.

ეტლი მსუბუქად მიგვაქროლებდა სუფთა ვზატყვილზე, სამხრეთის მიმართულებით. გზა დაბურული იყო ასწლიანი კაკლისა და თუთის ხეებით. ბაღებიდან შიგადაშიგ გამოანათებდა ჭერმისფერი კრამიტით ვადანურული ორსართულიანი ქვიტიკრის სახლები.

მიპქროდა ეტლი სამხრეთისაკენ და საითაც არ უნდა გავხედდათ, გზის აქეთა თუ იქეთა მხარეს, თვალს გტაცებდათ წალკოტად ქვეული საკოლმეურნეო თუ საკარმიდამო ბაღჩა-ბაღები, ვენახები. ბაღებიდან მორცხვად იჭყიტებოდნენ თიბათვის შეწათლებული ატმები, ვულაბი მსხლები, ჩაყვითლებული ხეჭეჭურები, თაფლივით ჩაშაქრული ლენკოტები, ბლები, ალუბლები... ხოლო მეორე მხრიდან გილიმოდათ წითელი თურაშაული, შაფრანი, კეხურა, ხანდაკურა, და რომელი ჯიშის ვაშლს ინატრებდით, აქ არ ყოფილიყო.

მსსმოიარობისაგან ხეებს ტოტები დაეხარათ და ისეთი შთაბეჭდილება

რჩებოდა, თითქოს საცაა ჩამოტყნევა და მიწაზე ზღართანს მოიღებო.

ჩვენს გარდა ეტლში კიდევ სამი მგზავრი იჭდა. შუახნის თმაშევერცხლილი ქალი და ორიც კაცი. ერთი ოთხმოც წლამდე იქნებოდა მიტანებული, მეორე უფრო ჭარმაგი ჩანდა.

მოხუცი ჩემს წინ იჭდა და თვალს არ მაშორებდა. თითქოს უყვირდა, ომში რომ არ ვიყავი წასული.

— ბარაქიანი წელი დაგვიდგა!.. — დაარღვია სიჩუმე ჭარმაგმა.

— ბარაქიანიო?! — ირიბად შეხედა მოხუციმა, — ოთხმოცის ვხდები და ასეთი მოსავალი არ მახსოვს. ამა ვახედეთ ამ ვაშლებს, როგორ მიჯაგნულა.

— შენ ვენახი ნახე, ფოთოლი არ უჩანს, ისე ასხია, — თქვა ისევ ჭარმაგმა.

— ახლა სიმინდსა და ხორბალს აღარ იკითხავთ? — ჩაერია საუბარში მეეტლეს. — სულ მკლავის სივრცე ტართ აყრია. ბურის ყანები ისეა აღლელებული, ცხენიანი კაცი დამალეება. მტკაველზე აქვს თავთავი. თუ ღროზე არ აიღეს, მოსავალი ჩაწეება და მერე ვეღარც კომბაინი უშველის, ვეღარც ნამგალი.

— ასე იცის წვიმიანმა ვახაფხულმა, — თქვა ისევ ჭარმაგმა.

— ძველი ხალხისაგან გამოვიონია ომში იცისო ასეთი დიდი მოსავალი, — აღაბარაყდა თმაშევერცხლილი ქალიც. მოხუცი ჭარმაგს მიუბრუნდა: — ახლა რომ თქვი, მოსავალი დროზე თუ არ აიღეს, ჩაწეებაო...

— მე კი არა, მეეტლემ თქვა... — სიტყვა შეაწყვეტინა ჭარმაგმა.

— შენა თქვი, თუ მეეტლემ, სულერთია. მაგრამ ვინც მოსავალი უნდა აიღოს, ისინი ფრონტზე მიჰყავთ ჩვენისთანა დაჯანდაგებულებმა რა უნდა ვავაყოთო.

— შენ ეგა თქვი, და!.. — დაეთანხმა ჭარმაგი.

— სამი ვაგი მყავს, — ვანაგრძო მოხუციმა, — სამივენი წამართვეს. ისინი რომ მხარი-მხარს აუბამდნენ და ნამ-

გლებს ააწკრივებდნენ, იმათ ყურებას არაფერი სჯობდა. რამდენი კიდეც სხვა წაიყვანეს. სოფლები განახვევდა. რომელი ერთი უნდა იდარდოს კაცმა, აღარ ვიცი.

— ჩემს დღეში ყოფილხარ, შენცა. — ამოთქვა ისევ ჭარბაგმა, — ორი ბიჭი ამას წინათ გავისტუმრე ომში, შინ ერთიღა დამარჩა. იმასაც აღბათ მალე წაიყვანენ!

— არც მე ვარ თქვენზე, ნაკლებ დღეში, — ამოიყენესა ჭადარამოსილმა ქალმა, თვალუბზე მომდგარი ცრემლი ცხვირსახოცით მოიწმინდა და განაგრძო — ჩემი ძმა კი ომის მეორე დღესვე გააქანეს ფრონტზე. ნეტავ თუ დარჩა ისეთი ოჯახი, რომელსაც ეს დარდი არ აწუხებდეს! — ეს რომ თქვა ქალმა, თან დედას გადახედა. აღბათ მისგან უნდოდა მიეღო პასუხი.

დედა დადუმებული იჯდა, ხმას არ იღებდა. აღარ უნდოდა ამ საკითხზე ლაპარაკი.

— ჩვენ კიდეც რა გვიშავს, — განაგრძო ისევ თმაშევერცხილმა ქალმა, შიოლას თუ იცნობთ, ომორეღ შიოლას?

— იმას ვინ არ იცნობს! — ერთხმად წამოიძახეს ბერიკაცებმა.

— ხოდა, ექვსი ბიჭი ჰყავდა, ექვსივე წაუყვანიათ!.. — დედამ მხოლოდ ახლა ასწია თავი. ჭერ მე შემომხედა, მერე ქალს მიუბრუნდა.

— სადაური ბრძანდებით?

— ატენელი ვარ, ხანდაკში გამოთხოვილი.

— მართალია ეგ ამბავი?

— მართალია. შიოლას ერთი ქალიშვილი ჩემი მეზობელია და იმისგან ვიცი.

— საწყალი შიოლა... — ღრმად ამოიხრა დედამ.

შიოლა ჩვენი მეზობელი იყო. მისი უმცროსი ბიჭი დათიკო და მე ამხანაგები ვიყავით. ერთად ვსწავლობდით ოშორის ოთხწლიან სასწავლებელში, ერთ მერსზე ვისხედით. მე რომ თბილისში წამიყვანეს მშობლებმა სწავლის

გასაგრძელებლად. დათიკომ კვლავ სოფლის საშუალო სკოლაში განაგრძო სწავლა. მერე თბილისის პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში ჩაერთო, სადაც მისი ორი ძმა — ვაზო და ზაქრო სწავლობდნენ. უფროსი ძმები კი სოფელში ცხოვრობდნენ და კოლმეურნობაში მუშაობდნენ.

ბიჭების გარდა, შიოლას და ტასოს კიდეც ოთხი ქალი ჰყავდათ. ერთი ოშორაში იყო გათხოვილი, სამიც მეზობელ სოფლებში. სიმეტიეც კარგი ვაჟკაცები იყვნენ. ისინი რომ ერთად შეიყრებოდნენ შიოლას ოჯახში და სუფრას შემოუხსნებოდნენ, მათი სიმღერის გუგუნით ჭერი მაღლა აიწეოდა და კედლები განზე გაიწეოდა. მუშაობაში ხომ ბადალი არა ჰყავდათ. მათ ნახვას არაფერი სჯობდა. ბედნიერად სთვლიდნენ შიოლას ოჯახს სოფელში და ყველა პატივისცემით იხსენიებდა.

საუბარში ნელ-ნელა ჩათავდა საკოლმეურნეო თუ საკარმიდამო ბაღები და ჩვენს წინ პურის ყანების ზღვა გადაიშალა. გოსტიბის ვადმოსახედეზე ვადმომდგარი მზე ბლუჯა-ბლუჯა სხივებს პირდაპირ ამ მიწისორს აფრქვევდა და სიმწიფისაგან თავდახრილ, გაფიცებულ ყანას ოქროსფრად აელვარებდა.

ნიავის წამოჭროლებაზე ყანა ზოგჯერ წელში გასწორდებოდა, თავთავებს შეარხვედა. ტალღებივით აიჭორებოდა და ზღვასავით დაიწყებდა დღევას.

ყანებიდან ისმოდა ჩასუქებული ქედებისა და მტრედების განუწყვეტელი ლულუნი, დედამწყურების „ქვით-კიროს“ ძახილი, ფრინველთა ყრიაშული, რომლებიც ეტლისა თუ მანქანის ჩაჭროლებზე დაფეთებულნი აიშლებოდნენ გზის ნაპირებიდან, თავზე შხუილით გადაგვიქროლებდნენ და ისევ მალე ჩაეშვებოდნენ ყანაში.

წუთით ჭადრების რიგმა დაფარა მიწის ზედი და როცა ეტლმა ეს რიგიც ჩათავა, ახლა უფრო მთელი სილამაზით გამოჩნდა ტრიალი მიწისორი. მიწის დარღობის დასასრულ, შეფერვებაზე, პატარაძლივით გამობრწყინდა ჭადრების

სიმწვანეში ჩამჯდარი ოზორა, მადლო-
ბზე წამომდგარი წმინდა გიორგის თეთ-
რი ეკლესიით, რომელსაც გვერდით
თეძამი მოკუთამაშებდა, მისა თეთრი
ქვებით მოჭედლილი ხეობა მწვანე ფონ-
ზე ზოლივით გასდევდა მთელ ამ მინ-
დორს და საღაღაც თრიალეთის მთების
ხვეულებში უჩინარდებოდა.

მინდვრის დასასრულს, შეფერდების
ძირში კოლმეურნეები გაშლილიყვნენ
და მკა გაეჩაღებინათ.

— მოსავლის აღება უკვე დაუწყე-
ათ ოზორელებს! — გაკვირვებით წა-
მოიძახა მეეტლემ, — დილას რომ ჩა-
მოვიარე, ბაიბური არ ისმოდა.

ყველამ იქით მიიპყრო მხერა.

— ქალებს დარჩენილი ბურთი და
მოედანი! — შეუბანა ჰარმაგმა, — ნა-
ხევარზე მეტი ისინი არიან.

— იმ ნახევარსაც რომ წაიყვანენ,
მაშინ ნახეთ! — თქვა ისევ მეეტლემ.

— აფსუს ბიჭებო... — ამოიკენესა
ისევ თმაშევერცხლილმა ქალმა, თან
დაუმატა, — ნეტა როდის მოეღება
ბოლოს ამ ომს.

მაღე კოლმეურნეებს გაეუსწორდით
და გვერდით გაეუარეთ. უპრავლესო-
ბა მართლაც ქალები იყვნენ. სკოლის
მოსწავლეებიც გამოეყვანათ დასახმა-
რებლად. კაცებს ნამგლები ეჭირათ
ხელში და მკიდნენ. ქალები ძნებსა
კრავდნენ, მოსწავლეებს კა შეკრული
ძნები ერთ ადგილას მიჰქონდ-თ და ურ-
მეულებად სდგამდნენ.

იყო ერთი ფუსფუსი და გაწამაწია.

ქალებს შორის თვალი მოკვარი მარი-
ნეს, გიგუშას მეუღლეს, ულოს ერთი
წვერისათვის ფეხი დაებჯინა, მეორე
ხელში ეჭირა და ისე ოსტატურად
გრებდა, გაგვიკვირდებოდათ.

მარინეს არც სხვა ქალები ჩამორჩე-
ბოდნენ. ვინ ულოს გრებდა, ვინ ძნას
კრავდა, ვინ ფოცხავდა. ზოგიერთ
ქალს ნამგალიც კი აედო ხელში და მა-
მაკაცს გვერდში უდგა, ერთად გაჰქონ-
დათ ლელა.

— ყოჩად ქალებო, ყოჩად! — აღ-

ტაცებით ამოიძახა თმაშევერცხლი-
მა ქალმა და დედას გადახედა.

— აბა შეხედე, როგორ შრომობენ!

დედა ხმას არ იღებდა. ფართოდ გა-
ხელილი თვალებით მისჩერებოდა შრო-
მის ფერხულში ჩაბმულ თანასოფლე-
ლებს. ვამჩნევდი სწუხნა, რადგან თვი-
თონ არ მონაწილეობდა ამ ფერხულ-
ში, გვერდში არ ედგა მათ.

— ესეც შენი ოზორა! — წამოიძახა
მეეტლემ, როცა ეტლმა გორაკი აათა-
ვა.

— აი, იქ გააჩერეთ! — უთხრა დედამ
მეეტლეს და იმ ვიწრო ორღობეზე მი-
უთითა. რომელიც ჩვენი უბნისაყენ მო-
კლეზე სჭრიდა გზას. თანაც ჩვენი ვენა-
ხის თავზე ვადიოდა.

— სწორი გზით უნდა წაესულიყა-
ვით, ის ბალ-ვენახები მორწყული იქნე-
ბა და ტალახში ამოვითხვრებით, —
ვეუთხარი დედას.

— არ იქნება მორწყული. სანამ შინ
მივალთ, ბარემ ვენახიც დავათვალიე-
როთ!.. — თვეზე მეტია არ მიგვიხე-
დავს! — ნაღვლიანად თქვა მან.

ეტლიდან გადმოვედით. მეეტლეს მა-
დლობა გადაეუხადეთ, მგზავრებს და-
ვემშვიდობეთ და ორღობეს გავეყვით.

ვენახები მართლაც მორწყული აღმო-
ჩნდა. წყალს ორღობეში გამოეყონა
და გუბეები დამდგარიყო... დედა ისე
თავისუფლად და თამამად მიიბიჯებდა,
თითქოს ასფალტი გებულიყოს. მისთ-
თვის ახლა არც გუბეები არსებობდა,
არც ტალახი, ერთი სული ჰქონდა, რო-
დის შევიდოდა ვენახში.

ორღობეში ხანშიშესული კაცი გამო-
ჩნდა. ხელში ნამგალი ეჭირა და ჩვენ-
სკენ მოდიოდა. დაეცქერდი, შიოლა
ვიცანი. შარშანდელს აქეთ აღარ მენა-
ხა მოხუცი და შეცვლილი მეჩვენა, წე-
ლში მოხრილიყო.

— გამარჯობა, ძია შიოლა! — მივე-
სალმე ახლოს მოსვლისას და ხელი გა-
ვეუწოდე.

შიოლა დამაცქერდა, ეტყობა უცბად
ვერ მიცნო.

— ღმერთმა გაგიმარჯოს, შვილო, ვა-

ქა არა ხარ? ეს თხერი, ამ ბოლო დროს თვალთ დამაკლდა და თუ ახლოს არა, შორიდან ვეღარ ვცნობ კაცსა. ეს ქალი ქეთევანია?

— ქეთევანი ვარ, შიოლა, ქეთევანი!.. როგორ ხართ, ბიჭები როგორ არიან?

— როგორ ვიქნებით... — მხრები აიწურა შიოლამ, — კაცს რომ ექვსი ვაჟი ეყოლება და ექვსივეს თმში, წაიყვანეს, ის კაცი როგორ იქნება?

— მერე და ექვსივე წაიყვანეს?!

— მაშა, ექვსივე წაიყვანეს! სიძეებიც წამართვეს, თორემა...

— სიძეებიც?

— მაშა, ოთხივენი, ახლა მე უნდა ვიზრუნო იმით ცოლშვილზეც და ჩემი ბიჭების ცოლშვილზეც.

— რას მეუბნები... შე საწყალო, შენა... — დედას სახე მოედუნა.

— ალექსი როგორ არის? — იკითხა შიოლამ.

— არა უშავს, რაც შალვა წაიყვანეს, დადარდიანდა. ჭორწილი არ აცალეს იმ საწყალო ბიჭსა, სუფრიდან ააყენეს და წაიყვანეს.

— სუფრიდან რაღა იყო, ერთი თვე მაინც დაეცლიათ.

— თვეს ვინა ჩივის...

— ეე... რა ვიცი... — ამოიოხრა შიოლამ და მერე მე მომიბრუნდა, — ნასწავლი კაცი ხარ და გეცოდინება, დიდხანს გასტანს ეს ომი?

— შემოდგომამდე დამთავრდებაო, ძია შიოლ. ყოველ შემთხვევაში ამ წელს არ ვადასცილდება — ვანუგეშე მოხუცი.

— შენს პირს შეჭარი, შეილო. ნეტავი მშვიდობიანად დაგვიბრუნდებოდნენ ი ბიჭები და როგორმე ვაეუძლებდი ჩემი შვილიშვილების შენახვასა. — თქვა შიოლამ და გზა განაგრძო.

— საცოდავი... — ამოიკენესა დედამ.

საუბარში ნელ-ნელა მოვიტოვეთ უკან ტალახიანი ორღობე და მშრალზე გავედით, მალე თემის პირას ჩვენს ენახსაც მივადექით.

ვენახს სამი მხრიდან მაყვლისა და ასკილის ცოცხალი ღობე ჰქონდა შემოვლებული. ღობის გაყოლებაზე ბუნებრივად იყო ამოსული ალუბლის, თუთის, კანჭურის, ქლიავის, შინდის, ტყემლის, ფშატის, ღოღნაშოსა და სხვათა ხეები და ისეთ შეუვალ ზღუდეს ქმნიდნენ, უბატონოდ ჩიტიც ვერ შეფრინდებოდა შიგ.

გარდა იმისა, რომ ეს ზეხილი ღობეს ამაგრებდა და იცავდა ვენახს ქარისაგან, უმირავ ნაყოფს გვაძლევდა და მთელი ზაფხულის განმავლობაში ხილი თავზე საყრელი გვქონდა. ზამთრისათვის კერკსა და ჩირსაც აკეთებდა დედაჩემი.

უწინ, სანამ საჯარმიდამო ნაკეთების ნორმები დადგინდებოდა და კუთვნილ თხუთმეტ მესაედს დაგვიტოვებდნენ, ვენახი და ბაღი ერთად გვქონდა. ერთ მხარეს ვაზი იყო ჩაყრილი, მეორე მხარეს ზეხილი. რომელი ჯიშის ვაშლს ინატრებდით, აქ არ მდგარიყო: ზაფხულის გინდოდათ, შემოდგომის თუ ზამთრის: ტყბილ შეჭარ-ვაშლას ქაშა კალოს ვაშლი სცელიდა, კალოს ვაშლს — კიტრა ვაშლი, კიტრა ვაშლს — მსხვილი ბორა ვაშლი, ბორა ვაშლს — შაფრანი; შემდეგ მოყვებოდა შემოდგომის ანტონოვკა, ბანანი, თურამაული, ბოლოს ზამთრის ბროდსკი, ხანდაკურა, კეხურა, გოგიაანთ კრინკა და ვინ მოსთვლის რა ჯიშის ვაშლი არ იდგა აქ.

ასევე იყო შერჩეული მსხლის ჯიშებიც; ჯერ თიბათვის მსხალი შემოვიღოდა, მერე კალოს მსხალი, შემდეგ სანთელივით ჩაყვითლებული გულაბი, წყლიანი ზეჭეჭური, ალექსანდროული და ბოლოს ზამთრის მსხლები მოყვებოდა.

ნულარ იკითხავთ ატმებს, საერთოდ ხილი და განსაკუთრებით კი ისეთი გემრიელი ატამი, როგორიც ჩვენს დამლოცვილ ქართლში იცის, არა მგონია ქვეყნად სადმე იყოს. თიბათვიდან რომ დაიწყებდა მწიფობას, გვიან შემოდგომამდე არ მორჩებოდა. თვითეულ ხის ნაყოფს თავისი საკუთარი გემო და სურნელი ჰქონდა და სულ განსხვავ-

დებოდა მეორისაგან. ზაფხულის მთვარის ღამეებში გათენებამდე ისხდნენ ხოლმე ქალები და ჩირაღდნენ ატამს, რომ მათ შვილებს ზამთრის საზრდო ჰქონოდათ.

ახლა აიღეთ ბლები და ალუბლები. მაისის ბალი რომ წითლად ღვივილს დაიწყებდა, ნაზამთრალი შოშიები ბუზებივით ეხეოდნენ. არც ბავშვები ვიყავით შოშიებზე და ბელურებზე ნაკლები. რაც ფრინველებს გადაურჩებოდათ, იმას ჩვენა ვჭამდით. მაისის ბალს შემდეგ ქართული და სამურაბე გოგრა ბლები მოყვებოდა, შემდეგ ალუბალი. და იყო ფერთა ლიგოვი, ნაყოფთა სურნელი, გემოთა სხვადასხვაობა; ყველაფერი ეს ერთმანეთს ენაცვლებოდა და ადამიანის თვალსა და გულს ერთნაირად ატბობდა და ახარებდა.

ბალს სამი მხრიდან მყავლისა და ასკილის ღობე თუ იცავდა, მეოთხე მხარეს, თემის მხრივ, უზარმაზარი კაკლის ხეების რიგი ჩასდევდა. ეს ხეები მამაჩემის პაპას ჩაუყრია ამ საუკუნენახევრის წინ იმ მიზნით, რომ თემამს არ გადაეტანა ბალი. თემამი მთის მდინარეა და საოცარი ადიდება იცის გაზაფხულობით, როცა თრიალეთის მთებში დნობას იწყებს თოვლი. თუ ამ დროს წვიმებიც ზედ დაერთო, ნიაღვრები ისე ერთბაშად მოსდებდა და ისეთი გრუხუნ-გრუხუნით, ქუხილით წამოვა, რომ წყალი ჭერ დრისის ციხესთან არაა მოსული, მისი ხმა იშორაში რომ ისმის.

ხშირად ყოფილა ისეთი შემთხვევაც, როცა ადიდებული წყალი ვერ დატევდა კალაპოტში და ვენახებზე გადაუვლია, მაგრამ ნათესის მეტი ვერაფერი გაუფუჭებია. კაკლის ხეების წყალობით ნიადაგი ვერ გადაუტანია და რიყედ ვერ უშკევიო. გარდა ამისა, იმდენი ნიგოზი მოგვიღოდა, დედა ებრაელებს ფართალზე უცვლიდა და შვილებს ტანსაცმელს უკერავდა.

ღიბს, ასეთი იყო ჩვენი ბალი, მაგრამ როცა საკარმიდამო ნაკვეთების ნორმები დადგინდა და თხუთმეტი მესაგდის

მეტის უფლება კანონით უკვე აღარ შეიძლებოდა, ვენახი დაგვიტოვეს, ეს ბალი კი მთლიანად ჩამოგვჭერეს და სხვას მისცეს. იმ სხვამ, იმის შიშით, რომ მერე იქნებ მეც ჩამომართვანო, ერთიანად გაჩება ეს საუკუნოვანი კაკლის ხეები და სამასალეთ გაყიდა. ბლის, მსხლისა და სხვა მსხვილი ხეებიც თან მიაყოლა, შეშალ გამოიყენა. ამას ის ამბავი მოჰყვა, რომ თეძამმა მთლიანად გადაიტანა ის ადგილი, სადაც ეს შესანიშნავი ბალი იყო გაშენებული და რიყედ აქცია. ჩვენს ნაკვეთსაც დაემუქრა საფრთხე, მაგრამ მამამ დროზე იღონა. სწრაფადმზარდი ტირიფები ჩაყარა და დროთა განმავლობაში გაამაგრა.

ისე იქცა წყლის კალაპოტად არა მართო წალკოტად ქცეული ჩვენი ბალი, არამედ სხვა ბალებიც, რომლებიც თემის პირზე იყვნენ გაშენებული. ეს იყო იმ დროის გაუგებრობა, რომელსაც ვერ გაართვეს თავი მაშინდელმა მესვეურებმა.

გულამგერებული მივუხატოვდი ვენახის კარს, დედამ მავთული შეხსნა, კარი ფართოდ შეაღო და შიგნით შევიდი.

ისე მომეჩვენა, თითქოს ვენახმა გაუცინა დედას. ნიაგის ოდნავ წამოქროლებზე კიგოვხე აკრული შედედებული ყლორტები უცბად შეირხნენ, ფოთლები შეათამაშეს და აქეთ-იქით ქანობა დაიწყეს, თითქოს ამით გამოხატეს უსაზღვრო სიხარული თავიანთი მოამაგე ადამიანისადმი.

სასიამოვნო სანახავი იყო ჩვენი ვენახი. ვახები მწკრივ და მწკრივ მიყვებოდნენ ერთიმეორეს და მტევნებით ისე იყო შეხუნძლული, ჩემს სიცოცხლეში არ მენახა. ყურძენი უფრო ჩრდილავდა ფოთოლს, ვიდრე ფოთოლი ყურძენს, მტერსაც რომ დაენახა, იმასაც კი აუტგერდებოდა სიხარულით გული.

მაგრამ მაინც ეტყობოდა ვენახს ერთგვარი უყურადღებობა. დედას მზრუნველი ზელი აკლდა აქაურობას. სქლად

გამონაყარი ნამზრევი გაზრდილიყო, ერთმანეთში გაბმულიყო, გახლართულიყო და მზის სხივებს მტევნებისკენ არ უშვებდა.

ხვართქლსაც ერთიანად გადაეცლო ნათესზე, ლობიოს შემოხვეოდა, ზემოდან მოქცეოდა და მოეხრჩო, გაზრდის საშუალება არ მიეცა.

როგორც ეტყობა, დედამ არაფრად ჩააგდო ლობიოს მოცდენა. თვალუბგაბრწყინებული ისევ ვაზებს შესცქეროდა. მერე ჩემსკენ შემობრუნდა და წამოიძახა:

— უყურე ერთი, როგორ ასხია!...

ეს რომ თქვა, მერე ისევ ვაზებს შეხედა და განაგრძო:

— სულზე მოვეუსწარი. ხვალ რომ არ გავფურჩქნოთ და არ მოვწამლოთ, გაფუჭდება.

— შაბიამანი გვაქვს? — ციოხე დედას.

— შაბიამანიც გვაქვს და კირიც.

დედა ახლა იმ ადგილისაკენ გაემართა, სადაც წიწიკა, კომბოსტო, პამიდორი, ხახვი და მწვანილეული ეთესა.

იქაც ისეთივე სურათი დაგვხვდა. ძურწა ბალახში აღარც წიწიკა ჩანდა, აღარც კომბოსტო და აღარც პამიდორი. ხახვი და მწვანილეულობა სულ ერთიანად მოცდენილიყო.

— უი მომიკვდა თავი! უი, უი, უი, — თავი გადააქნია დედამ, — ხახვს აღარაფერი ეშველება, პამიდორისა და წიწიკის ჩითილს მეზობლებს გამოვართმევ და ხელმოვრედ დავრგავ. კომბოსტო ჯანდაბას აღარ გამოვეკიდები, არც მაქვს ამის გული. ან ამდენ ყურძენს რა თავში ვიზლი, ჩემი შვილები აქ არ იქნებიან და ღვინოს ვინ დამილეგს... — კვლავ ძველებურად მოსთქვამდა დედა.

აღარ დაგვიყოვნებია. თუთის ქვეშ ჩრდილში ჩამოვსხედით, ტკბილი ხართუთით პირი ჩავიგემრიელებთ, ცოტა შევისვენეთ და ვაზის გაფურჩქენას შევუდექით.

გვინდოდა საქმე წინ წაგვეგდო და მეორე დღეს ვაზის შეწამლვა მოგვესწრო. მესამე დღეს კი ხელახლა უნდა

მოგვეთოსნა გაცდენილი მერე და მერე კისა და პამიდორის ჩითილი დაგვერგო.

მზის ჩასვლამდე ვენახი უკვე გაფურჩხული გვქონდა. წამლის დასაყენებლად წყალიც მოვიმარაგეთ კასრში, მერე ცოტა შევისვენეთ და შინისაკენ გავეწიეთ.

VIII

ჩვენი სახლი მდინარე თემშის ხეობას ზემოდან გადაჰყურებს. ეს სახლი მაშინ აღშენებიათ მამას და ბიძაჩემს, როცა მე დავბადებულვარ. მანამდე რიყის პირად ჰქონიათ ერთი მიწური დარბაზი და იქ უცხოვრიათ.

მე არ ვიცი ჩემი წინაპარი როდის ჩამოსახლდა ქართლში, არც ის ვიცი რაკიდან წამოსულა თუ მესხეთიდან. ამას ორნახევარი საუკუნის ისტორია მაინც აქვს, დაახლოებით ვახტანგ მეექვსის დროის ამბავია.

დაწვრილებით აბა ვინ იცის, მაგრამ გადმოცემა ასეთია: ორნი ძმანი წამოსულან აქეთ, ერთი ნოსტეში დასახლებულა, მეორე ჩვენს სოფელში. ჩემს საწყალ წინაპარს ოშორაში ფეხის დასადგმელი ადგილი რომ ვერ უშოვია, წერაქვი ზედ თემშის პირას დაუკრავს და ნახევრად მიწური დარბაზი გაუკეთებია. შემდეგ თანდათან გამრავლებულან, გაფართოებულან, დარბაზი დარბაზისათვის მიუმატებიათ და ჩემს ბავშვობას ერთი კალოსოდენა ადგილზე მთელი ჩვენი საგვარეულო ცხოვრობდა, დაახლოებით თხუთმეტამდე ოჯახი.

პაპაჩემი შაქარა მშებს რომ გაყრია, იმსაც ამ ადგილზე გაუკეთებია საკუთრივ ნახევრად მიწური დარბაზი. მერე ერთაწმინდელი კორკოტაშვილების ქალი — ტასო ცოლად შეურთავს და შვიდი შვილი გასჩენია: ხუთი ვაჟი და ორი ქალი. გაზაფხულობით, როცა თრი-ალეთის მთებში თოვლი დადნებოდა ან დიდი წვიმა მოვიდოდა, უნდა გენახთ რა დღეში იყვნენ საწყლები. ადიდებულთ თემში პირდაპირ მიწურებში უჯარდებოდათ და აკვნიან ბავშვებს, ტახტს,

ამბარს, თუ რამე ედგათ სახლში, მალე ატივტივებდა. იყვნენ თურმე ერთ ვაწამაწიაში.

მერე მამაჩემი წამოზრდილა (უფროსის მომდევნო იყო). პაპაჩემის ძმის ვაბოს, გავლენიან მეტივეს, უფრო სწორად მეტივეების უსტაბაშს, თხუთმეტი წლის მამა ტივით თბილისში ჩამოუყვანია, ხეტყის სახერხი ქარხნის მეპატრონე ვილაც სომეხ კაპიტალისტისათვის მიუბარებია და უთქვამს: ჩემი ძმისწულია, ყოჩაღი ბიჭია, ამუშავე, მხოლოდ მძიმე საქმეს ნუ დაავალებ, ჯერ პატარააო.

ამ ქარხანაში დავაყვავებულა მამა, მხერხავის ხელობა შეუსწავლია და ისეთი მუშაკაცი დამდგარა, მთელს ქარხანაში ბადალი არ მოეპოვებოდა თურმე. დაზგაზე მორის დადებას თუ ოთხი-ხუთი კაცი სჭირდებოდა, მამა ხელის ერთი ამოკვრით შეაგდებდა.

მამასაც უთქვამს და სხვებისაგანაც ბევრჯერ გამიგია ასეთი ამბავი: ერთხელ თურმე ჩვენებურები კავთისხევში წასულან დღეობაში. იქ დიდი ქართული ჭიდაობა გამართულა. კავთისხევის თავადს მალალაშვილს თავისი ფალავანი გადმოუყვანია და ხოვლეს თავად ჭავჭიშვილისათვის უთქვამს: შენი ბიჭებიდან ვინც გინდა დასჭიდებო (თეძამის მარცხენა მხარე ჭავჭიშვილების სამფლობელოში შედიოდა).

ჭავჭიშვილს თავისი ფალავანი გადაუყვანია, მაგრამ კავთისხეველს იმ წუთას დაუგდია ზურგზე. მეორე გადაუყვანია და ისიც ლავაშივით გაუკრავს მიწაზე. გათამამებული და გათავზედებული კავთისხეველი თურმე ჩოხას არ იხდიდა. წრეს ცეკვით უვლიდა გარშემო და ხმამაღლა გაიძახოდა: სანამ კიდევ სხვას არ გადმომიყვანთ, ჩოხას არ გავიხდითო.

შეწუხებულა ჭავჭიშვილი და თავის მხრივ ბიჭებისათვის მიუმართავს: ვინა ხართ ვაქცაი, ამ სირცხვილისაგან ვინ მიხსნითო.

ყველა გაჩუმებულა. მაშინ მამა წა-

მომდგარა წინ და უთქვამს: მე დავადგინებო.

— ვისი ბიჭი ხარო? — უკითხავს თავადს.

— ჩემი ძმა არის — უთქვამს ბიძაჩემ აბრამას, მამაჩემის უფროს ძმას, რომელიც კარგად იცნობდა ჭავჭიშვილს.

თავადს აუწონ-დაუწონია მამა, მოსწონებია და დათანხმებულა.

კავთისხეველმა ცეკვით ჩამოუქროლა თურმე, საყელოში სტაცა ხელი, რომ კისრულით წამოედო, მაგრამ მოტყუვდა: მამამ მაგნიტევით მიიტაცა ახლოს, ასწია და თავლის დახამხამების უმაღლურგზე ზღართანი მოადენინა.

ხალხის ყრიაბულმა იქაურობა შესძრა თურმე.

— არ არის! — იყვირა შეწუხებულმა მალალაშვილმა.

— არის! — დაიძახა ჭავჭიშვილმა და შეიქმნა ერთი აყალ-მაყალი, მაგრამ ხალხმა მხარი თავიანთ თავადს დაუჭირა და ჭიდაობა ხელახლა გაიმართა. ნირწამხდარ კავთისხეველს საცეკვაოდ უკვე აღარ ჰქონდა საქმე და ფრთხილად დაიჭირა თავი. შორიდან ჩამოუქროლა მამას, კვლავ საყელოში უნდა ჩაეკლხო ხელი, მაგრამ ვერ შეებედა, განზე გაუტხლტა და ჩოხის კალთები ამაოდ შეისწორა.

ხელახლა ჩამოუქროლა კავთისხეველმა მაგრამ ამჯერად ვეღარ დაუტხლტა მის მარწუხებს. მამამ წინელივით დაგრიხა, დაფუყულ ტომარასავით მიწაზე ათრია, რომ ხალხს კარგად დაენახა, რა ვაუკაციც იყო კავთისხეველების ფალავანი, მერე ზურგზე მოიგდო ბატკანივით, კისერზე გადმოატარა და მიწაზე ზურგივით დასცა.

— არც ახლა არის? — იყვირა გაბარებულმა ჭავჭიშვილმა.

— არის, არის! — იგრგვინა ხალხმა.

მამამ ჩოხა არ გაიხადა, კიდევ გამომიყვანეთო, მაგრამ ჭავჭიშვილს არ გაუშვია საჭიდაოდ: მჯობზე მჯობი ქვეყანაზე არ დაილევია, იქნებ შენზე ძლიერი სხვა გამოჩნდეს და შევრცხვით, ასე

სჯობია, გამარჯვებულები დავრჩეთ, და ჩოხა გაუხდევინებია.

იმავე წუთს უხშია ბიძაჩემი აბრამა, ბართი მიუცია და უთქვამს: რახან შენმა ძმამ ჭავრი ამოყარა, წადი და ჩემი ტყიდან რამდენი შეშა და ფიჩხიც გინდა, რამდენი სამას-ლე ხე-ტყეც გჭირდება გამოიტანეო.

ასე დაუსაჩუქრებია მამა ჭავახიშვილს.

ხე-ტყის სახერხე ქარხანაში ფულსაც კარგად აკეთებდა თურმე მამა. დღიურად სხვას რასაც აძლევდნენ, ორჯერ იმაზე მეტს მამა ღებულობდა.

ჩაქმაც ჰყვარებია. ყარაბაღელის ჩოხა-ახალუხში იყო მუდამ გამოწყობილი და წილზე ვერცხლის როკიანი ქაშარი ერტყა. თითებს ბაჯაღლო ოქროს ბეჭედები უმშვენებდა. ის რომ სოფელში ჩავიდოდა, ყველა მას მისჩერებოდა.

მიუხედავად ამისა, მაინც ვერ გაუმართლა ბედმა მამას. ვერც ჩაქმულობამ, ვერც ვეჯაკობამ და ვერც მისმა გარეგნულმა მოხდენილობამ მაინც ვერ მოიგო იმ ერთი ლამაზი გოგოს მშობლების გული, რომლის სიყვარული მოსვენებას არ აძლევდა არც დღე, არც ღამე.

მამას თურმე თავისი მეზობელი სალომე უყვარდა. სალომესაც ჰყვარებია მამა. ეს სიყვარული იმდენად ძლიერი ყოფილა, რომ მიუხედავად თავისი ოჯახური მდგომარეობისა, მაინც გაუბეღია და მაჭანკალი მიუგზავნია სალომეს მშობლებსათვის.

მათ ცივი უარი უტკეციათ მაჭანკლისათვის და ხელცარიელი უკან გამოუსტუმრებიათ.

ბევრი უფიქრია მამას და გამოსავალი უპოვია. აღდგომა დღეს, როცა მთელი სოფელი ეკლესიაში ყოფილა რიტუალზე, მამა სალომეს საჭაროდ მოხვევია, უკოცნია, თავიდან მანდილი მიუხეზია და თან წამოუღია. ზუსტად ისე, როგორც „სურამის ციხის“ პერსონაჟმა ღურმიშხანმა გააკეთა.

ასე იმიტომ მოქცეულა, რომ სალომეს აღარავინ ითხოვდა და ძალაუწებურად მას გააყოლებდნენ.

მაგრამ, მამა მოტყუედა.

წინათ თურმე ოშორელი ვაჭრი არასოდეს დაქორწინდებოდა ოშორელ ქალზე და პირუტყუ, ოშორელი ქალი არასოდეს გათხოვდებოდა ოშორელ ვაჭზე. ყველა შინაურებად ითვლებოდნენ. დღეს ეს ასე აღარ არის, რადგან სოფელი საქმათად გაიზარდა, მაგრამ მაშინ ეს იყო დაუწერელი კანონი. ვინც ამ კანონს დაარღვევდა, იგი ისჯებოდა.

ამიტომ ყალუხზე დადგა მთელი სოფელი, ყველა მამას წინააღმდეგ ამხედრდა, ყველა გადაუდგა თვით ბიძაშვილები და ძალოებიც კი ხმას აღარ სცემდნენ, კიცხადნენ: ეს რა გააკეთა ამ უსინდისოზო.

ქალის მშობლებისთვის რა თქმა უნდა თავის მოჭრა იყო ეს ამბავი და გორში, სასამართლოში იჩიულეს (მაშინ გორის მაზრაში შედიოდა ოშორა).

და იი, დღინიშნა სასამართლოც. თითქმის მთელი სოფელი დაიძრა გორისაკენ. მოწმეთა შორის მამას ძალებიც იყვნენ. მამა კი მართლ წარსდგა სასამართლოში, კაცი არ ამოსდგომია მხარეში.

— ბა დავიწყეთ სასამართლო! — ბრძანა მოსამართლემ და ქალის მშობლებს მიმართა, — გვითხარით, რას უჩივით ამ ვაქს?

— საქვეყნოდ თავი მოგვეჭრა, თავს ლაფი დაგვასხა, შინიდან თავი ვეღარ გამოგვიყვია გარეთ. ჩვენს ქალს აყოცა!...

— მართლა აყოცე, ბიჭო? — მიუბრუნდა მოსამართლე მამას და თავით ფეხამდე შეათვალიერა.

— ვაკოცე ბატონო და თუ ეს დანაშაულია, დამსაჯეთ!

— რატომ აყოცე, მერე?

— მიყვარს და იმიტომ ვაკოცე!

— ცოლად გინდა შეირთო?

— დიხ, ცოლად მინდა შევირთო და არ მაძლევენ!

— რატომ არ გაძლევენ?

— რა ვიცი, მის მშობლებს ჰკითხეთ!

— რატომ არ აძლევთ? — მიუბრუნდა მოსამართლე სალომეს მშობლებს, — ამ ბიჭს კაცი დაიწყენებს?

— ჩვენ არ ვწუნობთ, ბატონო!

— აბა რა არის მიზეზი?

— ვერ არ მომხდარა ომორელ ვაქს თავისი სოფლის ქალი შეერთოს ცოლად, მითუმეტეს ისეთი ახლო მეზობლის, როგორც ჩვენა ვართ.

— ეს დრომოკმული ადათია და მიზეზად არ გამოდგება. დიდი ამბავი, მეზობლის ქალი შეერთოს ცოლად. თუკი უყვართ ერთმანეთი, რატომ არ უნდა შეერთონ, ქვეყანა დაინგრევა?

— საქმეც მაგაშია, რომ არც ჩვენ ქალს უყვარს.

— რა იცით, რომ არ უყვარს, აბა გვითხით? — სთქვა მოსამართლემ და სალომეს მიუბრუნდა, — სიმართლე გვითხარი გოგო, გიყვარს თუ არა ეს ბიჭი?

ქალმა თავი ჩაღუნა და ატირდა.

— თქვი, თუ არ გინდა, ძალას არაფერ დაგატანს, თუ გინდა, არც ეგაა სარცხელი!

ქალი სდუმდა.

— იცოდე, თუ სიმართლეს არ იტყვი, ამით შენ თავს დააზიანებ.

ქალი კვლავ სდუმდა და ცრემლები ჩამოსდიოდა.

— უთხარი, გოგო, რომ არ გინდა. რა თავი ჩაგიღუნია?.. — მუქლუგუნი წაპკრა დედამ.

— არ გინდა, ხომ? — ჰკითხა საბოლოოდ მოსამართლემ სალომეს და რადგან მისგან პასუხი ვერ მიიღო, მშობლებს უთხრა:

— იი, ხომ გითხარით ქალსაც ჰყვარებია თქვენ კი ამბობთ, არ უყვარსო. რატომ იღებთ კისერზე ამათ ცოდვას?

— არ უყვარს, ბატონო! ხომ გეუბნებით, არ უყვარს, რცხენიან და არ ამბობს!

— რომ არ ამბობს, ეგ იმის ნიშანია, უყვარს. აბა გეტყვის, მიყვარსო?

— არ უყვარს, ბატონო! ხომ გეუბნებით არ უყვარს-მეთქი! — გაკაპასდა სალომეს დედა, — და გინდაც უყვარდეს, მაინც არ მივცემ, ჩემი ნებაა და არ მივცემ!

— რატომ არ მისცემ, რა აქვს ბიჭს თქვენი დასაწუნი?

— არაფერი, ბატონო, ბიჭი კარგია, მაგრამ არ რატომ არ მივცემ, — ზეზე წამოვარდა ქალი, რაც ძალა და ღონე ჰქონდა იატაკს ფეხი დაჰკრა და თქვა: — იმიტომ არ მივცემ, რომ საქალამნე მიწა არ აბადიანთ, რა ვუყოთ რომ ბიჭი კარგია!

— აა... გასგებია ყველაფერი... — თქვა მოსამართლემ, ზეზე წამოდგა და განაცხადა, — სასამართლო დამთავრებულია, წაბრძანდით!

— განაჩენი? — იყვირეს დარბაზიდან ქალის ნათესავებმა.

— ერთი კოცნის გულისათვის ამ ბიჭს ციხეში ვერ ჩავსვამთ, სადაც გინდათ, იქ იჩივლეთ!

— გორიდან რომ წამოვედით და ჩვენს სადგურზე ჩამოვედით, — იგონებდა ხოლმე ხშირად მამა, — ყველანი ეტლებში ჩასხდნენ და გზას გაუდგნენ-სულ ბოლოს მეც დავიკავე ეტლი.

— ახლა შენთან ერთი სათხოვარი მაქვს, — ვუთხარი მეეტლეს და თითოთ ვანიშნე იმ ეტლზე, რომლითაც ქალის მშობლები, ძმები, ბიძაშვილები ომორისაკენ მიჰქროდნენ, — თუ იმათ გაუსწრებ, ომორამდე რაცა ღირს, ზუთ იმდენს მოგცემ, ოღონდ აქცევისას კოფო კოფოს უნდა გაურტყა.

— ეგვეც რომ არ იყოს, ჩემი თავი შენ გენაცვალოს! — თქვა მეეტლემ და ცხენებს მათრახი გადაუჭირა.

ეტლი უცბად მოწყდა ადგილს და რამდენიმე წუთში სამი თუ ოთხი ეტლი ჩამოვიტოვეთ უკან.

ახლა იმ მეხუთესათვის უნდა გაგვესწრო, რომელშიაც ჩემი მომიხენები ისხდნენ.

მეეტლემ ლაგამი მოსწია მარჯვნივ, ცხენებს ხელახლა გადაუჭირა მათრახი და აქცევისას ისე მაგრად გააქრევინა კოფო კოფოს, რომ ეტლი კინალამ გადაბრუნდა. შეშინებულებმა ყველამ ჩვენსკენ მოიხედეს. მე ამ დროს ვიხელთე მომენტით და ერთი ისეთი მაგარი შეგუქურთხე, ჩემი ბოლმა და ვარამიც თან

გავაყოლე. ამითლა ამოვიყარე ჭაერი.

იმის შიშით, რომ მამას კიდევ სხვა ხათბალა არ აეტეხა, ქალი სასწრაფოდ გაუთხოვებიათ გორის რაიონში, სოფელ კარალეთში, შეძლებულ, მაგრამ თავისზე ბევრად ხნირ კაცზე და მამაჩემსაც აღარ დაუხანებია, მათს გამოჯავრებით იმავე შემოდგომაზე შეურთავს დედა. გაბრაზებულ და გამწარებულ მამას შემდეგ გენერალ მახნიაშვილისგან ნაკვეთი უყიდა იქვე ახლოს, სადაც ახლა ჩვენი სახლი დგას, და ძმებთან ერთად ხუთოთახიანი სახლი აუშენებიათ. ბოლოს იმდენი მამული შეუქენიათ, რომ ვეღარც კი ვერეოდით მის დამუშავებას.

მამა ამაყობდა თავისი საკუთარი შრომით რომ ჰქონდა შექენილი..

— ეს მამული რომ მქონოდა მაშინ, იმ გოგოს ხომ არ დამიჭერდნენო, — იტყოდა ხოლმე ხშირად და უხაროდა, რომ ამიერიდან უმიწაწყლოდ აღარ იწოდებოდნენ სოფელში, რომ სხვაზე მეტი მიწაწყალი ახლა მას დ: მის ძმებს ჰქონდათ.

როცა ოშორაში კოლმეურნეობა ჩამოყალიბდა, მამაჩემს საკუთარი ხელით დაუწერია განცხადება და თანაც უთქვამს:

— აჰა, ჩემი მამული ჩემი სურვილით ჩამიბარებია თქვენთვისო.

IX

სამ დღეს დავრჩით ოშორაში. არასოდეს შემხვედრია იგი ისე ვულჩათხრობილი, როგორც ახლა, არ ვიცი მე მეჩვენებოდა, თუ ეს სევდა მისი საუკეთესო ვაჟაკების ფრონტზე წასვლით იყო გამოწვეული. ნახევრად დაცარიელებული დამხვდა სოფელი.

ფრონტზე წასულიყვნენ ჩემი ბიძაშვილები, მამიდაშვილები, მეზობლები, ნათესავები, ჩემთან თანშეზრდილი ბიჭები. ნაწილი დღე-დღეზე აპირებდა გამგზავრებას. ქალების, ბავშვებისა და მოხუცების ამარა რჩებოდა ოშორა.

თბილისში იმდენად არ იგრძნობოდა ეს დანაკლისი, მაგრამ სოფლად მაშინვე

თვალში გეცემოდათ. ჩემი ბავშვებიც ნიდან თითქმის ყველა გახვეტილიყო. მე რომ დამინახეს, კიდევაც გაუკვირდათ. აღბათ იმიტომაც შემომხედავდა ხოლმე ხშირ-ხშირად ის ბერიკაცი, ეტლთ რომ ვიმგზავრეთ ერთად.

მე უკვე მრცხვენოდა შინიდან თავის გამოყოფა. რას იტყოდა ხალხი: ომში ქალებიც კი მიდიან, ეს ვირგლა კი სახლში ზისო. ერთი სული მქონდა როდის ჩავიდოდი თბილისში, მივსულიყავი კომისარიატში და მანამდე არ მომეცვალა იქიდან ფეხი, სანამ არ გამაგზავნიდნენ.

სამი დღის განმავლობაში, თუ რაიმე საქმე გვექონდა გასაქეთებელი, მოგათავეთ. პირველ რიგში ვაზი შევწამლე შაბიანის ხსნარით, მერე დედამ და მე გაცდენილი კვლები ხალახლა გავთოხნეთ, მაშიდორისა და წიწკის ჩითილი დავრგვით და მოვრწყეთ. მეოთხე დღეს ავჯარით გულდანაბადი და თბილისისაკენ გამოვწიეთ.

მატარებელიდან სიმწვანეში გაფანტულ სოფლებს, რომ გავხედე, გულმა ისევ დამიწყო ჩქოლოვა, როგორც ჩასვლისას მემართებოდა ხოლმე.

სულის შეძვრამდე მიყვარს ეს მრავალგზის გადამწვარი და იავრაქნილი, მაგრამ ისევ მრავალგზის მკვდრეთით აღმდგარი კუთხე, თავისი ბებერი კოშკებითა და ქონგურებმორღვეული ციხე-გალავნებით, ტაძრებით, მამაპაპათა სალოცავებით, დიდგორით, ერთაწმინდით, ცხირეთით, ნოსტიო, მეტეხით, რკონით, იკვით, ღრისით, კლდეკარით, თედორეს ნიშით.

გამახსენდა შალვას სიტყვები, ორთაჭალის გამნაწილებელ პუნქტში ნახვისას ნაზის ჩუმიად რომ მითხრა: ომში ბევრი მიდის, მაგრამ უკან ყველა ვერ დაბრუნდება. რა ვიცით, კაცი ვართ, იქნებ...

მართლაც იქნებ... იქნებ უკანასკნელად ვხედავდი მათ, უკანასკნელად შევეცქეროდი ჩემი ადგილის დედას... რა ვიცი, რა ვიცი...

ისე მეჩვენებოდა, თითქოს ისინი ხელს მიქნევდნენ. ომში მიმავალს, მაცილებდნენ, მამხნევედნენ, ლოცვა-კურ-

თხევას მატანდნენ თავიანთ სისხლსა და ხორცს, ვერავი მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

შევეყრებდი თრიალეთის ტყეებს და თედორეს აჩრდილი არ მცილდებოდა თვალთაგან. თითქოს ცხადად ვხედავდი ეს ანაფორიანი ქართველი კაცი როგორ დააწოწიალებდა გზადაბნეულ ოსმალთა ჯარს ვოსტიბის უღრანებში.

ათასიარო ფიქრები ირეოდნენ ჩემს თავში. განსაცდელში ჩავარდნილ ჩემს სამშობლოს სწორედ რომ თევდორესთანა თავდადებული ადამიანები სჭირდებოდა დღეს. ვეკითხებოდი ჩემს თავს, შევძლებდი თუ არა ჩემი დიდი პაპის ტოლობას, მეყოფოდა თუ არა ნებისყოფა, რომ მეც ისე რაინდულად და ვაჟკაცურად მიმეტანა ჩემი სიცოცხლე სამშობლოს სამსხვერპლოზე, როგორც მან მიიტანა.

თბილისში რომ ჩამოვედი, ნაზიმ ამხანაგების წერილი გადმომცა. ისინი მწერდნენ: რამდენჯერმე მოგაკითხეთ შენ და თედოს, მაგრამ სოფელში იყავით წასულიო. შემთხვევით შევიარეთ კომისარიატში ამბის გასაგებად. თბილისის საავიაციო სასწავლებლიდან მოთხოვნა მიეღოთ და მაშინვე იქ გვიკრეს თავიო. თან სწუხდნენ, მათთან ერთად არ ვიყავით მე და თედო.

ამ ამბავმა გული მატყინა. ნეტავ სულაც არ წავეყოლოდი დედას სოფელშიმეტქი, ვამბობდი და ძლიერ განვიცდიდი მათ დაშორებას.

მაშინვე თედოს გავუარე ბინაზე, მინდოდა ერთად მივსულიყავით კომისარიატში და იქნებ რამეს გავმხდარიყავით, ჩვენც გავეგზავნეთ საავიაციო სასწავლებელში, მაგრამ თედო შინ არ დამხვდა. ჯერ არ ჩამოსულა სოფლიდანო, მითხრეს მეზობლებმა.

უკან გამოვბრუნდი, ფიქრებში გაძეძილმა ვერც კი გავიგე, როგორ მივუახლოვედი ჩოდრიშვილის ქუჩას. კომისარიატის წინ ისევ ისევ მოქარებულიყო ხალხი, ისევ ისე დგებოდა ჯგუფები ორმოცი, ორმოცდაათი კაცის შემადგენ-

ლობით და მიჰყავდათ ზოგი საით, ზოგი საით.

კვლავინდებურად იყო ერთი გნიასი და ალიაქოთი.

უცხად ხალხით გაჭედულ ეზოს შესასვლელში რაღაც ჩოჩქოლი შეიქნა.

— გზა მიეციო, გზა მიეციო! — ატყდა ყვირილი.

ხალხი გაირღვა და გამოჩნდა ომში მიმავალი ბიჭების ჯგუფი, რომელსაც წინ ის დაბალ-დაბალი, ჩასუქებული კაპიტანი მიუძღოდა, ამას წინათ შალვას ჯგუფი რომ წაიყვანა ორთაქალის გამანაწილებელ პუნქტში.

კაპიტანს მარცხენა ხელში ისევ ისევ ეჭირა ერთმანეთზე დაწყობილი ქაღალდები, მარჯვენა მძლავრ აეწია და ხალხს მოუწოდებდა გზა დაეთმოთ მათთვის.

ომში მიმავალი ბიჭები მზიარულად იციინოდნენ, მასხრობდნენ. ზოგი რას იძახდა, ზოგი რას.

— არ დაიდარდოთ, ხალხო! — ხმამაღლა ამბობდა ერთი მაღალ-მაღალი, წარმოსადგევი ახალგაზრდა მუშა და ცალი თვალით თან იმ ლამაზ ქალიშვილებს გასცქეროდა, იქვე, მოპირდაპირე მხარეს, ტროტუარის ჩასწვრივ, დიდი ვერხვის ჩრდილქვეშ ჯგროდ რომ იყვნენ შეკრებილი.

მუშამ ახლა მათ აუქნია ხელი.

— გოგოებო, არ დაიდარდოთ, უჩვენოდ არ მოიწყინოთ, მტერს დედას ვუტირებთ, ჩამოვალთ და ისეთი ქორწილები უნდა გავაჩალოთ, თქვენ რომ გავგებარდებათ.

ხალხში სიცილი ატყდა. გოგოებსაც გაეცინათ. ერთმა მათგანმა, ყველაზე თამამი რომ ჩანდა, ბიჭს ყვავილი ესროლა და მოხდენილი კისკისით თან მიადახა:

— ოღონდაც გამარჯვებული დაგვიბრუნდით და გაძლევთ პირობას, სიყვარულში არ გავაწუხილებთ!

— ოი შენ გენაცვალე, გოგო! — წამოიძახა ბიჭმა, ქალისაგან ნასროლი ყვავილი მარჯვედ დაიჭირა, სამჯერ აკოცა და მერე სევდიანად ჩაიღიღინა:

ჩვენს ეზოში წვიმა მოდის,
 თქვენს ეზოში დარია
 მე და შენი დაშორება,
 სულ პიტერის ბრალისა.

ხალხი ზოგი იცინოდა ამ სიტყვებზე,
 ზოგი ტიროდა.

— გოგოებო, — წამოიძახა ახლა მეორე ბიჭმა, პირველს მხარს რომ უმშვენიებდა, — თუ ვერ დაგიბრუნდით უკან, თალხებს ნუ ჩაიცმევთ. ცოცხლებად გვივლეთ, სამშობლოს სადარაჯოზე გვივლეთ!..

ჯგუფს უკან ფეხდაფეხ მოჰყვებოდა ფართო მხარბეჭიანი რკინიგზელი, რომელსაც ხელში ტყუბისცალეები ატარებინა. ბავშვები სამი წლისანი იქნებოდნენ. მამას მკერდში ჩაკვროდნენ და თან კისერზე ხელი გადაეხვიათ.

მამა ვადაკრულში იყო. შვილებს კოცნიდა და თან ხმამაღლა გაიძახოდა:

— ხალხო, ჩემი ბიჭებით მივდივარ ომში. დედას ვუტირებ პიტერს, თუ იმისი თავი საქართველოში არ ჩამოვიტანო.

კაპიტანმა ჯგუფი შეაჩერა და რკინიგზელს მოუწოდა ბავშვები დედისთვის გადაეცა.

რკინიგზელი დაჟეჟა კაპიტანის ნება. ბავშვები ერთხელ კიდევ ჩაიკრა გულში, მაგრამ დაკოცნა, მერე შეუღლებს მიუბრუნდა, რომელიც იქვე იდგა და უთხრა: გამომართვიო.

ბავშვებმა ტირილი დაიწყეს, მამას კისერზე ჩამოეკონწილნენ, თითქოს გრძნობდნენ, სადაც მიდიოდა მათი მამა.

— ამხანაგო კაპიტანო, ხომ ხედავთ, ბიჭებსაც უნდა ფრონტზე წამოსვლა, — მიმართა რკინიგზელმა მეთაურს, — წავიყვანოთ, გაძლევთ სიტყვას, არ შეგვარცხვენენ!

კაპიტანს გაეცინა და თან ხელით ანიშნა, ნუ გვაყოვნებო.

რკინიგზელმა ერთხელ კიდევ დაკოცნა ტყუბები.

— ამა შვილებო, — უთხრა მოფერებით, — ძია კაპიტანი ნებას არ გაძლევთ ომში წამოხვიდეთ, ჯერ ბატარები არიანო. მიდით დედიკოსთან, მე მალე ჩა-

მოვალ და კანფეტებს ჩამოგიტანთ, მიდით გენაცვალეთ.

ბავშვების დედამ ძლივს ააგლიჯა ისინი მამის ფართო მკერდს.

რკინიგზელი შეუღლებს მიუბრუნდა.

— ჯერ არაფერი მითხოვნია შენთვის. რაც ჩემი ცოლი ხარ, ახლა უნდა გთხოვო, კარგად მოუარე ამ ლომა ბიჭებს. თუ ცოცხალი ჩამოვედი, მე ვიცა და ჩემმა კაცობამ, თუ არა და მაპატიე რომ მარტოს მოგიხდება უღლის წევა. ჩემი საპალნის გაწევაც შენ მოგიხდება მარტო, გაგიკირდება, მაგრამ თუ ყოჩაღად მოიქცევი, გაიტან ცხოვრებას, მერე ეს ლომგულებიც წამოგეწევიან და შენ აღარ გაგაწევიანებენ უღელს, ჩემს მაგივრად გადაგიხდინა სიკეთეს.

რკინიგზელი სიტყვებს ისეთი გრძნობით ამბობდა, ქვის გული რომ ჰქონოდა ადამიანს, მაინც ააცრემლებდა. ასე დაემართა ყველას, ვინც ამ სურათს უყურებდა.

რკინიგზელის გვერდით იდგა ახალგაზრდა, მხრებში გაშლილი ქერა სახის ვაჟაკი. ჩალისფერი ხვეული თმები ლამაზად ჩამოშლიდა შუბლზე და თავისი მოხდენილი გარეგნობით უნებურად იპყრობდა ყველა იქ დამსწრის ყურადღებას. იგი ოცდაერთ-ოცდაორი წლისა იქნებოდა, დიდი ცისფერი თვალები, მუქი ჩალისფერი თმა, გადაკალმული, მოშვილდული წარბები და საოცრად მიმზიდველი, კოლორიტული სახე ყოველ ადამიანში ცნობისმოყვარეობას ბადებდა.

სხვას თუ მრავლი გამცილებელი გამოეყოლოდა თვახიდან, ამ რუს ახალგაზრდას არავინ აცილებდა ერთი სიმბატიური მოხუცი ქალის გარდა, რომელიც გვერდიდან არ შორდებოდა მას. ეტყობა ბებია იყო. თვალცრემლიანი შეყურებდა ცხოვრებაში ჯერ კიდევ გამოუცდელ, მიაშიტ ყმაწვილს და ლოცვა-ვედრებას ატანდა თან.

როცა რკინიგზელი საბოლოოდ დაემორჩილა კაპიტანის ბრძანებას და კაპიტანმა კი მისი მიზეზით შეჩერებული ჯგუფი ხელახლა დაძრა იდგილიდან,

მოხუცს თითქოს მაშინ გაახსენდა რა-
ღაც.

— ვიტალი! — შეჰყვირა მან და შეი-
ლოშვილისაკენ გაექანა, რომელიც აღარ
აპირებდა მწყობრიდან გამოსვლას,
მაგრამ იძულებული გახდა ერთი წუ-
თით შეჩერებულიყო.

მოხუცი ახლოს მიიჭრა. სამჯერ გადა-
სახა პირჯვარი, მერე ერთხელ კიდევ
ჩაიკრა გულში და ატრეებული უკან გა-
მობრუნდა.

— დედას ვუტირებთ მტერს, თუ ჰი-
ტლერის თავი საქართველოში არ ჩა-
მოვიტანოთ! — კვლავ გაისმოდა შე-
ზარხოშებული რკინიგზელის ომახიანი
სიტყვები.

აღარ გაეჩერებულვარ იქ და აღარც
შემეძლო ამისთანა ამბების მოსმენა.
როგორც იყო, ხალხი გავარდევით და
ჭიქურ შევიჭერი კომისარიატის შენო-
ბაში.

კომისარიატის მუშაკები ისევ ისეთ
გაწამაწიაში იყვნენ, როგორც ომის დაწყ-
ების პირველ დღეს ვნახე. გარბოდნენ
და გამობრბოდნენ გრძელ დერეფნებში,
ოთახიდან ოთახებში. ეძებდნენ საბუ-
თებს და აღვენდნენ გასაგზავნთა სიებს.
მათ სახეზე ამოკითხავდით იმ მომქან-
ცველი შრომის ანაბეჭდს, რომელსაც
ეწეოდნენ ისინი გათენებებიდან დაღამე-
ბამდე ამ შეხუთული შენობის ნახევრად
ჩაბნელებულ დარბაზებში.

ღრო ვიხელთე. როგორც კი ფეხი შე-
ვდგი კომისარის კაბინეტში, მაშინვე
გლახასავით დავეღრიჭე და ვთხოვე გი-
ვეგზავნე საავიაციო სასწავლებელში,
სადაც ჩემი ამხანაგები ჩაირიცხნენ.

კომისარი უქმებდა შემხვდა.

— ხომ არ გგონიათ თქვენს ვარდა, მე
სხვა საქმე არ მქონდეს? — თითქმის მი-
ყვირა მან, — აბა შეხედე რა ამბავია.
წაბრძანდი და დაელოდე გამოძახებას.

— ძალიან ვთხოვთ, ამხანაგო კომისა-
რო...

— ნურაფერს ნუ მოხოვ. ახლა გვი-
ანია ყველაფერი. წაბრძანდი!

ეს სიტყვები ისე მკვახედ მომახალა
მან, შეურაცხყოფილად ვიგრძენი თავი.

უსიტყვოდ გამოვბრუნდი უკან და
დავწყვიტე არასდროს მივსულიყავი
მათთან, სანამ თვითონ არ გამოძახებ-
დნენ.

იქიდან საავიაციო სასწავლებლისა-
კენ გავწიე. მინდოდა მენახა ჩემი მეგო-
ბრები და შემეტყუა, როგორ შეეგუენ
სამხედრო ცხოვრებას. თანაც საყვედუ-
რი შეთქვა, ჩემს გარეშე რომ გადადგეს
ეს ნაბიჯი და არ დამელოდნენ.

როგორც კი დავუახლოვდი საავი-
აციო სასწავლებელს, მის ეიწრო ეზოში
კურსანტები გამოეფინენ. ეტყობა, შე-
სვენება ჰქონდათ. ახალ-ახალ ფორმა-
ში იყვნენ გამოწყობილი და თამბაქოს
აბოლებდნენ.

შორიდანვე მოვკარი თვალი ლუტუს.
აქეთ-იქიდან სარგისი და კაოლო ამოს-
დგომოდნენ და რალაცაზე გულიანად
იციროდნენ. ძალზე უხედბოლად ავიაცი-
ის ფორმა, ამ ტანსაცმელში ერთი-ორად
დამშვენებულიყვნენ, ვაჟაკური რიზი
მისცემოდათ.

— ლუტუ! — შეექაბე შორიდან და
ხელი ავუქნიე.

დამინახეს თუ არა მაშინვე ჩემსკენ
გამოექანნენ.

— იმ თქვე უსინდისობო, — მი-
ვაძახე საყვედურით, — ეგაა მეგობრო-
ბა? ჩემს მტერს მისცა თქვენი იმედი.

ბიჭები აქეთ-იქიდან მეცნენ და კოცნა
დამიწყეს.

— გადმოგცეს წერილი? — მკითხა
ბოლოს ლუტუმ.

— მერე ის წერილი უშველის საქმეს?

— ჩვენე ბრალი არ არის, მოულოდ-
ნელად მოხდა, — განაგრძო ლუტუმ. —
კომისარიატში შემთხვევით შევიარეთ.
გვინდოდა კომისარს მოვლაპარაკებო-
დით, რომ უახლოეს დღეებში მაინც გი-
ვეგზავნეთ ფრონტზე. მას საავიაციო სა-
სწავლებლიდან მოთხოვნა მიეღო ერთი
საათით ადრე. არც დაუყოვნებია. ორ-
მოცდათ კაცამდე სასწრაფოდ მოგვიყა-
რეს თავი და აქ წამოგვიყვანეს, ისე რომ
შინაც არაფერი იცოდნენ ამის შესახებ.
ის წერილი ერთ ნაცნობს გამოვატანეთ
თქვენთან.

— კომისარიატში რომ გაგველო და გეტხოვრა, იქნებ გამოეშვი ჩვენთან!

— დაუმატა სარგისმა.

— ახლა იქიდან მოვდივარ, თელეთის გლახასავეთ დაველრიჯე კომისარს და ვუთხარა: სადაც ჩემი ამხანაგები, მეც იქ გამოეშვი-მეთქი, მაგრამ უარი მტკიცა. გვიან არისო. რას ვიზამ, უნდა დავმორჩილდე ბედს, სადაც მომიწევს, მეც იქ წავალ!

— სამწუხაროა, ჩემო ვაჟა, ბარემ კარგი იქნებოდა ერთად გყოფილიყავით, მაგრამ რა ვქნათ... — დანანებით თქვა ლუტუმ, — რაღა მაინც და მაინც იმ დღეს წახვედით სოფელში. არც თედო დაგვხვდა შინ. ხომ არ წაუყვანიათ?

— არა მგონია. დღეს ვიყავი მასთან და მეზობლებმა მითხრეს სოფლიდან არ ჩამოსულაო... რამდენ ხანს უნდა ისწავლოთ ამ სკოლაში?

— ექვს თვეს. ექვსი თვის შემდეგ უკვე მფრინავები ვიქნებით და ალბათ მტერსაც შევერკინებით.

— სწავლა ხომ არ გიჭირთ?

— არ გვიჭირს. სწავლა იმათ უჭირთ, ვინც მცირე მცოდნეა და არ გაუვლია მათემატიკის საშუალო კურსი.

— ისეთებიც არიან?

— რამდენიც გინდა! ახლა ვხვდები, რატომ არ გვაგზავნიდა კომისარი ფრონტზე. გახსოვს რომ გვეუბნებოდა? სამშობლოს სადაც უფრო მეტად გამოადგებით, იქ უნდა წახვიდეთო. ჩვენნიარი ახალგაზრდები უფრო სკოლებში მიჰყავთ. შენც სკოლაში მოგიწევს სწავლა, ჩემო ვაჟა. ამ ომს ისეთი პირი უჩანს, დიდხანს ვაგრძელებდა. ისე რომ, დამთავრდა ჩვენი სამოქალაქო ცხოვრება, ჩვენი სტუდენტური, სიხარულით სავსე ცხოვრება. უკვე ვგრძნობ, ბევრჯერ ვინატრებთ ამ ცხოვრებას და მიუწვდომელ ოცნებად გადაგვიქცევა იგი.

შენობის სიღრმიდან ზარის წკრიალი გაისმა.

— წავედით! — სევდიანად გამოიმოწოდა ხელი ლუტუმ და გადაიხეზია, — შეიძლება ჩვენ ვეღარასოდეს შევხვდეთ ერთმანეთს, ძმაო, ანდა შეიძლება შევ-

ხვდეთ, ოღონდ გვიან, ომის დამთავრების შემდეგ, თუ კი ცოცხლები გადავრჩებით. ვისურვებ ომის მსახვრალი ხელი არასოდეს შეგხებოდეს შენ და ბერლინის თავზე წითელი დროშის აღმართვის შემდეგ ისევ ისეთი მენახე, როგორსაც ახლა გხვდავ. დაგვიოცნე ჩვენი თედო.

ლუტუმს ცრემლები მოერია. ერთხელ კიდევ გადაიხეზია და ჭერი ახლა სარგისსა და კარლოს დაუთმო.

XI

დაღონებულმა გამოეწიე შინისაკენ. მეგობრების ნახვამ ერთი-ორად აძინა და შორებით გამოწვეული სატყეივარი. ვინ იცის, სად მიკრავდნენ თავს, რა ნაწილში მოგხვდებოდი. მათ გვერდით კი ყოველთვის ადვილად ავიტანდი ქირსა და ლხინსაც.

ასე რომ არ ყოფილიყო, ივიაცა ყველაზე უფრო მეტად მიტაცებდა, ვიდრე სხვა რომელიმე დარგი. მფრინავობას ბავშვობიდანვე ვეტრფოდი და რამდენჯერ მიფიქრია საფრენოსნო სკოლაში შეესულიყავი. მაგრამ ვერ ვულალატე ჩემი დიდხანს ოცნების იდეალს და ამიტომაც გულმა უნივერსიტეტისაკენ გამიწია.

ახლა კი, რა კარგი საშუალება მქონდა და ხელიდან გავუშვი. რაღა მაინც და მაინც იმ დღეს წავედით სოფელში, როცა ეს ამბავი მოხდა, ბრაზი მომდიოდა ჩემ თავზე.

სახლისაკენ აღარ გამიწია გულმა. მთელი დღე ხეტილში დავალამე. შინ გვიან მივედი. მეგონა ჩვენებს ეძინებათ მეთქი, მაგრამ ფეხზე ტრიალებდნენ. ახალციხიდან შალვას წერილი მიეღოთ და მზიარულ ხასიათზე დამდგარიყვნენ.

— კარგ ადგილას მოხვედრილ! — ვანუგუშე დედა, — ფრონტზე წასვლა არ მოუწევს.

— მეც მგას ვეუბნებოდი, ამ წუთის, — ხმა ამოიღო მამამ, — ახალციხე სამხრეთის საზღვარია და იქიდან ჭარს არ მოხსნიან, ფრონტზე არ გავაგზავნიან.

— რა თქმა უნდა, არ მოხსნიან! — კვერს უკრავდა ნაზი.

დღეა მაინც ვიშვიშებდა. ამ ბოლო დღეებში ცუდ სიზმრებს ნახულობდა და ლამე კარგად არ ეძინა. შუალამემდეგ ფეხზე ტრიალებდა, საქმე რომ არაფერი ჰქონოდა, მაინც საიდანღაც გამოჩხრეკდა. შრომაში პოულობდა იგი შვებას, უფრო მეტად შრომაში იქარვებდა დარდს, ჭიასავით რომ უჯდა გულში და ღარღინდა, მოსვენებას არ აძლევდა.

დილით კი აღრე დგებოდა. გათენებული არ იყო, რომ ტანსაცმელს ჩაიცვამდა და საქმეს შეუდგებოდა. ფიქრებში ჩაძირული ხან სკამს წამოედებოდა, ხან მაგიდას და არც ჩვენ გვაძინებდა.

— მოისვენე ადამიანო, ჩვენც მოგვასვენე! — ლოგინიდან მძიმედ წამოპყოფდა მამა თავს და საყვედურით ეტყოდა.

— შენ სულ მოსვენებაზე გიჭირავს თვალი, — მკვახედ შეუბრუნებდა დედა სიტყვას, — დარდი შენ არ იცი და ვარამი. ახლა ჩემს გულში ჩაიხედე, რა ცეცხლი მიკილია.

— ოხერა რას გიშველის მერე, რას აპყოლიხარ ამ სიზმრებს. მეც კი ვხედავ, მაგრამ მნიშვნელობას არ ვაძლევ. ასე უნდა მოიქცე შენც.

— კარგია შენნაირი გული მქონდეს, მაგრამ რომ არა მაქვს?

ვერ ვიტყვი დედას და მამას ერთმანეთი არ ჰყვარებოდათ. ძალიანაც უყვარდათ და კიდევაც სცემდნენ პატივს, მაგრამ როცა რაიმე ოჯახური საკითხი წამოიჭრებოდა მათ წინაშე, სულ სხვადასხვა, ერთმანეთის საწინააღმდეგო შეხედულებისანი იყვნენ და ამაზე მოსდობოდათ კამათი.

ბუნებით მამა უფრო ღინჯი იყო, დედა კი ფიცხი. მამას არ შეეძლო არც სიყვარულის გამომჟღავნება, არც, როცა დედა იტყოდა ხოლმე, დარდსა და ვარამზე ოხერა. მართლია ოჯახური სიძნელეების გარშემო მამა ყოველთვის თავის აზრს გამოთქვამდა და კიდევაც შეეკამათებოდა ხოლმე დედას, მაგრამ ამ დავაში მაინც ყოველთვის მამა უთმობდა.

ასე იყო ახლაც...

იმ დღეს დედას თითქმის არ უძინია და არც ჩვენ დაეუძინებიათ. შფოთავდა, კენესოდა, მალ-მალე დგებოდა, სინათლეს ანთებდა და ვალერიანის წვეთებს სვამდა.

გათენებისას ჩაგვეძინა მხოლოდ. თვალები რომ გავახილეთ, თერთმეტი ხდებოდა.

დედა კვლავინდებურად ზეზე დაძებდა, მამას ბაზარშიც მოესწრო წასვლა. (დღეს მეორე ცვლაში გადიოდა). ნაზის საუხზე გავმზადებინა და მე მელოდებოდნენ.

სასწრაფოდ ჩავეიცვი, პირი დავებანე და სუფრას შემოვუსხედით.

— რა დაგემართა, ადამიანო, წუხელის კიდევ ცუდი სიზმარი ნახე? — ჯკითხე მე.

— სიზმარი კი არა, მაგრამ გული მიკენისის, მძიმედ მაქვს. — დედამ მკერდზე მიიღო ხელი.

— იქნებ გული გტკივა, ექიმთან წაგიყვან დღეს.

— რა თეში ვიხლი ექიმს. იმან რა უნდა მიშველოს. მე სხვანაირად გტკივა გული, ის ვერასოდეს გაიგებს ამ ტკივილს.

— ყოველ შემთხვევაში გაგსინჯოს, ვნახოთ რას იტყვის!

— წაიყვანე! — თქვა მამამ, — იქნებ სხვა რამე აწუხებს და გულს აბრლებს.

დედამ მამას გადახედა.

— შენ რომ არ იცი გული სადა გაქვს, სხვაც ეგრე გგონია. მე რომ ვამბობ გული მტკივა-მეთქი — გული მტკივა და არა სხვა რამე.

მამას გაეცინა და მე და ნაზის გადმოგვხედა.

— წაიყვანეთ, წაიყვანეთ, იქნებ უშველოს რამე, მომკლა მაგისმა ვიშვიშმა, — თქვა ისევ მამამ.

— შენ გული არა გაქვს და რა გეტკინება! — არ დაუთმო დედამ.

— შენ ხომ გაქვს?

— იმიტომაც მტკივა, რომ მაქვს. ყველას გაგვეცინა, გარდა დედისა.

ის იყო ვისაუზმეთ, სუფრიდან უნდა ავმდგარიყავით, რომ ეზოდან რკინის ტიშკრის მძლავრი ჭრიალი და შემდეგ კედელზე კარის მიხეთქების ჭახანი გაისმა.

ღედა უსიამოვნოდ შეიშმუშნა მხრებში, თან მამას გადახედა.

ამ ბოლო დროს ტიშკარს რაღაც გაუფუქდა და როცა ვინმე შემოდოდა ეზოში, კარი ყოველთვის ხმაურით იღებოდა. მამამ რამდენჯერმე სცადა მისი შეკეთება, მაგრამ არ გამოუვიდა იმიტომ, რომ ტიშკარი მძიმე იყო და მის გაწყობას ხელოსნის ხელი სჭირდებოდა.

— ეს კარი ხომ ვერ გადაკეთებინე... — მამას მისამართით ბუზღუნით თქვა ღედამ. თან ზეზე წამოდგა.

ჩვენც წამოვდექით ზეზე, ფანჯრის ფარდა გავწიე და თი საოცრებავ... თვალებს არ დაეუჭერე.

ტიშკრის ზღურბლთან, ჰუჭყხა და მტვერში ამოვანგლული ლილი იდგა. დაუვარცხნელი თმები უწყსივროდ ჩამოშლოდა გამშრალ, გაშვეებულ სახეზე და თვალები არ უჩანდა. მას უკან მოჰყვებოდა შუახნის იეზიდი, რომელსაც ზურგზე ვეებერთელა ბოღია მოეგდო, ცალხელში ჩემოდანი ეჭირა და ხვნეშით მოჰქონდა.

ლილის თავი ჩამოვარდნოდა დაბლა, სახეზე ცხვირსახოცი მიეფარებინა და ქვითინებდა, მთელი ტანით ძაგძაგებდა.

— ლილი! — იწვილა ღედამ და ცოტა გაწყდა კარებში არ ჩაიკეცა, ძაღლონე მოიკრიფა, თავს ძალა დაატანა და პირველი გავარდა კარში.

ჩვენც მიყვებით უკან. ლილიმ ერთი კი შემოაკვებდა, სახე გამოაჩინა, მერე ისევ აიფარა თვალუბზე ცხვირსახოცი და ხმაოდლა აქვითინდა.

ნეტავ არ შემეხებდა. აჩრდილი იდგა ჩვენს წინ, ჩემი დის აჩრდილი, ჩემი ლამაზი ლილის აჩრდილი, მთელს ტანში რაღაც საშინელმა ურუანტელმა დამიარა და ფეხის თითებამდე გამსჭვალა. ცხადი იყო, რაღაც დიდი უბედურება ტრიალებდა ჩვენს თავზე.

ღედამ მეორედ ისეთი იწვილა, მთელი მეზობლები თავზე დაგვეხვა.

— ბავშვები... ბავშვები სად არიან?... — იძახდა ის, — მითხარი... სად არიან ბავშვები?...

ლილი ხმას არ იღებდა, უძრავად იდგა, დამუნჯებული, დადუმებული, გულჩამკვდარი. თავი ისევ დაბლა ჰქონდა ჩამოვარდნილი და სახიდან ცხვირსახოცს არ იშორებდა, თითქოს რცხვენოდა, როგორ უნდა შეეხებლო მშობლებს უბავშვებოდო.

— მითხარი, სად არიან ბავშვები?... — გაჰკიოდა ღედა, — სად არიან ჩემი ტატო და ევა?...

ლილი კვლავ დუმდა, ქვითინებდა. ბოლოს როგორც იყო, მოიკრიბა ძალა, თავი ასწია მაღლა, უკან შეტრიალდა და იეზიდის წინ დაგდებულ ბოხჩისაკენ ხელი გაიშვირა.

— იქ... იქ...

— სად იქ?! — იწვილა ღედამ.

— იქ...

— ბავშვებზე გეკითხები... სად არიან მეთქი ბავშვები?...

— ხო... ბავშვები... იქ... — ეს რომ თქვა, მუხლებში ჩაიკეცა და ის იყო, უნდა დაცემულიყო დაბლა, რომ მეზობელმა ქალებმა ხელი შეაშველეს.

— წყალი — ვაისმა შეძახილა.

ნაზიმ წყალი მოუბრუნინა ქალებს. ქალებმა პეშვით შეასხეს სახეზე, რამდენიმე ყლუბი კიდევაც გადააყლაპეს, მერე ასწიეს და სახლში შეიყვანეს.

ახლა ღედას შეულონდა გული.

— წყალი... — კვლავ ვაისმა ქალების წამოძახილები. ნაზიმ იმათაც მიუბრუნინა დოქით. ქალებმა ღედასაც შეასხეს პეშვით წყალი, თანაც დააღვეინეს, მერე სახე დაუსრისეს და რომ მოიხებდა, ისიც თავის საწოლზე დააწვიანეს.

XII

ომის დაწყების პირველსავე დღეს საზღვრისპირა ლვოვი ცეცხლის ალში გაეხვია. მტრის ავიაცია განუწყვეტლივ ბომბავდა ქალაქს. შენობებს ცეცხლი ეკიდა. იწვოდა იქაურობა. თავზარდაცე-

მული ხალხი ქალაქგარეთ სივრცედაც
პუნქტისაკენ გარბოდა. ყველა ცდილო-
ბდა როგორმე თავი დაეღწია ამ ჯოჯო-
ხეთური მდგომარეობისათვის, რომ გე-
რმანელებს ხელში არ ჩაეარდნოდნენ.

სივრცედაც მანქანაზე დაჯდომა და
სამშვიდობოზე გამოსვლა არც ისეთი
იოლი საქმე იყო. ჯერ ერთი, მანქანები
არ იყო საკმარისი და როგორც კი გამო-
ჩნდებოდა, იმდენი ხალხი ესეოდა, წე-
წვა-გულეჭვა იმართებოდა. მეორეც, კაც-
მა არ იცოდა ის მანქანა გამოაღწევდა
თუ არა სამშვიდობოს, გზაში მტრის
თვითმფრინავები აედევნებოდნენ და
უმოწყალოდ ბომბავდნენ, ტყვიამფრ-
ქვევების ცეცხლს უშენდნენ.

ლილი სამ დღეს ვერაფერს გაბდა.
ნახევრად მშვიერ-მწყურვალე ღია ცის
ქვეშ ათენებდა და აღამებდა ბავშვებ-
თან ერთად. მეთოთხე დღეს კეთილი ად-
ამიანები ამოუდგნენ მხარში და ღილი
წვალების შემდეგ, როგორც იყო, მოა-
თავსეს მანქანაზე.

კვირამდე ღილი წვალებითა და წამე-
ბით იმგზავრეს. გზაში თვითმფრინავებ-
მა რამდენჯერმე გადაუჭრეს გზა და
ცეცხლი დაუშინეს. ბევრი დაიხოცა.
ლილი და ბავშვები რაღაც სასწაულებ-
რივ გადაურჩნენ ამ განსაცდელს.

კვირში ეშელონი ელოდებოდათ. და-
ჭრილებთან ერთად ბავშვიანი ქალები
მოათავსეს და ზურგისაკენ გამოუშვეს.

ახლა თითქმის ჩვეულებრივი სიმშვი-
დით უნდა წარმართულიყო მგზავრობა,
მაგრამ როსტოვთან მტრის თვითმფრი-
ნავები წამოეწივნენ და ეშელონი დაბო-
მბეს.

ერთი ბომბი იმ ვაგონს დაეცა, რო-
მელშიაც ღილი იჯდა ბავშვებით. ღილი
მსუბუქად დაიჭრა მხარში, მხოლოდ ბო-
მბის ნამსხვრევმა ტატოს იქვე გააფრთ-
ხოინა სული.

ლილი არ დაიბნა. არ გატყდა არც
ფიზიკურად, არც სულიერად. ტატო
თხელ საბანში გამოჰკრა და ხმა ვაიკმინ-
და, რადგან როსტოვში სხვა მატარე-
ბელზე უნდა გადასხდარიყვნენ და

მკედრის წამოღების ნებას არაღწევდნენ
ცემდა.

პატარა ეკამაც ვეღარ გაუძლო ამ
შიშს, შიმშილს და ჯოჯოხეთურ მგზავ-
რობას; მოითენთა, დასუსტდა. უეცრად
მალაღი სიციხე მისცა და სანამ გულდერ-
მესში ჩამოვიდოდნენ, გზაში განუტევა
სული.

ლილის თავზარი დასცა ამ ამბებში,
უნდოდა ეყვირა, ეღრიალა, მთელი ქვე-
ყანა შეეძრა და შეეწრიალებინა. მაგ-
რამ ცრემლს გზა არ მისცა, ტუნებზე
ბოქლომი დაიდო, გაქვევდა, გაკლდევდა,
ბაქოს რომ მოატანა, ხელახლა გახსნა
ტატოს ცხედარი, ორივე ერთად მჭიდ-
როდ შეაბვია, ზემოდან ჯვარედინად
თოკი გადაუჭირა და ვითომდაც ბარგი
ყოფილიყო, ისე გადმოიტანა ბაქოს სა-
დგურზე, საიდანაც თბილისისაკენ უნდა
გამოჰყოლოდა სხვა მატარებელს.

აქედან უფრო ძნელდებოდა მგზავ-
რობა. ბაქომდე თუ ეშელონით ჩამოვი-
დნენ, ახლა სახალხო მატარებელს უნდა
გამოყოლოდა. საჭირო იყო ბილეთის
აღება, საექიმო-სანიტარული მდგომარ-
ეობის შემოწმება, რომლის გარეშე
არც ბილეთს იძლეოდნენ და არც მა-
ტარებელში უშვებდნენ არავის.

გარდა ამისა, პატრულები და მილო-
ციის მუშაკები ყოველ ნაბიჯზე სინჯავ-
დნენ საბუთებს. სჩბრეკდნენ ყველა-
ფერს, რასაც კი საექვოდ მიიჩნევდნენ.

ლილი გაოგნებული იყო, ვეღარა-
ფერს ხედავდა ვეღარაფერს ამჩნევდა.
მის თვალწინ ყველაფერი ბურუსით
იყო მოსილი, ბნელოდა. ბაქანზე მო-
ფუსფუსე ხალხი მის თვალში ლანდე-
ბად მოჩანდა.

— უკაცრავად ქალბატონო, ქართვე-
ლი ბრძანდებით? — ჩაესმა ყურში ვი-
დაც მამაკაცის ბოხი ხმა.

ქართული სიტყვის ვაგონებაზე ღილი
ფიქრებიდან გამოერკვა. თავს ძალს და-
ატანა და თვალეში ფართოდ გაახილა.
ახლა შენიშნა, მის წინ პოლკოვნიკის
ფორმაში გამოწყობილი შეგვერემანი
ვაჟაკი იდგა და ცნობისმოყვარეობით
მისჩერებოდა მას.

— დიახ, ქართველი ვარ! — ძლივს დასძრა ენა ლილიმ.

— საით მიბრძანდებით?

— თბილისში!

— მეც თბილისში მოვდივარ. ერთ საათზე მეტია გიყურებთ და ვგრძნობ, იტანჯებით, რაღაც ცეცხლი გიკიდიათ გულზე. იქნებ გიჭირთ რამე?

— როგორ არ მიჭირს!.. — ლილის ცრემლები მოერიო.

— მითხარით რა გიჭირთ და მე მზად ვარ დაგეხმაროთ, თუ კი შემძლია რაიმე დახმარების გაწევა. ეს ბარგი თქვენია? — მიუთითა ლილის ბოხჩაზე და ჩემოდანზე.

— დიახ, ჩემია!

— საიდან მოდიხართ?

— ლვოვიდან!

— ლვოვიდან? — გაკვირვება გამოეხატა პოლკოვნიკს სახეზე.

— დიახ, ლვოვიდან, იქ ვცხოვრობდი, ჩემი ქმარი მფრინავია. ძლივს გამოვალწიე ცეცხლის ხაზს, ერთ თვეზე მეტია გზაში ვარ, და როგორც იყო ჩამოვალწიე აქამდე.

შემდეგ ლილიმ ყველაფერი უამბო პოლკოვნიკს, რაც გადახდენოდა გზაში, რა გაჭირვებაც ადგა ახლა მას.

პოლკოვნიკი შეწუხდა. სულის სიღრმემდე შესძრა ამ საშინელმა ამბავმა, ერთხანს მდუმარედ იდგა, ლილის წინ დაგდებულ ბოხჩას გაოცებული მისჩერებოდა, თითქოს ცხადად ხედავდა ბოხჩაში გამოკრულ ბავშვებს. მერე როგორც იყო, მოეგო გონს, ლილის უფრო მეტი თანაგრძნობით შეხედა და უთხრა:

— რას ეიზამთ, ომია. ომია არ იცის არც დიდი, არც პატარა, ახლა მთავარია არავინ გაიგოს ეს ამბავი და როგორმე მშვიდობიანად ჩავალწიოთ თბილისამდე, — პოლკოვნიკი ერთ წამს ჩაფიქრდა, მერე ისევ განაგრძო, — ამისათვის საჭიროა გული გაიმავრო, არავითარ შემთხვევაში ცრემლი არ დამანახვო, თორემ მიგვიხვდებიან და მთელი ხათბალი ატყდება. ცხედრებს არავინ გვა-

ტანთ თბილისში და შეიძლება მძიმე დაზარალება მოგვადგინოს. ბილეთი გაქვთ?

— არა მაქვს ბილეთი!

პოლკოვნიკმა მხრები აიწურა.

— კარგი, ბილეთის საქმე თუ ვერ მოვაგვარებ, რაღაცას ვიღონებ.

დატრიალდა კეთილი პოლკოვნიკი და... მისი დახმარებით, როგორც იყო, ჩამოაღწია თბილისამდე თავისი „ბარგით“.

XIII

ლილის უბედურების ამბავი ტყვიასავით გაეარდა არა მარტო ჩვენს ნათესავებში, მთელს ლენინის რაიონში. პანაშვიდის დღეებში ჩვენს სახლს იმდენი ხალხი მოაწყდა, არამც თუ ეზოში, ქუჩაშიაც არ ეტეოდა.

დიდ ოთახში, სადაც ამ ერთი თვის წინათ ნაზისა და შალვას საქორწილო სუფრა იყო გშლილი, ახლა ტატოს და ეკას ცხედრები ესვენა. ეკა გაზაფხულის ღამისუყვავილებიან კაბაში გამოეწყობა, კოხტად დავარცხნილ თმებზე დიდი, გვირგვინისფერი ბრტყელი ბაბთები მოეკიბრა, გვერდით დედოფალა მიეწვიონათ (შარშან ეს დედოფალა არ წაიღო ლილიმ, ჩემოდანში ადგილი არა მაქვსო) და ისე მოჩანდა, თითქოს ეს-ესაა ჩაუძინაო.

ტატოსთვის კი, შუბლის ის ადგილი, სადაც ბომბის ნამსხვრევი მოხვედროდა, თეთრი დოლბანდით შეეხვიათ და სახე ნახევრად არ უჩანდა.

მათი სახეა ყოველ ადამიანში ცრემლსა და მწუხარებას იწვევდა.

თავთ უსხდნენ შავ ტანსაცმელში გამოწყობილი დედა, ლილი, ნაზი, კიდევ ჩემი სამი და, გიგუშას მეუღლე მარინე, ბიძაშვილ-მამიდაშვილები, ძალუები და ოშორიდან ჩამოსული ახლო მეზობლები. მათ შორის ნახავდით შიოლას მეუღლეს ტასოს. სამოცდაათ წელს გადაცილებული მოხუცი ძალი წამოყოლოდა მეზობლებს. დედას გვერდიდან არ შორდებოდა და სულ ერთთავად ცრემლი ჩამოსდიოდა ღაწვებზე.

ლილი ნახევრად შეშლილსა ჰგავდა. აღარც ცრემლი ჰქონდა, აღარც

ხმა. ველარც ტიროდა. იგი იმ წყაროს დამსგავსებოდა, გაზაფხულის გვალიან დღეებში რომ დასრება და დაიწრიტება ხოლმე. თავიდან არ შორდებოდა შეილების ცხედრებს და გამშრალი, გამოფიტული, უხაროდ მისჩერებოდა სამძიმარზე მოსულ ხალხს.

არც დედა იყო მისზე ნაკლებ დღეში. ბევრი ტირილისაგან ხმა ჩახლეჩოდა და ხანჯალგაყრილ ხარკით ბღაოდა.

ზოგჯერ ძალას მოიკრებდა, ხელებს განზე გაშლიდა, მერე მკერდზე მჯიღს დაიკრავდა და იტყოდა:

— გული მიგებდა, რა უბედურებაც გველოდა, მაგრამ არაფერს ვამბობდი, დამწვარი გული ყველაფერს გრძნობდა, მაგრამ არ ვამხელდი... აი, ხომ ახლა...

მოთქვამდა დედა.

უკანასკნელ დღეს ხალხის მოზღვავებამ უმაღლეს წერტილს მიაღწია. კენსას და გოდებას ბოლო არ უჩანდა. მნახველთა ნაკადი არ წყდებოდა. თითქმის მთელი ლენინის რაიონი მონაწილეობდა ჩვენი ოჯახის მწუხარებაში.

ეს არ იყო არც სენსაცია, არც უბრალო ცნობისმოყვარეობა. ეს იყო ომის ექო, დიახ, მეორე მსოფლიო ომის სისხლიანი ექო, ასე უცბად, ასე მოულოდნელად რომ შემოიჭრა ჩვენს დედაქალაქში.

შინაური თუ გარეული, ნაცნობი თუ უცნობი, ყველა თავდახრილი მოემართებოდა ჩვენი სახლისაკენ. ყველას ყვავილები ეჭირა ხელში. ყველა მოვალედ თვლიდა თავს, რათა პატივი ეცათ ომის უდანაშაულო მსხვერპლთათვის.

ესაა ყველაზე საშინელი, ყველაზე ძნელი წუთები ადამიანის ცხოვრებაში. დედა ისეთი ხმით ბღაოდა, სახლში გაჩერება უკვე აღარ შემეძლო.

გართულდა ლილის მდგომარეობაც. ვეღარ ტიროდა, აღარც ხმა მოსდიოდა. საცრემლე ჭირკვალი გაშრობოდა. ეს კიდევ არაფერი, ხშირად გონებიდან ითიშებოდა, ეგონა ბავშვები ისევე ცოცხლები იყვნენ და სადღაც ეზოში კუკუ-მაოულობას თამაშობდნენ. მერე, გონზე

რომ მოვიდოდა, თმაში იტაცებოდა და უხმოდ, უცრემლოდ ატირდებოდა.

— დიდმა მწუხარებამ იცის ასეო, — ამშვიდებდნენ მეზობლები დედას, — დროთა განმავლობაში გაუვლის, ხმაც მოუვა და ცრემლიცო.

ნაზი ერთი წუთითაც არ ანებებდა თავს ლილის. სულ მის გვერდით ტრიალებდა, ამშვიდებდა, ეფერებოდა.

არც დედას აკლებდა ზრუნვას. მართალია თვითონაც ისე განიცდიდა ეკასა და ტატოს დაღუბვას, როგორც ისინი, მაგრამ მაინც სულ მათ ფერებაში იყო. ცდილობდა რამენაირად შეემსუბუქებინა მწუხარება და ისეთ ამბებზე გადაიტანდა საუბარს, რაც ამ ამბავს დაევიწყებდა.

მამა კი განზე იდგა. არც არავის აგონდებოდა, არც თვითონ მოითხოვდა სხვებისაგან ნუგეშს. ეს კლდესავით კაცი სულ საქმეში იყო გართული. მთელმა იმ სიმძიმემ, რაც ამ უბედურებას თან ახლდა, ჩემზე უფრო მეტად, მამის მხრებზე გადაიარა.

დილით რომ ჩაებმოდა გაწამაწიაში, ვინ იცის, როდის მორჩებოდა. მას თითქოს არც ეცალა მწუხარებისათვის.

შუალამისას თუ გამონახავდა დროს, როცა ყველას რული მოეროდა და დედასა და ლილის ძალაუნებურად გაიყვანდნენ შინაურები თვალის მოსატყუებლად; მამა მაშინ მივიდოდა ზოტმე ფეხაკრეფით ეკასა და ტატოს ცხედრებთან, მოკრძალებით დაჭდებოდა კუთხეში, რომ ყველასათვის თვალში საცემი არ ყოფილიყო, მუხლებზე ნიდაყვებს დაყარდნობდა, თავს ხელებშუა ჩარგავდა და იყო გარინდებული. ერთხელ არ ასწევდა თავს მაღლა, ერთხელ არ დაიკენესებდა, ერთი ოხვრა არ ამოხდებოდა გულიდან. მღუშარედ უთევდა დამეს საყვარელ შვილიშვილებს. დილით კი უძინარი კვლავ ჩაერთვებოდა საქმეში.

მე მოაცებდა მამას ჭანი და ენერგია. ისე ვიღლებოდი, დამის თერთმეტი საათის შემდეგ უკვე აღარაფრის თავი აღარ მქონდა. მოგნახავდი დასაწოლ ადგილს, სადმე კუთხეში, მკვდარივით მი-

ვეგდებოდი და დილით რომ გავიღვიძებდი ან გამაღვიძებდნენ, მაშა ისევ ზეზე მხვდებოდა საქმეში გართული.

ერთ საღამოს, პანაშვილის შემდეგ, დედამ თვალი მოაკრა საღლაც კუნჭულში საცოდავად მიმჭდარ მამას და შესტირა:

— შე მაინც ცრემლი მიადვილებს მწუხარებას, ცრემლი მიმსუბუქებს დარღსა და სატანჯველს, ბოღმას და ვარამს, შენ რითი იოხებ გულსა, შე საცოდაო, შენა! რითი იქარვებ მავ ნაღველსა.

მერე ქალებს მიუბრუნდა და შესტირა:

— როცა რაიმეზე ვბრაზდები, სულ მაგაზე ვიყრი ხოლმე ჯავრსა, მაშ ვისზე ამოვიყარო? უმიზნოდ ხან რას ვეტყვი, ხან რასა. ყველაფერს მაგას ვაბრალებ: უგულო ხარ-მეთქი, გული არა გაქვს-მეთქი, ვეუბნები, — დედამ ისევ მამას შეხედა, — მაპატიე ალექსი ასე რომ გექცევი... განა არ ვიცი შენ ჩემზე დიდი გული გაქვს, უთქმელი გული... შენ ჩვენზე უფრო მეტად ვანიციდი შენი საყვარელი ტატოსა და ეკას უბედურებას, მაგრამ ვერაფერი ვითქვამს, გულში იკლავ ბოღმას...

მეც კარგად ვგრძნობდი, რომ ეს ასე იყო. დედა დიდ პატივს სცემდა მამას. შეიძლება ზოგიერთს სულ სხვანაირად მოსჩვენებოდა მამისადმი მისი ასეთი დამოკიდებულება, მაგრამ თვით ამ დამოკიდებულებაში და მოქმედებაშიც კარგად ჩანდა მამისადმი უსაზღვრო ერთგულება და პატივისცემა, ის დიდი სიყვარული, რომელიც აკავშირებდათ მათ ერთმანეთთან. ეს ამბავი კარგად იცოდა მამამაც და ამიტომაც არ სწყინდა მისგან არაფერი.

ღიახ, ასეთი უთქმელი კაცი იყო მამა.

ასეთი პროცესია ჭერ არავის ენახა ლენინის რაიონში. ზღვი ხალხში ძლივს მოჩანდა პატარა ეკას და ტატოს ყვავილებით შემკული კუბოები. ხალხი თავდახრილი მიჰყვებოდა უკან.

ეს არ იყო ჩვეულებრივი დაკრძლება, როგორც იციან საერთოდ თბილისში. ეს იყო ნამდვილი დემონსტრაცია, ხალ-

ხის ნამდვილი დაღადისი, რომელიც სწყველიდა ომს და მოუწოდებდა ხალხს, დაეცვა სამშობლო ფაშისტებისაგან.

არც შემდეგ დღეებში შენელებულა ჩვენს ოჯახში კვნესა და მწუხარება. პირიქით, უფრო მძიმე აღმოჩნდა ჩვენთვის ის მღუმარება, რომელიც ჩამოწვება ხოლმე მიცვალებულის დაკრძალვის შემდეგ. როცა ყველა წავა-წამოვო და შინ მხოლოდ ჭირისუფალი რჩება.

ტატოსა და ეკას დაკრძალვის მეორე დღეს სასაფლაოდან შინ ვბრუნდებით. მამას არ უყვარდა სასაფლაოზე სიარული და არც გვიფიქრია წავვეყვინა. არც თვითონ მოუწადინია. ეზოს ჭიშკარს რომ მივუახლოვდით, შიგნიდან რაღაც ბლავილი მოგვესმა. სასწრაფოდ გავაღეთ ჭიშკარი და...

მამა გულადმა ეგდო შუა ეზოში, მთელი სხეულით თრთოდა, ძაგძაგებდა, და რაღაც ყრუ, შემზარავი ხმით ბლაოდა; ისეთი ხმით, რომ შიშის კრუანტელი დაგვილიდათ ტანში.

ჩემს სიცოცხლეში არ მენახა მამა ასეთ დღეში. ასეთ დღეში კი არა, მის თვალზე მხოლოდ მამინ დავინახე პირველად ცრემლი, როცა შალვას ვაცილებდი ოშში, სამხედრო კომისარიატში ყოფნისას, მამა ისეთი განწირული ხმით ჭკითინებდა ახლა, ისეთი გულის ამჩაყებელი იყო ეს ჭკითინი, თანაც ისეთნაირად კოტრიალებდა და თითებიც მიწას ფხოქნიდა რომ შიშისაგან ლამის მუხლებში ჩავიკეცე, თმები ყალყზე დამაღვია. გულგახეტელილი შევევარი ეზოში, მამას თავზე დავადექი და ის იყო უნდა წამომეყვებინა ზეზე, რომ დედა მომვარდა, ხელები გამაშვებინა და მითხრა:

— არ იყვნო... გაუშვი იტიროს, კარგია, გულიდან მოეშვება!

მერე მამას მიუბრუნდა და უთხრა:

— იტირე, იტირე, შე საწყალო, იტირე... ტირილია შენი წამალი... იტირე, თორემ ვიცი, გული ნაღველასავით გექნება გასიებული, გავისკდება.

მამამ ყურადღება არ მოგვაქცია არც მე, არც დედას. თითქოს არც დაგუნ-

ხივართ. ერთხანს კარგახანს იყო ამ მდგომარეობაში, კარგახანს იკოტრიალა, იქვითინა, თითებით ფხოქნა მიწა. მერე თითქოს დამშვიდდა, დაწყნარდა. ჭერ წამოჯდა, თვალებიდან ცრემლები მოიწმინდა, მერე დინჯად ადგა ზეზე და ერთი ისეთი ამოიგმინა, თითქოს ამ ამოიგმინვას გაყოლა რაც ჭირი და ვარამი ჰქონდა გულზე შემოწოლილი.

— როგორ ხარ? — ჰკითხა ბოლოს დედამ.

მამამ ნაძალადევად ვახსნა ტუჩები, თითქოს უნდოდა თავის თავზე ირონიულად გაეღიმა, მაგრამ არ გამოუვიდა და დედას თვალში ჩააცქერდა.

— ვიხრჩობოდი.. გული გასკდომას მქონდა.

— ახლა როგორ ხარ! — მკლავში ხელი მოკიდა დედამ.

— გუნთავისუფლდი... გულიდან მომეშვა!..

— წამოდი ახლა, დაწევი დაიძინე. ერთი კვირაა თვალი არ მოვიხუქავს შე საცოდავო, შენა.

მამა უსიტყვოდ დამორჩილდა.

XIV

ერთი კვირაც და, ხუთ აგვისტოს, დილის ცხრა საათზე, სამხედრო კომისარატიდან უწყება მომიტანეს. მიღებისთანავე დაუყოვნებლივ უნდა გამოგცხადებულყოფ მათთან.

მამა საათნახევრის წასული იყო სამსახურში. დედა სულ გადარია ამ ამბავში, ნაზის და ლილისაც ჩოჩქოლი შეუღვათ.

— ცრემლი არ დამანახოთ, — მტკიცედ განვუცხადე ჩვენებს. — სადაც მთელი ქვეყანა, იქაც შეი შური უნდა ვიძიო ჩემი ტატოსა და ეკას უდანაშაულოდ დაღვრილი სისხლისათვის.

ტანსაცმელი გამოვიცვალე, რაც საჭიროდ ვცანი ჩანთაში ჩავალაგე და ჩვენებს მივუბრუნდი:

— ახლა ერთსა გთხოვთ ყველაზე მეტად: თუ ვიყვარვართ, თუ ვაქვთ ჩემი ხათრი და მთვლით თქვენს სისხლად და ხორცად, წუნილს ნუ მიეცემით. წუნილით მკვდარი არავის გაუცოცხლებია და

ვერც თქვენ გააცოცხლებთ ტატოს ხორცად. გაუფრთხილდით თავს, საკუთარ სიცოცხლეზე იფიქრეთ, მეტისმეტს ნუ იზამთ და დარდს ნუ გადაყვებით.

დედას ტირილი მოერია.

— კომისარიატში მაინც გამოგყვებით, შეილო!..

— არავითარ შემთხვევაში! — მივუგე მტკიცედ, ისეთი სმით, რომ დედა ველარაფერს გახდა, — მე ვაცილება არ მინდა. ჩემი ჭავრი ნუ გექნებათ. მე ისეთივე დაგიბრუნდებით, როგორიც მივდივარ. გული მწყდება მამას რომ ვერ ვემშვიდობები. ჭერჭერობით შალვას ნუ გააგებინებთ ჩვენს უბედურებას. ცოდნა, ხომ იცით რანაირი ბუნებისაა, ყველაფერი გულთან მიაქვს. წერილებს ხშირ-ხშირად გამოვიგზავნი ხოლმე... აბა, ყოჩაღად იყავით!

ამ სიტყვებზე დედამ ტირილი მორთო და ლილი და ნაზიც აიყოლია.

მეც ამომიდუღდა გული... ცალკე ბავშვების უბედურება, ცალკე ჩემზე და შალვაზე დარდი, რა თქმა უნდა, მეტად მძიმე ასატანი იქნებოდა მათთვის. ყოველივე ამას ნეტა როგორ უნდა გაუმლონ-მეტი. უნებურად გამკრა ფიქრმა და კინაღამ ავტირდი.

ეს დამაბული მდგომარეობა დიდხანს რომ არ გაგრძელებულიყო, ადარც მე დავაყოვნე, ჭერ დედას გადავხვიე, მერე ლილი და ნაზიც გადავკოცნე და სახლიდან გამოვედი.

ჭიშკრამდე მესმოდა დედის ჭვითინი.

როგორც კი გავციდი ეზოს, თედო ვეშაგურს მოვკარი თვალი. ამ დილას მასაც მიეღო სამხედრო კომისარიატიდან უწყება და ახლა ჩემთან მოდიოდა. თედომ ნამდვილად დიდი ვაჟკაცობა გამოიჩინა ამ უბედურების უამს. იგი გვერდიდან არ მომცილებია და ჩვენთან ერთად ინაწილებდა იმ მწუხარებას, რომელიც თავს დაგვატყდა.

სწრაფად ჩავათავე საბჭოს ქუჩა და კომისარიატის ეზოში შევედი. ხალხს სკანაყარ ფუტკარივით კვლავ ზუზუნნი გაჰქონდა. ყურადღება არავისთვის მიგვიქცევია. ისევე გავარღვიეთ მათი

ტალა, შიგნით შევედით და კომისი-
რიატის მუშაკებს მათივე გამოგზავნილი
უწყება წარუდგინეთ.

აღარც მათ დაუყოვნებლივ. ახალგაზრ-
და, შავთვალწარბა უფროსმა ლეიტენ-
ანტმა, რომელსაც ძალზე უხდებოდა
სამხედრო ტანსაცმელი, მაშინვე მო-
ძებნეს ჩვენი საბუთები და იმ ჭკუფს მი-
გვაწერეს, რომელიც ეზოში იდგა და
წასასვლელად გამოხადებულყო.

მე და თედომ სიხარულით ტაში შემო-
ვკარით, ერთად რომ მოვხვდით. ახლა
იმის მოთმინება აღარ გვყოფნიდა შეგ-
ვეტყო სად გვგზავნიდნენ.

— რა კარგი იქნება ჩვენც საავიაციო
სასწავლებელში მოვხვდეთ! — ამბობ-
და თედო.

— სატანკოს კი დაიწუნებდი?

— არც მაგაზე ვიტყვოდი უარს, მა-
გრამ იქ ჩვენ ბიჭებს შევხვდებოდით.
მაშ უხდებოდათ ფორმა, ხომ?

— მერე როგორ! ტყუილია, მფრინა-
ვებს რომ ლამაზი ტანსაცმელი აქვთ,
არც ერთ სხვა ნაწილს არ გააჩნია.

— ნეტავ ისე არ მოგვცდენ ერთხელ
კიდევ არა ვნახო ღუბუბ, სარგისი, კარ-
ლო. — გულდაწყევით თქვა თედომ.

უფროსმა ლეიტენანტმა, რომელსაც
ჩვენი საბუთები ეჭირა ხელში, ეზოში
გამოგვიყვანა და იმ ჭკუფთან მიგვიყ-
ვანა, რომელშიც მიწერილები ვიყავით.

— საით გვაგზავნით, ამხანაგო უფ-
როსო ლეიტენანტო? — ვედარ მოით-
მინა თედომ.

— იღბალი გქონიათ, თელავში მი-
დინართ, ვეტსაფერშლო სკოლაში, იქ
ექვს თვეს მოგიწევთ სწავლა და მანამდე
ან ვირი იქნება, ან ვირის პატრონი! —
უფროსი ლეიტენანტის მაგივრად თქვა
ვიღაც უსამხრეებო ფარაჯაში გამოწ-
ყობილმა, ოცდახუთმეტობდე წლის აყ-
ლაყუდა კაცმა, რომელმაც ის ის-იყო
საბუთები ჩამოართვა უფროს ლეიტენ-
ანტს და ეჭვი არ იყო, ჭკუფი მას უნდა
წაეყვანა თელავში.

— კარგი შედეგათია, როგორ გამო-
ხარე! — დაიბუხუნა თედომ და თვალე-
ბში სიბრაზის ნაპერწკლებმა გაკვესა, —
იმიტომ კი არ მოვიტხოვდი ფრონტზე
წასვლას, რომ ექვს თვეს თავიდან
ცხენის ფუნა მახვეტინოთ. ფუნის ხვე-
ტა შენთვის მომიდგვია, მე კი მტერთან
ბრძოლა მწყურია, გესმის?

ის იყო, თედოს კიდევ რაღაც უნდა
ეთქვა, მაგრამ სხვამ დაასწრო.

— რა ჭირად მინდა თქვენი საფერ-
შლო სასწავლებელი, გამაგზავნეთ საა-
ვიაციო ან სატანკო სკოლაში, სიამო-
ვნებით ვისწავლი იქ, ტანკისტი ან მფრი-
ნავი გამოვალ და დედას ვუტირებ
მტერს!

სწორედ რომ ჩემი გულის ნადები
უთხრა იმ ბიჭმა. ცნობისმოყვარეობით
შევათვალეირე იგი. ჩემი ტოლი იქნე-
ბოდა, ოღნავ ჩემზე მაალაი, მაგრამ
მკვრივი, ჩადსკვნილი. ქერა, ხუჭუჭა
თმები ეყარა, თვალეები ნაპერწკლებივით
უელავდა. ეჭვი არ შეპარებოდა, რომ
მისგან უფრო კარგი ტანკისტი ან მფრი-
ნავი დადგებოდა, ვიდრე სამხედრო ვეტ-
ფერშალი.

— მართალი არიანეს ბიჭები! — აყ-
ყვირდი მეც, — იმიტომ კი არ ვიცადეთ
ამდენ ხანს, რომ საფერშლო სკოლაში
გავგაგზავნოთ. უარს ვაცხადებ წასვლა-
ზე.

— მეც ვაცხადებ წასვლაზე უარს! —
კვლავ დაიბუხუნა თედომ.

— მეც! — წამოიძახა ხუჭუჭთმიანმაც.

— დაწყნარდით! — აყვირდა უფროსი
ლეიტენანტი, — ვინ მოგვით იმის უფ-
ლება პრეტენზიები წამოგვიყენოთ?
ბრძანება კანონია და ვინც ამ კანონს
არ დაემორჩილება, იგი მკაცრად ის-
ჯება. გასაგებია?

თედომ და იმ ქერა, ხუჭუჭთმიანმა
ბიჭმა რაღაც ჩაიბურტყუნეს თავისთვის.
აღარც მე ამომიღია ხმა. დაემორჩილ-
დით ბედს და დილით ადრე უკვე თე-
ლავში ვიყავით.

საგზი ზილანი

ოქტომბერი და ქართული მწერლობა

„რევოლუციის პოეტები“ — ასე ეწოდება პოეზიის პირველ საბჭოთა ანთოლოგიას, რომელიც შეადგინეს ტიციან ტაბიძემ და გიორგი ლეონიძემ. ანთოლოგიაში შეტანილ ერთ ლექსს — „ძველი ხიმდრა“, ასეთი შენიშვნა აქვს დართული: „ეს ძველი ქართული მუსური ხიმდრაა. 70-იან წლებში მღეროდნენ, საქართველოში უფილა პოპულარული. გადმოგვცა ზაქარია ტიქინაძემ.“

ზენე აქვე გვინდობა ზაგვერთო ცნობილი ლექსი 908 წლის არსენ გორჯაშვილზე, მაგრამ მისი სწორი ვარიანტი ვერ ვიშოვეთ და წიგნის დაჩქარების გამო გადავდეთ“.

„რევოლუციის პოეტები“ გამოვიდა 1921 წლის ოქტომბერში და არა 1922 წელს როგორც ეს აღნიშნული აქვს გ. ცურავის (იხ. „ტიციან ტაბიძის ცხოვრება და პოეზია“, გვ. 111). წიგნის „დაჩქარებით გამოცემა“ კი დროის, რევოლუციური საქართველოს ისტორიული მოთხოვნებიდან იყო ნაკარნახევი.

ანთოლოგია იხსენება ეფრემ პოტიეს „ინტერნაციონალით“. იგი ანთოლოგიაში წარმოდგენილია სამი ვარიანტით: პირველი — ლეონის ტანზე, ფრანგულად, მეორე — ქართულად, რომელსაც ასეთი შენიშვნა აქვს: „ეს თარგმანი მოწონებულია ვაზეთ „კომუნისტისაგან“ და არჩეულია ზუთ თარგმანში. ეს ვარიანტი დაკანონდა ქართულში“. მესამე ვარიანტი იროდიონ ევდოშვილის თარგმანითაა წარმოდგენილი. ამას მოუყვება რუფე დე ლილის. „მარსელიოზა“ (თარგმანი ტრისტან მანაბლასა, ტრისტან მარაბელი

ვალერიან გაფრინდაშვილის ფსევდონიმო იყო). ანთოლოგიაში შესამეა აკაკის ლექსი — „ძირს მთავრობავ, უსამართლოვ, ველარ ვიტანო ვახაჭირსო,“ დაწერილი 1906 წლის რევოლუციის ქარიშხლიან დღეებში; მეოთხეა ილია ჭავჭავაძის „ოდა თავისუფლებას“. ეს ლექსი ამოღებულია ილია ჭავჭავაძის პოემიდან „ქართვის დედა“ (სცენა მომავალ ცხოვრებიდან). ამ პოემის ავტორისეული მეორე ვარიანტის მიხედვით სათაური „ოდა თავისუფლებას“ თვით რედაქტორებს მიუციათ ლექსისათვის. ამს მოხდევს ტიციან ტაბიძის „პეტერბურგი“.

კუნძულებიდან მოჰქრის ქარი დაუღვარა,
აწევა ჭრეებს ყუშპარებს ცუბლით
გადაბრულს,
ნრდილებს ლანდში მიღს ლანდი თეთრი
ედგარის,
ჭერ არ ყოფილა შებრძოლება ასე შედგარო,
ასდის სიმყრალე საღდათების გადამთვრალ
მეურულს,
რეცხავს მთიკა მატროსების გვაგებს
ჩაურულს,
თუჯის მხედარსაც უბნულდება გული
ბედჭარი.
ვინ გამოუშვა, ვინ დაიჭერს, ვინ დააკავებს?
ჭაობის ნისლში ნისლის თვლი გამოდის
მკლავებს,
მოგონებენ და იტყვიან მხოლოდ ერთ
სახელს...
გასიებული ძირს ეშვება პოლანდიელი,

გაგრძელება. იხ. მნათობი № 8.

სწორი კონკრეტული დახვეწის ანგარიშები ბელის და უფროდებმა პეტროპოლის კოსის ნახველს.

29 ოქტომბერი. 1917 წ.

პეტროპოლის... აქ თებერვლის რევოლუციის შედეგად და ოქტომბრის მდგომარეობის შედეგად დახვეწის მოწინააღმდეგე და მონაწილე იყვნენ გალაკტიონ ტაბიძე, კოტე მარჯანიშვილი, ტიციან ტაბიძე... საერთო ავადი იხილეს მათ საქართველოში ცხოვრებას და მონაწილეს საქართველოში სიმღერა ქვეყნის გადარჩენისა (ტ. ტაბიძე). თებერვლის რევოლუციის მიუხედავად გალაკტიონ ტაბიძემ 1917 წლის პირველ მარტს გამოქვეყნებულ ლექსში „დროშები ჩქარა“: „გაფრთხილეთ, ციციანო, ახლო, დროშები ჩქარა! თავისუფლება ხელს იხე მოსწევრდა ვით დაქრის ირმების გუნდს — წვარო ანკარა... დროშები ჩქარა“ ამ სტრუქტურის მოხატვის: „დადგება, ვინც კიდევ გვახმობს იმდრო, ვინც შედგება დახვეწის მტრის რისხვა-მუქარას“. დაკვირვებით: ამ პოეზიაში სტრუქტურის თებერვლის რევოლუციის მომდევნო ისტორიის ნაგარსობის და ამდგომარეობის.

ტ. ტაბიძის შემთხვევითი ლექსი პირველ დაიბეჭდა 1910 წელს, თურხან „მეოცნებე ნაპირებში“ (№ 1). იქ მის თარგმანი არ უნის, ამ ლექსში სტრუქტურის — „მოიგონებენ და იტყვიან მხოლოდ ერთ სახელს“ — პირველ პეტროპოლის და ანთოლოგიის დაბეჭდვასთან დაკავშირებით აქ უნდა იყოს სატყუარა — ლინისი არ ვიცი რამდენად შეეფერება ეს სიმართლეს, თუმცა ამ ლექსის მთელი ფაქტურა რომ სუნთქავს ძველი ხაზარის წარსული გამოწვეული ატაკების მათობით, ეს უდავოა.

1938 წელს კოტე მარჯანიშვილზე დაწერილ სტატიაში ტიციან ტაბიძე წერდა: „კოტე მარჯანიშვილი სთავიში ედგა მისი ცხოვრების, თავისუფალი თეატრის“, მაგრამ რამდენიმე წლის შემდეგ როცა „თავისუფალი თეატრი“ დაიხურა და ტაბიშვილი ვახანა კამრული თეატრი, ა. ანდრეას „ტამარა კლავრის“ პრემიერაზე, დირექტორის კამიტეში, ქ. მარჯანიშვილზე შეინდა საუბარი კ. ბალმონტს, თ. ხოლოგუბს, აღიხა კოლონემა და ტაბიშვილს. მე კიდევ პირტატული ერთუხანსტი ვიყავი და სულაგანაბული ვუსმენდი როგორ უყვირდათ ამ დიდ ოსტატებს ასეთი დიდი რეჟისორის უკვალოდ გაქრობა. ტაბიშვილი ამბობდა, კოტე ამჟამად გერმანიის ფონტრე არის და ახალს არაფერს მწერს, ვერავითარი კავშირი მისთან ვერ ვაგაბიო.

რამდენიმე ხნის შემდეგ — ვანკატობის ტიციანი — ფრონტი დამიშვა და შენდინა ქარისკაცებმა, რომლებიც ვაწარმოებდნენ იყვნენ ზარბაზნის ხორცად, პეტროპოლის მუშებთან ერთად ოქტომბერი მოახდინეს. კოტე მარჯანიშვილი „მარსელი პოეტზე“ მოაწერა რთული,

უკვეთილი მანიფესტაციის გაფორმება, რომელიც მართლა ათი გაფორმით აღიწერეს და მოხიბლავი იყო, ვიდრე რამდენიმე თეატრალური დადგმა. აქ უკვე თეატრის მაკეტებიც არ ღაგაფრებდნენ, ხდებოდა ლინისის მეთაურობით კლასების გადაღება და თვით ისტორია აქ თებდა მეწვერისა და მიწისძვრის ჩამოყვების. ინტელექტუალური თეატრული ქადაგება წევას ნაპირზე, ისევე, როგორც ოდესღაც ბაბილონის მდინარე ნაპირზე... ხისი თავზე ნაპირგადაურღლიან მოთქვამდნენ სამშობლოს დანგრევას და დაღუპვას. მხოლოდ რჩეულებმა იცოდნენ, რომ როცა კვრებიდან წიწილა წაღებდა, კვრების ნაქუში ტუბება, მაგრამ მხოლოდ წიწილას შერის კვრების ვატება ცის ჩამოვარდნა, და არ იცის, რომ იმაღება ახალი ცხოვრებისათვის.

მაშინ ვმარცხად იყო მანხელი ხელოვნების ოქტომბრის თაობის მდგომარეობა, — ლასკინის ტიციანი, — ვინებამ მივიდნენ ოქტომბერთან ვხელოდ შეიქმნა და ვაღერი ბრუნოვა, გულით მივიდა კოტე მარჯანიშვილი. როგორც აღქმანდრე ბლოკი“ (ტ. ტაბიძე, თხ. ტ. II, გვ. 113).

ანთოლოგიაში შეტანილია ადამ მიციკინის „რუს მეგობრებს“ (თარგმანი ეკუთვნის ვიორჯო ლეონიძეს), პოლი ახილვის „ფარსიანეცებში ქალაქში“ (ეს ლექსი პირველად დაბეჭდა თურხან „ცხოვრებას“ 1916 წელს). ამას მოხდეს ვაღერიან გაფორმებისათვის ლექსი „ქოშინარებს“.

ამას გარდა, ანთოლოგიაში დაბეჭდილია: ვრ. ორბელიანის „მუშა მოქალაქე“, ლია ქვიციანიძის „პარისის კომუნის დამარცხება“, აკაკი წერეთლის „გაზაფხული“ და „ზაფხული“, ტომას გულის „სამღერა შეკრული ქალისა“ (თარგ. ირ. ევლოვილის), ვალერი ბროსოვის „საქალაქის“ (თარგ. ვალერიან გაფორმებისათვის), ა. პოდონსკის „ხოფა პეროვსკია“ (თარგ. ტიციან ტაბიშვილის), ვიქტორ პოეზის „ანთიადის წინ“ (თარგ. ირ. ევლოვილის), მამია გურიელის „ადამიანი“, იროლონ ევლოვილიან „ვეჯობარებს“, „ხალაო ქალაქში“, „დობროლიუბოვის „უსათაურო“ (თარგ. კარილე ლორაქიანისის) ემილ ვერჰანის „აქაფუბა“ (თარგ. შალვა კარბულიის), ბერანგეის „საფრანგეთის მომავალი“ (თარგ. ირ. ევლოვილის), ზ. აბაშიძის „ცეცხლის გაღობა“, „წითელი ფრინველი“, სანდრო იულის „პარკადებიდან“, დუტუ მეტრეელის „ჩემი ხურვილი“, შოი მდგომარეობის „განთიადის შექმნა დეკორი“, ობოლი მუშის „ახალი აღმშენი“, კ. ქვიციანიძის „სამშობლოსათვის“, ვალკატონ ტაბიძის „რამდენიმე დღე პეტროპოლისში“, ვარლამ რუსაძის — „სოციალიზმი“, იონა ვაკელის „კომუნისში“, ვრ. აბაშიძის „ტუხაღის სიმღერა“, აკვეი ნ. ნეკრასოვის „პავლეო ტირილი, ა. ბლოკის „ხელოვნობა“ (თარგ. შ. ახიანიძის), კ. ბალმონტის „მეგობარი მუშა“ (თარგ. იხანიანი-

ბა), ნოე ჩივიანის „სიმღერა“, „შედეგი“, 3. გორკის „უსათურო“ (თარგ. იასანინის), უოლტ უიტმენის ლექსები (თარგ. ვ. კოტეტიშვილისა), არტურ რემპოს „მთვრალი ხომალდი“ (თარგ. პ. იაშვილისა), ა. პუსტინის, ვაჟა-ფშაველას, ა. უახტვის, აგრეთვე ამ დროის პოეტების — გრ. ცეცხლაძის, ნ. ზომბეტელას, დ. თომაშვილის, ტ. გრანელის, ს. ერთაშვილის და სხვთა ლექსები.

მართალია, „ციხურუკანწილები“ გადაჭარბებით აფასებდნენ თავიანთ „დიდ დამსახურებას“ „ქართული ლექსის განახლებისა და რევოლუციის წინაშე ყველაზე საგმირო დროს“. მაგრამ მათ ამ საქმეში გარკვეული წვლილი რომ ჰქონოდათ შეტანილი, ესეც ფაქტია, თვით ამ ანთოლოგიის რედაქტორები თავის დაუზოგავად ჩქარობდნენ, იხსრატოდნენ, რევოლუციის პირველსავე დღეებში მიეწოდებინათ ზემოხსენებული კრებული საშუაოდ ახალი საქართველოსათვის.

ანთოლოგიაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო რუსი და ქართველი პოეტების ლექსები, მიმდინაო რევოლუციისაში, ახალი ქვეყნისადმი:

წყებად დაღწილ ზარების დარბა, დაღლილ ცხენებს სუნთქვა და შერი, მე, ნოემბერი და პეტროგრადი, ასეთი კარგი და უდაბური...

და მარტოობამ სხვა ქადაგებით გაივო ჩემი: ვარ გაძარცვეული ამ უცხო ნისლის ბარიკადებზე მივეყარს როგორც ჩემი წარსული. (გ. ტაბიძე)

...ვით ნაპერწყალი კვამლის შავ გუნდში, შვალნი ვართ ტემის, წარმოშველისა, თან მარცვალნი ვართ ტბილი შერმისის, მზურვალე ცეცხლი მოშვეალისა, თავისუფლებას მიტომ ვსწირავთ თავს, ეკლს გზაზე ვართ მიტომ ნადგომისა, რომ არწევებით გამოიბარდნენ ყველა თბუნენლი, უსანთლონი. (მ. გორჯი)

მხარეე მშობლო! მოგილოცავ დღესასწაულსა თვისუფლების შენც მოგაწევა ტალა — გორჯი შენს წითელ დროშებს, სადღესო შენს სამკაულსა, მუხლ-მოდრეკილი სახიებით ეგამბორებით! (ე. ჭიჭინაძე)

იწვის და ანგრევა ბებერი ზმელეთი, ვერ უძლებს შროსხან ვუგუნს და ძვრას! ჰივის და დრიალებს შეშლილი მნელეთი: მუცტებო! მუცტებო! რას სხადით, რას! (გ. ქუჩიშვილი)

ანთოლოგიაში, რევოლუციურ ლექსების ერთად, დაბეჭდილი იყო პროზაული მინიატურები. ეს მინიატურებიც ლექსმხრის რევოლუციის საგლავიელი იყო. ასეთია, მაგალითად, ა. ვახტვის „ქარხნის ბეჭისთან“; მოკლეა და ადვილად ამ თარგმანადან.

„წელიწადი გადის, არ მინახავსათ, ვართი და მოგზავიარ თქვენსეც შავი მიღებო, კობ-პუხეთი, გოდებო!

შხათა ვარ გეხუბროთ, იღვაყრო ზეღნი და ვადღოთ თქვენ, ჩემო რკინის მეგობრებო!

მე ხავსე ვარ დილის შხის სხივებით, მე ლქროს სიმაჟიველ ვარ.

ქარხანაში შევდივარ ისე, როგორც დღესასწაულზე, როგორც ღინში.

მუშაოა ქალაქი დიდიღებებს სხივებში, ქრება დამის წუფიადი, ზორგავს ზღვა. იფრქვევა ცეცხლის ენები, მქუხარვა აელვარებული ქარხანა.

კობრუსთა ხაზმა ცეცხლი წაუკადა მინდვრებს, თრღობეს, დაწვა ცივი ნაშის მსივებო. საკადა ფარნებო ვაოლია მთელმარე კაოში, ვუშინდელნი მუწნი დღეს მოძრაობენ, მუცტებლებენ, სხის მურჩული მხილავ ზღაბრების.

კოშკიდან ვასროლილა ნაკადა, თვით ვავარებულ დითონის ნაპერწყებმა, ვით ვასროლილა ტყვიამ გული ვაუპო ტყეს ამობრავდნენ ცეცხლი დანადგები. უჩვეულოდ ავივოფდნენ ფრინველნი და სმაურობენ, როგორც ადამიანები მიტინგზე. ნორჩი ზებენ მღერის ვაზადულის მიმხს, შორს გასლის დიწველების ხმაური. ეს აპლოდისმენტია ფარდის ახდის წინ, გუბეი მოტავით აქვორებს მიწის ვუგუნს. ვამოიშადნენ შროშნები და მოედნენ ქალაქს. აა სავა კედლე ვამოხნდებო ახალი ნათელი, მთუწვდომელი, უზილავი წარმოუფგენელი ნათელი. კუპარის ჩანქრავით ვარდება ხალხი ქარხნის სიღრმეში...

შეველ და უამე დატყვევებულა ვარ სტიქიურ ტუბილით, ხინაოლის მოძრაობით.

ჭავრი აღტრთოვანებით გმინავს, ქარხნის სულმა ვანეშრა ბრბო, გული ამობრავდა დითონისებური თრთოღვით.

კობრუსებმა იწუეს მძიმე მოძრაობა უფრო მძიმედ, უფრო ძლიერად, კობრუსები დამისხვრევა, მოხსნებთან ადვილიდან და აფეთქებთან, შიხდებო კატასტროფა, მიწიდან ამოვარდებო ვავარებული დითონის შადრევანი.

— აფეთქდი, ახმაურდი, ზვენ შხათა ვართ, ზვენ ეზოში ვართ, ჩვენ უყვე სხვანი ვართ.

ბრბო მოდის ახალი მწკრავით, რკინის ტემპით.

ზეღლი იწვის, უსაქმოთ არ ძადღმთ ვაჩრევა, ვერ ითმენენ უნაქროდ, უმუშევრად.

ენერგიის ნაკადი უნდა დაიკალოს.

— დაჰკარ, დაჰკარ! — ჩქარა, უფრო ხშირად!

საქართველოს
საზოგადოებრივი
საბჭოთაო

— გახტერ, გახტერზე!
— ჩანჩქერებთან! ჩვენ მათი ბერკეტი ვართ, ჩვენ მათი სუნთქვა, მათი აზრი ვართ.

ათასეული მუშები, ჩარბების თვალუწყვე-
ნელი მოედანი...

— სიმღერა რაინისა, ერთი მთლიანი...

რბ, უფრო სწრაფად, უფრო ჩქარა ამოძრავ-
დით ბორბლებო...

ქვა, ღლიონი, შუშები გაითქვიფა, ერთმანეთ-
ში...

ფლადის დუღილი ცეცხლის გიზგინი, შრო-
მის გრივანი.

გვისმინეთ —

წუთით ყველა ერთად!

აი ის, რაინის დემონი ადამიანის სულით, ფრ-
ლადის ძარღვებით, რელსის კუნთებით.
ის მიადწევს მიზანს, ის ვაიმარჯვებს!

(თარგმანი მ. ბაქოტაშვილისა)

ახალი ქართული მწერლობის ეს პირველი
პირმშო — „რევოლუციის პოეტებას ანთოლო-
გია“, ჩვენი რესპუბლიკის ინტერნაციონალის-
ტური ხელისკვეთების გამომსახველი დიდბუ-
ლი წიგნია. მისი შემქმნელები კი იყვნენ პოე-
ზიის რაინდები, რევოლუციური საქართველოს
გამორჩენილი პოეტები — ტიციან ტაბიძე და
გიორგი ლეონიძე.

თახი მიორა

რევოლუციის პირველ წლებში საქმოდ ძლი-
ერი დაჭრულება იყო ე. წ. „სრულიად სა-
ქართველო მწერალთა კავშირი“, იგი შეიქმნა
1917 წელს. საქართველოში საბჭოთა ხელისუ-
ფლებას დამყარების შემდეგ მწერალთა ეს და-
ჭრულება ხელუხლებელი დარჩა ორგანიზაციუ-
ლადაც და იდურადაც „კავშირი“, განსაკუთ-
რებით ეროვნულ საქითში ერთგვარად ემიჯ-
ნება საბჭოთა ხელისუფლებას. ამ კავშირის აქ-
ტიური წევრი იყო ევროპიდან ახლადდარბუნე-
ბული ე. ვამსახურდია, რომელიც ამ წლებში
ქართული მწერლობის „მოედრნიშაციის დიტი-
რატურულ პოზიციას“ იცავდა. ამავე „კავშირ-
თან“, საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პი-
რველსავე წლებში, იდურად ახლო ამოჩნდა
ე. წ. მწერლობის სოციალ-დემოკრატიული სკო-
ლა; სულ მალე ეს სამი დიტირატურული ჯგუ-
ფი: „მედილი კავშირი“, ეურნალ „სოშალდის
ჯგუფი“ და კ. ვამსახურდიას „ილიონის“ ჯგუ-
ფი „კავდემიური ასოციაციის“ სახელით გაერ-
თიანდა.

„სრულიად საქართველოს მწერალთა კავ-
შირის“ ჰქონდა თავისი ოფიციალური ეურნალ-
გაზეთები: ეურნალი „ილიონი“, რომელიც მერე
ამავე სახელწოდების ვაჭრთად გადაკეთდა, გა-
ზეთი „იურია“ (რედაქტორი ლ. ჭიანჭელი), გა-
ზეთი „ქართული სატყვა“ (რედ. ვ. კობტაშვი-
ლი); ეურნალები: „კავკასიონი“ და „ახალი კა-
ვკასიონი“ (რედაქტორი მ. ინგოროსკვა); ამ
კავშირის პოზიციებს მხარს უჭერდნენ ალ-
ბაშვილის ეურნალი „სოშალდი“ და კ. ვამსახურ-
დიას ეურნალები — „ილიონი“ და „საქარ-
თელოს სამარცლო“.

ამ პერიოდის ყველა დიტირატურულ გაერ-
თიანებას თავისი კლასობრივი იდეოლოგიური
მწამსი ჰქონდა, რომელსაც ისინი აშკარად და

დაუფარავად ჰადაგებდნენ თავიანთ „მანიფეს-
ტებას“, თუ საკუთარ ნაწარმოებში.

პროლეტარული მწერლები მხატვრულ სიტ-
უვის დანიშნულებას კლასობრივი თვალსაზრი-
სით, საბჭოთა რევოლუციის თვალსაზრისით
აუხსებდნენ და ახასიებდნენ. მწერლობის
კლასობრიობა, პარტიულობა იყო მათი ამოსა-
ვალი პრინციპი; საბჭოთა ხელისუფლების სამ-
სახური მათ მწერლობის უწმინდეს მოვალეო-
ბად გამოაცხადეს, რევოლუციურ მწერლობას
რეალიზმის ტრადიციები დაუდევს საფუძვლად
და საბჭოთა ხელისუფლების სამსახურში ჩად-
გნენ.

აკადემიური ასოციაციის წევრებაც რეალი-
ტები იყვნენ, ოღონდ „წმინდა ეროვნული“ პო-
ზიციები ემიჯნებოდნენ საბჭოთა სინამდვილეს.
ეჭვით და უნდობლობით უყურებდნენ საბჭოთა
ხელისუფლების ეროვნულ-ინტერნაციონალურ
პოლიტიკას; მათგან განსხვავებული ესთეტიკუ-
რი პოზიცია ჰქონდა სიმბოლიტებს. ილიას და
მისი თაობის მწერლებმა, რომ მწერლობა ხალხს
უნდა ემსახურებოდეს, „უაწველებმა“ სახაცი-
ლოდ აიგდეს. „მწერლობა სხვა ვინმეს კი არ
ემსახურება, არამედ თავის თავს“; „მწერლობა
ჩრეულთა საქმეა, ზეკათა საქმეა, დღითობი ხი-
დვია, და ის არ უნდა ვავაინძურთ მწერნი
მოსთვენებებით“ — ასეთი იყო ამ მწერალ-
თა დევიზი, ასე ვემიჯნენ ისინი რეალიზმს, მაგ-
რამ რამდენადაც არ არსებობს უპარტიო მწერ-
ლობა, ზეკათობური მწერლობა, იმდენად უაწვე-
ლებიც თანმიმდევრულად ჰადაგებდნენ დეკა-
დენის იდეებს. საზოგადოდ, ოციანი წლების
დიტირატურული დაჭრუებები გარკვეული
კლასების ინტერესებს და პრინციპებს გამოხა-
ტავდნენ მწერლობაში. არც ის იყო შემთხვევი-
თი, რომ როგორც ზემოთ გაკვრით აღვნიშნეთ,

ერთ დროს „უანწილები“ და „აუადგიური ანო-
ციაცა“ გაერთიანდნენ კიდევ. ამ ერთი ცნობა
რუბიკონიდანაა:

„ი ოქტომბერს 1917 წელს ინიციატორთა
ჩვეუთა მიიწეოთ ყველა ქართველი მწერალი და
ამ ურთილობაზე პირველად ჩაეყარა საფუძველი
სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირს.
უნდა ითქვას, რომ მაშინ რუსეთშიაც არ არსე-
ბობდა კავშირი, იქ თითქმის ნახევარი წლის
შემდეგ მოხდა ამის ორგანიზაცია. იმ დრო-
საც ქართული მწერლობა დაყოფილი იყო
ჩვეუთად. ყველაზე მემარცხენე ჩვეუთი —
„ციფერები უანწიები“ — სრულიად ფარ-
უფლად კონსერვატორულ მწერლობას, მაგ-
რამ ორგანიზაციული მხრით, ურაცუნელი ინ-
ტერესების დაცვისათვის, ეს ჩვეუთი მოხდა
მწერალთა კავშირის ორგანიზატორთა შუავლ-
ში და კავშირის დაარსებამდე იყავს ამ პრინ-
ციპს“ (ტ. ტაბაძე „რუბიკონი“, 1928 წ.).

1921 წლის ოქტომბერში მოწვეული იქნა
სრულიად საქართველოს მწერალთა მესამე კონ-
ფერენცია: არჩეულ იქნა საბჭოს ახალი შემა-
დგენლობა: აღ. აბაშიძის, ს. თვამიის, ვ. რუხა-
ძის, ლ. ქიქელიძის, ია. ცუაძის, კ. შაუაშვილის,
გ. ტაბაძის, ილ. აღლაძის, ი. გრიშაშვილის, ვ.
კოტეტიშვილის, კ. გამსახურდიას, ტ. ტაბაძის
შემადგენლობით; კანდიდატებად არჩეულ იქ-
ნენ კ. აბაშიძე, მ. აბრამიშვილი, პ. ბრეთელი;
საბჭოს თავმჯდომარედ — კვლავ კოტე შაუა-
შვილი, მოადგილეებად — ლ. ქიქელიძე და ი.
გრიშაშვილი. „უანწილებს“ საბჭოში ერთი თუ
ორი კაცი აღმოაჩნდათ. ამით განაწევრებული
გამოვიდნენ ამ კავშირიდან და თავიანთი დაქ-
ვულების ბაზაზე შექმნეს „ახალი მწერლობის
კავშირი“. 1928 წელს, სრულიად საქართველოს
მწერალთა კავშირის მესამე კონფერენციაზე,
„ახალი კავშირი“ შეუერთდა სრულიად საქარ-
თველოს მწერალთა კავშირს. ამის გამო „ახალ-
მა მწერალთა კავშირმა“ ასეთი განცხადება გაა-
კეთა:

„ამიერიდან აწ გაერთიანებულ სრულიად მწე-
რალთა კავშირში ჩვენი უყოფილი კავშირი შე-
დის, როგორც შემადგენელი ნაწილი, იხსნის
კავშირის სახელწოდებას და რჩება როგორც
ლიტერატურული მიმართულება. მას, როგორც
ერთ ნაწილთანგან სრულიად საქართველოს მწე-
რალთა კავშირისა, აქვს საკუთარი გამომცემ-
ლობა და ლიტერატურული გამოსვლები“.

სრულიად საქართველოს მწერალთა ყრილობის
წინ წეს კვლავ გამოყენენ უანწილები სრულიად
საქართველოს მწერალთა კავშირს, ისევე „ახალ-
მა კავშირის“ სახელწოდებით.

„აუადგიური ანოციაციის“ „უთანხმოება“ თუ
„ბუტიაობა“ საბჭოთა ხელისუფლების მიმართ
აშკარად იყო გამოხატული მათს მნიშვნელო-
სება, წერაილებსა და თუ ლექსებში. სწორედ ინ-

ტელიგენციის ეს მერყეობა და „ბუტიაობა“
ცრად გააერთიანა სერგო ორგანიზაციის
ოფელი ინტელიგენციის ნაწილი ვანე ღვას, გა-
ბუტულია, ჩვენი ინტელიგენცია თავის ბუტია-
ობის ეროვნულ ჭურჭში ახვევს, მაგრამ ეს გა-
რეგნული სამოსელია... ასეთი მდგომარეობის
გაგრძელება შეუძლებელია: ან მტრობა ან მოყ-
ვრობა... რა თქმა უნდა, მტერს მტრულად მოყ-
ვრობით, მოყვარეს მოყვრულად“ (გაზ. „კო-
მუნისტა“, 1924 წ. 5 ოქტომბერი). თითქმის ამი-
სი პასუხი იყო „ახალი კავკასიონის“ სარედაქ-
ციო წერილი:

„მწერალთა კავშირის უყოფილეთური ორგანო
„ახალი კავკასიონის“ განახლებული პროგრამა
განსაზღვრულია, ერთი მხრით, კავშირის ლიტერა-
ტურული ტრადიციებით და, მეორეს მხრით,
იმ პირობით, რომელზედაც სრულიად პასუხის-
მგებლობით დიდგა ქართული მწერლობა ხელშე-
ვანთა კულტურული კავშირის 21 სექტემბრის
დებლარადაციათ.

მწერალთა კავშირი არ არის პოლიტიკური
ორგანიზაცია, იგი არის წმინდა ლიტერატურ-
ულ-კულტურული დაჭრუება: მაგრამ თქმა
იმისა, თითქმის ქართულ მწერალთა ფართო წე-
ვრები არ იყოს უაღრესად დაინტერესებული
ჩვენი ქვეყნის საერთო პოლიტიკული ვითარე-
ბით, არ იქნება გულწრფელი განცხადება.

1921 წლის თებერვლიდან, როცა საქართვე-
ლოში დაშორდა საბჭოთა ხელისუფლება, ქარ-
თული მწერლობის ფართო წრეების წინაშე აქ-
ტიურად დიდგა ამ ხელისუფლებასთან ახლო
თანამშრომლობის საკითხი.

ქართული მწერლობის უყოფილობილეს ტრა-
დიციას წარმოადგენს ის შეთრავებული რევო-
ლუციონი სული, რომელიც ისტორიულად გა-
მომწევა XIX — XX საუკუნეთა მანძილზე,
როცა საქართველოს მშრომელი მასები მოწინა-
ვე რიგების შეადგენენ რუსეთის ცარიზთან მე-
ბრძოლ რაზმებში, ქართული მწერლობისათვის,
რომლის მთავარი ხელმძღვანელი წრეები მშრო-
მელი ხალხის წიაღიდან გამოვიდა, და რომელიც
ბუნებრივად ამსახველი იყო მშრომელი მასების
რევოლუციური ხელისკვეთებისა, — ქართული
მწერლობის ამ მთავარი რიგებისათვის თითქმის
არ უნდა უყოფილეთ უცხო ეს ახალი საბჭოთა
რევოლუციური ხელისუფლება.

მაგრამ არსებობდა ერთი მხრედ დედასა-
ხავი დაბრკოლება, რომელიც ქართული მწერ-
ლობის ფართო წრეებს ხელს უშლიდა იმ თა-
ვითვე დამდგარული აქტიური თანამშრომლობის
ნიადაგზე საბჭოთა ხელისუფლებასთან.

ამ დაბრკოლებას იწვევდა ეროვნული კითხვა.

ქართველი შემოქმედი ინტელიგენციის წრე-
ები ერთგვარ გაორებას განიცდიდნენ ახლად
შექმნილ პირობებში: თუ ერთის მხრედ ის სო-
ციალური იდეები, რომლის მატარებელიც გამო-
დიოდა ახალი ხელისუფლება, არ იყო უცხო ქარ-
თული მწერლობისათვის, მეორეს მხრით, უნე-

ბლივ იხადებოდა შიში, რომ საქართველოს ახალი ხელისუფლების მიერ აღიარებული ერთ-ერთი კულტურული დამოუკიდებლობის პრინციპები, მისდა უნებურად, ვერ შეიღებდნენ სრულ განსოკრიველებას, რომ ერთდროულ პოლიტიკის ხაზი თანდათან გაიხრებოდა საქართველოს საზღაოდ. აქ ვაულისწივით არა თვით ხელისუფლების ნებას, არამედ იმ სტატიურ პროცესს, რომელიც უნებლად ხელს უწყობდა ობიექტურად პირობებს. ეს მერყეობა და უნდობლობის გრძნობა ქართველი შემოქმედებელი ინტელიგენციის წრეებში ადვილად ახსენებლია. მას წინადაც აწივდა ისტორიული რეპინსცენცია, ვგი იყო გამომხილი იმ ეროვნული ჩაგვრისა, რომელიც შეიღო საბუნიან მანძილზე ვანიცდობა საქართველო იმპერიალისტურად რუსეთის ხელში. ამასთან შიში, რომ დიდი მასშტაბის რუსეთის კულტურა დასაზარავდა ქართულს, იყო ბუნებრივი უყოველგვარი შოკინისტური ტრადიციების ვარყევი.

უკვე მეოთხე წელი შესრულდა, რაც საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა, და ჩვენ უნდა ვაღაპროთ, რომ საბჭოთა ხელისუფლების ეროვნულად კულტურულ-პოლიტიკურ ხაზში არის მნიშვნელოვანი მიღწევები. ქართული მწერლობას არ სჩვეოდა სერვანტისმი და ჩვენ არ ვიქნებოდით გულწრფელი თუ არ ვიტყვი, რომ ამ მნიშვნელოვან მიღწევებს გვერდით არის დღევანდელიც. ამას თვით ხელისუფლებაც არ უარყოფს.

უნდა აღინიშნოს აქ ისიც, რომ უკვე ამ დღევანდების პრალს ჩვენ ვერ მოვახვეთ საბჭოთა ხელისუფლებას. ამისი ერთი მიზეზია ისიც იყო, რომ ქართველი შემოქმედებელი ინტელიგენცია არ იყო საბოლოოდ გამორკვეული და არ აღუბა ახლო მონაწილეობის კულტურულ საქმიანობაში. ისეთი ვაორებული და ვაურკვეველი მიგომარეობა, რასაკვირველია, შეუძლია ვაგრძელდეს მთელი წლები, ამით მხოლოდ ბრკოლდება და ზიანდება ეს კულტურული საქმე, რომლისთვისაც მოწოდებულია ქართული მწერლობა.

ამიტომ ის დეკლარაცია, რომელიც გამოაქვეყნა ხელოვანთა კავშირმა 1924 წლის სექტემბრის 21-ს, ვამოწვეული იყო არა მარტო პოლიტიკური მომენტით, ეს არის შტატიც და ვარკვეული პოლიტიკა, რომელზედაც დადგა ქართული მწერლობა.

ჩვენ ერთხელ კვდეც მოუწოდებთ ქართველ მწერალთა უმართო წრეებს, გულწრფელი და აქტუური თანამშრომლობის ნადავზე საბჭოთა ხელისუფლებასთან, ემხატვრონ ქართული მწერლობას და კულტურის აღორძინების საქმეს.

ეს საერთო პოლიტიკური ხაზის შეხატებ. რაც შეეხება მწერალთა კავშირის ორგანიზაციას—„ახალი კავკასიონის“ წმინდა სალიტერატურო-სამხატვრო-ფრო და სამეცნიერო ვეგმას, ვგი ამ მხრეც ვანაგრძობს კავშირის ლიტერატურულ ტრადიციას. უფრონაღი პირველ რიგში დაუთმობს თავის

უფროსებს ქართულ მხატვრულ მწერლობას და ქართული ხელოვნების საკითხებს განსახილვას. აქ საკითხია ადვინიშნით, რომ უფრონაღი ღვაბ ვარეშე ვიწრო ლიტერატურული სკოლის ინტერესებსა. მწერალთა კავშირი, რომლისორგანიზაცია „ახალი კავკასიონი“, ვერთიანებს თავის რიგებში ქართველ მწერალთა დიდ უმრავლესობას. თანამედროვე ლიტერატურულ ვაუფლებს და სკოლებს, რამდენადაც ისინი მართლაც ვარსმადგენენ ლიტერატურულ მოვლენას, დავთმობა ადვილი უფრონაღი. „ახალი კავკასიონი“ შეეცდება იყოს მოუდგომელი და ვახდეს მთლიანად ვამომსახველი ქართული მხატვრული შემოქმედებისა და აწროვნების; ვერძოდ, რაც შეეხება უცხოეთის ლიტერატურის ვაწყოვლებებს, აქ ვერაზულად მწერლობის პრობლემებთან ერთად, საბატიოდ ადვილი დავთმობა რუსეთის მწერლობის საკითხებს ვაშუქვებს. ისეთივე უფრადღებთ მოგებრობა ვუწარნაღი აღმოსავლეთისა და კავკასიის ხალხთა ლიტერატურას; მეცნიერებისა და ფილოსოფიის ვანოთფილება ჩვენ უფრონაღი ვარსმადგენელი იქნება ახვე სისახვით, როგორათაც ეს იყო „კავკასიონი“ (მუშანიტარული მეცნიერებანი, ვერძოდ ქართული მტავრელება, ქართული ლიტერატურისა და ისტორიის საკითხები, უართო მნიშვნელობის პრობლემები ფილოსოფიისა და სტიკაილურ მეცნიერებათა დარგებდაც).

ამასთან, უფრონაღი მოთავსდება თერთიული სახათის წრელებს მარქსიზმიდან, სადაც პირველ რიგში უფრადღება შეიქცევა მარქსიზმის დამოკიდებულებას ხელოვნებასთან.

ამ შთავარი ვარგების ვერძლით უფრონაღს ექტება აგრეთვე ვანოთფილება — ქართული ლიტერატურის მამოხელე; მეშურაბები და დოკუმენტები; კრიტიკა და მხლოვრადი, ახეთია ახალი კავკასიონის სალიტერატურო-სამხატვრო და სამეცნიერო პროგრამის შთავარი ხაზები“ (უფრო. „ახალი კავკასიონი“, 1925, № 1-2, გვ. 1-2).

უფრონაღი „ახალი კავკასიონი“ ძირითადად „ავადეშიური ასოციაციის“ ვანუშობილებებს ვამოხატავდა, მერაბ, რაც მწერალთა კავშირის ორგანიზაციის იყო და ამ დროს ამ კავშირში „უანწრელები“ და ზოგა სხვა ვაუფლებიდან ვაწილული მწერლებს შედოვდნენ, ბუნებრივია, რომ ამ უფრონაღს უფრო ვამერთიანებელი სულისკვეთება ახსათავებდა, ოღონდ ძირითადი „ერთნული კურსი“ ისეთივე იყო, როგორც „ავადეშიური ასოციაციის“ სხვა უფრონაღ-ვაწყოვლები.

ეს „ერთნული კურსი“ უფრო უკიდურესად ვამოხატა უფრონაღ „სომალდში“, რომლის პირველი ნომერი 1921 წლის დეკემბერში გამოვიდა, მისი თანამშრომლები იყვნენ ალ. აბაშელი, მის. ბოქროშივილი, მარტილო ვარდოშელი, იასამანი, ობოლა მუში, ვარლამ რატიანი, ვ. ტუქსიშვილი, დეო ქიანელი, ვ. ქუჩიშვილი, დემნა შენგელია და სხვ.

„სომალდის“ პირველი ნომერი იხსენებოდა აღ-
ბაშვილის — ამ ფურხანლის რედაქტორის ლექს-
ით — „სორეული ნაბრით“. ამ ვრცელი ლექს-
ის ძირითადი აზრი გამოხატულია შემდეგ
სტრიქონებში:

და ერთის ტანევის გამოხატველი
იხრდება გულში ორი შვევრელი —
ერთი ნაღველის ორი სახელი:
ერწანისის ეელი და აებერვალი.

ეს უკვლავ უსაფუძვლო პარალელია და ამ
ნიადაგზე აღმოცენებული ხედა ამ ფურხანლის
მხატვრულ მასალას ზოლოდზე ვახვევს: „და
საფლავის ღოდის ქვეშ მე კვლავაც შექაშება,
რომ შენაზე გადმოვლენ წარუღვის შეშდეგ
ღმერთები“. (სომალი მუშა, „სომალდი“ № 2,
1922 წ.), „ღმერთო, ეს ბოროტებანი ჭმუნვისა
აქვარც“ (ვ. რუხაძე, „სომალდი“ № 2, 1922 წ.),
„უველა ფოთოლზე დასმულია სიკვდილის და-
ლი“ (ა. აბაშვილის „ტანევის ბარძიმი“, „სომალ-
დი“ № 3 1922 წ.); „უკვე დავარგე ბედნიერე-
ბი“ (იასაიან „კლდეზე“, „სომალდი“, № 3,
1922 წ.) და ა. შ. ლექსებისა და მოთხრობების
გარდა, „სომალდში“ დაბეჭდილია კრიტიკული
წერილები, ბიბლიოგრაფიები, რომელთა უმარ-
ჯლებსა თვის რედაქტორს — აღ. აბაშვილს ეუ-
ფუნვოდა. ამ წერილებში ლაბარაკია ხელოვნ-
ების დანიშნულებაზე, პროლეტარულ მწერლო-
ბის საზაზზე. ავტორი რეალიზმის პრინციპს
ივავს მწერლობაში: „ქრეშარტი რეალიზმის
საფუძველი დამყარებულია შემოქმედება — ეს
ანთოსია, რომელიც გრძობს მიწის სიტყვიც,
სტაბილია ძლიერების და იმედიანი ვაფრენის“
(„სომალდი“ № 2, გვ. 4); „საერთო პროცესის
პრინციპია დანიშნულია აქტუალურობა და ქრე-
შარტი რეალიზმიც ამაში ხედავს ჯანსაღი ოპ-
ტიმიზმის გამართლებას, ხუდ წინ და წინ უკ-
ველთვის ახალი პერსპექტივისათვის“ („სო-
მალდი“ № 2, გვ. 5).

ამგვარად, ფურხანლი მხარს უჭერს და ქადა-
გებს ამბროსოლ რეალიზმს, ოღონდ სამწუხარ-
ოროდ, ამ მიმართული რეალიზმის დროშით სამ-
ჭოთა ენაქის ებრძვის; „სომალდი“ მკაცრად
ილაშქრებს როგორც „ძველებური სიმბო-
ლიზმის“, ისე პროლეტარული მწერლობის სა-
ეტიკაციო მოტივების წინააღმდეგ. „სომალდი“
მოთხოვდა რეალიზმის საზღვრების გაფართო-
ებას და აქ იგი ანდრე ბელის იმედიანად ქრე-
შარტი სიმბოლიზმი, — ამბობს ანდრე ბელი,
— უტრთდება ქრეშარტი რეალიზმს. დიდხა
ღრმა ხელოვანს უკვე აღარ შეიძლება ეწოდოს
არც რეალიზტი, არც სიმბოლიზტი, წინააღმდეგის
მნიშვნელობით“ („სომალდი“ № 2, გვ. 4).

1922 წელს „სომალდი“ (№ 4-5) გულმხურვა-
ლედ მიუხაღმა ფურხანლ „ილიონის“ გამოცემას;
ფურხანლა გამოაქვეყნა მკაცრ წერილი, რომე-
ლიც მიმოიხილავდა უმთავრესად „ილიონში“
9. „მთათობ“, № 9.

დაბეჭდილი კ. გამახაზურდას და ა. ფურხანლის
ლის ლექსებს.

„აქადმიური ასოციაციის“ ფურხანდში მო-
წიტიური, სამჭოთა ხელისუფლებისათვის მხარ-
დაჭერის მოტივები თითქმის არ გვხვდება. სა-
მაგიეროდ, უხვად არის წარმოდგენილი სამ-
ჭოთა ეპოქისადმი ნეგატიური დამოკიდებულ-
ობის ამხანგელი მასალები. ასეა ეს „სომალდში“,
ასეა „ილიონში“, ასეა „საქართველოს სამრე-
კლოში“, „ილიონში“, გავით „პოეზიის ღღეში“.
ფურხანლი „ილიონი“, ისე, როგორც „სო-
მალდი“ უველავე ტიპურად გამოხატავდა „აქა-
დემიური ასოციაციის“ ეროვნულ მრწამსს და
ეს ბუნებრივი იყო იმიტომ, რომ „სომალ-
დის“ რედაქტორი ა. აბაშვილი და „ილი-
ონის“ რედაქტორი კ. გამახაზურდა თვის ივენე-
მესვეურებთ აქადმიური კორპორაციისა... ამავე
დროს, „ილიონის“ მკაცრად უტყვდა „აქაწე-
ლებს“ და ეს ბრძოლა „ილიონში“ პირველივე
ნომრითავე წამოიწყო.

„ილიონის“ პირველი ნომრის ბიბლიოგრაფი-
აში ვკითხულობთ: „სომალდისში ორი „პოეზიის
ღღეშ“ გამოცემა: პირველი საქართველოს მწერ-
ლების კავშირისა და მეორე ევროპოდე-
ბული „ახალი მწერლობის კავშირისა... გადა-
ხედოთ „ახალი კავშირის“ პოეზიის ღღეშ“. აქ
ტონის მომცემია არიან ე. წ. სიმბოლიზტი.
სიმბოლიზტის ჩვეუი წევნი ვარგ ხანია, რაც
გამოვიდა. მან თავის „მანიფესტაციით“ და „პე-
რმანენტული კონფერენციებით“ მთელ მკით-
ხველ საზოგადოებას და „ძველ პოეზიას“ ომი
გამოუცხადა — „შექმდის უარი... მათივე
სიტყვით, ბრძოლა თურმე არავის მიუღია, აღ-
ბათ არ არიან უტრადღებობს ღირსნი. მიუხედავად
ამისა, მათ აქვთ ერთი პილოტი: მათმა ამაღურე-
ბამ ზოგიერთ ნაშედეგ პოეტს კაუღვია ფო-
რმის ვაუმტოხების მიება, წიახალბა. ეს არის
„სიმბოლიზტების“ დამახაზურების თავი და ბო-
ლო“... („ილიონი“, № 1, 1922, გვ. 52).

აქვე მკაცრად იყო გაკრიტიკებული გავით
„მახტრონი“: „უწვეულების“ საქმე დღითიდღე
უკან მიდის, — აღნიშნავდა „ილიონი“ — იხინა
საუბნით გამოიღვინებ ღღეშობ... ამის ამტკი-
ციებს გავით „მახტრონი“ გამოცემა. პირველ
ნომრში პაოლო იაშვილის წერილია დაბეჭდი-
ლი „პოეტები საქართველოში“, სადაც თავი-
ანთ ჩვეულებრივ ტრადიციას არ ღლატობ-
დენ... ბარათშვილის, ილიას, აკაკის ღანძღვა
მოსალოდელი გამოაყხადენ... რაც შეეხება „მა-
ხტრონი“ ეროვნული პოეზიის გამაგრებას,
ცოცხა ფრთხილად უნდა ივენენ ეს პოეზიის
რეპორტიორები“...

„ილიონის“ პირველი ნომერი გამოვიდა 1922
წლის აგვისტოში, მეორე — სექტემბერში. ამ
ნომრებს ხელს აწერს სარიდაქციო კოლეგია,
ხოლო მესამე ნომრის — რედაქტორი კონსტან-
ტინე გამახაზურდა. სარიდაქციო კოლეგიაში
არიან არიანდ ქაქანაშვილი და არსებო ქუშუა

ტე. ეურნალში თანამშრომლობდნენ ი. გრიშა-
შვილი, ტ. ვრანელი, ნ. თარიშვილი, მარიჯანი,
ა. მონაშვილი, ნ. ფაშაიშვილი, ნ. ვარდაშვი-
ლი, ი. ტატიშვილი, ალ. მდივანი, დ. შენგელა-
ია, დ. უჩაბე, გრ. წიტიშვილი, ა. წერეთელი და
სხვ.

კ. გამსახურდიამ „ლიონში“ თავისებურად
შეაჩვენა ევროპული მოდერნიზმი, ნიცივს მის-
ტიციზმი, ირაციონალური ენა სამყაროს შექ-
ნობისა და „ქართული შებენიანი პატრიოტიზ-
მი“. კ. გამსახურდიამ წერდა: „ქართველების წი-
ნაზე დღეს რადიკალური პრობლემა დგას: მო-
დერნიზაცია, მე-19 საუკუნის ქართული ლიტერატურა
სრულად ჩამორჩენილია იყო თავის
დროს... ამის შედეგები წვეს დრომდისაც აღ-
წევს. ქართული ლიტერატურის მომავალ-
ად ისტორიკოსი ადინსწავს ალბათ, რომ
მე სწორედ ქართული ლიტერატურის ამ
აქილევსის ქუჩებს მივადექ... მე თავიდან-
30 დასავლეთის კულტურის ამოღოვტი
ვიყავი, პოეზიაშიც პირველმა მიფიქროვე ურბან-
ისტულ გზებზე (1915 წ.), რადგანაც მეტროპოლი-
ა და მეტრო, რომ თანადროული კულტურა უყო-
ლობდად ურბანისტული უნდა იყოს. დღეს პრო-
ვინციული კულტურა ჩამორჩენილი კულტურაა.
ქართულმა კულტურამ სწორედ ის ხაზი უნდა
აიღოს, რომელსაც მისდევდა საბერძნეთის,
რომიისა და იტალიის რენესანსის საწინაშეობით
აღორძინებული დასავლეთის კულტურა. დღეს-
დღეობით კი ქვეყანაზე თუშვია მრავალი კულ-
ტურანი არსებობენ, მაგრამ ერთადერთი სწო-
რი უნდა დასავლეთის კულტურას აქვს აღებული.
მის გარეშე უველადური წარსული, ეთნო-
გრაფიის და მსოფლიო პროვინციის ევოლუციის...
ქართველმა ინტელიჯენციამ ამ ორ უკანასკნელ
წლებს თავის სრული უსუბურობა და ამსოფლ-
ტური სულიერი სეკულარი გამოაშკარავა. ეს ინ-
ტელიჯენცია ცრუ პატრიოტიზმით გაფრთხილი,
ვაქსურებული ადამიანებს კრებული აღმოჩნდა.
განა უველადურ ამის შემდეგ კადნიერებად ჩა-
მეთვლებო, მე იმის შტაცება, რომ საქართვე-
ლში არა თუ შეიძლება, არამედ მოახროვნი
საზოგადოება არ არის, საქართველოში უვე-
ლას სულს აზროვნებაც და კითხვაც. ლა-
პარაკი უველადური ურჩევნიათ, რადგან ლა-
პარაკი უველადური შეიძლება“. („ლიონი“
№ 4, 1928 წ.) V

ამ ნიალიისტურ სტრიქონებს კ. გამსახურდიამ
წერდა მანამ, როდესაც იგი გატაცებული იყო
მისტატიკით. მან საქართველოს მწერელთა კა-
ვში მისტატიკების წრეს კი ჩამოაყალიბა.
ამაზე იტყობინებოდა თურნალი „ლიონში“
(№ 6-7, 1928 წ.): „კონსტანტინე გამსახურდიამ
აარსებს თბილისში მისტატიკის წრეს. სადაც
იგი წაიკითხავს მოხსენებათა სერიას: ქრისტა-
ნული და წარმართული მისტატიკა, ამოხსავლეთის,
სპარსეთის და ინდოეთის მისტატიკა, იტალიის
მისტატიკების, გერმანიული მისტატიკების“

თავის თურნალში („ლიონი № 8) კ. გამსახურ-
დიამ ლექსებს უძღვნებდა ნიცივს, „ქართული სი-
მის მემორე ვერტუტე ამ მიძღვნილ ლექსში
ვითხოვლობთ: „მენი გვაგრძობნილი ხინაშვილი,
რომ სხმარია... თ, რა მნელია შუაგულ გზაზე
შემოღამება“; წერიალი „ტრადიციის წარმო-
შობა მისტატიკის სულიდან“ კ. გამსახურდიამ წერ-
და:

„უველი დიდი ადამიანი სსოვანში რჩება,
როგორც შთა... ნიცივე ამ თაობის მისწავლებუ-
ლია, რომელიც იხეთივე ვნებით ეტრფის და
მღვთის სინდელს, როგორცთაც ვეთეე და მი-
სი თაობა სინათლეს ეტრფოდნენ, რადგან ის
ვინც მალა, უველადე მალა შილდებს, ის უფ-
რდება სინდელს, როგორც უველადე ვერ-
დაბლა მღვარის; სინდელსაც აქვს თავისი მი-
წიდეველობა, სინდელსიც არის თავისებური მი-
სტატიკა, ამიტომაც მისი ენთუზიაზმის საურდნო-
ბი და მისი აღმოსავლური წერტილი იყო ეს
მისტატიკური სინდელი. მისი ნიღბი — ბნელდა-
ლებიანი დრმითი დონისი... მუხაკა ირაციო-
ნალური ენაა სამყაროსი, ამიტომაც ირაციონა-
ლია უმთავრესი ელემენტი ნიცივის ფილოსო-
ფიისა“. („ლიონი“ № 3, გვ. 10, 1922 წ.)

„ლიონის“ რედაქტორმა, რომელიც ესოდენ
ვატაცებული იყო მისტატიკით, ქებით მოიხე-
ნია ტრენტი გრანდის წიგნი „სული და საფ-
დავება“ (1922 წ.). „წვენი თანადროვეობა —
წერდა კ. გამსახურდიამ — მისტატიკის ხინაშის
უფურებს. წემზე კარგა შთაბეჭდილება მოახ-
დინა ახალგაზრდა პოეტის საოცარი გამხდარო-
ბით გამოცემულმა წიგნაკმა რომელიც უფ-
როს საოცარი წარწერის ატარება: „ტ. ვრანე-
ლი მოკლეს სისხლთან სამარიდან“. წვენი
დროს ესპირობა ქრისტეს სისხლთან სისხ-
დემონური შეტახედვა. ვერსოვლის მანშტაბით
მოხდა დიდი გარდატეხა, რადიკალიზმიდან შარ-
ქენი. ფლოზოფიამი მისტატიკა იმარჯვებს. პო-
ეზიასაც მისტატიკური ქროლეა ეუფლებოდა. ახალ-
გაზრდა ტ. ვრანელი სიმატაურია ამ შრომე, წი-
გნიში მრავალი გულწრფელი ცრემლია, დიდი
ქმუნწარება, დიდი სევდა გაუბარებელ ნაღველ-
ში გამოწრდილი თაობისა... ეს წიგნი უახლო-
ეს პოეზიაში მღვთე თამაში სიტყვა“ („ლიონი“
№ 2, 1922, გვ. 58). საერთოდ ბნელი მისტა-
ტიკისა და ნაციონალიზმის ამოღოვია ქარ-
ბად ვებედება ამ თურნალის ფურცლებზე.

1923 წელს კ. გამსახურდიამ რედაქტორობით
გამოვიდა „საქართველოს სამრეკლო“
(ყოველთვიური სალიტერატურო გაზეთი). ამ
გაზეთში კ. გამსახურდიამ კვლავ იცავდა დეკა-
დენტური ხელოვნების პრინციპს. „ხელოვნება
ენანიცაა უხელავისა, — წერდა იგი — ენანი-
ცაა ბუნებაში და ადამიანში მოვლენარე ფეთ-
ური კავშირისა. ხელოვნების საშუალებით ხდება
მღვთაშოსილი პაროვნების დემონში უქაქევა“.

1936 წელს კ. გამსახურდიამ თვით გააკრტა-
კა და უქუადიო ეს პოეზია: იგი წერდა „მე

ისეთი უკიდურესი ესთეტიკური მდგომარეობის იდეებით ვიხატავთ გატაცებული, საბჭოთა საქართველოს გარეშე რომ დავრჩენილიყავ, ჩემთვის უფროდ მითუწვდომელი იქნებოდა დიდ შემოქმედებთანაა წილნაყოფისა..."

სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირის უფროსად ირანული სახელფანო-სალიტერატურო ფურნალი „ლომისი“ გამოვიდა 1922 წლის პირველ იანვარს. ეს ფურნალი შემდეგ გაზეთად გადაკეთდა. ფურნალი თანამშრომლობდნენ: ტ. ჭაბიძე, ლ. ქიანელი, კ. ვამსახურდია, კ. მუჟაშვილი, ოზოლი მუჟა, ვ. რუხაძე, ვ. ბარსოვი, შ. დადიანი, ია. ცუციაძე, დუბუ მერგელი, ს. შანთაშვილი, შიო არაგვისპირელი და სხვ. ესენი იყვნენ „სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირის“ შემდგომი „აქადემიური ასოციაციის“ წევრები. ამიტომ არის, რომ ხსენებული ფურნალის სულისკვეთება და განწყობილება ისეთივეა, როგორც „ბოშადღისა“ „ილიონისა“, „ქართული სიტყვისა“.

ამ ფურნალში, საერთოდ „აქადემიური ასოციაციის“ ფურნალ-გაზეთებში სულ სხვა იდეური განწყობილება შეტანილია ვ. ტაბიძეს პირველ წლებშივე ის ცდილობდა მხარში ამოსვლას მისი განთავისუფლებულ ქართველ ხალხს. ეს ჩანს „ლომისის“ პირველ ნომერში დაბეჭდილ წერილში — „პოეზია უპირველეს უწყობისა“.

„ლომისს“ მოჰყვა გაზეთი „ივერია“ — სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირის კვარტალი ორგანო. ამ გაზეთის პირველი ნომერი გამოვიდა 1923 წლის 4 ნოემბერს. გაზეთი დაარსდა სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირის შეხუთე გამართანებით კონსტანტინოპოლის გადაწყობილებით. ამ კონსტანტინოპოლში იყო „აქელი“ და „ახალი“ კავშირების ანუ უანწყობების გაერთიანება სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირთან. გაზეთი „ივერიის“ პირველი ნომერი მიხალმა ამ ფაქტს. გაზეთის პირველ გვერდზე მოთავსებული იყო ლ. ქიანელის, პ. იაშვილის და სხვათა წერილები. ამ გაზეთისა სულ ორი ნომერი გამოვიდა.

1923 წლის დეკემბრიდან გამოსვლას იწყებს „ლომისის“ და „ივერიის“ მიმკვიდრე — „ქართული სიტყვა“. იგი გამოვიდა ჯერ ხარებაქციო კლდევის, მერჯე ვ. კობახიძის რედაქტორობით, 1924 წლის ივნისამდე. აქაც იგივე „აქადემიური ასოციაციის“ წევრები მონაწილეობდნენ: ა. აბაშელი, შ. დადიანი, ლ. მერგელი, მის. ჭავჭავაძე, ივ. გომარტილი და სხვანი.

1924 წელს გამოდის სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირის ორგანო — ფურნალი „კავკასიონი“. ფურნალს რედაქტორობდა პავლე ინგოროვა. ფურნალმა სცადა თავის გარშემო გაერთიანებინა სხვადასხვა ლიტერატურული დაჭაფებები, შეეჭმნა შოლანი ფრონტი „ქართული მწერლობისა და მეცნიერებისა“. ეს პირველი „დიდი სპელტანისა ფურნალი“ იყო.

„კავკასიონი“ „აქადემიური ასოციაციის“ ლიტერატურული პოლიციის გამოშვებული ფურნალია, თუმცა მის მოწინავეში აღნიშნულია, რომ „ფურნალმა თავი მოუყარა“ ყველა ლიტერატურულ დაჭაფებებს და მან ვალდებულ იყოს არა მარტო ლიტერატურული ორგანო, არამედ მისევერი მთელი ქართული კულტურისა. ერთადერთი საზომი, რომლითაც ახლამდევნილებს ამ შემთხვევაში „კავკასიონი“, ეს არის იდეები ამ მარადი ზელოვნებისა, რომელიც მაღლა დგას წარმავლ ლიტერატურულ მოღაზე, უფროდგარ მემარჯვენობაზე და მემარცხენობაზე, მარადი ზელოვნებისა, რომელიც არასოდეს ზერდება..."

სასაკუთრებელია, ეს პოლიცია ვერ უპასუხებდა ახალი დროის მოთხოვნილებებს და ამჭრად ფურნალი ისევე „აქადემიური ასოციაციის“ პოლიციებზე რჩებოდა, თუმცა ამ ფურნალმა, და შემდეგ უფრო მეტად ფურნალმა „ახალმა კავკასიონმა“, რომელიც არსებითად „კავკასიონის“ გაგრძელება იყო, ბევრი რამ გააკეთა ქართული მწერლობის საბჭოთა სინამდვილესთან დაკავშირებისათვის. უფრო რეალისტური იყო მისი ლიტერატურული კურსი. საბჭოთა სინამდვილესთან ეს ერთგვარი „შეგუების კურსი“ ფურნალის მოწინავე წერილში იყო ჩამოყალიბებული. არც ეს იყო შემთხვევითი, რომ სწორედ აქ, ამ ფურნალში დაიბეჭდა ა. გრიშაშვილის და ალ. აბაშელის ლექსები, რომლებშიც უკვე გამოჩნდა ცდა „ქველთან გამოთხოვებისა“ და ახალ სინამდვილესთან შეტყობისა.

აქ დაიბეჭდა ა. გრიშაშვილის ცნობილი ლექსი „მდღეუკის საარი ქარს აზარ მოაქვს“. ქველო თბილისი, ჩემი მიზნები აღარ მაქვს, ვულში რომ ვინახავდი, გადაწედა უნდა შევცვალო გზები, ქველო თბილისო, გტოვებ ნახვამდის... ამ ლექსით იწყება ა. გრიშაშვილის შემოქმედებაში ახალი სულიერი ცხოვრება. ეს ლექსი კი „ახალ კავკასიონში“ დაიბეჭდა. აქვე დაიბეჭდა ალ. აბაშელის ლექსი, რომელშიც ამგვარივე განწყობილება გამოხატუებული:

მშვიდობით ჩემო საყვარლო
მელანქოლია
შენზე უტკებესი მეგობარი
მე არ მყოლიმ
დროა გათავდეს ჰაბუკუბი
სისხლის თამაში,
წილობთან ბრძოლა და ნაღველით
სულის გართობა,
რომ ჩავსვენოს მდღეშარების
ცოც ავლამაში
ჩემი სილოცხლის ორმოკი წლის
უკლმართობა,
უნდა ვსვა სიბრძნე საუკუნის
ახალ თასიდან,
რომ შეკარ ლითონის სიმძიმითა
და გამაფრებობ

ფართო ცეცხლი დატვირთული
 რკინის აერები,
 სულს ტყვილის სხვა ნაბარზე
 გადასაზიდადი
 რომ კვლავ აენთოს აზრი წმინდა
 და უმადლესი
 იჭროლოს რაშმა, შორს დასტოვოს
 უორნის ჩხვილი
 და ეს ქვეყანა აეჯვლებულ
 ქარიზხალნივით
 გრჯენივით ავარდეს მიწწვედომელ
 მზის სინათლზე.

აქვე დაიბეჭდა საბჭოთა პოეზიის ერთ-ერთი პირველი ნიმუში — იონა ვიკელის „საქართველო“.

მზე ისევ ცხელი სხივებით გვიკვრის,
 მუშის შკლავებთ ფორმის ფერებით
 და ჩვენი ქვეყნის შენებას ვიწყებთ
 სხვა სიყვარულით, სხვა სიმღერებით.

ოლნდ, ამის გვერდით აქვე იბეჭდება ნ. ვარ-
 ლოშვილის დღეის „სახუარის უბედურ ლანდ-
 თან“:

შემომხვევია გველები იქვის
 და სიკვდილივით ჩემად ვგრძნობ
 სიცოცხლე კვდება, სიცოცხლე იქვის
 სულა ბორბოტო, სულა ურჯული!

და მაინც, უფროსად „ახალი კავასიონით“ იწ-
 უება ერთგვარი ვარდატება ავადმეორი ჭკულის
 შწერალთა შემოქმედებაში. „კავასიონში“ და
 „ახალ კავასიონში“ დაიბეჭდა შ. დადიანის
 „უბედური რუსის“ პირველი ოთხი თავი, კ. გა-
 მასხურდიას „დაიონისწმ დიმილის“ პირველი ნა-
 წილი, დ. კლდიაშვილის „შუა ცეცხლის პირა“,
 ივანე ჯავახიშვილის, დ. უზნაძის, გრ. წერეთე-
 ლის, ს. უაღნიშვილის და სხვათა საინტერესო
 მეტწიერული გამოკვლევები და წერილები.

* * *

სრულიად საქართველოს შწერალთა კავში-
 რის „ავადმეორი ანოციაციის“ იდურო პოზი-
 ცია 1921—22 წლებში, ამ ჭკულის ნეგატო-
 ური დამოკიდებულება რევოლუციის მიმართ
 უკმაფლო უფრო დასრულებულის სახით „პოე-
 ზიის დღეში“ გამოიხატა. ამავე გაზეთის მი-
 ხედვით ნათელი ხდება ამ ჭკულის იდურო გა-
 დართალების პროცესი, რაც დაიწყო საქარ-
 თველოს შწერალთა კავშირის ურთობის შემ-
 დგ. ამატომ უფრო დაწვრილებით შეგვიჩვენებ
 ამ გაზეთზე.

„პოეზიის დღე“ სრულიად საქართველოს შწერ-
 ალთა კავშირის ორგანო იყო. პირველად იგი
 გამოვიდა 1920 წელს 7 მაისს, გაზეთის მოწინა-
 ვე წერილში ვიოხულობთ: „ქართველ შწერალ-
 თა მეორე კონფერენციის გადარწმუნებულებით 7
 მაისს დაიწმინდა პოეზიის ტრადიციულ დღედ. 7
 მაისს თბილისში და საქართველოში იქმნება პოე-
 ტებისა და შწერლების მანიფესტაცია“.

ამ გაზეთის მეორე ნომერი გამოვიდა 1921 წ.
 წლის 7 მაისს, ეს ნომერი იხსენებდა: „საქართვე-
 ლის შწერალთა კონფერენციამ 7 მაისი დაად-
 ვინა პოეზიის ტრადიციულ დღედ. — ვიოხუ-
 ლობთ ამ წერილში, — ეს მეორე 7 მაისია, რაც
 პოეზია თავის დღეს იხდის. ეს დღე ძველ
 სტალით მოდის თეთრი ვიორგის ნიშნის ქვეშ...
 და ქართველმა ხალხმაც ვიორგი იწამა თავის
 მფარველად. ამ შემთხვევაში ამ ანალოგიის აქვს
 ეროვნული გამართლება. პოეზია საქართველო-
 ში იმთავითვე ერთადერთი ამტკიცებდა საქარ-
 თველოს უფინანს... საქართველოს შეიძლება მე-
 ორე სახელად რუსთაველი დავიკვას. უკვე შარ-
 შან ვწერდი პირველ მეთაურში — საქართვე-
 ლოში პოლიტიკურ აღორძინებასთან დაწვება
 ხელოცენების აღორძინება, ახალი საქართველო
 და ახალი საქართველოს სახელით მონიჭებდა
 მებრძოლი პროლეტარიატი, რომელმაც თავისი
 მავარი ხერხეულით გამოიტანა საქართველოს
 თავისუფლება, შექმნის ახალ პერიოდს ქარ-
 თულ ხელოცენებაში და პოეზიაში“.

წერილის ავტორი განაგრძობს:
 „დღეს რევოლუციური ღოზუნჯი იხვე რჩე-
 ბა: დამოკიდებელი, ეროვნული შემოქმედე-
 ბით უნდა შექმნა სულის ინტერნაციონალით
 ქართული პოეზია ამ შემთხვევაში მხოლოდ გა-
 აგრძელებს თავის ტრადიციებს ამ იდუის გან-
 მტკიცებისათვის...“

გაზეთის ამ ნომერში დაბეჭდილია დ. მეგრე-
 ლის, ობოლი მუშის, ვ. რუსაძის, ა. აბაშელის,
 შ. აუხაიის, ნ. მიწიშვილის, ნ. ვარდოშვილის,
 შ. კარშილის, ვრ. ცეცხლაძის, იასაინის დღეწე-
 ბი, კ. გამასხურდიას ნოეია „ნაპოლეონი“ და
 სხვ. არც ერთი ეს დღეწე არ ახსავს საბჭოთა
 საქართველოს გამოჩვენების ფაქტს, პირიქით,
 დღეწეების უმარწველსობა — სხვა სტედილია, პე-
 სიშესტრიის ვარწმობილებით.

1922 წლის მაისში თბილისში ორი გაზეთი
 გამოვიდა სახელწოდებით „პოეზიის დღე“; პი-
 რველი გამოვიდა 6 მაისს, გამოიცა იგი საქარ-
 თველოს ახალი შწერლობის საბჭომ. „ყაწეილე-
 ბის“ ეს გაზეთი იხსენებდა ტ. ტაბიძის წერი-
 ლით „პოეზიის დღე“. ავტორი იწყებს იშის
 აღნიშვნით, რომ „ჩვენ შევიტანეთ წინადა-
 დება პოეზიის დღე უფოალიყო 6 მაისი, ძველ-
 მა კავშირმა კი 7 მაისი დაწესაო, მაგრამ
 ჩვენ ც. ი. ყაწეილები მაინც 6 მაისს, აღნიშ-
 ნავთ პოეზიის დღესო მთმეცა იხე ღირსეუ-
 ლად ვერა, რიგგორც ეს ჩვენ გვინდაო“. მი-
 ზეში იხ არის, — განაგრძობს ავტორი, —
 რომ ჩვენ დღეწეზე ვიყოფებთ გარდამავად
 დროში, როცა დღით იტორიის მნიშვნელოვანი
 ფაქტები პოეზიის გარეშე ხდებაან და დროე-
 ბით ჩრდილვენ პოეზიის მნიშვნელობას და ინ-
 ტერესს... პოეზია არის ერის სული, მისი უკ-
 ვდავების და შემოქმედების პირველი ნიშანი...
 მართლდა ახლობელ წარსულში, როცა ფილის...

ტრები დაბატონონ პოეზიას და დღესაც ზოგერთი მათგანი, რომელთაც მოახერხეს კიდევ რაღაცადღური შეშინების ლაურეატად გახდომა, სახელს უფუჭებენ პოეზიას და მის ღირსებას. მაგრამ შენ ვაჩრდილი პოეტობა თანდათან გადაშენების გზას ადგანან და პოეზიას ატმოსფერო მათე საშუალოდ დაიშინდება..."

ამევე გაზეთში მოთავსებულია ტ. ტაბიძის მიერ წერილი — „წოდან წლადღე“ ეს არის მიმოხილვა მთელი წლის მხატვრული პროდუქციისა: „შე იმ პოეტებზე არაფერს ვიტყვა, — აღნიშნავს ავტორი, — ვინც ქართული პოეზიას ლეშება, რომელთაც დიდი ხანი უდის ხიშრალის სული და მანც სწამლავს გარემოს, მას მაგიერ, რომ იყოთ კეთილშობილია გაჩერების... შე მათზე ერთ სიტყვასაც არ ვიტყვი... შე ვაძვი იმ პოეტებზე, რომელთაც აქვთ ვაფლენა ნამდვილ პოეზიაზე და რომელნიც ეწვიან უსწორო ბრძოლას ზოგაბტრების ფრანტზე“. ამის შემდგომ ტ. ტაბიძე განიხილავს პ. იაშვილის, ვ. ვაფრანგაშვილის, კ. ნადირაძის, გიორგი ლეონიძის, ნიკო მიწისყელის, რაფინე კვიციანი, შალვა კარბელის, შ. აფხაძის, კ. გვიგინის, ტ. გრანდელის, ს. ცხარეიძის, ალი არსენიშვილის, გრიგოლ ცეცხლაძის, ივანე უიფანის, ლადო მუკავარაძის ამ წელს დაწერილ ნაწარმოებებს და ქებათა ქებას უძღვნის ყველას გამოუღებლად. უანწილებს ფრონტის დახმართებს ავტორი ასე ამოავრებს: „ამას ვარდა, საქართველოს ყველა ცენტრში იცემა ახალგაზრდა პოეტების ფურნალები. ყველა ეს პოეტები დგანან „ციხურაწერილებში“ პლატონოვზე და პარდაპარ უჩერებენ თვალს პოეზიაზე..."

ტ. ტაბიძე აქვე ცდილობს წარმოგვიდგინოს ლეონიძის პორტრეტი:

„გიორგი ლეონიძის ორი პერიოდი აქვს თავის შემოქმედების. ლეონიძემ დაასრულა ერთი ციკლი თავის განვითარებას. ამ პერიოდში არა თუ გაუწიწრდა, არამედ გაასწიწრა კიდევ იმ პოეტებს, რომელთაც ესთეტიკური უფუძლურობით კიდევ აქვთ შეტრენილი მეტრების სახელები. ამ პოეტებს დასაბეღლად არ სჭირდება პირობ პერიოდი გიორგი ლეონიძის არს ახალი აფეთქება და გამარჯვება კიდევ „ნაოპირებში“ დაბეჭდილი მისი „ავტობიოგრაფიის“ ნამდვილი შედეგია ახალი პოეზიის: „ვარ ბარბაროსი, ვარ ხაზარი, ვარ სარაციანი“ — თქვენ გრძნობთ ახალი და დიდი ძალა ემატება პოეზიას. გიორგი ლეონიძის პოეტურ სტიქიონს ემატება ენის სტიქიონი, და რაც ყველაზე საინტერესოა, პოეზიის ნამდვილი გაგება და ინტაიმის გრძნობა, „პარკადებში“ დაბეჭდილი მისი ლექსები ხუთიკენ ამ სიძლიერით და ნიჭიერების გრძნობით.“

ტ. გრანდელზე ავტორი წერს: „ტერენტი გრანდელის წიგნი „სული და ხალაფები“ დაწერილია ცრებლებით და წერებობით. არის ადგილები, რომლებიც საშუალოდ დავამახსოვრებთ უბრა-

ლო თქმით და გულწრფელობით. ტერენტი წელი სინთეტიკით იწვის პოეზიისაში, და შეიძლება ამ აღმა ცუცხელი არ გაჩინოს. მათე ვამბობს მისს, ახეიდდება გულენას, რომელიც მას მხოლოდ აფრებს და რომანავს თავის თავს. ამ წიგნებზე შეიძლება შეტოს თქმა, რომ შეიძლება იყოს ამ წერაში...“

ტ. ტაბიძის ეს წერილი და ასევე მთელი გაზეთი არის ცნა დაამტკიცოს, რომ „ციხურაწერილებში“ სკოლა ერთადერთი ჩვეულება, რომლის მონაპოვართ ატომება მთელი ქართული მწერლობის წარმატება. ვაუთი კვლავ და კვლავ გადავებს სიმბოლოზმის იდეებს. ამ დებულების სათესტრატეოდ საცქარბია ვადანებდით აქ დაბეჭდილ სხვა ავტორების ნაწარმოებებს — სიმპოლიზმის სულითაა გამსჭვალული, პირველ რიგში, ტ. ტაბიძის „მულიტა“, ვ. ვაფრანგაშვილის „პარკადებში“, პ. იაშვილის „ტანტ ტაბიძე“, კ. ნადირაძის „ამბაძის ომი“, ვ. ლეონიძის „მზე ტაბაბა“, ნ. მიწისყელის „ხატი მათიანი“, შ. აფხაძის „მამტიურა დიალოგი“, შალვა კარბელის „გრემოს სიყვლილი“, ტ. გრანდელის „ნისლები კვირები“, გრ. ცეცხლაძის „მოუტის ყელა“ და სხვა. ტ. ტაბიძე თავის მიმოხილვაში ეხება მხოლოდ ამ მწერლებს და მათ უწოდებს „ნამდვილ პოეტებს“, დანარჩენები კი „პოეზიის ვარეშე მღვდომი მუღუტებში არანო“. მაგრამ საკითხავია, რამდენად ობიექტურია ის, რომ ტეშეშარი პოეტებად არ მიიჩნია ტ. ტაბიძე, ი. გრანდელი, ალი. ახაშვილი, ს. შინაიშვილი?

1922 წლის 7 მაისს კვლავ გამოვიდა მცორე „პოეზიის დღე“, სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირის ორგანო. ეს გაზეთი იხსნება ტ. ტაბიძის წერილით: თუშეა, უნდა აღინიშნოს, ეს წერილი კი არა, უფრო მანიფესტია, მოწოდებაა, რათა საბჭოთა საქართველოს ჯერდით დაფრენ პოეტები, მხანობები, ასახო ახალი ცხოვრება, ოღონდ დაბეჭდილი სხვა მხანალები გამსჭვალულია არა საბჭოთა განწყობილებით. ამ გაზეთში მოთავსებულია იმ დროის ქართული მწერლობის მიმოხილვა, რომელიც კ. ვამსახურდას ცუთყნის; ავტორი მასში კვლავ ძველ პოეზიაზე დგავს, იგი თავს ეტყობს რომელიც არა პოეტების მიერ გამოცემულ ფურნალ „ქურას“. საქმე მართლად იფერადებია არაა — წერს კ. ვამსახურდია, — იფერადებია პოეზიაში უმთავრება წონა არახოღეს არ მქონია... „ქურა“ უნუგეშოა ესთეტიკური თვალსაზრისით...“

წერილის ბოლოს ვამსახურდია დასკვნებს: „ჩვენ ვეწურობ მისტიკური სიყვარული საქართველოსადმი და თუშეა ამ ხნის განვადლონაში პირამიდულად იჩრდება გულში, ორის ტანჯვის გამოშახველი, ერთი ნიღველის ორი მწვერვალი, კრწანის ველი და თებერვალი“. მაგრამ ქართველ პოეტებს ვილაც მანც უნურ-

ჩულებს ვუღმეო. — არ არის მკვდარი, არ არის მკვდარი!...

ასევე არაჩანსად განწყობილებებითა აღსავსე „პოეზიის დღის“ იმავე ნომერში მოთავსებული კ. მუჟაშვილის ლექსი „ჩემს მარსს“.

1928 წლის „პოეზიის დღე“ ბეთივე არა საბჭოური განწყობილებით ხაზაათდება, როგორც მისი აღრინდელი ნომრები, აშკარად გამოხატული ეს ნეგატიური ტენდენცია „პოეზიის დღეში“ გრძელდება 1928 წლამდე.

1927 წლის „პოეზიის დღეში“ დაიწყო რევოლუციური საქართველოზე, საბჭოთა ხალხზე, ახალ მწერლობასზე პოზიტიური საუბარი. მთელი ეს ვითარება, რომელიც ზემოთ ვაღმომვცით, კერძოდ „პოეზიის დღის“ ნომრები იმაზე მითითებენ, რომ საბჭოთა მწერლობის ჩამოყალიბება და შექმნა მძაფრად იდურობის მძაფრად ვითარებაში ხდებოდა. ეს კლასობრივი იდეოლოგიური ბრძოლის სურათი უვლელად ტიპურად და დამახასიათებლად სწორედ რომ ურველწილად ტრადიციულ გავით „პოეზიის დღეში“ ახსნა.

1927 წლის „პოეზიის დღეში“ ვკითხულობთ: „განა ქართული მწერლობისათვის ვახსებები არ არის ინდუსტრიალიზაცია, რომელიც ახლა ღვას პირველი რიგის საფიხობა? განა ქართული მწერლობისათვის ვახსებები არ არის, რომ ჩვენი ჯალატყეული ხალხი უნდა ეზაროს ახალ კულტურას, ახალ მწერლობას?... მაგრამ დღეს დეკლარაციების დრო წავიდა, დღეს იწუება ორგანიზება ჩაბმა ახალი კულტურის მშენებლობაში...“

ქართული მწერლობის ორგანიზება დეკლარირება ახალ ეპოქასთან, ახალი საქართველოს ცხოვრების ახლები ამოცანები უფრო ვრცლად არის გაშუქებული 1928 წლის გამოცემულ „პოეზიის დღეში“. მასში ვკითხულობთ:

„სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირი და ახლა მისი შემკვიდრე საბჭოთა მწერლების ფედერაცია ნ მახს აწუხებს პოეზიის დღეს...“

პირველად უვლელი, აღსანიშნავია, რომ ორგანიზაციულად ქართული მწერლობა ვაერათააბებულია ფედერატიულ ნადავზე. ფედერაციაში ადგილი არა აქვს გამოიშველ პოლიტიკას და უვრლა საფიხები წყლები ურთიერთ შეთანხმებით. არც ერთი ლიტერატურული დაქვეყნება არ არის დამატრული და საშუალება აქვს გამოჩინოს თავისი შემოქმედების სახე. მწერალთა ურალიზაზე ქართველი მწერლების წინაშე მოხსენებით გამოვიდა საქართველოს ცაკის თავმჯდომარე ამანავი ფილიპე მხარაძე, რომლის მოხსენება ვაკრძელება იყო ორი წლის წინათ ასეთივე ურალიზაზე ვაერათებულ მოხსენებისა. მოხსენებაში აღნიშნული იყო როლი, რომელიც ეკისრება ქართულ მწერლობას, რომ ორგანიზებად ჩაება ახალ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში...

საერთოდ, ეს ურალიზა ჩატარდა კულტურული რევოლუციის ლოზუნგით და ურალიზაზე უვრლა ჭკუფს საშუალება მიეცა გამოიქვეყნებინათ თავიანთი დეკლარაციები, გამოიქვეყნათ თავიანთი მოსარტებანი მწერლობის როლის შესახებ კულტურულ რევოლუციის ფრონტზე...

გასულ წელს ჩატარებულ იქნა პოლიტარული მწერლობის ურალიზა, ხადაც აგრეთვე აქტიურად იდგა კულტურული რევოლუციის საფიხობა. საერთოდ, პოლიტარული მწერლობის ასოციაცია მებ აქტიურობას იჩენს და როგორც ამოცანული კუახის გამომატეული მწერლობა, თანდათან იმაგრებს წელს და მებ მხატვრულ პროდუქციას ქმნის“.

ქართული მწერლობა იმ თავითვე იმ აზრს იცავდა, რომ მხოლოდ მუშათა კლასს, ძლიერ-მოსილ პოლიტარიატს შეუძლია მწერლობის დიდ გზაზე გამოვანა და ახალი სოციალისტური კულტურის შექმნა, როგორც უხედავთ, იმ დროისთვის ეს პოლიცია უკვე ნათლად ვაერკვა, ვანიტაცია რწმენა, რომ ქართული მწერლობა ორგანიზებად უნდა ჩაება ახლის შენების პროცესში და უკველადე უნდა აღრმავებდეს, თავის კავშირს ხალხთან. ამის სადემონსტრაციოდ ეწუება „პოეზიის დღე“. ამჯვარად, 1926 წლიდან, სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირის პირველი ურალიზიდან, ქართული მწერლობის კონსოლიდაცია საბჭოთა მწერლობის დროშით უკვე აშკარად გამოხატული ფაქტია. ასე დაიწყო საბჭოთა მწერლობის იდურობი და მხატვრული პოლიციების განმტყციებისათვის შეუშეგარი ბძოლო და ეს პოლიცია ნათლად გამოჩნდა ქართულ სალიტერატურო ურწინად-გავრეების მხატვრულ პროდუქციაში. თვით მანამდე არასაბჭოური განწყობილებების გამომატეული გავრეი „პოეზიის დღე“ საბჭოთა ნელიზუფუნებასთან თანამშრომლობის გზას დაადგა.

იმ ხანებში ანტიერალისტური ლიტერატურის პოლიციას იცავდა „მემარტებნოთა“ ან ფუტურისტების ჭკუფი, რომელმაც 1922 წელს გამოაქვეყნა თავი იმ „მანიფესტი“. ეს მანიფესტი არსებითად იტალიელი და რუსი ფუტურისტების მანიფესტების მიბაჭვა იყო. აქ რამდენიმე სიტყვა უნდა ვთქვათ ფუტურისტების შესახებ საერთოდ.

ფუტურისტში იტალიაში წარმოიშვა მიოცე საუტუნის ათიან წლებში: იმ ხანებში იტალიის ბურჟუაზია ყანილურ შარავნაზე გამოვიდა და დაპურობითი ომები დაიწყო. ლიტერატურაში მისი ზრახვების გამომატეული ვანდა ფუტურისტების ჭკუფი, რომელმაც სათავეში ჩაუდგა იტალიელი მილიონერის შეილი მარინეტა.

1909 წელს მარინეტი აქვეყნებს პირველ

ფუტურისტული „მანიფესტო“. მისი ძირითადი დებულებებია: ცუცხელი მუზეუმების, ბაბილონების, რომლებმაც საფუძვლად წაახდინეს ადამიანი; ამავე „მანიფესტო“ ფუტურისტების ქვეყნი ქადაგებს ფაშისტურ იდეებს, ეწვევით ომის პრაობადანს, მათი აზრით, „ომი არის კაცობრიობის განვითარების მავიჭურჭელი საშუალება“. ფუტურისტები ატალიაში გაჩნდა ახალი, მომავლის მწერლობის შექმნის პრეტენზიით და ძირითადად დაუპირისპირდა წარსულისა და აწმუის სხვა ლიტერატურულ სკოლებსა და მიმართულებებს. ფუტურისტები ატალიაში აღმართეს: ფუტურისტულ სურათის ან ნაწარმოების მწვენიერება რომ ვაგოთ, საჭიროა ადამიანის ხული განწმინდოს, გონება განთავისუფლდეს წარსულის კუთვნიების საბურველისაგან; 1923 წელს ატალიელი ფუტურისტები, ამართლებდნენ რა დაპყრობის ომებს, გამოვიდნენ სპეციალური მოწოდებით: „ერთი ნაწილი იდამიანებისა და ნაციისა, — წერდნენ ისინი, — მოწოდებულია რომ იბატონოს, მეორე — დაემორჩილოს; ყველა სახელიან მხრძანებლის რელი მსოფლიოში ყველაზე უფრო შეგუებით იტალიელებს. შენში, ო, იტალიის ფაშისტურთ ახალგაზრდობავ, ყველა მოსაცემია ამ იდეადის შესასრულებლად: ნაყოფიერება, სიჭანბადე, მეომარის ხული“, მთელი ეს ნაბოღვარი მოწოდება, რომ ფუტურისტები იმპერიალისტური ბურჟუაზიის ლაქები იყვნენ, ატალიელი ფუტურისტები გამოდიოდნენ რევოლუციისა და სოციალიზმის წინააღმდეგ, როგორც 1919 წელს მალაენში გაფიცვა მოქმედი, მარინეტი ამ გაფიცვის წინააღმდეგ გამოვიდა მოწოდებით, ზოლო როცა დაინება გაფიცული მუშები, რომელთაც ლენინის პორტრეტები მოქმედით, პოლიციასთან ერთად სოლო აუტება მუშებს.

ახეთი იყო ფუტურისტების პოლიტიკური საქმიანობის რეალური იტალიური ფუტურისტები სრულ აზრობას წარმოადგენდა. მთელი მისი ისტორია სამარცხვინოდ დამთავრდა. ფუტურისტები სიმბოლიზმის წინააღმდეგაც გამოდიოდნენ. მარინეტი წერდა: „ჩვენ უარყოფით ჩვენს მასწავლებლებს — სიმბოლიზტებს, მთვარის უკანასკნელ მწერლებს, ჩვენ ვაძულებ ახლა ჩვენს სახელგანთი ინტელექტუალური შაშვები, დიადი სიმბოლიზტ-გენიოსები — ედგარ პო, ბოდლერი, მაჟარმე და ვერდენი“. ფუტურისტები ცდილობდნენ გაეწვევით კავშირი მთელ კლასიკურ მიმკვიდრებობასთან. მათ „ნოვატორია“ დაიწყეს იმით, რომ ბრძოლა გამოუყვანეს მითვებების წვეულებების წესებს, მოათხოვეს სინტაქსის შეცვლა, პუნქტუაციის მოხსნა და პოეზიაში მათემატიკური ციფრების შემოკანა.

იტალიის ფუტურისტებში შემდეგ გამოხმაურება მოვა სხვა ქვეყნებში დადასმის, კუმბიზმის, კონსტრუქტივიზმის და სხვა სახით.

ფუტურისტები რუსეთში 1910 წლიდან აკლდეს

გზას. აქ თავიდანვე უნდა აღვნიშნავთ რუსულ ფუტურისტებში, პოლიტიკური და იდეური თავსაზრისით, მილიანად განსხვავდებოდა იტალიის ფუტურისტებისაგან, თუმცა შრავალ შემთხვევაში მის ლიტერატურულ შეხედულებებს იზიარებდა. რუსმა ფუტურისტებმა იტალიის ფუტურისტების ლიტერატურულ-ნაუწიყური სტილი გადმოიღეს და ამ გზით დაუპირისპირდნენ ამ პერიოდის რეალისტურ რევოლუციურ რუსულ სკოლას.

რუსული ფუტურისტები არ წარმოადგენდა მთლიან, თანმიმდევრულ სკოლას; ამ სკოლაში სიახლე შეიტარა მის შემდეგ, რაც მის მიერვე უნდადამერ შაიკოვსკი, რომელიც გატაცებული იყო რუსეთის პირველი რევოლუციის იდეებით, შაიკოვსკიმ პირველია ერთბაშად გაარღვია ფუტურისტული სკოლის ლიტერატურის ჩარჩოები და საბჭოთა მწერლობის ერთ-ერთი ფუძემდებელი გახდა. მან ოქტომბრის რევოლუციის პრივილეგიულ წლებში განაცხადა: „საჭიროა მივსაღოთ საჭოთა ხელისუფლებას და მოვინახოთ მასთან კონტაქტი“. სულ მალე შაიკოვსკი ტემპარიალად საბჭოთა ეპოქის, ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის უდიდესი და უნიჭიერესი პოეტი გახდა.

საქართველოში ფუტურისტები, როგორც ლიტერატურული მიმდინარეობა, საბჭოთა ხელისუფლებას დამყარების შემდეგ აქვეს თავის ისტორიას.

1923 წლის 23 აპრილს ქართულმა ფუტურისტებმა მოაწვეეს პირველი ფუტურისტული საღამო სახელმწიფო კონსერვატორიის დარბაზში, ხოლო ამავე წლის მაისში გამოსცეს მანიფესტი, რომელსაც ზელს აწერდნენ ნიკოლოზ ჩაჩავა, აკაკი ხელიშვილი, დავით განიხილაძე, ბესარიონ ქუციანი, სიმონ ჩიქოვანი და სხვები. ქართველი ფუტურისტები აშ-მანიფესტში აცხადებდნენ: „ქართული პოეზიის“ დამახინჯებელი თვისება იქნება გაქრება, სთამამე და აშობება. არ ვჩერდებით მუზეუმისა და ძეგლების წინაშე და ვქმნით საქარ რევოლუციას. უარვხლებ, რომელსაც არ ამხსნობენ სივრცე და დრო. უარვყოფთ, რაც ჩვენს უკან არის და აპირებდნენ საქართველო ჩვენგან იყუება. ჩვენ შევიფარეთ მანქანის კვამლი გაფანჯრული ბრბო, აღტაცებით ტაშს რომ ურავს რევოლუციას. უარვხლებ წარსულს, რადგან ის არის სამლოცველო ბებრების და მომავლადების, ვადარებთ ქართველ ხალხს მსოფლიოს მესიად და ვარხებთ ფუტურისტებს... როგორც მკითხველი ხედავს, ქართველ ფუტურისტებს მთელი რიგი დებულებები შექმნიყრად გადმოქმნდათ რუსი ფუტურისტების მანიფესტებიდან.

პირველი ფურნალი ქართველმა ფუტურისტმა დაარსეს 1924 წელს; თავიანთ საქარებაში მანიფესტში ქართველი ფუტურისტები გამოდიან „რევოლუციის სკოლის“ წარმომადგენლებად.

დგენილების პრეტენზიით; სუბიექტურად მათ შრომდება მისწრაფება საბჭოთა ხელისუფლების პოლიციების დაცვისა ლიტერატურაში. ამ გზით ებრძოდნენ ისინი სიმბოლიზტებს და ამ ბერძენის სხვა ნაციონალისტურ-ბურჟუაზიულ ლიტერატურულ ჯგუფებს. მაგრამ ობიექტურად ქართული ფუტურისმი ხელს უშლიდა საბჭოთა ლიტერატურის განვითარებას. რადგან მისი პოეზია პრინციპულად მცდარი იყო განსაკუთრებით ენა და სტილი ამ ჯგუფის საბჭოთა მწერლობის ფარგლებს ვარით აუღნებდა. და, როგორც უნდა ყოფილიყო ამ ჯგუფის წევრთა სუბიექტური მისწრაფება და პრეტენზია, არსებობდა მათი პრაქტიკული მოღვაწეობა, ლიტერატურული პროდუქცია დეკადენტური ლიტერატურის სკოლის ნიშნის ქვეშ მემდინარეობდა.

ქართველი ფუტურისტებმა თავიანთი პრეტენზია, რომ რევოლუციური პოეზიის ყველაზე ტენზიანობა წარმოადგენდებიან ისინი აზიან, უფრო მკაფიოდ განაცხადეს უფროდ „მემარცხენეობაში“. ეს უფროდ, ქართული ხელოვნების მემარცხენე ფრანკის ორგანო, გამოვიდა 1927 წლის პირველი: „ხაზი, რომელიც ჩვენი ბედვითი გამოხვლების პირველ დეკლარაციებში იყო აღნიშნული, ჯგუფის ცენტრში არასოდეს არ გაზრდიდა და უკან დაბრუნის ნიშნები ჩვენ პოეზიას არ ჰქონია“, — ამ განცხადებას მოხდევდა სიმბოლიზტების, მემარცხენეობისა და პროლეტარული პოეტების ლექსკა: „ისევ მოხარუნდა სიმბოლიზტურად ტექსტის ხტრუქტურა... ლექსების ამ ყოველდღეობაში აღმართლებელმა ტექნიკამ პროლეტარული პოეტები ხაზებისადაში სიმბოლიზტურ ხელფაშიდ მიიყვანა... ახე უერჩა პოეზია დეკადენტების წასლს. ჩვენ ვვინა ვიარქონო ახლა ხაზო-გადობრები დეკადი და საბჭოთა საქართველოს მსაპლტარები სპექტოფა. ჩვენ ვიბრძვი ვეძოვნების დიქტატურისათვის, რადგან ჩვენ ვართ დასაზღუდებელი და უკანასკნელი მიღწევა ქართული ხელოვნებისს“.

ძიების ამ გზაზე ქართველი ფუტურისტებმა, ვერძოდ სიმონ ჩიქოვანმა თავის წინაბრად ნ. ბარათაშვილი გამოაცხადა. „ბარათაშვილი პროლეტარული დაბრუნების კო არს მოვითხოვთ, არამედ, როგორც ბარათაშვილია თვის ენოქა დაიწყო, ისე ჩვენი ახალი ხანის მერე შესაქმნელი პიროვნებას ძებნაზე ვლბაარაკობთ“. ამას მოხდევდა სიმონ ჩიქოვანის ლექსი „მოდუნა ნოვლოზ ბარათაშვილს“.

ქართველი მემარცხენეებმა ფუტურისმის პოლიციები უფროდ „მემარცხენეობა“ № 2-ში ახე დაახანაიბეს: „მემარცხენეობის ამ მეორე კრებულს უფრო თეორიული-პროლეტარული ხაზის გამართვა აქვს დასახული მისწრაფ, ვიდრე მხატვრული პროდუქციის გამოფენა“; და მართლაც, უფროდის ამ ნომერში ვკითხულობთ: „ახალი ხელოვნების მასალი არის რეალური და

არაკამოგონილი ფაქტი, ხოლო ყველაზე უფროდ კონსტრუქციისა და დალაგების სპეციფიკობა მადებს მხატვრული ნითვის დიკრებულებას, რომელიც ჩვენ გვეჩმის, როგორც ახალი, მანამდე არაყოფილი კატეგორია“.

„გადამტეხი ბრძოლის „ცისფერ უაწრებს“ წინააღმდეგ... ვერავენ ვებტუვის რა დაწინულებას, რა გამართლებებს ატარებს ეს დაუსრულებელი შეღანქოლისი, ინტაშური ლირიკის, ეგზოტაიკის, დენის პროპაგანდის პოეზია“.

„ლიტერატურის ისტორიას არ ახსოვს, რომ პირველი გამოცემა ახლად ამოხარებული ლიტერატურული დაჯგუფებისა, ისე უსიციო-ცხო, უფერული და ყოველგვარ ინტერესს მოკლებული ყოფილიყოს, როგორც ეს „არითინმა“ მოგვცა“.

„ჩვენ ვაგრძელებთ ენერგიულ მოღვივის პროლეტარულ მწერლობასთან... პროლეტარულმა მწერლობამ უნდა უარყოს ჭველი ლიტერატურული სკოლების გავლენის ყოველგვარ პარაიკა (გმირული რეალიზმი, წარსულის მიღწევათა სინთეზური გამოყენება და სხვა)“.

„უაშური ლექსი, როგორც შეგნებული პოეტური ხერხი, პირველად გამოიყენეს და შეიტანეს პოეზიაში ფუტურისტებმა. სიტყვის ქმედობის ეს დაბორძიკებული ნიშანი კვლავ რჩება ჩვენს პირიცხადა“.

„ახალი ფორმების კანონიანობა, რომელიც დაწეებულია რუსეთში და სხვაგან, ჩვენში იქნება მემარცხენე მწერლობის მიერ... სიმბოლიზტური ლექსის ტრადიცია დღეობადღე კვდება“.

ამგვარად, უფროდ „მემარცხენეობა“ კვლავ ფუტურისმის ერთგული მებარქე იყო. ფუტურისტები პარტიის სალიტერატურო პოლიტიკას ამხანგრედნენ, და მუხრედავად მათი სუბიექტურა სურვილებსა და პრეტენზიებისა, რომ ისინი აზიან ერთადერთი რევოლუციური მიმდინარეობა მწერლობაში, თავიანთი თეორიული წერილებითა და მხატვრული პროდუქციით კვლავ რჩებოდნენ ჭველებურა ფუტურისმის ტყვეობაში. ამიტომ სამართლიანად ენბრძოდა ჩვენი ლიტერატურული ხაზოგადობრობა მემარცხენეებს და მოათხოვდნენ მათაც ფუტურისტული იდეების უყოფლებისა და უარყოფისა; ამ მხარე ბრძოლის პროლეტარული ქართველი მემარცხენეებიც თანდათანობით ქართული მწერლობის საბჭოურ გზას აღებოდნენ.

როგორც წესით აღინიშნა, საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლების ლიტერატურული ჯგუფებთა „კაფემიური ასოციაცია“, „ცისფერუაწრეობა“ და ფუტურისტული თავიანთი თემებთ, მრტაგებობთ, იდეებთა არხებთადად ქდაგებდნენ თეორიას „ხელოვნება ხელოვნებისათვის“ და ხელს უშლიდნენ ჩანახდა რეალისტური ლიტერატურის განვითარებას.

ბიოგრაფიული მონაცემები

არჩილ სულაკაურის სამყაროში

„ტალღები ნაპირისაკენ მიიწრაფიან“ — რა თქმა უნდა, უკვე ამ სათაურშივე ნაგულიხმევი მოთხრობისათვის ნიშნული დედა-აზრი თუ კონცენცია. ზღვის სიმბოლიკას მრავალგვარი მნიშვნელობა შეიძლება მიენიჭოს. ამ შემთხვევაში „მიწა“ თუ „ნაპირი“ — მყარი და ნათელი, აღმართური საწილის განსაზღვრება, „ზღვა“ კი ავბედითი სტიქიის სიმბოლოა. და თუ „ტალღები“ „ნაპირისაკენ“ იტყვიან — ეს ღმერთისაა მხოლოდ იმისა, რომ „კეთილმან“ უნდა სძლიოს „ბორცს“, მიიწილოს მიხი „ტალღა“ და მოათვინიეროს, მოარჭულოს, განაკაცოს იგი.

მოთხრობის ჩანაფიქრის თავისებურება იმისა, რომ სამაჟულო ომის ფონზე გაჩაღებული კონფლიქტი ამქვედა, ასე ვთქვათ, „ჩვენს ბანაკში“ იშვიათად, ამ სამაჟულო ომის ორ, თითქოს თანაბარ და ტოლფასობიან მონაწილეთა შორის, რომელთა ფსიქოლოგია და წნეობებიც მრავალსა საპირისპირო აღმოჩნდა. ორივე წინააღმდეგა, მთელს ჩვენს ბაღბთან ერთად, ფაშისთვის შეაჯიხის, მაგრამ მათი სული თანაბარ მომწოდებელი როდი უყოფიდა სხვა, შინაურ თუ შინაგან, „არაგლობალურ“ წნეობრივ და აღმართურ გამოცდილთა ნასაბარებლად ქარისკაცი და შემდეგი შეხვედა ერთმანეთს ომის გზაზე, უარიმის ნახევარკუნძულზე, ალბათ ქერჩის რაიონში შემზარავი ბრძოლების დამს. ქ ა რ ი ს კ ა ე — „თავისი შეშინება და სხვისი ხიფათული“ — „კაც უმის“ წნეობრივი აღთქმით ასულ-დამსუღებელი კაცის განსაზღვრებად მოგვედინა, ზეშდღე კი — ფრთაშეკვეცილ, ვიწროპარტიკულ, ეგოისტური ინსტიტუტებით გამსჭვალულ არსებად. თვით მათი კონფლიქტი დაიწ-

ყო მანამ, სანამ ისინი ერთმანეთს უშუალოდ ნახავდნენ და გაიცნობდნენ. ქარისკაცმა მობრუნებულ სოფელში დაჩენილ, შიმშილისაგან დაუძღვრებულ მშვენიერ ქალიშვილს უანგარო და გულითადი დახმარება გაუწია, ცოტა ხნის შემდეგ კი ამავე სიტუაციაში იმავე ქალიშვილის მიმართ ზემდეგმა მამაკაცური სიხარბისა და ავბორცი ვნებანიობის მტეი ვერა რა გამოამდევნა. შემდეგ ქალიშვილი ქარისკაცის კალთაზე ან უფრო სწორად მის მზრუნველ ხელში გარდაიცვალა. უანდახევისას კი ქარისკაცი და ზემდეგი ერთად აღმოჩნდნენ, ერთ წვეთიც კი მოხვდნენ და ერთად უნდა დაედწიათ თავი მტრისაგან. აი სად გამოშვავდა კვლავ მათი ბუნების, მათი ფსიქიკისა და წნეობრივი ინსტიტუტებისა თუ მრწამსის სხვაობა. ეს სხვაობა სიკვდილის წინ ამოწურავდა, თუმცა სულ ერთი ნიშნით, დაუხატა ქალიშვილმა ქარისკაცს: „ის ძალიან გვაკადა შენ, მაგრამ შენ არ იყავი ის, შენ შეგვეძლო ჩემი სიუჟარული, მას — არა, ერთი შეხედვით კი, თქვენ ყველანაირი შეგებარებულნი“... როდესაც ქარისკაცმა ნაპირზე იცნო „ის“ ზემდეგი, მან თოფსაც კი წაავლო ხელი ინსტიტუტურად, მაგრამ აქაც ინსტიტუტზე გულმა და გონებამ გაიმარჯვა — ერთი მტერი, რომელიც თავს დაგებს და რომლის დამარცხება და მოსპობა შენი წმიდათა წმიდა ვალა, ხოლო სულ სხვა კაცი, რომელიც შენ არა გვაგებს, მართლაც, რა მინდა ამ კაცისაგან? — გაუფლავა ქარისკაცს ფიქრმა, — როგორ შეიძლება მოვლა კაცი, რომელიც შენსათვის არ ფიქრობს, შესავით არ აწრფუნებს, რომელსაც სხვაანარად ესმის ცხოვრება? მერმე რაა, რომ შენ იარაღი გაქვს ხელში, ძალა გაქვს და ის შენზე სუსტი... თუ შენ მართალი ხარ, დაარწმუნე, დააჭრე, რომ მართალი ხარ, სიმართლეს ადვილად გრძობენ,

საქართველო

ხედებიან, მას არ უნდა იარაღი... არც შატრა-
ხი... ■

„დაარწმუნება“ არც ისე ადვილი აღმოჩნდა.
აი უკვე ორივე ერთ ნავშია. ზემდეგა თუნუქის
კოლოფით ხაპავს წყალს ნაფიდან, ჭარბსაკვი
მძიმედია დაქრული და ნაფის ფსკერზე წევს. მას
უნდოდა ეთქვა ზემდეგისთვის, „თუ როგორ
აწუხებდა კრილოზა, მაგრამ ზემდეგს არაფერი
წყობიანს და ისიც ვარწმუნა. უნდოდა კიდევ
ეთქვა, რომ ხისხლში ცურავდა და ხელის გან-
ძრევას ვერ ახერხებდა. არც ეს უთქვამს“. ორი
სამირისპირა წინს, განწყობისა და ადამიანური
ბუნების შეტაკებისა ხელ უფრო და უფრო აშ-
კარა, თან დაძაბული ხდება, აი დალოჯა, რო-
მელიც თანაბრად ამუღავნებს „პოეტისა“ და
„არაპოეტისა“, „ამოეზისა“ და „ანტიამოეზის“
კონფლიქტს — ამ ცნებების ფართო მნიშვნე-
ლობით:

— მე არ მინდა ძალი შოკვადე... სიკვდი-
ლს წინ მინდა ვიფიქრო.

— მაინც რაზე გინდა იფიქრო? — ოდნავი
დაცინული შეეყოხა ზემდეგა.

— სიციხეზე.

ზემდეგს ამ სიტყვების გამო უნდოდა თუნუ-
ქის კოლოფი ეთხლებოა ჭარბსაკვისთვის, მაგრამ
კოლოფი შეენანა, შეიძლება წყალში გადავიდარ-
დესო. მას მოეწყენა, რომ ჭარბსაკვი უკლებად
წარმოთქვა ეს სიტყვები. სხვა დროს შეიძლება
ენატყობოა კიდევ, მაგრამ ახლა ამ მალაფარ-
ლოუნებამ გულისამრევად იშოქმედა მასზე...

— ეს ნავი აკანონო ირწევა, — განავრძო
ჭარბსაკვი — ჩვენ თითქმის ტუპები ვართ და
ერთ აკანონი ვწევართო.

კიდევ ორიოდე ასეთივე ხასიათის მცირე
შტრახი. ზემდეგს თუნუქის კოლოფი აღარ
უფიქრდა და ჭარბსაკვის ჩექმას დასწვდა. „რა
გინდა? — შეეყოხა ჭარბსაკვი, — ჩექმი ვაინა-
დე, წყალი უნდა გადავდგარო“. — „ეს კაცი არ
დაიღუპება“, — ვაიფიქრა ჭარბსაკვი. ცოტა
გვიან როცა ჭარბსაკვი მთლად დასუსტდა, —
„ნეტავი განთავადამდე მაცოცხლო“ — ხამალ-
და ინტრა მან. განთავადამდე, — ფიქრში
თქვა ზემდეგმა — საოცარი კაცია.. საქმე ის
აიხს. არ მოკვდები, თორემ რა მნიშვნელობა
აქვს როდის მოკვდები, განთავადზე თუ შუადა-
შვს“...

ეს, რა თქმა უნდა, მცირე და თითქმის უმნი-
შნელო შტრახებია ხასიათთა სხვაობისა. ჭერ
კიდევ მხოლოდ ხასიათთა, მაგრამ მცირე შტრი-
ხებია შეიძლება მთლიანი პორტრეტის შექმნას,
ხასიათი კი ვარკვეთად სიტუაციაში „ზენობრივი
კომპლექსს“ დაუკავშირდეს. ხასიათისა და ზე-
ნობის შეხამებას კი უფრო მნიშვნელოვანი შე-
დეგი შეიძლება მოჰყვეს. ჭარბსაკვისა და ზემ-
დეგის უთქმელი თუ გამოთქმული დიალოგიც
ისეთი კულმინაციას აღწევს, სადაც საქმე უკვე
ზენობრივ არჩევანს ეტება:

— თუ გადარჩი, — ნაწყვეტ-ნაწყვეტ დაი-

წყო ჭარბსაკვი, ეტყობოდა, ოდნავ მოეწყენა
სული, — რას იზამ? იბრძობები?..

— რა აზრი აქვს ბრძოლას, როცა მტერი
ნამდვილად გჯანის?

— ისინი ვერ გაიმარჯვებენ.

— ჩვენ?

— ჩვენ აუცილებლად!

— როდის?

— მე არ ვიცი როდის, მაგრამ ჩვენ აუცილე-
ბლად ვაიმარჯვებთ.

— შენ ისე შელაპარაკები, თითქოს ამ ნავში
შესაშვე იუოს ვინმე, — ხანგრძლივი დუმილის
შემდეგ ეუბნა ზემდეგმა...

— ბოროტებს რამ გაემარჯვა, ქვეყანა ად-
რეცო დაიღუპებოდა...

— თუ ხმა ხარ, მომეშვი?...

აქ, როგორც იტყვიან, ზემდეგთა კომენტარი
და მინც, ჭარბსაკვი მართალი აღმოჩნდა, როცა
იმედი გამოთქვა „დაარწმუნების“ შესაძლებლო-
ბისა. „დაქრების“ ძალისა. „ტალღების“ ხანა-
ფიქრისა და ზენობრივი კონცეფციის თავისე-
ბურებაც იმაში მდგომარეობს, რომ აქ ნაწიე-
ნება ზემდეგის სულიერი აღორძინების, ჭარბ-
საკვის ზენობრივ სამყაროსთან მისი ზიარების
შესაძლებლობა, მართალია, აქ საქმის აღმოჩ-
ნდა ამ „დამაჭრებელი ძალის“ განსაკუთრე-
ბული კონცენტრაცია, რაც მოახდინა უკვე
მოამკვდები ჭარბსაკვის მოქმედებამ, როცა
ვერც „სიყაღბის“, ვერც „მალაფარლოუნების“
და ვერც „ვიწმე მესამისათვის“ გამოწვეულობას
დასწამებელი შუა ზღაპრი მოამკვდევ კაცს მთე-
ლი მისი წინანდელი „უენაურობაც“ ხომ სხვა-
ნაირად უნდა გაგხსენებოდა სიკვდილ-სიცოც-
ხლის ორთაბრძოლში ამ უკანასკნელ ზღერო-
ბლიან. ვერც კი მოასწრო ზემდეგმა „განთავად-
ზე სიკვდილის“ ნატურის გამო გაოცება და
სეპტიკური ვაფიქრება, რომ „უცებ საშინელმა
ხმამ შეზარა იგი, ჭერ ვერ გაიგო, რა ხმა იყო,
საიდან მოსკდა? და როდესაც მიხვდა, ჭარბსაკვი
ყვაროდა, შეცბა, შეშინარევა იქვეა გაუარა-
გული და თავალებდაჰყვებელი მიაშტერდა მას.
დამაშულად უსმენდა, უნდოდა ამ ყვირილისა-
თვის გამოეტყვა სიტყვები, აზრი, რათა გაეგო,
რა აწუხებდა ჭარბსაკვი. მაღვ დარწმუნდა, რომ
ეს აწუხებდა კი იყო. ჭარბსაკვი მდგროდა.
თუმცა ხიმღერა კი არა, ეს იყო ტყვილის ამო-
ძახილი, ურუ, უფრომოდ მაგრამ ზემდეგმა მანც
დაიჭირა მანში ხიმღერის კილის მხგავისა რა-
ოდან ჭარბსაკვი ნამდვილად მდგროდა, თანდა-
თან ახშობდა ქარის ზუზუნს, ზღვის ამოძახილს.
გაოცებულად უსმენდა ზემდეგს, დაძაბული, კაცი
გადაქცა სმენად და თანდათან დაიწყო სიტ-
ყვების გარჩევა. ჭარბსაკვი მდგროდა დიალ-
დარჩენილ სასუფავეებზე, ვარდაცვლილ ქალზე-
რომლის სასიკვდილო სარცელო ჰაერში გაწ-
ვლილი ორი მკვლეელი იყო.. იგი მდგროდა მიწი-
დან ამოჩრდილ ხელზე, რომელიც ცას ეშუქრე-

ბოდა... მღეროდა ზღვაზე. რომელიც აღამა-
ნებს აპარავდა... იგი შურისძიებაზე მღეროდა...
ზემდევი მიხვდა, რომ ქარისკაცი ამ სიმღერას
ახლავდა სთხავდა, გრძობდა, რომ ის სიმღერა
მას ახსენებდა... ქარისკაცს ხმა გაეზარა, ზრიალი
შეუძარა. ახლა უკვე ქარისა და ზღვის გუგუნნი
გაბნინდა მას. ქარი სიმღერას ფრთხილად. სიმღერა
ღრმისავეთი იშლებოდა, იცეცებოდა, ტაკტუნო-
ბდა და იფლავებოდა, ნაფლავებდა ქარი იტა-
ცებდა და მიაფრინდა... გაოცებული უსმენდა
ზემდევი. მან რაღაც უხილავი იხილა, გაუგონა-
რი გაიგონა, ჩაუწყვდილებს ჩაწვდა... ხმა ამოი-
ლია, ამოიბრიალა ყელადა, ხმა გათვდა...

აქ უკვე მოხდა ზემდევის საჯაროადი ფერის-
ცვალება. ეს უკვე ჩანს ჯერ მის „გაოცებაში“,
მერმე „დაძაბულ სმენაში“, „სიმღერის კოლოს“
დაჭერაში და ბოლოს „უხილავის ხილვაში“,
„გაუგონარის გაგონებაში“, „ჩაუწყვდილების
ჩაწვდობაში“. ეს ფერისცვლება თუ გაჩა-
ხება წანსვე დაეტყო არა მარტო მის სულს —
მის უნებლიე და ინსტიტუტო მოქმედებასაც. ნა-
ვლადან წყლის ამოხავევ დაეწყებოდა, თვით ნა-
ჩქვამაც, ქარისკაცს რომ ამასწინათ გახვდა...
უკვე თავის თავზე კი არ ფიქრობდა ზემდევი —
მხოლოდ ქარისკაცზე, ოღონდ როგორმე გაე-
ხანჭლებებინა მისი სიცოცხლე. „მას ეგონა, ამ
კაცის ხედი მას მოაწვევს და თავს იმტვრევდა
იმაზე ფიქროს, რა ელწა, როგორ ეშველა.
წყლის ამოხავევით დაიწყო ამ კაცზე ზრუნვა,
იგრძნო ღონე მომატებოდა...“

ახე აღმოჩნდა დაეაშორებოდა „თავისი მეო-
ბა“ და „სხვისი სიყვარული“. ახე მიიღო ზემ-
დევა „უბრალებდა“ ქარისკაცის ხელიდან. ახე
შეხვდა უკვე იგი „იმიდევით მოსულ ვანი-
ადს“, რომლის „სინათლე მის სულსაც წვდ-
ბოდა“, ახე ჩაილაპარაკა თვალცერმლიანმა
სიტყვებით, სულ ცოტა ხნის წინ მისთვის ეგზომ
უცხოში რომ იყვნენ — „ნეტავ მახაც ეცოც-
ბლა განთიადამდევ“, და ახე გაიმეორა თვით
ზემდევა ჩურჩულით, თითქოს ღოცულობდა,
ქარისკაცისავე ფაცო — „მე ვიძებე შურს ღიად
ღარჩენილი საფლავებინათვის“.

ზემდევა დაიჭრა ქარისკაცის სიმატლზე,
დაიჭრა, მიუხედავად იმ სუბხისისა, რომლი-
თაც გამსჭვალული იყო მანამდე, მიუხედავად
თავისივე წინანდელი ყოფაცხოვრებით გამო-
ცდულებისა თუ სხვის მიერ ჩაგონებული წნეო-
ბრივი ნორმატივისა, მიუხედავად, ახეც შეიძ-
ლება ითქვას, ატავისტური ინსტიქტისა, რომე-
ლიც მასზე დღემდე ბატონობდა. მან ირწმუნა
ქარისკაცის სიმღერა, აღარ მოეჩვენა იგი არც
„უბრადა“ და არც „მადლფარდოვანად“, თუმცა
მან არ იცოდა ისიც კი, რაც იცოდა მკითხველ-
მა: ის, რომ ამ სიმღერა — ბოღვაში წარმოთქმუ-
ლი თითქმის ყოველი სიტყვა ქარისკაცს მანამ-
დე ჰქონდა გულით „გამოტანჯული“, რომ მას
კიდევ ბევრის თქმაც შეეძლო, რომ „ღიად

ღარჩენილი საფლავი, დევას ამოშანთული თუ
ღიადი რომ უაზროდ მისჩერებოდა“
იმ კალიქვილის საფლავი იყო, ცარიელი რომ
ღარა დაბოშების შედეგად, რომ მან თავისი
თვლით ნახა „მშინადე ამორილი დაღვარ-
ქნილი თითები მუშტად რომ შეიჭრა, თითქოს
ცას დაეშურაო“, რომ „პორტმა ჩამირთულ გე-
მებს ზღვიდან ანებები ამოყვით დასახარობად
განწირული კაცის ხელებივით“, რომ ხის ჯვრე-
ბით მოჩითული თოვლიანი ტრამალი იხე ნაწდა,
„თითქმის ყურნები აფრწილიყვენენ და თეთრ
თოვლზე შეა-შავი ნაფლავებები დაეტოვებინათ“.
რა არ ნახა და რა არ გააფიქრა, რა არ თქვა
თავისთვის ან ხმაიადლა კიდევ მან, ცხადია
ისიც, რომ ახეთი ხილვა — პოეტის ხილვაა,
პოეტური ნატურაც მერ აღქმდა საგნებისა და
მოვლენებისა, რომ აქ ქარისკაცის სულის თან-
ჯარია თვით არჩილ სულაპარძიც, არც ისაა
ძნელი წარმოსადგენი, როდესაც ნავში ქარის-
კაცმა პირველად დაიწყო თავისთვის ხმაიადლა
ლაპარაკი და პირველად გააქვარა ამ „უცნა-
ურობით“ ზემდევი, როცა ის გონებით, ფიქრით
და განცდით იმ ქალიშვილს ესაუბრებოდა („აი,
მეც მოვლავარო... მე შენზე ვფიქრობო... თით-
ქმის ახლა შენს მუხლებზე მე მიღვეს თავი,
როგორც შენ გელო ჩემს მუხლებზეო“), არაა,
მეთუ, ძნელი წარმოსადგენი, რომ ქარისკაცს
მანამ ქალიშვილისათვის დღესადაც კი შეეძლო
მიემატა, როგორც მას გვიან „სხვისი სიყვარუ-
ლით“ სიმღერა აღმოხდა „თავისი შეთვის“ სი-
ღრმოდან. არჩილ სულაპარძის აქვს კიდევ ღე-
ქისი, რომელიც იმ ქარისკაცის შეთხულებად შეი-
ძლება ვივლავისმით — იქ, იმ ზღვაზე, რომე-
ლიც „აღამიანებს აპარავს“ და იმ ნაპირზე, იმ
მიწაზე, „აღამიანთა ზხოვნას რომ იხავენს“:

ქერ არ ვიყავი ზღვას შეჩვეული,
და გაეგონე ფრთხილი შრიალი,
ზღვამ დამბრუნა შენი სხეული
სველი, გრილი და მარლიანი.
ზღვაზე კიოდა ათასი სარკე,
მამრმავებდა და მანაც მოვლავი,
შენ ის იყავი, რაც მე დავარგე,
რასაც უშენოდ ვერ ვიპოვიდი.
და ჩვენ მღვდარედ ნაპირს გავეყვით,
მზეზე გარეულად სხეული შორის,
ტალღებზე, როგორც ნისლის ნახვი,
გემს ღარჩენილია ცისდერი ბოლი,
და მცირდებოდა ჩემს შორის სავრცე,
ძველ სიზმრებს,
როგორც ძველ ღეშებს,

მხევილი,
და მე შენს გვერდით, დეცრად ვიგრძენ,
რომ აღარ მშურდა არავის ბედი,
და სიზმრებს გადარეული
გამოვლავებებ ტალღის შრიალით,
ზღვამ დამბრუნა შენი სხეული

სველი, ვრილი და შარლიანი. იქნებ სიბერის მიმწეობის ვადვარნი, როცა დაღლილი ფიქრები ვანდვ, დადხარ ცაში, როგორც ტაძარში და სასთლებივით ვარსკვლავებს ანთებ.

„მოვდივარო“, — როცა ეუბნებოდა ქალი-შვილს და ამ ნაპირსაც აგონებდა, სადაც მას საშუალებად დამეშვიდობა, ესეც შეეძლო ეთქვა მისთვის ლექსად, რადგან ადრეული იყო მამინ ხანზარი და ცხადია, ომი და მშვიდობა, დუშლი და ქარიშხალი

უშთვარო ზეცა დასცქერის დიდხანს მღვმარ ზღვის და უადრო ანძებს. ეს ღამე დიდი კვალია თითქოს, თვალებს მიწევს და მესხვევა ტანზე. ფეხაყრფილი დაღვლივარ გარეო, ვარ უშენოდ და შენით ვივსებო, და, როგორც ღამემ ან, როგორც მთვარემ, მინდა მოგვევართ ტბილი სიზმრები. რადგან სხვა არის აწ მშვიდი ძალი, მე საშვიდობო ვარსკვლავებს ვებელ, ძილი მოგეცი შენ ჩემი წილი და ჩემი წილი სიზმრებიც ნახე, მოვდივარო...

ზღვაზე თენდება ისევ. ზღვაა მღვმარე და ფიქრიანი... და მინებივით ჩაღწეული სიზმრებს ქვაღენილებზე გააქვთ წყრილი...

ჩვენ განვებ ვაჯაშბივით ყურადღება იმაზე. რომ ზემდეგვაც კი არ წაუფრუა ამჯერად ქარისკაცს, ირწმუნა მასი სიწრფელე ვაშა სკი-ვლილსა, არც სიძღერა იყუბოვა და არც მასში ნაქიოვილი სიტყვები თუ განცდა. ცნობილმა კრიტიკოსმა ვიქტორ პერცოვმა თავის დროზე უნახად და ობიექტურად შეაუხა ახალი სულაქურის „ოქროს თევზიც“, „მტრედებაც“, „აბელის დაბრუნებაც“, ხოლო „ტალღებში“, ისე როგორც ა. ლენინდემაც სხვა შემთხვევაშიც. „სტენტიმენტალური მანერა“ დიანახა, მოთხრობის ფინელი და „სიმღერის“ ენოლოგი ეს ასე განსაჯა: „წმინდა წელის ლიტერატურულ კობტაობად მივაჩინა ფრაგმენტი, სადაც ქარისკაცი სკივლილის წინ მღერის ფაშისტებს მიმართ შურისგებაზე და ელვაგურად საყვედურობს ზღვას, რომელიც ადამიანებს იპარავს. — და, რად თქმა უნდა, არ გჯერა ზემდეგისა, რომელიც შურისსმაძიებლად იქცევა და რომელიც „თითქოს ლოცულობდა“, როცა ფიცს სდებდა, შურის ვიძიებო“.

ჩვენ არა გვაქვს არავითარი საფუძველი ეჭვი შევიტანოთ ვიქტორ პერცოვის კეთილგანწყობაში ავტორის მიმართ (მან ეს მშვენიერად დადასტურა თუნდაც ე. ოსტოცკისთან „ოქროს თევზის“ გამო კამათში ან „აბელის დაბრუნების“ შეფასებისას), მაგრამ ვფიქრობთ, რომ ამ

კონკრეტულ შემთხვევაში მანაც ის ვერცხვით ტერიუმები მოიხმარა ანალიტიკურ-კრიტიკულ ტური პროზისა, რომლებიც ვთქვათ, იგივე ა. ლენინდემაც არჩილ სულაქურის სხვა მოთხრობებზეც (მათ შორის „აბელის დაბრუნებაზეც“) გაავრცელა. ამ თვალსაზრისით არ იყო შემთხვევითი ვიქტორ პერცოვის მიერ თავის დროზე ზღვა ახმაღუღიანს პოემის „ჩემი ვვარტომობის“ ასევე მცდარი შეფასება, ოდეს იგი უნებლიეთ გაუტოლდა ზღვა ახმაღუღიანს მიერ ირონიულად დასატულ „კეთილშობილურ-ნეს“, რომლის „ჩრევთა“ შესრულება იქვე წასტრიდა პოემის ლირიკული გმირის „გენეალოგიურ შტოს“.

ამ შემთხვევაში კი კრიტიკოსი თვით „ზემდეგს“ დაემსგავსა. ოდონდ მას ფერისცვალებამდე, როდესაც ზემდეგს მოუღდა „თუნუქის კოლოფი ეთხლიშო ქარისკაცისათვის“ ან „თუ ძმა ხარ, მომეშვიო“ რომ შესთხოვა მას. ზენენ კრიტიკოსი ასეთი შემთხვევა ვამოხაჯლის როლია. ამასწინათ მოიხმდა სწორედ ამგვარ „მხაჭულთა განსჯა“ (ამავე სახელწოდების წერილში), რომელიც ედიშერ ყიფიანის „ცაში ასროლილ ქულებს“, ნოდარ დუმბაძის „ნუ გეშინია, დედას“ და ზღვა ახმაღუღიანს მოთხრობის „ცომბირის გზებზე“ მცდარ მკაცრი დასდებს და სწორედ „მალაღუარდოვნება“, „პათეტურობა“, „სენტიმენტალობა“, „მინერულობა“ და ვინ ჩამოსთვლის კიდევ ეს ცოცხე არ მოაწერეს. გათმეორებ აქ ერთ აბზაცს სხვენებული მასალა ზედგამოქრლია ამ შემთხვევაზეც.

თეოტმტრინაშვი, მოხყოვიდან ციმბირისკენ რომ მკვიტის სივრცეც, ორი ფურანალიტა — მამაკაცი და ქალიშვილი, რომელიც მოგვი თხრობს თვით ამბავს. „რა ღამაზე მიწადა — ჩავახებ მთელმხარე შურახ, — რაო? — რა ღამაზე მიწა მეთქი — არ მესმის!... და ხანამ მე ჩავყვირი და ჩავასმინე ეს ფრაზა, სათქმელმა თავისი ხალხი ბუნებრივობა დაჰკარგა და ისე გააყრუა მალაღუარდოვნებით ჩემი თანამგზავრი, რომ იგი გაჩინდა კიდევ ჩემგან, მომეშვი ერთიო!... ეს მოკლე დიალოგი — თუ კი დიალოგი ეწოდება შემთხვევას, როცა ერთი რაღაც ამბობს და მეორეც კი არაფერი ესმის — ამოწერილია ზღვა ახმაღუღიანს მოთხრობიდან „ციმბირის გზებზე“, რომლის გაბიბრუებას ცდალობს კრიტიკოსი ა. მარჩენკო; მე კი სწორედ ეს „დიალოგი“ გამახსენდა. როდესაც გავცეპი მის ანალიზს ზღვა ახმაღუღიანს ამ მოთხრობისა, ედიშერ ყიფიანის „ცაში ასროლილი ქულებსა“ და ნოდარ დუმბაძის „ნუ გეშინია, დედას“, ასეთი მეთოდით „საუბრის“ დროს, მართლაც რომ უბრალო და ბუნებრივი რამ მალაღუარდოვნად მოგეჩვენება, ხოლო ტემშარიტად ამღლებული და შთავგონებით

ზეწერული — „რომანტიკულ ეგზოტიციად“, „მკვლევრობად“ და „მანერულიობად“.

სწორედ ასევე მოუხვედა კრიტიკოსის ხიჯალბედ და „ლიტერატურულ კობზობად“ მოპაყდები ქარისკაცის სიმღერა და სულღერად აღორძინებული ზემდევის ლოცვასავით ფიცირაჲ შეეხება „სიმღერას“, მოთხრობის ხატოთ მხატვრულ და ფსიქოლოგიურ ლოცვას რომ დაეწებოთ თავი აქ მე ბელა ახმადუღინასვე სიტყვებს გაეიხსენებლი: „მგონი არავინ არ ცხოვრობს სიმღერასთან ისეთ ხაზღოვეში, როგორც ქართველები, მათთვის არ არსებობს მამილი თუ შუაღღღი მხიარულებასა და სიმღერას შორის, მწუხარებასა და სიმღერას შორის, სიყვარულსა და სიმღერას შორისაც. ერთხელ კახეთში მომიხდა შრაჯალხშიაში ქართული სიმღერის მოსმენა... და მე თითქმის ჩაეწვი თვით ქართული ენის საინტერესო საიდუმლოებას, მივუხვდი ამ სიმღერის მშვენიერ აზრს: მასში სუფთად სკიკეთ და გულკეთილობა, ცოცხა და რადიცი, მიწისადმი ფაქიზი მადღაერება, მოგონება, იმედი და უკველიავე, რაც კი შეიძლება კაცს მოენატროს მთავარიან დამით...“

ერთი თავისი „რომანტრება“ რომ ასე დივიყო ბელა ახმადუღინაჲ:

ო, საქართველო, შენი მიზეზით, როდესაც თვლი ყრუა და მიმივ, ჩემს დარღს საღხინოდ ეცელება გვი, უიშედლობად არ ჰკარგავს იმედს, მხოლოდ შენით ვარ სეუბდნიერი, შენა სახებამ დამტოვა სახტად, შენ არ დამთობს და პირმეინიერი მყრნავ, მამშვიდებ, მისრულბ ნატვრას. სასიყვარულოდ შენი მზადყიფნა, გულგახსნილობა, ზელგაშლილობა, შენი ჩურჩული და შენი კონცა მიშეშებს ყველა წყლულს და კრილობას.

შემდეგ კი, თავისივე რომანტრების კვალაკვალ „თავისუფალი“ მოუნახა ფიქრისა და „სიხმრებს გამჟივანს“ სწორედ იქ. იქ, სადაც — რაჲ ასე ირება მთამ, აღმართულმან მხიერ მცხოვსთან — მტყვრის და არაგვის წყვილი დინება ველარც გაყარბა და ვერც შეთავსდა. სადაც ძველთაგან სეკტიცხოველი აღსრულბდა ვიყავიერ ლოცვას და იყო მტერთა დამამბობელი იქ ხოცვაქღაბად და ჰყვინა-კოცნად.

ბოლოდ კი ასე მიმართა თვით ამ „რომანტრულულ უტყოს მოყმეს“ — შორის შემოქმედს და მისსავე იარეულს — ლერმოანტოვს —

დარბი ამ მთაზე მე შენს ნაკვალევს გავყვები, გნახებ მცხოვსთან, მზესთან, გულში ჩაგიყარბ, ლოცვას აღავლენ და შეგავდებ ამ კეთილ ზეცასი ასეთია ხოლმე ლოცვასავით ფიცირაჲ

სავით ლოცვა, ეცნებასავით სიმღერა და სიმღერისავით ეცნება, და მათ არა თუ პოეტური მიმართობა ან მითუმეტეს „ლიტერატურული კობზობა“ მბადებს, არამედ რეალური განცდა, ხალხის განწყობა, ოღონდ უფრო წმინდაა „ფაქიზი ახალღებული, ზემოკანღებული, თუ გნებავთ, „ეგზოტიკურული“ კი, ვადრე ეს ყოველ ნაბიჯზე გვხვდება — ლექსში, მოთხრობაში თუ თვით ცხოვრებაში, ავი ერთხელ არჩილ სულაკაურმაჲც მიმართა ზეცას ასეთი ვედრებით: „რომანთე სხვა, უფრო დიდი მზე, დღეს თუ არა — ზვალ, ხვალ თუ არა — ზეტ, ოღონდ უფრო სხვა, უფრო დიდი მზე! ცხოვრებაში კი ასევე მომბადებაჲ:

„ვერათე მტერა, რაც დიწყო მსოფლიოში, იწყოდა ვარშავა... ფაშისტური ურდო მუხრს ავლებდა უკველიავეს თავის გზაზე. მაერი ზანზარბდა ათასობით თვითმფრინავით გადახერხიდა და გმინავდა ყუმბარებით შეჭრული, მკვდრის მზე ამოვიდა მსოფლიოს ცისკაღრუზე... ხალხში გაჩერება აღარ შეძლებდა... წუნეთიდან თბილისს მოეწყდი, ავიდა მამბადავითზე და გაღმობხედე შემოღგომის მხით შეფერილ, უჭველებს და სახელოვან ქალაქს, ქალაქს ზელოვნებობა და თავდადებისა, შრომისა და მშვიდობისა, საითაც არ უნდა გაშებდა — სახლებს, ბაღების და ქუნაშესახვევებს ამ ხალხთში ვველგან მეგულბობდა მოგონებანა, აღად და გულკეთილ ხალხთან თუ მეგობრებთან დავკავშირებულა კუბონებო. და მე ვით ძველმა წარმართმა ადვავლინე ზეცისაყენ ლოცვა-ვედრება, რათა ომი არ შეებოდა ამ ქალაქს მშვენიერებას. არ ექცა იგი ნაჯრევა გროვად... და ზეცამაც შეიწყნარა ჩემი ლოცვა-ვედრება“.

ასე მოიცონა ნიკოლოზ ტიხონოვმა მეთრე მსოფლიო ომის დაწება, რის შესახებ ცნობამაც მას საქართველოში, გიორგი ლეონიძის აგარაქზე მოუწრო... ესევე ბომ მადღაფარღვანება...

ზოგს აქნებ მგონია ეს მადღაფარღვანება და ზეწერული სიტყვები გამოცდის ვერ გაუძლებენო...

არსებულა კი სტერო, სამყარო, — მათ შორის „თავისი მემობისა“ და „სხვების სუფარულბს“, დვთის წინაშე თანაწერთა თანამეგობრობის და შემოქმედების, პოეტური მსოფლმეგარძნებისა და მხატვრული ხილვის ან იგივე „ნერობრივი კანონის“ სტერო და სამყარო, — სადაც თვისებოში არიან რუსთაველი და ვაჟა, ავთანდილი და მინდია, მამლტი და დონ-კოხოტი, თავად მიქიანი და ალუდა კეთილდარბი, კორდელია და ალაშა, გაღატაონი და ბლოკი, ფიროსმანი და ელენე ახლედიაინი, სიმონ ჩაქოვანი და ბორის პაბტრენაკი, გიორგი ლეონიძე და აყაბურა ლექსებისა“ ავტორი, ბელა ახმადუღინა და მისი ქართველი მეგობრების — არჩილ სულაკაურის თუ ოთარ ქალაის, ნოდარ დუმი

ბაძის თუ თამაზ ჭილაძის, ელიაშვილ უფიანის თუ გურამ რჩეულიშვილის და სხვათა და სხვათა გამოჩენილ, ამ გამოჩენილ სულშია ჩადგრილი მათი სულის ნაწილითურთ.

ტიხონოვს მოგონებაც. პასტერნაკის აღზარდაც, ბელა ახმადულიანს პარზული თუ პოეტური წიაღვალაც, — თავისი შექმნილივეთი შექმნილ განცემადა ქარისკაცს; და მისი სიმღერაც, მისი ფიციც, მისი გაუნადღებელი სიუჟარულიც, მისი „გამჭრელღობაც“ ზემდეგის მიმართ, მისი რწმენაც, რომ „სამართლეს ადვილად გრძნობენ, ხედებია“, რომ „ზღვა თუ იპარავს ადამიანებს — მიწა ინახავს მათ სსოვნას“ — და რომ „ბატონობის ნაპირსაკენ მიისწრაფიან“ — მთელი ეს „მადლფარდოვანება, ზეაწრული სიტყვები, იდეალიზმი და შემოსქმედება“ — არა ნაკლები რეალობაა, ვიდრე „ზემდეგები“ და „მეწიხვადე სტეფანენი“, „მუხურე ვასიკოები“ და „ქუჩი-კაიკიები“, „სოფლი გუგუტები“ და „შავი ნიკოები“ ანუ ჩვენა დროის ნებისმიერი ბავშვთა ფულავეები და ტარიელ მკლავაძეები. რა თქმა უნდა, მხატვრული განსახიერებისა და თუ გუნებთ „ანალიტიკურ-რეალისტური კვლევის“ დიპლომის ამ ორი პოლუსით არ შემოიფარგლება; რა თქმა უნდა, ცხოვრების „ღვთაებრივი“ თუ „ადამიანური“ კომედია ან დრამა, ტრაგედია ან ფარსი, — „დავარგული“ თუ „მომავლებული სამოთხე“ — ამდაგვარი ნაპირსიბირო ტიპული არ ამოიწურება. მაგრამ ვინა სიტყვა, რომ, არამც თუ ერთმა მხატვარმა ან ერთმა გვარტომმა და მოდგამ მხატვრებისა, თუნდაც საერთოდ ერთმა ნაირსახეობამ მხატვრული მსოფლმეტყვნებისა უნდა ამოწუროსო ხელოვნების ყველა შესაძლებლობანი.

ზემოთ ჩვენ ვთქვით — „თავის შექმნილივეთ“ შექმნილ განცემადა ქარისკაცსაო. ეს მართლაც ასეა, და თავის დროზე ნოდარ დუმბაძემაც საკვირველი ადლო გამოიჩინა, როდესაც „ანუ გეშინია, დედა“-ს ერთ ეპიზოდში, უმარჯილკაცების შეხვედრისა და დროისა აღწერისას, იქ დამსწრე ნგოსანს ასე წარმოათქმევინა: ბორის პასტერნაკის სტრიქონები, თითქოს იხინა „მისი დაწერილი უფთავიუნიონი“ ხაქმეში ჩიხრელთათვის მწელი გამოსაცნობი არ იყო ამ მგოსანში ნაფულისხმევი თუ მისი პორტრეტისათვის პარტოტიანად აღებული ავტორი „ბატონებისა“; და თუმც თვით ეს ასოციაცია მეთბეღლითა უმრავლესობისთვის არაა საფაღებულთა და არც შეაძლებია იყოს ასეთი, თავისთავად მწერლის სტიქოლოგიური მიგნება ზუსტიცაა და საჭურლისმყოფი.

„სულთა ნათესაობა“ და ურთიერთშეხიანება როგორც კიდევ უფრო პარადოქსალურ თუ მოულოდნელი სახით გვყვლინებო ჩვენ აღბათ გვახსოვს, თუ როგორ იგულისხმა ადუდას სულთ თავის სხეულში ჩასახლებულად არ-

ჩილ სულთაურის ერთი ლექსის მარკველ ზევილი

შეშფოთებული ძველი სიზმრებით მთაში ვაჭარბოდი ბილიც და ბილიც, როგორც ვაჭარი რამე ცისფერი, სულად მეღვლეა ღრუბელი თბილი, უნდა მომდგედა მუცელის ლანდი და მომძახოდა: — მოკალი ბარემ! მაგრამ ღრუბლებში მე აღარ ეჩანდი და აღარ ჩანდი სამშობლო მხარე. არავის ვეშხელ, მუცელის ტყვია გულში მჭირს, გულთი დამაქვს რა ზანი და წალღული ვიტივ დეკას და ღვიას და მერმე, როგორც ვევაილს, დავხარბი. „აწ მტერი ჩემი ძმა არის ჩემი და ყოველ დამე სიზმრად მეწვევა, მოდგება ღრუბლს თუ ნისლის ფერი და იარაზე ცრემლად შეცემა.

„აწ მტერი ჩემი ძმა არის ჩემიო“ — შეეძლოთ ეთქვათ ქარისკაცსაც და ზემდეგსაც „ბატონების“ ფინანსი; მაგრამ კიდევ მტერ ნათესაობა შეეძლოთ ეგრძნოთ მათ გოგოთურსა და აფშინას მიმართ. ისტორიული თუ ყოფითი, დროისმიერი თუ ეთნოგრაფიული, სოციალური თუ სიტუაციური სხვაობას რომ დავანებოთ თავი და თვით კონფლიქტის არსში ჩავიხედოთ — ქარისკაცისა და ზემდეგის ქვე შეტაკება და მერე სულიერი დამოუკიდება, მივიღო მათი „მტერ-მოყვარობის“ ამხანა — თავისებური მოდიფიკაცია ვფასებულ პერსონაჟთა „მტერ-მოყვარობისა“. გოგოთურსაც შეეძლო, მითოლოგიურ საშუალოდ ახალ დროებაში გადმოსახლებულს, ქარისკაცისებრი დეინლო ზემდეგად მოვლენილი აფშინა და ასეც გაეფიქრა — „როგორ შეიძლება მოკლაცაო, რომელიც შენსათვის არ ფიქრობს, სხვა ნაირად ებნის ცხოვრება? მერმე რაა, რომ შენ იარად გაქვს ხელში, ძალა გაქვს და არ შენზე სუსტია... თუ შენ მართალი ხარ, დაარწმუნე, დააქრე, რომ მართალი ხარ, სიმართლეს ადვილად გრძნობენ, ხედებია“... ქარისკაცმა ზემდეგს ნამდვილი „გოგოთურობა“ გაუწია და ზემდეგმაც თავის პირობებში, თავისი ისტორიული-სოციალური ასაკისა და უფით-ფსიქოლოგიური შეგნება შესაბამისად ნამდვილად „იიფშინა“.

...არჩილ სულთაურის მოთხრობებში კო ურთიერთმონათესავე პერსონაჟთა „ჩაჭვი“ ამქვად მეოვეზე ლაღობა და მისი „მარტვილობა“ ამხანავ წარმოგვიჩენს, აქაც შეიძლება თითქოს ქარისკაცისა და ზემდეგის კონფლიქტი — ტრანსფორმირებული და მოდიფიცირებული მეოვეზე ლაღობა და შეწიხვადე სტრ-

ფანეს შეჯახებაში; მაგრამ აქ სტეფანეს „მოქცევა“ აღარ ხერხდება, რადგან ხაქშის არსი არა მარტო მის პირად თვისებებში და ახე ვთქვათ ინდივიდუალობაშია, არამედ ამ თვისებათა დრმა სოციალურ ფესვებში, სტეფანეს არა მარტო პიროვნულ, არამედ სოციალურ ფსიქოლოგიაში. „აფშინობა“ აქ, შეიძლება ითქვას, ლაღოს ცოლს იუღიას ხედა წილად— კონკრეტული სიტუაციისა და თავისებური სიუჟეტური განვითარების ფარგლებში, „მოქცეული“ „დაწმუნებული“ და „დაჭერებული“, „სიმაართლეს მიხვედრილი“ „სწორედ იგი აღმოჩნდა — თუმცე პირადი დრამისა და ოჯახური კრახის ფასად..

...აქვს არჩილ სულაკაურის ლექსი, რომლის კლასიკური აღწავობა და შენობის ხინათლუ გვაძლევს საშუალებას საგანგებო სიცხადით აღვიქვათ მთელი მისი მოქალაქეობრივი, ად-

მიანური, ზნეობრივი და მხატვრული სულიანკვეთება, ასე ვთქვათ, ფოკუსირებული, კონდენსირებული სახითა და ძალით. ამ ლექსითვე დავასრულოთ ჩვენ ეს პირველი „მოგზაურობა პოეტის ხაშურში“:

არ ვიცი, ამას რა ჰქვია,
როცა მოაწმინდა აქვეა,
როცა აქვეა მტკვარი..
ახლავე მოვღვებ-მოვღვებო,
მიცალეთ, ვიდრე მოგვედებო
გადაგზადოთ ვილი!
არ ვიცი, ამას რა ჰქვია,
როცა არაგვი აქვეა,
როცა აქვეა ჭვარი..
ახლავე მოვღვებ-მოვღვებო,
მიცალეთ, ვიდრე მოგვედებო
გადაგზადოთ ვალი.

ჯანსუღ ღვიწკილია

შტრიხები ლიტერატურული კორტიკტიცათვის

ანტონ ჩეხოვს ერთ თავის დღიურში უწერია: „დღეს ვაჭუშკევ იხე ბევრი, როგორც არასდროს, თუმცა არც ერთი სტრიქონი არ დამიწერიაო“. ცხადია, დიდი მწერალი დახარჯულ ფაქრსა და სულეტი ენერჯიას გულისხმობდა. ჩეხოვს ქაღალდზეც გულუხვად გადამქონდა თავისი ფაქტები — მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობა სოლიდური მოცულობისაა. მწერლის ხაარაკო შრომისმოყვარეობა ამ მხრივაც გამოიხატა.

როდესაც დიდი მწერლებს, განსაკუთრებით ევროპელი მწერლებს, შრომისმოყვარეობაზე დაფაქრები კაცო, უმაღლესი პატივს უყვარობის გრძნობა. თავდათვლივ ხედავ, რა კოლოხალურ შრომას ეწევა ყოველი რანჯის მწერალი, როგორ გამოსთხოვს მას შემოქმედებითი ატმოსფერო ენერჯიის მაქსიმუმს, შესაძლებლობის მთელ მარაგს და ამიტომაც აქმნება ესოდენ ბევრი, ესოდენ კარგი. ჩვენში, ალბათ, თითქმის ჩამოსათვლელია აქნებთან ნამდვილი მწერლები, რომლებიც ოდნავ მაინც წააგვიან შრომისმოყვარეობით სავსეფელთაოდ ცნობილ მწერლებს.

თითქმის ჩამოსათვლელია არიან ასეთი შრომისმოყვარე მწერლები ჩვენში დღესაც.

შრომისმოყვარეობა შემთხვევით არ მიხვდება — წინამდებარე წერილი ცნობილ მწერალს ვახტანგ კვიციანს ეხება, ადამიანს, რომელიც ასე გამოირჩევა გონებრივად შრომის კულტურით, კრეშარიტა მწერლის თვისებებით — დღენიადაც კმინდებს რაღაცას, ფაქტარის გულმოდგინებით აგროვებდა თაფლს. განუწყვეტლივ ხარკავდეს ფაქტს. „საწევად მწერლის“ (კემინდვების სავარჯიშო გამოთქმა),

მაშინაც კი, როდესაც ქაღალდზე არაფერი გადააქვს. ეს თვისებები ბუნებრივი მონაცემებია, უპირველეს ყოვლისა, ოდნავ ისინი გამძაფრებულია დიდი ევროპული ლიტერატურის გარემოცვაში. ამ გარემოცვას კი არასდროს არ მოკლებია ვახტანგ კვიციანე. მის მიერვე თარგმნილი მსოფლიო ლიტერატურის ბუმბერაზები ასწავლიდნენ შრომისმოყვარეობის ფაქს, სისტემატური შრომის უადრს, შეუწყვეტელი ფაქრის დირებულებას. მათთან ენობრივობდა არა მარტო განცდების, გრძნობებისა და ფაქრების ოკეანეს, არამედ ამ ოკეანის შემინისათვის საჭირო ცხოვრების წესსაც და ეს არ არის უმნიშვნელო ფაქტორი. ეს განსაკუთრებული წყარო სულეტი ცხოვრებისა, რომელიც თითოეულ მწერალს სჭირდება. თითქმის დახარჯული სულეტი ენერჯიის კვლავ აღდგენასა და განახლებას აღწევს მწერალი ცხოვრების ამგვარი წესის დამკვიდრებისას.

ფურცელია ფურცელს ემატება, წიგნი წიგნს, წიგნები — წიგნებს და ყველფერი ეკოდება იხე, რომ ერთი წუთითაც ვერ აკადებს ფეხს მათ ავტორში ოელი გული ხიარული მოლოცინილება. მაღალ ლიტერატურასთან წილნაყარი ფაქრი და კრეშარიტა მწერლის სინდისი და პატივსება არ უშვებს მისი შეაძლებლობას. წიგნებში, როგორც თარგმნილში, ასევე ორიგინალურში, შენარჩუნებულია ნამდვილი ლიტერატურის სასურველი დონე, საუბრე მომდინარეობს მოვლელი ფაქრისა და ენერჯიის მოძრაობისაგან, როდესაც სტრიქონიდან სტრიქონამდე არ რჩება ცარიელი დროის სავსეობები, სულ უმნიშვნელო საცარიელებს კი, თუ რომ წყვეტს თავადღებულ შრომას, ისევე ისევე ლიტერატურული მოღვაწეობა, საქმე, რომელიც ლიტერატურის ხანსასურშია ჩამდგარი,

ამ საქმეთაგან მარტოოდენ ერთად — „ციხ-
კრახის“ რედაქტორობად ეკმარება სერიოზული
საუბრის თემაზე, იმდენად აღსაგებია იგი მნიშე-
ნელოვანი მწერლური ამბებით, იმდენად დაღმა
წყველილი ახალი ლიტერატურული თაობის და-
კვალობაში.

და, აი, ჩვენი წინაშეა ქვემოთაა შრომის-
მოყვარეობის ნათელი, რომელიც ვახტანგ ქე-
ლიძის ხელეიდან გამოვიდა: მილტონის „დაკარ-
გული სამოთხე“, „დაბრუნებული სამოთხე“,
დიკენსის „ნიკოლას ნაილინი“, სკოტის „აივენი-
პო“, შექსპირის — „ნაოზულის ღამის ხაზმა-
რი“, „მეზრს მეოთხე“, „უნიმორელი მხიარული
ქალინი“, „მეფე ლიარ“, „რომეო და ჯულიეტა“,
„ვენეციელი ვაჟარი“, „ქაიონელი“, „ვენიცულები“
— „შვიდობით, იარაღო“, „დაშობილებს შვე“,
„ქონა თუ არ ქონა“ და მოთხრობები. ქვე-
დონდონის „მარტინ იდენი“ და მოთხრობები,
გოლზუორთის „ფორსაატების ხაგა“, სტენ-
ბეკის „ნაშთარი ჩვენი მღვდელმარება“, „ტორ-
ტილი ფუდების კვარტალი“, სელინჯერის „თა-
მაში ჰევისი უანაში“, ლეფოს „რობინსონ კრუ-
ზოს თავდაღასავალი“, ჩარლი ჰამლინის „ჩემი
ბიოგრაფია“, რომენ როლანის, არტურ შოპენ-
რის, ბეტის ბიუხენის... ორიგინალური: „ცხოუ-
რება ივანე მანაბლისა“ ლიტერატურული და
პუბლიცისტური წერალების კრებულები და
„ქართლის ცხოვრების კრონიკების“ პირველი
და მეორე წიგნი.

ვახტანგ ქელიძე სამოცი წლისაა — მწერ-
ლისათვის ნამდვილ ნაშრომის ხანაა, ენერჯიტი
აღსაზრ, მდიდარი შემოქმედებითი გეგმებით
წარმოვადიდება იგი ჩვენ; მის მომავალსაც და
მის მათერ ღღემდე ასე ნაყოფიერად გამოვლილ
გზასაც შეტყფობს იმაზე შეტკად ღრმა და
სერიოზული დანახვა, ვიდრე შეეძლებოთ ხოლ-
მე. ამ გზის დანახვა და დაფხვება, უჭიკ არ
არის, გარკვეული ენერჯიის მარაგად შეგზრდება
ღვაწდომოსილი მწერლის ხელს — ამის გვი-
დახტურებს ლიტერატურული ცხოვრებას გრძე-
ლი ისტორია. მაღლინად ნაკოვებ საქმეს გუნ-
დურებს კმევა არა, მაგრამ მაღლიერების გრძე-
ლით დანახვა კი სჭირდება.

აგერ ოცდათხუთმეტ წელზე მეტი იქნება,
ვახტანგ ქელიძის მიერ თარგმნილი ხასლარტა-
რეთული ლიტერატურა ასაზრდოებს ქართველ
მკითხველს; მსოფლიო ლიტერატურის ტიტანე-
ბად არიან აღიარებული შემოთხრობითი
მწერლების უმრავლესობა, ყოველ შემთხვევა-
ში, არც ერთი მეორეხარისხოვანი მწერალი არ
ურევია მათ. მაგრამ მე არ მინდა საუბარი
ვახტანგ ქელიძეზე დავიწყო იმ ფაიდესი საქ-
მის დანახათებით, რახაც მწერალი ამოღენა
ენერჯია შესწერა. თავდაპირველად მინდა შევი-
ხო წიგნს, რომელსაც დღეს ქმნას ვახტანგ
ქელიძე ეს ვახლეთ „ქართლის ცხოვრების
ქრონიკები“ (მარველი და მეორე ნაწილი გა-
10 „მეცნიერება“, 1999.

მოცეულია უკვე). ფტორი ვარაუდას „ქრონიკე-
ნიკები“ ოთხ წიგნად გამოხდეს.

1.

„ქართლის ცხოვრების ქრონიკები“ დიდი და
მაღლიანი საქმეა. ნუ შეგვკარობს ეს ენათე-
ტები. სხვა ხატუვები ვერც დაახასიათებენ „ქრო-
ნიკების“ დანიშნულებას, მის ადგილს. ამ ავ-
მარებს ამ შემთხვევაში თუნდაც ხელგაშლილი
გულუხვობა სხვა შინაარსის ენათეტიებს ჩამწ-
კრივებაში, წიგნის ღონისა და მხატვრული
ღირებულების ქებაში დახარტული ხიტყვები.

„ქართლის ცხოვრების ქრონიკები“ არ შეიძ-
ლება შეფასდეს როგორც ერთი დიდებული,
რეიტი ნაწარმოები მწერლისა. ამ წიგნს სხვა
უფინებაც უკავშირდება და ეს არის უმთავრე-
სი: არსებობს ფართვი ისტორიული წყარო,
უამრავი ისტორიული ნაშრომი, მაგრამ ქართ-
ველ მკითხველს მარეიტიო ტირდებოდა მწერ-
ლის მიერ მოთხრობილი, „საქართველოს ისტო-
რია“, რადგან მწერლის ენას ძალუმს საყლო-
რი ქვეყნის ცხოვრების ფაქტების ცოცხა ფარ-
თს მკითხველის თვალში ამავე ისტორიის
მთლიანი პროცესის ვაზრებად აქციოს. მით
უმეტეს, თუ მწერლის მიერ დაწერილი „ქრო-
ნიკები“ თავისთავად ისტორიული პროცესის
ღრმად ვაზრებით არის მიტანილი მკითხველ-
მდე. ისტორიკოსებისათვის ამ ვანცხადებაში
არაფერი არ უნდა იფოს საწყენი. მათი დიდი
შრომის ვარეშე ოცნებაც კი არ შეუძლია
მწერალს მხვატის „ქრონიკის“ დაწერაზე. მაგ-
რამ მკითხველისათვის საყოფარო ქვეყნის ცხო-
ვრის გათავისებება რომ მწერლის შემთხვე-
ლით ზდება, ამაში არაფერი არ უნდა იფოს
სადღეო სამალოოდ ეს რომ მახულდამუშებე-
ლი საქმის ტრთად კეთების პროცესისა და სხვა
არაფერი.

ვახტანგ ქელიძის წიგნს ნაკითხავს ყველა,
ვისაც კი სავრთოდ წიგნის ვადფურცელის
სურვილი აქვს და აღმანაწერობის ნიშნულად
მიღად არ გაქრობია. ე. ი. ყველა ნაკითხავს.
მაგრამ ამით ჯერ კიდევ ვერ ვთქვით, თუ
რატომ არის „ქართლის ცხოვრების ქრონიკე-
ნი“ დიდი და მაღლიანი საქმე. დრო ანელებს
წარსულის მძაფრ განცდას ჩვენი. ცხოვრების
სტილი, მშობრულიება, ვანეთარების რიტმი,
რაც ესოდენ საყოველთაო ვახა, დროსა და
ადგილს არ ტოვებს საშროლო ქვეყნის შინა-
არსიანი წარსულის მძაფრი შეგრძნებისათვის.
ისტორიულ შრომებას და, მით უმეტეს, წყარო-
ბების ნახვევის სურვილი თანდათან ფტერ-
მერთალდება, იწროტება. საყვედურის ისარს
ვერსათ ვერ მიმართავ. მიზეზები იმდენად
გლოხალური, რომ მიზეზების დადგენას ახ-
რაც კი ევარება ერთგვარად. „დაისერა მსო-
ფლიო გამოცენობ წყლულებით“. — წერს
გოლგოთის „ეფემერაში“. დიდი შემოქმედის

ფინიკელმა თვალში, კარგა ხანია, დაიწინა ამ წყაღულებს სიუბზე და მისი კვალად.

და ამ დროს, რა ტვირთიც არ უნდა აწევს თანამედროვე ადამიანს მტრებს, რა უღონობელობითაც არ უნდა აქუცმაცებდნენ მის ღროს, რაოდენ ახალი და ღიადი მახინჯი არ უნდა ეძახდნენ მის წინ, ხუფ წინ, მანაც ხუნთქასათვის აუცილებელია საკუთარი ქვეყნის წარსულის გააზრება მთლიანობაში, უძველესი დროიდან დღემდე, უშორები ფეხებიდან აქამომდე, რათა ეს გააზრება საკუთარ სულიერ ცხოვრებად, რ. ე. საკუთარ პიროვნებად განიცდებოდეს. თანამედროვე ადამიანს განცნობიერებული უნდა ჰქონდეს მისივე სისხლის მოძრაობად გარდასახული წარსულის შენარჩი, გაცნობიერებული უნდა ჰქონდეს, თორემ ამ სისხლს თავისთავად ვერაფერი შეეცდის. ამ ისტორიამ მატანებში კი არ გადაინაცვლა, სწორედ სისხლის ძარღვებში ჩაიხუფა და სახათად დაერქვა. და როდესაც დღევანდელი ცხოვრების რატომღაც ჩაფლულ ადამიანს ეს გაცნობიერებული აქვს, მაშინ ის უკვე პიროვნებაა, რა შესაძლებლობებს პატრონიც არ უნდა იყოს იგი. შესორების შენარჩი ამ პიროვნების დაცვის შემდეგ გამოიყურება მთლიანად, უწყვეტ მდინარების სახეს იღებს იგი. სხვაგვარად მთიდან ავლენილ მიწასათვ დაქუცმაცებული აღიჭვება, იმ მიწასათვ, პატრონი რომ უფანტება უმაღ და უკვალოდ ეფარება პერიასზე უხილავ ფარდას.

ამიტომ არის ვახტანგ ჭელიძის „ქართლის ცხოვრების ქრონიკები“ დიდი და მაღლიანი საქმე. უკვე კულტურულად ირს აქვს მწერლის მიერ მოთხრობილი საკუთარი ქვეყნის ისტორია, რათა უკვე მოქალაქეებზე მიიტანოს ისტორიული ფაქტების ლოკაცა, მიანქედომი გახადოს საგანძობი თავდაუღებელი წარსულის სუნთქვა. ფეტირობ, ზემოთ თქმულიდან ნათლად გამოსჭვივის ის აზრი, რომ „ქრონიკები“ ვახტანგ ჭელიძის მიერ მხოლოდ ისტორიული ფაქტების პოპულარიზაციისათვის არ არის მოთხრობილი. ეს იგრძნობა უკველი აბ. ხაციბ, უკველი წინადადებათი. ანალიტიკური აზროვნების ხედვითაა წინა „ქრონიკები“ ფარავს ისტორიული ამბების ვადმოცემის მიზანს. თანაც ანალიზისათვის ნიშნდობლივია სირთულე არიდებულია ავტორის განსაკუთრებული ცდილი, ფართო მქონხედლისათვის მიხედვით გახადოს ეს ანალიზი. და იქნებ ეს მიონდომება, დიდი ცდა გახდა მიწეზი იმისა, რომ მშვენიერი ანალიზი ფაქტებისა, რეკონსტრუქციამ ზოგჯერ მიანიც, ზომიან მეთად არის გამარტივებული.

ისტორიული ფაქტების, მოვლენების, პირობების განსჯის მაღალი დონე წიგნში დამოუკიდებელი არსებობი ნიშანი. ეს გახლავთ საქართველოს ისტორიის, როგორც ერთიანი, ცალკეი მსოფლიის განცდა. ვახტანგ ჭელიძის

ღრმა რწმენით, ისტორიაში სტატიურად, დავათავად ცოცხა რამ ხდება. მოვლენებისა და ფაქტების შორის არის უწყვეტი ლოკაციის კავშირი. თუნდაც მეთე საკუთნის დიდი მოვლენებისათვის ნიადაგი ხაღდა პირველი საკუთნში მხადდება! ერის სხეული იმდენად დიდია რომ ადვილად ძალუძს რამდენიმე საკუთნის პროცესი ლაიტოს თავის თავში. დრო ერის ორგანიზმიდან ასე ნაქარველ არ გადის და თანხმლები მოვლენების შედეგებიც ასე ნათუბათველ არ მიიქვს თან. საქართველოს ისტორიის, როგორც ცალკეი ქოვლიის განცდა მიღწეულია სწორედ ფართო, მანქაბურთი მგარამ ურჩალო ანალიზი; ვახტანგ ჭელიძის არ ჰქონია მიწნად ფელსოფიური კატეგორიებით ვადმოცეცა ეს ანალიზი, მხატვრული საღებაველი და მწერლის მახვილი თვალის მზერა ადენია ისტორიის ფაქტებს. მათი მხამედ ნაკვეთი სხეულები ამხუბუქებულია ამ ფერებით და მოქნილი სახატობი ენი.

დახურავთ წიგნს და სხეთი შობებულები გრჩებთ, თთქონი თქვენი მზერა მოვლო, უკვენი მზერამდე შემიხადტა საქართველოს ისტორიის პროცესი მთლიანად და თქვენი არსების საკუთრებად აქცე.

ვახტანგ ჭელიძემ იცის თავისი ქვეყნის და თავისი ხალხის ღირსება და საკლა. იგი ფინიკელ ვარსებას და გვიმოგნებს მწერალია. იცის, საქართველოს დანახვა უკველაზე ღამიზ მხარედ პროცენციალიზშია, იცის, ქართველი ხალხის დანახვა უკველაზე მამი და კულტურულ ხალხად ახედ პროცენციალიზშია. იცის, უპირავი სილამისიხა და სინაღლის მთლიანობა ქვეყნები არსებობს და სხვი იცის, უფრო დიდი კულტურის ერები რომ არსებობენ. მგარამ, და სწორედ ამის ცოდინია და აღიარების შემდეგ გუფდებთი საკუთარი ქვეყნის ღირსების შეგრძნება ანუ, უფრო სწორად, ამის აღიარების შემდეგ ეღება საკუთარი ქვეყნისა და ხალხის ღირსებებს ფხი.

თანამედროვე ქართველი კაცია, ფეტირობ, უნდა ნაქონს გუფდობიერებელი სიამავე და ერთხედ და სამუდამოდ მოიშალოს სწორედ, არაქართველური თვისებებით ამარტავნობა.

ეს ერთგვარი გუწნათუბელობისა და ამკობა პროცენციალიზის გამობატულებაა. არსებობს მეორე საფრთხე — მისი გზა ნიმილიზისკენ მიდის, აქნებ არც კეებახი იყოს უცხო: უკველი ქართულის ემებს ქვეშ დაყენებისა და უცხოურის გაიდოლებების ტენდენცია მაქვს მხედველობაში. ესეც არასრულფასოვანი ცოდინისა და ანალიზის უნარის შევიდრდება ადამიანების. ამიტომ ვახტანგ ჭელიძის წიგნი, ერთგვარად შეგზარის რთლში დგება, რომ თანამედროვე ქართველი კაცი უმოკლესი გზებით მოტარებს ქვეყნის ისტორიაში და გაცნობიერებული თვისებებით აღუდგინოს ნამდვილი სიამაყის გრძნობა. ეს კი მოხდება საკუთარი

ისტორიის, მშობელი ხალხის შემოქმედებით ნების სიღალის შეგრძნებას.

თუ წიგნს ურადლებით წავეციხავთ, ამის დაბტურად, აღბათ, ისეც კმარა, რომ ქართველ ხალხს ასოცი ჭიშის ხორბალი ჰქონდა გამოყვანილი. ეს მაშინ, როდესაც მისი სულლის მურწნობის უმთავრეს კულტურად ხორბალი არ ითვლებოდა. სხვა იყო უმთავრესი — ვაზი ხორბლის ასოცი ჭიშის გამოყვანა ხელუფლება გადახარკლილი თხლით არ შეიძლება მკითხველს ცნობიერებაში ერთხანად აგონება მწკრივი ცნობებისა, რომლებიც შრომისმოყვარეობის უტყუარ საბუთებად გვეგულება — ცხოვრების წესი იქნება თუ შენებლობის გიგანტური მასშტაბები. ისინი გვადანტურებენ ჩვენი ხალხს დიდ ვაკანებს. აი, ამ ფაქტების განაღწეობით მიღწეული აზრია ძვირფასი, დამაჭრებლობის მოტივია მთავარი.

საქართველოს ისტორიის მრავალ ფაქტზე ზოგჯერ ავით მთელი საუკუნეზე, ჩვენ მწირო ცნობები მოგვეპოვება. მთელი პროცესის წარმონაჩენად კი უწყვეტი თბრობაა საქარო და როდესაც თბრობისას ცნობები შემოცვლება ხელთ კაცს, თითქმის გამოყოფად მღგობარობაში ვვარდებით. სწორედ ამ ფროს ზღვაა საქარო შეუცდომელი ინტუციით ნაპულდგმულევი ვარაუდების დაშვება. ვარაუდებს თავისი ღოგოა აქვს და თუ ეს ღოგოა სრულყოფილია, ვარაუდები ტეშმარტების შინაარსს იძენენ მაშინ. ისტორიული ფაქტების საყოველთაო აღყაში თითქმის გაფრინარებული ფაქტებიც ცოცხლდებიან და კუთვნილ ადგინა იტერენ, რომლებიც ხიბაროილედ აღიქმებოდა.

„ეს ამბები ძალიან დიდი ხნის წინათ მოხდა. ცალკეულ მოვლენებსა და ფაქტებს ჩვენ ვიცნობთ იმ მწირო ცნობებით, რაც ძნელდებლობა გამოვლალ ისტორიულ წყაროებს შემოთუნახავს ამიტომ სტატისტიკურად განწყობილ ადამიანს იქნენ შეტისმეტად თამაში მოცინერის ჩვენი ვარაუდი, როცა მაშინდელი ადამიანების ფიქრებისა და საზრუნავის კონკრეტულად ჩამოყალიბებასაც კი ვცდილობთ. მაგრამ სტატისტიკის სტატისტიკის თუ შოვიშრობით და კარგად დავჯვარდებით, დავრწმუნდებით, რომ ისეთი დავჯვრების საფუძველი არ არსებობს“.

ვახტანგ კეღელის ღრმად სწამს ეს სიბრძნე და თამაშად მიუყვება ვარაუდების ღოგოკას, ენდობა მას და მისი წყალბობით ისეთ შინაგან კავშრის აღმოჩენს ფაქტებს შორის, რომლებიც ერთი შეხედვით თითქმის წარმოუდგენელიც კი უნდა იყოს. ამ მხრივ ყოველ თავში გელოვებით სიხლზე, ეთანხმებოთ თუ არა ავტორს, მაინც გზიბლავთ მჭერლობის სახელობა, დამაჭრებლობა, მტკიცების შეუფლობა.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია წიგნის ეს ნაწილი, რომელიც ნერსე ერისთავს შეეხება. ამ კაცის ისტორიის ადღენის ცდით ორი დიდებული საქმე გავითქვია. ერთი, თავად ნერსე ერთ-

სთვის ცხოვრება და მოღვაწეობა. გრძელ, სასურაოდ მახლობელი და ნათელი ზეწოთონ, ვიქმეთ კიდევ ერთი დიდა მამულაშვილის არსებობა და ვენზარეთ მის ძლიერ ვებებზე. მეორეც, ამ ფაქტად განამტკიცა ჩვენში რწმენა, რომ ისტორიკოსებისა და მწერლების ერთობლივი შრომით კიდევ მრავალი მამულიშვილის დამსახურების გამოკვეთა შეიძლება ისტორიის წყვიდადისებური სხეულობად.

ამ კეთილშობილურმა მიზანმა მოთხოვა ვრცლად განხილულიყონ ნერსე ერისთავის მოღვაწეობის ხანა, თითქმის წიგნის დანერწელება და მისი სტრუქტურა არ საქაროებს ასეთ ვრცელ მიმოხილვას ერთი პარაგნებისას, მით უმეტეს, რომ ცნობები ამ პირსეგნებაზე ერთობ მწიროა. მაგრამ თამაშად გადადგმულმა ნახიქმა მოგვცა ეს ორი სახიკეთო შედეგი, რომლებიც აქვე ვილაპარაკე. მართლაც, დამატებებელია ნერსე ერისთავის ბედი. მას ნერსე დიდს უწოდებს შემატაქედ. მას და სავანებოდ მას იბარებენ არაბთა ხალიფასთან. მისი და სწორედ მისი წყალბობით ზღვება აბოს სულიერი ვარდასახვა. მის კარზე იზრდება ვრცელ ნაწილი დამისი თანამოაზრების მთელი ჭგუფიც აქყრის თავს. აშკარაა ერთი რამ: ნერსე ერისთავის ჩრდილში დგომა გამოიწვია იმან, რომ მის სახელს არ დაუკავშირდა დიდი ომი, ან მეფის ტიტული. შემატაიანები კი მეფეოა შესახებაც მწირო ცნობებს ვვანდთან ამ დროისათვის ჩერს ერისთავი მართლაც დგას ჩრდილში, უფრო სწორად იდგა ჩრდილში, ბოლო ვახტანგ კეღელის მიერ თამაშად გავკლდული გზა დღეიან მას დიდი მამულიშვილების რიგში აყენებს. არც ერთი ვარაუდი არ ეყრდნობა ზღოვწურად ვაღიზიანებულ ფანჯარას. ქართველი შემატაიანები არახდროს მანარად არ იხეროან ენათეტს, არ ტკუოდენ ამ შემთხვევაშიც „ნერსე დიდი“, თუ ეს მართლაც არ იყო იქნენ. განსაკუთრებული მოსდომება არის მოსულად საქარო, რომ ადღეგინო ფაქტებს შორის გაწვევითი კავშირი, საგულახხმა ვახტანგ კეღელის მიერ ნერსე ერისთავის სახელთან საქაროთვლის ვაერთიანების ამბების დაკავშირება. სახისოდ, ვფიქრობ, შეუმიცდარად არას განაღწეული ხაზარეთს ნერსეს გამგავრების მიზანი და აღსაწეში ხაზარეთთან ვადმოსვლის მიმწეველობა. ნერსე დიდის მოღვაწეობის შუი ანულდგმულებს ამ ვაერთიანებას. იგი იქ დგას, ქვეყნის უბირკვლის მამულიშვილთა რიგებში და სათავშიც და არაბთა ეჭვიც ამიტომ სდევს თან. ამიტომ უხდება ცოლ-შვილის ვახიზანა, ამიტომ იბარებენ ისეც და ისეც ხალიფასთან სავანგებო დაწერტვის ქვეშ არს მისი პიროვნება. უბრალო ურჩობისათვის მას აქვე დასჯიან, მაგრამ რალაც დიდა საქვეწო საქმისათვის საიდუმლო ცდასა და დავაწლს ვერ უმტკიცებენ და ამიტომ მხოლოდ ეჭვით ტანჯებიან. განწვევითიც ადგენებენ ფაქტს და

საქართველო
1933

მხოლოდ იმ კვიანურად ავტობუსს საქმეს, რომ ვეშაპს ხახაში არ უფარავთ. ვინ იცის, ჩვენდა-საწესრიგად, წერსეს მოღვაწეობის საიდუმლო რომ გამოვავნებულებო და არაბებს იგი ეწამებინათ, მაშინ უფრო სახელწილი შემოირჩებოდა. მატარებებს წერსეს დიდი, უფრო აშკარად ითმობდა, რატიმ და რისთვის. მაგრამ, ჩანს, უნაგრო მოღვაწეობის ბედს ასეთია, — ნადავლის მოშვადების შენარჩის უზინარია. ისტორიის უფრო გამოკვეთილი ფაქტებია აღწერს: უფრო, ვიდრე დაწერილებითი ანალიზი იმ პროცესისა, რამაც გამოკვეთა ფაქტი.

„წერსეს კარზე საგანგებოდ ამაღლებდნენ ახალგაზრდებს.

როგორც იტყვა, გრივად ხანძრული საშხრეთ საქართველოში ხამოღაწეროდ აღზარდეს და მოაწიადეს, და მოვიდა ის დიდი ეროვნული საქმე, რაც მისი ბედმძღვენილობით ამ მხარეში გვეხვედა, წინასწარ იყო მოფაქრებული და დაგეგმილი. აქ იგულისხმება არა ის კონკრეტული საქმეობა, რასაც წინასწარ ვერც გაითვალისწინებდნენ, რაც გზადაგზა წამოიჭრებოდა, არამედ ამ დიდი საქმის საერთო მიმართულება, მასშტაბი და პათოსი.

ამიტომ, საშხრეთ საქართველოში კვლავ აღორძინდა სიცოცხლე, გახურდა ამ მშვენიერი კუთხის „ახლად შენება“.

და ამ დროს ჩვენ იმის მოწმენა ვხვდებით, რომ ქართლის ერისთავის რეზიდენციაც აქ გადმოინაცვლებს, რათა აქედან უფრო ფართო მასშტაბით დაიწყო საქართველოს გაერთიანებისათვის ბრძოლა. საგულისხმოა, რომ ქართლის საერისთავროს რამდენიმე წინს შემდეგ ქართველთა სამეფოდ, ხოლო ქართლის ერისთავი — „ქართველთა მეფედ“ აწოდებდნენ.

ქვემოთ ვნახავთ, მართლაც როგორ გაფართოვებს ეს სამეფო საზღვრებს.

შემთხვევითია ვეღაფერი ეს? ასეთი რამ შემთხვევით არ ხდება ზოლმე“.

ასეთია „ქართლის ცხოვრების ქრონიკების“ ავტორის რწმენა, დაწლობილი ცივ და მკაცრ განწყობას ამტკირიულ ფაქტებზე დაკვირვებისა და უფროს მიხედვას ვახტანგ ჭელიძე ასეთი დასკვნისაკენ.

ვახტანგ ჭელიძის წიგნი მთლიანად არის დაძლეული ისტორიული ფაქტების სიმშრალის გრძობა. ეს ერთი მხრით განაპირობა არაგუმენტირებულმა ანალიზმა, სანდუტერის დასკვნებმა და მეორე მხრივ ნაშედილი მწერლის ავადის ჩარევამ. ზომიერად შემოტანაღმა მწერალურმა თხრობამ, ბევრი სურათი ფერწერის მომხიბვლელობით არის გაცოცხლებული. პრესაში საგანგებოდ აღინიშნა ამის შესახებ და ზოგიერთი ადგილი ციტირებულაც იქნა. მაგრამ უფრო ითქვას, რომ ვახტანგ ჭელიძის მიერ ბელეტრისტული ადგილების ჩართვა ემსახურება არა მხოლოდ სიმშრალის დაძლევის თხრობაში, არამედ უფრო მოთვარს, — დღევანდელ

შეობველს ცოცხლად წარმოადგენსონ სხვები, რაც მის შრომობურ მიწაზე ხდებოდა. ამიტომ გვხვდება წიგნი წმინდა სიტყვა „წარმოვადგინოთ“. ამიტომ შეიქმნა ფანტაზიის საყოფიერადი მხიბვლელი მანქანა. ცოდნის გარდა ასეთობის წარსულის შეცნობის მეორე გზაც — იმე ცოდნაზე დაუარსობელი გარდახული ცხოვრების ცოცხლად წარმოადგენის პარაცეზი, როდესაც ფანტაზია უწესტეს ფორმებში ადამიკენს წინაპართა ცხოვრებას, მის ხასებს, ხასიათს, ცხოვრების კლორიტს. ამ გზით უფრო შთაბეჭდვად შევადრდება წარსული ჩვენში. ადამიანს მოადგენსული აქვს ბუნებისაკენ ეს თვისება და იგი მოვალეა მაქსიმალურად დახარქოს იგი, რადგან სწორედ ეს თვისება ამაღლებს მას.

ამ გზით არის აღდგენილი ავტორის მიერ მთელი წყება სურათებისა. აი, ერთ-ერთი მათგანი:

„და ჩვენს საუკუნეთ მხილველ მანქანას იყო მოვამარჯვებო, დავინახავთ შატბერდიან არტანუქისაკენ მიმავალ უცნაურ მზედართა პატარა ჭაღურს. სახედარზე ამხედრებულან და მიჩქარებენ. მოხუცი წინ მიდის და ორი უფრო ახალგაზრდა ცოტა მოშორებით მიჰყვება. ხელმან. ზმას ვერც გააკონებენ ერთმანეთს; გააფხულის ლანჭობა გრჯინვით მიდის, ვეებერთყვია და ლოლბის მოავორებს, კალამობი გაურღვევია და კლდოვან ნაპირებს ეხეთქება, მოილი ბეობა მის გრჯინვას გაუსხია. გააფხულის მაკდურ ხიობის გამოუტყუებია პირველი კვირტები და არემარე ნორჩი სიმწვანით შემოსილა. ამა-ი წუშისა და ტყემლის შეთოთებულ ბეებსაც გაარჩევ, თერთი თვალბი შეუღლით და ახევე გაქვავებულან. აღარ გადააენტილიან — პირველ მაკდურ ხიობის მალევე მოხვეა ვერაფე ხუხბი და ახე ოდნავ თვალბშედებული დატოვა.

ახლაც ხუხბავს. დღე აწურება. შვე ხქელ ღრუბლებს მომარება. დროდადრო წამოინწყდება და იხვე შედგება. შიგადაშიგ თერთი ფანტელბსაც გამოორებს...“

მხედრები მღუმარედ უახლოვდებიან არტანუქს. თანაპარი ჩაქნაქით გადაარებს ჩვენი ნაცნობი არტანუქის ხიდი და ფერდობს შეუყვენენ — გეი ხახაბლისაკენ აიღებს.

მოხუცის დაღარულ შუბლსა და სახეზე მტაცე, შეუვალ გაღწყვეტაღბაზთან ერთად სინანულისა და ჭმუნვის ჩრდილსაც ვხედავთ“.

ალბათ დამემოწმება შეობველი, რომ საოცრად ცოცხალი სურათია, თითქოს ჩვენს თვალწინ გაიარეს იმ ბერებმა. „თანაპარი ჩაქნაქით გადაარებს ჩვენი ნაცნობი არტანუქის ხიდი“ — რამდენს მტყველებს თონდავ ეს ფრაზა, რამდენ სიცოცხლეს დერის წარსულის სურათებში და რა ძალმობილებით ამოძრავებს ჩვენს თვალწინ იმ სურათებს. და რამდენი ასეთი სურათია ორივე წიგნი: ბერძენთა ლაშქრის გა-

მოქნა, ლტოლვილთა ნაფებურები თოვლზე-
ვახტანვისა და ბაბუის შეხედრია, სამსუხდან
წამოსული ორი მხედრის ეპიზოდი, გიორგი
მოწმინდულის და ბერძენი პატარაობის პაქ-
რობა, ზანძობისა და არტანუჯის კულტურული
ძველები ერთობა, აშღრონიდელი ხოფურის
ცხოვრების აღწერა, დავით კურაპალატისა და
მისი ძმისწულის ბაგრატის დღეობის შეცრა და
დაწავება...

ვახტანგ ქვიციანის „ქრონიკებში“ სხვა ლირი-
კულიან ერთად უსათუოდ უნდა დავინახოთ ეს
ლირიკებიც.

ეს სურათები აზღვრებენ მეთხველის წყურ-
ვილს, ღრმად ჩაიხილიან ძვარვას მატარებებსა
და ღვაწლმოსილი დღეა ისტორიკოსების შრო-
მებში, ხადაც აღმასის ხაქვარავით შედრებული
ისტორიული მოვლენები გაუჭრსულან და დე-
დი ტრადიციების გადამტან ქართველი ხალხის
სულიერ ძალმოსილებაზე მეტყველებენ.

ვახტანგ ქვიციანის „ქრონიკებში“ ფერმნობა
განსაკუთრებული სიფრთხილი, ისტორიკოსის
ფუნქციონზე არ ვადაცხადებს წიგნმა პრეტენზია
და ამით საკუთარი დამწერლობაც არ გაუფა-
ხურის. „ქრონიკები“ მინარეულია იქით, რომ
მკითხველის ინტერესი გაზარდოს მატარებებსა
და ისტორიული შრომებისადმი, ხოლო თვით არ
იყოსროს შემცველების როლი.

„ქართლის ცხოვრების ქრონიკები“ არ ცვლის
ისტორიულ შრომებს, არ იჭრის მით ადგილს.
პირიქით, რისი რამ აჩის მიღწეულია: ჭერ ერთი,
თვით წიგნს საკუთარი სტრუქტურა აქვს, თავი-
ხი ფორმა და თავისი ადგილი და მეორეც,
კეთებს კეთილშობილურ ხაქმებს, მკითხველსაუ-
ბრატებს ქვეყნის ისტორიას.

ისტორიული მოვლენებისაგან შეჭირვებული
ერის ცხოვრება უაღრესობაშიღა წოგერ
გამაჭრებული. ისეთი შთაბეჭდილება იქნება,
თითქოს ხადაცა გაწყდება გამაქლობის ძარღვი
და ქვეყანა ხაშლადილ დანოქება არყოფნის
უფარულიში, არა ერთ ქვეყანას დამართა ეს
არც ქართველთათვის უნდა ყოფილიყო მოუ-
ლოდელი დაღუბა. მით უმეტეს, რომ ტადე-
ბიეთ ერთმანეთზე მიზრდილი მასობრივი უბე-
დრებანის საუკუნეების განმავლობაში მოქცე-
ვდნენ ხოლმე ქვეშ ერის ცოცხალ ორგანიზმს
და არც აპირებდნენ დატრობას. ქვეყანა სიძე-
ვით დაქიმული მოლოდინის ძაფს იყო შემეც-
ქარული და გადარჩენისათვის ცდას არ აკლებ-
და. ბრძოლისა და მოქმედების მწკრივი მრავ-
ალჭერ ვაშშულა და ჩინაქრებული კიდევ
შტრისაგან წაყოფებულ ხანძარში. შინც არ
ხაქმნიდა ხელი წინაპრს, თავიდან იწყებდა
ხიზიფის ღოლის ადარბზე ატანს ხედავდა,
არაფერი გამოსდიოდა, ხედავდა, უკვდი ახალ
ცდას უფრო დიდი უბედურება მოქონდა და
შინც ედიდა ხედა.

შაშინ ვაჩნდა უთუოდ ერის შეცნებაში
იქედის უფრომნი, როგორც ნაუყვადელი არის

და იქვე ვაჩნდა მოლოდინი იმ წარსულ, ხადა-
ნაც ქვეყნის გაცოცხლება-განახლება უნდა
დაწყებულყო ცდას, გამარჯვებისაგან მიმარ-
თულ ნაბიჯებს, შედეგი უნდა მომყოლოდა ერთ
ღელს და ეს წინათგარმნობა იყო აღმთ პირ-
ველი სასამოვნო შეგრძნება წინაპრისათვის,
შეგრძნება იმისა, რომ მტერი ვერ მოსპობდა,
რომ მტრის უკვე ადარ ჭოფნიდა საამისოდ
ძალა. ბნედავდა, ქვეყნის ორგანიზმი ნელ-
ნელა იმართებოდა ენერჯია ღლის სინაქრებზე
წამბარასავით გასაშლელად. ამ წინათგარმნობის
სულიცქეთება პირველი წიგნის დასასრულს
შესანიშნავად არის გაღმოცემული.

„სამსუხდან წამოსულები უნდა იყვნენ ეს
მხედრები. აღმოსავლეთისაკენ მიმართებან და
შეშოლამებიათ. ჩვენ შას უფლებციობის მისა-
გომებთან ვხედავთ, მკერამ ენერჯიულ ნაბიჯზე
ეტყობათ, უფრო შორი ვა უჭირავთ. სინე-
რული შოდიან და იქნებ ამტოვებ დაღუბებუ-
ლან. ვრცელა წყვილიათ ვარემოცულ მგზავ-
რებს თითქოს გასწვლებიათ ღამბარავი, საუბ-
რის ძაფი ვაწყვეტიათ, უფალავი უფროთ
შოღარაქებულ დამეს ერთიდან, თუშეც ხა-
შალავი იქნებ არც არაფერი მქონდეთ...“

უცებ ერთმა მხედარმა ცხენი შეაუენა და
ხელის სწრაფი მოძრაობით მეორეც შეაჩერა.
ციხვენ ვაშვირა ხელი. მეორე მხედარმა ჭერ
თანაშვავარს გაშლიდა ვაქვირვებით, და მე-
რე ში წაღამართულ ხელს ვაყოლა შერა.

და ვარსკვლავების იმ შორდადში მხედარმა
ხომლი დაინახა. ვარსკვლავების პატარა კრე-
ბული. თითქოს მკადიოდ გამოეყოფოდა სხვა
ვარსკვლავებს და მაცდარი ციმციმით იცქირე-
ბოდა ზეცებთან ასეთი მოყაშეხე ხომლი ჭერ
არ ენახათ. თითქოს უდიდოდა ჩვენს მგზავ-
რებს, რადაც ვახახარულ საიღუშლოს ეუბნე-
ბოდა, ანუეგებოდა, შორიდან ეალერებოდა,
გულში იმედს ნაუსახავა.

მგზავრებში თითქოს ერთდროულად შეხე-
დეს გაბრწყინებული თვლებით ერთმანეთს.

ორი მხედარი, აქ, რა თქმა უნდა, სიმბოლუ-
რად არის წარმოდგენილი. სინამდევადში, იგუ-
ლიისხმება, რომ ქვეყანა ხედავს აღმავლობის
დასაწყისს, წყვილიადს ღარღის გახვევას, შიან
შომავალს.

ეს ეპიზოდი საქართველოს გაერთიანების
პროცესს უძღვის წინ, მხედრები კი სწორედ
გაერთიანების ხაქმზე მოსალაპარაკებლად არ-
იან წარმოგვიანდენ; ოღონდ ახლა აშკარად
იგრძნობა, რომ რიცხვით ვაუნაშვირედ მო-
ღამბარაქებას ამჭრად ჩაფუშვა არ უჭირია,
ბრძოლა თავის შედეგს მოიტანს.

ვისაც საქართველოს ისტორია უყვარს, არ
შეიძლება რადაც ტკივილგარეული სიტყვი და
სიტყვი არ დაუფლოს, როგორც ეს უჭირავთ
მისწვდება არტანუჯის მხარის, სერთოდ სამხ-
რეთ საქართველოს წარსულ ცხოვრებას. თით-
ქოს ღრმად მოხუციებული პაპისა და დიდიღის

გადაუარსებელი აღერისა აქ მომწვევებული, რომლისკენაც შთამომავლობას ასე ენერგიულად მიგაწევს გული, და ვინც ამ მხარის აფრევებული ცხოვრება იცის, მისთვის დიდი სიამოვნების მიძინებელი იქნება ვახტანგ ჭეჭელიძის მიერ აღდგენილი სურათები. თუმცა კიდევაც რომ არ იცოდეს მკითხველმა სამხრეთ-საქართველოს წარსული, წინეი მაინც წინასწარ მიუღო არსებით შემზადებს მას ტაო-კლარჯეთის გარდასული ცხოვრების კოლორიტის შესაგრძობად.

საქართველოს ძალიანსიღვნიან განცდა თანდათან მკვირდდება წიგნში. სამხრეთ საქართველოს ჭვიანი მრეფელი მიერ წამოყვებული საქმე წელში იმართება, ხელეიერი კულტურისა და ურფახეობრებითი ნიშანები გვაგრძობინებენ ამ საერთო აღმავლობის მძლავრ ხუნთქვას. ქვეყნის შიგნით გროვდება უზღუავი ენერჯია—სიციცხლის, შენების, აღმავლის, მძვთეამღვთობის ნიშნებით აღუქვლილი ენერჯია. აღმავალი კანონზომიერებად აღიქმება და უფლავრტი მზადდება ხაიბიოდ, ქვეყანა ერთ მთელ ორგანიზმად იქცეს, რომ შემდეგ გონიერი მეუღის ხელში დიდების კვარცხლბეგზე დადგეს. ვახტანგ ჭელიძემ მშვენიერად იცის, რომ ამ ხანდღვან აღმავლის მრეფთა თაობები აწვადებდნენ ერთი კაცის დამახასტრება არ ურფადა იგი.

ტაო-კლარჯეთის აყვავება, მისი ხისხეცე, ხიხარულის ტალღებდ იჭრება მკითხველში. ერთი ცოდნა იმისა, რომ ტაო-კლარჯეთში სიცოცხლე მუფაოდა, რომ ხალხი გამრავლდა და გააღადა კოდეც სხვა, ურფელად ამის ისე შთამბეჭდავად გადმოცემა, როგორც „ქრონიკებშია“ მადწერული.

„და რაც განსაკუთრებით გვცხებთ სიხარულით გულს, ეს არის კვაშიის ურფავადი სვეტი, თითქმის წულის მოცხატრო სარკეში შეკურნებდ, ისე ირხვიან კრიალა ჰერში ეს სვეტიდა. სიციცხლის ნიშანი და სიციცხლის ხაიბიოდ, მთელს ამ დიდ სიერცეზე მიწოდან ოცნებასავით, იმედავით, მშვედლობის დოცებასეო დაძრული სვეტი კვაშლისა... ზოგი ზანტად ზოგი უფრო სწრაფად მოღის, მომართება, თითქმის თან მოაქვს სიხარული, სეწუხარი, ტაფილი, ნადვლი ამ ხაიბისა, ხაიდანაც დაძრულია. ჯერ შეტრულ სვეტად მოღის, თანდათანობით იშლება, ფანტება და გამკურნავდ ჰერის ერთვის... სიფლებიდან დაძრული კვაშლის სვეტბე...“

სიფლები, სიფლები, მთელს ამ დიდ სიერცეზე მიმოფანტული სიფლებბ... სიფლები ხარად, სიფლები მთაში, მთფლავით მთის უბნს მიხუტებული რამდენიმე ხაიბი... ერთი ამონაწერიც მინდა მოვტატრო ქვეყნის აღმავლის დასადასტურებლად. ეს ამონაწერი ქართული კულტურის კერების სიძრავება და მისი არქიტექტურის მასშტაბურობას შეგვაგრძობინებენ. იხანი, განგავადგონებულ მკვირდელს ველოს სვეტდენიერ ხანსა, ხაოკარია, რამდენი ბრძოლა გააღახდა სწორედ ამ დროს ქვეყანამ, როდენ დიდი მასშტაბის ომები და მაინც არ გტოვებთ სვეტდენიერობის სასიამოვნო განცდა. ეს ვახტანგ ალბათ კანონზომიერია აღმავლისთვის თანამდელი ნიშანი, როდენაც თვით უნარ-მანარია ტალღებიც ვერაფერს აკლდებს ერის კლდესავით გამკურნავულ სხეულს. და ყველაზე უკეთ აღბათ ამ სვეტდენიერებას კულტურის ძეგლების სიუხვად გვადასტურებს:

„და ზენ მადლიდან დავცქერით ამ სურათს, რომლის აღწერაც ძალიან ძნელია. დედამიწის ამ ნაფლავზე, რომელსაც ჯერ ისეც ღამის წყვადიან პურავს, კელაპტრები ამოწვდილან. ზენ აღბასან ეს შეფურთბელი და ამ კელაპტრებმა ვარსკვლავობს გაგვახსენეს, მთელს ტერიტორიაზე მიმოფანტულან და ხინდელში ვარსკვლავებზეთ ანთებენ. თითქმის საგანგებოდ გაფრწილებიათო... ზოგან უფრო სწორად, ზოგან ენასრად, მაგრამ უფლავან, ყველა კუთხეში და ვარსკვლავების მსგავსადვე, ზოგი უფრო კაშკაშებს, ზოგი თითქმის საგანგებოდ გაუფერმკრთალებიათ, რათა მეწობლის ელვარება კოდეც უფრო თვალბანით გახადოს...“

ვეროსო კოდეც ამ უფლავდ მოკაშკაშე კელაპტარს — ეს ხანა, ზენეი ნაენობი ბანა... და, ამ კელაპტარებს ყველას თავიანი ხაიბული აქვთ.

სვეტბეცა ვენობთ: ხაზული, ფანსკერტი, ოშვი, ოღთისი, იშხანი, ტაო-კარი, კალმახი... აქით, უფრო ჩრდილო-დასავლეთით — ოზუხა, ხანძოა, ანჩი, პარები, მიმამორი, მერე, დება, ქმერკი, ფართი, დოლისყანა, შატბერდა პარეთელია, ბერკია... აქით — ტბილი, სხალტა, ზარზმა, ზანთა... ეგრე, ჩრდილო-აღმავლეთით — წუნდა, კუმურდო, წუაროსთავი, აწურბი, ხაფარა, ნეძვი, კვირიკეთი...“

თითქმის კელაპტარების განაფხულია!

2.

ცოტა უბრბულიც მენეცება, ვახტანგ ჭეჭელიძის ლიტერატურულ დეაწლზე საუბარი არ დაიწყო მისი თარგმანებით და დაიწყო ოუნდაც მშვენიერი და უარგებლად საქრო წიენი „ქარბოლს ცხოვრების ქრონიკებით“. ამის მიზეზი ვახტანგ არა ის, რომ უფრო ენლან თარგმნის ხელფენება შეფახებისას ურფელ წამს შეგახებენებს ენის ფაქტარს და რომ არაკომპეტენტურობის ჩრდილს გაურბიზარ კაცი. არა, აქ სხვა რამ არის უმოძრავისა. ვახტანგ ჭეჭელიძის თარგმანებმა შექმნეს ერთგვარი ტრაპი. ამ ადამიანის თავუღებელი შრომით, თარგმანის მაღალი კულტურით და შერჩევის პრინციპით ქართველი მკითხველი ეზიარა მსოფლიო ლიტერატურის შედევრებს. მის მიერ თარგმნილი წიგნების რიცხვი კი დიდია, ძალიან დი-

და, არა მარტო ვიტომ, რომ რაოდენობრივად არის ბევრი, არამედ უფრო ამიტომ, რომ ძნელი, შრომატევადი სამუშაოა გაწეული. იოლი გზით მოხიარული მთარგმნელი შექსპირს არ შეეძლება. შექსპირის პიესების რატომღაც უფროსად გადმოქართულდნას ერთი კაცის ენერჯია უნდა. იოლი გზით მოხიარული მთარგმნელი მილტონის „დაკარგულ სამოთხეს“, „დაბრუნებულ სამოთხეს“ არ შეეძლება. მათ გვრძობს — დიკენსი, სკოტს დიუგო, ჰემინგუეი, ხედინგერი, ბტინბეკი...

როდესაც ეს მწერლები ითარგმნებოდა და არცთუ იხე დიდი ხნის წინათ, ჩვენ ჰერ კიდევ დარბობს ვიყავით თარგმნელი უცხოური ლიტერატურის. ამიტომ ქვეშაობით ლიტერატორი, ქვეშაობით მთარგმნელი ნაკლები გუთხვინოდა თავის თავს. მას უფლება არ ჰქონდა შეჩერებულიყო ერთ რომელიმე მწერალზე და მთლიანად მისი გადმოქართულებასთვის შეეღობა ძალ-ღონე. მეტიხველს აქვდა წიგნი, დიდი საზღვარგარეთის მწერლების უმთავრესი, ყველაზე უფრო მოაუღაროდა ნაწარმოებებიც კი არა გვექონდა თარგმნილი. ამიტომ თარგმნიდნენ ცნობილი მწერლები პარაფრაზირად სხვადასხვა კლასიკოსის ძირითად ნაწარმოებებს. თავდაპირველად მოუთმენელი ხარვეზი უნდა ამოცხებულყო, ხალხს უნდა ჰქონოდა, ვთქვათ, მილტონის „დაკარგული სამოთხე“ მინც, ხანამ ამ ტიტანის სხვა ნაწარმოებებსაც უნაჩებოდა.

ამ გზას მიხედვით ვაბტანე ჭელიძეც მას ხიარული უხდებოდა თავისი სურვილის საწინააღმდეგოდ უფლებმა არ ჰქონდა, ერთი მწერლის სამყარო გადმოეტანა მთლიანად. ერთი მწერლის სულიერი წყობის, მისი ნაწარმოებების სტრუქტურის, სტილის, უწარღმანებო ნიუანსების გაცნობა ამ გზით გაცილებით იოლია. მთარგმნელს უადვილდება შრომა, როდესაც ერთი მწერლის ქვეყანაში ტრიალებს. ეს მათ უშუბტს მაშინ, როდესაც უმაღლესი რანგის ლიტერატურის გადმოთარგმნის ეტება საქმე აქ იმთავითვე უნდა შეეგუო აზრს, რომ დიდი ხილრების ხიარულესთან მყოფივებს შეხვედა. ადვილად ვერ გაცურავ, ზეგაბობს არ გაატებებს ის ხილრე, არც ზედამირობობს. მაშინვე ვაპაზებულს და მანც აუფილებელიყო ვაბტანე ჭელიძისთვის ერთი ოკეანადან, მეორე ოკეანეში გადავარდნა — შექსპირიდან მილტონთან, დიკენსიდან — სკოტთან...

თუ არა ღრმა ვაზრება იმისა, მსოფლიო ლიტერატურის შედევრები მოკლეყო ხალხს, სხვაგვარად არც შეიძლება ახსნას მთარგმნელის ეს ოდენი მასშტაბური მოგზაურობა. საყუთარი შრომის გადვილებსისთვის ერთი ნაბიჯიც არ არის გადადგმული. გადავიღებულა შრომის რაგორც ზემოთ ვთქვი, მეორე გზა უფრო გულსხმობს — ერთი დიდი მწერლის მთლიანად გადმოქართულების გზა. დრო ქმნის თარგ-

მნის სტილსაც და მთარგმნელის სტილსაც. ვაბტანე ჭელიძე გუთხვის ამ კატეგორიის მწერლებს, ისეთ მამულსველებს, რომელთაც თავიანთი დიდი გეგონებისა და განათლების წყალობით შესანიშნავად უწყინან, რა უნდა ჰქონდეს ქართულ ხალხს. დიუნე „შეშინებისა“, რომელსაც მისი ხალხის სულიერი ცხოვრების დონესაც გამოხატავს ამავე დროს. ამ დონემ სხვა სიმაღლეებს მიაშუთა მომდევნო საუკუნეში და კულტურულ მსოფლიოსთან წილნაყარობის მოთხოვნისაც აღზარდა თავის თავში. ჩვენ ამ სულიერმა მოთხოვნებმა დაგვანახა, რომ ბოლო საუკუნეებში მოუშენელი მდგომარეობა შეიქმნა სწორედ ცივილიზებულ მსოფლიოსთან ურთიერთობაში. მეტყობაზედ საუკუნეში განსაკუთრებით მწვავედ ვერტირით უცხოური ლიტერატურის თარგმნის სიშინე და ცნობილ მწერლებს ენერჯია არ დაუშურებიათ, ნაწილობრივ მაინც შეეცხოთ ეს ხარვეზი. მთავარი სიტყვის თქმა დრომ ჩვენს ხარვეზს დაავალა. ერთხანად დავინახეთ, რამდენი რამ არ გვექონდა. დღეს, როდესაც მთარგმნელთა დიდი რაზმი იღწვის, სულ სხვა პარობლებები დგას, მკაცრი შერჩევის, თარგმნის სისტემატური და მასშტაბური პროცესის თანამდევრი პრობლემები. და იმათ შორის, ვინც საიმედო ნიადაგი შეამზადა ხაპისოდ და ვინც თავად გაამდიდრა ჩვენი ლიტერატურა შედევრების თარგმანებით, უპირველეს ყოვლისა, ვაბტანე ჭელიძე უნდა ვიფიქროთ, აღამიანი, რომელმაც უდიდესი ენერჯია გაიღო, რათა მაღალი დონის ნამდვილი ლიტერატურა ნამდვილი თარგმანით შეეტანა მეტიხველამდე ვაბტანე ჭელიძის თარგმანების დონე თითქმის არახისხარ არც შეეება დაზღა. თანა ვადეთ კარგი თარგმანით აღჭრული სიხარული და როდესაც ქვეშაობით ლიტერატურული დონე ამ ძალისხმევით არის შენარჩუნებული (ამდენ ნაწარმოებში), ეს თავისთავად შეტყველება თუ რა მამურად ფეოქავს მთარგმნელში მასშტაბებულობის ვრძნობა. სასურველი დონე კი მიღწევინა არა მარტო ნიქმა, არამედ უპირველეს ყოვლისა, შრომის მაღალმა კულტურამ. იგი თავისი საყვარელი დიდი მწერლებისაგან სისტემატური გონებრივად შრომის კულტურასაც ითვისებდა. უპირველეს ყოვლისა, აწის შეგრძენება გზიბლავთ ვაბტანე ჭელიძის თარგმანებში. ბევრი წიგნი სხვასაც უთარგმნია, მაგრამ ცოტას თუ მიუღწევია სასურველი შედეგისთვის. ვაბტანე ჭელიძის თარგმანებში ურეტია ისეთებიც, რომელთაც ვაბედულად შეაუახებ ბრწინვად თარგმანებად, ურეტია კარგი თარგმანები და საბედნიეროდ ვერ ნახავთ სასურველ დონეზე დაზღა მდგომ თარგმნის. ავისმოსურნე ამოღენა ზღვაში სუბტ ადგილსაც იპოვის და რამდენიმე კურიოზსაც აღზღა, მაგრამ მთელი ეს დიდი საქმე ისეთი კეთილხინ-

დისიგრებიოთა და პროფესიული ოსტატობით არის შესრულებული, რომ მისი არ დანახვა და არ დაფასება წარმოუდგენელიც კი უნდა იყოს.

მაჩაბელმა შექმნა შექსპირის თარგმანის სკოლა. ეს დღეს ყველაზეა თვის ანბანური კომპლექსი. შექსპირის ხუთს ქართული პოეტობის არსენალიდან მან ყველაზე უფრო ზუსტი და შესატყვისი ფორმა მოუძებნა. მაგრამ მაჩაბელს არ უთარგმნია, როგორც ვიცით, შექსპირის ყველა პიესა, დიდი სამუშაო იყო დარჩენილი და ახე დიდებულად დაწვერებული საქმე პოლომდე მიყვანას მოითხოვდა. ვახტანგ ტელიძემ თავის მხრზე დასაუფლებელი დავილი გასწვია. მისი სერაოზული, ხანგრძლივი შრომის ნაყოფი ორ წიგნად გამოიცა. ეს გახლავთ შექსპირის შემდეგი პიესები: „განაღმებული ღამის სიზმარი“, „მენჩო მეოხებე“ (ნაწილი პირველი, ნაწილი მეორე), „უნიჭოვანი მხიარული ქალები“, „მეფე დიონი“, „რომეო და ჯულიეტა“, „ვენეციელი ვაჭარი“, „ქარიშხალი“.

ვახტანგ ტელიძის თარგმანებით გენიალური ინტელექტული დრამატურგის ბევრი დიდებული თვისება ზღვრა კიდევ ერთხელ საცნაური, საცნაური ზღვრა იყო სწორედ მთარგმნელის მდიდარი უნაბუნის, ფართო ცოდნისა და ნიჭის წყალობით. შექსპირში ვხვდებით ამაღლებულს განცდა. შექსპირი აღმართის ხუთის განსაკუთრებულ მდგომარეობას გამოხატავდა მუდამ „იდეალურ მომენტში იჭერდა“ (ბელანკა) გმირის ფიქრებს და ამაღლებულს განცდაც აქვდა იღებს დასაბამს. ამიტომ ატყვია ერთი შეხედვით ჩვეულებრივ ამახსაც ამაღლებულობის ნიშანი. ვახტანგ ტელიძის თარგმანებში შენარჩუნებულია ეს უმოკავები ნიშანი შექსპირის პოეზიას (მეფე პენრი მიმართავს დიდებულებს):

ამდენი შფოთით მოსვენება თუმც
დაკვირავს,
ფერიც მივცხდია მეტის ზრუნვით...
ჩვენ მაინც გვმართებს
ღამფრთხალ მშვიდობის ცოცხალი
მოვთქმევინოთ,
რომ ბრძოლის რისხვა უფრო მძლავრად
ჩაებროთ შემდეგ
და უცხო ქვეყნებს შევესიოთ ყმის
ფაფინით.
ამიერიდან მწყურვალ ტუნებს მშობელი
მიწა
შვილების სისხლით აღარასდროს არ
შვილებავს
ვერ გადაგვინანვს ველებს ომი, ყოვლის
მოპოვრელი,
ვერ გათვლავნ მტრის რაშები მინდვრის
ყვავილებს,
და სისხლზორიველ ნათესავთა მტრული
თვალეობა —
ვით მტერთათი ვაღვლება საიდრო ცაზე,—

თუკი უზღვერდენ აქამომდე უზღვერდენ და მათა შორის გამწავებულ

სისხლისღვრას პერტდენ, წარუძღვებინ აწ ერთ მწყობრში დარაბულ ლაშქარს, რომელიც მუდამ ერთად ივლას, შეხატულია მათა ღმრთობით; მათა ღმრთობით არ აღმართავს ამიერიდან,— ქარქაშეაღვთილ ხანჯლის მწავლად, ომის მახვილი, თვისივე პატრონს ველარსდროს ველარ დაკოდავს...

მაგრამ „თახისუღიან“ შექსპირს არასდროს არ დაუტახტეს რეალობის გრძნობა. „იდეალურ მომენტში“ წარმოდგენილი მისი გმირები არასდროს არ კარგავენ ცხოვრებისეულ, ბუნებრივ ხანებს და სტემებულ არ იქცევიან. მისი უნაყოფი ხედვა შეუმჩნეველს არ ტოვებს არც ერთ მხარეს და უამრავ საღებავს ხარჭავს, რათა ყოველი სულიერი მოძრაობა, ხასიათი თუ მოქმედების ნიუანსი სრულყოფილი გახადოს. ამაღლებული თავის თავში გულისხმობს ჩვეულებრივ, ყოველ დეტალსაც, ტრაგიკული, მწაფრი მონოლოგებსა და დიალოგებს გვერდით მსუბუქი იუმორით აღსავსე განწყობილებასაც. ეს იუმორი მშვენიერი ქართულით გვარძნობინა ვახტანგ ტელიძემ.

ხაერთოდ „მენჩო მეოხებე“ შექსპირის სხვა პიესებზე უფრო აქვს თარგმნილი ვახტანგ ტელიძის. იქნებ ეს იმანაც განაპირობა რომ დიდი მაჩაბლის სტილით ნაყლებ იყო შეწვდული ამ შემთხვევაში („მენჩო მეოხის“ უმეტესი ნაწილი პროზით არის გაწყობილი). ამიტომაც მეტი სითამაშით, მეტი რისიკით გასწვია შრომა მთარგმნელმა. თოხმეტმარცვლიანი სტრიქონების რიტმი ქვიზიად არ იღვა, ყოველ წაშს არ მოითხოვდა ანგარიშის გაწევას. თუმცა ნახედული მკითხველი დამეზოწმება, რომ სხვა პიესებში, რომლებიც თოხმეტმარცვლიანი სტრიქონებით არის გაწყობილი ტექსტი, თარგმანი არ მოაკლებს. ყველაგან არის შენარჩუნებული სასურველი დონე. შექსპირის გმირების თავისუფალი მტკვევლება, მათი მიწერი ვნებები, ზნე, ხასიათი, ცოცხლად ფოქივენ თქვენს თვალწინ. შექსპირი დიალოგი უნივერსალურ ინტერუმენტს გვაგონებს, რომელზეც ყოველი სიმი საშური ოსტატობით არის გაწყობილი. აზრი აზრს სცემს პასუხს, სიტყვა სიტყვას, ბგერა — ბგერას და ახე მოწერბივებული დიალოგი, თოქოს ყოველ ვგარში, დიალოგის ყოველ მონაწილში, შექსპირი გაცოცხლდა და თავისი შეუძდარი ლოგიკით სცემს პასუხს. დიდა დრამატურგმა თითქოს დაარღვია ბუნებისაგან დიდგენილ ხასიათებს უთანაბრობის წესი. ყოველი პერსონაჟი სრულფასოვან და სრულყოფილ ინდივიდად აქცია.

შექსპაროლოგების მიერ იმთავითვე შემწრული ეს თავისება მისხათვის მოვალენე შეითხველს, რომ უფრო ცხადი იყოს, თუ დიდი ღრამპატურჯის დადლოვის შინაგანი სიმკერძვე რამდენს ავალებს შთარგმნელს, რომ ეს მკერძი ქსოვილი არ დაეშალოს. ნებისმიერი დადლოგია ანეთი, მამართა და დინამორი. ერთობ მნივლი. შეინარჩუნო თარგმნის ეს სიმპტერე და დინამორიანი. შექსპაროლოგი ცოცხალი ფერები მსუბუქად სუნთქავს ვახტანგ ჭელიძის თარგმანში.

შექსპარი არ ერთდობა უბემ, უწყნარო, ე. წ. ჭურჭარ გამოქმნებს. დადებულთა შეტყუვლებუშაძე უხვად იყენებს მათ. ამით მდიდრდება მისი ხასიათების შინაარსი. სიკოცხლით, შიძრარით ივსება მათი არხება. შთარგმნილი ვულუტხვად იყენებს ქართულ ლექსიკას. მშობლიური ენის ხალარო მისთვის ნაცნობია და მასლობელია. ამ ხალაროში კე დიდი სიმდიდრეა. ათახვარა ნიუანსის გამოხატველი სიტყვები მოვლიან ადლოთი დაქაილოებულ მწერალს, ვინც უხად იგრძნობს, ხად რომელი სიტყვა მოუხდება. თუ ამ თვალაზრისთხად რავიხვადუთ ვახტანგ ჭელიძის თარგმანში, დავინახავთ იმ სავანგებო წრუტვის, რაც ჭირდებადა და ატყვია კადეც შექსპარის გამოჩენის ხასაუბრო კილოის ვადმოსკართულეობს.

ვახტანგ ჭელიძის წინაშე ხშირად იდგა ხიდილი, ერთი დიდი მწერლის თავისებურებიდან თავის დაღწევას და შეორესთან პარახხარ შეურას რომ ახლავს ხოლმე. ეს ხართული ამომებდა მის შრომას. მაგრამ პროფესიონალის ინტერესი და ოხტატობა ბოლოს ძლივდა ნავლახსხვე წინააღმდეგობას და აი შედგვიც მისი, როგორც მწერლისა და შთარგმნილის, სტილი ან შეორდება სხვადასხვა მწერლის ნაწარმოებთა თარგმნისას. ეს არ ვახლავთ უბრადო ფაქტორი. ჩვეულებრივი ამბავია, როდესაც შთარგმნილი საკუთარი სტილის კვალს დაატყობს დამეტრადურად ვანსხვავებული სტილის მწერლებს, თავი ვერ დაუღწევია საკუთარი სტილმწერის თავისებურებისათვის. და ახვთ დროს ან ავიწყდებათ, რომ დიდ მწერალს თარგმნიან და რომ იმ დიდი მწერლის სტილს უნდა დაემორჩილოს შთარგმნილი და ახა ბინიქით ან ვერ მოახერხებიათ ერთგვარი ვარდაახვა, რახაც ხოსოცს სათარგმნი ნაწარმოების თავისებურება.

ამ მხრივაც საუფრადებობა ვახტანგ ჭელიძის თარგმანებში. საქარისია, შეადლოთ ავით ერთი და იგივე მწერლის სხვადასხვა ნაწარმოების სტილი, რომ წეროდ ამ სხვადასხვა ნაწარმოების თავისთავადობის წარმომენისათვის გწეული შრომა დინახით. ამ ხულ სხვადასხვა სტილის მწერლებს დაქნისისა და მტრნეულის თარგმანში შეადარეთ. დაყენო თავის სტილში — ფართოდ ვახლდით თხრობა, ხადრით შენდებულნი რიტმი, საუყუნის შესატყვისი

სიღარბანსლე და დაუნქება, შემინდვრე ქრეცქეცქეც სი ხასიათით — მეოცე საუყუნის დეხქეცქეცქეცქეცქეც, თხრობის სწრაფი დანებობ, დინამორი დადლოგებით, ნერვიული რიტმით, ვამაღრებულნი სიღრმით, რომელიც შედაპირვე იტალდება და ნაპირისკეც მიტენება. შთარგმნილი თითქოს უნიწარდება, თავის ხულს დიო მწერლებს ეხვებათადელებას და ფორმის უსიძობს ხასპარეზოდ და არახდროს არ აძლევს თავს ნებას მისხეული, როგორც მწერლის, სტილის კვადი დაატყოს ტიტანთა სუნთქვას.

შე მხოლოდ რამდენიმე თავისება მოვალენე შეითხველს ვახტანგ ჭელიძის თარგმნის ხელთვნებისა, გწეული შრომის სიდიდესე ვადეტრენე აქცენტო, რადგან ამ სიდიდეს შინაც უნდა ეხვდავადეთ ყველანი, თუ გამოწეულივით ანალოზა და შევანებას სხვისგან მოვლით.

გ.

ივანე შარბელს ვაწეოთის რედაქტორობანე ასეთი რამ აქვს თქმულით „როდესაც უყოფილით მოგვრითმეცათ ხოლმე ახლახალი ფურცელი ვაწეოთისა, მეგონა არახოდეს დაფარებულხარათ და არ მოვინდოშებიათ შეტყობა, რამდენი წვალემა და შრომა არახ საუბრო ამ ერთს ფურცელის ვაწეოცქეცქეც... შედმავს რედაქტორის ისეთი ზეჯარა აწევს... რომ ახარანახ ვულის პატრონიც კი ვერ ატანს ამდენს ძიჭანს“. ცხადია, იგივე შეიძლება ითქვას ფურნალს რედაქტორობანეც ვახტანგ ჭელიძის ცხოვრების ვაწეუ ზემო ფურნალის რედაქტორობაც ატყვია და ვაწეოთისაც.

ფურნალ „ციკლის“ დაარსება იქცა სახედნიერო ლიტერატურულ ფაქტად: ერთხანად მოსულ ნიჭიერი მწერლების ახალ თაობას, თან მოჰქონდა ვანსხვავებული სტილი, ზედა, მხატვრული ახალელებმა. იცლებოდა ლიტერატურული ამინდი და ახე ადვილი რადი იყო მიჩვეული ყალახებისა და მოდელებისათვის, მანველით ლიტერატურული ატმოსფეროსათვის შევეთავაზებინა ახალი. ვაბედულით მოგვიდა ზელი ახალეზარად მწერლისათვის, რომლის არც წარსული იცის შეითხველმა, არც აწმყო და გამოკეყვანა დღის სინათლესე. მერე, რამდენს სითამამ ახლდა ახალეზარდა მწერლების ნაწარმოებებს, როგორც ფორმის, ახვედ შინაარსის მხრივაც. მათი მხატვრული კონცეფციონი ერთხანად უჩვეულობადაც აღიქმებოდა, იქნებ ზოგისათვის მიუღებელ მხატვრულ სინამდვილედაც. ან რა ვახავროია, რა ფასი იქნებოდა დღის ჩვენიოთს „ციხარში“ თხადევილ მწერალთა შემოქმედებას, მასში რომ ახალს, თავისებურს და თავისთავადს არ ვხედავდეთ. მაგრამ ამ სიახლის შემოტანა თითქოს ერთხანად მოხდა, თითქმის რამდენიმე წელიწადში დამკვიდრდა იგი. ერთხანად რამდენიმე ათეული სახელი, ახლებური სტილი, ახლებური

ზედგა ახალი სუნთქვა ემატებოდა ქართულ ლიტერატურას — მოდიოდა და მკვიდრდებოდა გურამ რჩეულიშვილის, ნოდარ ჩხეიძის, გურამ ასათიანის, მერაბ ელიოზოშვილის, ნოდარ დუმბაძის, რევაზ ინანიშვილის, არჩილ სულაკაურის, ოთარ ქვიციანი, შოთა ნინოიძის, ტარეელ ჭანტურას, თამაზ ქვიციანის, ჯანსუღ ჩარკვიანის, მუხრან მავაყარიანის, ვაჟა გვიგუნიანის, მედია კახიძის, მირიან ფოცხიშვილის, ოლია ოსებელიანის, ნოდარ წულუბსარიანის, თამაზ ბინილურის, გელა გაბუნის, ფილიპე ბერიძის და სხვათა პოეზია, პროზა, კრიტიკა და პუბლიცისტიკა. აქ ჩამოთვლილი მწერლების უმარავლესობამ „ცისკრის“ ფურცლებზე ააღვა ფეხი. დრომ ეს მხოლოდ შეიძლება დამტკიცა. მანამ კი, მანამ, უფლადერ ამას დანახვა უნდოდა, შეგარბობა უნდოდა, შეცნობა უნდოდა და, რაც მთავარია, ქართველობა ერთი რამის შეგნება: ახალგაზრდობაში უნდა ეძიებოდნენ მწერლობა ყოველთვის სახელს, იქ უნდა ენულებოდნენ და ამასთან, უნდა უფუარდნენ ახალგაზრდობის სულში განძის ძიება. ცოდნით უფლადერ ვიცით, მაგრამ უფლადერ როდის დადებენ ნიჭიერ ახალგაზრდა კაცს ძებნას გულად უნდა — გული უნდა მიგვიწვიდნენ საძებრად. გარდა ამისა, ახალგაზრდობის ფსიქოლოგიას ცოდნა აუცილებელია, ცოდნული ხასიათის უმოკლეს დროში ამოცნობის ნიჭი. ეს თავისებება უხვად აქვს მომადლებული ვახტანგ ჭელიძის. ამ ხტარბიუნების ავტორს რამდენიმე წელს მოუხდა მასთან ერთად „ლიტერატურული საქართველოში“ მუშაობა. ყოველდღიურად ვრწმუნდებოდა ზემოთ თქმულის ჭეშმარიტებაში. დღე არ გავიდოდა, რედაქციის მუშაუბისათვის რომ არ შეესწავლენა, ახალგაზრდებს, ახალგაზრდებს დაუფახებო, არ შეიძლება ნიჭიერი კაცი დალიოს ჭვეყნად. ვარ გრძელდება მწამს დღესაც. მიუხედავად ამისა, რომ „ლიტერატურული საქართველო“ არ არის ახალგაზრდა მწერლების ორგანო, აქ მანც ბევრი მათგანის ნიჭი და პოეტუნობა გამოაყვება მოკლე დროში და უფლადერც ეს კეთდებოდა და იტყობი, თურნალ „ცისკრის“ ფუნქციონა და შეიძლებლობის გათვალისწინებით, „ცისკრისა“ რომელიც, როგორც გულუხვიც არ უნდა იყოს, სახედნიეროდ, მანც ვერ აუვა ტალღებზედ შოქრალი ახალი სახელების წარმოქმნას. ეს არის ერთგვარი მხარხმე დგომის კეთილშობილური საქმე მაგრამ ამ შემთხვევაში სხვა რამ გვიანტერესებს. კიდევ ერთხელ ვრწმუნდებით, რომ ვახტანგ ჭელიძისათვის ნიჭიერი ახალგაზრდების შემოკრება შენაგანი მოთხოვნებია. ეს პროგრესულობის უბერებელი ნინოია, რომელიც ხანდაზმულბაშიც ახალგაზრდული რჩება, ამგვარი ნინოია, რომელიც ასაკი ვერაფრით ვერ მოაქცევს კონსერვატივად. ასაკი კი, მოგვხსენებათ, ბევრს ავიწყებს თავისივე ახალგაზრდუ-

ლი წლების შემოქმედებით პრაქტიკას, მიძინებელ განწყობილებას და იმ დასკვნამდე მიყავს, რომ არავითარი ექსპერიმენტო, ძიება და განსხვავებული ფორმები არ არის საჭირო. თურნალ „ცისკრის“ პირველ რედაქტორს დღემდე არ გახსენებია ხიახიას ტალინა. ე. ა. ეს ნინოია ნიჭია. მხოლოდ ნიჭი არ ცუდება დროსთან შეხებისას, იგი ინარჩუნებს თავის მარად განახლებად ბუნებას და ალბათ სწორედ ამ წიქის წყალობით არ უქვადებდა მწერა ვახტანგ ჭელიძის ერთ ამოცნებულ წერტილზე, სიხარულით და დაუზარებლად ადევნებს თავის ფერების მოძრაობას ლიტერატურული ცხოვრების ფართო ტალინზე. „ცისკრის“ დაარსებას ახლდა კიდევ ერთი სახიზოვნო ვარებულება. ვახტანგ ჭელიძის მხარში ედგა ნიჭიერი ქართველი მწერალი ვიორჯი შატბერაშვილი. ცხადია, ზედმეტია ლაპარაკი იმაზე, რომ თურნალისა და გახეთის შენაარხს, ფორმა და ღირს, უპირველეს ყოვლისა, დამოკიდებულია რედაქტორზე ეს ასეც უნდა იყოს და ასეც არის. კარგ თანამშრომელს თუნდაც დიდი მანშტაბისა იყოს იგი, თავისი პოტენციით, შეუძლია მხოლოდ ერთი ან ორი სასურველი ადამიანს გვერდით უღვას პროგრესული პაროვნება, ეს უფრე ლიტერატურისათვის ბედნიერებაა და მწერლები, რომელთაც მრავალჯერს განიცადებს ეს ბედნიერება იმ დროს, ალბათ, დამემწეებინა ჩაოდნე დიდი იყო ერთუფალი, მათწინ, ხალხით ამ ხალხის ახლად დაარსებულთ თურნალის სუნთქვაც ამდიერებდა. ვახტანგ ჭელიძე ერთ თავის წერაღში თვით მოგვითხრობს ვიორჯი შატბერაშვილის პაროვნების შესახებ. „ცისკარში“ მის მოღვაწეობაზე. „ვიორჯი შატბერაშვილს რომ ვახიხებებ, პირველად იგი ახალგაზრდების წრეში წარმომიდებდა. ან უხმენს იმათ, ან თვლიან ელაპარაკება, ან ქუჩაში მიდის მათთან ერთად, ან ერთ სფურას უხსენდენ, და ვიორჯიც, როგორც ტოლი ტოლებთან, მათთან ერთად ზუზრობს, იცინის, ღიხენს. მისი თაობის ქართველ მწერალთაგან ბევრს ვერ დასახებებ იხდის, ვიორჯი შატბერაშვილიცათ უშუალო და წრფელი დამოკიდებულება მქონოდებს ახალგაზრდობასთან...“ ვიორჯი შატბერაშვილს, როგორც სულიერ მამას, უფლადერს გაანდობდნენ ზოდნე, თავიანთი პარადე ცხოვრების წიგნიერ საიდუმლოსაც კი. ვახტანგ ჭელიძის დიდი განათლება და ფართო მორჩინობა ამდევდა საშუალებას „ცისკრის“ ფეხის ადგმის წლებში დაენახა ხიახიას

წარმოჩენის ყველა საშუალება, გააზრებინა ყოველი ახალგაზრდა მწერლის წინარმოებში ჩაზრდებულ ფორმისა და აზრის სთამამის ადგილი მწერლობაში და ვაბედულება გონივრულის კლასიკაში მოქცეა. ავი მუდამ ნათლად ხელდავ და ზედან, რას ექნება საზოგადოებრივი უფროდობა და პრესის შეხატულობის ფარგლებში სადამდე შეიძლება განხარდოს შემოქმედებითი რისკის მასშტაბები.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ ვახტანგ ქვიციანიც უმართლოდ ატკობიც მუყადა და მუყადა რაჟი მის რედაქტორთაზე ვსაუბრობთ, ენებ უნდა თქვას.

მე თვინებობას კაცს, როგორადაც იცნობს საზოგადოება ვახტანგ ქვიციანს, არ შეიძლება ნიჭიერი მწერალი არ უყვარდეს, მაგრამ ჩვენთვის ნაკლებად უფრადლება ეთმობა ლიტერატურული ცხოვრების წესს და ამიტომ არც განაწვენიებული მწერლის ფსიქოლოგიაზე აწერება რაიმე. განაწვენიებული მწერალია რიცხვი კი არც ისე მცირეა. არათუ მცირე, ძალიან დიდია. ისინი ქმნიან დამაბნელებელ ატმოსფეროს. განაწვენიებულ მწერალია უმრავლესობა ზელმოსკარული მწერლები არიან. ზელმოსკარული მწერალია უმრავლესობას კი ძალია და ვაგვაცობა არ მყოფნის, დანახოს საკუთარი წინარმოების ხისუსტე ადვირის ეს ხისუსტე და გონივრულად ვაეცალოს ახარებს. არა, ავი რედაქციისა და გამოცემლობის ყველა აკეთებს დაივაწევებს. დაივიწევებს მას, რომ იქ ბრწვინავლდ მწერლები იბეჭდებოდნენ... დაივიწევებს ყველა იმ სისარულს, რაც შეიძლება მოუტანა უფრადობისა, გაწეთმა, თუ გამოცემლობაში და ერთ უმნიშვნელო ეტაპს უჩვეულოდ ვაწვავადებს, ჩირქს მოსცეხებს ყველას და ყველაფერს, თავის ნაცოდელარს კი არასგნით არ გაიმეტებს, არც არასგნით იქვის ქვეშ არ დააყენებს. რედაქციის სამართლიანობას უსამართლოზად მოწინათლავს — საკუთარი უნიჭობა სამართლიანობის ვრწმობასაც უზმობს ამგვარად განაწვენიებული ხალხი არახოდებს არ კლდება ვახტანგ ქვიციანს, როგორც რედაქტორსა და გამოცემულს.

4.

შეშთბევითი არ არის, რომ ვახტანგ ქვიციანს გამოაკვეთა წერილი „ოსტატი და შეგირდი“. მთელი მისი შეგნებული ცხოვრება გვიდასტურებს, რაოდენ ორგანულია ნაგულისხმევი საკითხი „ოსტატისა და შეგირდის“ დამწერისათვის. ამ წერილის თემა მტკაღ მტკაენული თემაა. მეცნიერებისა და ლიტერატურის ფრანტზე მოღვაწე ადამიანს არ უნდა დღაღატოდებს პასუხისმგებლობისა და სამართლიანობის ვრწმობა. ქობს თვის წერილის ატკორს მოვლსინათ:

„სხვაგვარი ფაქტიც შეგვიძლია მოვიტანოთ,

ცალმზრივი მოღვაწეობის ფაქტი, რომელიც ვე მრავალმარგვანი ფილოლოგიათი მეცნიერებისა თუ სხვა მეცნიერებათა ცალკეული დარგებიდან, რაცა მეცნიერების დიდ ოსტატს მართლაც რომ დაუფასებელი ვაწინა შეუქმნია, ერთკული მეცნიერება დიდად მნიშვნელოვანი გამოკვლევებით ვაუღვიდრებია, მაგრამ ამ დღავლის შესაფერო სკოლა ვეღარ მოუწადებია. თავისი ღირსეული ცვლა ვეღარ შეუჩრქვია და დაუტოვებია. და ამიტომ მისი მოღვაწეობა ცალმზრივია, რადგან იმ თაობა, ვინც ამ მეცნიერება დიდად, რაღა ვახსლავს ვერ ახარებს და ერთ ადგილს ტკეპნის, სხვადასხვა ვარიაციით იმსხვე შეიძლება, რაც მრავალი წლის წინათ გამოუთქვამთ, ვერც იმ მიღწევებს უფლებს სათანადოდ, რაც წინაპრებს თავის ღრწზე მოუპოვებიათ და ახლაც კი მით უმტკებს ვერაუტრის ქმნის, მეცნიერების ამ დარგს ვერ ანეთარებს და ამიტომ ერთ დროს სხვა მონათესავე მეცნიერების დონეზე მეტარი ეს დარგი ახლა მზარს ვეღარ უნამს სხვა დარგებს, განვითარების სერათო ფერხულიდან ამოვარდნილია“.

„ცალმზრივი მოღვაწეობა“ ერთობ რბილად თუ გამოხატავს იმ ბორტუბის არსს, რასაც სანამღვაღელში გულისხმობს ეს „ცალმზრივი მოღვაწეობა“, ოსტატი რაღა ოსტატია, თუ არ იცის, რომ ღირსეული ცვლა უნდა ეტკოვოს. მაგრამ მანც რომ არ ტოვებს, საგანგებოდ რომ არ ტოვებს, ეს არის საგანგაშო მოვლენა. ქართული კულტურის ოსტარიამ იცის არა ერთი ფაქტი მსგავსი „ცალმზრივობისა“, როდესაც დაღოსტატის ნაკვალევში ნამღვარან ჭუჭა მეცნიერები: ამ დიდი მეცნიერის შიამოშავლები — წყუთარი ოქაბის წერები და მასლობელია შეიძლება. ეს ორი მიწნათ ვართლება ხოლმე — ხალუთარ დიდ სახელს ვარშემო უღამსო შეუქმნან და ამ ვნით უფრო აამაღლონ საკუთარი სახელი და მერცე მზრვი, — მატკიალურად უწრწველყონ თვინათი შეილები და ნათეაგები, სამეყონ ხარისხი მატკიალურ უწრწველყონასაც გულისხმობს.

ქვეყანა კი ღირსეული ცვლის ვარშეჩრტება.

ვახტანგ ქვიციანის ლიტერატურული და პუბლიცისტური წერილები ლიტერატურული პრემიით აღიწმნა. მაგრამ, სანამ ამ წერილებზე ვისაუბრებდეთ, მინდა ყველას მოვავლო ერთი მშვენიერი, უღარესად სანეტრესო წიგნი, რომელიც ლიტერატურულ და პუბლიცისტურ წერილებს უყავშირდება თავისი შინაარსითა და პრათელით. „ცხოვრება ივანე მანაბლისა“ ავტრ ჩამდენივე თაობის საყვარელ წიგნად არის ქვეული. არა მარტო იმიტომ, რომ ბურუსით მოკული მწერლის ცხოვრების აღსახარულს ცხება იგი, არამედ უფრო იმიტომ, რომ სანეტრესო მოღვაღთა ცხოვრება არის მოტკნელი შეიხვედამდე. თითქოს — შექმნარული

საქართველო
საბჭოთა კავშირი

ვინაშააღივლივ ანარკული ვაჟიონდა მარბლის ცხოვრების დასასრულში. მარბელში მართლაც დულს შეესპირული ვნებები. საგანგებოდ მონიშნებს ამაზე ვახტანგ ჳელაძე ერთ-ერთ წერტილში, რომელიც მარბელის ვნება. მისი ცხოვრების ეპიზოდები თავისი დრამატისმილი, თითქოს უზუსტესი მარბელია დიდი ინგლისელი დრამატურგის ტრაგედიაში. უამრავი მარბლის დრამად შესწავლისა და შექერების შედეგად წიგნში დგას მცხრამეტე საუფუნის ლიტერატურული ცხოვრების დიდი ვნებების დუღილი. მწერლის ფსიხელი თავი და დოჯიურა მსჯელობა ვაუთავალიწინებლად არ ტოვებს არც ერთ მნიშვნელოვან დეტალს, რასაც შეიძლება მნიშვნელოვანი როლი ეთამაშა შეესპირის შეუდარებელი მთარგმნელის სულიერ ბიოგრაფიაში.

„ცხოვრება ივანე მარბლისა“ აკლებს მისხვედ ავტორს ვანავრძის ამ ფანრში ახე წარმართბითი დაწვებული მუშაობა, რადგან, აღბათ, ყველაზე დიდ სიღარბზე ამ ფანრში ვგრძნობთ.

ვახტანგ ჳელაძის ლიტერატურული და პუბლიცისტური წერილები ნათელი გამოხატულებაა მათი ავტორის მალაღი მწერლური გემოვნებასა, ფართო ვანათლებლისა და მისროვნული პასუხისმგებლობის გრძნობისა. ბოლო ხანს ზედიზედ დაახტამა ვახტანგ ჳელაძის პუბლიცისტური წერილები რამდენიმე უაღრესად მტკივნეულ საკითხზე. მწერლის მსგავსელობადან არ რჩება ჳვეუნიხს და ხალხის არც ერთი მნიშვნელოვანი სატკივარი. უფრო ხატკივარზე ვამხავიღებულო მისი ყურადღება, რადგან წამალი ხატკივარს სწერდება.

ორი თვისება მოსწონს ვახტანგ ჳელაძეს ადამიანთა ურთიერთობაში! საქმეში დამაშტრალი კაცისათვის გულს ვათბობა და მანეთან ბრძოლა.

ჩვენში ზოგჯერ ეპოქის ტენდენცია მინცდამინც ცუდ თვისებას ვანებავრებს ხოლმეაი, სწორედ ამ თემაზე იწერება წერილი „კოლორიტული ფანრის“. ცნობილი მწერალი უღრმეს გულსტკივლის გამოთქვამს იმის ვაშო, რომ ჩვენს ცხოვრების წესიდან ვადეარდა ეპისტოლარული შექვედირების კულტურა, ჳაქრა სურვილი ერთმანეთთან წერილით შეხმანებისა. ასე

მართვად ვადეარა ჩვენი ურთიერთობისა უშუალო შეხვედრებითა და ტელეფონზე საუბრით. თითქოს ამ ფორმებს მართლაც შეეძლოთ შეცვალოს ბარათის რომანტიკა. წერილს ხომ თავისი ინტიმი ახლავს, რომელსაც ვერც შეხვედრისას, ვერც ტელეფონზე საუბრისას სრულყოფილად ვერ ვამოხატავ ჩვენს ურთიერთობის ხაოცრად აკლია ეს ფორმა, ხული შეწილობს ამ ფიქრებისა და ვანცდების გამოხატვის სურვილით, რომელიც მხოლოდ კერძო ბარათში შეიძლება ვადიატონო ამ ფორმის ვადეარდის ვაშო, თითქოს უახლები მეგობრობაც კა მშრალი და უინტერესო გრწვენებთ. არ მინდა ერთი და ირთი მავალითის დახანგელებათ სერთო სურათის შექმნის ხერხი მოვიშველიო, ჳაგრამ, ჩემი აზრით, ჳლან ბერს გვეუბნება ბეზინვევის პირადი არქივო, სადაც ვამოუქვედრებელი ნაწარმოებებისა და მირადი წერილების ხერხოთ რაოდენობა იცაათის გვერდს შეადგენს. აქ მხოლოდ ეს მინდა ვთქვა, რომ გულითადობის უნდა გამოვთხოვთ ჩვენს ურთიერთობებში, თუ მართლა გაქრა სურვილი კერძო ბარათით მეგობრისათვის ხაუთარი ფაქრთა დინების ვანდობისა. იქნება ჳლიან ადელია ახსნა მოუძებნეთ ან იაფუასიანი ვამართლება ჩვენს ნაკლებ შრომისმოყვარე ხასიათს. ეს ხომ უფუადუერში ვლინდება.

ვახტანგ ჳელაძის წერილები მოიცავს როგორც ქართულ, ახვეე მხოლოდო ლიტერატურის მრავალ ხანტერებს საკითხს. თფატრალური ცხოვრების მრავალ მნიშვნელოვან ფაქტს, შე მხოლოდ ნაწილი შევახსენე კითხველს ამ წერილებსა. ამომწურავად ვახტანგ ჳელაძის ლიტერატურულ ბროტრლის დახასიათება მინდა არც მქონია. მწერალი თავის სერიოზულ ლიტერატურულ მოღვაწეობას ჩვეული ენერჯითა და შემართებით აგრძელებს. სამოციწელი უკან არის მოტაკებული. თაროდის აღნიშვნის ტრადიციულში სურვილმა გვოარსნახა შევსმანებოდილ მას მადლობის სათქმელად და იხიე გვეთქვა, რომ ქართული მეთივკელი კლდე მრავალ ხანტერებს წიგნს მოცლის მისგან.

მეცნიერული ტერმინოლოგიისა და კერძოდ ერთი სოციოლოგიური ტერმინის თაობაზე

მეცნიერების ენა, სალაპარაკო და საერთოდ მრავალი ფანრიის მხატვრული ენისაგან განსხვავებით, სახვებით დამოუკიდებელი ენობრივი ფენომენია და კვლევა-ძიების სპეციფიკურ ობიექტს წარმოადგენს. მეცნიერების ენა უწინარეს წარმოადგენს, როგორც ტერმინი, რომელიც სახვებით ვარკვეული, სპეციფიკური ცნების მატარებელია.

სალაპარაკო თუ ლიტერატურული ენიდან აღებულ, ანდა სახვებით ახლად (ჩვეულებრივად კლასიკურა ენების მიხედვით) კონსტრუირებულ სიტყვას (ტერმინს) მეცნიერი განსაკუთრებულ, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელ აზრს აძლევს და ამ აზრს განმარტავს როგორც ამა თუ იმ ტერმინის ცნებას (გაგებას).

ქართული მეცნიერული ტერმინოლოგიისა და მეცნიერული თარგმანის თეორიულ და პრაქტიკულ საქმებზე საკმაოდ მიწერაა, რასაც, ცხადია, აქ არ გავიშორებ. აქვამად ცოდნის სხვადასხვა სფეროს ტერმინოლოგიის სინთეზის საბით შეიძინარეობს მსოფლიოში ერთიანი ტერმინოლოგიური სისტემის შექმნის პროცესი. ამასთანავე, ახლადწარმოქმნილ მეცნიერებათა დარგებში, მაგალითად, მართვის სფეროში, მეცნიერების ენა უაღბოდება (წარმოქმნება) სხვადასხვა, თავის მხრივ, კიდევ ახალ, ანდა აქამდეც არსებულ მათემატიკურ, ფიზიკურ, იურადიულ, სოციოლოგიურ, ფსიქოლოგიურ, ტექნოლოგიურ მეცნიერებათა და სხვ. ტერმინის სისტემებიდან, როდენაც

ახლად კონსტრუირებული ტერმინები სახვებით ახალ ცნებებს ატარებენ.

შინც მეცნიერული ტერმინოლოგიის ჰიროთადი სადემარკაციო ხაზი ვანუბრული რჩება (უნდა რჩებოდეს). ახლაც ძალაშია დეკარტის სიტყვები: „განსაზღვრეთ სიტყვების მნიშვნელობა და თქვენ ქვეყანას ახსნით მის გაუგებრობათა ნახევრისაგან“. დღემ და გამომწინავე მეცნიერები, კერძოდ — მარქსიზმის კლასიკოსები, გადაჭრით მოითხოვენ მეცნიერული ლიტერატურიდან სინონიმების განდევნას. ეს მკაცრი და აუცილებელი მოთხოვნა ვულისხმობს:

უოველი მეცნიერული ცნების გამოხატულები ტერმინი უოველთვის და უვედგან ერთი და იმავე ფორმისა და, მაშასადამე, უდერადობის სიტყვით ერთი სიტყვით გამოთქმებოდეს და იწერებოდეს. ბურჟუაზიულ მეცნიერებაში, მაგალითად, ფილოსოფიაში, პოლიტიკურ დიპლომაში, სოციოლოგიაში სინონიმების და ომონიმების, ე. ი. ერთი ტერმინის (სიტყვის) სხვადასხვა გაგებით ანდა ერთი და იმავე ცნების გამოხატავად სხვადასხვა ტერმინის ხმარებას იწვევს სხვადასხვა ურთიერთსაწინააღმდეგო მიმართულებათა სკოლების, შეხედულებების არსებობა, რომელთაგან ზწირად უოველს აქვს თავისი საკუთარი ტერმინი, ანდა ისინი ერთსადიამავე ტრადიციულ ტერმინს სხვადასხვა გაგებით ხმარობენ.

მსოფლიო ლიტერატურაში უკანასკნელ ხანებში შემოსული ახალი სიტყვები უბრალოდ

საქართველოს
საზოგადოებრივი
მედიის ცენტრი

ხად მიეყოფნება მეცნიერულ და ტექნიკურ ტერმინოლოგიას, — ასეთი, არსებითად ინტერნაციონალური ტერმინთა რაოდენობა სულ უფრო მრავალდება და ჩემი ლინგვისტიკის კ. სოხორის აზრით მათი 90 პროცენტი მეცნიერულად და ტექნიკური ტერმინებია.

მაინც მთარგმნელობით ზღვარსწრებაში დიდი სიძნელეებია. მაგალითად, მრავალი ვითომ შესაბამისი ინგლისური და რუსული ტერმინის ურთიერთშეხატუვისობა შეიღწეველია... მაშინ ანგლისური პირდაპირ შემოღის რუსულში, ანდა პირიქით...

ჩვენ აქ მხოლოდ ერთ ტერმინზე, სახელდობრ ფასეულობაზე შევეჩერდებით.

ფასეულობა როგორც ფილოსოფიური და სოციალური ცნება (ტერმინი), გულისხმობს გარესამყაროს ობიექტთა სპეციფიკურ სოციალურ განსაზღვრებას; ადამიანისა და საზოგადოებისათვის ამ ობიექტთა დადებითი თუ უარყოფითი მნიშვნელობის გამოხატვას. გარეგნულად ფასეულობაში გვევლინება როგორც სავსის (დოკლამთის) თუ მოკლეინის (სიყვითის, ბოროტების) თვისებრიობანი, თუმცა ესენი მათ მნიშვნელოვანი აქვთ არა ბუნებისაგან, არა თვით ობიექტის შინაგანი თვისებით, არამედ იმით, რომ ისინი ჩვენთვის ადამიანის საზოგადოებრივ ურთიერთობაში და, მაშასადამე, წარმოადგენენ გარკვეულ სოციალურ ურთიერთობებს.

ადამიანისათვის (სუბიექტისათვის) ფასეულობაში მისი ინტერესების ობიექტებია, ხოლო მისი ცნობიერებისათვის საგნობრივი და სოციალური ორიენტორებია, რაც მიანიშნებს ადამიანის პრაქტიკულ დამოკიდებულებას, მის შემეცნებაში ახალად საგნებთან და მოკლენებთან.

მაგალითად, საათი როგორც ღირსი საწონი თავისი სარგებლიანობით წარმოადგენს სახმარებლობურ ღირებულებას. ნივთიერ დოკლამთს; როგორც წრომის პროდუქტი და საქონლური ვაჭვლის საგანი წარმოადგენს ღირებულებას, თუ ის (მისი კორპუსი) მხატვრული ნაყოთობაც არის, მაშინ წარმოადგენს ესთეტიკურ ფასეულობასაც (მეცნიერებასაც). საათის ეს სხვადასხვა ღირსება მიანიშნებს ურთიერთობაში მის სხვადასხვა ფუნქციას და საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ელენდება როგორც საგნობრივი ხიმოლოება.

ფასეულობას წარმოადგენს აგრეთვე საზოგადოებრივი ცნობიერების რიგი იდეალური ფორმის მოკლენა (სიკეთე, უსამართლობა), რომელთაც ცნობიერება იწონებს ან იწუნებს, ღებულობს, ან უარყოფს. მაგრამ ეს ნორმატიული მადგომა სხვადასხვა კლასობრივი, პარტიული, მსოფლმშვედველობრივი თვალსაზრისით შეიძლება ფრიად სხვადასხვაანარი იყოს.

ამგვარად, ვანასხვაებენ საგნობრივ და სუბიექტურ (ანუ ცნობიერებრივ) ფასეულობათ. მარქსიზმი დიდ ურთადლებას აქცევს ყოველგვარ

ფასეულობათა სპეციფიკური საზოგადოებრივი ბუნების შესწავლას.

საგნობრივი ფასეულობანი მხოლოდდა გარეგნულად გამოხატვენ ადამიანის ფუნქციურ მოთხოვნებებს, რამდენადაც ისინი მიმართულია საბრისპირო ობიექტისადმი, სოციალურად აღიარებული მათი „სარგებლიანობისადმი“. ნ. შ. ბიძინაძის „ფასეულობანი — ესაა ადამიანის ორიენტაციის ნორმატიული ფორმები სოციალურ თუ ბუნებრივ ხინაშვილებში. ისეთი ფორმები, რომელთა საგნობრივი შინაარსი და მამოძრავებელი კანონები, „ბუნებრივი შექანიზმი“ ქერ კადეც უნდა „გახისხას“ საზოგადოებრივი ურთიერთებისა და მეცნიერული ცნობიერების ზედამავალ პროცესში.

ფასეულობანი და შეფასების კატეგორიებში ელენდება სოციალურ ფენომენთა, პროცესთა, საყოველთაო ურთიერთდამოკიდებულების, ურთიერთკავშირის ერთერთი უნიშვნელოვანესი მხარე; სახელდობრ სუბიექტისათვის (რაც შეიძლება იყოს როგორც ადამიანი, ახევე საზოგადოება) სინამდვილის მოკლენათა დადებითი თუ უარყოფითი მნიშვნელობა და ამ მოკლენებისადმი თვით სუბიექტის დადებითი თუ უარყოფითი დამოკიდებულება (მმართველი). მარქსისტულ სოციალიზმში აქ, უწინარეს ყოველისა, წინა პლანზე გამოდის ადამიანის მოქმედების (შრომის) ობიექტური ნივთიერი და სულიერი შედეგებისადმი სუბიექტის მიმართება. რამდენადაც ფასეულობრივი მიმართებანი კე არ უპირისპირდებიან, არამედ ემუარებებიან ობიექტურ აუცილებლობას.

ვ. ი. ლენინი წერს: „ბუნებრივთა, მოკლენის აუცილებლობის შეგნება“ იწვევს სრულიად სხვანაირ დამოკიდებულებას მისადმი, მისი სხვადასხვა მხარის შემსახმის უნარში“.

აქედან ცხადი უნდა იყოს, რომ მხოლოდ აუცილებლობით, რაც თავის მხარე, საბოლოოდ განისაზღვრება საზოგადოებრივი ცხოვრების რეალური პატერიალური პირობებით, შეფასებასა და ფასეულობას შეიძლება შეენიჭოს მცენიერული მნიშვნელობა.

სოციალური ფასეულობანი წარმოიქმნებიან საზოგადოებრივი ცხოვრების მშენებლობის პროცესში და ახასვენ ამ საზოგადოების ისტორიული განვითარების საუბურებს. ფასეულობანი დამოკიდებულნი ობიექტის (მოკლენის) თვისებებისა და თვით სუბიექტის ინტერესებისა და მოთხოვნილებებისაგან. მაგრამ თუ სუბიექტის ინტერესი შეუცნობელია (გაუგებელია) მაშინ მან შეიძლება მისი ობიექტური ინტერესის საწინააღმდეგოდ იმოქმედოს; და სოციალური ფასეულობანი შეტყალები წომით შეიცავენ სუბიექტურობის ელენშენებებს იმატომაც, რომ, მაგალითად, მუშათა კლასის წარმომადგენელთა სოციალური ინტერესები და, მაშასადამე, ფასეულობანი საზოგადოთ ერთნაარია, მაგრამ წოგა მათგანის აზრით, ეს ფასეულობანი შეიძლე-

მნიშვნელობას სუბიექტისთვის შეიძლება ვთქვათ „ლიტერატურა“ (გვ. 24); „ლიტერატურებს წარმოადგენს, მნიშვნელობს უპირველეს ყოვლისა ის, რითაც განისაზღვრება ქცევა“ (გვ. 25); „...ლიტერატურა სუბიექტთა შიდაფიციკის იდეალური ფორმა“ (გვ. 25); „...ლიტერატურა იდეალურია, განწყობა კი ინდივიდის შინაობის ფსიქო-ფიზიკური მთლიანობა“ (გვ. 24-26) და ა. შ. და ა. შ.

ამგვარად, „სოციოლოგიური ნარკვევების“ რედაქციის მიერ შემოთავაზებულ ტერმინს არ შეეხება მარქსისტულ პოლიტიკურ ეკონომიკაში, საბჭოთა ეკონომიკური ლიტერატურაში, სოციალისტური მნიშვნელობის პრაქტიკაში, ხერხოდ მარქსისტულ-ლენინურ თეორიაში ღირებულება (стоимость) როგორც ტერმინისა და ცნების დამკვიდრებულ ტარადიცა.

კიდევ შეტე, თუ მაგალითად ვიტყვით, რომ ლიტერატურა სუბიექტურია და სხვ., მაშინ როგორ უნდა გავიგოთ სოციალისტური საზოგადოების ეკონომიკური კანონები, — მთელი ჩვენსი დღეები და თვით ნახიათი მეორენობის გეგმინი ხელშეწყობისა, რაც ნატურალური და ლიტერატურული მარეგულირების განვარაღებებზეა თავიდან ბოლომდე დამყარებული?

ანდა იქნებ ვინმე სერიოზულად ფიქრობს, რომ ეკონომიკური კატეგორიება, მაგალითად, ლიტერატურა, შეიძლება ერთ ცნებას ნიშნავდეს პოლიტიკურ ეკონომიკაში და სხვა ცნებას (კატეგორიას და, მაშასადამე, ტერმინს) გამოხატავდეს სოციოლოგიაში, ანტირიულ მატერიალში?

მარქსისტულ-ლენინურ მოძღვრებაში, როგორც მთლიან მსოფლმხედველობაზე სინტეზში, დაუშვებელია კატეგორიების, ცნებების, ტერმინების სხვადასხვა გავებით ხმარება.

მაგრამ ჩვენ გვინდა ერთბაშად დავამზიდოთ ვაოცებელი მეთხველი: „სოციოლოგიური ნარკვევების“, სადაც დაპირაკია „ღირებულება“; შესაბამის რუხულ ლიტერატურაში, რასაც „ნარკვევების“ ავტორები ემყარებიან და მიუთითებენ, უკლებლან და უოველთვას ვითხულობთ; ценность, ценностные отношения; личность и ее ценностные ориентации და ა. შ.,

ახლან გამოქვეყნდა დიდმნიშვნელოვანი კანონი — ისტორიისა და კულტურის ძველთა დაცვათა და გამოყენების შესახებ. ამ კანონის მიჯღებასთან დაკავშირებით სსრკ უმაღლესი საბჭოს მეტყუთ სესიაზე (50.1.76) მოხსენებით გამოხუთლი სსრკ კულტურის მინისტრი ამბანავი პ. დუშინივი საპაროლიანად ამბობდა: „...კუმბრიობას ანტიორიის ძნელია მონისახოს ნ-

ციონალური კულტურების (национальных культурных ценностей) ისეთი მასშტაბით და ისეთ მაღალ მეცნიერულ და მხატვრულ დონეზე აღდგენის მაგალითები, როგორც ეს კოლეგა ჩვენს ქვეყანაში“.

ამ კანონის ზოგად დებულებათა პირველ მუხლში ვკითხულობთ:

Памятниками истории и культуры являются сооружения, памятные места и предметы, связанные с историческими событиями в жизни народа, развития общества и государства, произведения материального и духовного творчества, представляющие историческую, научную, художественную или иную культурную ценность.

ეს მუხლად ქართულად ითარგმნა ორქერ, პირველად კანონპროექტის, ბოლო მეორედ, როგორც კანონის ტექსტი.

1. ისტორიისა და კულტურის ძეგლებია: ნაგებობანი, ადგილები და ცალკეული ნივთები, რომლებიც დაკავშირებულია ხალხის, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ცხოვრების ისტორიულ ამბებთან, მატერიალური და სულიერი შემოქმედების ნაწარმოებები, რომლებიც ანტიორიული, მეცნიერული, მხატვრული თუ სხვა კულტურული ღირებულება აქვთ.

2. ისტორიისა და კულტურის ძეგლებია ნაგებობანი, საშხსოვრო ადგილები და ცალკეული ნივთები, რომლებიც დაკავშირებულია ხალხის ცხოვრების ანტიორიულ ამბებთან, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს განვითარებასთან, მატერიალური და სულიერი შემოქმედების ნაწარმოებები, რომლებიც ანტიორიული, მეცნიერული, მხატვრული თუ სხვა კულტურული ღირებულება აქვთ (კურსები უკლებლან ჩვენსა — პ. გ.).

იქნებ უკეთესი იქნოს ასეთი თარგმანი: ისტორიისა და კულტურის ძეგლებია ნაგებობანი, საშხსოვრო ადგილები და სანგებო დაკავშირებულნი ხალხის ცხოვრების ანტიორულ მოვლენებთან, მატერიალური და სულიერი შემოქმედების ნაწარმოებები, რომლებიც წარმოადგენენ ანტიორიულ, მეცნიერულ, მხატვრულ თუ სხვა კულტურულ ღირებულებას. ამ სპეირთა განსაკუთრებით გავამაგლითა ურთავლება სიტყვებზე: представляющие... художественную... ценность, რაც ოფიციალური თარგმანში ასე აქოთება: „რომლებიც... მხატვრული... ლიტერატურა აქვთ“.

კანონში ქვემოთ ნათქვამია: «...представляющие... культурную... ценность» (ста-

ტყა 5); «объекты, представляющие... научную... ценность» (სტ. 21), ხოლო ქართულ თარგმანში: «უღებურული... ღირებულება აქვთ...»; შეიცვალა... ღირებულებების სქესი».

საკითხავია, „представляющие...“ ს ადგილას რუსულ ტექსტში რატომ ერთხელ მაინც არაა ნახარის „изменяющие...“?

საქმე ისაა, რომ არსობრივად, კონტექსტში უფრო ზუსტია პირველი და არა მეორე სიტყვა ღირებულება (стоимость) ანუ კატეგორიაა, რაც აუცილებლად უნდა გააზომებოდეს მის წარმოებაზე დახარჯული შრომის რაოდენობით, უფრო ზუსტად: პროდუქტში (საქონელში) განვითარებული ცოცხელი და მკვდარი შრომის რაოდენობით. და არა იმის მიხედვით, თუ რა შთაბეჭდილება შეუძლია მოამდინოს ადამიანზე, მის წარმოდგენაზე, ან თუ იმ საგანს, ნივთს.

სავსებით გარკვეული, ობიექტურად განსაზღვრებელი ღირებულება აქვს 1 ტონა ფოლადს, ხოლო ჯაყონდას ფახეულობა ვაიზომება იმ ენოკური ძალით, რასაც იგი ახდენს ადამიანის (მეურებლის) წარმოდგენაზე (წარმოსახვის წინაშე) და რაც სხვადასხვა მეურებლისათვის ფრიალ განსხვავებული. სუბიექტური შეიძლება იყოს და არა თუ სხვადასხვა, არამედ ერთსადაცავე დროსაც.

აქ უდავოდ ვასათვისწინებელია ის ფენომენი, რომ მხატვრული ხელოვნებისა და მეცნიერების, ე. ი. სულიერი შემოქმედების წარმოებით საერთოდ საზოგადოებრივა მატერიალური წარმოების სავსებასაგან ისიც განსხვავებს, რომ უკანასკნელია საგნობრივ მასაში სულ უფრო დიდი ზომითა განვითარებული მკვდარი (წინანდელი) შრომა (ე. ი. შრომის იარაღები და სხვ.), მაშინ როდესაც სავსებო, რომლებიც მხატვრულ (კულტურულ) ფასეულობას წარმოადგენენ შექმნილია უპირატესად ცოცხალი და ამასთანავე, რაც უმთავრესია, შეიმოქმედებოთ შრომით.

ქველ ქართულ მწერლობაში ფასი და ღირებულება ახარება როგორც ხინონიშები. თუმცა ადრინდელი გამოყენების შემთხვევებაც ხშირია: ფადაულებით მარგალიტი... იაფუნდნი ლაღად ღირდეს...

მოყოფილი ეკა ვერცხლითა რაიცა ღირდეს ათასად გვაბი დაფსადა, ათი ათასად ზრდილობა... არა ღირს ეხე დადებად საფანეთა და ა. შ. ანუ ქვ. ლექსიკონებშიც, ს. ს. ორბელიანი: ღირება — ფასის დადება.

დ. ჩუბინაშვილის რუს.-ქართ. ლექსიკონი: стоимость — ფასი, ღირებულება. Цена — ფასი, ღირებულება. ე. ჩუბინაშვილის რუს.-ქართ. ლექსიკონი: цена — ფასი, ღირებულება. Стоимость — ღირებულება. სულ არა აქვს, ს. ს. სერბრიაკოვის ქველ ქართულ-რუს. ლექსიკონი. ფასი — цена, богатство, ღირს — стои́т.

11. „მხათობი“, № 9.

უფრო გახული საუკუნის 90-იანი წლებიდან მარქსიზმისა და მარქსისტული ლევიტაციის გავრცელების შემდეგ ქართულ ნეკნიერებაში უწინარეს ეკონომიკაში თანდათანობით ტარდებდა ფასისა და ღირებულების, როგორც ტერმინების დიფერენციული გამოყენება.

ახალ ლექსიკონებში კი თითქმის თანმიმდევრულად დაცულია: стоимость — ღირებულება; цена — ფასი, ხოლო ტერმინოლოგიებში კი ზუსტადაა გატარებულია: стоимость — ღირებულება, цена — ფასი, ценность — ფასეულობა და ა. შ.

აღსანიშნავია ისიც, რომ თანამედროვე სოციოლოგიურ, ფილოსოფიურ, ხელოვნება-მეცნიერების სხვ. ქართულ ლექსიკონებშია რუს. ЦЕНА-ს გუთავიდანაც რადიკალურ წესი, ხმა-რომენ ფასს, ხოლო ЦЕННОСТЬ-ის კი ხშირად — ღირებულებას.

უბრალოდ დაჯიკრებამ უნდა უჩვენოს: თუ цена — ფასი, მაშინ ценность — როგორც ტერმინი, როგორცა უნდა იყოს ღირებულება? ამასთანავე დღეს ადამიანს, როგორც იტყვიან, წამაღურწმ ენაბ სიტყვები: стоимость — ღირებულება; себестоимость — დეიდირებულება; цена — ფასი, оплата — დაფასება, შეფასება; оценочная комиссия — შეფასებელი კომისია; оценщик — შეფასებელი; ценная посылка — ფასიანი აშნათი; денежные бумаги — ფასიანი ქაღალდები; ценность — ფასეულობა; ценность материальная — მატერიალური ფასეულობა; ценность духовная — სულიერი ფასეულობა; художественная ценность — მხატვრული ფასეულობა; стоимость прибалочная — საცვლელი ღირებულება; прибалочная стоимость — ზედმეტა ღირებულება; стоимость работ — სამუშაოთა ღირებულება და სხვ..

ამგვარად, არა „ღირებულებების პრობლემის დამუშავებაზე“ დაიწყო მარქსისტულ ფილოსოფიაში უკანასკნელ წლებში ღაბარაი, არამედ ფასეულობის პრობლემის შესწავლასა და გამოყენებაზე.

ღირებულება არა სუბიექტური, არამედ ობიექტური, თავისი კომპონენტებით, ბუღალტრული კალკულაციის სისუსტით განსაზღვრებადი ცნების მატარებელი ტერმინია.

ისიც უნდა ვკანსოდეს, რომ თვით შრომის წარმოებლურობის განვარცხება საზოგადოებრივა წარმოების ორგანიზაციის უველი დონეზე დაფუძნებულია პროდუქციის მოცულობის: აღრიცხვის ღირებულებების ფორმალურ, საქონელურა — ფულად ფორმალურთათა პარობებში ეკონომიკური ფორმისა, რომაც მიიღწევა მოცულობრივ (ნატურალურ) მარჯვენებელთა უნავერსაღობა და მათი შედარებოთობა.

საქართველოს სსრ-ის მატერიალური

მართალია, აუო დრო, როდესაც ვერმე Wert როგორც ტერმინი, თვით კ. მარქსის ფუნქციონალურ ნაშრომებშიაც რუსულად ითარგმნებოდა როგორც **ценность** და ქართულშიც ფასს, ფუნქციონალს და ღირებულებას როგორც ტერმინებს ერთმანეთში ურევდნენ, მაგრამ ეს სავსაოდ უზარეულ წარსულს ეკუთვნის. როდესაც მარქსიზმი და საერთოდაც მეცნიერული ცნობებერება ნაქლებად აუო გაერკველებული და დამკვიდრებულია.

უფრო ვრცელი მსჯელობის საშუალება აქ არა გვაქვს, მაგრამ უფიქრობ, ვახაგები უნდა იყოს, რომ დღეს სერიოზულ მეცნიერულ ნაშრომებში ფასეულობის (ценность) როგორც ტერმინის ღირებულება სთან (стоимость) გაიგივება (განუსხვაებლობა) და უშვებელია.

ცხადია, ისიც, ნათელი უნდა იყოს, რომ ამ სტატიაში გამოთქმული შენიშვნება რეცებება არა მხოლოდ დასახელებული წიგნის რედაქტორსა და ავტორებს, რამდენადაც ფასეულობის ნაცვლად ღირებულება აქამდე მსიარად ისმარება ქართულ სოციოლოგიურ, ფილოსოფიურ და სხვ. დიკტერატურაში საერთოდ.

დასავლეთში გამოჩენილი ხელოვნებათმცოდნე სოციოლოგი, რომელსაც მარქსისტობას ვერ დაუნაშებო, ურთმანეთისაგან კარვად ანსხვაებებს ღირებულებასა და ფასეულობას. აგი წერს:

- стоимость —
- стоимостные отношения —
- стоимость продукта —
- цена —
- ценность —
- духовные ценности —
- ценностное отношение —
- ценностная ориентация —
- историко-художественные ценности —
- культурные ценности —
- предметные ценности —
- субъективные ценности —
- художественная ценность —
- цена товара —
- оценка —

ზებირ გამოსვლებში მე არაერთჯერის მიუთითებ ზოგიერთ ჩვენს სოციოლოგს და ფილოსოფოსს ღირებულებისა და ფასეულობის ცნებათა დაფერენიერული გამოყენებათ აუცილებლობაზე. მაგრამ მათ, როგორც იტყვიან, „სტიკიაზე კრიტიკა“ მიასახებ. ამასთანავე ზოგიერთს ავიწყდება, რომ კრიტიკა სრულებით არ ნიშნავს დანადგას.

ჩვენ მხოლოდ ის გვინდა აღვნიშნოთ, რომ „სოციოლოგიურ ნარკვევებში“ მოთავსებული სანტერესო სტატებია და ნარკვევები, საერთოდ ქართული სოციოლოგიური და ფილოსოფიური

მხატვარი «производит не материальную ценность, имеющие определенную рыночную стоимость, а предметы «культурного назначения», истинную ценность которых еще только предстоит установить».

მხატვარი „აწარმოებს არა მატერიალურ ფასეულობათ, რომელთა აქვთ გარკვეული საბაზრო ღირებულება, არამედ „კულტურული დანიშნულების“ ნივთებს, რომელთა ჭეშმარიტი ფასეულობა მხოლოდ მომავალში შეიძლება დადგინდეს“.

ეს საილუსტრაციო ამონაწერი სავანგებოდა უზარეული პერიოდული გამოცემადან, ვერთინებული ერების ორგანიზაციის ორგანოდან, რომელიც მსოფლიოს უველაზე გაერკველებულ 14 ენაზე ერთდროულად გამოიცემა და, მ. შ. სადამე, ითარგმნება.

ის, რასაც ერთმანეთისაგან ანსხვაებენ და ექვივალენტურ სიტყვებსაც (ტერმინებსაც) სმარობენ, რუსულ, ინგლისურ, ფრანგულ, ესპანურ, გერმანულ, არაბულ, იაპონურ, იტალიურ, შინდის, თამილის, ივრითის, სპარსულ, ნიდერლანდების, პორტუგალურ ენებზე, რა ენებზედაც ეს ურთნალი ერთდროულად იბეჭდება და, ცხადია, სხვა ენებზედაც, ვფიქრობ, დროა, ჩვენმა უფლოსოფოსებმა, სოციოლოგებმა და მთარგმნელებმა შეიწერარონ და მიიღონ:

- ღირებულება;
- ღირებულებბრფი ურთიერთობანი;
- პროდუქტის ღირებულება და ა. შ.;
- ფასი;
- ფასეულობა;
- სულიერი ფასეულობანი;
- ფასეულობბრფი ურთიერთობანი;
- ფასეულობბრფი ორიენტაცია;
- ისტორიულ-მხატვრული ფასეულობანი;
- კულტურული ფასეულობანი;
- საგნობრფი ფასეულობანი;
- სუბიექტური ფასეულობანი;
- მხატვრული ფასეულობანი;
- საქონლის ფასი;
- შეფასება და ა. შ.

მეცნიერება და ამ დარკში მთარგმნელობითი მუშაობა მხოლოდ მოიგება შესაბამისი, ზუსტი ტერმინების გამოყენებით და რომ მეცნიერული მუშაობა, როგორც ლიტერატურული მოღვაწეობის ფორმა, აუცილებლობით გულისხმობს სრულყოფილ ტერმინოლოგიურ ინვენტარს, რაც ისე აუცილებელია მეცნიერებისათვის, როგორც უახლები და უკეთესი შრომის იარაღი (ინტერუმენტი, მანქანი) მუშისათვის, ისტატისათვის, რომელიც მოწადინებულა კარგი, სრულმნილი ნაყოობა (ნახელავი) მიწოდოს მომშარბელებს.

¹ პ. გუგუშვილი, სოციოლოგიური ეტი-
უდები, 1971, ტ. II, გვ. 155-281.

² ანუ, თუ რთული ტერმინია — სიტუა-
ციათა კომპლექსით უნდა იწერებოდეს. მაგალი-
თად, კაპიტალისტური წარმოების წესი და არა,
ვალქვათ, წარმოების კაპიტალისტური წესი.

³ ვ. ი. ლენინი, თხზ. ტ. 2, გვ. 274-275.

⁴ ვ. ი. ლენინი, თხზ. ტ. 19, გვ. 127.

⁵ М. Попович, О философском
анализе языка науки, 1966; М. Дыхо-
вичная, Проблемы терминологии в
науке управления («США», 1976, № 1);
«Проблемы интерлингвистики». Сб., ста-
тей, 1976; И. Чангли, Труд. Социоло-
гические аспекты теории и методологии
исследования, 1973; О. Дробницкий,
Проблемы ценности и марксистская
философия, 1967; В. Тугаринов,
Теория ценностей в марксизме, 1968;
Проблема ценностей в философии (сб.
статей), 1969; Социология в СССР, I—
II, II, 1965; Фил. Энциклопедия, 1970,
т. 5; Фил. словарь, 1975; С. Алек-
сеев, Социальная ценность права в
советском обществе, 1971; А. Здра-
вомыслов, Проблема интереса в со-

циологической теории, 1964; Л. Сто-
лович, Природа эстетической ценно-
сти, 1972; А. Ивин, Основания логи-
ки оценок, 1970; Ю. Демидов, Соци-
альная ценность и оценка в уголовном
праве, 1975; Н. Кондаков, Логиче-
ский словарь - справочник, 1975; В.
Кузнецов, Ценность познания. Очер-
ки современной теории наук, 1975.

⁶ ს. ივრ. ა. ზღრაველი, სოც-
იოლოგიური გამოკვლევის მეთოდოლოგია და
პროცედურა, 1975 წ. თბ., თარგმანი, ვ. ქვაბი-
ხას რედაქციით.

⁷ «Правда», 31. 10. 76. †

⁸ სწორედ ამ კანონის ქართულმა თარგმანმა
გამოიწვია, რომ ახლა კვლავ ვებრუნდები
ценность-ის ქართ. ექვივალენტად ფაზე-
ულობის დამკვიდრების საკითხს (სმ. „შეც-
ნე“, ფილოსოფიის... სერია, № 4, 1975).

⁹ მაგალითად, ავით კ. შარქის *Theorien*
über den Mehrwert-ის პირველი რუსული თარ-
გმანი გამოვიდა სხელწოდებით: *Теория*
прибавочной ценности.

¹⁰ М. Дюфрен, Авангардизм и тра-
диция... («К. ЮНЕСКО», 1973, март,
стр. 26;

წოდარ კაპაბადი

რამდენიმე მოსაზრება „ვეფხისტყაოსნის“ ჟანრის თაობაზე

რუსთველოლოგიაში, რამდენადაც ვიცით, თავიდანვე და უგამონაკლისოდ დამკვიდრებულია ტრადიცია, რომლის მიხედვითაც შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“ მოთმას წარმოადგენს.

ჯერ გავიხსენოთ, რა არის პოემა? პოემა, როგორც ჩვენ მას ვიწმინდებ, რუსულ და ქართულ ლიტერატურაში, რუსული პოეტიკის, რუსული ლიტერატურის თეორიის ცნება და კატეგორიაა, თუმცა სიტყვა ბერძნულია. დასავლეთეუროპული და, რამდენადაც ვიცით, აღმოსავლური პოეტიკა ასეთ ენის არ იცნობს. მაგრამ ეს, რასაკვირველია, არაფერს ნიშნავს, ეს არ არის არავითარი არგუმენტი „ვეფხისტყაოსნის“ პოემად მიჩნევის წინააღმდეგ.

მაინც რა არის პოემა? ჩახედოთ ზოგიერთ ცნობარს, ლექსიკონს და ენციკლოპედიას. ჩვენ საგანგებოდ შევარჩიეთ პოპულარული, საყოველთაო ხმარებისათვის განკუთვნილი ლექსიკონები, რომლებიც უდავოდ, აბორიტორულ კმშმარიტებებს შეიცავენ:

უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, გამოცემა VI, „საბჭოთა ენციკლოპედიის“ გამოცემლობა, მოსკოვი 1964: „პოემა (ბერძნ. პოიემა) 1. ლირიკული განხრის სიუჟეტური ლიტერატურული ნაწარმოები ლექსად, ლექსითი მოთხრობა, მაგ. პუშკინის „ბორჩაოს მხედარი“.

ე. ი. ეს არის, რასაც გერმანელები „Verserzählung“-ს, გალესილ, ლექსის ფორმით დაწერილ მოთხრობას უწოდებენ.

ლ. ი. ტიმოფევი და ნ. ვერგოვი, ლიტერატურათმცოდნეობის ტერმინების მოკლე ლექსიკონი. საშუალო სკოლის მოსწავლეთა დასახმარებლად, გამოცემა IV, მოსკოვი 1963:

„პოემა (ბერძნ. პოიემა) — ლიტერატურის ლირიკული თხრობითი ენის ერთ-ერთი

სახეობა; ლექსითი სიუჟეტური თხრობა, ლექსითი მოთხრობა“... შემდეგ აღნიშნულია, რომ „პოემაში თხრობის გმირებს, მოქმედი პირების გარდა არის აგრეთვე ლირიული გმირიც“.

ახლა ჩახედოთ ზოგიერთ გერმანულ ლექსიკონსა და ენციკლოპედიას: დიდა პერდერი, 1955, პერდერის გამოცემლობა, ფრაიბურგი, ტომი 7:

„პოემა (ბერძ. — ლათ.) — ლექსი (იგულისხმება როგორც ვრძელი, ასევე მოკლე ლექსი)“. იაკობ გრიმის და ვილჰელმ გრიმის გერმანული ლექსიკონი, ლაიფციგი, 1889, ტ. 7:

„პოემა — ბერძნ. — ლათ. ლექსი“. შემდეგ მოყვანილია მაგალითები: „გოეთეს პრიზად გაშლილი პოემა (რიმერის ცნობა გოეთეზე):“

„განვიღო შაბათს გოეთესთან მივედი, რომელსაც საღამოთა პერეოვის ქალი მიეწვია თავის ბაღში, რათა მას ყველა იმ პოემით „გამასპინძლებოდა“, რომლებიც გოეთეს ქალის აქ არყოფნის დროს იღმის ნაპირებზე შეეკმნა“ (ვილანდის წერილი შერკისადმი).

როგორც ვხედავთ, პოემა აქ ლექსს ნიშნავს და მეტს არაფერს.

უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, ლაიფციგი, 1954: „პოემა — ლექსი; საბჭოთა ლიტერატურაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ლიტერატურული ნაწარმოები ლირიკული თხრობისა ლექსის ფორმით; ირონიულად გამოიყენება აგრეთვე მდარე პოეტური ნაწარმოების აღსანიშნავად“.

ლიტერატურის სწავლების საგნობრივი ლექსიკონი, გამოცემლობა „ფოლკ უნი ვისენ“, ბერლინი, 1975:

„პოემა — სახელწოდება პოემით აღნიშნავენ ლირიული პოემის მოზრდილ ნაწარმოებებს, რომლებიც შეიძლება ცალკეადა იყოს დაყოფილი: პოემა ხშირად ძლიერ ეპიკური ელემენ-

ტებით ხასიათდება. პოემაში ავტორს მეტწილად გამოყავს ხოლმე ლირიული მე, რომელიც ან თვითონ მოქმედებს, ანდა თავის შთაბეჭდილებებს, აზრებსა და გრძნობებს გამოხატავს, რომელთაც აქვთ მიმართება აღწერილ მოქმედებასთან. რუსულ ლიტერატურასა და საბჭოთაო ლიტერატურაში პოემას დიდი პრადიკცია აქვს (ა. პუშკინის „ბაჩნაოს შედარი“, ნ. ნერსისიანის „ვინ ცხოვრობს რუსეთში პედანტად?“, ვ. მაიაკოვსკის „ვ. ი. ლენინი“, ა. ტვარდოვსკის „ვასილი ტიორკინი“ და სხვ.)...

აღსანიშნავია, რომ ვერძოში გამოყენებული ლექსიკონები ითვალისწინებენ რუსული პოეტოლოგიას გამოცდილებასა და მონაპოვრებს.

ახლა ვიდავშალთ ლიტერატურულ ტერმინთა ცნობილი დასავლეთ-გერმანული ლექსიკონი ვერო ფონ ვილჰერტის: ვერო ფონ ვილჰერტ, ლიტერატურის-საგნობრივი ლექსიკონი, გიუნტინგენის და ვანდერკოილი გამოცემა, აღფრედ კრონერის გამოცემლობა, შტუტგარტი, 1969:

„პოემა (ბერძნ. პოემა — ლექსი, პოეტური ნაწარმოები) — გერმანულ ენაში დღესდღეობით მეტწილად აგებული სახელწოდება ლექსისა, ფრანგული ენაში ფილოსოფიური ლირიკის სახელწოდება; რუსულ ენაში — ყოველი გრძელი ლექსითი ნაწარმოები თხრობითი, ანდა აზრობრივი შინაარსისა“.

ბოლოს, მივმართოთ ერთ-ერთ ინგლისურ ლიტერატურულ ტერმინთა ლექსიკონსაც: ვანდერკოილი ლიტერატურული ტერმინები. ა. ფ. სკოტის მოკლე ლექსიკონი, ლონდონი-მელბურნი-ტროინტო-ნიუ-იორკი, 1965:

„პოემა — ბერძნ. მეტრიული ნაწარმოები, რომელიც გამოხატავს ფაქტებს, აზრებს ან გრძნობებს პოეტური ფორმით“ — ე. ი. აქაც ლაპარაკია ჩვეულებრივ ლექსზე და სხვაზე არაფერზე.

საინტერესოა, რომ გერმანულადაც უწინ (შავალითად მე-17 საუკუნეშიც კი) პოემა (das Poem), ასევე როგორც ინგლისურად, უზრუნველად ლექსს ნიშნავდა. მე-17-ე საუკუნის გერმანული პოეტის პულ ფლეშინგის ლექსთა კრებულს ჰქვია „Teutsche Poemata“, ე. ი. „გერმანული ლექსები“.

როგორც დავინახეთ, „პოემა“ გერმანულ, ფრანგულ, ინგლისურ პოეტიაში მოკლედ ან გრძელდ ლირიულდ ტექსს ნიშნავს, ხოლო რუსული და ქართული ლიტერატურის თეორიის მიხედვით, პოემა ლირიკული ნაწარმოებია, რომელიც ვალექსიდ მოთხრობას უახლოვდება.

მასადასა, „პოემა“ ოდნავადაც ვერ გამოხატავს „ვეფხისტყაოსნის“ ეპიკურ სპეციფიკას. პოემა ლირიკული, ტექსტით ფორმით შეიძლება ნაწარმოებია, ლირიული და ეპიკური ელემენტები აქ დაახლოებით თანაბარწილად შევსდეს. პოემა უფრო ვალექსილი მოთხრობა,

ვიდრე ვალექსილი რომანი, თუმცა მუდამ ვალექსილი არც ეს განსაზღვრებაა, რადგან პოემასათვის არსებითი ნიშანია ლირიკული ფორმა, რაც მოთხრობას არ ახასიათებს. ამით მხოლოდ იმას ესმება ხაზი, რომ პოემას უფრო მეტად მოთხრობის სინაქსის, მოთხრობის საშუალოდ შემოფარებულობა აქვს, ვიდრე რომანის ეპიკური საშუალოს ტოტალობა, ყოველსმომცველობა, პოემას შუაგულ ლირიული გმირი და აქვს ლირიკული ხედა, რაც ვეფხისტყაოსანში არ დასტურდება (ვეფხისტყაოსანი“ ძლიერა ლირიკული, ნაწარმოებში ჩართული ბრწყინვალე ლირიკული ლექსები, რომელთაგან თვითველი მხოლოდო ლირიკის შედეგს წარმოადგენს, ამ თეზას არ უარყოფს). „ვეფხისტყაოსანი“ ფართო, ვრცელი ეპიკური ტილოა, ტექსტით ეპოსი, შეაფიოვ გამოცვეთილი ეპიკური ძეგლი.

დამახასიათებელია, რომ უცხოელი სპეციალისტები, რომელთაც „ვეფხისტყაოსანზე“ ვაყვრით ანდა საგანგებოდ რაიმე დღეწერათ, როგორც წესი, მის მიმართ არ იყენებენ ტერმინს „პოემა“ ჩვეულებრივ ვაგებით და „ვეფხისტყაოსანს“ ერთხმად მიიხსენებენ რომანად, ლექსით (ვალექსიდ) რომანად (ბაუტა, ვალუ და სხვ.).

ახლა სავითხი იმისი როგორი რომანია „ვეფხისტყაოსანი“?

ნეო მარკს, შემდეგ ზურაბ ავალიშვილმა და ვიქტორ ნოზაქმა, მე შვანი, ეკვიპოტანად დამტკიცეს, რომ „ვეფხისტყაოსანში“ გამოსატულია ფეოდალური საზოგადოების განვითარების ბოლო, სარაინდო-ეპიტურაზიული სტადია, რომ ტრიული, ავთანდილი, ფრიდონი რაინდები არიან, რომ საქართველოში, როგორც ჩანს, ასევე როგორც აბაზიაში და არაბთა შორისაც, იყო რაინდობის ინსტიტუტი. მათვე დამტკიცეს, მე ვფიქრობ, ასევე ეკვიპოტანად და უტყუარად, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ „შმა“, „მოყმე“, „ქაბუე“, უდრის რაინდს, „სიტეტრის“, „ნაიტს“, „შევილეს“, „piuapic“-ს.

ამდენად, „ვეფხისტყაოსანი“ არის სარაინდო რომანი, სარაინდო რომანის განვითარების უმაღლესი საფეხური, ეს არის საკარისკაცი, „დარბაისლი“, „სადარბაზე“ ანუ კერტეზიული რომანი.

„ვეფხისტყაოსანი“ არ არის სავმირო ეპოსი, როგორც მას ზოგჯერ უცხოური ლექსიკონები და ენციკლოპედიები წარმოადგენენ ხოლმე, რადგან სავმირო ეპოსში ვაყოყნებულა, როგორც წესი, ეროვნული მითოლოგია და ეროვნული ისტორიული მასალა (სავმირო ეპოეში ძეგლებია „როლანის სიმღერა“, „ნიბელუნგების სიმღერა“, „გულდუნია“, „პეოველდი“, „სიდი“ და სხვ.). სავმირო ეპოსი აინიშტრია; შენაძლოა, მის საბოლოო რედაქციას ინდივიდუალური ავტორი შეაქვდა, შვარმა ის უცნობია, სავმირო ეპოსი საუკუნეების განმავლობაში შევადებოდა და იხევებოდა, მასზე თაობებს

უშუალოდ და ამის კვალი შესაძენვეია. ამის გარდა, ეროვნული საგმირო ეპოსის შთავარი თემა არის საგმირო დიდების მოპოვება, სიყვარულის მოტივი კი ეპიზოდური და პერიფერიულია, ყოველ შემთხვევაში, სიმძიმის ცენტრი მასზე არ არის გადატანილი.

სარაინდო რომანი, რომელიც სტადიალურად და ტიპოლოგიურად საგმირო ეპოსთან შედარებით უფრო გვიანდელია (ქრონოლოგიურად შეიძლება პარალელურიც იყოს), ამჟამად უცხო ამბავს და ეს ამბავი შეიხუდება. გამოიწვია, არ არის დაკავშირებული ეროვნულ მოთხოვნას და ისტორიასთან (მასალას უშუალოდ ისტორიიდან არ იღებს). ეს ორი სხვადასხვა, განსხვავებული საფეხურია კულტურისა და საზოგადოების განვითარებისა. სარაინდო რომანს ორი თანაბარმნიშვნელოვანი თემა აქვს ზოლზე: გმირობა, რაინდული პატივის დამაყოფილება და მიყნობა. ეს ორი თემა ყოველთვის თანაარსებობს სარაინდო რომანში. ცალ-ცალკე, დამოუკიდებლად ეს თემები არასოდეს არ გვხვდება სარაინდო რომანში. ეს არის სარაინდო ცხოვრების, სარაინდო ყოფის, რაინდული საზოგადოების ორი აუცილებელი მხარე, ორი არსებითი სფერო — ერთ-ერთი მათგანის გამოკლებით სარაინდო ცხოვრება და სარაინდო რომანიც კარგავს თავის სპეციფიკას, თავის არსს.

საგმირო ეპოსი უფრო შეკარად ებიერება, ვიდრე სარაინდო რომანი; სარაინდო რომანი-სათვის დამახასიათებელია მეტი სუბიექტიურობა, მეტი პირადული, ავტობიოგრაფიული ჩანართები, მეტი ღირიზმი. ამის გარდა, საგმირო ეპოსი დაუწერელია იყო, სარაინდო რომანი კი წერლობით იყო ფიქსირებული — იგი ხელნაწერებით ვრცელდებოდა.

„ვეფხისტყაოსანი“ ავთოგრაფიულს სარაინდო რომანს განჩის ზემოთ დასახელებულ მოთხოვნებს.

შუა საუკუნეების ლიტერატურის ცნობილი ინგლისელი სპეციალისტი, შორის ბურა თავის წიგნში „საგმირო პოეზია“ „ვეფხისტყაოსანზე“ ლაპარაკობს, როგორც romance-ზე, რაც ქართულ რუსთველოლოგიამ მდდარად გაგებულ აქნა როგორც „რომანტიკული პოეზია“. ნამდვილად კი ბურა აქ სარაინდო რომანს გულისხმობს, რასაც მისივე მეორე წიგნიც „შთავონება და პოეზია“ ადასტურებს, სადაც „ვეფხისტყაოსანი“ პირდაპირ და ანოტირებულია სარაინდო რომანი ეწოდება.

romance-ს პირველი ძირითადი მნიშვნელობა არის „სარაინდო რომანი“, ხოლო დაახლოებით V მნიშვნელობა „რომანტიკა“ (იხ. ინგლისურ-რუსული ლექსიკონი ვ. კ. მიულერისა, V გამოც., მოსკოვი, 1955). ბურა რომ სწორედ სარაინდო რომანს მნიშვნელობით ხმარობს აქ ამ ტერმინს, ამის ამ წიგნის გერმანულ ანოტირებულ

ლი თარგმანიც ადასტურებს, რომელსაც გერმანულ ენაში წინასიტყვაობაც წარმდებარა, სადაც იწონებს გერმანულ თარგმანს (ასე მაგალითად, დედანში და გერმანულ თარგმანშიც ლაპარაკია შუა საუკუნეების ფრანგულ რომანზე, ქართულ თარგმანში კი შესაბამის ადგილას საუბარია შუა საუკუნეების ფრანგულ რომანტიკულ პოეზიაზე). გერმანულ დეცტრისის „ქართული ლიტერატურის“ ერთ-ერთ თავში, რომელსაც ჰქვია „სარაინდო რომანები“ (Ritterromane) დასახელებულია D. M. Lang-ისა და G. M. Meredith — Owens-ის Amiran Daredjaniani. A Georgian romance and its English rendering აშკარა აქედანაც, რომ romance სარაინდო რომანია და არა რომანტიკული პოეზია.

რაც შეეხება იმას, რომ ბურაც ზოგჯერ „ვეფხისტყაოსნის“ მიმართაც წერს poem, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ იგი ამ ტერმინში დგას იმ სპეციფიკურ შინაარსს, რასაც ზეენ და რუსები ვეფხისტყაოსნით, რადგან poem ინგლისურად ლექსს ჰქვია (მოკლესაც, საშუალოსაც და გრძელსაც). აგრეთვე ლექსის ფორმით დაწერილ ყველა ნაწარმოებს, ასევე გერმანულშიც — das Gedicht მოკლე ლირიკული ლექსიკა და გრძელი სიუჟეტური გალექსილი რომანიც. მაგალითად, ვოლფრამ ფონ ესენშაისის სარაინდო რომანზე ზოგჯერ ამბობენ Rittergedicht ან das mittelalterliche Gedicht ანდა das epische Gedicht, რადგან „პარტიკული“ ლექსის ფორმითა დაწერილი, მაგრამ აქ არ იგულისხმება „პოემის სპეციფიკური ფორმა და შინაარსი“.

ერთი სიტყვით, მსოფლიოში სახელგანთქმული მედიევისტები (შორის ბურა, ედმონ ვალუ და სხვ.), რომლებიც, მართალია, „ვეფხისტყაოსანს“ თარგმანებით იცნობენ, მაგრამ ენარის დადებითსაბიჯის დედნის ცოდნა აუცილებელი არ არის, შოთას თხზულებას სარაინდო რომანად მიიჩნევენ. სარაინდო რომანს უწოდებს მას ზურაბ ავალიშვილიც.

„ვეფხისტყაოსანში“ სარაინდო რომანის თითქმის ყველა ელემენტი, ტენდენცია და თავისებურება დაიძებნება.

სარაინდო კულტურის, სარაინდო ლიტერატურის, და კერძოდ, სარაინდო რომანის რაინდული იდეალი ორი მძალევი დირებულებითაა გამოხატული: გმირობით, რაინდული სახელის მოხვეჭითა და რაინდული სიყვარულით, მიყნობით. გმირობა, საგმირო პატივი რაინდის არსებითი სათნოება-სიქველვა, მაგრამ რაინდის პატივი, ღირსება არ ემყარება მხოლოდ ფაქტურაყენსა და თავგადასავლის ვადტანის ფარს, როგორც ეს საგმირო ეპოსის გმირს „recke“-ს ახსიათებდა. რაინდი წყნობაზე პაროყენა უნდა იყოს; სარაინდო რაინდობა თუ ელტროლობა პემანური სელისკვეთებით გაქსკეალა

და ამან რაინდის მეომრული ხელობა განაჩი-
ფა დახეწა, დააბოლა. საუკეთესო ევროპულ
სარაინდო რომანებში გმირობა, სიმამაცე სპორ-
ტული ვარჯიშის სახეს ეი არ ღებულობს, არა-
მედ ეს არის უდანაშაულოდ დაჩაგრულთა და
დავინალოა სისისათვის განცუთენილი ზნობრივი
აქცია (იხ. ვ. ერთსანი, ვერმანელი ლიტ. ის-
ტორია შუა საუკუნეების მიწურულამდე, II
ნაწილი, I ნახევარი, მიუნხენი, 1927, გვ. 23).

რაინდს დამარცხებული მტრისადმი სიბრა-
ლული, სულგრძელობა, შემწყნარებლობა უნდა
გამოეჩინა (ვეაროსნულ ლაქმობებში რაინ-
დებმა ისლამური რაინდების ეთილშობილება
გაიცნეს და ამან შემწყნარებლობის გრძნობა
განუვითარა მათ). ამ მამაკაცურ, მეომრულ-სა-
რაინდო იდეალს გვერდში ამოუდგა ქალური,
ნაზქალური, სადარბაზე, კურტუბაბული მიყნე-
რობა. საგმირო ეპოსის საზღვლის ერთგულება
ბელადისადმი შეცვალა ქალისადმი ერთგულებამ
და ქალის ეულტამა.

სარაინდო ეულტრამ, რაინდულმა მსოფლ-
მხედველობამ შეარბოლა, შესუსტა ქრისტიან-
ული ფაქტობი და ტოლერანციის, შემწყნა-
ბლობის განვითარებას შეუწყო ხელი. ინტერნა-
ციონალური რაინდობის ინსტიტუტის აღმო-
ცენებამ რაინდებს შორის სოლიდარობის
გრძნობა დანერგა. ქრისტიანი და მამადიანი
რაინდები თავს რამდენადმე თანამოაზრეებად,
„კოლეგებად“ გრძნობდნენ, ისინი პატუისცე-
მით განიშქვალნენ ერთმანეთის მიმართ (საგ-
მირო ეპოსში მამადიანებისადმი სრული შეუწყ-
ნარებლობა, პირდაპირ ზოლოფიური სიძულ-
ვილი შეიძინევა). ზოგიერთ სარაინდო რომანში
მამადიანი რაინდები უფრო სიმშათეობად
არაინ დახატულნი, ვიდრე ქრისტიანი რაინდე-
ბი. მავალითად ვოლფრამ ფონ ეშენბახის „ვი-
ლჰალში“ „ურჯული“, „წარმართი“, მამადი-
ანი სარკინოზი (არაბი) ქალი, ჩვენს ავთან-
დილის თანამემამულე, გიბურგი (გიბურგი) გა-
მავითილშობილებულ, გამადამანურებულ გვე-
ლენას ახდენს ქრისტიან ვილჰალმზე, ვილჰ-
ალში ამ ქალის გავლენით უფრო მეტად ტო-
ლერანტული ხდება (მართალია, გიბურგი ინათ-
ლებდა ქრისტიანობას მიიღებს). გიბურგი ილაშ-
ქრებს რელიგიური ფანატიზმის წინააღმდეგ,
ის არ ეთანხმება იმ აზრს, რომ ყველა მამადი-
ანი, არაქრისტიანი მარადიული შეჩვენებისათვის
არის ვაწიურული და ამიტომ თითქმის ისინი
პირტუტუვიით, საქონელით უნდა გაეყოლონ.
საინტერესოა ის არაის, რომ გიბურგი ფანატიზმის
წინააღმდეგ ილაშქრებს არა მხოლოდ გრძნობის,
ემოციის კარნახით, არამედ თეოლოგიური არ-
გუმენტების საფუძველზეც.

გიბურგის აზრით, მამადიანებიც ქრისტიანე-
ბეით, ვითარცა ღმირის ქმნილებანი, პატივცე-
მული და დაფასებულნი უნდა იქნან. „შეის-
მინესო ერთი უბრალო ქალის რჩევა, დაინდეთ

ღმრთის ქმნილებანი“, მიმართავს გიბურგი ქრის-
ტიან მეომრებს. აღსანიშნავია, რომ „ვილჰალ-
მის“ ფრანგული წყარო „ალისიანის ბრძოლა“,
რაც საკმარის ეპოსის ფანის მიეკუთვნება (ის
წარმოადგენს „მანსონ დე ეესტს“) უკიდურეს
რელიგიური ფანატიზმითა და შეუწყნარებლო-
ბითაა გავლენილი და აქ გატარებულია აზრა,
რომ „წარმართები“ (მამადიანები) ეშმაკის
მსახურნი არიან და ისინი მასობრივად უნდა
იქნან ვადეუტელნი. ეს ქრისტიან მეომართა მო-
ვალეობა და დამახებრებლობა.

„პარტიფალი“ ვოლფრამ ფონ ეშენბახი თა-
ვისი ზენაციონალური და ზეკონფესიური ეტო-
პიური თემის წევრებად აქცევს როგორც ქრის-
ტიან, ასევე მამადიან რაინდებსაც (თუმცა, მა-
მადიანებს წინასწარ ნათლავს). ამავე „პარ-
ტიფალი“ პარტიფალის მამა, ქრისტიანი გიბურ-
რეტი იარაღით ემსახურება პარტეს, მამადიან-
ურთი სამყაროს თავკაცს, ცოლად თხოულობს
მამადიან ქალ ბელაენეს, რომლის „უქანკო-
ებსა“, „სათოებსა“ (kuschie) ვოლფრამი უთა-
ნაბრებს ქრისტიანულ ნათლობას (taufe). ხო-
ლო პარტიფალის ნახევარმა, მამადიანი ფაი-
რტიფი რომანის ერთ-ერთი ყველაზე სიმათი-
ური გმირია. ამ მომართულებით უამრავი მავა-
ლითის მოყვანა შეიძლება. უოეკლივე ამის შემ-
დეგ ვასაკრევილი და, რაც მთავარია, აუხსნე-
ლი არ უნდა გვეჩვენოს ის ფაქტიც: „ეფესოს-
ტყაოსნის“ გმირები ფორმალურად ქრისტიანები
რომ არ არიან.

სარაინდო ეულტრის დამკვიდრებამ გამოიწ-
ვია ლატერატურის, მწერლობის, ხელოვნების
ვასაკრეობა — ეს შესანიშნავი პრეცესი იყო
რამაც მკვეთრად იჩინა თავი განსაკუთრებით
სარაინდო ლატერატურაში, ადავსო იგი სი-
ციცილის ხალისით, სიბრაღლით, ამქვეყნიური,
მიწიერი ტუბობის პათოსით. სარაინდო რომანში
მეტწილად (მკირეოდენი გამოჩაყლისების გარ-
და) რელიგიური მომენტა უყან ისებს გმირო-
ბისა და მიყნეობის თქმების წინაშე.

საერთოდ, სარაინდო რომანში სიციცილის,
ცხოვრების აღქმა ოპტიმისტურია ხოლმე, ამ
ოპტიმიზმს საფუძვლად მიწიერი ცხოვრების
აზრთინობა უდევს. სარაინდო რომანში ყველან
სიციცილის, ცხოვრების მიღება, აღიარება დას-
ტურდება. პატუისანი რაინდული ცხოვრება გა-
გებულება ხოლმე როგორც სასუფეველს, ზეცი-
ური სამყაროს წინააღმდეგობა. საციცილის,
ცხოვრების მიზანი ბრძოლია, ცდილ, ცდილი-
ლები ვავლითა და დამღვეით. მუდმივი შის-
წრავებით ამქვეყნიური ბედნიერების მოპოვე-
ბა, რაც არ ეწინააღმდეგება ღმრთის განჩინე-
ბას. სარაინდო რომანში საბოლოოდ ყოველთ-
ვის სიმატლენ, სიკეთე იმარჯვებს, ბოლო ყო-
ველთვის ბედნიერია.

სარაინდო რომანებს ფინალი თითქმის ყო-
ველთვის ანალოგიური აქვთ: გმირი და მისი

ცოლი (ანდა: გმირები და მათი ცოლები), რომლებიც ჩვეულებრივ შედეგები ან მოთარეები არიან, ბედნიერად იწყებენ ცხოვრებას და ბედნიერად მართავენ თავიანთ ქვეყნებს (სახელმწიფოებს).

ცნობილი ვერმანელი მედიცინისტი გუსტავ ერისმანი წერს:

„რაინდობამ შეიმუშავა საერთო ზნეობრივი მსოფლმხედველობა და იგი შემდეგ ფორმულაში გამოთქვა: ეცი პატევი ღმერთსაც და ამ ქვეყანასაც მიწიერი და ღვაფბრივი უნდა გაერთიანებულიყო რაინდის ზნეობრივი ცნობებრებაში; ეს იყო რაინდის ცხოვრების უმაღლესი ამოცანა. წინააღმდეგობა საერთო სახელმწიფოსა და ღმერთის სახელმწიფოს შორის აქ მოახსნილია. ამქვეყნად მცხოვრებ ერისკაცს მართებში მიწიერი მოვალეობის შესრულებაც და მიწიერი მოვალეობაც მისთვის წმინდა უნდა იყოს... ამიტომ რაინდის პატევი ზნეობრივი მოთხოვნა საერთო მოღვაწეობა, აქტურობა თავისი რაინდული მოვალეობის შესრულებაში... ასეთი ვაგებობა „ეს ქვეყანა“ იქნება თავის ზნეობრივ გამართლებას. ეს არის რაინდობის ჰუმანიზმი.“ (ხაზი ჩვენია, ნ. კ)ᄂ.

მეორეგან იგივე ერისმანი აღნიშნავს: „რაინდობის ჰუმანიზმი აღდგენილია ჰარმონია საკანისა და მარადიულობის შორის, აქ ვაგაკუტური დიდებაა და იქ საშობე-7.

შედეგობაში უნდა აქნას მიღებული ერთი გარემოებაც. შეცდომაში არ უნდა შეგვიყვანოს რომელიმე ნაწარმოების მოჩვენებითი ანტირელიგიურობამ, რელიგიურმა ინდიფერენტობამ და ეს პროვოკირებულ მოვლენა და უნდა მივიჩნიოთ. მავალიად, ადრეულ სარაინდო რომანში, უფრო ზუსტად, საგმირო ეპოსიდან სარაინდო რომანზე ვარდამავალ ნაწარმოებში, აილპარტ ფონ ობერგის „ტრისტრანტ და იზალდე“ რელიგიას, ქრისტიანობას ძალიან უმნიშვნელო როლი ეკისრება. ღვთისმოსაობა აქ არ არის მინეული საკარო-სარაინდო ეტიკეტის მიხედვით აღზრდილი ერისკაცისათვის აუცილებელი თვისებად. ქრისტიანობა „ტრისტრანტ და იზალდე“ მხოლოდ გარეგნულ ფორმალაობებში ელენდება.

მაგრამ ეს არ ნიშნავს არავითარ პროგრესულობას, არავითარ მორცხე მიტერიალიზმს ან ათეიზმს, არც რელიგიის წინააღმდეგ შეფარულ ბრძოლას. ეს უფრო ჟღერის ჩამორჩენილობის, პრიმიტიულობის და იმ გარემოების გამთხზატელებაა, რომ აილპარტ ფონ ობერგის „ტრისტრანტ და იზალდე“ გარდამავალი საფეხური, ვარდამავალი რგოლია საგმირო ეპოსიდან სარაინდო რომანზე (ის წარმდგირე ეპოსია). აეტროს წარმართული წარმოდგენები დეოთმია, მაგრამ ახალი ქრისტიანული მსოფლმხედველობა, როგორც ჩანს, ორგანულად ვერ აუთვისებია.

სარაინდო რომანი მეტწილად ტანხა მარტინული სტილის მიხედვითაა აგებული: სოუტეის ბირთვს ქმნის შედარებით მარტივი ამბავი, რაც შენაკადებითა და განშტოებებით განიერცობა, მოქმედების ცენტრში დგას ხოლმე გმირი (ან ორი გმირი), რომელიც საგმირო საქმის ჩადენით მოიპოვებს ქალს (მეფენრს) და ამასთან დაკავშირებით ვადიანს თევადანსავლითა და ფათერაკითა მიუღს წყებას.

სარაინდო რომანისათვის ორგანულია ე. წ. განთავისუფლების მოტივი. გმირი ათავისუფლებს უსამართლოდ დატყვევებულ ქალს (ან ქალებს). ეს ქალი ან ქალები ჩვეულებრივ დატყვევებული ჰყოფთ არა ჩვეულებრივ მოკვდავ ადამიანებს, არამედ ზებუნებრივი ძალითა და უნარიით, ვადოტრობითა და გრმნეულებით დაჩაღდოებულ არსებებს. (ვეფხისტყაოსნის) ქალებიც არ არიან მთლად ჩვეულებრივი ადამიანები). ეს ქალი თუ ქალები, როგორც წესი, რომელიმე მოვადოებულ ან მიუვალ (მიუდგომელ) კოშკში არიან ჩაქვედუღული.

სარაინდო რომანისათვის ტიპიური მიწერი ქალის დავალებით შორეულ მოგზაურობაში წასვლა (ავთანდილი თინათინის დავალებით რომ მიდის უცნობი მოყმის მოსაძებნად, სამიწეტრო კოდესის ერთ-ერთი აუცილებელი წესია — ეს არის სამიწეტრო მსახურება — Minnedienst).

სარაინდო რომანისათვის ნიშანდობლივია აგრეთვე ძებნის მოტივი (Motiv der Suche), რაც „ვეფხისტყაოსანში“ გაორმაგებული საბით გვხვდება: თავდაპირველად ტარიელის, შემდეგ ნესტანის ძებნა. „ვეფხისტყაოსანში“ ობრობის ცენტრში 2 ძებნის მოტივია დაყენებული: ავთანდილის მიერ ტარიელის ძებნა და ტარიელის მიერ ნესტანის ძებნა. ეს არის რომანის ობრობის ღერძი, მის გარშემო ლაგდება სხვა ამბებ — ყოველი ეპიზოდი ძებნის მოტივის ექვემდებარება.

სარაინდო რომანებში ასევე გავრცელებული მოტივია რაინდების ტეუ-ღრეში, ველად გაჭრა, ღარიბობა, ყარიბობა — რაინდები სტოვებენ საშობოლს, თავისიანებს, ვადიხვეწეუბიან უცნო მზარეებში; საერთოდ ზეტიალი, ყარიბობა რაინდობის არსებობა ნიშნავს.

სარაინდო ლიტერატურამ, საერთოდ, და ეერძოდ, სარაინდო რომანშიც შუა საუკუნეების ლიტერატურაში პირველად მოატანა სივარულის არსის წედომის ტენდენცია, სივარულის გრძობის ანალიზისადმი მიდრეკილება. სარაინდო რომანში ვანიხილება მიწერობის არხი, მისი თვისებები, მიწერთა საქციელი, უღრმეუდებიან მიწერობის ფენომენის ფსიქოლოგიის, მსჯელობენ მიწერთაზე¹⁰.

მიწერთა აღმზრდელი ძალია, სათნოებითა აღმკერდი, იგი აეუთმობილუებს ადამიანს ზნეს და ხსიათას¹¹. მეორე მხრივ, მიწერთა ენებაა, რომელმაც, შესძლოა, დამღუბველად

გამანადგურებლად იმოქმედოს, როგორც სწევ-
ლებამ, მოუღუნოს ანდა წაართვას ადამიანს
წყნარყოფა, მიყნობის გამო ჩაანდი არაიშ-
ვითად შმაგად, ხელად იქცევა, ქვეიდან ვადა-
დებდა ზოლზე. ასე მკვალთადა, ქვეიდან ვადა-
დენილა გვირის ტყე-ღრეში ზეცილი ძალიან
გაგრძელებული მოტივია კელტური, ბრეტო-
ნული თქმულებებისა, რომლებიც საფუძვლად
დაედო ევროპულ საბანდო რომანების სიუ-
ჟეტებს. მკვალთად, ხელად ქცეული ჩაანდი
უპირობოდ და უმოზნოდ დამარწის ტყე-ღრეში
კრეტიონ დე ტრუს რომანში „ივენში“ და პარ-
ტმან ფონ იუეს „ივიანში“.

საბანდო რომანში თითქმის ყოველთვის
ვხვდებით მიყნობის შუამავს, დამხმარე
ქალს, „ვეფხისტყაოსნის“ ასმათის ანალოგიურ
პერსონაჟს, ასეთია კრეტიონ დე ტრუს „ივენ-
ში“ და პარტმან ფონ იუეს „ივიანში“ ლენეტე,
„ტრისტან და ისოლდე“ ბრანკენე.

„ვეფხისტყაოსნის“ სიყვარული თეორიაც,
ერთი ქალის და ისინი მხოლოდ საცოლის ანდა
ცოლის ერთგულებაც, არ არის გამოჩენილი
შუა საუკუნეების საბანდო ლიტერატურაში.
ვოლფრამ ფონ ეშენშაჰის „პარციფალს“ და
„კვილბალში“, პარტმან ფონ იუეს „ერკის“
და „ივიანში“, აგრეთვე ზოგიერთი მონაზონ-
გერის პოეზიაში ხატბაშვსხელია სწორედ
ცოლ-ქმრული სიყვარული. საგანგებოდ არის
აღნიშნული, რომ ვოლფრამ ფონ ეშენშაჰისათ-
ვის იყავი, ცოლ-შვილი იყო მისი ზნეობრივი
ყოფიერების მტკიცე ბალავარი.

ფლავიანდ საინტერესოა, რომ პარტმან ფონ
იუეს თავის საბანდო რომანში — „ერკა“—ერ-
თმანეთს საგანგებოდ უპირობირებს ერკისა და
ერნტეს ცოლ-ქმრულ სიყვარულს და მამონაგ-
რინისა და მისი შეყვარებულის მოღერ მიყნუ-
რობას, სამიყნურო მსახურებას და არაორჭო-
ფელად უპირობისობას ცოლ-ქმრულ სიყვარ-
რულს ანიჭებს¹². ცოლ-ქმრული სიყვარული
ერკის მოყვანის, სხვა ადამიანების შემწეად,
სხვათა ტანჯვის გამოხატებლად აქცევს, მის სო-
ციალური მოღვეწეობისათვის აღძრავს, ეკოზი-
მის საზღვრებს გადააღებინებს. მამონაგრინი
ცო საბანდო სამიყნურო მსახურებას ეტყობის
მკაცრი დაკვით საზოგადოებას ეთიშება, მიყნუ-
რობის მონა ხდება და ეკოზიმის არტახებში ექ-
ცევა¹³.

ევროპულ საბანდო რომანში არაიშვითათია
ნადირების, ცხოველების მონაწილეობა ადამი-
ანის ბედში (ეს მოტივია კელტურ-ბრეტონული
თქმულებებიდანაა ვადმოსული).

საბანდო რომანში (ეშენშაჰის პრილოგსა და
ეპილოგში) გვხვდებით მიძღვნას, მადლობის ვა-
დახანს მფარველისათვის (ეს ან მეფეა ან დე-
დოფალი, ანდა რომელიმე მსხვილი ფეოდალი),
აგტორების ასახელებენ მფარველის სახელს და
ხატბას ანაშენ მას, მის გულზეობას, მკვადი-

თად, ვოლფრამ თავისი „ვილჰალმის“ რომანში
ში განადიდებს ლანდგრაფ პერმან ტრეტონელს,
(ეს არის ე. წ. „მფარველის ფორმულა“ —
„Gönnerformel“)¹⁴.

საბანდო რომანის პრილოგსა ან ეპილოგში
მწერალი თავს ასახელებს ზოლზე წინამდებარე
ნაწარმოების აგტორად. ასეა „ვეფხისტყაოსან-
ში“.

პრილოგში გვხვდებით ზოლზე აგრეთვე
ღმრთისადმი აღვლენილ ლოცვასაც („ვეფხის-
ტყაოსანი“ ამ მხრივად არ არის გამოჩენილი:
„რომელმან შექმნა სამყარო...“).

საბანდო რომანებში ხშირია თბრობაში ხარ-
თული წერილები, ესტარები (მკვალთად, ფელ-
დეკს „ენეტში“ ლეონის ცნობილი წერილი;
ხშირადია ჩართული ესტარები ვოლფრამის სა-
ბანდო რომანებშიც; ბევრი წერილია ადრეულ
გერმანულ საბანდო რომანში ოტეს „უკა-
ლიესში“, „ვეფხისტყაოსანი“ ამ მხრივად არ
არის გამოჩენილი).

მაგრამ ყოველი ზემოთქმულის მიუხედა-
ვად, აუცილებელია იმის აღნიშვნაც, რომ წარ-
მოადგენს რა საბანდო რომანის უმადესს, სა-
ბოლოო საფუძვლს, რაც შეესაბამება გვიანყო-
დალური ხანის ბოლო სტადიას, „ვეფხისტყაო-
სანი“, ამავე დროს, საბანდო რომანის დაძლე-
ვა-უარყოფის ტენდენციასაც შეიკავს: „ვეფხის-
ტყაოსანი“, თუ შეიძლება ასე ითქვას, შავნი-
დან ტებს საბანდო რომანის „ციხე-სამაგრეს“,
ნაწილობრივ ათავისუფლებს მას კერტუნიზულ-
კონვენციური, საკარო-სარანდო ეტიკეტის ფო-
რმალბობისა, პირობითობისა და ხელოვნობი-
საგან, შეიქვს მისში მეტა ბუნებრიობა, მეტი
სიწარფლეუ; „ვეფხისტყაოსანი“ ისახება ახალ
თესობრიობაში ვალსელის პერსპექტივა, იგი
თავის თავშივე შეიკავს საბანდო რომანის
ქანრის დაძლევის პოტენციას.

ამის გარდა, „ვეფხისტყაოსანი“ შეედარებ-
ლად აღმატება დასავლურ საბანდო რომანებს
სტადის, კომპოზიციის, სტრუქტურის, მარფო-
ლოგიის, ფორმის სტრუქტურისა, დაქვეწო-
ლობა-ეკონომიკობით, პლასტიკურობით, მკა-
ტრული ზომიერებით. შოთა გაცილებით ღიდი
ოსტატიო, გაცილებით ღიდი არტისტი, ვიდრე
რომელიც ვნებავთ ამბროანდელი დასავლური
საბანდო რომანის აგტორი (თუნდაც კონტრფო-
მეტრასტრუქტურის). „ვეფხისტყაოსანი“ კომპოზი-
ციურად შეკრულია, მისი არტექტორიფა რა-
ციონალური, პროპორციული, ნათელია, თავი-
სუფალია ზედმეტბოთავან.

დასავლურ საბანდო რომანებში წვეულებრივ
განმარკობელი, დამატებითი, არამვისტრა-
ლური ეპიზოდები და ამბები ოდენობრივად
ქაბობს ზოლზე მოთავარ ამბავს, და რაც მოთ-
ავარია, ისინი ერთმანეთთან არ არიან რკვაწუ-
ლად დაკავშირებულნი, ერთმანეთზე ყოველ-
გვარი კავშირის გარეშე არიან მკეანიყურად და-

ხვადებულნი თუ მიჭრილნი და შეიძლება მათი ნებისმიერი გამრავლება ან შემცირება, ისე რომ ნაწარმოები არც არაფერს დაკარგავდა და არც არაფერს მოიკებდა...

საბოლოო რომანებში ზშირია ანტიესთეტიკურად გაჰიანურებული აღწერები, საკეთთარ სახელთა (მ.გ. გეოგრაფიულ ნამდვილ და შეთხზულ, ზღაპრულ სახელთა) არაფრისმოქმედი,

უფუნქციო დახვავება, კეკლუტება და მრავალფეროვნებით და ა. შ.

შოთა რუსთაველი კი სუვერენული ეპიკოსია, რომელიც თავისი ეპოქისათვის გასაოცარი თავისუფლებითა და ავტონომიურობით იმორჩილებს ეპიკურ მასალას, თავის ესთეტიკურ ნებას უქვემდებარებს „ვეფხისტყაოსნის“ ეპიკურ საწყაროს. ამ მხრივ შოთას ალბათ ბაღალი არა ჰყავს იმდროინდელ მსოფლიოში.

შოთა რუსთაველი:

¹ იხ. ვერნერ შრიოდერი, ვოლფრამის გვიანდელი ეპიკური ნაწარმოები, ვოლფრამ-შტუდიები, ბერლინი, 1970, გვ. 206.

² შრიოდერი, გვ. 213.

³ შრიოდერი, გვ. 212.

⁴ ერისმანი, გვ. IX.

⁵ ერისმანი, გვ. 172.

⁶ ერისმანი, გვ. 23.

⁷ გვ. 280.

⁸ ერისმანი, გვ. 76.

⁹ იქვე, გვ. 78.

¹⁰ ერისმანი, გვ. 22.

¹¹ ერისმანი, გვ. 21.

¹² ერისმანი, გვ. 171.

¹³ ერისმანი, გვ. 171.

¹⁴ ერისმანი, გვ. 18.

სარჭაშანი და სარჭაშნელები

საქართველოს ისტორიაში („ქართლის ცხოვრებაში“) ცნობილია ისტორიული მნიშვნელობის ადგილი — ხარჭაშანის (ხარჭაშოს) სახელწოდებით. ამჟამად ამ პუნქტს სოფელს ხარტიშო ეწოდება და ის მდებარეობს ღუშეთის რაიონში, სოფ. თვალციის გვერდით.

ხარჭაშანი შედგენილია ორი სიტყვისაგან „ხარჭა“ და „შანი“. ხარჭა, სელხან-ხაბას განმარტებით, ცოლს ვარდა სხვა ქალს ეწოდება. (ე. ა. არა ოფიციალურ, უკანონო ცოლს, საყვარელს). შანი სამკვიდრებელს ნიშნავს. შეაღმოსავლურ ენებზე მთასაც ნიშნავს (მაგალითად ჩინურად და სპარსულად). შანი ანუ შენი ადგილსაც ნიშნავს. თამარაშენი — ე. ი. თამარის ადგილი, ხოლმე ნიღოსი, ღმერთის ადგილი, ე. ი. ღვთაური ადგილი. მაშასადამე, სიტყვა „ხარჭაშანი“ ნიშნავს ხარჭას სამკვიდრებელს, ხარჭას ადგილს.

ვისა სამკვიდრებელი იყო ხარჭაშანი? რატომ ღაარსდა იქ სემისკოპოსო? აი ის საყობები, რაზედაც ქვემოთ გვინდა, შეტლებისდაგვარად, პასუხი გავცეთ და ჩვენი მოსაზრებანი შეთხველი გავუხიაროთ.

უპირველს უყოველი, უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ისტორიაში, ჯერ კიდევ, სათანადოდ არ არის შეფასებული თამარ მეფის ძის, ლაშა-გიორგის პიროვნება. იქ უნდა გავიხსენოთ თუ რას წერდა ამ საყობის გამო ჩვენი სასტიკი მეცნიერი აკად. ივანე ჯავახიშვილი: „უეშველია ლაშა-გიორგი სამეფო ტახტის მკერობელთა შორის თავისი ადამიანური თვისებებით არაჩვეულებრივ პიროვნებად მოიანს, სარწმუნოროდ, მისი ყოველმხრივი, მიუღვამოდ დახასიათებისათვის აშქამად ყველა აუცილებლად საჭირო ცნობა ზეით არა გვაქვს ისტორიულ წყაროთაგან შენახულია მისი მეფობის მოკლე აღწერალობა. მისდროინდელ მემკვიდრის თხზულებაში და ქართველი გამოამყვარელის ვრცელ ნაწარმოებში ამ ქმბუე

მეფის ცხოვრება და მოღვაწეობა, ისევე როგორც პირადი თვისებები, უფრო ვრცლად არის აღწერილი. შვარამ გამოამყვარელი, ვითარცა XIV ს. პირველი ნახევრის დამღვეს მცხოვრები ისტორიკოსი, რასაკვირველია, თანამედროვის შავიერობას ვერ გავაწვეს, თუმცა მისი მოთხრობა წერილობით წყაროებზე დამყარებული და არა-ერთს საგულისხმო ცნობას შეიცავს. თვით ის საისტორიო წყარო, რომლითაც გამოამყვარებელს უსარგებლია, შენახულია რომ უოფილიყო, მაშინ ამ ძველის თვისებების გამოკვეთვა შეგვეძლო, ესლა კი გამოკვეთველი გვარჩება ამ წყაროს როგორც დრო, ისევე ავტორის ვინაობა. ლაშა-გიორგის პიროვნების გამო და ვარშემო კი, როგორც ირკვევა, დიდი მითქმა-მოთქმა და აზრთა სხვაობა ყოფილა. მისი მეფური და ადამიანური ქვეყნა სხვადასხვა-ნაირად ყოფილა განსჯილი და დაფასებული, როგორც თანამედროვეთა მიერ, ისევე მომდევნო თაობათა განმეცობაში და შთელ XIII ს. სიგარტზე ქართული საზოგადოებრივი აზრით ბანაილ გაყოფილი ჩანს და ლაშა-გიორგის მომხრეთა და მოწინააღმდეგეთა შორის ბრძოლა არ დამტრბლა, არამედ ოღნაე დროგამომშვებით მიუხრებელი, კვლავ უფრო მეტი ხიმძლავრითა, ვნებათა დღვეით და პარტიული სიმწვაფით განახლებულია. ამიტომ ლაშა-გიორგის პიროვნების შესახებ პირთოვნედი, დამშვიდებული, მიუღვამილი მსჯელობა არც მომდევნო თაობათა წარმოამდეგნელს შეეძლოთ ყოველი ქართველი პოლიტიკური მოღვაწე თუ ისტორიკოსი უნებლიეთ, ან მომხრეთა, ან მოწინააღმდეგეთა დასში იქნებოდა, ეს მედასეობა ქართველ გამოამყვარებელს წყაროსაც ემინწვეა. ეს გარემოება თანამედროვე მეცლეუარს მეტად უძნელებს საქმეს, რადგან ლაშა-გიორგის შესახებ სხვა ერთა ისტორიკოსებს, ვათ შორის სომხებსაც, ძალიან ცოტა ცნობები აქვთ, და, რაც მოგოვებათ, არც ერთი მისი ადამიანური

ბირთვების დახასიათებას არ ეხება, არამედ მხოლოდ სახელმწიფოებრივს, უფრო კი სამხედრო ამბებს ვესტრადებენ.¹

შკიბველმა უნდა გვახატოს აქ ძველი გრეკლი ციტატის მოტიანი, მაგრამ ლაშა-გიორგის ბირთვების უფროს დახასიათებას. სხვისთან ვერ შევხვდებით. თუმცა უნდა ითქვას, რომ ავად. ივ. ჯავახიშვილი პეტრისმეტ სიფთხობისთვის აღნიშნა ამ მხრივ, თუნდა იმის გამო, რომ ჭერ კიდევ აღმოჩენილი არ არის სათანადო წყაროები, რაც ნათეს ბოძუნდა ლაშა-გიორგის ბირთვების გარშემო არსებულ დავის და მიოქსი-მოთქმას.

არ შეიძლება არ გავანსევთ იოანე ბაგრატიონისა და ფარსადან გორგჯანძის „ისტორიები“, სადაც მოცემულია ლაშა-გიორგის ბირთვების ერთგვარი რეაბილიტაცია.

მკვლევარმა რ. კიკნაძემ დასაბუთა, რომ „იოანე ბაგრატიონზე ბევრად უფრო ადრე უწყობიანი გორგჯანძემ სცადა ლაშა-გიორგის ბირთვების რეაბილიტაცია და წარმოგვიდგინა იგი არა მარტო როგორც გულადი მეომარი, არამედ როგორც თავმდაბლი ღვთისმომოში და გულუბრი, სამართლიანი, ჰკვიანი და ენერგიული გამგებელი ქვეყნისა“.

რაც შეეხება იოანე ბაგრატიონს, შკიბველისათვის უარგად არის ცნობილი კორნელი კეცელაძის ნაშრომი: „ახალი ლიტერატურული წყაროები ლაშა-გიორგის ისტორიისათვის“, სადაც განხილულია იოანე ბაგრატიონის „კალმასობაში“ მოთავსებული „სამართვლის ისტორიის“ მონაცემები ლაშა-გიორგის ბირთვების შესახებ. კერძოდ, იქ ვაღმოცემულია იოანე ბაგრატიონის მიერ მოტიანიანი ახალი ცნობები ლაშა-გიორგის აღმარებისა და მისთვის თვალის დახიანების თაობაზე. ეს საკითხები უკვლასათვის საკმაოდ კარგად არის ცნობილი. მაგრამ ჩვენ გავინტერესებს მხოლოდ ერთი საკითხი: ლაშა-გიორგის ქორწინების ისტორია. ცხადია ჩვენ გავინტერესებს სხვა საკითხებიც და ამის შესახებ ქვემოთ, მოკლედ, მოვხსენებთ დიპლომატიკურ შკიბველს. მაგრამ, ამჟერად ჩვენ უნდა შევხვთ ერთ ისტორიულ ფაქტს.

ჩვენ წერლის დასაწყისშივე აღვნიშნეთ, რომ თანეთისა და დუშეთის რაიონების საზღვარზე, სამიშისა და თვალის მთებში არის ბუნქტი, რომელსაც ხარჭაშინი (ხარჭაშო — ხარჭიშო — ხარჭიშო) ეწოდება. ამ ტოპონიმის განმარტება ქუშპარიად აღასტურებს იოანე ბაგრატიონის მიერ აღნიშნულ ფაქტს, რომ ლაშა-გიორგის შეუდღე, დედოფალი სუსანა (რომელსაც „ამათალაშქერელი და შემდგომი ხანის ისტორიკოსები არ ცნობდნენ“ მეფის კანონიერ მეუ-

ღლედ და ამის გამო მას ხარჭის უწოდებდნენ) ნამდვილად გარდაცვლილა თანეთის რაიონის ტერიტორიაზე (მდ. ივრის სათავეში) იმ ადგილას, სადაც ამჟამადც ლაშარის ჭვარია და დაკრძალული უყოფლა იქ, სადაც ახლანდელი სოფლები თვალის და ხარჭიშოა. ამის გამოც ეწოდა ამ ბუნქტს ხარჭაშინი ანუ ხარჭის სამკვიდრებელი. ლაშა-გიორგის იქვე აუგია ეკლესია.

ეს ამბავი უფრო ნათელი გახდება, თუ გავიხსენებთ რას წერს ამის შესახებ თეო-იოანე ბაგრატიონი: „ინება მეფემან ლაშა-კახეთის შინა წარსელა და წარვიდა მეორისა უფრე კაცითა და მოვლია ადგილადგოლ კახეთისა ადგილი და გამოიკითხა საქმენი მათნი; და ვისაცა მოხელეთა შეეწებებინათ ვინმე უსამართლოდ, იგი მოხელენი განაპატენა და ყოველთა აჩვენა კმაყოფილება. ხოლო ემასა ამას იყო დღისასწავლობა ქერემისა ეკლესიისა, და მუნ მოილოცადგნენ ერის კახთანი. ინება მეფემან მუნ წასვლა სადღესასწაულოდ; ხოლო მისრულმან მეფემან, მოილოცა წმინდა ესე ეკლესია და მერე იწყო ქვეითად სიარული ერთა შორის და ქვერცა განტვრთობა მათთა. ემასა ამას შინა ახილა ქალი ვინმე მშვენიერა, რამელიცა სონა მეფესა და მშვენიერებამან მისმან მოიცო გული მეფისა, ვინაჲთჳნ. მეფეთა იყო ქაბუკი კაცი; და უბრძანა ერთსა თვისსა სადღესასწაულსა მსახურსა, რათა გამოიკითხოს საქმე ქალისა და ვისიშვილობა და ანუ უქორწინება ანუ არა. წარვიდა მსახური იგი და მეზობელთაგან გამოიკითხა ვითარება ქალისა მის; ხოლო მეზობელთა ამისობენ, რომელ იგი ქალი და შრობელნი მისნი სტოკატუნენ ახამუნს სოფელსა შინა; და ესე ქალი არს ქალწულ და შვილი გაღარიბებულთა და ძველთა თავადთა კლდე-კარის ერისთავთა გუარისა მიწობილეთა შობათსავეთაგანნი, გარდმოცვეთულნი არმაცუნაინთა დროთავე შინა, და აწ გუგუხად მტკოვრებნი, რომელთავე გლეხთა აწ სთხოვს ამას ველისციხელი გლეხი კაცი შვილესა თვისისათვის სასძლოდ; ხოლო დედ-მამა ამი ქალისა არა მნებებლობენ; და აქუთ ვერცოცა ლაბარაკი, და თვით იგი გლეხნი ამბობენ: ჩვენგან აქვს მიცემული ნიშანი ქალსა მის. ხოლო ჰკითხა კაცმან მან სახელი ქალისა მის და პტქუა: სუსანა ეწოდებისო. წამოვიდა კაცი იგი, ყოველივე აუწყა მეფესა. მაშინ მეფემან მოუწოდა მოძღვრასა თვისსა და აფრეცა, რათა არავის უბრძანა მღვდელმან მან საიდუმლო ესე მეფესა, და წარგზავნა მღუდელი იგი დედ-მამისა თანა მის ქალისა და ითხოვა ცოლად თვისად. ხოლო მათ ძინად აღწინდათ საქმე ესე და სთქვეს: ჩვენ აწ თითქმის გლეხად შერაცხილნი ვართ, და აწ ვითა ეგების მეფემან ჩვენმან გლეხთა ასულა მიიყვანოს ცოლად თვისათ? გარნა მცნობამან ამისმან მეფემან აჲლად გავზავნა მღუდელი იგი და

¹ ივ. ჯავახიშვილი — ქართული ერის ისტორია, წიგნი მესამე, გვ. 21, 1948 წ. (ხაზგამსავლად ჩემია — ჯ. ლ.).

იძულებით წარმოიყვანა ქალი იგი იდუმალ ყოველთა იყურება მოძღვრისა თვისასაგან გვირგვინი, გარნა დედოფლად არა აღმოაჩინა იგი, ამისთვის, რომელ მრაველთა დიდებულთა ნებადღათ, რათა მეფისთვის მიეზობებინათ ასულნი ანუ დანი თვისნი, ვითარცა სურდა იოანე მხარგრძელსა, შალვა ახალციხელსა და ვარდანის ძესა. შემდგომად ამისა წარმოვიდა მეფე, და დედოფალი სუსანა დაუტევეთ თიანეთს, და თვით მოვიდა ტფილისსა შინა, წელსა 1205. მცნობიან დამინ მეფისამინ რუსუდან, ქორწინებასა ზელა მეფისასა იფყო განრისხება და შეუ-რაცყოფა თავისა თვისისა და ერთა დიდებულთა და დიდებულთა ცოლებსისა, რომელიცა იტყო-და: ვითარ ვეგვისი თამარ მეფისა ძესა ესვას ცოლად გლეხთა ასული და ვიყენეთ ზელსა ქვეშე მისსა და ვხალღეთ დედოფლად? და მამინ შემოკრიბნა ყოველნი და თანხმად თვისად აღძრნა ივინი, და ეტყოდეს მეფესა, რათა დაუტევიან იგი და მოიყვანოს თვისად მეფეთა სქესთაგანი ვინმე. ხოლო მეფე ეტყოდა: მიცადეთ, ეყო სიტყვათამებრ შევწინა" (ეკატე მოტიანილია კორნელი კეკელიძის შრომიდან).

ქ. კეკელიძე ზემოთ დსახელებულ ნაშრომში, ავტარებულს რა იოანე ბაგრატიონის „ისტორიი-დან“ ობრობას, შემდეგ წერს: „შეტად საინტე-რესოა შემდეგი ბედი ამ ქალისა (სუსანა-შემანა დედოფლისა — ქ. ლ.). შემდგომად ერთისა წლისა გიორგის ფშავ-ხევსურეთში სამისიონერ-სა მოგზაურობიდან, გაღოგავნა იოანე „კვლად შექმნა არეულობა მთისა მას შინა. მამინ მიუწერა მეფემან დედოფალსა სუსანას, რათა გარდავიდეს და დამშვიდოს ივინი. ხოლო დედოფალი უყვი წარავიდა; მოეგებნენ სრულიად ფშაველ-ხევსურნი და დიდისა პატივითა და სიბარბოვით მიიღეს, და ყოველნივე დამორჩილ-დენ ზრძინებასა მისსა. მამინ მცნობიან მეფემან დამშვიდებისათვის მთიურთა ხალხთა ჟილდოდ უბოძა დედოფალს პირაქით ფშავისა სოფელი ერთი, რომელნიცა ინახეიდნენ დედო-ფლისა საყოვე ულასა ცხენსა, ესე განერჩინა ხარკად დედოფალმან. ხოლო დედოფალმან დაყო მუნ ვიდრე სამი თვე და მრავლისა ქვე-ვითად სიარულითა, ვინაჟთვან ვიწრო და კლდინი ადგილები, არს და ძნელად სასიარუ-ლო ცხენითა, ვაცივდა ღამე დიდოფალი ნაოფლი და შეიქმნა ძლიერად ავად, რომელ წარმოიდეს ზელისა სკამითა, და ევარა არგო რა მერნულ-მანტი, და მთის ამოსივადს საშუალო ადგილს გარდაიკვალა დედოფალი იგი, რომელიცე გარდმოვლეს ვზაჲ ესე ზაღლხედ თიანეთის მხარეს, სადაც დედოფალი ესე მიიკვალა, მუნ არს ცხრა ანუ ათერთმეტი ზე არყისა მდგომარ-ე, და ყოველნივე ფშაველნი მივლენან მუნ, მიიყვანენ საცლავთა და ჰკლავენ და ისაღი-ლებენ მუნ, და ვარდაზიზიან აღასა შესმენ დღე-ონისა და ღდასა და შეადგებენ ღმერთის სულსა დედოფლისასა, რომელიცე აწ არს

ესრეთცა, ხოლო აცნობეს ესე მეფეთა ზელსა მან დიდად მწეხარე და მიეფა თიანეთს და ბრძანა დამარხვა მისი ხარკოს ეკლესიასა შინა 1207, აგვისტოს 20. ხოლო ყრმა იგი დავით წარმოიყვანა და მიიბარა დასა თვისსა რუსუ-ლისსა. შემდგომად ყოვლისა ევედრნენ დიდე-ბულნი, რათა შეირთვის ცოლი მეფემან, გარნა არცა ინება და დაადგრა უყოლოდა“.

საიდან ამოიღო იოანემ ეს ცნობები? რა-გორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, იოანე ბატონი-შვილის „ისტორიი“ საინტერესოა არა მარტო ფაქტებით, არამედ წყაროების აღნიშვნითაც; ეკრძოდ ეს უნდა ითქვას ლაშა გიორგის ისტო-რიის შესახებ, აქაც აღნიშნულია წყაროები, რომელთა მომეტებული ნაწილი დღეს უცნო-ბია“ (ქ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, 1, 1936 წ. გვ. 294-295).

საქართველოს ისტორიიდან ცნობილია, რომ XIII სუეტუნზე ადრე არ მანან ხარკაშენე-ლები — ებისკოპოსნი ვეროთიანეთისა, ფშავ-ხევსურისა და თუშეთისა. ადრე ისინი ვერც გამოჩნდებოდნენ, რადგან ხარკაშენი (თვალავი) იმ დროს არ არსებობდა. აქ უნდა ვინმეარ-ტოთ ტოპონიმი თვალავი. ცნობილია, რომ ძველ ქართულში „ავ“ ან „ავ“ დაბოლოება მრავლობის გამოხატულები ნაწილგაია. მგავ-ლითად, „თვალავი“ ე. ი. თელები (თვლიანი). თვალ-იგი ნიშნავს თვალებს. ეს პუნქტი არ შეიძლება არსებულყო მინამდე, სინამ იქ ჩელებითან (ნაქალაქიდან, ვეროთი) საგბის-კოპოსოს გადაიტანდნენ. ბერძნულ სიტყვა „ეპისკოპოსი“ ნიშნავს მჭვრეტელს, მეთვლ-ყურეს, ზედამხედველს, მწყემსს. (ბერძნულად ები ვარეს ან ზედან ნიშნავს, ხოლო სკოპოს — ხედვას ე. ი. ზედამ-ხედველს). ვაიხსიონოთ ვახუშტის შემდეგი სიტყვები: „...საშინის თვალავის იქით, თეთრის სარავის მჭვრეტად არს ხარკაშოს ეკლესია ვუნდათიანი, კეთილშენი, ზის ებისკოპოზი, მწყემსი ვეროთიანეთის, ფშავ-ხევსურისა და თუშეთისა, რამეთუ შემუსრგავა ზელეთისა მოსცვალეს აქა (ანუ ესე არს ჩე-ლეთი)“.

ვახუშტი ბაგრატიონი იმასაც გვაუწყებს, რომ კახოსს მიერ აშენებულ ჩელეთში ვახტანგ გორგასალმა აღაშენა ეკლესია კეთილშენიე-რი, გუმბათიანი და დასუა ეპისკოპოზი, მწყემ-სი ვეროთიანეთისა, ფშავ-ხევსურისა და ხერ-კისა“. მაშასადამე, ჩელეთის შემუსრგვის შემ-დეგ ეს საეპისკოპოსო გადაეტანათ ხარკაშოში (თვალავში). ეს მომზადარა ბერკაყაენის ლაშქ-რობის შემდეგ. ისტორიიდან ცნობილია, რომ ბერკაყაენმა 1265 წელს მოაოხრა ჰერეთი, კახე-თი და ივრის პირები. ეპითალმწერელი წერს, რომ „ბერკაშინ მოაოხრა ქვეყანა შირვანისა, ბერეთი, კახეთი და ყოველი იორის პირი და მოვიდა ლაშქარი ტფილისამდე“.

ცხელია, იმ პუნქტს, რომელსაც თვალავი

ეწოდება, პირველად ხარკუშანი უწოდეს. ამიტომაც იოანე ბაგრატიონი არც ასენებს თავის ისტორიაში, რომ სესანი დედოფალი თვალყერი დაკრძალეს. ის წერს, რომ ლაშაში „ბრძანა დამარხვა მისი ხარკუშის ეკლესიასა შინა 1207, აგვისტოს 20.“ აქ უნდა შევნიშნოთ იმაზეც, რომ იოანე ბაგრატიონის თარიღებს 10 წელი უნდა დავმატოს და მივიღებთ 1217 წელს. (ამ საკითხზე კონსულტაცია მოგვცა პროფ. ივ. ლილაშვილმა, რისთვისაც მის მადლობას მოვხსენებთ). მართლაც, იოანეს მიხედვით ლაშა გიორგის სესანი დედოფალზე ჯვარი დაუწერია 1205 წელს (ე. ი. 1215 წელს), თამარის გარდაცვალების შემდეგ (თამარი გარდაიცვალა 1213 წელს). ამ ბოლო დროს ზოგიერთი ისტორიკოსი ცდილობს გადასინჯოს ივ. ჯავახიშვილის მიერ დადგენილი თამარ მეფის გარდაცვალების თარიღი. ზოგი ამტკიცებს, რომ თამარ მეფე გარდაიცვალა 1207 წელს, ზოლო ზოგი ამ თარიღად 1210 წელს მიიჩნევს. ეს საკითხები კარგად იქვს ვარკვეული პროფ. ივ. ლილაშვილს თავის ჟურნალურ გამოკვლევებებში შრომაში „თამარ მეფის საფლავის შესახებ“. ჩვენ საკვებით ვეთანხმებით მის მიერ წამოყვანილ არგუმენტებს და ჩვენის მზრიალად დავუმატებთ შემდეგს: თუ მივიღებთ იმას, რომ თამარ მეფე გარდაიცვალა 1207 წელს, მაშინ ვამოძიებთ რომ ფხოველთა აჯანყება მომხდარა არა 1212 წელს. არამედ 1206 წელს, და თანაც ამ დროს ზაქარია მხარგრძელად აღარ ყოფილა ცოცხალი. ეს კი მიუღებელია, რადგან სავსაობდ მეცნიერულად და ფაქტობრივად დადასტურებულია, რომ ზაქარია მხარგრძელი 1212 წელს გარდაიცვალა და მისი თანამდებობა დაიკავა იანე მხარგრძელმა, რომელიც ხელმძღვანელობდა ფხოვის აჯანყების საწინააღმდეგო ექსპედიციას.

დინტერესებულ მკითხველს შეუძლია ამ საკითხების შესახებ წაიკითხოს ვნუა-ფშაველას წერტილები (ხუთბურთევის მეხუთე ტომში).

ცნობილია, რომ ვნუა-ფშაველას ღრმად სკერბოდა, თითქოს თამარ მეფის საფლავი ფშავეში იყო და ამის შესახებ მას გამოკვლევებულ იქნა აქვს წერილი „სახალხო ფურცელში“ (1915 წელს 15 აპრილის № 258-ში). უნდა გვიარაუდოთ, რომ ის, ალბათ, შეცდომაში შეიყვანა იმ გარემოებამ, რომ ფშავეში დაკრძალული იყო არა თამარ მეფე, არამედ დედოფალი (სესანი), ლაშა გიორგის მეუღლე.

უნდა ვიფიქროთ, რომ იმ ადგილს, სადაც ლაშა გიორგიმ დაკრძალა თავისი მეუღლე, ცხადია, თავდაპირველად სხვა სახელი ექნებოდა და არავითარ შემთხვევაში არც ხარკუშო და არც თვალყვი, ხარკუშანი მხოლოდ ხარკუშის იმ დაკრძალვის შემდეგ შეიძლება დარქმეული. ასევე თვალყვი შესაძლებელია წარმოშობილიყო, მხოლოდ მას შემდეგ, როდესაც ზეგლთის (ერწო-თიანეთის) საეპისკოპოსო

ობრების (1265 წ.) შემდეგ ვადეტარო ხარკუშანში. და რადგანაც იმ დაკრძალული ფშავესურეთის, შითულეთისა და თუშეთის („მეგრეტელად“) საეპისკოპოსო, ზუნებრია, ამ ტომონიშს დამატებით დარქმეულია „თვალყვი“ (თვალყვი) ანუ ეპარქია. აქვე სათანადო ყურადღება უნდა მიექცეს შემდეგ გარემოებას. ხარკუშანის ტერიტორიაზე ამჟამადაც არსებობს უფრო ძველი ნაგებობა, ვიდრე ხარკუშის ეკლესია. ხარკუშის ეკლესია კი, ალბათ, ლაშა გიორგიმ ააშენებინა მეუღლის საპატრიარქოდ. მეფის კარის მოძღვარი გიორგი, რომელსაც იოანე ბაგრატიონი ხარკუშელს უწოდებს, ალბათ, თიანეთის მხრიდან ყოფილა წარმოშობით. დედოფალი სესანი და პატარა დავითი (მეღვლე ულუ დავითად წოდებული) თიანეთში ყოფილან დამკვიდრებული, რადგან კათალიკოსი, დიდებულები და რუსულდანი არ ცნობდნენ „სქულეგრა“ მეუღლედ და კანონიერ ცნოლად. გიორგი მღვდელს (ხარკუშელს) დიდი როლი უთამაშნია მეფის ლაშა გიორგის პირად ცხოვრებაში. მას ჯვარი დაუწერია ლაშა გიორგისა და დედოფალ სესანისთვის. როგორც ჩანს, თიანეთი ამ დროსაც სახასო სამეფო ადგილი ყოფილა.

თვალყვის მეორე სახელწოდება ხარკუშანი მიგვაჩინებს იმ ფაქტზე, რომ სხვა უბრალო ხარკუშის გელისათვის ამ პუნქტს არაიან უწოდებდა ხარკუშანს (ხარკუშის სამკვიდრებელს) და ამავდროულად იმ დაკრძალულ დედოფალი სესანს, რომელსაც ეპითიმადმწერილი ხარკუშის უწოდებდა. ასევე უწოდებდნენ, ალბათ, სხვა დიდებულებიც და შემდეგ კი ისე დაკანონებული ეს სახელწოდება, რომ თვით ეპისკოპოსებსაც ხარკუშელად ეწოდებოდათ და არა თვალყვილები. ეს იმაზედაც მიგვაჩინებს, რომ ხარკუშანში იქნა გადატანილი საეპისკოპოსო, რის შემდეგაც წარმოიშვა მეორე სახელწოდება „თვალყვი“. ამჟამად კი იქვე არსებობს დასახლებული პუნქტი, სოფელი ხარტიშო, რომლის ტერიტორიაზე არ არსებობს ძველი ნაგებობანი, ისინი მხოლოდ და მხოლოდ თვალყვის ტერიტორიაზეა. ადრე, ცხადია, ასე არ იქნებოდა. თვალყვი და ხარკუშანი (ხარკუშო და არა ხარტიშო) ერთი და იგივე პუნქტის სახელს წარმოადგენდა. თვით ის ვარკვევებაც მეტად საყურადღებოა, რომ თვალყვის მცხოვრებლები ვადმოსულები არიან თიანეთის რაიონის სოფ. საყდრაინიდან. იქვე უნდა იოქვას, რომ ამ სოფლის სახელწოდება საყდრაინიც იმაზე მოგვაჩინებს, რომ იმ პუნქტს ეპისკოპოსი. ჩვენ ხომ ვიცით, რომ ხუფდარა ეპისკოპოსის, კათალიკოსის სეამს ნიშნავს, აქედან წარმოიქმნა ეკლესიის შესატყვისიც — საყდრაინი.

საყდრაინიდან თვალყვის გადასახლებულან გუმარაშვილები და სხვანი. აქ დგება ერთი ახალი საკითხიც. ხომ არ იყო დღევანდელი სოფ. საყდრაინი საეპისკოპოსო ცენტრი VIII

საუკუნის შემდეგ 1265 წლამდე (ბერძნის შემოსევამდე)? ჩელეთი VIII საუკუნეშივე დაიწყო აზაბებში და შესაძლებელია ჩელეთის საეპისკოპოსო ამის შემდეგ გადატანილი იყო ერწოს ცენტრში (დღევანდელ სოფელ საყდრანში). ხოლო ბერძნის ლაშქრობის შემდეგ (1265) კი საეპისკოპოსო „მოსცვალეს“ და გადიტანეს ხარჭოვანში. ამიტომაც ხარჭოვანულში სწორედ XIII საუკუნიდან ჩანან. მანამდე არსად არ არის მათი ავალი და არც შეიძლება ყოფილიყო.

კორნელი კეკელიძემ გამოთქვა ვარაუდი, რომ იოანე ბაგრატიონი შეიძლება ეყრდნობოდა ზეპირ გადმოცემებს, რაც დღემდე მარჯვლად იქნებოდა ლაშა გიორგის პიროვნების შესახებ. მაგრამ, ჩვენ გვინდა ერთ მეტად საინტერესო ამბავს მივაქციოთ მეციხოველის უფრადლები. კ. კეკელიძე თავის ზემოთ დასახელებულ შრომაში აღნიშნავს, რომ იოანე ბაგრატიონი თავის ისტორიის წყაროების მითითებისას ასახელებს „საულ-დავითიანს“. კ. კეკელიძე წერს: „მეფის სწულიერი ქორწინების“ და არა „ხაისის დაშლის“ სიმარტოლეს იოანე ასე აღმსტერებს: „კვალად ამტკიცებს სწულიერსა ქორწინებასა მეფისასა კათალიკოზი ევთიმი, აგრეთვე მოძღვარი მეფისა გიორგი ხარჭოველი, აგრეთვე დავით — საულიანოვი მოახსენებს ლაშას სწულიერსა ცოლსა.“

კ. კეკელიძე შემდეგ განაგრძობს: „ა არის ეს“ დავითსაულიანი“? უპასუვია, ეს ისეთი თხზულებაა, რომელსაც სახელწოდება მიუღია ანბრულთა მეფეების დავითისა და საულისაგან. ესაა თხზულება დღეს არსადა ჩანს, მაგრამ მეცხრამეტე საუკუნის დამდეგს ის ვერ კიდევ არსებობდა: ყოველ შემთხვევაში, 1810 წელს კატალოგში, რომელიც, როგორც დღეს არკვევა, დავით რეტიკარს ეკუთვნის, ნათქვამია: „საულ-დავითიანს წიგნი დიდი, ოცი დასტა ქვალდა უნდა, თუ გადაიწერა“. ხელო კქონია იგი, როგორც ეხედათ იოანე ბატონიშვილსაც, მაგრამ ამ საუკუნის ოცდაათიანი წლებს მიწურულში ის უკვე სახიფებელი გამბარაა“. შემდეგ კ. კეკელიძე იხსენებს პლატონ იოსელიანის მიწერამოწერას მ. ბროსესთან და ასკვნის: „მ. იოსელიანი მართალი არ უნდა იყოს, როდესაც „საულ-დავითიანად“ „მეფეთა პირველსა და მეორე წიგნებს“ ბიბლიიდან თვლის; ბიბლიურ წიგნებში ლაშა გიორგის ცოდნის შესახებ ლაპარაკი ვერ იქნებოდა. ეს რაღაც სხვა თხზულებაა, რომელიც უპასუვლად უნდა მოიძებნოს.“ (ხატავანა ჩვენია — ქ. ლ.) მეტად საგულისხმო დასკვნაა.

საქართველოს სახელმწიფო არქივის ბიბლიოთეკაში დაცულია თ. ცოხლიანას „ქორნიების“ მეორე წიგნი, რომელიც ყოფილა მღვდელ პ. კარბელაშვილის პირადი საკუთრება. ამ წიგნის იმ ვერსიზე, სადაც აღწერილია იანჩავთის ეპისკოპოსის შეწირულობის სიგელის

შინაარსი, მღვდ. პ. კარბელაშვილის მიერ აღწერილი აზიანე მიწერილია შემდეგი სიტყვებით: „დავითიანის“ ეს ცნობა მეტად საინტერესოა. საიდან იცოდა ეს ფაქტი პ. კარბელაშვილმა 1898 წელს, როდესაც ის ამას წერდა? ვასარკვევია ისიც „ამ დროს“ რომ წერს პ. კარბელაშვილი, რომელ დროს გულისხმობს — 1460 წლის რატიშვილების სიგელს, თუ ყანაყანის ეპისკოპოსის შეწირულობის სიგელს, სადაც მოხსენებულია არაგვის ერისთავის შვილი გრიგოლ ხარჭიშვილი. ეს სიგელი კი დათარიღებულია 1699-1700 წლით.

ის ამბავი, რომ „საულ-დავითიანი“ ლარგვისის მონასტერში იწერებოდა, რაზედაც მიუთითებს პ. კარბელაშვილი, ერთხელ კიდევ აღსტერებს, იმას, რომ საქართველოს ისტორიის მრავალი საინტერესო წყარო დაკარგულია და ჩვენ არა გვაქვს უფლება არ ვუწმუნოთ იოანე ბაგრატიონის მონაცემებს ლაშა გიორგის შესახებ.

მაშასადამე, არ შეიძლება უკრიტიკოდ მივიღოთ ესთაღმწერების ცნობა იმის შესახებ, რომ, რადგან ლაშა გიორგიმ „არა იხება ქორწინება ცოლისა. ამისთვის შეკრებს კათალიკონსი, ეპისკოპოსნი და ეპისკოპოსნი და მოახსენებდეს: „არა ვერ არს, რაა მხველი გესგას და არა ცოლი, ვთარკა დასწერს მოციქული პირი ქრისტესი პავლე: აქორწილი წმინდა არს და საწოლი შეუვინებელ. ხოლო მსიძენი და შემარუშენი საქნეს ღმერთთან“. ხოლო მეფესა არა ენება, არცა უსმინა. ამისთვის წარკვარეს ქალი იგი, დედა დავითისი, და ქმარსავე მისსა მისცეს. ხოლო არცა მამინ ექორწინა მეუღლესა, არამედ ეგო უქორწინებლად“. თუ სარწმუნოდ მივიღებთ ესთაღმწერების ამ ცნობას, მაშინ ისმის კითხვა ვინ უნდა ყოფილიყო ის ხარჭა, რომელიც თვალისა დაკარგული და თანე გამო იმ ადგილს ხარჭაშინი კი ეწოდა და ონცე იქვე დაუარსებიათ საეპისკოპოსო? ცხადია, ტომონში ხარჭაშინი ვერ წარმოიქმნებოდა ხარჭის ვარსე, ხოლო ხარჭად კი (თანაც მე-13 საუკ.) ცნობილია ლაშა გიორგის მეუღლე. იმის ჩინს საწმუნოდ, რომ ლაშას მეუღლე თითქოს გათხოვილი იყო და მას ქმარი მყოლოდეს. ეს ყველაფერი ბათილდება იოანე ბაგრატიონის „ისტორიის“ მიხედვით. რომ აღმოჩნდეს ე. წ. „საულ-დავითიანი“, მაშინ ყველაფერს ნათელი მოვივინებოდა, რადგან, ჩვენი დრმა რწმენით ეს წიგნი, რომელიც დაწერილი ან გადაწერილი უფილა ლარგვისის მონასტერში, წარმოადგენს საქართველოს მეფეთა ცხოვრების წიგნს ამ წიგნში წიუთობავს იოანე ბაგრატიონის ლაშა გიორგის მეუღლის სუხანას შეახებ და ამიტომაც წერს იგი ასე: „კვალად ამტკიცებს სწულიერსა ქორწინებასა მეფისასა კათალიკოზი ევთიმი, აგრეთვე მოძღვარი მეფისა გიორგი

ხარკოშელი, აგრეთვე დავით-საულთანაიკ მოიხსენებს ლაშას სჯულიერსა ცოლსა." (ქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ იოანე ბაგრატიონი ამ ნაწარმოებს „დავით-საულანს“ უწოდებს და არა „საულ-დავითანს“).

ჩვენ მიგვაჩინა, რომ აქად. ივ. წაგაბიშვილმა დაღი ილიოთი და დაღი ისტორიკოსის მიხედვით (საბანადო წყაროების უქონელად) შეუძლებარი დასკვნა გამოიტანა ლაშა გიორგის შეფასებისას.

დღემდე არ არის შესწავლილი ხარკაშანისა და ხარკაშნელების ისტორია. თვალაფში დაცულია ხარკაშანის წმინდა გიორგის ეკლესია (ბრწყინვალე ძეგლი), რომელიც იყო საეპისკოპოსო ცენტრი. ის ბევრჯერ უთვლია აზარებულნი. ისე მაგალითად. 1749 წელს გრეკულ II და ანტონ I მიერ ნინოწმინდელის მიმართ გაკემულ სიგელში აღნიშნულია, რომ: „თუ სადმე იქნეს განახლები კაწარელისა საეპისკოპოსოსისა საუდრის, და ურბნელისა, და მროველისა, ნეჯრესელისა, ნიჭონელისა, და თუ სადმე იქნეს განახლები ბოლნელისა საეპისკოპოსოსისა საუდრისა და კვლად ეგსაბედ ხარკაშნელისა, რომელ მოშლილ არს დღეს.“ 1759 წელს ხარკაშნელად ჩანს ზოსიმე. მის შემდეგ დომენტი, ხოლო ზოსიმეზე უწინ იოანე. სულ ცნობილია II ხარკაშნელი ეპისკოპოსი. XIII საუკუნის ძეგლში, სადაც პირველი მოახსენება ხარკაშნელი, მისი სახელი არ არის აღნიშნული. თუ მის მეორე ხარკაშნელად ჩავთვლით

(პირველი კი გიორგი კარის მამაკაცნი [1893] რომელმაც ლაშა გიორგის წყარი დასწერა) ქრონოლოგიურად მოღვაწეობდნენ შემდეგი ხარკაშნელები: კლიმ (1556—1560 წ.), ელსე (1562—1586 წ.), შარაზდის ომში დაღუპული ხარკაშნელი (1625 წ.), რომლის სახელი უცნობია, გრიგოლ (1699—1700 წ.), პართენ (1701—1711 წ.), ფილაბე (1712—1720 წ.), ნიკოლოზ (ზოლოთაშვილი 1721 წ.), იოანე (1739 წ.), ზოსიმე. (1746—1749 წ.), დომენტი (1759 წ.), გრიგოლ (გიორგი ავალიშვილი — 1786—1800 წ.წ.); ამ უკანასკნელმა პეტერბურგში მოიწყო სტამბა 1786 წელს, სადაც დაიბეჭდა ქართული წიგნები. ამ ცნობას ზოგიერთი მეცნიერი არ ეთანხმება. გრიგოლ ხარკაშნელად ცნობილია აგრეთვე გრიგოლ საფაშვილი, იგივე ზაზაშვილი (რადგან გრიგოლის მამას ზაზა რქმევია).

უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ეპისკოპოსების შესახებ ვერ კიდევ დასადაგენია რომელი გრიგოლი როდის მოღვაწეობდა, 1799 წელს ხარკაშნელად სტეპიანი (ნიკოლოზად წოდებული) მოიხსენება. ეს საკითხი სათანადოდ გაშუქებულია ტრიფონ რუხაძის მიერ.

ასეთია, მოკლედ, ხარკაშანისა და ხარკაშნელების ისტორია, რომელიც ვერ კიდევ საფუძვლიანად არ არის შესწავლილი და გამოიზიარებულია.

ასეთივე მდგომარეობაა ლაშა გიორგის პიროვნების შეფასების საკითხიც.

ლავროსი კალანდაძე

იყო კაცი და...

მკაცრი წამითან სუსხი თითქოს აძლიერებდა ოპის სულშემგებულ ხასიათებს. მწარედ ესტუმბოდა თბილისიც. დამდამობით ბევრი თოშნებოდა ხასურავეებზე მორიგეობით. ლუკმა პურის ნატვრა მინც უყვალფერზე ძალუმი ვნება იყო. საქართველოს სახელმწიფო გამომცემლობა (სახელგამი) გამაღებით აწვადებდა „პარტიზანის თანამგზავის“ ქართულ გამოცემას (ეს ერთნატილანსომიგვრელი ნიშანიც იყო). მწადებოდა დედამი ხაფრინტო ლიტერატურის გამოცემაც. მუშაობა ერთი წუთითაც არ წვდებოდა სასკოლო სახელმწიფო-ლოგებისა და სხვა ლიტერატურის გამოცემაზეც. დოქტორატის მთელი კოლეგია იმარნი ედგა მას. ამ კაცს უმჯობესად ახასიათებდა გადამდები უანგარობა და თვამეტებულა ერთგულება საქმიანობა. ერთი შეხედვით თითქოს მწარად და უყარება კაცი, ნამდვილად კი საკმაოდ გრძობილი და გულუხვა იყო. მკონდა თავისი „სუსტი მხარეებიც“. ერთხელ, დამით ერთად გმორიგეობდით გამომცემლობაში. მან სიტყვა ჩამოაგდო თავის ერთ უმწარეს გატაცებაზე — ნადირობაზე. უნდა ვადიარო, მეც მასზე არა-ნაკლები ვიყო ვიყავი ნადირობისა... და აქნათ ახლაც ვარ, მაგრამ, ვაი, რომ ძალიან არ მიმადებს...”

— ხომ არ მოვპართო ერთი ნახევარი დღე ქვეყანას, — მთხრობა ნიკომ, — და ხომ არ გავიდეთ დედის მხლებში.

რასაკვირველია, უფროსად დავთანხმდი. მან გურიიდან დიდი გაკირვებით ჩამოატანელი ცოტაოდენი სიმანდის უკველი ზეგულეობდა მაშინვე გადავწყვიტე საგზალად კვირი გამომცემა ხობინებინა მეუღლისათვის.

კვირა დღით, დიდ თოშსა და ყინვაში მართლაც შევხვდით ერთმანეთს დიღობის ბორანთან, ახლანდელ დიდ ხატრანსპორტო ხილთან. დიღობის დასახლება, სადაც აწვამად მრავალხართულიანი სახლებია აღმართული და ხაქნაოდ დიდ ტერიტორიაზე ფართო მოსთადლებული ქუჩებია გაყვანილი, მანინ ერთობ დაქანტრობებულ და ბუჩქნარებიან ადგილებს წარმოადგენდა. ამ ადგილებში ნიკოსა და მეც ვინადავლია კურდღელიც, ტუის ქათამიც, წრიაშოც და ბლომად მწვერიც, შაშვიც, ჩხართიც და ბოლომაც ვხვდებოდი. ზოგჯერ იხვის გუნდებიც გადაუფრებდნენ ხოლმე მტკვარს აღმა-დაღმა.

იმ დღიანი წერტილად თოვდა. ძალიან ზველია, მაგრამ ნადირობის თინი გვძალადდა.

— იცი, რა ვიხრობა, — მომიბრუნდა ნიკომ, — გულზე რაღაც მძინე გრძობა მაწევს; დანაშაულის გრძობა... ქვეყანა რა დღეშია და ჩვენ კი ამ ყინვაში ჩიტის სადღერად გამოვხუფვართ. ხომ გავიგონია, ქვეყანა იქცეოდა, ტურას კი ქორწილი ქონდა...

— მე ნუ გადამდებო, ნიკომ, მე გრძობას, — ვუთხარი მე, — დღე და დამის ვასწორებო... და ერთი დღეც რომ სულა მოვლიხოთ, განა დანაშაულია? მე მგონია, თქვენ სრულიადაც არ შეგდვართ რაღაც უფროსებებში...

— ხეკოსს, — წამოიძახა ნიკომ, — ანა

დამიხედეთ, როგორი მენტორული ტონი აქვს!

თავი უხერხულად ვიგარჩენი, უხერხულობიდან ისევ ნიკოში გამოვივარა.

— იცი, შენე, — მცირე პაუზის შემდეგ მოხსრა მან, — უძველესად მართალი ხარ...

კარგახანს ვინაობრით ამ საგანზე, გავიხსენეთ ისიც, რომ თვით ლენინი ქვეყნის დიდი განსაცდელის წლებშიაც კი ზოგჯერ ნადირობისათვისაც იცლიდა. სიტყვამ მოიტანა და ლენინთან ნიკოს მიწერ-მოწერაც გავიხსენე. ნიკოს არ ახასიათებდა თავმოწონება და არც თავისთავზე ლაპარაკი უწყარდა. აქ კი, ჩემი შეტყობობა, სახეზე სიამოვნების უქონა გადაურბინა. სანაწელი გამოქვეყნა, რომ ლენინის ორი თუ სამი წერტილი ვაგებნა, დაეკარგა.

— ხაუბარს ისე შევყვებით, ვერც კი შევნიშნეთ, რომ თოვამ საგრძნობლად ამატა. კარგი სანადირო ამინდი იყო, მაგრამ ნადირ-ფრინველურსად ჩანდა. თეთრი ბურუსიდან შტკვირის შიშინი მოისმოდა. ხაყვარელი მდინარის ამ შიშინში იყო რაღაც გულიწამოშუებელი. ნიკო და მე დავშორიშორდით და ბურჯნარებს შევერჩით. ხან ბარდნილი, ხან ბოშაკლავდა. ბურჯნაში, ზეგზე ფრინველის ქვაპანებაც არ ისმოდა, დღისის ჰალები თითქმის ზოლოდზე ჩავარავით. ჰოპი ჰოპი — ხანდახან შევძახებდით ერთმანეთს. უშედეგო სიარულმა თითქოს ჩვეულებრივზე მეტად დაქანაცა. თანაც შიშინილი მომეძალა. ჩანათაში მჭადის მომცრო კვერი მქონდა. მაგრამ მარტო ხომ არ შევეპამდი. ჰოპი ჰოპი — ვაძახებ ნიკოს.

ორთავე საქმიად ვათოშილნი შევიყარენით. — ნიკო, ერთი პატარა კვერი მაქვს, — ვუთხარი მე, — მოიღ, ძმურად გავიყოს! — და ჩანათიდან ამოვიღე ჩემი საგზალი. კვერი შუაზე ვავტებე და ნახევარი ნიკოს ვაქცურდებ. თითქოს ოდნავი ყოყმანი ჩამომარტავა, მაგრამ მერე საქმიად მადიანად შეუდგა კამას. უფერად ნიშნულად ჩაიჭირდა და მერე ნაძლადევადა აიტება ხიცლი.

— რაშა საქმე, ნიკო? — ვავოცდი მე.

— ოოოო, აქ დიდი ამბავია! — მიხასუხამან, — ადვილად არ ითქმის... იცი, შენე, თავისთავი დავიჭირებ, მაგრამ დავიჭირებ, პირდაპირ დანაშაულის ადგილზე დავიჭირებ, მაქს ვერ წავლავ, ვაპარკონი თუ ვამოსაძრკონი არსად მაქვს...

— რას ლაპარაკობთ, ნიკო! — ვუთხარი, — მე არაფერი მესმის...

— ახლავ ვაგავიბინებ, — მიხასუხამან, — კარგად დამიგდე ურო!.. ჰადს რომ ჰყოფდი, ზელებში შემოგვურებდი დ ვლიქობდი, თავისთავს უფრო დიდ ნაწილს ზომ არ ღატკოვებს-მეთქი... ერთი პირბა კიდეცა მომჩვენებ, რომ შენთვის უფრო დიდი ნატიბი დაატკოვებ... მაგრამ ჩემზე, ქვეშ-ქვეშ თვალის რომ გავაყოფე შენსა და ჩემს წილს; დავრწმუნდი, რომ ჩემი

წილი უფრო დიდი იყო... დავმშვიდდით... და უკველივე ეს მოხდა ერთ წაშში, თვალის ერთ დახმამამებში... და იცი, რომ ეს, მე მგონი, იმიტომ დამეშართა, რომ უკვე კარგა ხანია შიშინილს გრძნობა ერთი წამითაც არ მტოვებს...

ეს საოცარი აღსარება წარუშლელად ჩამეწერა მესხიერებაში...

დიდი სასურსათო ხიძნელების, განსაკუთრებით პურეულის ნაკლებობის პირობებში საბჭოთა მთავრობამ ნება დართო, რომ ქალაქის წარმოება-დაწესებულებების მუშა-მოსამსახურებს სოფლად კოლმეურნეობებისაგან დროებით მიეღოთ მაქვს ნაკეთობი მარცვლეთობა (განსაკუთრებით სიმინდის) და ბოსტნეულის მოსაწყევად...

სახელმწიფო გამოცემლობის (ხაზელგამის) და ამ დროს მასთან გაერთიანებულ საქნიგის თანამშრომელთა კოლექტივს გამოგვაუცხს ნაკეთო ბორჩალოს (ახლანდელი მარნეულის) რაიონის ქვემო სარაღის კოლმეურნეობის მიწის ფართობიდან. ეს ნაკეთო მდებარეობდა მდინარე დებუდა-ჩაის ნაპირას, შუალავების კლდევან-ზრიკა მთების ძირის მოშორებულ დაბლობში, რინიგზისა და ხარწყავი არხის გადაღმა. ნაკეთო სარწყავი იყო, მაგრამ მდინარის სიახლოვის გამო ფართობი წყლის მიწება დიდ ხიძნელებს არ წარმოადგენდა. თუმცა კოლმეურნეობა მხოლოდ მაშინ გვიმოქონდა წყალს, როცა თავისი ფართობები უხვად მქონდა ვაჭერებულ-სინეტით. ადგილი ჰქონდა და კოლოებით სავსე იყო, ქვეყნარ-მავლებიც მრავლად იყო, უმთავრესად შემეზარტენი ყვითელი ფერისა, შიგადაშიგ არც ფულადისფრად მოლამლამე გიორგები ავლდა იქაურობას, განსაკუთრებით მშრალ ადგილებში.

ჩვენი კოლექტივი დაახლოებით 50 კაცისაგან შედგებოდა, ფართობი იქაური შტისის ტრაქტორმა მოგვისნა, მეთვალყურეებად და დამხმარე მუშახელად საქიროების მიხედვით რამდენიმე კაცი ვამორიგებოდით. ამ საქმეს არავინ არ ეთიშებოდა, არც დიდი და არც მცირე თანამეუბნეობის პირები, ნათესის მორწყვა საქმიოდ ზმირად იყო საჭირო. ამისათვის მთელი ჩვენი კოლექტივი რამდენიმე ჭკუფად იყო დანაწილებული. მორიგეობით ჭკუფებს ღამდამობითაც უხედებოდათ სოფელში დარჩენა. სოფლის აზრობაგანგელმა თავაკლებმა ღამის გახათვად დაგვიტოვეს სკოლის შენობის საქმიად ვრცელი აფიანი, ყანიდან ორიოდ კილომეტრის დამშორებთ. სკოლაშიდ დღისით უნდა მისხულიყავით, თორღ შეღამებდად მოსახლეთობა დამხმულ ქოფაგებს უშვებდა, ქოფაგები კი მოგვხსენებთ, საქმიად უბოდიშოდ ებურობიან უყნობ პირებს. ამიტომ ზოგჯერ, როცა უნაში

შემოგვასაღამოვდებოდა. სამი-ოთხი კაცი იქვე ვრჩებოდით და ციხევეს კოლონიის საინტერესო...

ერთხელ მარტოკასაც მომიხდა უნაწიო ღამის გათვალი. თვალს არ მიმიღულავს, ორღულაინი საწინაღობო თოფის ჩახაზები სულ შემართული მქონდა; უველაზე მტად კვეწარმავლების მოვლანდებო მწარავდა. მგლის მოვარდნაც შესაძლებლობა მიმანდებო, რადგან წინათ ერთხელ დილაწინდელზე აქ მართლაც დავინახე ამომწრად ნაარხალში მოჭენებულ მგელი. მაშინ საქმიო შორი მანძილიდან კიდევაც ვესრულე ნადირს თოფი ორქვრ ზედღწედ, მაგრამ რაკი ვაზნებში არცთუ მსხვილი საფარტი მევარა, მგელი დაიჭრა დიდი არხის წყალი დასხლანით გატობა და გაღმა ზმირ ჭაგებში მიიშალა. ერთი კვირის შემდეგ მისი ამუშარლებული ღრში აზერზაიქანელმა ბიჭებმა იპოვეს კარგა მოშორებოლი...

ერთი სიტყვით, ის ერთი დამე უნაწიო მატროკამ დიდი ტანჯვით ვავათი. დილით რომ მივიხედ-მოვიხედდ, შორი-ახლოს შეენიშნე აუალო მიწის ერთი ხერხელიდან მეორე ხერხელში ზანტად მიიზღაწენებოდა საქმიოდ მსხვილი ყვირთი. კვეწარმავალი. თოფი ვერ დავახაღე, ერთ ხერხელში ჩაძრამა მოსწრო...

კარგა ხნის შემდეგ მოვიფიქრეთ და უნაწი გვერდზე, მდინარე დებედა. ჩაბ მზარზე, მარად მოძებზე შემდგარი ლატანებჩაქრობალი კარავა ვავითეთ; გამოსწირული ზაღით, ზღაბხულანით და ჩხერგებით ვადევხერეთ; ზის ვაწრო კიბეც მივადგით. ეს კარავა მხოლოდ წყლისაგან და ნამეტანი სიცილისაგან თუ დავაციყვად. კვეწარმავლებიც ძეღლად თუ შეღვლებდნენ წყროს ასრიაღებას (თუშეა აქ, სოფელში, ერთი აზერზაიქანელი გლეხის — ახასას სახლის კერში მე ვნახე ორი ყვირთული გველი დასრიალებდა. ეს გლეხი აჭარბო იყო და უნაწი შორა წყვის საქმეში გვერდობდა. ჩემი შეძრწუნების ვახსენარებდი ამ გლეხმა მთხრა: „ნუ გემინათ, ჩემს რაქში ეს გველები არ ეკბინებოან. კიდევაც რომ უკბინონ ვინმეს, მე მაშინვე ჩემი ნერწყვით მოვარჩენ ნაებენ... საერთოდ, ჩვენს სოფელში მე ჩემი ნერწყვით ვუჭრავ უველას, ვიხაც კი გველი დანესტარავს. ჩემი სახლის გველები კი ზოგჯერ ჩემს კვეწარმავლებს შემომიჭებებოან და დამეს ჩემს გვერდით ატარებენ“. ამ სიტყვებში ჩემთვის მტკიერ რამ იყო საწუღეო, ამიტომ საწარხოდ ვავტყაღე იმ გულალალ მასინძელს...)

რაკი სიტყვამ მოიტანა, ბარემ ბოლომდე მოგაფრებით ამ მზარე ჩემს თავგადასავალს. მართალია, ჩემს სოფელში ჩემს ბავშვობაში გამოგინა, ღაპარაკში გველს რომ ახსენებ, ამ ღროს ვიღაც არამოკეთე და მტერი ავად ვახსენებო. დღე, მტერმა მტრულად მოგვიხსენიოს... ერთხელ ხალაშის მე ის აზერზაიქანელი ენახე კაბში ჩამდგარი ჩვენი უნაწი ახლოს. საცოდავო, გულსწემწარავი წრინი იყო თუ კნა-

გილი იხმოდა, „დაუფადე ყური, ყური...“ ახასამ, — აქ საღდაც გველი ზაუბებს... და უღაპავს. თუ ამ ღროს გველს დაიჭერ და სისხლი დავაღწე, ეს სისხლი ზნდისა და ბერის სხვა სნეულების უებარო წამალია. ამ სისხლის წამალი შეზაღების საიდუმლოება მხოლოდ მე ვიცი. იმ საიდუმლოს გაზღვანება არ შეიძლება, რადგან მაშინ წამალს ძალი ვარავება. მხოლოდ ჩემს შვილს შეიძლება ვაღვადე ის საიდუმლო“. ყოველზე ამას ახას დამტკერული რუსულ-ქართულით მუთხნებოდა.

სიპართელ ვითარებ, მე არც დამბადებია სურვილი ვამეკო ახასას საიდუმლო, მით შემიტებს, რომ მაღინ ნაჯლებად მჭეროდა მისი წამლის სასწაულმოქმედება, მაშინ ჩემთვის ვავითქერე, — ვველი ზაუბებს აბრჩობს, ურავო როდი იქნება ზაუბეც რომ აბრჩობდეს გველს.

დღე, ავად მახსენებლებმა ბოლომდე ავად მახსენოს, უვევლად ბოლომდე უნდა მოვეყვე კვეწარმავლებთან შეხვედრის უველაზე მწვად შემთხვევებზე. მით უმეტეს, რომ ეს შემთხვევები როგორღაც ესიმბოლოება ომის საწინებთანა ვანცდებს. ასახვერ ჭობს ერთხელ უცრად სული ამოგბდეს, ვადერ ყოველ დღე, ყოველ საათს, ყოველ წუთს ელოდე ახლობელ და ძვირფას ადამიანთა დაღუპის ამბავს... გამოცდილები დავრწმუნდი: დიდი სატანჯვლის სამეტრნალოდ საქმიოდ თეშტარია საშუალებაა შამშობა...

ჩვენს კოლექტივში სამი მოყვარული მონადირე ვიყავით: ნიკო კიქაძე, მთარგმნელი ხიმონ შონია და მე ზოგჯერ ჩვენს ნაწიადრეცთ ვუმახინძლებოდით ჩვენი დამშუღლი კოლექტივის წევრებს. შემთხვევა ვვექნებოდა თუ არა, ხან ერთად, ხან ცალ-ცალკე მომოვინადირებდით ახლომახლო ადგილებში. ნაწიადრეცთ შესანაწავ ვემრიელ საქმულს ამზადებდა ხახელგამის მამინდელი მთავარი ბუღალტერი ბენო ღირცხალავა. ზოგჯერ ჩვენს დამშუღლი კოლექტივს დებედა-ჩაიში დაუტრილ თევზაც შემოაწევა ხოლმე გამოცემლობის მამინდელი მოლაერ — შინა ჩიქვაძე. მსიაოვნებს, ძალიან მსიაოვნებს, არცთუ ისე ცნობილ ადამიანებს რომ ეთოუნებ და ვახსებდებ. ჩვენს ნადირობაზე ოხუნჯობა მოსწონდა მაშინ ჩვენში კარგად ცნობილ მწიგნობარს, უკეთ ვთქვათ, წიგნის გავრცელების საქმის კარგ მყოღნესა და მოყვარულს — მელიტონ თედორაძეს. ერთხელ მას საქმიოდ უბეში ზეშრობაც კი ვამოუვიდა უკვე მხცოვანი ნიკო კიქაძის მასმართით

— ბატონო ნიკო, ამ ჩვენს მონადირეთაგან, რომელი უჭინებანი უფრო მტად აფრენს... მწერის ან კაკას...

— როგორც ჩანს, შენ ყვავების აფრენა გიყვარს, ჩემო მელიტონ, — მახსოვს სიტყვაში ჩაუჭა მელიტონს ვლადიმერ მგალობლშვილი — უმჯავლად ფრიალ ნიჭიერი ლიტერატორი-ფურნალისტი, იმ ღროს გამოცემლობის

სტილისტი. ომის შემდეგ, მოგვიანებით კი ვლადიმერის საბელმწიფო გამოცემლობის ლიტერატორად ედინიშნა. მეტად დასაწანაა, რომ ეს კარგი საზოგადო მოღვაწე და კარგი კალმონი მძიმედ დაავადდა და ტრაგიკულად დაიღუპა...

ადამიანების გახსენებამ გამოაცა და თავდადებების ერთი კვანძის გახსნა დამიგვიანდა.

...ის უღრ კვირა იყო.

ჩვენი უნაა უკვე სიმწიფეში შედიოდა. ჭინტი სომილი ჭრ კიდევ არ იყო დაზარებული (გურამში ასე ეძახის სომილის უკვე წრდა-დასრულებულ მარცვლებს). საქირს იყო უნის ერთხელ კიდევ საგულდაგულო მორწყვა. მთავარი არხიდან ფართობის უველა მცირე არხებსა და კვლებში წყალი მიეუშვიო. ეს ხაში თითქმის დილის საათებში მოვთავავეთ. მონადირეებს ახლა შეგვეძლო სანადირო ადგილები მიმოგვეფერა.

— ნიკო და მე შულავერის შთების ფერდობებს შევუღებოთ. აქ კურდღლები ზირად ვგვხვდებოდა: იშვიათად, მაგრამ ზოგჯერ კაცის გუნდიც წაბოგოფინდებოდა. მთის ერთ კორტოხზე, კლოფან, ქვადორიან ადგილას საკმაოდ ძველი საგურამო ციხის ნანგრევია. ამბობენ, მთელ თვალსაწიერზე აქაურობა ორბელიანებისა და ბარათაშვილების სამეფლობელოში შედიოდა. ამ დიდ გვართა ნაკვალევი აქ არაფერი ჩანდა, თუ იმ ძველი ციხის დამიწებულ ლოდებს არ ჩავთვლიდით.

საწიშესულ ნიკოს აღმართზე ხუთიკვა აუჩქარდა. გადაწყობა მთის ძირას მვეღმროდო. მე კი მისახვე-მოსახვევებით კორტოხისაკენ გავემურე. მზე აცხურებდა. სულდგმულ-თავან უველაზე მეტად იქეთაქეთ გარბოლენ ღურჯი და მშით დაგვალული მიწისფერი ზღლიკობა. ექ-აქ ეკლიანი ქაგები თუ ზუჩქები იყო მიმოვანტული. თუ ძალიან მიუფრადებდით, სადღაც შორეული სივრცეიდან ურთ გუგუნით თუ გრიალი მოისმოდა... კორტოხისაკენ მივიწვედი და რატომღაც უნებლიეთ ამეკვიტა რდებსღაც გავგონიდი თუ ფიქრებში დაბადებულნი სტრიქონები:

და იქ, სადაც უღრღელად
ღურჯი ზიტი ფრთებსა შლიდა,
ეკლის ქაგი აღიძრათა
და შიგ გველი ასისინდა.

არც მაშინ ვცდიდი, არც ახლა ვიცი, ღმერთმანი არ ვიცი, ვისია ეს ლექსი, ანდა ასე რატომ ამოდენა იგო. ამ სტრიქონების თანხლებით მიუფახლოვდი მთის ნაცობარ თბებს და მართლაც გავიგონე შეწარავი სისინი თუ წივლია. ძალიან ქაგში უფრადღ თვალ მოკვარი ბაქიას თავს, დაქმუნილს, მკვდარს. მზე იყო მცხუნვარე. ცაც აღმათ საოცრად კრიალა იყო ბაქიის გვერდით თვალი შევავლე ზორსკად წამოწიულ

გველის შავ-მონადირისფრო ლაღლამა თიგნსა ქაგის გვერდით მიკლანელ-მოკლენადად გაღვრილი იყო მისი შავ-ღურჯი ტანი. ზორბა მოკრდავის მკლავის სიმსო და ორ-ორნახეარი შეტრის სივრდე აქნებოდა, შეწარებულა, შეძრწუნებული, ხუთი-ექვსი შეტრით უკან ვიხვებ აქ ბრტყელი ლოდი გდა. ვმომსაომ საოცარი ხასწრაფით. ვდგები ლოდზე, თოფს თავში ვუმიწნებ აუღლურებულ და მწარედ ასივლებულ გველს. შეღიწოდ ვახლი ტუკვას ორთავე ლულადან აღმათ პირდაპირ თავში ვერ მოვარტყუი. უველაში ვაღიოთბა და თავი ფერდობზე დასრიალდა. სასწრაფოდ ჩავეე თოფში ახალი ვაწნები და მოკვეთილ თავს დავასაღე. თავი სისხლით მიწას მიეღლინა. მიკლანელ-მოკლანელი ხხეული კი დაღვრილ კუმრავით მოჩანდა მოშორებთ. მე სასწრაფოდ დავეშვი დაბლა. ნიკოს კურდღელი მოენადირებინა. ქვეწარმავლის მოკვლის ამბავს იგი მაინცა და მაინც არ გაუოცებია.

ნაშუადღევს დავინახეთ, რომ ნანგრევთან კორტოხს აუარებელი კაქკაი დახვეოდა.

ერთი კვირის შემდეგ, უნაში ჩასვლისას, ნაწინა ამასხს ვუამბე უწარმავარი გველის მოკვლის ამბავი...

— აი, თურმე ამიტომ ეხვეოდა თითქმის მთელი კვირის განმავლობაში იმ გორაკს აუარებელი კაქკაი, — მოთბო ამასამ რუსულ-ქართულ-აზერბაიჯანულად, — კაქკაი საოცარი ფრინველია. ძალიან ეტანება ქვეწარმავლის ლეშს... გველის ხორცი მეტისმეტად უყვარს აჭრეთვე ერთი ჭიშის ქორხა თუ არწივს. არ ვინახავთ, ცაში ატაცებული გველი რავგორ იყვარწნება ქორის კლწებში. იგი ზოგჯერ თოყივით ჭილია პერში მონაჯარდ თუ მოკურავე ფრთავაშლილ ფრინველს...

ამასხს ხიტყუებს, რახაკვირველია, წეში რდმაქციით ვამბობ.

დღეს მე არ ვიცი, ვგონებ, არც არავინ იცის, სად არის უფრო ღრმად შეჭრილი ადამიანის გონება — გარე კობოსურ სივრცეებში. თუ ადამიანის ხულის ხიდრმებში — მიუხედავად იშინა, მომერობიდან დაწყებული დღევანდელ გენიალურ მთაზროვნებამდე გონება უფრო მეტად ადამიანის შინა ბუნების ამოცნობას ლაშობს, ვიდრე გარე საშუაროსან... ლაშობს და, შეიძლება ითქვას, ჭრჭკრობით გვარიანად ნაკლებ ნაყოფიერადაც.

მე ზომ ვიცი, შენც ზომ იცი, თითქმის ვველაზემ იცის და ხინამფილემო კი არავინც არ იცის, რომ „თეთროული ადამიანი იწონის მთელ ქვეყნებებს“. ეს უკანასკნელი ფრანზ უტხო ფრინველმა ჩამაწავა უფრო იმ ღროს, როდესაც ჩვენი კოლექტივას ერთი წევრი, ვინც წინა დღით ერთადერთა შეღის დაუტყვის ცნობა მიიღო, ვეებერთელა ლუკმებს იტყინდა პირში. მოდი და გაიგე, ქვეყნის ასავალ-დასავალი, მას შემდეგ, თითქმის 40 წელია ვასული და რა

გასკვირება, რომ ყოველი აღმართული სული-
ერი ერთნაირად ზუსტად არ მახსოვდება.
მახსოვს ნიკოს ერთი მაშინდელი მსთვის
რამდენიმედ უჩვეულო წამოძახება: „შეიძლება
გაგიყვანს კაცი ვინ დათვლის, რამდენად ადამი-
ანური გალატაკია იღებება ახლა ყოველ წამს...
არა, არა! ღირს სიცოცხლედ და სიკვდილიც
ქვეყნებების გადასარჩენად!“

— შეიძლება კი ქვეყნებების გადარჩენა? —
თითქმის ჩემდღაუნებურად წამოვიძახე.

ნიკოს რამდენიმე წუთით დაფიქრდა, მერე
უცხლად წამოძახა:

— შეიძლება! როგორ არ შეიძლება!

ამ დღილოც არ გაიფიქრა ვაიფიქრე: გულუ-
ბრყვილობაში არ გადავიტარებდით-მგონა. უკვე
მის ზღურბლზე ვიდგეთ.

ნიკოს ერთხანს დაფიქრებული მოაზიჭებდა,
თითქმის მხოლოდ თავისთავს ესაუბრებოდა.
მერე უფერად ჩემკენ შემობრუნდა და მითხრა:

— გახსოვს კ. — ლი? — რა მზარული, რა
განდობილი სავსე კაცი იყო. დაუზარელი და
კარგი მუშაკი. იმდებრით სავსე ათ-თხუთმეტ
დღეში ვაათვა პარტაბტანმა ტყვემ... ახლა
ფუკე მისი სახსენებელიც აღარა... აღარავის
ახსოვს... ალბათ, ყველას ასეთი რამ მოგვე-
ლის...

ნიკომ თითქმის რაღაც საშინელი ხაზწარე
ჩამაწვტია გულში. გამახსენდა იმდებრთა და
დაუცხრომელი იუმობილი სავსე კ. — ლი. იგი,
კვონე, ყოფილი ასოთმწიფი იყო, ჩვენ დროს
კი გამომეტელობის საწარმოო განყოფილებაში
მუშაობდა, დაუცხრომელი, მოქმედი კაცი იყო.
დიდი სიხარული და ბედნიერება ცხოვრებაში
არ უნახავს; მხოლოდ რამდენიმე წუთი თუ
პირობდა საამურს.

კარგახანს ნიკოს დაფიქრებული მოდიოდა
ჩვენი უნახავს. მერე ჩვეულებრივ სწრაფად
შემობრუნდა ჩემკენ და მითხრა:

— იცი, რატომ გამახსენდა კ. — ლი? შენმა
მოკლულმა გველმა გამახსენა... სიკვდილამდ
მოკლე თუ მოკლეობით დღის წინ დღილადრიან
შეგოვდა ჩემთან, დამაქდა წინ და მიუბნება:
ნიკოს, არ გაგვიკორდეს, აღსარება უნდა
გითხროს, კარგი იყო, რომ ომში წავსულიყავი,
მაგრამ ჭრჭრელობით გამართელობის მხრივ
დამაწუნებს... ახლა კი ჩემი დღეები დათვლი-
ლია: ვეუბნები, რას ბოდავ-მეთქი. შემეხვეწა,
უფრო დამაგდე, წუ შემაწვეტინებო... მეუბნება:
უფოდი კაცი არ ვყოფილვარ, ის დღე ჩემი
სიცოცხლის დღედ არ მიმჩნდა, თუ ვინმეს ჩემს
ირველი მყოფთაგანს მიცრიოდენ რამეს მაინც
არ ვასამოვებდი; ყველაზე დიდ ღირსებად და
იმედად ის მიმჩნია, რომ ჩემს თავთან ვიყო
მართალი და პატიოსანი. მე მგონი, უფრო დიდი
ადამიანური ღირსება არც არსებობს, ვიდრე იყო
მართალი თავისი სინდისი წინაშე. გადაწვეტიტბ,
შენ გიხობრა ჩემი ერთი დიდი საიდუმლოება:
მე — პარტის წევრს მწამს დმერთი, მწამს

რადაც უმაღლესი ზეციური ძალის მიერ
მღვდელი, არც ეკლესია, არც წარმართული
მწამს. მხოლოდ დმერთი მწამს...

— მე გაოგანებულმა რადაცის თქმა დაგვიბრე.

— არა, — მითხრა მან, — წუ შემაწვეტინებ,
ბოლომდე მითქმევინე და მერე რაც გინდა და
რაც საჭიროდ დაინახო, ის მომოქმედებო... მე
მწამს დმერთი და, ფიქრობ, ამიტომაც ვარ
პატიოსანი. ვიცი, შენ მტყუი, ყველაზე დიდი
უპატიოსნება ის არის, რომ ამას უმაღლავ და
უმაღლავი ამხანაგებს, შენს წრებს... იქნებ, ეს
ასეც იყო. მაგრამ ამით მე არავისთვის, არც
საქმისათვის არავითარი ზიანი არ მიმყენებია...
მე მხოლოდ ჩემს გულში ვატარებდი ჩემს
საიდუმლოებას... ახლა ჩემი აღსარების დღე
მოახლოებულია და ოქვენ გვეუბნებით ჩემს
საიდუმლოებას ვიცი, უაღრესად პატიოსანი და
რწმუნის ერთგული კაცი ხართ. როგორც საჭი-
როდ დაინახოთ, ისე მოიქეცით... მე მღერ
მოვკვდებო, საიდან ვიცი? სიზმრიდან. სიზმარიც
მწამს. ეს ერთი ხანია თითქმის ყოველ დამე
მეჩიზრება: უზარმაზარი გველი ტანზე მერევეა,
ყელში კბილებს მახოხს და ბნელ ორმოში მიხა-
თრებს, მახჩობს, ხულის მიხუთავს...აბადისო-
მით, მღერ დამახუთავებო...

— მაშინ ვაიფიქრე, — თქვა ნიკომ, — ომის
ვითარებაში, შენშილმა, ნერვიულმა დამახუთავებამ
სულიერად მოშალა კაცი-მეთქი. შევეცადე მაშინ
მინი აღსარება არ გამეზეულებინა და არ
გამემატრებინა, სამ-ოხს დღეში კი იგი პარტა-
ბიანია ტოფით დაავადებული მოათვისებს
საყვადმყოფოში — ილია კავკასიის სახტლობის
ყოფილ საშუალო სკოლაში, უფრო ადრე თქ
ფერშილო სკოლა იყო. ხომ გახსოვს, რამდენიმე
დღეში იგივე წავავერს ის უზედურთი კაცი...
რასაკვირველია, სულიერი დეპრესია მან ჭერ
კიდევ გამოუმტელებელი ავადმყოფობის
დროს დაწყო... ის უზედურთი ახლა შენმა
მოკლულმა გველის ამხანაგა გამახსენა... სერ-
ოლოდ კი მტეად გამოუცნიობია ადამიანის ხულის
უხარსულო ბნელი ხერელები. ამას შენ გვეუბნები
შემახვეთით, ასეთი რამ აქამდე არავისთვის
მითქვამს... სეროლოდ, ალბათ, კაცს რომ ტანმა
სიკვდილი შეუჭდას, შესაძლებელია გონებაში
მისტია შეეპაროს.

ძლიერ გამკვირვა ერთი შეხედვით ხაგზოდ
„მშრალი კაცის“ — ნიკოს ამ მონაყოლმა. შეშ-
დეგში არავითხელ მქონდა შემთხვევა მეგრძინო
ამ „მშრალი კაცის“ რატომღაც ძლიერ შეფარ-
ობა, მეგრამ ერთხმ შეტყობობაზე და თითქმის
ერთგვარი რამაბტოთი ისარჩაქრავი ბუნება.

საქმეში, სასსახურში, საზოგადოებრივ ურთი-
ერთობაში ნიკოს ნამდვილად საოცრად გულუკივი
და ფოლადაცოთ, კლდესავით შეუცვლი და მაგარი
იყო. არა მარტო სხვების, არამედ თავის მიმარ-
თაც, მისი უანგარბო ზოგჯერ, თუ შეიძლება.
ახე თქვას, თვითგვემამიაც კი გადადიოდა. მან
გერმანული ენა იცოდა და თითქმის ყოველ-

საქართველოს
საბჭოთაო
საზღვრო
სამართლებრივი
სამსახური

წლიურად რედაქტორობდა ზოგიერთ ვერძანულ სახელმძღვანელოს. მაგრამ თუ სახელმძღვანელოს ახალ გამოცემაში რაიმე დიდი ცვლილებები არ იყო შეტანილი, ხარვეზცილო მონორ-არზე სურს უარს ამბობდა. სხვებს კი ამგვარ ხარვეზცილო საშუაშოში უყოყმანოდ აძლევდა კანონიერ მონორარს.

ბედულ ნაცონ-მეგობრებს ნიკო პოეზიის ვაჭრებზე და მოუვარულად არ მიაჩნდათ. პირიქით, ამ მხრივ მას ზოგჯერ საოცარ უტყუოვ-ნებასაც კი მაიწერდნენ. პირადად მე მას პოე-ტურ სწენაწკლებობას ვერ მივაწერ. ნამდვილად მისგან არცერთხელ მომიხმენია აღფრთოვანე-ბული სიტყვები გალაკტიონის ვასოცარი და განუწერობელი პოეტური მუსიკალურობის, გრამაშეობის პოეტური მიქტურებისა და სიკიკიასის, აბაშელის ოდნავ გრილი, მაგრამ ულამაზესად და უწესტესად ნაძერწი პოეტური სიტყვის შესახებ. ვიცო აგრეთვე გულთადად უფერადა გიორგი ლეონიძე, მოსწონდა მისი სიტყვის ხიზხე და ბარაკიანობა, კარგ პოეტად მიაჩნდა მავაშვილიც. მოსწონდა ირაკლი აბაში-ძის მავაშვილიც ცნობილი ლექსებიც. ამავე დროს პოეზიის დიდ ქაშაგად მიახ ვერ გამოვაცხა-დებ... მასსოვს, ერთ საქაოლ ცნობილსა და გახმარებულ პოეტს თითქოს ზემორობით, მაგრამ არც თუ საფუძველმოკლებულად უთხრა: — წიგნს უტყველად გამოვაცემ, მაგრამ შენს ლექსებს თუ წიგნსად დაწერო... ეგ ამბავი შენმდე კარგა ხანს დადიოდა სასაცილო ამბავად... მიუხედავად უოველივე აიხის, საღდაც სულსა სადრმეში შეგნებულად თუ შეუგნე-ბულად, გარეგნულად ერთობ ცოც კაცს — ნიკო კიკნაძეს უღვივოდა პოეზიის გრძობა. მე ხში-რად მიმგზავოდა მასთან სანადაროდ შორსა თუ ახლოს, ამ მგზავობაში მას ხშირად, ძალიან ხშირად უყვარდა გახხენება ილიას სტრიქონე-ბისა: „ამობრწყინდა მზე დღეებულად და განანათლა ქვეყანა ბნელი“. მართლაც დიდე-ბულად არის ნათქვამი, — თითქმის უოველითვის დაატანდა თან.

ღამე მგზავობა კი საშინლად ეწავრებოდა. ერთხელ გამოშიტყუა და ძლიერ გულახდილად მოთხრა: „საშინლად მეწავრება ღამე მგზავრო-ბა გინდ მატარებლით, გინდ მანქანათ. ასე მგონია, რაღაც საშინელებას — უზარმაზარ შვე ვედლებშას დადებულა აქვს დიდი, ბნელი გვი-რბიის მხგავსი ხახა და მულაპავს მატარებლია-ნად, მანქანანად... ვიცო, ავადმყოფურია, რაღაც თითქოს მოჩვენებითია. მაგრამ ამ მხრივ ვერა-ფრთო ვერ ვერევი ჩემს მოჩვენებებს, უკეთ ვთქვით, ჩემს თავს“.

ამას ამბობდა მრავალ ჰირნაცილი კაცი, ვის გამოც თითქოს უოველითვის აღზევებულად უნდა ვთვლიანაკყოთ, მაგრამ არსებითად მისთვისაც უოველივე ადამიანური უტყოს რამ არ იყო.

„რა კარგია კრილა ცხავით გადაწმენდილი,

უბურუსო გონება“. — უოველითვის თან დაატან-და თავის „მისტოკურ“ გადახვევებს...

ღებედა-ჩაის ნაპირებიდან თუ სანახებიდან ბევრი რამ გამომყვა მოსავგონებლად... ერთხელ იქიდან ჩამოტანილ ძალიან შიკრე ნანადირევზე სხვებთან ერთად მწერალითა ერთი ჰგოვც მენწვა. გვიქონდა მძიმე განცდა ომის ტრაგიკუ-ლი ვითარებისა, მაგრამ უიმედობა არ გავწვა-ლებდა. შემთხვევით სიტყვა ჩამოვარდა სიხე-ცესა და აუღამაჟულე, მოახლოებული ფრონ-ტადან გამოქცეული ღარბები რომ ტბედნენ ზოღმე თბილისის ქუჩებში. ერთმა მენიანეთა-გამა კოღევაც გვიამბო, როგორ ვახდა უშუალო მოწმე ერთი ტრაგედიისა პურის გამო. ვიღაც მთარაღმა-ღეუტრტირმა შეურაცხყო ქალი, ვინც მწარე საყვედური უთხრა იმის გამო, რომ მთვრალმა ძალიდობით, ურიგოდ აიღო სხვების უღუღა. „ჩემი ქმარი და ძმა იქ მტერს ებრძვის, შენ კი გამოქცეული ღარბი აქ მათ შეიღებს მტერ ღუქმის მიღებასაც უძნებებს...“ ეს იყო და ეს. ავტობიის სახედიწერი გასართლს კინა-ღამ საშინელი ზოცვა-უღებთა მომყვა... მწარე ამებებს და მწარე უქირებს მალე მოვეშვით. ადამიანი უოველ მდგომარეობისას ცდილობს ხულის მისსახებელი იპოვოს... ჩვენს ხუტრა იმდენად „მეადრული“ და „მზვი“ იყო, რომ გეზირილი კერძებისა და საამო სასმელების მოწარტების ძალიან დიდ გასაქანს გვაძლევდა. ასე გახანქეთ, ერთმა არც თუ ისე გურმანმა თანამეხუტრემ გახაგონად დაიწყო ოცნება გურულ საცვისა და ჰეპაურზე, ცუდ ღონსა და ჰუღინტ სულგუნე, ოსტატურად გამოყე-ვნილ შახხა და „ქუისდასაქარგავ“ კუპატებზე, „ღღთაებრივ“ ალაღსტურზე და შუშხუნა ჩხავერზე. რა მენქა დაბოღმელ მასპინძელზე „მოგაკვედით დოღლას ქახაქალაძე-მეთქი“ — ვამბობდი გულშიც და გასაკნაღად. ერთმა-ნებისც გვარიანად აქილიკავებდნენ. იმ „პურმა-რილიანობის“ უფრო მყოფით და ფერადღვანი სურაჟები შეუძლიათ გაიხხნენ (თუ ეს ახლა საწვენად არ ექნებოთ) აღუქნადრე ჰუთათიღმა, გრიგულ აბაშიძემ და ზოგურთმა სხვა... კაცმა რომ თქვას, მართლაც რა გახახხენებელი იყო პურობა უპუროდ, ქეოთი უღვიროდ. მაგრამ რაკი კაღმის წვერს მომყვა, უკან აღარ ვიბეც...

უნდა მოგახხნეთ, რომ ღებედა-ჩაის ნაპირ-ებიდან ჩამოტანილი არც ნანადირევი, არც სიმიინდი არ უოფილა ისე ნანშენელოვანი და საგრძნობი, როგორც ტრაგიკული მაღარია, რამაც ბარე ექვის თვე „მანებებრა“ ლოგინში. ჰირნახულის მოწვევას მე ვერ დავგწარი. ჩემია-ნებმა დიდი ტანწვა-წვაღება გამოცადებს. მაგრამ ქვეყნიერების ტანწვა-წვაღება ამხუბუბლდა ჩვენს ტანწვას. ავადმყოფობა არა მარტო ტკი-ვლებიხა და სხეულის გვემის გამო არის შემწა-რავი და შემწაწმებელი, არამედ ხულის დავიწ-როლებითაც, სულერი ინტერესების შემოწნულე-ვითაც, გინდა არ გინდა, ავადმყოფი მებტრად

საქართველო

ხოლოვე დროდადრო თავს. ბოლოს აფეთქდა, ცოფიანი ხარხით აღრიალდა, — დამანებეთ თავიო, შეშოშვევირა და ნერვიული კანკალი აუტუდა. გული შეტყინა: კაცი, ვინც ასე მოუვარდა და ვაფაკად მიმანდა, რატომღაც ახლა, მხოლოდვად გარეგნული ყოყორობისა, საცოდავად გამოიყურებოდა. ხელი ჩავიქნეთ და მოვეშვი. მერე მისი საქმე გარჩიეს სხვადასხვა ინსტანციებში... წარმოიდგინე შენ, აქა-იქ შფარველებიც კი აღმოუნდნენ. გავიდა ხანი და ერთი დღის, თითქმის დღლა-ბნელზე ვიღაცამ კარებზე მოგვიკაკუნა; გაუღეს. ვნახეთ, ის იყო შე ჭერ ისევ ლოცინში ვარ... შეუბნება, შაბათზე მთელი ჩემი უკაცურობა, თორემ შაბათვარ აქვე მოვიკლა თავიო. დავაშოშვიე, უყვეცად დე კთილად შემჩერდა. მაგრამ, როგორც ჩანს, გატეხილი გულის გამოთლებმა ძნელი საქმეა. თავი ერთს მკარნახობდა, გული მეორე მხარეს მიქანებოდა. ლმობიერების ვა ავიჩიოე. ახლა რა აპირებ-მეთქი, ვკითხე. რას მირჩევთ, რა ვაქან დავადგეო? ძველი დრო რომ იყოხ ბერად აღუკვეცებოდი, სულის ცხოვნებაზე ვიზრუნებდი, ცოდვებს მოვინანიებდიო. ვეუბნები შენ ისევ მცდარ გზაზე დეგბარ, ვინა ბუნების გარეშე ეძებ დახაურდენს, შენ ვინა შენს ვარეშე, შენი პიროვნების მიღმა მოხანო შენი სულერი ცხოვრების მოშწინსიკებელი ძალა. საქირო კი არის თვითონ შენს პიროვნებაში, შენი საქუთარი ბუნების შინათ გამოიშუშოო და დაგტროფო ეს ძალა.

მერე ნიკომ მე მომმართა:

— მე მგონია ადამიანები ხშირად არიან განწყობილი ერთგვარი ფეტკაშაშისათვის. ილტვიან იქითენ, რომ თავიანთი სულერი მოძრაობა მიაწერონ გარეშე საგნებსა თუ ძალებს; ქვას დაგაღებენ და მუხლს იღრკენენ მის წინაშე, ეჩვენებათ, რომ ამ ქვამ ბუდობს იღუწალი ძალა... ვხედავ, ჩემი სტუმარი რადაცნაირად თავს იკავებს, დედას იოკებს. წამოვდექი. ზაიზე მოვიბატეე. ვსაუბრობთ. ვუბნებები, სულერი სიმშვიდის უველაზე უტეოთის საშუალება ქვეყნისათვის კეთილი საქმის კეთებაა. რომელიღაც ძველმა ბრძენმა კიდევაც თქვა, იხტარეთ საეთის ქმნაო.

— კი მაგრამ, ვისთვის რა არის საეთი? — შემიპასუხა იგი, — მე ეს საეთი სულ მაწვადებს.

— ახლა თუ რა არის საეთი ჩვენთვის, ჩვენი ქვეყნისათვის, ჩვენი ადამიანებისათვის — ეს ნათელზე ნათელია, ვუბნებები... შენთვის კი უველაზე უმჭობები იქნება დაუყოვნებლივ წახვიდე ფრონტზე, ვაფაკურად იბრძოლო შტრის წინააღმდეგ... ჩავსანი შენ ზომ აღარ გავქს.

წამოვდეგი, მაღლობა მოხბრა, დამეშვიდობა და წავიდე. კარგახანს მისი არაუფრო გამოვიდა. ამ დღეებში ვავადი, რომ ფრონტზე არ წასულა, რომელიღაც დაწესებულებაში დაუწვია მუშაობა, იქაც დაუტეოთათ უაღთიანდობაში.

ამის გამო მარცხენა ხელზე ძარღვები მუქუნს უტრია. გადურჩენიათ... ეს არის და ეს. გულში მწვავე ტრილობა დამარჩა. არც ისე მაღლე და ადვილად ხდება ადამიანის გარდაქმნა. — დაამთავრა ნიკომ.

1945 წლის დამდეგი. ოპი თითქმის მოვუდულია. ნიკო ხშირად იღიმება. ისე კი საქმიოდ მოტეხილად გამოიყურება. ნადირობის უნის მიანც ვერაფერი უნელებს, ვერც თიკამილებების ქრონიკული დაავადება. იანერს ერთ კვირა დღეს მივდივართ სანადიროდ ხრამზე, რკინიგზის შუალაირის ხიდის მიდამოებში. იქ მიღწარის მარჯვენა მხარტზე, ხიდის გასწვრივ კარგა მოზრდილი ტუიანი ქაგნარაც, მდინარის რამდენიმე ტოტაც და სხვადასხვა ზომის ტოტარებიც არის. ამ ნადირობაში თან ვავხლავს შალვა თბუკაშვილი — ჰედაგაგი, საშუალო სკოლის ქართული ენის რამდენიმე სახელმძღვანელოს ავტორი, ლიტერატორი, მთარგმნელი, საჭაოდ ენაწულიანი მოსაუბრე და ჩვენზე არანაკლებ თავდაგწევებული მონადირე.

უთენიას ადგილზე ვართ. ცივა. ტბორებს უნიულის გამპვირვალე ქტრქი ფარჩა. მიღწარის კიდებიც დაქობილულია. ქაგნარტრის ფეხი შეედვით თუ არა, ადრე წამომტარმა კურდღელმა სამთავს თითო ვაწა შეიწირა და შორს გადაიკარგა.

— დავინახეთ, — თქვა შალვამ. ეს თქვა თუ არა, წჭრილი იზებს ვუნდმა თავზე გადაუქროლა. შალვამ გუნებს წვეილი გასროლა დაადენა. ერთი იზვი ფარფატიო დაეშვა დაბლა.

— გვაქობე. ეს ერთი და სხვა მრავალი — გასძახა ნიკომ.

დაეშორიშორდიო.

რეწეი იღუწალი დუშილი სუფევს. შფოთიანი, დაქაბული, მრავალი სადუხჭირისა და ტიცილებიანი დღეების შუაღედში სულის მოსაოხებელი წუთები დღი სიკეთა. მაღალ ბეებზე შეშოშვიდარი უვაგების უყანტალი რომ არ გაისმოდეს დროდადრო, ირგვლივ პირველქმნელი მუდაროება იქნება დასადუტრებული. მო, ეს უვაგები... უოველთვას ავისშაუწევლად შეჩვენებები. თუმცა, კაცმა რომ თქვას, არც თუ იგი საღანძლიე და სააუფო იტრინელია. მძორხა და ლეშს სპობს... ჩანდაბისკენაც ქქონია ვა უვაგებს... მაღლა ცაში დიდრინი იხვეების რამდენიმე გუნდი მიფრინავს საქუთხა მწკრივებაში. ეს მწკრივები ჩვენი თოლენისათვის მოუწვადომელ სიმაღლეზეა. ზოგჭერ გული ეერ გვითმენს და სამთავან ხან ერთი, ხან მეორე, ხან მესამე აშაოდ ევხტით თოფს ცისიერში ვახაზულ მწკრივებს. მივტოპავ ქაწკრობებში, მივალწუნებ ქაგებში, მივფონავ ქაობან გადქაშებში. დროდადრო მაღალი ბეებთან ვადმოქნავლებენ კაქკაქები, გადმომბროტინებენ

საქართველო
საქართველო

უვალები. ხანდახან ბუჩქებიდან და ეკლნარებიდან შაშვიც ამოკაჭებდებოდა. ხალხიც წრიაშოც გაიწივლებოდა. ამასობაში ერთ სსტესთან ლაქაშთან ტბორს წავაღებო. დაახლოებით ოცდაათი მეტრის მანძილზე სამი ხაზარულა ისევე გამოფრანდა. სამთავან ერთი საგულდაგულლოდ ამოვიღე მინაშენი. ვერსოვო. ის ერთი ოდნევი მალედა აიწია, უმად ტრიალ-ტრიალით დაეშვა დაბლა და ტბორთან ახლოს მიწას დაეშვა. მივიჩინე და ნანადირევი ზელში ავიღე. მისი შექოლურჯ ზავერდითი მოვლამავე თავ-უღითი საუცხოო ნახატა ზგავდა. რამდენიმე წვეთი სისხლი მარჯნის თვალითი ეტსურა ამ თავ-უღელს. ამ წვეთებმა უნებლიე ახოცაიციით შემ-ზარეს. მაგრამ ფიქრი უმად ტუის ნახაზებს გაეადრევე. მალე დაიქოულ ადგილისაკენ ვავე-შურე. ზნად ერთი წრიაშოც შევამტე ჩემს ნადვალს... დიდი ხის ძირში შევიყარნით. შალვას ერთი წყლისკათაში მივამტებინა თავისი პატარა ისეხათვის, ნიკოს კი ერთი წრიაშოც მოვლდა. მინც კმაყოფილი იყენე. ხუხბი გვახალისებდა. წავიხებოვით.

— ბე არ არსებობს ახალგაზრდაბაზე უფრო დიდი ბედნიერება და ხილამაზე. — თქვა ნიკომ

— ამბობენ, უველა ასაკ თავისი შნო და ლა-ზათი აქვსო. — შეეპასუხა შალვა.

— არ დაიჯერო, — უახზრა ნიკომ, — მე კი მგონია, ბებრობა და სიმანხევე ტუუბის ცალე-ბია. ისიც კი, რაც ახალგაზრდას შეენის, ისე-დაც მანხევე ბებერს კიდევ უფრო ამანხევეს.

— ისეთი დიდი ღირსება, როგორც არის გამოცდილება და სპარძენი, მოხუცს მინც მეტა აქვს. ეს კი მინც მეტა შნო და ლაზათია. — არ ურიდა ფარხმალს შალვა.

— არა, არა, — შეეპასუხა ნიკომ, — გამოც-დილებას გამოთიბვა ამათილებს, სიბრძნე კი ისეთი ელემენტებისაგან შედგება, როგორცია მეხხიერება, ათვისების უნარი, განმევერების უნარი, შთამბედილებათა სიცხოველე და ქვე-ნიურ კავშირთა სწრაფად მივალევა. უკვლევემ ეს კი, უწინარეს ყოვლისა, ახალგაზრდულ ტვის ახახიოებ... —

— მაშ, რად ამბობს ხალხი, — ჩაქტრა სიტყვაში შალვა, — ბებერი ხარის რქანიც ხნავერო?

— ეს აღბათ რომელიდაც ბებრის მოვლი-ლია გულის დასამშვილებლად. — უპასუხა ნიკომ. — ერთადერთი სულიერი თვისება, რაც ბებერს უზრდება და ემატება კიდევ — ეს არის პატავმოყვარობის ვრძეობა. მაგრამ ახალგაზრდას ანე თუ ისე ამატიმ პატივმოყვარეობას — ამ ხაზინლარ სულიერ ხენს. ბებრის პატივმოყვარობა კი, რად, სამწუხაროდ, მას წლებთან ერთად ემატება, პირდაპირ ხაზინე-ლებია. მით ფმეტებს, თუ პატივმოყვარე ბებერს მალეღს წემოდან ქვეროთ დახედოს ხხებს...

აქ მე ვიგრძენი, რომ ხაცა იყო უფრო-ფრო მხალეზაზე გადავიდოდა. სიმართლე ვითხრა, მე არ მინდოდა ეს მისი „სუსტი მხარე“ (არსებითად კი ძლიერი, შეტად ძლიერი მხარე) ახლა აქ გამხელილოყო პირდაპირ, პლაკატურად... ვუტირობდი, საუბარი სხვა რამეზე გადა-მეტარა, მაგრამ დამასწრო და ვანაგრძო:

— აი, თვითონ მე, უკვე მოხუცი კაცი, როგორ თავისთავს ვიქტერ სულმდაბლობაში, იმის ბუნდოვან შიშში, რომ მოვა რომელიდაც ახალგაზრდა კაცი, აღხავეთ ახალგაზრდული ფიზიკური და სულიერი ენერგიით და შემ-ცვლის, გადააყენებს, უკეთესადაც წარმართავს საქმეს... რად უნდა მეშინოდეს მე ამის? რად უნდა იყოს ხაშიში უკეთესი შეწყვედილი? არა, არა! ბებრის პატივმოყვარობა ძირშივე აღხაკვეთია!

...ამასობაში საქმიად ძლიერი თოვა დაიწყო. თოფებს და ჩანთებს ხელი წამოვადღეთ და ხრამისპირა სანახებში გავიშალენით. ისების არტულ-დარტული გადაფრენ-გადმოფრენა უკვე დაწყებული იყო. დაეშორაშორდით, ხან აქეთ, ხან იქით გაისმა ზენვა თოფების სროლა. ნადი-რობით გული ვიჭერეთ. წამთის მოკლე დღე შეუადლისკენ მიიწურა. ნიკომ და შალვა მდინა-რის მხარეს შეგულბოვდნენ. მათკენ გავეშურე. ტუხისა და მდინარის შუა ადგილას კარგა მოზრდილი ტბორია, თხელი თოვლიანი ყინუ-ლის ქურქით დაფარული. ვხედავ შარვალ-დ-ეარწამებული ნიკომ შეშველი ფეხებით მოამ-ხვრევის ტბორის ყინულის ქერქს და ორი დღე-ისე მოაქვს.

— ამას რას შვრებით, ნიკომ? — მივაძახე.

— აქ გამოვლი თუ არა, — მითხრა მან, — თავზე გადაამტრინდა საქმიად დიდი ზუნდი... ვერსოვო წემოდნე და ორთად ისე ტბორის შუაში დაეარდა. ბებერი უტრიალად აქედან, იქედან... ახლო ტყიდან ვრძელი ჭოკიც მოვი-ტანე. მაგრამ ვერსაგაით ვერ მივიწვდი. ვერც მივატარე, რომ თქვენთვის დამეძახა დახმ-არებისათვის... აქ მტაცებელი ქორება დაფ-რინავს... ბოლოს გადაეწვევებო, რაც მომიყვა, მომივიდეს-მეთქი, ჩემქმები გავიხადე, შარვალი სულ მალედა ავიარწახე... და სხვა დანარჩენს, თვითონ ხედავ...

ეს იყო ნიკოსთან ჩემი უპანახენელი ნადი-რობა.

წლები გავიდა. ნიკომ გარდაიცვალა გულის შეტევით. მისმა მერულემ გამოგიგაყენა ქმრის ქალღელბში ნაოწენ ჩემს მიხამართლე გამოსაგაყენი დია ბარათი — ბეროვის ცნო-ბელი სურათის — „მონადირენი დახვეწებისას“ რეპროდუქცია — შემდეგი წარწერით: „წარ-სულთა დროთა მოსაკონებლად“. ნიკოს აღბათ გამოგაყენა გადავიწვდა.

იყო კაცი და...

ნოდარ რუხაძის ხსოვნას

ნოდარ რუხაძის უეცარმა გარდაცვალებამ ქართველ მწერალთა და მკითხველთა შორის გულწრფელი მწუხარება გამოიწვია.

ოცი წლის წინათ შევხვდი მას პირველად, ეს იყო ჟურნალ „მნათობის“ რედაქციაში, და იმ დღიდან დაიწყო ჩვენი მეგობრობა. არ შევცდები თუ ვიტყვი, სხვა მრავალიც, ვინც მეგობრობდა ნოდართან, ასევე მოულოდნელად და ასევე გულწრფელად ამყარებდა მასთან მეგობრულ ურთიერთობას.

ნათელი, კეთილშობილი, განუზომ-

ლად კაცთმოყვარე და გულწრფელი — ასეთი იყო ნოდარი. და ამას უმაღლესი იგრძნობდა ხოლმე ყველა, მასთან შეხვედრისთანავე.

თავის ხანმოკლე ცხოვრების მანძილზე არც თუ ცოტა გააკეთა ნოდარმა ქართული ლიტერატურის განვითარებისათვის. მისი თარგმანები და კრიტიკული შრომები ყოველთვის გაუწივეს სამსახურს დასავლეთ ევროპის ლიტერატურით დაინტერესებულ ქართველ მკითხველს.

კიდევ მრავალს, ბევრს გაკეთებას ფიქრობდა ნოდარი. იგი ხომ შესანიშნავად იყო გარკვეული განსაკუთრებით ჩვენი დროის გერმანულ მხატვრულ ლიტერატურაში. ის ყოველთვის დიდი პასუხისმგებლობითა და ამასთანავე სიყვარულით ეკიდებოდა თავის საქმეს. მან კარგად იცოდა თუ რა დიდსა და სასარგებლო საქმეს აკეთებდა.

უდროოდ წავიდა ჩვენი ნოდარი და თან წაიღო მრავალი განუხორციელებელი ჩანაფიქრი და ოცნება.

რა აღრე, რა მოულოდნელად წავიდა ჩვენგან ეს კეთილშობილი მოღვაწე, რომელს გააკეთებდა კიდევ ჩვენი ძვირფასი მეგობარი!

რა გულსატყენია, რა მძიმეა კეთილშობილი, გულისხმიერი, მაღალი ღირსებებით შემკული ადამიანის დაკარგვა!

სარგო კლდიაშვილი

მე წილად მხვდა სამწუხარო მოვალეობა, ჟურნალ „მნათობის“ სარედაქციო კოლეგიის, რედაქციისა და პირადად ჩემი სახელით გამოასახიოვარი სიტყვა ვუთხრა ყველა ჩვენგანისათვის ძვირფას მეგობარს ნოდარ რუხაძეს, რომელმაც, მიუხედავად ახალგაზრდობისა, ასე ბევრი რამ გააკეთა ქართული კულტური-

სათვის, ასე ბევრი მოასწრო, ასე თავდადებულად იმუშავა და თავისი ნაშრომ-ნაღვაწით, სპეტაკი ადამიანობით, პირდაპირობითა და ჰუმანიტარული პრინციპით მკითხველთა ფართო წრეების სიყვარული და პატივისცემა დაიმსახურა.

მე გუშინდელ დღესავით მახსოვს

ნოდარის მოსვლა ჟურნალ „მნათობის“ რედაქციაში, მაშინ ის პატარა ბიჭი გახლდათ, უნივერსიტეტის უცხო ენათა ფაკულტეტი ახალი დამთავრებული ჰქონდა და დიდი ცხოვრების გზაზე, ლიტერატურულ სარბიელზე ის იყო გამოდიოდა. მას შემდეგ ორმა ათეულმა წელიწადმა გაიარა და ნოდარ რუხაძე ჩვენს თვალწინ დაგვკაცდა, როგორც მთარგმნელი, კრიტიკოსი და პუბლიცისტი.

ნოდარ რუხაძის თარგმანები გერმანული ენიდან, რომელიც მან ზედმიწევნით იცოდა, გამოირჩევიან ქართულის დახვეწილობით და, რაც არა ნაკლებ მთავარია, დედანთან სიახლოვით.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ნოდარ რუხაძის ღვაწლი, რომელიც მან მშობლიურ ქართულ ლიტერატურას დასდო, როგორც გერმანულ ენაზე მისმა მთარგმნელმა და გერმანულენოვან საშუაროში მისმა ერთ-ერთმა დაუღალავმა პოეტლარიზატორმა. ნოდარ რუხაძის უეცარი გარდაცვალება, რამაც ყველას თავზარი დაგვცა და გული უღრესად დაგვწყვიტა, ამ მხრივ სწორედ აუნაზღაურებელი დანაკლისია.

ნოდარს პირადი კონტაქტები ჰქონდა ბევრ თანამედროვე გერმანულ მწერალთან, დემოკრატიული გერმანიის ბევრ გამომცემლობასთან, ჟურნალთან და გაზეთთან, რასაც ის უანგაროდ იყენებდა მშობელი ქვეყნისა და მშობლიური ლიტერატურის მაღალი ინტერესებისათვის. თუ დღეს რამდენიმე ქართველი პოეტი, მათ შორის ნოდარ რუხაძისა და ყველა ჩვენგანის სასიქადულო სიმონ ჩიქოვანი, ასე კარგად ეღერს გერმანულ ენაზე და ნიჭიერად შესრულებული

თარგმანებისა და წინასიტყვაობების ლობით სულ უფრო მეტ და მეტ მეგობარს იჩენს პოეზიის მოყვარულ გერმანულ მკითხველებს შორის, ეს, უპირველეს ყოვლისა, ნოდარ რუხაძის დამსახურებაა.

ნოდარმა, სხვა ქართველ გერმანისტებთან ერთად, რომლებთანაც ყოველთვის მჭიდრო კავშირი და მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა, ცხოველი მონაწილეობა მიიღო ქართული პოეტური სიტყვის გერმანული ბუკარედების დამზადებაში. დღეს ქართული პოეზიის ანთოლოგია დიდი გოეთეს ენაზე ხელთა გვაქვს და ამ პატრიოტულ საქმეში ნოდარ რუხაძის მნიშვნელოვანი წვლილიც ურევია.

თვალსაჩინოა ნოდარ რუხაძის ღვაწლი, როგორც კრიტიკოსისა და პუბლიცისტისა, მისი წერილები ყოველთვის გამოირჩეოდნენ საქმის ღრმა ცოდნით, პასუხისმგებლობით, სიმწვავეთა და პირუთვნელობით.

ვინ იფიქრებდა, თუ ასე ადრე შეწყდებოდა ქვეყნისათვის ეგზომ საჭირო ეს შინაარსიანი სიცოცხლე, ვინ იფიქრებდა, თუ მისი უფროსი ამხანაგები მისი კუბოს წინაშე დაედგებოდით და მე კი გამოსათხოვარი სიტყვის თქმა მიმიწევდა!

მშვიდობით, ძვირფასო ნოდარ! ამერიიდან შენ იმათ შორის ხარ, ვისკენაც სულიერად ილტვოდი, ვინც ამ ქვეყნიდან შენებრ უდროოდ წავიდა და ქვეყანას, ახლობლებს, მეგობრებს, ძვირფასოჯას მოურჩენელი ტკივილი მიაყენა. მშვიდობით! ნათელი დაადგეს შენს სახელს და გზას, რომელიც ჩვენს თვალწინ გაიარე!

რეზა ჯაფარიძე

ძვირფასო ნოდარ! საქართველოს მწერალთა კავშირის დაეღობით — და პირადად ჩემგან — გამოსამშვიდებელი სიტყვა უნდა გითხრა 68 წლის კაცმა

48 წლის ახალგაზრდა, მაგრამ უკვე დიდი ხნის სახელმწიფო ქართველ ლიტერატორს, რომელმაც ამდენი გულწრფელი ცრემლი და მწუხარება მოჰგვა-

რე ყველა შენ მეგობარს, შენი ღვაწლის დამფასებელს და, უწინარესად, შენს ოჯახს. რომელსაც ასე ადრე მოაკლდა მზრუნველი მამისა და მეუღლის ხელი.

ბუნების უცნაური პარადოქსის შედეგად, მე წილად მხვდა არამართო ასაკის მხრივ ჩემი ძმების — ვიქტორ გაბესკირიას, დავით გაჩეჩილაძისა და შალვა დემეტრაძის — ჯებოთა ზიდვა მხრებით, არამედ უმცროს თაობათაგან საყვარელი ძმისა და ერთგული მეგობრის კუბოს აღებაც. სავალალოა, რომ შენ ვერ იგრძნობ თუ რაოდენ მძიმეა — სულერად და ფიზიკურად — ასეთი ხვედრის გადატანა. სიცოცხლეშივე გულგაციებულს თუ შეუძლია გაუძლოს ბედის ასეთს ზედიზედ დარტყმებს.

შენი სიღინჯით, ტაქტიკითა და თავდაპირველობით შენ ამშვენებდი შენსავე პროფესიას; მაღალი მორალური თვის-

სებებით დაჯილდოებულს ჰარვისონის გილალატნია და მარტოოდენ შენი ვარდაცვალებამ აღმოჩნდა დალატი. სიკვდილი საერთოდ ლამაზი არაა, მაგრამ ისიც მართალია, რომ კარგად კვდება ის, ვისაც კარგად უცხოვრია. ეს შენზე ითქმის, მაგრამ შენი მეგობრებისათვის დამამოშმინებელი ამაში მაინც არაფერია.

გულის სიღრმემდე შესძრა შენმა გარდაცვალებამ ყველა პატიოსანი ლიტერატორი. ამიტომ დიდი მწუხარების გრძნობით მოგაცილეს მათ სამუდამო სამყოფელამდე; მოგონებათა საუკეთესო, ბოლოდღით სუფთა ფურცლებზე იცოცხლებს შენი სახელი.

მშვიდობით, ძვირფასო ნოდარ, ჩვენო საყვარელო ძმაო!

ბაბაძი ბაყრაშვილი

• • •

ალარ გვყავს ნოდარ რუხაძე — მგზნებარე პატრიოტი და გულმხურვალე მეგობარი, საჭირო და აუცილებელი კაცი დიდი დანაკლისი განიცადა ჩვენმა მწერლობამ, მთელმა ჩვენმა სამეცნიერო-ლიტერატურულმა საზოგადოებამ... გემშვიდობებით, ძმაო ნოდარ! მშობლიურ მიწას ვაბარებთ შენს ცხედარს. მოულოდნელი, უდროო და უსამართლოა შენი სიკვდილი. შენ სახტად დატოვე შენი ორივე ოჯახი — ცოლშვილი და ქართული მწერლობა.

შესანიშნავმა მთარგმნელმა და ერუდირებულმა ლიტერატორმა, ევროპული ლიტერატურის სპეციალისტმა, შენ — შენი ხალხის ინტერესების ღრმა გაგებით იცხოვერე მშობლიური მწერლობის სახელდიდება შენ პირად კეთილდღეობაზე მაღლა დააყენე. შენი პატიოსანი ცხოვრება ეროვნული კულტურისადმი უანგარო სამსახურის მთავალითია.

ქართული მწერლობის ქადაგსა და პროპაგანდისტს შენ არა ერთხელ გასახელებია თავი იქ, ევროპაში. შენ პატივისცემით შემოგაყურებდნენ სოლიდური ევროპელი მწერლები — როგორც ჩენტლმენს, როგორც თანამედროვე მოაზროვნე კაცს, როგორც დესპანს პატარა ერის ლიტერატურისას. ჩვენ გულმშვიდად ვიყავით დახვეწილი, ღირსეული კაცის უცხოეთს წარგზავნით.

ამერიიდან უფრო და უფრო მეტად ვიგრძნობთ შენს დანაკლისს; ჩვენი ლიტერატურული ცხოვრების ყოველდღიურობაში თავს იჩენს შენი საჭიროება. მარად აღგზნებული, მარად დაუცხოო-მელი და მოქმედებისათვის მზადმყოფი — ალარ იქნები ჩვენ შორის, დაგზრჩება მწარე სინანული და დაუვიწყარი მოგონება.

მურმან ლეხანიძე

მონოგრაფია პაოლო იაშვილზე

ირაკლი აბაშიძე 1959 წელს პაოლო იაშვილის ნაწარმოებების წინასიტყვაში წერდა: „პაოლო იაშვილი თითქოს მოხეტეებს უძლიდა, რომ ბუნებით ნამდვილ ეპიკურელს, ცხოვრების უველა სიამით გულმოყვრებულს, მარტო პოეზიისათვის მხოლოდ მაშინ მიეცა თავი. იგი თითქოს რაღაც მოუძღვრობის გამო, ჯერ კიდევ არ უშვებდა თავის კეშმარტივ ძლიერ პოეტურ ენერჯიას მაღალი ძაბვის ხაზებში, ამ მხედრის ენაზე რომ ვთქვათ, ცხენს სადავეს არ აძლევდა, თავს უკავებდა; თუ ხანდახან მიუშვებდა, ისიც სახევენებლად, სალალობოდ, მყურებელთა საცქერლად და ვასკვირებლად; მაშინვე კი იქვე ვალზე შეყუენებდა— შემდეგაც მოვესწრებოა. თავდაუწყებულ პოეტურ მარტვილობას ვერადებოდა, ყოველდღიურა ცხოვრება არ ეთმობოდა“.

აქი თვითონ პაოლო იაშვილმავე ჰესძახა თავის თავს სიყვდილამდე ოთხიოდე წლით ადრე:

**დაქვი, დაწერე, დახტბე,
რითაც ცხოვრება იხტბა,
მიცე დამშეულ ქაღალდეებს
საშვილიშვილო თვისებას..**

პაოლო იაშვილის მხატვრული მემკვიდრეობა მართლაც არაა დიდი, მაგრამ მან მაინც ბევრის შექმნა მოასწრო და დიდი საქვე გააყეთა ქართული ლიტერატურისათვის, ქართული ლექსის განვითარებისათვის, დღეს იგი, ტიცთან ტაბიქსთან და სხვა „ციხეფერ ყანწულეთთან“ ერთად, ქართული პოეზიის ისეთი ნიშანდებია, რომელსაც გვერდს ვერ აუვლის ზენი ლიტერატურის ისტორიკოსი, და ისეთი უკემარტივი პოეტია, რომელსაც მკითხველი ყოველთვის დიდი ინტერესით წაიკითხავს. ირ. აბაშიძის ზემოყვანილი სიტყვები პაოლო იაშვილის ზოგადი დახასიათებადია და მისი მხატვრული პორტრეტის კონკრეტული ნაწილიც. ასეთივე ნაწილები აიკრიფებოდა პოეტის თანამედროვეთა და მემკვიდრეების დახასიათებებშიც, ქართული სიმბოლოზის, მეოცე საუკუნის პირველი მეთოხედის ქართული პოეზიის შიშობილვაშიც, რათა სრულად გვეხილა პაოლო იაშვილის პიროვნება და მისი როლი ზენის მწერლობაში. და აი, ეს გადაუდებელი საქმე ვაა-

კეთა ახალგაზრდა ლიტერატორმა, პაოლო იაშვილის შემოქმედების მკვლევარმა ლალი ავალიანი, როდესაც ქართველ მკითხველს, სულ ახლახან, მიაწოდა შესანიშნავი მონოგრაფია პაოლო იაშვილზე.

მკვლევარი პაოლო იაშვილის შემოქმედებას მისი დროის ძვრებთან და ლიტერატურაში მიმდინარე გარდაქმნებთან სინქრონულ ურთიერთობაში განიხილავს. „შემოქმედის პოეტური პიროგრაფიის ყოველგვარი პერიოდიზაცია მხოლოდ პირობითი შეიძლება იყოს. შემოქმედი, უწინარეს ყოველისა, მონოლითურა პიროვნებაა, თავისი განუყოფელი მხატვრული ინდივიდუალურობით, ვარე სამყაროში მომხდარ ცვლილებებს იგი კამერტონის სიფიქსიზით ამგვრმობიარობით ასახავს. მსოფლმხედველობის შეცვლა მხატვრული გამოსახვის საშუალებათა გარდაქმნა-გადახალისებასაც იწვევს“.

ილია ჭავჭავაძის მკვლევარმა 1907 წელს და 1915 წელს ავაიხსა და ვაიხს გარდაცვალებაში ქართულ ლიტერატურას ახალი კითხვა დაუესვა. რა გზით უნდა ევლო ქართულ ლექსს, ქართულ პოეზიას? ჭველს მიჰყოლოდა, მველი პოეტური მემკვიდრეობა. გადაეშეშავებინა თუ ახალ სარისკო გზას დასდგომოდა? რეაქციის წლებში სოკოსავით გამარჯვდნენ ეპიგონები და სხვისი გზით სიარულს მიჩვეულნი, რომლებიც ბოროტად იყუენებდნენ ზენი დიდი კლასიკოსების სახლებს და რაკი შიმშილველობის გარდა სხვა არაფერი შეეძლოთ, სიხალისათვის მებრძოლო ელომებოდნენ წინ მიუხედავად იმისი, რომ ამ დროისათვის უკვე წარმოჩინებულ იყუენს ს. შანშაშვილი, ალ. აბაშელი, ი. გირიშაშვილი, მიუხედავად გალაკტიონის ბრწყინვალე დებუტისა— საქართველოში პოეზია ძირითადად კვლავ მველი ინერციით მიდიოდა და მეტწილად წარსულის ეპიგონი იყო. აი, რას, წერს ამ ხანაზე კოლოდ ნდარამე: „გვეწაღა, რომ არსებითად სწორ გზას ვადევნოთ, რომ ქართული ლექსის ფორმა და მისი აღნაგობა დაქინებებს განიცდიდა, რომ ავაი წერეთლის მიერ საესებით ამოწურული ავაისებური წყობა ვადიქცე შეტამაღ, შამპლონად, რომ ავაის ეპიგონებმა დაუკარგეს ქართულ ლექსს სილომარე და ეფერადობა, გააფხარალოეს, დააყრუეს იგი. ქართული ლექსი გახდა გემოვნების დაცემის და საოცარი წამორჩენილობის მაჩვენებელი“, ასეთ დროს

* ლალი ავალიანი. პაოლო იაშვილი. „საბჭოთა საქართველო“. 1977.

მოუხდათ ხასპარუზოდ გამოსვლა „ცისფერ-
 ყანწელებს“. როცა „ცისფერი ყანწელებს“ მო-
 სალოდნელ გამოსვლას ამცნობდა მკითხველს,
 ვახუთი „შეგობარი“ ხაზს უსვამდა იმ გარემო-
 ვებას, რომ აღმწახში მონაწილეობას უკანას-
 კნელი დროის მწერლები ზიოდებენ, — მხო-
 ლოდ ისეთები, რომლებიც ლიტერატურის გა-
 ნაწილებისათვის იბრძვიან. ზეგნს ლიტერატურ-
 დამცოდნეობაში ბევრი დაწერია იმაზე,
 თუ რა ეფექტი ჰქონდა „ცისფერი ყანწელებს“
 გამოსვლას, რომ ყველაზე მეტი თავდასხმა
 აღმწახის „წინათქმის“ ავტორის, პოლო ია-
 შვილის წილად მოდიოდა. პოლოის ამყად და
 გამოშვებულ ეჭირა თავი და ლექსებში თუ
 გამოსვლებში უკომპრომისოდ ავითარებდა
 „ცისფერი ყანწელების“ იდეებს. თქმა არ უნდა,
 ბევრი წინააღმდეგობა და შეუსაბამობა იკითხ-
 ვოდა „ცისფერყანწელებს“ მნიშვნელობაში, მაგ-
 რამ მთელი ეს ეგზალტიაცია და ფაქტების გა-
 ნვიადება ჭეშუმენოდ ცისფერყანწელებს
 სომხისათვის საბრძოლველად, ლიტერატურა-
 ში თავის დამაქვიდრებლად სჭირდებოდათ.
 შესანიშნავად, ლიტერატურის ფსიქოლოგიის
 ცოდნით წერს ამ პროცესზე ლ. ავალიანი, და
 მითხრობს რა ცისფერყანწელების ურთი-
 ვითობას ფრანგულ და რუსულ სიმბოლოზში-
 თან, ასკვნის: „ის რაც განახლებებს ქართულ
 სიმბოლისტებს მსოფლიო და განსაკუთრებით
 ფრანგული სიმბოლისტიკაზე, აუო „ცისფერ
 ყანწელებს“ წითელ საღებავით დაბეჭდილ და
 გამოცალკევებულ რითმისავეთ ადგილად შესა-
 მნიშვნევი რამ — ეს იყო სამშობლოს სიყვარული,
 ქართული პოეზიის წინსვლის დაუშრეტელი
 სურვილი... უნდა ითქვას, რომ ცისფერყანწე-
 ლების სიმბოლისტიკა ზოგ შემთხვევაში არ სცი-
 ლდება მხატვრული შემოქმედების ფარგლებს
 და პირველ: ხშირად ბევრი მათი ავტორიდან
 ხორცად გამოტანა“ ლექსი ეწინააღმდეგება
 კიდევ სიმბოლისტიკის დოკტრინებს“. ლ. ავალი-
 ანის ამ საპართლიან განცხადებას დასტურებს
 ტიცინ ტაბიას მშვენიერება და ზუსტი სიტყ-
 ვები: „ერა ითვებდა იმის, რაც ზის როგორღ
 თავისებურებას ეგუება, რასაც იმასთან ატო-
 ზდდა კავშირი აქვს“ (რაც ტიცინ ტაბიძე ეახ-
 სენათ, აქვე ვიტყვით, რომ პოლოის მძლერი ურ-
 თიერთობა მასთან, სხვა ცისფერყანწელებთან
 და რუს პოეტებთან თითქმის სამი ათეული
 წლის მეგობრობა, წიგნში განსაკუთრებულა-
 და ხაზგასმული და სამართლიანიცაა, ეს ხალ-
 ხს ხომ პოეზიის მძიმე ტვირთის ვარდა მეგო-
 ბრობის უღელსაც ისეთივე შემართებით და
 თავდაუხმავად ატარებდა.).

ლ. ავალიანის მონოგრაფიის ერთი ძირითა-
 დი დადებითი თვისება არის ის, რომ მისი ნა-
 შრომა ვსენსტერი ხასიათის არაა იქ, სადაც მე-
 ცნიერული უნდა იყოს და პირველ. ამის მო-
 წმობს თუნდაც ერთ-ერთი თავი მონოგრაფი-
 ასა — „პოლო იაშვილის პოეტური სამყაროში“.

ამ თავში მეცნიერულად გაანალიზებულია, მა-
 თლო იაშვილის შემოქმედებას თემატიკური
 მხარე, მისი პოეტისა, საერთოდ ის სიხალე-
 ნი, რომლებიც პოეტმა ჭართულ პოეზიაში შე-
 მოიტანა.

ძალზე საინტერესოდ იკითხება „ეღუნე
 დარაიანი“ ანუ ერთი ლიტერატურული მისტი-
 ფიკაციის ისტორია“. ვინც პოლო იაშვილის
 შემოქმედებას იცნობს, იცის თუ როგორი გან-
 საკუთრებული ადგილი უკავია „ეღუნე დარაი-
 ანის“ ციკლს პოეტის შემოქმედებაში. და
 ამის მიზეზი მხოლოდ პოლოის მხატვრული
 გარდასახვის ან მისტიფიკირების უნარი როდი
 უნდა იყოს. პოლო იაშვილმა ამ ციკლით შე-
 ქმნა მხატვრული სახე თავისი თანამედროვე
 ქართველი ქალისა, რომელიც შეარქვია მის
 გარშემო მიმდინარე სოციალური ცლი-
 ლებებთან და, რაც მეტი არ შეუძლია, ყველა-
 ფერს მხოლოდ საყუთარ პარიოვნულ თვისე-
 ბებს უპირისპირებს:

ამაღამ მგონი იქნება ქარი,
 ვაი, დედოფალ ტყემლებს ბრალი,
 დაღონებული წაივია ქმარი
 და დაბრუნდება დიდაზე მოვრალი.
 დიდი ხანია ამ ზუზრის აღში
 ტყავალით იწვის ჩემი ოცნება,
 ქმარმა გასცვალა მომდერად ქალში
 ჩემი ცოფვილი პატომსება.

ესა ნაწვეტი ლექსიდან „ეღუნე დარაიანი
 წერს უბრალოდ და აბნეულად“ და ჩვენს აზ-
 რით მასში გამოკრთის ამ ქართველი ქალის სო-
 ციალური ვინაობა, მისი ტრაგიკიზმი. მთელ ცი-
 კლში ერთი მხატვრული სახე იკითხება, ერ-
 თი პარიოვნება, ერთი პეკსონაჟი. მთელი ცი-
 კლი დაწერილია ეღუნე დარაიანზე, ისევე, რო-
 ვორც „თავისის ქალი შიდა“ დაწერილია თა-
 ვადის ქალ შიდაზე. ამიტომაცაა, რომ ეღუნე
 დარაიანის სახე ერთ-ერთი საუტეთესოა შე-
 ოცე საუკუნის სხვა მხატვრულ სახეებში —
 დაბატული სოციალი ფსიქოლოგიური სახე-
 ტით, პოეტური ენებთან და ინტუიციით.

მთელი მონოგრაფია გამომართა პარიოვნელი
 სიყვარულით. პოლო იაშვილის შემოქმედება
 და მისი პარიოვნება თითქმის თანატოლად
 წარმოადგენილი, რადგანაც, როგორც ნინო ტა-
 ბიძე ამბობს, „პოლო, როგორც პოეტი და რო-
 ვორც აღმწახი, მუდამ მთლიანი იყო“. ლ.
 ავალიანი ვანიბილავს პოლო იაშვილის პრო-
 ზულ ნაწარმოებებს, მის თარგმანებს, პოო-
 ლოს დიდ საზოგადოებრივ მოღვაწეობას და
 ყოველთვის ახერხებს წინა პლანზე ჰაივად
 პოეტი — ნოვატორის კლასიკური სახე, პო-
 ეტისა, რომელმაც ძალუში ცხოვრებით იც-
 ხოვრა და, შეუნედავად ხანმოკლე სიცოცხლი-
 სა, მთელი თავისი ენერგია პოეზიასა და თა-
 ვის საყვარელ ხალხს დაახარჯა.

662/208

3560 80 334.

ИНДЕКС
76128

„МНАТБИ“

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ